I. A. GONCEAROV

OPERE

VOL. I

И. А. ГОНЧАРОВ

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

В ВОСЬМИ ТОМАХ

ТОМ ПЕРВЫЙ

Обыкновенная история

РОМАН В ДВУХ ЧАСТЯХ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА 1952

I. A. GONCEAROV

OPERE

IN OPT VOLUME

VOL. I

O poveste obișnuită

ROMAN ÎN DOUĂ PĂRȚI

EDITURA „CARTEA RUSĂ"
București 1956

Textul rus și notele sub îngrijirea lui
A. P. BIBASOV

Traducere de
LUCIA MANTU și TATIANA BERINDEI

Prezentarea grafică :
I. PETRESCU

I. A. GONCEAROV

(studiu critico-biografic)

Intr-unul din articolele sale, A. M. Gorki scria: „Fiecare scriitor rus avea o individualitate (...) netăgăduită şi pronunţată, dar pe toţi îi unea aceeaşi dîrză năzuinţă de a înţelege, de a simţi, de a prevedea viitorul patriei, soarta poporului ei, rolul ei pe pămînt. Ca om, ca personalitate, scriitorul rus a fost din totdeauna însufleţit de o dragoste pătimaşă şi nepărmurită pentru măreaţa cauză a vieţii, pentru literatură...“

Din această categorie de scriitori ruşi face parte şi Goncearov. Pentru el, activitatea literară însemna chemarea sa, menirea sa socială. Cu prilejul sărbătoririi a 125 de ani de la naşterea lui, Goncearov a fost caracterizat în „Pravda“ drept „un mare scriitor rus“.

Goncearov a intrat în literatura rusă ca scriitor progresist şi ca reprezentant de seamă al şcolii artiştilor realişti din deceniul al cincilea al secolului trecut, care au fost continuatorii tradiţiilor lui Puşkin şi Gogol şi s-au format sub directa înrîurire a criticii lui Bielinski.

Creaţia scriitorului este rodul epocii istorice cuprinsă între cel de al cincilea şi cel de al optulea deceniu al veacului trecut, epocă de puternică criză a orînduirii feudalo-iobăgiste, de lichidare a iobăgiei şi de avînt al mişcării democratice din Rusia. Cele trei romane ale lui Goncearov: „O poveste obişnuită“, „Oblomov“ şi „Prăpastia“ oglindesc tocmai această epocă.

Soarta patriei sale a constituit în toate operele lui Goncearov tema centrală a creaţiei lui. El scria: „Urmăresc cînd cu durere, cînd cu bucurie, după împrejurări, mersul favorabil sau defavorabil al vieţii poporului.“ Scriitorul arată că, în cele mai însemnate opere ale sale, a căutat să dea un răspuns problemelor ridicate de viaţa rusă din acea vreme.

Opera lui Goncearov a jucat un rol de seamă atît în istoria literaturii ruse a secolului al XIX-lea cît şi în dezvoltarea realismului critic, precum şi în crearea romanului realist rus.

I

Ivan Alexandrovici Goncearov s-a născut la 18 iunie 1812 în orașul Simbirsk. Copilăria și-a petrecut-o în atmosfera patriarhală, caracteristică epocii iobăgiste, care domnea la conacul familiei sale de boieri și totodată de negustori avuți. Goncearov a văzut pretutindeni viața de trîndăvie și indiferență, lipsită de griji a celor ce locuiau la conac, viață pe care, mai tîrziu, a redat-o aproape în întregime în „Visul lui Oblomov".

Preocupările spirituale ale copilului s-au trezit datorită contactului cu nașul său, Tregubov, un om luminat și legat de cercurile decembriste, care se îngrijea de educația finului său. În aceeași măsură, cărțile, nenumăratele cărți pe care le citea cu lăcomie, i-au ajutat să reziste influenței moravurilor oblomoviste. Încă din copilărie, Goncearov cunoștea operele lui Lomonosov, Fonvizin, Derjavin, Jukovski, ale lui Voltaire și Rousseau, precum și tot felul de descrieri de călătorii — ale lui Cook și Kraşeninnikov sau lucrările de istorie ale lui Golikov și Karamzin. El scria în autobiografia sa: „Aceste lecturi multilaterale... i-au deschis băiatului ochii asupra multor lucruri înainte de vreme și, firește, i-au influențat și i-au dezvoltat puternic fantezia, hărăzită de la natură cu o vioiciune puțin obișnuită".

Liceul comercial din Moscova, unde Goncearov a învățat între anii 1822 și 1830, i-a lăsat întipărite în adîncul sufletului amintiri neplăcute despre profesorii mediocri de acolo și despre metoda lor rutinieră de predare. „Nu-mi face plăcere să răscolesc aceste amintiri," — spune Goncearov. Dealtfel și istoricul S. M. Soloviov relatează că „la Liceul comercial se învăța prost; profesorii de acolo erau oameni antediluvieni." Dar și în anii tinereții literatura rusă s-a dovedit a fi dascălul lui Goncearov. El citea cu pasiune operele lui Pușkin pe care apoi, ca scriitor, le socoti un model de zugrăvire veridică a vieții, o școală a gustului estetic. Din chiar mărturisirile lui Goncearov aflăm că tot în tinerețe s-a ivit și „pasiunea lui pentru scris", pentru creație.

În toamna anului 1831, Goncearov s-a înscris la facultatea de litere a Universității din Moscova. Această instituție care, în urma condițiilor generate de urgia reacțiunii politice de la începutul deceniului al patrulea era supusă dizgrației și persecuțiilor, nu avea o metodă de predare de un înalt nivel. „Deși urgisită, — scrie Gherțen, — universitatea se bucura de o influență din ce în ce mai mare: tinere forțe din toate colțurile și din toate păturile Rusiei se revărsau în ea ca într-un receptacol; acolo, ele se lepădau de prejudecățile însușite în casa părintească, ajungeau la același nivel, fraternizau între ele și apoi se întorceau din nou în toate colțurile, în toate păturile Rusiei." Studenții progresiști, printre care se numără pe atunci și Bielinski, Gherțen, Stankevici, Lermontov, își întreceau cu mult profesorii prin cerințele spirituale și aspirațiile lor. Inflă-

cărutele discuții filozofice și politice duse în cadrul cercurilor lui Gherțen, Bielinski, Stankevici contribuiau la dezvoltarea intelectuală și morală a studențimii progresiste. Goncearov a stat departe de aceste dispute, căci nu-l prea interesau evenimentele și problemele social-politice. De aceea, mai tîrziu, anii de universitate îi apăreau ca o perioadă ce s-a scurs „fără nori, fără furtuni și fără zguduiri lăuntrice, fără alte istorii în afara celei universale și ruse, predate de la catedră." Dintre profesorii de la universitate, N. I. Nadejdin care ținea cu mult talent prelegeri de estetică, a exercitat asupra lui Goncearov o puternică influență.

Atît pe tărîmul artei cît și pe cel al teatrului și literaturii, spre care viitorul scriitor se simțea puternic atras, interesele lui spirituale erau apropiate de cele ale „tinerelor forțe ruse." Alături de colegii săi progresiști, Goncearov admira cu entuziasm jocul marelui Scepkin, care adusese adevărul vieții pe scena teatrului rus, și se închina înaintea geniului lui Puşkin. «Pe atunci eram cu totul vrăjit de farmecul poeziei sale, — ne povestește Goncearov ; — mă hrăneam cu ea, așa cum mă hrănisem cu laptele mamei ; versul lui îmi provoca fiori de extaz. Strofele lui (din „Evgheni Oneghin", „Poltava" etc.) se revărsau asupra mea ca o mană cerească. Și eu, și toți tinerii de atunci, pasionați de poezie, ne-am format cultura estetică sub înrîurirea sa nemijlocită.» Goncearov a păstrat pururi în amintire vizita pe care Puşkin a făcut-o în anul 1832 la Universitatea din Moscova.

Prima încercare literară pe care scriitorul a publicat-o în presă datează și ea din anii studenției. Împrietenindu-se cu N. I. Nadejdin, Goncearov a tipărit în anul 1832, în revista acestuia „Teleskop", traducerea unui fragment din romanul scriitorului francez Eugène Sue „Atar Gull".

După absolvirea universității, începînd din vara anului 1834 și pînă în primăvara anului 1835, Goncearov a lucrat în cancelaria guvernatorului din Simbirsk. Nemulțumit de viața în societatea nobililor și funcționarilor de provincie, el se hotărî să plece la Petersburg.

În primii zece ani petrecuți în capitală, Goncearov a fost nevoit să ocupe o slujbă neînsemnată la Departamentul comerțului exterior al Ministerului de finanțe. Acești ani i-au folosit mai tîrziu scriitorului Goncearov, care s-a inspirat din observațiile făcute asupra lumii birocratice și comerciale din Petersburg. El și-a amintit însă întotdeauna cu dezgust de slujba lui și de mediul în care a trăit în anii tinereții. În anul 1853, îi scria unui prieten : „Dacă ai ști ce murdărie, ce deșănțare, ce mentalități și stări sufletești meschine și grosolane mi-a fost dat să întîlnesc din leagăn încă, dacă ai ști ce suferințe a îndurat sărmana-mi fire, silită să străbată mocirla morală și materială, și supusă fiind la rătăciri de tot felul, pentru ca, după multă caznă, să iasă pe făgașul pe care m-ai găsit suspinînd... cu gîndul la acel chip uman, luminos și sublim la care visez adesea..."

Din mărturisirile lui Goncearov reiese că „își consacra literaturii tot timpul liber ce i-l lăsa slujba."

La Petersburg, dînd lecții de literatură fiilor pictorului N. A. Maikov — Valerian Maikov, viitor critic bine cunoscut, și Apollon Maikov, poet — Goncearov a intrat în cercul literar și artistic al tatălui lor. Acestui cerc îi era caracteristic estetismul nobiliar; în sînul lui, rolul principal revenea adepților romantismului, perimat la acea dată. În paginile almanahului manuscris al acestui cerc au fost inserate patru poezii de Goncearov, scrise în stil romantic, precum și povestirile lui de tinerețe „O boală năpraznică" (1838) și „O greșeală fericită" (1839). Goncearov nu socotea că aceste opere ar avea o deosebită valoare. Amintind în autobiografia sa din 1858 despre cercul Maikovilor, Goncearov arată că „scria în acest cerc familial povestiri, al căror conținut era și el familial, adică povestiri cu subiecte referitoare la întîmplări sau la figuri particulare, avînd un caracter mai curînd hazliu și lipsit de orice semnificație deosebită."

Povestirile sînt o mărturie a orientării realiste a creației sale de tinerețe. „O boală năpraznică" interesează prin descrierile vieții de atunci, prin redarea unor scene din viața cotidiană. Aici, scriitorul ridiculizează tiradele melodramatice ale romanticilor. În figura lui Nikon Tiajelenko, un trîntor și un mîncău, se întrezăresc trăsăturile viitorului Oblomov. În „Greșeala fericită", Goncearov redă povestea unei iubiri romantice. Povestirea este scrisă în genul lucrărilor despre viața mondenă, care se bucurau de multă popularitate în acea vreme. Tendința realistă a povestirii apare limpede în zugrăvirea veridică a suferințelor celor doi îndrăgostiți, în prezentarea unor personaje ca, de pildă, sluga iobagă și tînărul moșier Egor Aduev, a cărui figură anticipează prin numeroase trăsături figura lui Aduev-junior din romanul „O poveste obișnuită".

În 1842, Goncearov scrie ciclul de schițe „Ivan Savvici Podjabrin", în genul „schiței fiziologice" răspîndită în literatura celui de al cincilea deceniu al secolului trecut. În aceste lucrări, autorul descrie într-o manieră umoristică viața de fiecare zi a unei case mari din Petersburg, schițează chipuri expresive, ca portarul și servitorul, zugrăvește foarte colorat scenete de gen. Podjabrin evocă prin unele trăsături pe Hlestakov din „Revizorul" lui Gogol. Din schițele de mai sus, apare limpede spiritul de observație al scriitorului, umorul său firesc.

Cu toate acestea, ciclul de schițe „Ivan Savvici Podjabrin" nu-l mulțumeau pe Goncearov, care nu s-a grăbit să le publice. El voia să-și facă debutul cu o operă al cărei conținut să fie valoros. În anul 1843, el concepe planul romanului „Bătrînii", unde avea intenția să înfățișeze veridic viața de fiece zi a oamenilor obișnuiți. Prin subiectul lui, romanul ne amintește de povestirea lui Gogol „Moșieri de altădată". După cîtva timp, scriitorul a renunțat la această operă. Fragmentele scrise nu s-au păstrat, totuși atît planul romanului cît și schițele despre

Podjabrin sînt o mărturie a faptului că Goncearov începuse să zugrăvească realitatea concretă în spirit gogolian.

Aşadar, între cel de al patrulea şi al cincilea deceniu, Goncearov îşi însuşise o experienţă considerabilă pe tărîmul creaţiei. Spre sfîrşitul vieţii, el îi scria unui prieten, arătîndu-i cum a dobîndit măiestria de scriitor:

„Nu aveam mai mult de 14-15 ani cînd, fără să bănuiesc că aş avea fie şi un grăunte de talent, m-am apucat să citesc tot ce-mi cădea în mînă şi să scriu eu însumi neîncetat...

„Lecturile ca şi compoziţiile mi-au transmis însă pe nesimţite procedee scriitoriceşti şi practică, formîndu-mi pana. Cărţile au fost pentru mine o şcoală, iar practica mi-am însuşit-o la cercurile literare din acea vreme, unde aveam prilejul să studiez îndeaproape diferitele concepţii, orientări, etc. Numai contactul cu aceste cercuri, şi nicidecum lecturile individuale sau studiile universitare, m-au făcut să înţeleg — şi nu fără mîhnire — ce ocean nesfîrşit şi adînc este literatura şi să-mi dau seama — nu fără teamă — că scriitorul care nu se mulţumeşte să rămînă un diletant, ci năzuieşte să ajungă un nume, o valoare, trebuie să închine acestei cauze întreaga-i personalitate şi întreaga-i viaţă!..." Pătruns de această înaltă concepţie despre menirea şi răspunderea scriitorului, Goncearov şi-a făcut intrarea în literatura rusă.

II

Goncearov şi-a început activitatea literară în perioada întunecată a cîrmuirii lui Nicolae I.

După zdrobirea mişcării decembriste, reacţiunea politică din ţară creştea din ce în ce mai mult, înăbuşind fără cruţare cele mai mici manifestări ale gîndirii iubitoare de libertate. Caracterizînd situaţia literaturii din acele vremuri, I. S. Turgheniev scria mai tîrziu: „Nu cred ca vreunul din oamenii de astăzi să-şi poată închipui la ce oprimare era supus cuvîntul scris pretutindeni şi în orice clipă. Scriitorul, oricine ar fi fost el, nu putea să nu se simtă ca un fel de contrabandist." Cenzura ţaristă tăia şi spînzura, interzicînd sau schilodind cele mai bune opere ale literaturii ruse. Poeţii Polejaev şi Şevcenko au fost înrolaţi în armată ca soldaţi, pe Ceaadaev l-au declarat dement, iar Gherţen şi Saltîkov-Şcedrin au fost surghiuniţi. Absolutismul cu metodele lui de persecuţie i-a ucis pe Puşkin şi Lermontov.

Totuşi, ţarismul n-a izbutit să robească şi sufletul viu al poporului care, în 1812, a luptat împotriva oştilor lui Napoleon şi a ştiut să-şi apere independenţa naţională. Ideile eliberării îşi făceau drum din ce în ce mai adînc în viaţa socială a Rusiei ca o reflectare a aspiraţiilor antiiobăgiste ale maselor populare şi ca o mărturie a puternicei crize politice şi sociale prin care trecea orînduirea feudalo-iobăgistă.

Dușmanul de frunte al tuturor rușilor însuflețiți de idei progresiste era iobăgia. „Nu trebuie să uităm, — scria V. I. Lenin, — că... atunci cînd au scris iluminiștii noștri din perioada 1840—1870, toate *problemele sociale se rezumau la lupta împotriva iobăgiei și rămășițelor ei. Noile relații social-economice și contradicțiile acestora mai erau încă pe vremea aceea într-o stare embrionară." *)*

Literatura rusă progresistă din anii patruzeci, în frunte cu marele critic revoluționar V. G. Bielinski, a jucat un rol uriaș în lupta împotriva regimului feudal.

Pușkin, Lermontov, Gogol au pus piatra de temelie a noii literaturi ruse, orientînd-o spre fenomenele realității concrete, spre problemele esențiale ridicate de viața rusă, și au dat literaturii o linie critică, pătrunsă de sentimente ostile față de orînduirea feudalo-iobăgistă. Literatura rusă a preluat rolul de educator al societății ruse, a devenit o cauză de însemnătate națională. După ce servise numai sferei înguste a intelectualilor proveniți din rîndurile nobilimii, ea a trecut în slujba intereselor obștești, a devenit tribuna de la care se răspîndeau în masa cititorilor ideile umaniste și iluministe și de la care se lansau îndemnurile la luptă și protest împotriva moravurilor iobăgiste, a manifestărilor înapoiate și a stagnării vieții ruse, împotriva trivialității și a sălbăticiei traiului moșierilor și al funcționărimii. După cum observă Bielinski în celebra sa scrisoare către Gogol, publicul cititor, societatea, vedea „în scriitorii ruși pe singurii lor călăuzitori și salvatori, apărători împotriva autocrației, ortodoxismului și poporaneității". În condițiile luptei împotriva orînduirii feudalo-iobăgiste, a luat naștere și s-a dezvoltat în literatura rusă realismul, ca o reflectare a creșterii aspirațiilor antiiobăgiste în masele poporului și ca un rezultat al gîndirii sociale și estetice înaintate. Bielinski, marele dascăl al literaturii ruse, teoreticianul profund și propagandistul neobosit al artei realiste, îi considera scriitori înaintați pe acei oameni de litere care „redau viața așa cum este ea în realitate, în adevăr."

In a doua jumătate a deceniului al cincilea al secolului trecut, a apărut în literatura rusă o strălucită pleiadă de asemenea scriitori. In cursul acestui deceniu, și-au început activitatea literară A. I. Gherțen, I. S. Turgheniev, N. A. Nekrasov, A. N. Ostrovski, M. E. Saltîkov-Scedrin, F. M. Dostoevski, iar ceva mai tîrziu — L. N. Tolstoi. Creația lor a determinat dezvoltarea literaturii ruse din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Goncearov face și el parte din acest grup de scriitori.

Dezvoltarea realismului în creația lui Goncearov a fost legată de concepțiile sale antiiobăgiste. Pe la mijlocul celui de al cincilea deceniu, Bielinski, pe care Goncearov l-a cunoscut în primăvara anului 1846, a exercitat o mare influență asupra scriitorului. Insuși Goncearov vorbește despre această influență. „Scriitorii care zugrăveau în nuvelele și schițele lor trăsăturile

---

*) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, pag. 499—500.

iobăgiei, — arată el, — datorau, firește, această orientare îndeosebi înfloricăratei propagande pe care el (Bielinski — S. P.) o făcea și prin vorbă, și prin scris." Pînă la sfîrșitul vieții, Goncearov a vorbit cu profund respect „despre cercurile de militanți luminați ai vremii", despre oamenii cu idei înaintate din deceniul al cincilea. «Bielinski, Granovski și alții din cercul lor erau nevoiți nu numai să risipească negura estetismului ignorant, dar și să lupte împotriva întunericului de nepătruns în care era cufundată moșierimea, întreaga societate, tot poporul, să deștepte mințile din somnul lor letargic, — scrie Goncearov în prefața romanului „Prăpastia"... Iobăgia, pedepsele corporale, impilarea exercitată de autorități, minciuna prejudecăților din viața societății și a familiei, grosolănia, sălbăticia moravurilor masei — iată obiectivele de luptă pentru care își concentrau cu osebire forțele intelectualii ruși din deceniul al cincilea. De la tribuna criticii, de la catedra universitară, în cercurile iubitorilor de știință și literatură, folosind arma criticii de artă, trebuiau lansate apeluri care să îndemne la respectul principiilor umane elementare ce tindeau să se afirme, trebuiau amintite drepturile omului, respectul proprietății etc.»

Din faptul că, în expunerea lui, Goncearov enumeră problemele sociale care-i frămîntau pe ruși în deceniul al cincilea, ajungem la concluzia că, în acea perioadă, scriitorul se afla sub influența vestitei scrisori a lui Bielinski către Gogol. „Împărtășeam în mare măsură felul său de a gîndi, bunăoară cu privire la libertatea țăranilor, la măsurile cele mai indicate pentru luminarea societății și poporului, la prejudiciile pe care orice constrîngeri și îngrădiri le aduc dezvoltării sociale", — arată Goncearov mai tîrziu. Concepția despre lume a lui Goncearov și simpatiile lui pe tărîm social în cursul deceniului al cincilea ne dezvăluie limpede influența tendințelor democratice din care-și trag seva aspectele viguroase, realiste, ale creației sale.

Dar încă de pe la mijlocul deceniului al cincilea, în cercul scriitorilor grupați în jurul lui Bielinski au început să se simtă divergențe de păreri și de concepții, legate de problemele imediate ale mișcării sociale din Rusia. Programul revoluționar de luptă împotriva orînduirii feudalo-iobăgiste, elaborat de Bielinski și Gherțen, concepția lor materialistă despre lume, ideile lor socialiste se loveau de tendințele democratice moderate sau de tendințele liberale din opera unora dintre scriitorii din deceniul al cincilea. Orientarea critică din literatura rusă se dovedea a fi neomogenă din punct de vedere ideologic, iar pe măsură ce în Rusia lupta de clasă se ascuțea, se deslușeau tot mai limpede și divergențele care aveau să se contureze pe deplin în ajunul desființării iobăgiei.

Goncearov era apropiat de cercul lui Bielinski prin convingerile sale antiiobăgiste, dar în concepția lui despre lume se împletea și o atitudine de negare a programului revoluționar de transformare a Rusiei feudalo-iobăgiste, precum și de ne-

gare a ideilor socialiste ale marelui democrat-revoluționar. Cu toate acestea, pînă la sfîrșitul vieții, Goncearov l-a considerat pe Bielinski drept un mare umanist și iluminist, dascălul său în materie de artă și literatură

III

Goncearov concepe cele trei opere capitale ale sale — romanele „O poveste obișnuită", „Oblomov" și „Prăpastia" — în deceniul al cincilea, perioadă în care scriitorul se situase pe pozițiile democratice de negare a orînduirii feudalo-iobăgiste.

El și-a conceput romanul „O poveste obișnuită" în anul 1844 și a lucrat la el pînă la începutul anului 1846.

Înainte de a-și trimite opera la tipar, scriitorul hotărăște s-o prezinte lui Bielinski. «Profund emoționat, i-am predat lui Bielinski, spre apreciere, „O poveste obișnuită", despre care nu știam ce să cred» — își amintea el mai tîrziu. Bielinski a citit romanul cu un profund interes. Din spusele scriitorului, reiese că, ori de cîte ori se întîlnea cu el, marele critic îl copleșea cu laude entuziaste și-i prezicea perspective fericite în viitor.

„O poveste obișnuită" a apărut în 1847, în numerele 3 și 4 ale revistei „Sovremennik". „Romanul lui Goncearov a făcut vîlvă la Piter, succesul a fost nemaiauzit, — îi scria Bielinski lui V. P. Botkin în primăvara anului 1847. — Părerile tuturor au concordat în favoarea lui... Și pe drept cuvînt — este vorba de un talent remarcabil." In studiul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1847", Bielinski a apreciat „O poveste obișnuită" și a scos în evidență caracterul veridic, autentic al conținutului și al tipurilor, calificînd romanul drept „una din operele cele mai remarcabile ale literaturii ruse". Apreciind fiecare nouă operă literară rusă prin prisma luptei împotriva regimului iobăgist, împotriva tuturor fenomenelor retrograde și rutiniere din societatea rusă, democratul-revoluționar Bielinski socotea că romanul lui Goncearov va aduce mari foloase societății ruse, „dînd o lovitură năprasnică romantismului, înclinației spre visare, sentimentalismului, mentalității provinciale", într-un cuvînt tuturor manifestărilor care opreau în loc dezvoltarea progresistă a vieții ruse.

Printre operele apărute în literatura rusă pe la mijlocul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut care au ca temă viața capitalei, romanul „O poveste obișnuită" este cea mai reprezentativă, deoarece face o analiză atotcuprinzătoare a realității, dezvăluind profund, cu toată forța artei realiste, tendințele istorice ale dezvoltării societății ruse din acea vreme.

Acțiunea romanului începe cam pe la 1831 și sfîrșește prin 1845. „O poveste obișnuită" reflectă schimbările survenite în viața rusă de atunci, datorită dezvoltării mereu crescînde a relațiilor burghezo-capitaliste din Rusia, care subminau regimul

feudalo-iobăgist. Romanul este îndreptat împotriva stării de înapoiere și a atmosferei lincede de stagnare în care se complăcea moșierimea provincială.

Prin romanul său, Goncearov voia să scoată în evidență faptul că era aproape momentul cînd în conștiință se va trezi — cum spunea el — „sentimentul necesității unei munci adevărate și nu rutiniere, a unei acțiuni vii *în lupta împotriva stagnării întregii Rusii." El arată că „O poveste obișnuită" oglindea în mic fenomenele ce se desfășurau în același spirit, dar în alte proporții, în cele mai diferite sfere ale vieții ruse de la sfîrșitul celui de al patrulea deceniu și începutul celui de al cincilea. Prin romanul său, Goncearov demască nimicnicia și netemeinicia concepțiilor maniloviene *) despre viață, concepții care îndepărtau de la realitate și care, în deceniul al patrulea din secolul trecut, erau proprii majorității intelectualilor proveniți din nobilime; el sprijină totodată lupta împotriva pseudoromantismului din viață și din literatură, luptă dusă de la începutul celui de al cincilea deceniu de Bielinski, Gherțen și alți oameni cu idei înaintate din Rusia. În ceea ce privește procesul de creație al romanului și înțelegerea noilor fenomene și trăsături ale realității ruse, scriitorul a găsit un ajutor esențial în studiile lui Bielinski, în care criticul își bate joc de „romanticii trîndavi, de visătorii care se complac într-o veșnică inactivitate sau într-o activitate lipsită de sens („Literatura rusă din anul 1845"). «Nemulțumire față de propria lor soartă, injurii la adresa mulțimii, veșnica suferință, mîzgălire chinuită de versuri proaste, idealizarea și idolatrizarea unei fecioare eterice — iată trăsăturile caracteristice ale acestor „romantici" ai vieții», — scria Bielinski, anticipînd parcă prin această caracterizare figura lui Aduev-junior. Într-un alt studiu din anul 1845, „Petersburg și Moscova", Bielinski face considerațiuni cu privire la două tipuri umane opuse, dintre care unii, trăind într-o lume abstractă, ideală, vădesc dispreț și nepăsare față de lumea practică, pe cîtă vreme ceilalți desconsideră tot ce este în afara acestei lumi practice, văzînd în orice ideal doar visuri deșarte. Această antiteză prezentată de Bielinski și-a găsit întruchiparea în romanul lui Goncearov și anume în figurile lui Aduev nepotul și Aduev unchiul. Fără îndoială că Goncearov era la curent și cu vestitele articole ale lui Gherțen „Diletantismul în știință", publicate în „Otecestvennie zapiski" **) din anul 1843, a căror țintă o constituia, după expresia lui Gherțen, „romantismul visător".*

Relevînd substratul social-istoric al romanului său, Goncearov arată el însuși că „în lupta dintre unchi și nepot, se oglindește prăbușirea — pe atunci în faza ei inițială — a vechilor

---

*) De la numele lui Manilov, personaj din „Suflete moarte" de Gogol, întruchipare a conservatorismului, indolenței, sentimentalismului excesiv și înclinație spre visare searbădă. (N. red. rom.)

**) „Însemnări din patrie". (N. trad.)

concepții și moravuri ca, de pildă: sentimentalismul, exagerarea pînă la caricatură a sentimentelor de dragoste și prietenie, poezia trîndăvelii, minciuna acelor sentimente afectate, de fapt inexistente, care domnea în viața de familie... irosirea fără rost a timpului..."

După cum mărturisește însuși Goncearov, el a căutat să întruchipeze în figura și viața lui Aduev-nepotul „tot ce era trîndav, visător și afectat în vechile moravuri." După cum spune Bielinski, Alexandr Aduev, urmaș direct al personajului lui Pușkin — Lenski — „era de trei ori romantic: prin fire, prin educație și prin condițiile de viață." Viața petersburgheză risipește fără milă iluziile romantice ale lui Alexandr Aduev, crescut ca o plantă de seră în atmosfera conacului moșieresc. În ciuda acestor fapte, Goncearov ne arată că stările de spirit pseudoromantice ale eroului său ascundeau, de fapt, egoism, autoadmirație și incapacitatea de a se adapta la viață. Nu întîmplător, dintr-un romantic, Aduev se transformă într-un funcționar carierist și un afacerist practic și conștient de scopurile urmărite, care se lasă condus de interese meschine și de o concepție mic-burgheză despre viață.

Chipul lui Aduev-senior s-a plămădit în închipuirea creatoare a lui Goncearov sub influența unor persoane întîlnite în mediul birocratic și comercial al capitalei. În perioada petrecută la Petersburg, ca slujbaș, scriitorul a cunoscut îndeaproape, printre alții, pe A. P. Zabloțki-Deseatovski, funcționar important la Ministerul domeniilor statului și autorul mai multor studii cu privire la diverse probleme economice, pe care le rezolva în spirit burghezo-liberal; pe Solonițîn, înalt funcționar la Ministerul de finanțe și partizan al progresului burghez. Deși funcționari cu vază, legați de cercurile industriale și financiare din capitală, ei frecventau în același timp cu regularitate cercul Maikovilor, manifestînd interes pentru literatură și artă. Piotr Ivanovici Aduev are multe trăsături comune cu aceștia. Și el este un înalt funcționar, un fabricant întreprinzător, ceea ce, după mărturia lui Goncearov, constituia pentru acea vreme ceva nou, un act de curaj ce venea să calce tradițiile obișnuite ale nobilimii. Totodată, e prezentat de scriitor ca un om civilizat și cult.

Influențat desigur de Bielinski, Goncearov prezintă într-o lumină defavorabilă concepția romantico-reacționară despre viață, dar, în același timp, adoptă o atitudine critică și față de afacerismul burghez, față de practicismul împins la extrem; era însă limpede că figura unchiului îi insufla simpatie — și de aceea i-a atribuit trăsături care îl idealizau.

După cum observă Bielinski, unchiul are „o fire egoistă, rece, incapabilă de sentimente generoase." Și, într-adevăr, din multe puncte de vedere, în viața unchiului există multă inerție. Rutina birocratică, drumurile pînă la fabrică, jocul de cărți cu parteneri influenți — iată din ce e alcătuită, la drept vorbind viața lui Piotr Ivanovici Aduev. Cititorul nu prea e convins că

unchiul ar fi un om de înaltă cultură, că iubește și înțelege arta etc. Deși înclină să povestească totul în amănunt, să arate izvoarele fenomenelor din viață, Goncearov nu ne lămurește de unde și cum s-a ivit la Aduev-senior interesul pentru artă, pentru cunoștințe multilaterale. Doar pentru Piotr Ivanovici Aduev, operele de artă sînt mai cu seamă un obiect de confort! Lizaveta Alexandrovna Adueva, soția lui, încearcă să-și explice principiile după care se conduce în viață soțul ei: «Care era scopul principal al trudei sale? Muncea el pentru țelul comun pentru care muncesc toți oamenii, îndeplinind o sarcină care-i fusese dată de soartă sau o făcea din motive meschine, pentru a căpăta printre oameni o importanță sprijinită pe titluri și bani sau, în sfîrșit, pentru ca nevoile, împrejurările vieții să nu-l încovoaie sub povara lor? Dumnezeu știe! Nu-i plăcea să vorbească despre țeluri înalte, numindu-le „aiureală". Vorbea simplu și sec, spunînd că trebuie să faci treabă.» *Dincolo de renunțarea la țelurile înalte ale vieții și de aerul preocupat al omului practic, se ascundeau egoismul și mărginirea burghezului.*

Goncearov a descris foarte just în romanul său răsturnarea vechilor relații și concepții, al căror loc îl iau noile relații burgheze, a arătat ivirea unor noi caractere „pătrunse de conștiința veșnic trează a necesității de a activa, de a munci, de a cunoaște." Totuși, unchiul e departe de a fi un om cu adevărat nou și cu atît mai puțin exponentul luptei dusă împotriva „stagnării din întreaga Rusie". Oamenii noi, care s-au împotrivit cu adevărat manifestărilor iobăgiste, înapoiate, au apărut mai tîrziu și, spre deosebire de amîndoi Aduevii, ei nu-și trăgeau obîrșia din mediul nobilimii rurale. Unchiul, om calculat, cu sînge rece, și nepotul, cu înclinațiile lui spre romantism, sînt diametral opuși în ceea ce privește felul lor de a înțelege viața. Totuși, din punct de vedere obiectiv, amîndoi reprezintă complexul de contradicții generate de orînduirea feudalo-iobăgistă în perioada crizei ei ascuțite. Atît romanticul Alexandr cît și unchiul lui, practicist cu picioarele bine înfipte în pămînt, au, în esență, aceeași atitudine egoistă, individualistă față de viață și de oameni.

Bielinski a relevat, și pe bună dreptate, faptul că rolul oamenilor de felul lui Piotr Ivanovici Aduev a avut o anumită valoare progresistă pentru viața rusă din epoca iobăgiei. Totuși, marele critic nu s-a lăsat cîtuși de puțin înșelat de cultura burgheziului întreprinzător și și-a dat seama limpede cît de mărginită era „firea lui practică". „Am toată stima pentru firile practice, les hommes d'action **), dar dacă savoarea rolului lor trebuie îmbinată neapărat cu o mărginire ce te calcă pe nervi, cu un orizont înăbușitor de îngust, atunci să am iertare, dar prefer să fiu un contemplativ, un om pur și simplu, cu condiția să simt*

---

*) Oameni de acțiune, oameni ai faptelor (în limba franceză). (N. trad.)

şi să înţeleg totul larg, liber şi profund,“ — îi scria el lui Botkin, la 8 martie 1847.

Ideile critice ale romanului şi-au găsit exprimarea şi în figura soţiei lui Piotr Ivanovici. Zugrăvind trista ei soartă, Goncearov scoate în relief tot egoismul şi mărginirea ce caracterizează filozofia unchiului, exponentul noilor principii burgheze de viaţă. Şi Bielinski a menţionat cît se poate de just că, deşi Piotr Ivanovici era un om cinstit şi cumsecade, „sărmana-i soţie era victima înţelepciunii lui. El i-a făcut viaţa amară, a sufocat-o în atmosfera aceea rece şi apăsătoare.“ Viaţa Lizavetei Alexandrovna e lipsită de orice plăceri, de orice pasiune, poezie sau activitate. Prin figura ei e adusă în roman ideea progresistă, antiiobăgistă şi totodată antiburgheză a afirmării dreptului femeii la fericire, la o viaţă spirituală independentă.

Din discuţiile duse de Lizaveta Alexandrovna cu nepotul ei, reiese şi o altă idee a romanului. Cititorul priveşte cu ironie iluziile şi visurile romantice ale tînărului Aduev dar, în acelaşi timp, resimte o părere de rău că, sub influenţa realităţii şi a preceptelor unchiului, odată cu sentimentalismul, cu înclinaţia spre visări fără rost. Alexandr îşi pierde şi simplitatea, şi sinceritatea, şi ardoarea tinerească, şi capacitatea de a se înflăcăra în faţa frumosului. Goncearov a arătat în roman că, în procesul său de transformare într-un birocrat şi om de acţiune de structură burgheză, Aduev-nepotul, care se gîndeşte numai la o căsătorie avantajoasă, la carieră, la venituri, ajunge să-şi piardă sentimentele umane, sicnere şi nobile. Această idee a romanului reflectă trăsăturile caracteristice ale relaţiilor burghezo-capitaliste, pe atunci în plină dezvoltare în Rusia. Romanul lui Goncearov conţine în mod obiectiv nu numai înfierarea „relaţiilor feudale patriarhale idilice“, „a melancoliei micului burghez“ — pentru a cita din „Manifestul Comunist“ — dar şi o critică la adresa afacerismului şi a egoismului burghez. El determină pe cititor să analizeze totodată cu un ochi critic numeroasele probleme morale, ridicate de viaţa Rusiei din acele vremuri. Tocmai la aceasta se referă şi L. N. Tolstoi cînd apreciază pozitiv opera lui Goncearov. «Citeşte această carte admirabilă, — scria el despre „O poveste obişnuită“ în scrisoarea lui către V. A. Arsenieva, din decembrie 1856. — Ea te învaţă cum să trăieşti. Găseşti aici tot felul de concepţii despre viaţă, despre dragoste, nu te împaci cu minciuna din ele, în schimb, reuşeşti să-ţi formezi tu singur o concepţie mai clară, mai înţeleaptă».

„O poveste obişnuită“ e unul dintre primele romane ruse realiste în proză. De la început, romanul pune în lumină particularităţile talentului şi geniului lui Goncearov, năzuinţa sa de a înfăţişa veridic viaţa de fiecare zi, oamenii obişnuiţi. Scriitorul zugrăveşte cu expresivitate în romanul său tipuri din realitatea rusă de atunci, întîmplări tipice din viaţa lor, ceea ce reprezintă, după cum se ştie, una din cele mai importante caracteristici, ale realismului. Cu exigenţa ce-i era specifică, Goncearov

reușește să redea multilateral și în amănunt mediul pe care-l reprezintă. Subiectul romanului se desfășoară logic, întîmplările decurgînd din trăsăturile caracterului și din concepțiile personajelor romanului. Chiar de la acest roman, Goncearov s-a dovedit un maestru în zugrăvirea vieții de toate zilele, a portretelor și a peisajelor. „Principalul atribut al talentului lui Goncearov, — scria Bielinski, — e eleganța și finețea penelului, fidelitatea desenului, care nu se dezminte niciodată. Cînd nu te aștepți, el devine poetic chiar și în zugrăvirea unor împrejurări lăturalnice și de minimă importanță, ca, bunăoară, în descrierea poetică a clipelor în care compozițiile tînărului Aduev sînt mistuite de flăcări." Bielinski era entuziasmat de vioiciunea narațiunii scriitorului, de măiestria dialogurilor lui. «În această privință, povestirea lui Goncearov nu este o carte tipărită, ci o improvizație vie, — scria marele critic. — Unii s-au plîns că discuțiile dintre unchi și nepot sînt prea lungi și obositoare. Nouă însă, aceste discuții ne apar ca cele mai bune părți ale romanului. Ele nu au nimic abstract, nelegat de acțiune, nu sînt dispute speculative, ci discuții vii, pasionate, dramatice, în care fiecare personaj își poate dezvălui caracterul și firea sa de om, manifestîndu-se, dacă se poate spune astfel, pe planul „existenței sale morale".» Romanul „O poveste obișnuită" e una din operele remarcabile create la sfîrșitul celui de al cincilea deceniu, opere care au contribuit la deplina victorie a realismului în literatura rusă.

IV

În toamna anului 1852, Goncearov a întreprins o călătorie în jurul lumii pe bordul unui vas de război rus — fregata „Pallada" — ca secretar al amiralului Putiatin, conducătorul expediției. Prin această expediție se urmărea, în primul rînd, crearea unor legături politice și comerciale cu Japonia. Goncearov fusese invitat să participe la expediție pentru a descrie felul în care avea să decurgă călătoria marinarilor ruși. El a răspuns invitației pentru că voia „să vadă, să cunoască personal lucruri despre care citise în copilărie și-i păruseră a fi de domeniul fanteziei, al basmului." Călătoria a durat doi ani și jumătate și ea a fost descrisă în două volume de însemnări, publicate sub titlul „Fregata Pallada".

Vasul rusesc a vizitat numeroase țări. Dintre însemnările lui Goncearov, cele mai interesante sînt însă cele consacrate vieții popoarelor din Asia, pe care el a avut prilejul să le cunoască atunci. Goncearov a văzut cum a pătruns capitalismul în relațiile patriarhale ce s-au statornicit de-a lungul veacurilor în sînul popoarelor din Orient. În însemnările sale, civilizația capitalistă e întruchipată în figura magistral schițată a afaceristului „în frac negru, cu gambetă, jiletcă albă și umbrelă în mînă",

figură simbolică în genul ei, pe care Goncearov a studiat-o la bursa din Londra, iar mai tirziu a întîlnit-o la poalele muntelui Madera, în Africa de Sud, şi pe plantaţiile din China şi Filipine.

Cele văzute în timpul călătoriei au trezit în sufletul lui Goncearov stări contradictorii. El face adeseori aprecieri greşite, pornind de la convingerea că, răspîndindu-se pretutindeni şi pătrunzînd în toate ţările, comerţul mondial juca un rol progresist. Scriitorul relevă în repetate rînduri în însemnările sale laturile pozitive ale „spiritului practic şi întreprinzător" şi ale „progresului" burghez care, după părerea lui, aduce popoarelor înapoiate civilizaţia şi cultura.

Cu ochiul său scrutător, scriitorul observă însă nemărginita cruzime şi lăcomie a cotropitorilor — capitaliştii englezi şi americani — care căutau să înrobească popoarele înapoiate din Africa şi Asia cu ajutorul comerţului şi al tunurilor. Contrazicînd poziţia sa faţă de progresul burghez în general, Goncearov, artist realist, arăta adeseori în cartea sa că banditismul politicii colonialiste a capitalismului are urmări nefaste pentru masele populare din Orient. Scriitorul este profund indignat de „atitudinea trufaşă şi grosolană, ori dispreţuitoare" a englezilor faţă de băştinaşii din Africa şi Asia. „Ei nu văd în acest popor oameni, ci nişte animale de muncă", — scrie Goncearov. Vorbind despre situaţia din China, scriitorul arată că englezii se îmbogăţesc pe spinarea acestei ţări, unde fac negoţ cu opiu. „Neobrăzarea acestui popor pervers, — scrie Goncearov despre capitaliştii englezi şi americani, — ajunge, într-un anumit sens, pînă la eroism, atunci cînd e vorba de plasarea oricărei mărfi, fie ea şi otravă!" Cu privire la trufia şi cruzimea afaceriştilor englezi, Goncearov face următoarea remarcă sarcastică: „Nu ştiu care din ei ar fi mai nimerit să-i civilizeze pe ceilalţi — oare nu cumva chinezii pe englezi?" Scriitorul vorbeşte cu deosebită simpatie despre onestitatea, capacitatea şi hărnicia poporului chinez, căruia îi prevede un viitor măreţ în istorie.

Goncearov a zugrăvit în cartea sa şi felul în care colonizatorii americani, folosindu-se de metode banditeşti, au luat „sub protecţia lor" insulele Liu-Kiu. În urma englezilor, şi-au făcut apariţia printre popoarele din Orient „oameni din Statele Unite... cu ţesături de bumbac şi lînă, cu puşti, tunuri şi alte unelte ale civilizaţiei moderne", — scrie Goncearov în ironie.

Contradicţia pe care am constatat-o în descrierile şi aprecierile cuprinse în reportajele lui Goncearov apare şi în paginile consacrate vieţii din Anglia. După ce apreciază pozitiv unele aspecte ale vieţii societăţii burgheze din Anglia, Goncearov se declară nemulţumit de practicismul, rigiditatea şi traiul mecanizat, foarte asemănător cu o maşină, al omului de afaceri englez, care l-au impresionat neplăcut la Londra. Paginile în care descrie un afacerist englez care, în goana lui după cîştig, s-a transformat într-un mecanism sînt de-a dreptul strălucite. Seara „cu conştiinţa împăcată că şi-a petrecut ziua conform tuturor

regulilor confortului... că la bursă a vîndut avantajos o partidă de cuverturi de bumbac, iar în parlament votul său, el își ia cina și, după ce se ridică de la masă cu mișcări cam nesigure, închide cu lacăte sistematice dulapul și biroul, își scoate ghetele cu ajutorul unei mașinuțe, întoarce ceasul deșteptător și se culcă. Tot mecanismul intră în repaos." Goncearov condamnă fariseismul și filistinismul societății burgheze din Anglia. „Filantropia este ridicată la rangul de datorie socială și, cu toate acestea, mizeria ucide nu numai indivizi, familii izolate, ci și țări întregi aflate sub cîrmuirea engleză," — observă el.

Zugrăvind tablouri din viața Japoniei, scriitorul remarcă foarte just criza adîncă a regimului feudal din acea țară, situația mizeră a poporului japonez și, totodată, dragostea lui de muncă.

Nici o clipă în cursul călătoriei nu s-a șters din sufletul lui Goncearov imaginea patriei sale depărtate, a Rusiei. El amintește cu un sentiment de mîndrie patriotică despre glorioșii călători și exploratori ruși care „au ajuns pînă aproape de Poli, au cutreierat tărmurile Oceanului Înghețat și ale Americii de Nord, au pătruns în ținuturi unde nu călcase picior de om, hrănindu-se uneori cu supă din carîmbii cizmelor, luptînd împotriva fiarelor și a stihiilor — toți aceștia sînt eroi a căror amintire va rămîne veșnic vie în mintea noastră și a urmașilor noștri." Goncearov vorbește cu deosebită căldură și simpatie despre curajul și abnegația totală cu care mateloții ruși au luptat împotriva forțelor naturii, despre dragostea lor față de vas — o părticică a patriei lor.

„Cît de mare e interesul pe care îl trezesc reportajele sale la tineretul sovietic, crescut în admirația faptelor de eroism, săvîrșite de curajoșii noștri cercetători!" — scria „Pravda", în anul 1937, despre „Fregata Pallada" a lui Goncearov.

Scriitorul redă cu un umor cald simpatica figură a marinarului Faddeev și chipurile celorlalți mateloți, ca și ale ofițerilor de pe vas; cu toate acestea, în reportajele sale nu dă prea multă atenție descrierii grelelor condiții de viață impuse marinarilor de pe vas, față de care mulți ofițeri, în frunte cu amiralul Putiatin, manifestau o atitudine despotică și crudă.

Reportajele se disting prin realismul, expresivitatea și strălucirea cu care sînt zugrăvite tablourile de călătorie, natură și viață. Criticul democrat Pisarev a arătat în recenzia sa că „volumul lui Goncearov nu trebuie considerat ca o descriere de călătorie, ci ca o operă literară propriu-zisă... Reportajele lui de călătorie conțin puține date științifice, ele nu expun rezultatele unor noi explorări și nici măcar nu dau o descriere amănunțită a ținuturilor și orașelor vizitate de autor; în schimb, cititorul va găsi în ele o serie de tablouri schițate de un penel îndrăzneț, care impresionează prin prospețimea, desăvîrșirea și originalitatea lor." În zugrăvirea tablourilor de natură, Goncearov nu recurge, firește, la șabloanele romantice, la peisajele fantastice, larg răspîndite pe atunci în literatura descriptivă a epigonilor

romantismului, pe care scriitorul îi ridiculiza cu un ton muşcător.

Reportajele lui continuau în literatura descriptivă tradiţia realistă, ale cărei baze le pusese Puşkin prin lucrarea „Călătorie la Arzrum".

„Fregata Pallada" de Goncearov reprezintă în multe privinţe un model clasic de însemnări de călătorie.

V

Cu prilejul călătoriei în jurul lumii, Goncearov şi-a întrerupt munca la romanul „Oblomov". Ideea acestei opere a încolţit în mintea scriitorului încă pe vremea cînd se întîlnea cu Bielinski. «Puţin după publicarea lucrării „O poveste obişnuită" în „Sovremennik" pe anul 1847, — relatează însuşi Goncearov, — aveam alcătuit în minte planul lui „Oblomov".» Romanul înainta încet din cauza întreruperilor mari făcute în cursul lucrului. În februarie 1849, a apărut un fragment intitulat „Visul lui Oblomov", pe care chiar scriitorul l-a definit ca „uvertură la întregul roman". Goncearov a terminat ciorna primei părţi din „Oblomov" în anul 1850. După ce s-a înapoiat din călătorie, la Petersburg, şi-a reluat romanul. Scriitorul povesteşte: «În anul 1857, am plecat în străinătate, la Marienbad, unde, în decurs de 7 săptămîni, am scris aproape integral ultimele trei cărţi din „Oblomov".»

Impresiile din copilărie şi din anii de slujbă petrecuţi la Petersburg i-au oferit scriitorului un bogat material pentru romanul său. Amintindu-şi de copilăria sa, Goncearov scria: «Nu eram decît un copil, ce-i drept foarte ager şi impresionabil, cînd priveliştea tuturor acestor figuri, a acestui trai fără griji, irosit în inactivitate şi trîndăvie, a făcut să-mi încolţească în minte o vagă idee despre „oblomovism".» Ulterior, ideea aceasta s-a îmbogăţit cu impresii noi, care şi-au găsit oglindirea în roman.

„Oblomov" a apărut în primele patru numere pe anul 1859 ale revistei „Otecestvennîe zapiski". Romanul a făcut vîlvă, înregistrînd un succes neobişnuit. Criticul A. M. Skabicevski, contemporan cu autorul, scrie următoarele: „Trebuia să trăieşti în acea vreme ca să poţi înţelege ce senzaţie a făcut romanul acesta în rîndurile publicului şi ce impresie fulminantă a produs asupra întregii societăţi. El a căzut ca o bombă în mediul intelectual, tocmai în momentul culminant al frămîntărilor sociale, cu trei ani înaintea eliberării ţăranilor, cînd întreaga literatură pornise o cruciadă împotriva pasivităţii, a inerţiei şi stagnării." «„Oblomov" este o operă capitală, cum nu s-a mai scris demult, — scria L. N. Tolstoi într-o scrisoare datată cu anul 1859. — Spuneţi-i lui Goncearov că sînt încîntat de „Oblo-

mov"... Romanul se bucură de un succes care nu e nici întîmplător, nici răsunător, dar sănătos, colosal şi de durată...» Şi Turgheniev califică acest roman drept „o lucrare excelentă". De asemenea Dobroliubov apreciază pozitiv romanul „Oblomov" în celebrul său articol „Ce e oblomovismul", publicat în numărul din mai 1859 al revistei „Sovremennik", scurt timp după apariţia romanului.

„Oblomov" este cea mai importantă din operele lui Goncearov. A. M. Gorki o considera drept unul din romanele cele mai remarcabile ale literaturii ruse şi sublinia marea lui forţă generalizatoare.

Cartea lui Goncearov a apărut în plin avînt al mişcării democrate şi a jucat un rol de seamă în lupta dusă de păturile progresiste ale societăţii ruse împotriva regimului feudalo-iobăgist. Însuşi autorul considera noua sa lucrare ca o continuare a criticii pe care a adus-o moravurilor înapoiate, putrede, stagnante în romanul său „O poveste obişnuită".

In „Oblomov" sînt oglindite cel de al cincilea şi începutul celui de al şaselea deceniu, adică perioada crizei profunde şi totale a orînduirii feudalo-iobăgiste, care a generat oblomovismul. Definind ideea principală a romanului, Goncearov spune următoarele: «Am căutat să arăt în „Oblomov" cum şi de ce oamenii de la noi se transformă, înainte de vreme, în nişte otrepe». Oblomov a devenit o otreapă, o „bucată de cocă" din cauza ambianţei, a moravurilor feudale, pe care scriitorul le demască consecvent şi pînă la capăt în romanul său. El dezvăluie originea şi esenţa oblomovismului de pe poziţii antiiobăgiste, democrate. Goncearov arată că oblomovismul a luat naştere pe baza „dreptului sfînt al proprietăţii" asupra „celor trei sute de Zahari", că Oblomov este rodul conacului de nobili cu viaţa lui lincedă şi moravurile lui moşiereşti. „Deprinderea lui odioasă de a nu-şi aduce la îndeplinire dorinţele prin propriile-i eforturi, ci numai cu ajutorul altora, — scrie Dobroliubov despre Oblomov, — l-a făcut să se complacă într-o imobilitate apatică şi l-a redus la starea de plîns a unei sclavii morale. Această robie se îmbină atît de puternic cu boieria lui Oblomov, amîndouă se interpătrund şi se condiţionează reciproc atît de mult, încît nu există, pare-se, nici cea mai mică posibilitate de a trage între ele o linie oarecare de demarcaţie". Goncearov reflectă apatia, imobilitatea şi robia morală pînă şi în înfăţişarea lui Oblomov, plăpîndă şi fleşcăită, nepotrivită cu vîrsta acestui om căruia „toate ponoasele i s-au tras de la somn."

Dobroliubov arată în studiul său că Oblomov, făcîndu-şi un ideal din acea viaţă îmbelşugată şi fără griji a moşierilor, viaţă asigurată prin munca iobagilor, nu se întreba ce drepturi are el la aceasta şi, în genere, nu căuta să-şi explice „natura relaţiilor sale cu lumea şi societatea" ; de aceea, „socotea orice îndeletnicire drept o povară plicticoasă".

Oblomov era înzestrat cu frumoase calităţi sufleteşti, cu omenie. În părerile sale, se observă adeseori o atitudine critică faţă de birocratism, de deşertăciunea societăţii mondene, etc. Pe vremuri, Oblomov citea, se interesa de literatură, ba concepuse chiar şi o lucrare ştiinţifică „consacrată Rusiei", dar toate astea s-au împotmolit în mlaştina aceluiaşi oblomovism. „Pentru el, viaţa însemna una, iar ştiinţa — alta, — scrie Goncearov despre Oblomov. — Cunoştinţele lui erau moarte... Capul său reprezenta o arhivă de lucruri, figuri, epoci, cifre, religii... probleme, teze moarte... Era ca o bibliotecă formată numai din volume răzleţe din diferite domenii ale ştiinţei." O manifestare a oblomovismului este şi inclinarea maladivă spre visare, a cărei expresie sînt fanteziile maniloviste de tot felul care pun stăpînire pe Oblomov în timp ce stă culcat pe canapea. Lipsa de spirit practic, dezorientarea — iată ce-l caracterizează pe Oblomov. „Eu, — îi mărturisea el lui Muhoiarov, — nu ştiu ce înseamnă boieresc, ce înseamnă munca de la ţară, ce înseamnă un ţăran bogat sau sărac; nu ştiu ce este aceea o dublă de secară ori de ovăz, cît costă, în ce lună se seamănă şi se culeg cerealele, cînd şi cum se vînd... nu ştiu nimic, — încheie el abătut." Această trăsătură era tipică pentru majoritatea intelectualilor celui de al cincilea deceniu, proveniţi din nobilime. Toată viaţa lui Oblomov se reducea în roman la un proces de treptată decădere morală şi spirituală a personalităţii sale.

Oblomov întîlneşte o fată minunată, plină de sensibilitate, care-l îndrăgeşte cu pasiune. La început, dragostea l-a prins şi pe Oblomov în mrejele ei, dar, pînă la urmă, oblomovismul i-a pus capăt. Lenea lui Oblomov, teama de a rupe cu felul său obişnuit de viaţă a învins sentimentul său de dragoste. El nu voia să împărtăşească emoţiile ei, îl înspăimînta ideea de a avea îndatoriri faţă de cineva. În schimb, legătura lui cu Pşeniţina, antipodul Olgăi, corespunde perfect caracterului lui Oblomov, cerinţelor vieţii şi firii sale.

Încercarea Olgăi Ilinskaia de a-l trezi pe Oblomov, de a-i deştepta dorinţa unei vieţi active, dă greş. Olga îl întreabă cu tristeţe: „De ce să se fi născut totul? Cine te-a blestemat pe tine, Ilia? Ce te-a pierdut? Nu există oare numele acestui rău?..." — „Ba există, — răspunse el încet de tot... — Oblomovismul." Era ultima licărire a conştiinţei, a gîndirii lui...

Povestea vieţii lui Oblomov are multe trăsături tragice. Dacă Goncearov ar fi ales pentru romanul său un erou a cărui viaţă sufletească şi morală să fie nulă, soarta lui, deşi vrednică de milă, nu l-ar fi mişcat pe cititor. Dar Oblomov, aşa cum l-a zugrăvit autorul, apare ca un om înzestrat cu multe calităţi frumoase, însufleţit de năzuinţi cu adevărat umane. Nu degeaba l-a îndrăgit Olga pentru „blîndeţea lui de porumbel" şi pentru puritatea lui morală. Însuşi Goncearov arată multă compătimire faţă de Ilia Ilici, cînd în fiinţa acestuia se trezeşte conştiinţa decăderii lui treptate. Starea de apăsare sufletească de care e uneori cuprins Oblomov dovedeşte că el e capabil de

sentimente cu adevărat umane care se împotrivesc oblomovismului. Folosindu-se de soarta eroului său, Goncearov dezvăluie influența otrăvită, nefastă, exercitată de mocirla înspăimîntătoare și anihilantă a moravurilor feudale, a vieții parazitare, caracteristice pentru clasa moșierilor.

Oblomovismul, ca rod al iobăgiei, transmitea microbul robiei morale nu numai oblomovilor, dar și celor din jurul lor, imprimîndu-le trăsăturile lui negative. Așa este Zahar, despre care stăpînul său, Ilia Ilici, gîndește în felul următor: „Ehei, frate, ești mai Oblomov chiar decît mine".

Literatura rusă realistă nu se mulțumea numai cu criticarea fenomenelor negative din viața Rusiei, ci căuta să opună acestor fenomene — idealuri, eroi pozitivi care, după intenția autorilor, trebuiau să întruchipeze progresul istoric. Goncearov încearcă și el în romanul său să-i opună lui Oblomov un personaj nou și, după părerea sa, pozitiv. E vorba de Andrei Ivanovici Stolz.

Scriitorul se străduiește să scoată în evidență din relațiile lui Stolz cu Oblomov și din caracterele lor conflictul dintre cele două culturi: cultura veche, patriarhală, iobăgistă și cultura nouă, burgheză, a oamenilor de acțiune, care urmează să ia locul oblomovismului, pe cale de dispariție. Figura lui Stolz pare să continue și să aprofundeze trăsăturile lui Aduev-unchiul din „O poveste obișnuită". Stolz este un om plin de energie, însetat de activitate. Așa cum l-a conceput Goncearov, în Stolz se îmbină o înaltă cultură și cunoaștere a vieții cu un spirit practic, întreprinzător. Privit prin prizma idealului burghez, Stolz a realizat tot ce-și putea dori: prosperitate materială, confort, o situație de vază în societate.

Stolz este antipodul lui Oblomov. Pînă și înfățișarea sa este redată în contrast cu aceea a lui Oblomov. Stolz „era numai oase, mușchi și nervi, ca un pur-sînge englez." Zugrăvind figura lui Stolz, Goncearov scrie: „După cum în organismul său nu era nimic de prisos, tot astfel și în manifestările morale ale vieții sale căuta un echilibru între latura practică și cerințele subtile ale spiritului."

Critica de atunci a remarcat că figura neamțului rusificat Stolz, prezentat ca dascăl al vieții, fără îndoială nu i-a reușit lui Goncearov, că din ea nu răzbate adevărul istoric și realismul care impresionează atît de mult în figura lui Oblomov. Însuși Goncearov a recunoscut că figura lui Stolz „este slabă, șterșă și neînchegată, că prin ea se străvede prea transparent ideea."

Stolz este un om de acțiune, pasionat de afacerile sale. Dar, după cum pe bună dreptate arată Dobroliubov, Goncearov nu dezvăluie cărui secret îi datorează Stolz succesele lui în afaceri, reușita lui în tot ceea ce întreprinde. „Din romanul lui Goncearov, vedem doar că Stolz este un om activ, mereu preocupat de ceva, care se zbate, reușește, afirmă că viața înseamnă muncă etc., — scrie Dobroliubov. Ce anume învîrtește însă,

cum izbuteşte să facă un lucru temeinic atunci cînd alţii nu sînt în stare de nimic — iată o taină pentru noi". Cuvintele lui Stolz că „munca este scopul vieţii" nu sună convingător în gura lui. „Stolz nu-mi inspiră nici o încredere, — a remarcat odată Cehov. — Autorul afirmă că e un băiat straşnic ; eu unul nu cred. După mine, este o mare pramatie, încrezută şi mulţumită de sine. Acest personaj este pe jumătate născocit şi pe trei sferturi artificial".

*Cu toate acestea, în personalitatea şi în rolul lui Stolz s-au oglindit, într-o oarecare măsură, anumite tendinţe istorice din dezvoltarea realităţii ruse. Citäm următoarea remarcă făcută de Lenin în legătură cu dezvoltarea capitalismului în domeniul agriculturii : „...noua organizare a gospodăriei cere şi proprietarului spirit întreprinzător, cunoaşterea oamenilor şi priceperea de a se purta cu ei, cunoaşterea muncii şi a măsurii ei, cunoaşterea laturii tehnice şi comerciale a agriculturii, cu alte cuvinte, calităţi pe care nu le-au avut şi nu puteau să le aibă Oblomovii din satul feudal sau din satul bazat pe relaţii de înrobire" *). Figurile lui Aduev-unchiul şi Stolz sînt mărturia creşterii relaţiilor burghezo-capitaliste în societatea rusă, cu puţin înaintea desfiinţării iobăgiei. Dar Goncearov n-a dezvăluit nici în Piotr Ivanovici Aduev, nici în Stolz rolul lor de exploatatori ai poporului, ceea ce, desigur, sărăceşte conţinutul istoric concret şi semnificaţia acestor figuri.*

E cazul să menţionăm că unii contemporani ai lui Goncearov au sezisat caracterul burghez exploatator al activităţii lui Stolz. „Această fire antipatică, — scria criticul A. P. Miliukov despre Stolz, — ascunde sub masca omului instruit şi umanitar care năzuieşte spre reforme şi progres tot ceea ce repugnă atît de mult caracterului şi concepţiei despre viaţă a rusului... Tocmai din rîndul acestor domni apar prea cinstiţii afacerişti, care, vînînd o carieră avantajoasă, calcă în picioare tot ce le iese în cale... toţi fondatorii de instituţii aşa-zis filantropice, acţionari ai diverselor societăţi care exploatează pe muncitorii din fabrică, dar vorbesc cu emfază despre mişcare şi progres, toţi generoşii emancipatori ai ţăranilor lipsiţi de pămînt..." Goncearov nu înţelegea că dezvoltarea burgheziei ruse avea loc, de regulă, în condiţiile adaptării afaceriştilor burghezi ruşi la orînduirea autocrată moşierească. Şi burghezia, dezvoltată pe tărîmul iobăgiei, se caracteriza şi ea prin oblomovism, care şi după desfiinţarea iobăgiei se hrănea cu numeroase rămăşiţe feudale. Goncearov avea perfectă dreptate cînd arăta că oblomovismul era inevitabil sortit pieirii. Dar el i-a cîntat prea devreme prohodul, căci oblomovismul a mai continuat multă vreme să stînjenească întreaga dezvoltare progresistă a vieţii sociale ruse.

Şi scriitorul însuşi era departe de a fi mulţumit de toate trăsăturile lui Stolz. Goncearov a arătat foarte bine că la Stolz,

---

*) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 3, Ed. P.M.R., 1951, pag. 195.

ca și la precursorul său Aduev-senior, îndărătul concepției sănătoase despre viață, se ascundea spiritul calculat, sec, al omului de afaceri, ale cărui trăsături umane sînt subordonate practicismului său. Goncearov a relevat și la Stolz ceea ce constituia latura slabă a lui Aduev-unchiul — orizontul îngust al burghezului. Trăsătura aceasta reiese admirabil în roman din relațiile lui Stolz cu Olga Ilinskaia.

Eroina romanului „Oblomov" reprezintă una dintre cele mai izbutite figuri de femei ruse din literatura clasică rusă. Ca și Turgheniev, Goncearov știe să zugrăvească portrete încîntătoare de femei și a creat o întreagă galerie de figuri feminine. Prin caracterul și năzuințele ei, Olga se înrudește cu Elena din romanul lui Turgheniev „In ajun" și este sora mai mare a Verei din „Prăpastia". Pisarev găsea pe bună dreptate în figura Olgăi: „...naturalețe și o minte limpede, ceea ce o deosebește de femeile obișnuite. De aici și sinceritatea ei în vorbă și fapte, absența oricărei cochetării, dorința de a-și dezvolta intelectul, capacitatea de a iubi sincer și serios, fără tertipuri și vicleșuguri... Olga crește odată cu sentimentul ei, iar cu fiece scenă care are loc între ea și omul iubit, caracterul ei se îmbogățește cu o nouă trăsătură, și chipul grațios al tinerei fete se conturează mai limpede, se profilează mai viguros pe fondul general al tabloului, devenind din ce în ce mai bine cunoscut cititorului."

Spre deosebire de Tatiana lui Pușkin sau de Lizaveta Alexandrovna, Olga nu este capabilă să se supună fără murmur destinului, și aceasta marchează un nou pas în dezvoltarea femeii ruse. Ea năzuiește să-l salveze pe Oblomov, să-l silească „să trăiască, să activeze, să binecuvînteze viața...", să-l salvaze sufletul și mintea de la pieirea morală. Dar cînd se convinge de zădărnicia eforturilor ei, cînd își dă seama că omul iubit nu corespunde înaltului ideal uman pe care ea și-l făurise, Olga rupe legăturile cu el.

Ea trăiește o viață sufletească bogată, dar mai cu seamă e dornică de activitate. Visurile ei se îndreptau spre un erou care să reunească o inteligență superioară și un temperament pătimaș, cu energie și voință, un erou însuflețit de scopuri înalte în viață. Olga este departe de a găsi că viața ei cu Stolz e minunată. „Sînt tristă uneori, — spune ea. — Parcă mă arde dorul să plec undeva și nimic nu mă mai mulțumește."

Elanurile, visurile, sentimentul ei de nemulțumire față de viață sînt o enigmă chiar și pentru Stolz. „Noi doi, — îi răspunde Stolz Olgăi, — nu sîntem titani, nu vom porni ca Manfred și Faust la luptă orgolioasă, plini de răzvrătire împotriva problemelor insolubile, nu le vom primi provocarea, ci, plecîndu-ne capul, vom aștepta smerit să treacă clipa cea grea, ca apoi să ne zîmbească din nou viața, fericirea."

Această fericire tihnită nu o putea satisface pe Olga. Atît personalitatea ei viguroasă, cît și voința și setea de activitate pe care o încerca mereu, ar fi dus inevitabil la ruptura Olgăi cu Stolz, dacă Goncearov ar fi continuat povestirea vieții lor. Scoțind în evidență în caracterul Olgăi, năzuința de a lupta

pentru scopurile nobile ale vieții și nu pentru cele egoiste. Dobroliubov, care vedea în eroina romanului imaginea femeii ruse cu idei înaintate, scria: „Ea îl va părăsi și pe Stolz, dacă nu va mai crede în el. E ceea ce se va întîmpla dacă problemele și îndoielile nu vor înceta s-o chinuie, iar el o va sfătui mai departe să le accepte ca pe o nouă stihie a vieții și să-și plece capul. Ea știe prea bine ce însemnează oblomovismul; se va pricepe să-l descopere sub toate aspectele, sub toate măștile lui și întotdeauna va găsi în sufletul ei destulă putere ca să-l osîndească fără cruțare...“

Critica realității moșierești-iobăgiste este realizată în roman nu numai în figura lui Oblomov, dar și în figurile altor personaje ca: prosperul slujbaș birocrat Sudbinski, găunosul filfison monden Volkov, ticălosul și excrocul Tarantiev, Pșeniția cu spiritul ei mic-burghez etc. Goncearov a relevat în toate aceste tipuri manifestarea aceluiași oblomovism, pe care-l considera ca o plagă înspăimîntătoare a vieții ruse.

Romanul „Oblomov“ ridica probleme și punea în discuție aspecte atît de esențiale ale vieții ruse din epoca iobăgiei, încît a stîrnit îndată o polemică aprinsă în jurul său. Lagărul reacționar al slavofililor, prin intermediul criticului A. Grigoriev și al altora, a pornit o campanie împotriva demascării oblomovismului făcută de Goncearov. Slavofilii au căutat să-l prezinte atît pe Oblomov cît și pe Pșeniția drept elemente pozitive ale vieții ruse. De fapt, întru totul de acord cu slavofilii, critica liberală, care se ploconea în fața occidentului burghez, a văzut în oblomovism manifestarea unei „boli naționale ruse“. Adoptînd o atitudine împăciuitoristă față de oblomovism și declarînd, prin intermediul lui A. V. Drujinin, că „oblomovismul, ajuns la o dezvoltare excesivă, este un lucru de nesuportat, dar cîtă vreme se dezvoltă liber și normal nu îndreptățește sentimente dușmănoase din partea noastră“, liberalii, admiratori ai Apusului, au calomniat poporul rus, caracterul său național.

Or Goncearov nu prezentase oblomovismul drept un fenomen național, ci social, drept produsul anumitor condiții social-istorice ale regimului iobăgist. Demascarea oblomovismului constituie un merit cu adevărat patriotic al scriitorului.

Goncearov a găsit o analiză profundă și justă a oblomovismului în articolul lui Dobroliubov. «Citește, te rog, articolul lui Dobroliubov despre „Oblomov“, — scria el lui P. V. Annenkov, la 20 mai 1859; — mi se pare că, după aceasta, nu mai pot spune nimic în plus despre oblomovism, despre ceea ce este oblomovismul». Goncearov se referea, firește, la caracterizarea socială și psihologică a oblomovismului și nu la concluziile democrat-revoluționare pe care le trăgea Dobroliubov în articolul său.

Acest articol a apărut în acel moment istoric cînd, în Rusia, lua naștere o stare revoluționară, iar mișcarea democraților revoluționari ruși lua avînt. Dobroliubov s-a folosit de romanul „Oblomov“ ca de o armă ascuțită în demascarea regimului io-

băgist intrat în putrefacție, în lupta pentru interesele poporului. Arătînd „ce conținut neobișnuit de bogat are acest roman", marele critic a dezvăluit toată profunzimea sensului său social-politic; considerînd oblomovismul ca un fenomen generat de orînduirea iobăgistă, el a apreciat romanul lui Goncearov ca pe un protest împotriva iobăgiei. In roman, scria Dobroliubov, „...răsună un cuvînt nou, legat de dezvoltarea noastră socială, cuvînt rostit desluşit şi cu tărie, fără disperare şi fără speranțe copilăreşti, în deplină conştiință a adevărului. Cuvîntul acesta este: oblomovism".

In articolul său, Dobroliubov a stabilit înrudirea socială şi psihologică dintre Oblomov şi „oamenii de prisos". Mareie critic constată că şi Oneghin, şi Peciorin, şi Rudin, şi Beltov au trăsături oblomoviste. El a scos în relief legătura istorică dintre aceştia şi Oblomov, justificînd-o prin aceea că toți provin din mediul nobilimii şi au la baza educației lor regimul iobăgist. Se înțelege că între „oamenii de prisos" care se distingeau prin talent, printr-un înalt nivel intelectual, prin căutări de ordin ideologic şi prin nemulțumirea provocată de viața pe care o oferea regimul iobăgist, pe de o parte, şi Oblomov, pe de altă parte, este o mare deosebire. Totuşi Dobroliubov avea dreptate atunci cînd afirma că şi la eroii din operele lui Puşkin, Lermontov, Turgheniev, Gherțen asemenea trăsături ca trîndăvia, „zbuciumul în deşert", incapacitatea de a munci, nehotărîrea în clipele critice ale vieții nu erau decît manifestări ale oblomovismului.

Dobroliubov susținea totodată că în viața socială oblomoviştii sînt cei mai înverşunați dușmani ai noului care ia ființă. El situa în tagma oblomoviştilor îndeosebi pe acei ce-şi afişau liberalismul în vorbe goale şi care, de fapt, erau lacheii cercurilor conducătoare. Recurgînd la alegorie, Dobroliubov arată ce primejdie ascunsă constituiau oblomoviştii din această speță pentru cauza poporului şi îşi exprima credința că poporul va şti să înlăture din calea lui pe fiecarii aceştia pasivi în momentul cînd îşi va da seama de „necesitatea de a trece la o adevărată acțiune", adică la revoluție.

La data cînd a apărut romanul lui Goncearov, tineretul progresist îşi alesese conducătorii şi, anume Cernîşevski şi Dobroliubov. Aceştia chemau la luptă revoluționară împotriva oblomovismului şi a orînduirii feudalo-iobăgiste care îl generase, împotriva „împărăției întunericului".

Deşi era străin de ideile democraților revoluționari, Goncearov a contribuit prin romanul său la lupta împotriva oblomovismului, această înspăimîntătoare plagă socială care încătuşa viața constructivă a poporului şi îi împiedica dezvoltarea socială, spirituală şi morală.

V. I. Lenin a recurs adeseori la figura lui Oblomov şi la noțiunea de oblomovism în demascarea rămăşițelor trecutului, adică a tuturor fenomenelor putrede, boiereşti, birocratice, precum şi în lupta împotriva elementelor ostile poporului, cauzei revoluției proletare. Lenin a dat în vileag „...iluziile putrede,

oblomoviste, boiereşti" ale narodnicilor liberali care-şi puneau nădejdile în reforme şi se temeau de revoluţie. În lucrarea sa „Un pas înainte — doi paşi înapoi", V. I. Lenin a înfierat cu calificativul oblomovism încercările vătămătoare ale menşevicilor de a slăbi disciplina de partid. «Oamenilor care s-au obişnuit cu halatul comod şi cu papucii traiului oblomovist în cadrul familial al unui cerc, un statut formal le pare strîmt, incomod, împovărător, înjositor, birocratic, înrobitor şi stînjenitor pentru „procesul" liber al luptei ideologice.)» Lenin considera manifestările oblomovismului de după revoluţie drept rămăşiţe dăunătoare ale psihologiei burghezo-moşiereşti. El arăta că oblomovismul nu a dispărut în întregime şi chema la luptă dîrză împotriva manifestărilor lui ca, de pildă, teama de tot ce este nou şi progresist, atitudinea indolentă faţă de muncă şi de îndatoriri, delăsarea şi indiferenţa.* „...vechiul Oblomov a rămas, — *spunea V. I. Lenin în anul 1922,* — şi va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureţi, să-l scarmeni şi să-l baţi ca să scoţi ceva dintr-însul" **).

Lenin considera că numai dezvoltarea vieţii bazate pe relaţii socialiste şi spiritul activ al oamenilor muncii pot duce la totala lichidare a oblomovismului. În cuvîntarea sa „Despre situaţia internaţională şi internă a republicii sovietice", rostită în ziua de 6 martie 1922, Lenin, chemînd cu toată energia la luptă împotriva birocratismului, spunea: „De acest duşman trebuie să ne descotorosim şi, cu ajutorul tuturor muncitorilor şi ţăranilor conştienţi îi vom veni de hac. Toată masa muncitorilor şi ţăranilor fără partid va urma pînă la unul detaşamentul de avangardă al partidului comunist, pentru a lupta împotriva acestui duşman şi împotriva acestei harababuri şi acestui oblomovism. În această privinţă, nu pot exista nici un fel de îndoieli"***). *Oblomovismul mai dăinuie şi astăzi sub forme ca: frica de tot ce e nou, deprinderile şi prejudecăţile lăsate moştenire de societatea cea veche, duşmani primejdioşi ai socialismului. Revoluţia proletară a dat o lovitură de moarte oblomovismului. I. V. Stalin arăta în anul 1924:* „Elanul revoluţionar rus este antidotul inerţiei, al rutinei, al conservatorismului, al stagnării gîndirii, al atitudinii servile faţă de tradiţiile strămoşeşti" ****).

Duşmanii poporului calomniau cu înveninare poporul rus, afirmînd că ar fi o naţiune compusă din oblomovi. I. V. Stalin a demascat această calomnie. În convorbirea sa cu scriitorul german Emil Ludwig, el a spus: «În Europa mulţi au rămas la părerea de altădată despre oamenii din U.R.S.S., închipuindu-şi că în Rusia trăiesc oameni, în primul rînd, supuşi, iar în al doilea rînd leneşi. Este o părere învechită şi absolut greşită. Ea s-a format în Europa din timpurile cînd au început să vină

---

*) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 7, Ed. pentru literatură politică, 1954, pag. 372.

**) „Lenin despre literatură", Ed. P.M.R., 1949, pag. 154.

***) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 33, pag. 199.

****) *I. V. Stalin* — Opere, vol. 6, Ed. P.M.R., 1950, pag. 201.

la Paris moșierii ruși, care risipeau acolo banii jefuiți și trîndăveau. Aceștia erau într-adevăr niște oameni de nimic și lipsiți de voință. De aici s-a tras concluzia despre „lenea rusă". Asta nu poate însă nicidecum să privească pe muncitorii și țăranii ruși, care-și cîștigau și își cîștigă prin propria lor muncă mijloacele de trai. E destul de ciudat să socotești oameni plecați și leneși pe țăranii și muncitorii ruși, care au făcut într-un timp scurt trei revoluții, au zdrobit țarismul și burghezia și construiesc astăzi victorios socialismul.»)*

*Oblomovismul prinde rădăcini nu numai în societatea iobăgistă. El a îmbrăcat forme noi și în condițiile regimului burghez capitalist, căruia de asemenea îi sînt proprii parazitismul, egoismul, atitudinea individualistă și cinică față de viață. Oblomovismul, ca fenomen tipic pentru societatea exploatatoare bazată pe proprietatea privată este un fenomen de însemnătate mondială. Scriitorul danez Hansen, contemporan cu Goncearov, după ce i-a citit cărțile, i-a mărturisit într-o scrisoare: „Nu numai la Aduev și Raiski, ci chiar și la Oblomov am dat peste multe lucruri demult cunoscute și peste multe trăsături pe care le avem și noi. De ce să ne ascundem? Orice s-ar spune, și în frumoasa noastră Danemarca există oblomovism din belșug..." Frica de a-și pierde veniturile și ura de moarte față de tot ce este nou îi caracterizează pe oblomovii burghezi de astăzi. Folosind noțiunea de oblomovism în caracterizarea pe care a făcut-o burgheziei, Lenin arată: „...niciodată burghezia nu va înlocui ziua de muncă de 10 ore, liniștită, obișnuită, rentabilă (rentabilă în spiritul oblomovist) prin ziua de muncă de 8 ore ...decît sub imperiul unei necesități absolute..."**)*

Atît Maupassant în operele sale cît și Galsworthy în „Forsyte-Saga" au creat admirabile figuri de oblomovi-rentieri și oblomovi-burghezi. Luată în sens larg, lupta împotriva oblomovismului este lupta împotriva regimului bazat pe proprietatea privată, regim care, ca și oblomovismul, din punct de vedere istoric, este sortit pieirii.

Romanul „Oblomov" a jucat un rol de seamă în dezvoltarea realismului critic din literatura rusă. Goncearov a înfățișat oblomovismul ca un fenomen bine definit al realității și a dezvăluit izvoarele lui social-istorice, etice și psihologice, analizîndu-i în același timp toate trăsăturile și particularitățile și urmărindu-i evoluția și perspectivele. Romanul acesta este mărturia vie a neobișnuitei măiestrii cu care scriitorul a izbutit să îmbine toate detaliile și nuanțele subtile ale traiului de toate zilele și ale vieții sufletești într-un singur tablou unitar, într-o sinteză de o uriașă valoare.

„Autorul a turnat ideea sa titanică cu toată măreția simplității ei într-un tipar corespunzător, — observă pe bună dreptate Pisarev. — Întreg planul romanului este construit pe măsura acestei idei și este construit cu atîta chibzuință, încît în cu-

---

*) *I. V. Stalin* — Opere, vol. 13, Ed. P.M.R., 1952, pag. 118.

**) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 18, pag. 268.

prinsul lui nu este nimic întîmplător, nu există nici un amănunt de prisos, iar toate personajele sînt la locul lor. În romanul domnului Goncearov, viața lăuntrică a personajelor este, ca într-o vitrină, expusă privirilor cititorului; intriga lui exterioară nu este complicată, ficțiuni și efecte calculate nu există, iar datorită acestor calități nici o clipă analiza autorului nu-și pierde claritatea și puterea de calmă pătrundere. Ideea nu este fărîmițată în înlănțuirea întîmplărilor de tot felul, ci dezvoltîndu-se de la sine, armonios și simplu, e dusă pînă la capăt și pînă la capăt alimentează interesul cititorului, fără a mai fi nevoie să se introducă în mod artificial întîmplări secundare, lăturalnice... Puține romane au dovedit o atît de mare putere de analiză din partea autorului lor...“

Cartea lui Goncearov „Oblomov“ a însemnat o nouă realizare pe seamă pe tărîmul romanului realist rus.

VI

Romanul „Oblomov“ a apărut în ajunul desființării iobăgiei. Criza profundă și generală prin care trecea regimul feudal-iobăgist se făcea simțită cu deosebită intensitate. Rusia păși pe calea dezvoltării capitaliste, ceea ce impunea lichidarea iobăgiei. «Moșierii iobăgiști nu puteau împiedica creșterea schimbului de mărfuri dintre Rusia și Europa, nu puteau menține vechile forme de economie care se prăbușeau, — scria V. I. Lenin despre acea perioadă. — Războiul din Crimeea a scos la iveală putreziciunea și neputința Rusiei iobage. „Răscoalele“ țărănești, luînd proporții din ce în ce mai mari cu fiecare deceniu în perioada dinaintea eliberării, *au determinat pe cel mai mare moșier, Alexandru al II-lea, să recunoască că este de preferat o eliberare venită de* sus, *decît să aștepți o răsturnare venită de* jos.» ★) *În ajunul desființării iobăgiei, frămîntările din sînul țărănimii deveneau an de an mai puternice.*

Reforma țărănească din anul 1861 a fost înfăptuită de moșierii adepți ai iobăgiei. Absolutismul și moșierimea au jefuit țărănimea, păstrînd cele mai mari și mai bune părți ale pămîntului și silind-o să plătească întreit prețul pămîntului rămas. Reformei țărănești i-au urmat o serie de reforme în domeniul justiției, administrației, presei, etc., marcînd primii pași făcuți de absolutism pe calea monarhiei burgheze.

În societatea rusă de la sfîrșitul celui de al șaselea deceniu și începutul celui de al șaptelea, în jurul problemelor legate de lichidarea iobăgiei s-a desfășurat o aprigă luptă ideologică, care oglindește lupta de clasă ce avea loc în Rusia pentru căile dezvoltării ei istorice ulterioare. Societatea rusă era împărțită în tabere politice strict delimitate între ele. Dintre cei care au cotit pe linia apropierii de autocrație făceau parte și liberalii pro-

★) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 17, pag. 95.

veniți din rîndurile nobilimii și burgheziei care proslăviseră pe toate tonurile marile „reforme" în pofida caracterului lor semiiobag ; ei trăiau într-o veșnică teamă de o revoluție țărănească, de toporul țăranului și încercau să se apere de el cu ajutorul absolutismului. Liberalii de tipul lui Kavelin căutau să ajungă la o înțelegere cu țarismul, sprijinind și aprobînd persecuțiile dezlănțuite de guvernul țarist împotriva militanților democrați progresiști din deceniul al șaptelea și împotriva mișcării de eliberare din țară.

Intelectualii democrați revoluționari, în frunte cu Cernîșevski și Dobroliubov, s-au ridicat într-o apărarea poporului jefuit de țar și moșieri. Conducătorii mișcării democrat-revoluționare au căutat să provoace o răscoală țărănească, chemînd țărănimea și tineretul progresist la luptă revoluționară împotriva autocrației și a statului moșieresc, în numele transformării Rusiei pe baze socialiste.

Caracterizînd situația politică de la sfîrșitul deceniului al șaselea și începutul deceniului al șaptelea, V. I. Lenin scria :

«Inviorarea mișcării democratice din Europa, frămîntările din Polonia, nemulțumirile din Finlanda, revendicarea de reforme politice de către întreaga presă și întreaga nobilime, răspîndirea în întreaga Rusie a ziarului „Kolokol", propaganda plină de vigoare a lui Cernîșevski, care a știut pînă și prin articolele controlate de cenzură să educe adevărați revoluționari, *apariția proclamațiilor, frămîntările din rîndurile țăranilor, care „foarte adesea"* erau siliți *prin forță armată și vărsare de sînge să accepte „Actul", care-i jupuia complet, refuzurile colective ale nobililor — mediatori de pace de a aplica* un astfel *de „Act", dezordinile studențești — în asemenea condiții cel mai prudent și mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluționară un lucru cu totul posibil, iar răscoala țărănească — un pericol foarte serios.» *)*

*Totuși, starea revoluționară nu s-a transformat în revoluție : „...poporul care timp de sute de ani a fost înrobit de moșieri nu era în stare să se ridice la o luptă largă, deschisă și conștientă pentru libertate" **). Răscoalele țărănești și studențești au fost reprimate. Odată cu arestarea lui Cernîșevski în anul 1862, guvernul țarist a pornit o înverșunată campanie de represiuni împotriva mișcării democrate, care, în ciuda acestui fapt, cîștiga o influență din ce în ce mai mare asupra tinerei generații.*

Lupta de clasă din țară și-a găsit reflectarea în literatura rusă din deceniul al șaptelea. Toate elementele progresiste ale societății ruse s-au unit în jurul revistei „Sovremennik", organul democraților revoluționari. Revista a atras în jurul ei noi forțe literare ca N. Uspenski, Pomialovski, Reșetnikov etc., care oglindeau creșterea furtunoasă a ideilor și sentimentelor democratice în rîndurile tineretului. În același timp, scriitorii cu

---

* *V. I. Lenin* — Opere, vol. 5, Ed. pentru literatură politică, 1953, pag. 26—27.

**) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 17, pag. 65.

orientare liberală ca, bunăoară, Turgheniev, Grigorovici şi alţii, au rupt cu „Sovremennik" şi au început să proslăvească „marile reforme". După caracterizarea lui Lenin, la sfîrşitul celui de-al şaselea deceniu, Turgheniev „se simţea atras spre o moderată constituţie monarhică şi aristocratică" ; el nutrea „aversiune pentru democratismul ţărănesc al lui Dobroliubov şi Cernîşevski"). Alţi cîţiva scriitori — printre care Leskov şi Dostoievski — în deceniul al şaptelea, au aderat la lagărul reacţiunii.*

Ascuţirea luptei de clasă şi scindarea atît a societăţii cît şi a literaturii ruse din punct de vedere ideologic şi politic nu putea să nu exercite o înrîurire şi asupra activităţii lui Goncearov din anii aceia. Ca şi ceilalţi literaţi din lagărul liberal-nobiliar şi burghez, Goncearov se temea de o revoluţie ţărănească. El a declarat următoarele : „Rusia trece acum prin măreaţa epocă a reformelor". In ceea ce priveşte activitatea dusă de revista lui Gherţen „Kolokol", Goncearov nu o privea cu simpatie. El a avut o atitudine negativă faţă de mişcarea democraţilor revoluţionari şi faţă de ideile socialismului, considerîndu-le ca neîntemeiate şi „extremiste". Scriitorul îşi închipuia că dezvoltarea ulterioară a Rusiei avea să se desfăşoare în spiritul reformelor burgheze.

In anul 1856, după întoarcerea din călătorie, Goncearov s-a văzut nevoit să ocupe o funcţie — şi a devenit cenzor. In această calitate, el şi-a arătat simpatia pentru fenomenele progresiste ale literaturii încă în perioada premergătoare desfiinţării iobăgiei. Astfel, el a contribuit, de pildă, la scoaterea unei noi ediţii a operei lui Turgheniev „Povestirile unui vînător", care fusese interzisă timp de cîţiva ani, şi a unui volum de versuri de Nekrasov, a aprobat tipărirea romanului lui Pisemski „O mie de suflete". Pisemski îi scria cu recunoştinţă lui Goncearov : «...La cenzură mi-aţi fost salvator şi ocrotitor : aţi lăsat să treacă partea a 4-a din „O mie de suflete" şi aţi căpătat o admonestare din această pricină. Aţi admis ca „Soarta amarnică" să vadă lumina tiparului în forma în care a fost scrisă. Nu voi uita toate acestea pînă la sfîrşitul vieţii.»

*In cursul celui de al şaptelea deceniu însă, activitatea de cenzor a lui Goncearov capătă un caracter reacţionar. In anul 1862, el este numit redactor-şef al oficiosului „Severnaia poşta"**), iar după aceea membru al Consiliului pentru probleme editoriale, într-o perioadă cînd cenzura ţaristă persecuta fără cruţare publicistica şi presa democrată. In această funcţie, Goncearov avea sarcina să refere asupra orientării politice a organelor de presă, a diverselor opere literare, articole publicate în reviste etc. El a manifestat cu acest prilej tendinţe pronunţat antidemocratice, care s-au făcut simţite în aprecierea negativă asupra romanului „Ce-i de făcut ?" de Cernîşevski, în*

*) *V. I. Lenin* — Opere, vol. 27, Ed. de stat pentru literatură politică, 1955, pag. 258.

**) „Poşta nordului". (N. trad.)

persecutarea revistei lui Pisarev „Russkoe slovo") şi a articolelor acestui critic democrat, pe motivul că în aceste articole se propagă negarea religiei, „doctrine jalnice şi lipsite de temei ale socialismului şi comunismului."*

În anul 1867, Goncearov îşi dă demisia, simţind pesemne că activitatea de cenzor nu i se potriveşte unui scriitor rus.

VII

*Cel de al treilea şi ultimul roman al scriitorului — „Prăpastia" — a apărut în revista liberală „Vestnik Evropi"**) în anul 1869. Goncearov a lucrat douăzeci de ani la această operă. Planul romanului „Prăpastia" a fost conceput aproape în acelaşi timp cu acela al lui „Oblomov". Povestind despre călătoria făcută la Simbirsk în anul 1849, Goncearov scria: „M-am văzut înconjurat de figuri care-mi erau demult cunoscute şi mi-am dat seama că acolo mai dăinuia încă traiul patriarhal, dar alături de el se înălţau şi mlădiţe noi, formînd un amestec de vechi şi nou... Grădinile, Volga, ripele de pe ţărmurile ei, mireasma pămîntului natal, amintirile din copilărie — toate acestea mi s-au întipărit în minte."*

Aşa cum fusese conceput iniţial, romanul trebuia să dezvolte pe larg tema „omului de prisos", tema tradiţională a literaturii din perioada nobiliară a mişcării ruse de eliberare. Totodată, Goncearov şi-a dat seama încă de pe atunci că în realitatea rusă apăruseră oameni de o factură nouă, însufleţiţi de aspiraţii noi. „În planul iniţial al romanului, — arată scriitorul, — prevăzusem în locul lui Volohov un alt personaj, tot atît de viguros ca acesta şi înzestrat cu o voinţă ce ajungea aproape pînă la trufie, care, neputîndu-se împăca cu condiţiile de muncă ale funcţionarului şi cu societatea petersburgheză, din pricina ideilor sale noi şi liberale, a fost trimis în provincie; acest personaj era însă mult mai sobru şi mai bine crescut decît Volohov. Vera, la fel ca în versiunea a doua, sfidînd atît dorinţa bunicii cît şi mentalitatea întregii societăţi, s-a îndrăgostit cu pasiune de omul acesta şi, după ce s-a căsătorit cu el, l-a întovărăşit în Siberia, unde el a fost exilat pentru convingerile sale politice." În deceniul al şaptelea, Goncearov adoptă însă o atitudine duşmănoasă faţă de intelectualii democraţi revoluţionari şi, în consecinţă, modifică planul iniţial al romanului, trecînd la demascarea „nihilismului". „Condeiul meu a transformat atunci pe eroul de odinioară, al cărui chip aproape că mi se ştersese din minte, într-o figură actuală..." — mărturiseşte Goncearov în articolul «Intenţiile, problemele şi ideile romanului „Prăpastia"», apărut abia după moartea scriitorului.

---

*) „Cuvîntul rus". (N. trad.)

**) „Mesagerul Europei". (N. trad.)

În prima parte a romanului, Goncearov zugrăvește societatea mondenă a capitalei, criticînd cu asprime aristocratismul rece și insensibil, bigotismul și îngîmfarea cercurilor de nobili și înalți funcționari, ai căror reprezentanți în roman sînt Pahotin, un bătrîn ușuratic din înalta societate, birocratul epicurian Aianov, „splendida păpușă" Belovodova etc. Goncearov își exprimă părerea că „societatea înaltă" a rupt-o demult cu moravurile rusești, cu limba rusă, că e plină de egoism și înclinări spre cosmopolitism. El analizează viața înaltei societăți prin prisma oblomovismului care-i este nesuferit. Așa, bunăoară, Aianov nu este și el decît un oblomovist, pentru care scopul vieții se reduce la rangul de consilier secret și la o slujbă liniștită, bine plătită, în cadrul vreunui comitet inutil „și încolo, de se zbuciumă oceanul de oameni, de se schimbă vremurile, de se prăbușesc în neant destinele popoarelor, împărății întregi — astea pe el îl lasă indiferent, căci toate trec pe lîngă el fără să-l atingă..." Însuși scriitorul arată că frumoasa Belovodova reprezintă „zidul chinezesc cu care s-a înconjurat înalta societate, zăvorîtă în tradițiile de familie ale neamului, în codul manierelor elegante, într-un cuvînt, în imobilitatea oblomovistă a aristocraților."

Inițial, titlul romanului lui Goncearov era „Pictorul." Scriitorul ne mărturisește că acordase o atenție deosebită figurilor lui Raiski, a bunicii și a Verei. Goncearov vedea în Raiski pe „fiul lui Oblomov", care trăiește însă într-o altă epocă — o epocă de tranziție — și tocmai în acest sens stabilea scriitorul legătura lăuntrică dintre cele două romane „Prăpastia" și „Oblomov".

Raiski este „o fire de artist". Ca și la Rudin, „în rațiunea și conștiința lui, a prins sămînța noilor idei dătătoare de viață, dar rămășițele oblomovismului, încă vii, îl împiedică să traducă în fapt aceste idei pe care și le însușise..." Raiski visează la o artă înaltă, „dar munca perseverentă îi provoacă silă." Goncearov face o legătură directă între acest fapt și „viața de trîndăvie a întregii societăți", „existența asigurată" a intelectualilor din rîndul nobilimii.

În roman e exprimată ideea profundă că diletantismul steril al lui Raiski este rezultatul oblomovismului „care te trage îndărăt ca un lest" și aceasta ne dovedește în chip neîndoielnic că scriitorul a suferit influența criticii adusă de Dobroliubov oamenilor de prisos cu atitudinea lor boierească, maniloviană față de muncă și față de artă.

Raiski se dovedește a fi în artă și în știință unul dintre acei ratați care, închipuindu-și că pentru creație e suficient talentul, iar munca e inutilă, simt atracție numai pentru succesele și plăcerile artei. Dar „artei tratate cu seriozitate, întocmai ca oricărei îndeletniciri serioase, trebuie să-i consacri întreaga viață", — remarcă Goncearov, scriitor educat în spiritul principiilor critice ale lui Bielinski.

Goncearov arată valoarea tipică din punct de vedere istoric a lui Raiski, ca exponent al intelectualității liberale din deceniul

al cincilea, provenite din rîndurile nobilimii. „Nu o dată i-am atribuit lui Raiski trăsături ale prietenilor mei, membri ai diferitelor cenacluri din deceniul al cincilea, al şaselea şi al şaptelea, — scria Goncearov. — Cît de mulţi îi semănau!" Estetismul şi concepţia despre artă, proprii lui Raiski, erau caracteristice pentru scriitorii din lagărul nobililor liberali, ca, bunăoară, Botkin, Annenkov, Drujinin, pe care Goncearov îi cunoştea foarte bine.

Prin concepţiile sale sociale, Raiski este un liberal, un adversar al iobăgiei. El nu se dă îndărăt ca „în cursul unei dispute aprinse să arunce o bombă în tabăra moravurilor vechi, îndărătnice, în despotismul samavolniciei, în lăcomia plantatorilor" — poreclă dată pe atunci moşierilor adepţi ai iobăgiei. Te lasă să crezi că e dezgustat de faptul că e stăpînul unor ţărani iobagi; el o roagă pe bunică-sa, care-i administrează moşia, să redea libertate ţăranilor, dar lui îi este lene, n-are timp să traducă în viaţă convingerile sale liberale şi, ca şi Oblomov, s-a deprins să se folosească de munca gratuită a robilor. „În sufletul lui Raiski clocotesc ideile noi, — scrie Goncearov; — el presimte reformele care vor să vină, este conştient de adevărul noului şi arde de dorinţa de a lupta pentru toate libertăţile mari şi mici, a căror apropiere se lasă bănuită. E drept că arde de dorinţă, dar numai atît... chiar dacă nu doarme ca Oblomov, chiar dacă s-a trezit şi ştie ce are de făcut, nu face nimic."

Goncearov nutreşte simpatie pentru Raiski, pentru eşecurile şi căutările lui, îi place mintea ageră a eroului său, sensibilitatea, mobilitatea, atitudinea pătimaşă faţă de viaţă, capacitatea lui de a admira frumosul. Dar eternele şovăiri şi îndoieli ale lui Raiski, elocvenţa lui vană, pasiunile lui care ţîşnesc şi se sting ca un foc de artificii, toate acestea îi provoacă lui Goncearov un zîmbet ironic şi el îşi priveşte eroul cu un ochi critic.

Figura lui Raiski este scoasă în relief de aceea a pictorului Kirillov şi a profesorului Kozlov, personaje secundare ale romanului, dar profunde prin felul cum au fost concepute de autor. Aceştia sînt truditorii artei şi ştiinţei. Totuşi, pe Goncearov nu-l mulţumea personajul lui Kirillov, pictorul ascet care se izola de viaţă şi transforma arta într-un fel de idol; „extremismul" acesta nu trebuie să constituie o pildă, pare să spună scriitorul în timp ce zugrăveşte această figură.

Nefericitul Kozlov este prezentat pe plan tragic. În articolul „Mai bine mai tîrziu decît niciodată", Goncearov, explicînd sensul romanului „Prăpastia" şi al diverselor lui personaje, scrie următoarele:

„În profesorul Kozlov, am vrut să redau figura savantului rus, a omului truditor, văzînd în el o aluzie la soarta ştiinţei ruse în societatea oblomovistă." Goncearov a căutat să scoată în evidenţă faptul că profesorul Kozlov trăia într-un mediu cu totul indiferent faţă de ştiinţă. „În mintea sa mai pîlpîie o scînteie de dragoste pentru ştiinţă, dar ea — ca o plantă de

stepă, fără hrană, fără îngrijire, fără apă, fără un teren prielnic unde să-şi arunce sămînţa — se stinge în fiinţa lui...“

Biciuind cu ironia sa pe idealiştii din deceniul al cincilea, Goncearov vădeşte totdeodată în romanul său o atitudine ostilă şi faţă de oamenii noi, faţă de tineretul democratic al celui de al şaptelea deceniu. El vede prototipul acestui tineret în figura lui Mark Volohov. Creînd acest personaj, scriitorul avea în vedere tineretul înflăcărat de ideile mişcării democrate. El explică esenţa politică a lui Mark Volohov în felul următor: „Volohov nu este socialist, nici doctrinar şi nici democrat. Este un radical şi un candidat la demagogie, gata să treacă de la teoria inutilă a negării necondiţionate la acţiune — şi e sigur că ar trece, dacă la noi... ar fi posibil ca propaganda comunismului să fie făcută pe scară largă şi să se ducă o activitate internaţionalistă ilegală etc.“ In romanul său, scriitorul nu ne prezintă însă legăturile politice ale lui Volohov, nu formulează, fie şi în linii mari, dar într-un mod cît de cît limpede, programul politic al acestuia, ci se mulţumeşte să descrie pe un ton ironic activitatea propagandistică a eroului său: singura fiinţă care s-a lăsat convinsă de propaganda lui Volohov este un băieţandru de paisprezece ani. Arătînd aceasta, Goncearov a vrut să sublinieze lipsa de sens şi inutilitatea existenţei unor oameni de felul lui Volohov şi a „concepţiilor lor extremiste.“

In schimb, scriitorul analizează mai amănunţit principiile etice şi trăsăturile sufleteşti ale lui Mark Volohov. Aşa cum l-a zugrăvit autorul, Volohov ne apare ca un nihilist extremist, un om amoral, orgolios, care predică teoria „amorului liber“ etc. Oameni de felul lui Volohov puteau fi întîlniţi în realitatea rusă a deceniului al şaptelea, dar trăsăturile lor — aşa cum a încercat să arate Goncearov — nu erau cîtuşi de puţin caracteristice pentru fizionomia tineretului progresist din perioada aceea.

Scriitorul îl prezintă pe Volohov ca pe un om cu un caracter ferm, cu o fire dîrză şi sinceră. Dar toate aptitudinile şi intenţiile eroului zugrăvit de Goncearov converg spre slujirea unui ţel unic: distrugerea vieţii, a rînduielilor morale. E limpede că tabăra democrată a considerat figura lui Volohov drept o calomnie la adresa tineretului progresist, o denaturare a ideilor lui Cernîşevski şi Dobroliubov, sub steagul cărora el păşea. Critica democrată, prin N. V. Şelgunov şi M. E. Saltîkov-Şcedrin, a recenzat cu asprime romanul „Prăpastia“, din cauza figurii lui Mark Volohov, clasificîndu-l printre romanele antinihiliste din cel de al şaptelea deceniu. Intr-adevăr, figura lui Volohov a fost folosită de presa reacţionară în lupta dusă împotriva mişcării democrate.

Prin urmare, în romanul „Prăpastia“, Goncearov, pe de o parte critică pe intelectualii liberali din deceniul al cincilea proveniţi din rîndurile nobilimii, dezvăluind pe bună dreptate trăsăturile lor oblomoviste, iar pe de altă parte respinge adevărul cel nou care-şi avea sprijinul în tineretul democrat din cel de al şaptelea deceniu. Goncearov a văzut întruchiparea

idealului său social și moral în acei oameni care au și început să pășească deschis pe calea dezvoltării rațională și a instituirii noilor forme de viață rusă. Prin aceste cuvinte e limpede că scriitorul polemizează cu democrația revoluționară, cu Cernișevski și Dobroliubov, care chemau, nu la reforme burghezo-liberale, ci la lupta revoluționară împotriva absolutismului și a moșierilor, la revoluția țărănească.

Exponentul ideii lui Goncearov despre „dezvoltarea rațională" a vieții ruse, a societății ruse, este în roman personajul Tușin. El ne amintește de Kostanjoglo din partea a doua a operei „Suflete moarte". Tușin este un om de afaceri instruit și dinamic dintr-un fund de provincie. Trădînd adevărul vieții, Goncearov îl idealizează pe Tușin într-o măsură și mai mare decît pe Stolz. În contrast cu veșnicele șovăiri și îndoieli ale lui Raiski, cu cinismul lui Mark Volohov, Goncearov scoate în relief siguranța și statornicia de care dă dovadă Tușin, om cu „minte sănătoasă și inimă hotărîtă, pe scurt — un caracter." Tușin este omul căruia Goncearov îi atribuie înțelegerea lucidă și justă a vieții. Scriitorul îl consideră drept „reprezentant al adevăratei forțe noi și al noilor țeluri" *ale Rusiei de după reformă.*

În roman, Goncearov voia să opună propagandei democraților revoluționari un program social bine conturat care să prevadă și rezolvarea problemelor economice acute ale realității ruse de după reformă. Urmărind acest țel, Goncearov îl prezintă pe Tușin ca pe un „Robert Owen) din ținuturile Volgăi" care chipurile, își conducea în așa fel afacerile, încît și el să aibă un profit, și salariații să fie mulțumiți. Goncearov descrie în mod vădit neverosimil relațiile dintre patron și salariați: „Arterul care lucrează la Tușin aducea cu o frăție. Mujicii aveau aerul unor stăpîni, ca și cum ar fi gospodărit propriul lor avut." Goncearov considera „necesitatea muncii ca temelie a vieții", ca scop suprem pentru oamenii care „se dăruiau obștii, punîndu-și toată ființa în slujba ei." Scriitorul identifică însă în romanul său viața închinată binelui social cu activitatea moșierilor dotați cu spirit întreprinzător, fapt care, firește, nu putea să atragă cîtuși de puțin simpatia păturii progresiste a societății. Iată din ce pricină pe cititorul de atunci l-a nemulțumit profund aluzia romanului la faptul că Vera, după „prăpastie", a trebuit să-și unească viața cu aceea a lui Tușin — moșierul cumpănit și prosper, dar în fond un om mediocru și mărginit.*

Prin romanul său, Goncearov a luptat fără îndoială pentru tînăra generație și a încercat să dea în felul său un răspuns la întrebarea pusă de Cernișevski: „Ce-i de făcut?" După concepția lui Goncearov, romanul „Prăpastia" trebuia să exprime ideea trezirii conștiinței sociale și să înfățișeze perspectivele dezvoltării Rusiei. Romanul arăta că „vechiul adevăr" al bu-

*) Cunoscut socialist utopist englez (1771—1858). (N. red. rom.)

nicii, care, după cuvintele scriitorului, încarna „Rusia conservatoare", s-a năruit.

Goncearov a acordat o deosebită importanță chipului bunicii. Deși este o apărătoare a vechilor obiceiuri patriarhale, o aristocrată de viță și o moșieriță autoritară, bunica este foarte departe de tipul moșieriței iobăgiste obtuze și crude care-și gospodărea moșia „ca un despot, pe baze feudale" — tip prezentat într-o serie de opere ale literaturii ruse dintre cel de al cincilea și cel de al optulea deceniu. Trăsăturile psihice și morale ale bunicii vin în multe privințe în contradicție cu fizionomia ei socială. Tirania se îmbină în ființa ei cu un suflet simțitor și plin de dragoste; totdeauna grijulie față de cei din jur, bunica este oricînd gata să-i ajute pe oameni. Ea dă afară pe un înalt și influent funcționar al guberniei, fără să stea mult pe gînduri, tocmai pentru înfumurarea și aerele lui de feudal înveterat. Bunica se lasă condusă în toate acțiunile de chibzuință și de uriașa experiență pe care a căpătat-o în viață. Figura bunicii, care reprezenta pentru Goncearov „idealul feminin în general, format în anumite condiții ale vieții ruse", este, fără îndoială întrucîtva idealizată. Totuși, ea conține și mult adevăr. Tatiana Markovna Berejkova ne aduce aminte de Marfa Timofeevna din romanul lui Turgheniev „Un cuib de nobili" și de Maria Dmitrievna Abrosimova din opera lui Tolstoi „Război și pace".

În tinerețea ei, bunica a trecut printr-o dramă asemănătoare cu aceea a Verei. Îndurînd-o cu stoicism și tărie, ea a rămas credincioasă vechilor principii ale vieții patriarhale care, după convingerea ei, sînt de nezdruncinat și pe baza cărora clădește fericirea oamenilor ce-i sînt dragi. Dar și înțelepciunea practică a bunicii, formată în condițiile regimului iobăgist, și principiile ei despotice suferă o înfrîngere atunci cînd se ciocnesc de gîndirea profundă și critică, de dragostea de libertate a Verei. De aci decurg frămîntările tragice ale bunicii, care înțelege că vechile rînduieli se năruie, că adevărul ei s-a transformat de multă vreme în minciună și că viața i-a luat-o înainte.

Dar așa cum a conceput-o Goncearov, „Prăpastia" însemna și înfrîngerea pozițiilor democrate. Scriitorul a încercat să stabilească în roman unele norme și reguli morale eterne și intangibile și, situîndu-se pe această poziție, a luptat împotriva ideilor democrat-revoluționare ale deceniului al șaptelea, idei care, după părerea lui, duc la greșeli în viață. În roman, el întruchipează această idee în povestea dramei prin care trece Vera.

Alături de figura Olgăi Ilinskaia, figura Verei din „Prăpastia" e una dintre cele mai de seamă realizări artistice ale lui Goncearov. Vera, care întruchipează trăsăturile specifice ale tinerei fete ruse, este o tînără încîntătoare, înzestrată cu o inimă înflăcărată, cu voință și tenacitate, cu o inteligență pătrunzătoare și un profund simț moral. Pe Vera nu o mulțumește „vechiul adevăr" al bunicii, viața antediluviană, patriarhală, semioblomovistă, acceptată cu nepăsare și fără discernămînt de sora ei, Marfinka cea veselă, fericită și „simplă ca însăși natura". Vera este un om care caută un drum nou în

viață și se străduiește să înțeleagă tainele vieții. Ea citește mult și cu perseverență pe Voltaire, pe „Feuerbach cu frăția" pe Proudhon, adică literatura social-politică ce se bucura de popularitate în rîndurile tineretului din cel de al șaptelea deceniu. Vera nu dă crezare unui lucru decît atunci cînd se convinge ea însăși de el; are o gîndire independentă și îi este silă ori de cîte ori cineva din afară încearcă în chip despotic să-i impună voința lui. Raiski a suferit un eșec ridicol atunci cînd a încercat să-și conducă verișoara, să comande minții și inimii ei. Nici bunica, pe care Vera o iubește, nu are autoritate asupra ei, căci ea și-a însușit ideea unei vieți libere și neatîrnate. În această privință, Goncearov a imortalizat în figura ei noul tip de tînără fată rusă crescută într-o epocă de mari prefaceri.

Vera se simte stingherită în mediul ei. Intîlnindu-l pe Volohov, ea se lovește de un fenomen cu totul necunoscut: un om care-i mișcă inima cu nereușitele lui în viață, cu îndrăzneala, cu năzuința lui spre nou, spre mai bine. Dar nihilismul extremist al lui Mark Volohov, teoria „amorului vremelnic" pe care el o emite, o dezgustă pe Vera. Ea consideră că femeia „este, în primul rînd, creată pentru viața de familie" și crede cu putință o fericire pe viață alături de omul iubit. Goncearov vrea să arate că sentimentul pătimaș al Verei nu se putea împăca cu principiile amorale ale „tîlharului de Markuška".

Vera încearcă o deziluzie în dragoste, deziluzie care va lăsa urme dureroase în sufletul ei. Critica liberală a deplîns „căderea" Verei. Dar pentru Goncearov, care a protestat cu vehemență împotriva acestui bigotism, „căderea" Verei nu arunca nici o umbră asupra înaltei și desăvîrșitei ei moralități, iar „prăpastia" reflecta însăși drama vieții. În articolul „Mai bine mai tîrziu decît niciodată", Goncearov dezvăluie sensul social al dramei prin care trece Vera: „Nu-i vorba de căderea Verei sau a unei ființe oarecare, ci de însăși fata rusă, femeia rusă, căzută victimă în lupta dintre viața veche și viața nouă: ea nu voia să trăiască orbește, după preceptele bătrînilor, ci, conștientă fiind de ceea ce era depășit în viața veche, tînjea de multă vreme după o viață nouă, plină de sens, o căuta, voia să găsească și să accepte cu bună știință adevărul nou și, totodată, să rețină toate laturile bune, solide, fundamentale ale vieții vechi. Ea nu dorea distrugerea, ci înnoirea, dar nu știa unde și cum s-o afle." Nici Goncearov nu s-a priceput s-o ajute în această direcție...

Faptul că scriitorul n-a înțeles mișcarea democrat-revoluționară și că, în deceniul al șaptelea, s-a situat pe poziții ideologice greșite, a dăunat într-o mare măsură ultimei sale opere importante.

În ultima parte a romanului, Vera, copleșită de mîhnire, dar totodată pășind spre „convalescență" după „nebunia" ei, se simte atrasă de Tușin, devine o figură tendențioasă și își pierde trăsăturile realiste. Lăsîndu-se pradă înclinațiilor conservatoare, Goncearov a trădat adevărul vieții.

În ciuda acestui fapt, romanul „Prăpastia" are și astăzi, din

multe puncte de vedere, o mare valoare artistică şi reprezintă un important factor de cunoaştere a vieţii. În el sînt zugrăvite tablouri veridice din viaţa rusă de provincie, anterioară înfăptuirii reformei. Meritul principal al romanului „Prăpastia" nu constă în prezentarea figurii lui Volohov, ci în faptul că această creaţie oferă un bogat material critic la adresa modului de viaţă al boierimii din perioada premergătoare reformei, la adresa liberalismului sterp şi a teoriei „artei pentru artă".

Figura centrală a tinerei generaţii zugrăvite în roman nu este Mark Volohov, ci Vera, care personifică aspiraţiile umaniste, puritatea şi forţa morală a tineretului rus înaintat.

«Romanul acesta a fost însăşi viaţa mea, — scria Goncearov despre „Prăpastia". — Am pus în el o parte din fiinţa mea, oameni ce mi-au fost dragi, patria, Volga, ţinuturile natale — pot spune toată viaţa mea, tot ceea ce mi-a fost scump şi de ce eram legat. Povestindu-i lui Turgheniev conţinutul acestui roman, i-am spus că, terminînd „Oblomov" şi romanul acesta... am împlinit ce mi-a fost dat să fac în viaţă şi că de acum înainte nu voi mai crea nimic.»

VIII

În ultimii douăzeci de ani de viaţă, Goncearov era adeseori stăpînit de stări de suflet apăsătoare. El ducea o viaţă din ce în ce mai retrasă în modesta sa locuinţă de pe strada Mohovaia din Petersburg. Printre puţinii cunoscuţi pe care-i frecventa erau A. V. Nikitenko, poetul A. N. Maikov, cunoscutul om de legi A. F. Koni, precum şi M. M. Stasiulevici, redactorul şef al ziarului „Vestnik Evropi".

După „Prăpastia", Goncearov aproape nu şi-a mai reluat creaţia artistică, fapt explicat chiar după mărturisirile scriitorului. prin aceea că multe aspecte ale vieţii ruse din cel de al optulea şi al nouălea deceniu ale secolului trecut îi erau nelămurite. Dintre creaţiile literare de mici proporţii şi puţine la număr din perioada aceasta, trebuie să menţionăm schiţa „Slugi de altădată" şi povestirea „O seară literară". În prima, Goncearov se inspiră din trecut, creînd variaţii artistice pe tema figurii lui Evsei din „O poveste obişnuită" şi a lui Zahar din „Oblomov". În „Slugi de altădată", scriitorul schiţează tablouri din viaţa de familie de odinioară, legate de amintirile sale. Critica democrată a arătat pe bună dreptate că schiţele vădesc tendinţa de idealizare a acelor relaţii patriarhale din sînul vechii moşierimi de provincie pe care scriitorul le demascase la timpul său în romanul „Oblomov". În povestirea „O seară literară", Goncearov, deşi redă cu ironie poziţiile şi gusturile estetice reacţionare ale membrilor unuia dintre saloanele literare ale înaltei societăţi din deceniul al optulea, atacă totodată estetica şi critica democrată prin portretul „nihilistului" Kriakov.

În ultima perioadă a vieții, Goncearov a scris un ciclu de lucrări, constînd în amintirile sale despre anii copilăriei („Pe meleaguri natale") și ai tinereții („La universitate"). Prin idealizarea vremilor de altădată, amintirile acestea oglindesc opiniile conservatoare care puseseră stăpînire pe Goncearov spre sfîrșitul vieții sale.

Totuși, în deceniul al optulea, cînd Rusia trecea printr-un nou avînt social, Goncearov, inspirîndu-se din trecut, a văzut în el ceea ce făcuse gloria și mîndria culturii naționale și ceea ce fusese totodată un factor rodnic în procesul dezvoltării spirituale și în însăși activitatea literară a scriitorului.

*În anul 1874, Goncearov scrie „Însemnări despre personalitatea lui Bielinski", după cît se pare, cu intenția de a contrabalansa prin această lucrare articolul dușmănos pe care Dostoievski îl publicase împotriva lui Bielinski, în anul 1873, în paginile revistei „Grajdanin" *).*

Pînă la sfîrșitul vieții, Goncearov i-a purtat un profund respect lui Bielinski. În însemnările sale, el zugrăvește cu deosebită căldură și simpatie pe marele critic, îl arată ca pe un om extrem de modest, drept, cinstit și principial în convingerile sale. Ceea ce-l impresiona întotdeauna la Bielinski era neobișnuita pasiune și abnegație de care acesta dădea dovadă în munca lui de creație, precum și în apărarea concepțiilor lui „în lupta împotriva a tot ce este dușmănos." „Nu mi-l pot închipui altfel decît muncind fără răgaz, veșnic frămîntat de clocotul problemelor și al opiniilor, cuprins de febra literară," — scrie Goncearov.

Apreciind însemnătatea socială a activității lui Bielinski și conținutul de idei al operelor acestuia, Goncearov face unele greșeli determinate de concepțiile sale din anii aceia. Așa, de pildă, el îi atribuie lui Bielinski înclinații reformiste, de care era cu totul străin, așezîndu-l pe el și pe Gherțen pe aceeași treaptă cu liberalul Granovski; uitînd de cumplita atmosferă din timpul cîrmuirii lui Nicolae I, care l-a ucis pe Bielinski, Goncearov explică moartea prematură a marelui democrat revoluționar prin trăsăturile temperamentului său pasionat, „arzător". Dar Goncearov vede foarte just în Bielinski pe luptătorul neobosit pentru ceea ce este nou, care și-a canalizat întreaga putere a loviturilor sale „nu în spre apărarea trecutului și a prezentului, ci spre cucerirea noului, nu pentru ocrotirea, ci spre nimicirea vechiului, spre cîștigarea unei libertăți noi sau lărgirea celei existente." Goncearov subliniază neîncetata năzuință a lui Bielinski spre idealurile de libertate, adevăr, bine, omenie și vede în el nu numai un critic și un om de litere, dar și un tribun. „Cît de grea era bezna intelectuală și morală împotriva căreia trebuia el să lupte, în ce stagnare lîncezea masa în fața căreia predica el! — scrie Goncearov, referindu-se la valoarea publicistului Bielinski. — Spiritul iobăgiei își pusese pecetea nu numai pe țărănime: Bielinski trebuia să conteste și dreptul șefilor de a

*) „Cetățeanul". (N. trad.)

dispune după bunul lor plac de soarta subalternilor şi acela al părinţilor de a-i socoti pe copii proprietatea lor materială etc. — şi imediat după aceea să explice subtilităţile şi farmecul poeziei lui Puşkin şi Lermontov." Goncearov vedea just în această împletire între o ascuţită critică literară şi lupta împotriva moralei şi a moravurilor iobăgiste, una dintre principalele trăsături ale activităţii lui Bielinski. Lui Goncearov îi revine incontestabil meritul de a fi ridiculizat şi demascat fără cruţare în însemnările sale afirmaţia absurdă şi calomniatoare a acelora care vorbeau despre aşa zisa „incultură" a lui Bielinski.

Insemnările lui Goncearov sînt un document preţios pentru cunoaşterea personalităţii lui Bielinski.

In cel de al optulea deceniu, scriitorul şi-a încercat forţele pe tărîmul criticii, dînd dovadă de un neobişnuit talent în această direcţie. El a lucrat la un articol despre A. N. Ostrovski, a cărui creaţie a apreciat-o nespus de mult pentru profundul ei realism, şi a scris un studiu critic despre „Hamlet" de Shakespeare.

In anul 1872, Goncearov a publicat studiul „Mii de chinuri", cu privire la piesa „Prea multă minte strică", care se încadrează printre lucrările clasice ale criticii literare ruse.

In acest studiu, Goncearov a făcut o analiză profundă a dramei prin care trece Ciaţki. El a văzut în figura lui Ciaţki un inovator, un protestatar îndrăzneţ împotriva lumii vechi închistate şi egoiste a celor de teapa lui Famusov şi Skalozub şi, totodată, un exponent al concepţiilor de viaţă înaintate. In această ordine de idei, Goncearov amintea — ce-i drept cu multe rezerve — despre decembrişti. Scriitorul a urmărit şi a explicat cu foarte multă subtilitate şi putere de pătrundere, frămîntările lui Ciaţki. Studiul său reprezintă un jalon important în ceea ce priveşte tîlmăcirea nemuritoarei comedii a lui Griboedov.

In anul 1879, Goncearov a scris articolul „Mai bine mai tîrziu decît niciodată", în care încerca să apere de atacuri romanul său „Prăpastia" şi explica concepţia lui şi ideile cuprinse în el. Articolul acesta contribuie într-o mare măsură la înţelegerea romanului şi a legăturii lui cu primele două opere ale scriitorului, la explicarea poziţiilor sociale pe care se situase Goncearov în deceniul al şaptelea, precum şi la caracterizarea particularităţilor muncii sale de creaţie. In articolul acesta, Goncearov a formulat o serie de teze juste şi importante în legătură cu problema realismului în artă şi a luat atitudine împotriva tendinţelor naturaliste care s-au manifestat în literatura franceză din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Goncearov a fost un realist atît în creaţia sa, cît şi în opiniile lui estetice. „Realismul este una din temeliile capitale ale artei," — declara el. Marii scriitori „au tins spre adevăr; ei îl găseau în natură, în viaţă, şi-l introduceau în operele lor." Ca şi Bielinski, Goncearov era un adversar înverşunat al celor ce interpretau arta de pe poziţiile romantismului reacţionar. El considera teza „artei pentru artă" drept „o frază lipsită de

sens" şi socotea că arta şi literatura sînt menite să slujească viaţa, să educe societatea. „In vremurile noastre, — scria Goncearov, — cînd societatea omenească iese din faza copilăriei şi se maturizează văzînd cu ochii, cînd ştiinţa, meseriile, industria înaintează cu paşi repezi, arta nu poate rămîne în urma lor. Şi ei îi revine o misiune importantă — aceea de a încununa educaţia omului de a-l desăvîrşi. Arta, deopotrivă cu ştiinţa, ne îmbogăţeşte cunoştinţele, ne ocroteşte, ne convinge, zugrăveşte adevărul..."

In deplină concordanţă cu una din principalele idei susţinute de Bielinski, Goncearov arată că „artistul este şi el un cugetător, dar unul care nu gîndeşte direct, ci prin imagini. O scenă veridică ori un portret reuşit exercită o influenţă mai puternică decît orice morală exprimată prin maxime.

Urmînd calea trasată de Bielinski, Goncearov a combătut, în însemnările şi studiile sale critice, orice încercări de idealizare a vieţii în artă şi literatură. După părerea lui, arta trebuie să se străduiască „să lumineze toate străfundurile vieţii, să explice temeliile-i ascunse..." Goncearov condamnă copierea naturalistă a realităţii. El îi scria lui Dostoievski : „Valoarea creaţiei constă tocmai în aceea că ea este nevoită să reţină din natură numai anumite trăsături şi caracteristici pentru ca să poată crea imagini verosimile, adică să realizeze adevărul artistic."

Goncearov considera că una dintre principalele dovezi de realism este zugrăvirea tipică a vieţii, reflectarea în literatură a aspectelor esenţiale ale realităţii. «Dacă personajele sînt tipice, — scria el în articolul „Mai bine mai tîrziu decît niciodată", — ele oglindesc inevitabil, mai amplu sau mai restrîns, şi epoca în care trăiesc, şi tocmai de aceea sînt tipice. Cu alte cuvinte, ele vor reflecta ca într-o oglindă şi fenomenele vieţii sociale, şi moravurile, şi modul de viaţă al epocii respective». Goncearov a arătat totdeauna că adevărul artistic nu poate fiinţa acolo unde nu există o înţelegere adîncă a realităţii. Răspunzînd acuzaţiilor ce i s-au adus că, deşi în operele sale a zugrăvit viaţa diferitelor pături ale societăţii ruse, el n-a înfăţişat niciodată figuri de ţărani, Goncearov scria următoarele : „Nu cunosc felul de trai şi nici moravurile ţăranilor, nu cunosc viaţa satului, agricultura, amănuntele şi condiţiile de viaţă ale ţărănimii... Să descriu ori să înfăţişez ţărani, ar fi din partea mea o lipsă de modestie care, mai devreme ori mai tîrziu, ar da în vileag neştiinţa mea." Goncearov lega totdeauna rolul social al artei de raportul în care ea arăta adevărul din realitate. «Infăţişînd „adevărul", artistul autentic slujeşte totdeauna viaţa într-o măsură mai mare sau mai mică».

Dar alături de aceste păreri juste despre problemele importante ale artei şi literaturii, în estetica lui Goncearov sînt şi greşeli, lacune serioase, în mare parte rezultate ale poziţiei lui sociale de liberal moderat, poziţie adoptată în cel de al şaptelea deceniu. Goncearov a criticat arta cu tendinţă. El a acordat prea multă importanţă elementelor inconştiente, spontane, în creaţia artistică. Scriitorul a arătat în repetate rînduri că şi el îşi rea-

liza personajele, chipurile, „fără să știe ce crea". Tot astfel greșește și atunci cînd afirmă că, întrucît noile fenomene din realitate nu se pretează la o prezentare realistă în artă, scriitorul poate să redea numai viața care, ca să spunem așa, s-a sedimentat, s-a cristalizat, că el trebuie să întruchipeze fenomene înfăptuite și consumate și nu lucruri de actualitate, la ordinea zilei. „Arta serioasă și severă nu poate zugrăvi haosul, descompunerea", viața „care abundă în grijile zilei de azi," — scria el. Luînd pe bună dreptate atitudine împotriva tendințelor naturaliste din literatură, Goncearov a reproșat în mod cu totul nejustificat scriitorilor democrați din deceniul al șaptelea că ar da dovadă de naturalism, i-a învinuit că se abăteau de la „regulile și legile eterne ale artei." Toate aceste teze susținute de Goncearov reflectau, fără îndoială, atitudinea sa ostilă față de programul democraților revoluționari cu privire la transformarea Rusiei, teama ce o resimțea la gîndul unei apropieri între artă și revoluție. Dar în pofida acestor teze greșite, din aprecierile lui Goncearov răzbătea totdeauna la suprafață ideea centrală a esteticii sale — ideea realismului, a zugrăvirii veridice a vieții. El s-a străduit să respecte această idee și în practica sa artistică.

Goncearov se dovedește a fi un critic admirabil nu numai în studiile sale, ci și în scrisorile sale cu un conținut extrem de variat. El a corespondat cu numeroși reprezentanți ai literaturii ruse — I. S. Turgheniev, L. N. Tolstoi, M. E. Saltîkov-Șcedrin, F. M. Dostoievski, A. F. Pisemski, I. P. Polonski și alții. Scrisorile lui Goncearov reprezintă un material prețios, în care găsim păreri cu privire la propriile sale opere, precum și considerațiuni estetice, aprecieri juste și pline de subtilitate despre operele literaturii ruse și universale, contemporană cu el.

Un interes deosebit îl prezintă scrisoarea lui Goncearov către S. A. Tolstaia, din 11 noiembrie 1870, în care scriitorul critică cu asprime disprețul pe care-l manifestă boierimea rusă și intelectualii proveniți din rîndurile nobilimii față de limba maternă. Goncearov personal o consideră drept „...stindardul în jurul căruia se adună toate forțele poporului." Formulînd ideea că, într-un viitor îndepărtat, omenirea va ajunge să folosească o limbă unică, Goncearov scrie că „toate popoarele trebuie să parvină la desăvîrșirea edificiului uman — acest ideal comun tuturor — prin caracterul lor național, adică fiecare popor trebuie să pună la temelia acestui edificiu forțele lui intelectuale și morale, capitalul său."

E cazul să arătăm aici și observațiile incisive făcute de Goncearov la adresa nobililor liberali-cosmopoliți. «Cosmopoliții vorbesc ori gîndesc cam în felul următor: „Noi nu recunoaștem principiile naționale și patriotice, cu orizontul lor îngust; în schimb, recunoaștem omenirea și acționăm în numele binelui și nu pentru cutare sau cutare națiune!"» — scrie Goncearov în studiul său autobiografic „O poveste neobișnuită", iar în continuare remarcă: „Chiar dacă toate popoarele s-ar contopi vreodată, formînd o masă omenească unică din care ar dispare

naţiunile, limbile, conducerea de stat etc., aceasta s-ar săvîrşi, firește, după ce fiecare dintre aceste popoare îşi va fi adus întregul său aport la masa comună a omenirii, aport constînd în ansamblul forţelor lui naţionale, adică inteligenţa, creaţia, spiritul şi voinţa lui reunite la un loc!... Cu cît amprenta lăsată de acel popor va fi mai adîncă, cu atît mai bine îşi va fi îndeplinit el datoria sa faţă de umanitate! De aceea, fiecare renegat care se rupe de poporul şi glia lui, de interesele ţării sale, de pămîntul său natal şi de concetăţenii săi, este un criminal."

Articolele critice şi scrisorile lui Goncearov se concentrează în jurul problemei fundamentale a literaturii ruse dintre cel de al cincilea şi al optulea deceniu ale secolului trecut şi anume în jurul problemei realismului ca metodă artistică, precum şi ca principală cale de dezvoltare a artei. Apărînd principiile realismului, „introducerea vieţii în artă", Goncearov, cu toate că făcea o serie de consideraţiuni greşite, continua tradiţiile lui Bielinski în domeniul gîndirii critice ruse.

Bolnav şi singur, Goncearov şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii într-o izolare aproape completă. Totuşi, pînă la adînci bătrîneţi, s-a simţit mereu atras spre munca de creaţie. Cu puţin timp înainte de a muri, a dictat schiţa sa: „Luna mai la Petersburg" şi altele.

Goncearov a murit la 27 septembrie 1891. In necrologul închinat scriitorului, care a apărut în „Vestnik Evropî", se spunea pe bună dreptate:

„Prin moartea lui Goncearov... ultimul dintre oamenii remarcabili ai celui de al cincilea deceniu a părăsit arena noastră literară. Ca şi Turgheniev, Gherţen, Ostrovski, Saltîkov-Şcedrin — Goncearov va ocupa întotdeauna unul din cele mai de seamă locuri în literatura noastră."

IX

Critica burghezo-nobiliară a încercat, la timpul său, să declare că Goncearov ar fi un scriitor apolitic, rupt de lupta socială care se ducea în acea vreme. Ştiinţa literară sovietică a respins această tîlmăcire profund greşită a operei lui. Un scriitor care a demascat cu o forţă atît de covîrşitoare oblomovismul ca fiind rodul regimului iobăgist nu poate fi considerat apolitic şi indiferent faţă de problemele sociale.

In ultimul său roman, „Prăpastia", Goncearov s-a străduit — ce-i drept fără succes — să influenţeze concepţiile tinerei generaţii din epoca sa. Ca şi Turgheniev, el ne apare în romanele lui ca un observator atent şi experimentat, ca un om care dă dovadă de interes arzător pentru problemele importante ale vieţii pe care, cugetător fiind, a ştiut să le adîncească. De aceea nu putem să cuprindem în întregime realitatea rusă dintre deceniul al cincilea şi al şaptelea ale secolului trecut, fără a studia în amănunt romanele lui Goncearov.

După cum am arătat mai sus, Goncearov a conceput operele sale capitale — cele trei romane — în deceniul al cincilea, cînd a dovedit a fi foarte apropiat de ideile democratice care reflectau protestul maselor populare împotriva orînduirii feudalo-iobăgiste. Goncearov ura din răsputeri iobăgia. În scrisoarea către Iazîkov, datată din anul 1852, el menționa că se simte oprimat „de lipsa unei activități raționale și de conștiința că se irosesc fără folos forțe și capacități pe care regimul iobăgist le sugrumă în viața Rusiei. Conștiința acestui fapt îl împiedica „să respire liber" și ea și-a găsit expresia în critica oblomovismului.

Ca și ceilalți exponenți ai iluminismului burghez rus, a cărui caracterizare ne-a dat-o V. I. Lenin, Goncearov a luptat împotriva iobăgiei sub toate formele ei, pentru dezvoltarea învățămîntului și a culturii.

În ceea ce privește soluționarea problemei de mare importanță a căilor de transformare a Rusiei iobăgiste, Goncearov s-a dovedit a fi stăpînit de convingeri și stări de spirit liberale. Cu toate acestea, el n-a fost niciodată apologetul realității burghezo-capitaliste contemporane lui. Pînă la sfîrșitul zilelor sale, Goncearov a nutrit neîncetat speranța că va veni „o viață nouă, luminoasă, purificată, în care... va fi mai mult adevăr și mai multă ordine decît a fost în cea veche..." Goncearov avea încredere în marile forțe creatoare ale poporului rus, în viitorul luminos al patriei sale mult iubite; era încredințat că noilor generații „le va fi hărăzit să termine de construit edificiul vieții ruse după un plan care, în zilele noastre, — spunea el, — constituie încă un mister..."

Principalul criteriu după care se conducea Goncearov în artă era adevărul vieții. Și atunci cînd în creația sa cunoașterea profundă a vieții s-a împletit cu concepții progresiste, el a realizat o operă ca „Oblomov", care se încadrează printre lucrările geniale ale literaturii ruse. Respectînd adevărul vieții, înfierînd tarele societății ruse din epoca sa, Goncearov sprijină și dezvoltă înaltele tradiții ale orientării gogoliene din literatura rusă, el însuși dovedindu-se a fi unul din exponenții ei cei mai de seamă.

Atunci cînd a încercat însă să soluționeze problemele social-politice care se ridicau în fața vieții ruse în momentul cînd „totul s-a răsturnat" în sînul ei, Goncearov a dovedit că nu cunoaște și nu înțelege deajuns realitatea înconjurătoare, că nu are o concepție profundă despre lume.

Dar și în rarele cazuri cînd Goncearov a deviat de la adevărul vieții, sub influența unor păreri greșite, precum și în virtutea lipsei sale de orizont în ceea ce privește concepția despre lume, el a trăit tragedia artistului mare și cinstit, profund încredințat de dreptatea ideilor și reprezentărilor sale, deși acestea nu și-au cîștigat simpatia cititorului progresist. Așadar iată de ce, răspunzînd la critica adusă ultimului său roman, el a încercat cu atîta stăruință și patimă să dovedească justețea convingerilor sale în legătură cu căile de dezvoltare progresistă — cum i se părea lui — a vieții ruse. Pînă și în acele opere ale scriitorului care conțin idei greșite găsim un sentiment etic pur

şi profund, înalte cerinţe morale faţă de societate şi om. Aşa sînt, de pildă, reportajele sale «Fregata „Pallada"» în care Goncearov, în pofida simpatiei sale pentru „progresul" burghez, arată un profund şi sincer dezgust faţă de manifestările concrete ale acestuia în viaţă. Tot astfel se întîmplă şi în romanul „Prăpastia", unde autorul proslăveşte atitudinea serioasă faţă de artă, faţă de munca creatoare, unde cîntă poezia iubirii. Tablourile din acest roman reflectă admiraţia entuziastă a scriitorului pentru natura ţării sale, dragostea sa neţărmurită pentru patria-mumă, al cărei nume e Rusia. Critica democrată, care i-a arătat totdeauna lui Goncearov deschis şi fără cruţare greşelile sale şi prejudiciile pe care ele le aduc în mod obiectiv, nu l-a considerat niciodată ca făcînd parte din rîndul slugoilor reacţiunii.

X

Goncearov se socotea ucenicul marilor întemeietori ai noii literaturi ruse, Puşkin şi Gogol. „Orice am săvîrşi astăzi în literatura rusă, nu depăşim deocamdată limitele atinse de Puşkin şi Gogol, — scria el la sfîrşitul celui de al optulea deceniu. — Şcoala lor continuă să existe pînă în zilele noastre şi noi toţi, scriitorii, nu facem altceva decît să prelucrăm materialul pe care l-am moştenit de la ei."

Studiile mai noi despre creaţia lui Goncearov menţionează legăturile lui variate şi foarte complexe cu Puşkin şi Gogol. A. G. Ţeitlin observă pe bună dreptate că Goncearov ne farmecă prin anumite particularităţi specifice creaţiei puşkiniene ca, bunăoară, desăvîrşita armonie a părţilor, legătura profundă dintre formă şi conţinut. Goncearov îl considera pe Puşkin drept un scriitor clasic care posedă în cel mai înalt grad simţul măsurii şi arta extrem de dificilă de a îmbrăca un conţinut de o adîncă semnificaţie într-o formă cît se poate de simplă şi concisă. În figura Verei şi a Marfinkăi, atît de dragi lui Goncearov, se simte influenţa personajelor feminine din poemul lui Puşkin „Evgheni Oneghin". De asemenea, între Lenski din acelaşi poem şi Aduev-nepotul există o strînsă legătură, după cum arată însuşi Bielinski. Goncearov a luat de la Puşkin metoda caracterizării psihologice profunde şi multilaterale a eroilor.

Influenţa exercitată de realismul critic al lui Gogol se resimte îndeosebi în romanul „Oblomov". Goncearov preia de la Gogol şi duce la perfecţiune măiestria de a arăta legăturile omului cu viaţa de zi cu zi, cu ambianţa materială din jurul său şi cu mediul social.

Ca artist, Goncearov a ocupat un loc cu totul aparte printre scriitorii contemporani lui.

Particularităţile artei realiste a scriitorului constau îndeosebi în aceea că el se străduieşte să zugrăvească viaţa cu aspectele ei multilaterale, să descrie realitatea în toată plenitudinea şi,

cu toate legăturile ei, să arate relațiile și aspectele ei sociale, culturale și psihologico-morale. Dobroliubov observa pe bună dreptate că Goncearov „nu se lasă impresionat de o singură latură a obiectelor, de un singur moment al desfășurării unui eveniment, ci răsucește obiectul în fel și chip, așteaptă ca evenimentul să se manifeste sub toate aspectele și abia după aceea purcede la cizelarea lor artistică". Goncearov dezvăluie viața în dezvoltarea ei, scoțind în evidență conflictele dintre nou și vechi. Din cele spuse de scriitor reiese că l-a preocupat întotdeauna „starea de continuă frămîntare a societății ruse, lupta dintre nou și vechi ce se dă în sînul ei" ; el a urmărit „felul cum se oglindea această luptă în colțișorul său și în oamenii pe care-i cunoștea." Metoda artistică a lui Goncearov se caracterizează prin arta sa de a îmbina prezentarea vieții într-un amplu tablou de sinteză, cu analiza amănunțită a fenomenelor ei — artă pe care, incontestabil, a luat-o de la Gogol și a dezvoltat-o. Însuși scriitorul arată că, ori de cîte ori supunea procesului de elaborare creatoare tema aleasă, începea prin a și-o imagina în linii generale, prin a căuta să cuprindă cu conștiința artistică și cu fantezia sa creatoare fenomenul respectiv în ansamblul său. „Scriam încet, deoarece imaginația mea nu se putea fixa asupra unei singure figuri ori a unei singure acțiuni, ci ochilor mei li se deschidea dintr-o dată, ca de pe vîrful unui munte, priveliștea unui ținut întins cu orașe, sate și păduri populate de o mulțime de oameni, într-un cuvînt, descopeream domeniul vast al unei vieți pline, cuprinzătoare. Nu izbuteam să cobor decît încetișor și anevoie de pe culmea aceea pentru ca să pot intra în amănunte, să privesc fiecare fenomen în parte și apoi să le îmbin între ele."

Analizînd procesele psihologice ale eroilor săi, descriind traiul cotidian, diferite obiecte, Goncearov nu uită nici o clipă de generalizare și de tipizare, *ca fiind factori indispensabili în creația artistică. „Facultatea de a îmbrățișa imaginea obiectului în toată amploarea ei, de a o cizela, de a o modela, constituie atributul cel mai puternic al talentului lui Goncearov". Goncearov tindea totdeauna să dezvăluie, cum spunea el, „esența vieții, a temeliilor, a fundamentului ei", să zugrăvească realitatea în imagini de amploare epică. Dealtfel, pentru aceste calități aprecia el deosebit de mult operele lui L. N. Tolstoi, pe care l-a caracterizat în felul următor : Tolstoi, «ca și păsărarul înarmat cu plasa, surprinde în obiectivul său un întreg mozaic de aspecte din viață și scrie* „sine ira"» **... și „nimic din ceea ce nimerește în acest obiectiv nu-i scapă privirii, analizei și penelului său". Și Goncearov se folosea de aceeași metodă.*

Caracterizîndu-l pe Goncearov — autor al romanului „O poveste obișnuită", Bielinski scria : „Este un poet, un artist și

---

*) *„Sine ira et studio"* — fără ură sau părtinire (în limba latină). Expresia, folosită pentru prima dată de istoricul latin Tacit la începutul „Analelor" sale, indică atitudinea de obiectivitate a istoricului. (N. red. rom.)

nimic altceva. El nu simte nici dragoste, nici ură față de personajele pe care le creează; ele nu-l înveselesc și nu-l supără; el nu le impune considerații moralizatoare, după cum nu-i impune asemenea considerațiuni nici cititorului, ci s-ar spune că gîndește cam așa: cine făptuiește, acela pătimește, pe mine însă nu mă privește."

Mulți interpretează aprecierea mai sus citată a lui Bielinski drept o dovadă a atitudinii obiectiviste și a indiferenței lui Goncearov-scriitorul față de problemele sociale, față de mizeriile vieții. Această tîlmăcire a cuvintelor marelui critic este însă greșită. După cum se știe, Bielinski a atras cel dintîi atenția asupra înaltului conținut și a înaltei valori sociale a romanului lui Goncearov „O poveste obișnuită". Bielinski caracterizează aici specificul metodei de creație a scriitorului care, gîndind numai în imagini, se străduia să păstreze cea mai mare obiectivitate în redarea lor. Totuși, nu încape îndoială că, în comparație cu creația lui Gherțen, de pildă — cum foarte just remarcă Bielinski — din opera lui Goncearov lipsește „elementul subiectiv", adică manifestarea nemijlocită a atitudinii scriitorului față de cele zugrăvite. Acest element subiectiv, care este atît de important pentru artist și caracterizează îndeosebi pe scriitorii cu orientare critică din literatura rusă, ia amploare în „Oblomov", manifestîndu-se prin lirism și printr-un umor fin, care constituie una din trăsăturile caracteristice ale artistului Goncearov. Autorul romanului „Oblomov" posedă în cel mai înalt grad acel spirit ironic, malițios, propriu lui Krilov, datorită căruia reușea doar în cîteva cuvinte să scoată în evidență aspectele și episoadele negative ale vieții. Dar în umorul lui Goncearov se disting adeseori și accentele unei amărăciuni gogoliene, care dovedesc cît de viu îl nemulțumea pe scriitor realitatea înconjurătoare.

Arta lui Goncearov ne încîntă datorită descrierilor sale, datorită talentului său portretistic, acelei admirabile „capacități de zugrăvire" pe care a subliniat-o, la timpul său, Bielinski. Însuși Goncearov mărturisește pasiunea sa pentru pictura în slove, pentru redarea prin desen și culori a tablourilor din realitate. Gorki vorbește despre Goncearov ca despre un artist netăgăduit, unul dintre „titanii literaturii noastre", care „scriau plastic, cuvintele fiind pentru ei lutul din care modelau dumnezeiește chipuri de oameni atît de veridice, încît credeai că sînt într-adevăr vii."

Prin „limba sa pură,. corectă, subtilă, liberă, curgătoare", — cum a caracterizat-o Bielinski, — Goncearov a jucat un rol de seamă în dezvoltarea limbii literare ruse. El se străduia să scrie într-un grai limpede, precis și totodată pitoresc, folosind din plin bogăția limbii populare, dar fără a cădea în patima naturaliștilor pentru expresii vulgare, dialectale etc. Celebrele lui descrieri ale naturii, ale scenelor din viața de toate zilele, ale ambianței în care trăiesc eroii vădesc un talent artistic deosebit de expresiv și strălucit. Fraza lui Goncearov este în toate

romanele sale cizelată. Turgheniev recunoaşte că «era entuziasmat de stilul romanelor „Oblomov" şi „O poveste obişnuită"».

De asemenea, M. I. Kalinin a apreciat foarte mult limba operelor literare ale lui Goncearov. „Scriitorii ruşi Goncearov şi Turgheniev, — arată M. I. Kalinin, — au acordat o atenţie deosebită limbii materne, dăltuind cu meticulozitate fiecare frază din operele lor." M. I. Kalinin îi îndemna pe scriitori să înveţe de la Turgheniev şi Goncearov „forma limbii ruse" şi arăta că „izvoarele limbii" sînt Puşkin, Gogol, Goncearov, Gorki şi alţi clasici ruşi.

Goncearov a fost un mare romancier al literaturii ruse. Cele trei romane ale sale i-au adus gloria. Ca şi Bielinski, Goncearov socotea că tocmai romanul este cea mai mlădioasă, mai desăvîrşită şi mai actuală formă de redare artistică veridică a vieţii. „In zilele noastre, ziarele şi romanele au ajuns o treabă foarte serioasă, — spune Goncearov prin intermediul unuia dintre eroii săi. — Gazeta este nu numai o cronică vie de istorie contemporană, dar şi pîrghia lui Arhimede, care pune în mişcare lumea politică europeană, lumea problemelor sociale; cît priveşte romanul, el nu mai este o distracţie, ci ne învaţă ce este viaţa. El a devenit un cod, un îndrumar care ne ajută să studiem relaţiile reciproce, pasiunile, simpatiile şi antipatiile... într-un cuvînt, este o şcoală a vieţii."

Creaţia lui Goncearov a jucat un rol important în dezvoltarea romanului realist rus. Prin marea lui desfăşurare epică în care sînt cuprinse atît de multe personaje şi imagini din viaţă, Goncearov a pregătit apariţia în literatura rusă a măreţelor compoziţii create de Lev Tolstoi. Romanele lui Goncearov, Turgheniev şi Tolstoi au determinat excepţionala însemnătate ce a revenit romanului rus în dezvoltarea literaturii universale.

Operele cele mai reprezentative ale lui Goncearov se încadrează în măreţul patrimoniu al literaturii clasice ruse, patrimoniu care a cucerit o valoare universală şi constituie gloria şi mîndria patriei noastre.

S. PETROV

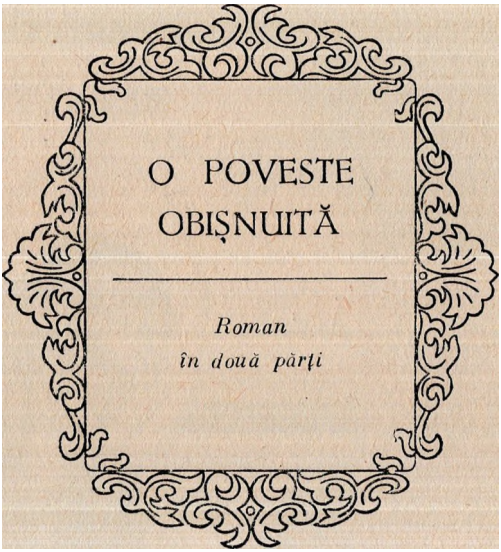

O POVESTE OBIȘNUITĂ

Roman
în două părți

PARTEA ÎNTÎIA

1

Într-o zi de vară, în casa Annei Pavlovna Adueva — o moşiereasă nu prea bogată din satul Graci — toată lumea, de la stăpînă şi pînă la Barbos, dulăul din curte, se sculase cu noaptea-n cap.

Numai Alexandr Feodorici, singurul fiu al Annei Pavlovna, dormea dus, după cum se şi cuvine unui tînăr de douăzeci de ani. În casă era mare forfotă. Slugile umblau însă tiptil, în vîrful picioarelor, şi vorbeau numai în şoaptă, ca nu care cumva să-l trezească pe cuconaş. Iar dacă vreunul dintre ei făcea zgomot sau se încumeta să vorbească mai tare, Anna Pavlovna răsărea deodată în prag, ca o leoaică înfuriată, şi-l pedepsea pe vinovat cu o dojană aspră, cu o poreclă jignitoare sau chiar cu cîte un ghiont, după măsura mîniei şi a puterilor sale.

La bucătărie găteau de zor, ca pentru zece persoane, cu toate că familia boierilor era alcătuită doar din Anna Pavlovna şi Alexandr Feodorîci. În şopron ştergeau trăsura de praf şi o ungeau. Toată lumea avea ceva de făcut şi toţi munceau din răsputeri. Numai Barbos nu făcea nimic. În felul lui, lua însă şi el parte la forfota generală. Cînd trecea pe lîngă el feciorul, vizitiul sau fata din casă, ciinele dădea din coadă, îi mirosea pe toţi cu multă stăruinţă şi parcă-i întreba din ochi: „O să se-ndure careva să-mi spună de ce e astăzi atîta zarvă la noi?"

Iar zarva se stîrnise din pricină că Anna Pavlovna își trimitea băiatul la Petersburg să-și caute o slujbă sau — după cum spunea ea — „să mai cunoască și el lumea și, totodată, să-l mai vadă și lumea pe el." Ce zi cumplită pentru ea! Iată de ce e atît de mîhnită și de abătută. Adeseori, în toiul treburilor gospodărești, deschide gura ca să dea vreo poruncă; apoi, deodată se oprește la jumătatea vorbei, glasul i se îneacă, întoarce capul și-și șterge o lacrimă — dacă are vreme s-o facă, iar dacă nu, o lasă să pice în geamantanul în care așază cu mîna ei rufele lui Saşenka. Lacrimile îi clocoteau demult în inimă, i se urcau ca un nod în gît, îi apăsau pieptul, gata s-o podidească, să curgă șiroaie. Părea însă că le păstrează pentru clipa despărțirii și numai cînd și cînd vărsa cu zgîrcenie cîte o picătură.

Dar nu numai ea jelea despărțirea aceasta: Evsei, valetul lui Saşenka, era și el foarte nenorocit. Pleca împreună cu stăpînul său la Petersburg, părăsind locșorul cel mai cald din casă: colțul de după cuptor, din odaia Agrafenei. Agrafena era „prim-ministru" în gospodăria Annei Pavlovna și — lucrul cel mai însemnat pentru Evsei — era și prima ei chelăriță.

Îndărătul cuptorului nu încăpeau decît două scaune și masa pe care se pregătea ceaiul, cafeaua ori gustările. Evsei își avea locul asigurat atît acolo, după cuptor, cît și în inima Agrafenei. Pe scaunul celălalt, trona chiar ea.

Povestea Agrafenei și a lui Evsei era veche și cunoscută tuturor celor din casă. S-a vorbit un timp despre aceasta, așa cum vorbesc oamenii despre toate, au bîrfit ce-au bîrfit pe socoteala lor, iar apoi tăcerea s-a așternut peste povestea asta, ca peste toate lucrurile din lume. Cucoana se obișnuise și ea să-i vadă împreună și astfel au trăit fericiți timp de zece ani încheiați. Oare mulți sînt oamenii care, încheind socoteala anilor trăiți, să găsească printre ei zece ani de fericire? Dar iată că sosise și clipa despărțirii! Adio, colțișor plăcut; adio, Agrafena Ivanovna; adio joc de cărți, cafeluță, votcă, vișinată, adio toate!

Evsei ședea posomorît la locul lui și ofta din greu. Agrafena, îmbufnată, își vedea de treburile gospodăriei. Avea un fel al ei de a-și arăta amărăciunea. În ziua aceea, a turnat, furioasă, ceaiul în cești și, în loc să-i dea cucoanei prima ceașcă de ceai tare, cum făcea de obicei, a aruncat-o: „N-ar mai avea nimenea parte de el!" După aceea a îndurat cu tărie mustra-

rea ce a urmat. Cafeaua a fiert prea mult, laptele s-a afumat, ceştile îi cădeau din mînă. Tava n-o punea binişor pe masă, ci o trîntea, uşa n-o deschidea, dulapul nu-l închidea decît trăsnind şi izbind. Dar nu plîngea ; se supăra doar pe toţi şi pe toate. Aceasta era dealtfel îndeobşte trăsătura cea mai de seamă a caracterului ei. Nu era niciodată mulţumită, nimic nu-i era pe plac, veşnic bombănea şi se văita. Dar acum, în această clipă de grea cumpănă, firea ei se arăta în toată splendoarea. Pe cît se pare, mai mult ca pe oricine, era supărată tocmai pe Evsei.

— Agrafena Ivanovna ! — începu el cu o voce tînguitoare şi duioasă, care nu se potrivea deloc cu trupul lui înalt şi voinic.

— Ce te lăfăieşti aici, mă gură-cască ? — îi răspunse ea, ca şi cum pentru întîia oară s-ar fi aşezat el acolo. — Dă-te la o parte, că trebuie să scot un ştergar.

— Of, Agrafena Ivanovna !... — mai zise el, de-abia înghinînd vorbele ; apoi se ridică oftînd de pe scaun, dar se aşează iar, îndată ce Agrafena luă ştergarul.

— Of, ce să mă fac cu pacostea asta de om ! Stă pe capul meu şi se smiorcăie ! Curat pedeapsa lui dumnezeu !

Şi Agrafena scăpă din mînă o linguriţă, care căzu zăngănind în lighenaşul de spălat ceşti.

— Agrafena ! — se auzi deodată din odaia de alături. — Ai înnebunit ? Nu ştii că doarme Saşenka ? Ce-i asta ? Te-ai luat la bătaie cu iubitul tău acum, la despărţire ?

— După tine, ar trebui să nu se mai mişte omul, să stea locului ca un mort ! — şuieră Agrafena ca un şarpe, ştergînd ceaşca cu amîndouă mîinile, de parcă ar fi vrut s-o facă ţăndări.

— Rămîi cu bine ! — spuse Evsei, oftînd din adînc. — A venit şi ziua cea din urmă, Agrafena Ivanovna !

— Bine c-a dat dumnezeu ! De v-ar lua naiba odată, ne-ar rămîne loc mai mult. Dar dă-te mai încolo, că nu mă mai pot mişca de răul tău : ţi-ai întins bodolanele în drum !

Evsei o atinse uşor pe umăr — dar, vai, ce răspuns primi ! Oftă din nou, dar nu se clinti din loc ; degeaba ar fi făcut-o dealtfel, căci Agrafena nici nu dorea aşa ceva. Evsei o cunoştea doar şi nu se sinchisea de spusele ei.

— Oare cine-o să se aşeze pe locul meu ? — zise el, oftind din nou.

— Dracu'! — îi răspunse ea scurt.

— Dă doamne! Numai de n-ar fi Proşka. Şi cine are să joace popa-prostu' cu dumneata?

— Şi dacă o fi Proşka, e mare bai? — făcu ea cu răutate.

Evsei se ridică de pe scaun.

— Să nu joci cărţi cu Proşka, zău aşa, să nu joci! — zise el cuprins de nelinişte, aproape ameninţător.

— Da' cine are să mă oprească? Poate tu, urîciunea pămîntului?

— Agrafena Ivanovna, măiculiţă! — începu Evsei cu glas rugător, cuprinzîndu-i — aş spune „mijlocul", dacă, la Agrafena, s-ar putea face o cît de slabă aluzie la aşa ceva.

Drept răspuns la îmbrăţişare, femeia îl înghionti cu cotul în piept.

— Agrafena Ivanovna, măiculiţă! — repetă Evsei. — Crezi că Proşka te va iubi cum te iubesc eu? Proşka e mare muieratic! Nu lasă nici o femeie în pace. Pe cînd eu! Of-of! Mi-eşti dragă ca ochii din cap. Dacă n-ar fi voia boierilor, eu unul... of!

Oftă şi dădu deznădăjduit din mîini.

Nemaiputîndu-se stăpîni, Agrafena îşi arătă în sfîrşit durerea pe faţă.

— Ai să mă laşi odată în pace, afurisitule? — spuse ea plîngînd. — Ce tot îndrugi verzi şi uscate, neghiobule? Cum o să mă încurc eu cu Proşka? Parcă nu-l ştii că nici nu e în stare să vorbească omeneşte? Nu ştie decît să se deie la om cu lăboaiele lui...

— Şi la dumneata s-a dat? I-auzi, nemernicul! Şi dumneata nu mi-ai spus nimic! L-aş fi...

— Să-ncerce numai, că-i arăt eu lui! Parcă n-ar mai fi la curte parte femeiască afară de mine?! Auzi vorbă, să mă-ncurc eu cu Proşka! Ce-ţi trece prin cap! Ţi-e şi scîrbă să stai lîngă el: e un porc şi nimic altceva! Nu caută decît să croiască pe careva, ori să şterpelească de-ale gurii de la boieri, de nici n-apuci să prinzi de veste.

— Agrafena Ivanovna, dacă o fi să fie, aşa, ştiu eu, la un caz — că de, necuratul multe face! — apoi mai bine aşază-l aici pe Grişka. Cel puţin, e om liniştit, muncitor, nu un măscărici...

— Ce-ţi mai trece prin cap! — se răsti la el Agrafena. — Ce mă tot bagi pe gît ba unuia, ba altuia, parcă aş fi o... Piei de-aici. Sînt destui de-alde voi; da' nu mă agăţ eu de gîtul

oricui! Eu nu-s de-acelea! Doar cu un diavol ca tine m-am încurcat! Se vede că m-a împins necuratul, pentru păcatele mele, şi acuma îmi muşc degetele... şi el, uite ce născoceşte!

— Să te răsplătească dumnezeu pentru cinstea dumitale! Mi-ai luat o piatră de pe inimă! — exclamă Evsei.

— Mare bucurie! — strigă ea, din nou furioasă. — Ţi-ai şi găsit de ce să te bucuri! Poftim, bucură-te!

De mînie, i se albiseră pînă şi buzele. Apoi tăcură amîndoi cîtva timp.

— Agrafena Ivanovna! — începu sfios Evsei ceva mai tîrziu.

— Ce mai vrei?

— Am şi uitat: de dimineaţă, n-am luat nimic în gură.

— Mare pagubă!

— De supărare, măiculiţă.

Agrafena scoase din raftul cel mai de jos al dulapului, de după o căpăţînă de zahăr, un pahar de rachiu şi două felii zdravene de pîine cu şuncă — bunătăţi demult pregătite pentru el chiar de mîna ei grijulie. I le trînti dinainte, mai rău ca unui cîine. Una din felii căzu pe jos:

— Na, sta-ţi-ar în gît! Bătu-te-ar... şi mănîncă mai încet, nu clefăi să te audă toată casa.

Îi întoarse spatele cu o expresie haină, iar el începu să mănînce încet, uitîndu-se pe sub sprîncene la ea şi acoperindu-şi gura cu o mînă.

În timpul acesta, pe poartă intră surugiul cu o trăsură cu trei cai. Peste grumazul mijlocaşului era trecut arcul hulubelor. Clopoţelul legat de sediolkă*) îşi mişca limba surd şi împleticît, ca un beţiv legat de mîini şi de picioare şi băgat la arest. Vizitiul legă caii sub şopron, se descoperi, scoase din fundul şepcii un ştergar murdar şi-şi şterse faţa de sudoare. Zărindu-l pe geam, Anna Pavlovna îngălbeni. Cu toate că se aştepta la aceasta, i se muiară deodată mîinile şi picioarele. După ce-şi mai veni puţin în fire, o chemă pe Agrafena.

— Du-te încetişor, în vîrful degetelor, şi te uită dacă tot doarme Saşenka, — spuse ea. — Că, altminteri, ar fi în stare să doarmă toată ziulica aceasta din urmă, drăguţul de el; nici n-aş avea cînd să-l mai privesc. Adică nu, n-ai să fii în stare!

---

*) Perniţa ce se pune pe spinarea calului, pentru a susţine greutatea hulubelor şi a cercului. (N. red. rom.)

Te pomenești că dai buzna peste el, ca o vacă! Mai bine mă duc singură.

Și se duse.

— Du-te tu, că nu ești vacă! — bombăni Agrafena, întorcîndu-se la locul ei. Ți-ai găsit: vacă! Ai multe vaci ca mine?!

Dar iată că Alexandr Feodorîci — un tînăr blond, în floarea vîrstei, sănătos și voinic — venea tocmai atunci înspre Anna Pavlovna. Dădu voios bună ziua maică-si, dar cînd văzu geamantanul și baloturile se tulbură, se îndreptă tăcut spre fereastră și se apucă să scrie ceva cu degetul pe geam. Peste o clipă însă, vorbea din nou cu maică-sa și urmărea liniștit, chiar cu bucurie, pregătirile de drum.

— Ce-i cu tine, dragul meu? Se vede că ai dormit prea greu, de ți s-au umflat așa obrăjorii, — spuse Anna Pavlovna. — Vino să te șterg la ochi și pe obraz cu nițică apă de trandafir.

— Lasă, măicuță, nu-i nevoie.

— Ce-ai vrea să iei întîi și-ntîi: un ceai sau o cafeluță? Am poruncit să-ți facă și o fripturică la tigaie cu sos de smîntînă. Ce-ți poftește inimioara?

— Mi-e totuna, măicuță.

Tot împachetîndu-i rufele, Anna Pavlovna se opri și aruncă o privire plină de jale fiului ei.

— Sașa!... — i se adresă ea după un timp.

— Ce dorești, măicuță?

Anna Pavlovna zăbovi cu răspunsul, parcă s-ar fi temut de ceva.

— Unde te duci, dragul meu, și pentru ce? — îl întrebă, în cele din urmă, cu glas stins.

— Ce vorbă-i asta, măicuță? Unde mă duc? La Petersburg, ca să... ca...

— Ascultă, Sașa, — vorbi ea cu emoție, punîndu-i mîna pe umăr. Se vedea că vrea să facă cea din urmă încercare. — Mai este încă timp, mai gîndește-te, rămîi!

— Să rămîn? Cum se poate? Apoi... și rufele sînt împachetate, — spuse el, neștiind ce să mai născocească.

— Rufele sînt împachetate! Ei, poftim... privește... nu mai sînt împachetate!...

Și, din trei mișcări, scoase afară tot ce era în geamantan.

— Păi, cum vine asta, măicuță? M-am hotărît să plec — și deodată... Ce-o să spună lumea?...

Și se întristă.

— Nu atît pentru mine, cît pentru tine caut să te îmduplec să nu mai pleci. Pentru ce te duci? Ca să-ți cauți norocul? Ce, nu te simți bine aici? Oare maică-ta nu se gîndește, cît e ziulica de mare, ce să mai facă spre a-ți îndeplini toate dorințele? Firește, ai ajuns la vîrsta cînd fericirea nu-ți poate fi asigurată numai și numai de silințele pe care și le dă mama spre a-ți fi pe plac, dar nici nu cer una ca asta. Aruncă o privire în jurul tău: toată lumea caută să-ți ghicească dorințele. Dar Soniușka, fata Mariei Karpovna? Ce e... de ce-ai roșit? Cum te mai iubește, drăguța de ea, dumnezeu să-i dea sănătate! Auzi, cică — de trei nopți n-a mai dormit!

— Ei, asta e, măicuță! Poate...

— Așa e cum îți spun. Parcă eu nu văd... Stai! Era să uit: ți-a luat batistele să le tivească. Zicea: „Le fac eu singură, nu le dau la nimenea; și monograma, tot eu i-o brodez.“ Ce mai vrei? Rămîi!

Băiatul asculta în tăcere, cu capul plecat, și se juca cu ciucurii halatului.

— Ce-ai să găsești la Petersburg? — urmă ea. — Crezi că ai să ai acolo traiul pe care-l ai aici? Ehei, dragul meu! Numai dumnezeu știe peste ce ai să dai și cîte vei îndura. Ai să înduri poate frig, și foame, și lipsă. Oameni răi sînt destui peste tot, iar buni nu găsești așa de ușor. Cît despre vaza pe care ai putea s-o capeți — ce mi-e la țară, ce mi-e în capitală? Tot atîta-i. Dacă n-ai să apuci să cunoști viața din Petersburg, apoi, stînd aici, are să ți se pară că ești cel mai de seamă om din lume. Și așa e în toate, dragul meu. Ai bună creștere, ești priceput și chipeș. Să mă tot bucur la bătrînețe privindu-te. Te-ai însura, ți-ar dărui dumnezeu copilași și eu i-aș dădăci. Și ai trăi așa o viață întreagă, fără dureri și fără griji, ți-ai trăi veacul în liniște, în pace, fără să rîvnești la soarta altuia. Pe cînd acolo, cine știe? Poate că n-are să fie bine și atunci ai să-ți amintești de vorbele mele... Rămîi, Saşenka, ce zici?

Tînărul tuși, scoase un oftat, dar nu rosti nici o vorbă.

— Ia privește, — urmă mama lui, deschizînd ușa care dădea pe balcon, — nu-ți pare rău să părăsești asemenea colț de rai?

O adiere răcoroasă pătrunse de pe balcon în odaie. Din fața casei și pînă hăt departe se întindea grădina cu tei bătrîni, cu mălini și cu tufișuri dese de măcieș și de liliac. Printre copaci, se zărea covorul pestriț al pajiștii smălțuite de flori, cu alei care porneau în toate părțile. În fund, clipotea încet, între malurile lui, lacul neted ca oglinda, scăldat într-o parte în lumina aurie a dimineții, iar în cealaltă parte, ușor înfiorat de valuri mici și cu fața de un albastru închis, ca și cerul răsfrînt în el. Mai încolo, se rînduiau, în amfiteatru, pînă la poalele pădurii întunecoase, holdele de grîne, unduitoare și multicolore.

Cu o mînă streașină la ochi, ca să-i ferească de soare, Anna Pavlovna arăta cu cealaltă, fiului ei, fiecare lucru în parte.

— Ia privește, — zicea, — cît de minunat a împodobit domnul ogoarele noastre! Uite, numai secară avem să strîngem de pe ogoarele de colo peste cinci sute de duble. Dincoace avem și grîu, și hrișcă, cu toate că hrișca nu mai este ca acum un an: se pare că a ieșit cam slabă. Dar pădurea! Ia uite cît a crescut! Cînd te gîndești, mare e înțelepciunea lui dumnezeu! De pe parchetul nostru, putem vinde lemne cel puțin de o mie de ruble. Și cît vînat avem! Și toate astea sînt ale tale, dragă băiete; eu nu-s decît un fel de vechil al tău. Ia privește lacul: ce minunăție! O adevărată frumusețe cerească! E plin de pește. Nu cumpărăm decît nisetru. Încolo — ghigorți, lini, caracude mișună ca furnicile; avem pește deajuns și pentru noi și pentru oameni. Iacă, dincolo pasc văcuțele și căluții tăi. Aici, tu singur ești stăpîn peste toate, iar acolo, te pomenești că fiecare o să-nceapă să-ți poruncească. Și vrei să părăsești raiul ăsta. Nici nu știi unde te duci; s-ar putea să nimerești acolo — ferească sfîntul — ca într-o bulboană... Rămii!

Alexandr tăcea.

— Nici nu mă asculți, — zise ea. — Încotro te uiți așa, țintă?

Tăcut și gînditor, tînărul arătă cu mîna în depărtare. Anna Pavlovna își îndreptă și ea privirea într-acolo și se schimbă la față. Departe, printre ogoare, șerpuia, pierzîndu-se în spatele pădurii, un drum — drumul care ducea spre pămîntul făgăduinței, spre Petersburg. Anna Pavlovna tăcu cîteva clipe, ca să-și mai adune puterile.

— Care va să zică, așa stau lucrurile! — zise ea, în cele din urmă, cu tristețe. — Dacă-i așa, dragul meu, dumnezeu să-ți

ajute! Dacă ți s-a făcut de ducă, nu te mai ține, du-te! Cel puțin n-ai să poți spune vreodată că mama ta ți-a mîncat tinerețile și viața.

Biată mamă! Iată-ți răsplata pentru toată dragostea ta! Te-ai așteptat tu la aceasta? Dar mamele nu se așteaptă la răsplată. O mamă iubește fără socoteli și fără alegere. Dacă sînteți mari, slăviți, frumoși, mîndri, dacă numele vostru trece din gură în gură, iar faima faptelor voastre răsună în lumea întreagă — capul bătrînei tremură de fericire. Ea plînge, rîde și se roagă mult și fierbinte. Iar fiul, de cele mai multe ori, nici nu se gîndește să facă părtașă la gloria lui pe aceea care l-a născut. Iar dacă sînteți săraci cu duhul, slabi de minte, dacă natura v-a însemnat cu pecetea sluțeniei, dacă o boală vă roade trupul sau sufletul, în sfîrșit, dacă oamenii vă resping și nu vă găsiți loc printre ei, cu atît mai mult loc veți găsi în inima mamei voastre. Ea-și strînge tot mai tare la piept odrasla slută nereușită, și se roagă pentru ea și mai îndelung, și mai fierbinte.

Să-l socotim oare pe Alexandr cu desăvîrșire nesimțitor pentru faptul că se hotărîse să se despartă de maică-sa? Avea douăzeci de ani. Viața îi zîmbise chiar din leagăn: mama îl îngrijea și-l răsfăța, așa cum îți răsfeți de obicei singurul copil; dădaca, legănîndu-l, îi cînta mereu că se va plimba îmbrăcat în straie de aur și nu va cunoaște dureri și necazuri; la școală, profesorii îi tot spuneau că va ajunge departe, iar la înapoierea lui la moșie, fata vecinei îi zîmbise. Pînă și bătrînul motan Vaska părea că se poartă mai drăgăstos cu el decît cu ceilalți ai casei.

Despre suferință, lacrimi, nenorociri, știa doar din auzite, cum știi despre cîte o molimă care n-a ieșit încă la iveală, dar mocnește undeva, pe ascuns. Din cauza aceasta, viitorul îi apărea în culori trandafirii. Din zări îndepărtate venea spre el o chemare, dar nu știa ce anume îl cheamă. I se părea că-i trec pe dinaintea ochilor vedenii ademenitoare, dar nu le putea desluși; ca într-o învăluire de sunete auzea cînd glasul gloriei, cînd pe cel al iubirii, și toate acestea îi dădeau dulci fiori.

În curînd, lumea de acasă ajunse prea strîmtă pentru el. Natura, alintările mamei, adorația dădacei și a oamenilor de la curte, patul lui moale, mîncărurile gustoase și torsul motanului Vaska — toate aceste bunuri, atît de prețuite de om spre apusul vieții, era gata să le schimbe cu ușurință pe un

viitor necunoscut, plin de farmec ademenitor și misterios. Nici dragostea Sofiei — prima lui iubire duioasă și idilică — nu era în stare să-l oprească. Ce însemna o asemenea dragoste pentru el? Visa o pasiune clocotitoare, uriașă, o pasiune care nu cunoaște piedici, care săvîrșește fapte măreț. În așteptarea iubirii celei mari, o iubea deocamdată pe Sofia cu o dragoste mai mică, mai potolită. Visa de asemenea să ajungă folositor patriei. Învățase mult și sîrguitor. În diploma lui, se spunea că posedă o duzină de discipline științifice și încă vreo jumătate de duzină de limbi antice și moderne. Visul lui cel mai scump era însă să ajungă scriitor celebru. Poeziile lui stîrneau uimirea colegilor. I se deschideau nenumărate căi, una mai frumoasă decît alta, dar nu știa pe care să apuce. Numai calea cea adevărată se ascundea ochilor lui; dacă ar fi zărit-o, poate că nici n-ar fi plecat de-acasă.

Cum era să rămînă? Că mamă-sa dorea acest lucru — era cu totul altceva și era foarte firesc. În inima ei erau moarte toate sentimentele, afară de unul singur — dragostea pentru fiul ei. Și inima mamei se agăța cu toate puterile de această ultimă afecțiune care-i mai rămăsese. De n-ar fi fost sentimentul acesta, ce i-ar mai fi rămas? Să moară. Căci este lucru demult dovedit că o inimă de femeie nu poate trăi fără iubire.

Alexandr fusese alintat, dar viața de acasă nu ajunsese să-l strice. Natura îl făurise în chip atît de fericit, încît dragostea mamei și admirația celor din jur l-au înrîurit numai în bine; i-au dezvoltat, de pildă, prea de timpuriu înclinări sentimentale și au sădit în el o nemăsurată încredere în oameni. Poate că aceleași cauze i-au dezvoltat și amorul propriu; dar amorul propriu, luat ca atare, este doar o formă; totul depinde de materialul pe care-l vei turna tu în această formă.

O nenorocire mult mai mare pentru el era faptul că maică-sa — cu toată dragostea ei — n-a știut să-i formeze o concepție adevărată asupra vieții și nu l-a pregătit pentru lupta împotriva celor ce-l așteptau, a celor ce-l așteaptă în lumea aceasta pe orice om. Dar pentru așa ceva ar fi fost nevoie de o mînă iscusită, de un spirit subtil și de o experiență vastă, care să nu se mărginească la strîmtele orizonturi ale vieții de țară. Ar fi trebuit să-l iubească mai cu socoteală, să nu judece ea pentru el în orice clipă, să nu-l ferească de orice grijă și de orice neplăcere, să nu plîngă, să nu sufere în locul lui,

nici chiar atunci cînd era copil, spre a-l lăsa să simtă singur apropierea furtunii, s-o scoată la capăt cu propriile lui puteri şi să cugete asupra soartei lui; într-un cuvînt, să simtă şi el că e bărbat. Cum ar fi putut Anna Pavlovna să înţeleagă toate acestea şi, mai cu seamă, să le înfăptuiască? Cititorul a văzut ce fel de femeie era. Sau poate că doreşte să se mai convingă încă o dată?

Anna Pavlovna uitase de egoismul fiului ei. Alexandr Feodorîci o găsi împachetîndu-i pentru a doua oară rufele şi hainele. Treburile şi pregătirile de plecare o absorbeau într-atît, că parcă îşi uitase cu desăvîrşire durerea.

— Uită-te bine, Saşenka, să ştii unde pun fiecare lucru, — zise ea. — Dedesubt de tot, pe fundul geamantanului, aşez cearceafurile: sînt douăsprezece la număr. Ia vezi, aşa scrie pe listă?

— Aşa, măicuţă...

— Toate-s cu monograma ta: „A.A." Soniuşka să trăiască, drăguţa de ea! Dacă nu era ea, toantele noastre de fete n-ar mai fi prididit cu lucrul. Ce-i acum la rînd? Feţele de pernă: una, două, trei, patru... aşa, toată duzina e aici. Iată şi cămăşile: trei duzini. Ce pînză — o minune! Olandă. M-am dus chiar eu la fabrică, la Vasili Vasilici, de mi-a ales trei bucăţi din cele mai bune. Dragul meu, de cîte ori le vei lua în primire de la spălătoreasă, să le controlezi după inventar; toate-s noi-nouţe. N-ai să vezi multe cămăşi ca astea pe acolo; te pomeneşti că ţi le mai schimbă; sînt pe lume şi asemenea nemernice, fără frica lui dumnezeu. Ciorapi — ai douăzeci şi două de perechi... Ştii ce m-am gîndit? Să pui într-unul din ciorapi portofelul tău cu bani. Pînă la Petersburg, n-ai să ai nevoie de ei, aşa că — doamne fereşte! — la o adică, chiar de l-o căuta careva, să nu-l găsească. Şi scrisorile către unchiul tău tot acolo le pun; ce o să se mai bucure! Că doar timp de şaptesprezece ani n-am schimbat o vorbă cu el. Şaptesprezece ani — nu-i glumă! Iată şi tulpănaşele şi batistele; a rămas ca la o jumătate de duzină la Soniuşka. Să nu-ţi pierzi batistele, sufleţelule — sînt dintr-un batist minunat! Le-am cumpărat la Miheev pe două ruble şi douăzeci şi cinci de copeici. Aşa-a! Cu rufele, am isprăvit. Acum, vin hainele... Dar unde-i Evsei? De ce nu vine să se uite şi el? Evsei!

Evsei intră în odaie, abia mişcîndu-se.

— Ce doriţi? — întrebă el, deschizînd parcă în silă gura.

— Ce doriți? — se năpusti Adueva cu mînie asupra lui. — De ce nu te uiți cum împachetez lucrurile? Că, pe urmă, cînd va fi nevoie să scoți ceva pe drum, ai să începi să le întorci pe toate cu fundu-n sus! Nu te mai poți despărți de iubită — de comoara asta a ta! Ziua-i mare: să tot stai! Așa ai de gînd să îngrijești și-acolo de conașu'? Ia vezi, că-ți arăt eu ție! Uită-te aici: acesta-i fracul cel bun — vezi unde-l pun? Tu, Saşenka, păstrează-l — nu-l purta în fiecare zi — că postavul ăsta l-am plătit cu șaisprezece ruble arșinul. Să-l îmbraci numai cînd te duci într-o casă mai bună! Dar să nu te așezi așa, orișiunde, ca mătușa ta, care parcă face dinadins: nu s-ar așeza pe un scaun sau pe un divan liber, ci parcă anume caută să se așeze tocmai bine unde-i pusă vreo pălărie sau altceva de felul acesta. Deunăzi s-a așezat într-o farfurie cu dulceață; mare rușine a mai pățit! Dacă te duci pe la case mai de mîna a doua, să pui fracul ăstălalt, civil. Acum vin vestele: una, două, trei, patru. Două perechi de pantaloni. Apoi, aici ai haine pentru vreo trei ani de zile! Uf, am obosit! Toată dimineața am trebăluit, nu glumă! Du-te, Evsei. Saşenka, să mai vorbim și de altceva. Că acum ne vin musafirii și-atunci n-o să mai fie chip să stăm de vorbă.

Anna Pavlovna se instală pe canapea și-l făcu pe fiul ei să se așeze alături de dînsa.

— Ei, Saşa, — spuse după o clipă de tăcere, — acuma te duci pe meleaguri străine...

— Vai de mine, măicuță, Petersburgul doar nu e „meleaguri străine"!

— Stai puțin, ai răbdare — ascultă ce vreau să-ți spun! Numai dumnezeu știe ce ai să întîlnești tu pe acolo, cîte ai să vezi — și bune, și rele. Nădăjduiesc că părintele ceresc te va întări; iară tu, dragul meu, să nu-l uiți mai cu seamă pe el; să ții minte că, fără credință, nu-i mîntuire, nicăieri și în nimica. De vei ajunge acolo în slujbe înalte și vei intra în rîndul celor mari — că doar nu sîntem nici noi mai prejos de alții: tatăl tău a fost nobil, maior — chiar și atunci să te smerești în fața domnului dumnezeului tău: să te rogi și la bucurie, și la necaz! Să nu faci cum spune zicătoarea: „Pînă nu tună, țăranul nu se-nchină". Cîte unii, cît timp le merge bine, nici nu calcă pe la biserică, iar cînd le ajunge cuțitul la os, încep să aprindă lumînări de cîte o rublă și să dea pomană la săraci; mai mare păcatul! Și, pentru că veni vorba de să-

raci: să nu cheltuiești degeaba bani pentru ei, să nu le dai mult. Pentru ce să-i răsfeți? Oricît le-ai da, pentru ei, tot atîta-i. Or să bea banii și-or să rîdă de tine. Știu că ești milos din fire: ai fi în stare să le dai și cîte zece copeici. Să nu faci una ca asta: domnul să-i miluiască! Ai de gînd să te duci la biserică? Mai ales duminica, la liturghie?

Oftă.

Alexandr tăcea. Își aminti că, pe cînd se afla în capitala guberniei și urma cursurile universitare, nu se prea ducea pe la biserică; iar la țară, o însoțea pe Anna Pavlovna la liturghie numai și numai ca să-i facă plăcere. Îi era rușine să mintă. Așa că tăcu. Maică-sa îi înțelese tăcerea și oftă din nou.

— Ei bine, nu te silesc, — urmă ea, — ești tînăr. Cum ai putea să ai tot atîta tragere de inimă pentru casa domnului ca noi, bătrînii? Poate și serviciul te-o împiedica să te duci; sau zăboveșți și tu, în ajun, pe la vreo casă de oameni și atunci, duminica, te scoli prea tîrziu. Domnul se va îndura de tinerețea ta. Să nu te frămînți: ai o mamă. Ea nu se va scula prea tîrziu. Cîtă vreme voi mai avea o picătură de sînge în vine, cîtă vreme nu-mi va fi secat izvorul lacrimilor, iar domnul se va mai îndura de păcatele mele, chiar de nu m-or ține picioarele, m-oi tîrî pînă-n pragul bisericii; cea din urmă suflare, cea din urmă lacrimă, ție ți le voi da, dragul meu. Mă voi ruga pînă ce domnul îți va dărui sănătate, înaintare în grad, decorații, toate bunurile cerești și pămîntești. S-ar putea oare ca tatăl nostru cel milostiv să nu primească rugăciunile unei biete bătrîne? Cît despre mine, eu n-am nevoie de nimic. Toate să mi le ia: sănătatea, viața, lumina ochilor — numai ție să-ți dea bucurie, fericire și bine...

Nu-și sfîrși vorba și lacrimile prinseră a-i picura din ochi.

Alexandr sări de la locul lui.

— Măicuță... — spuse el.

— Stai jos, stai! — îi răspunse ea, ștergîndu-și în grabă lacrimile. — Mai avem destule de vorbit... Ce-am vrut să-ți spun? Mi-a pierit cu totul din minte... Unde mi-e azi capul?... A, da! Să ții posturile, dragul meu: e lucru mare! Miercurile și vinerile, te mai iartă dumnezeu dacă mănînci de dulce, dar în postul cel mare — ferească sfîntul! Uite, Mihailo Mihailîci se ține că-i om deștept — și cînd colo?... Ori că-i zi de cîșlegi, ori că-i săptămîna patimilor — la fel înfulecă. Ți se și face părul măciucă! Nu-i vorbă, îi ajută pe cei săraci, dar ce fo-

los: parcă dumnezeu îi primește pomana? Se spune că odată a dat unui bătrîn o hîrtie de zece ruble. Bătrînul a luat-o, ce e drept, dar și-a întors capul într-o parte și a scuipat. Toată lumea îl salută și cîte laude nu-i înșiră în față, iar pe la spate, toți își fac cruce cînd îi pomenesc numele, de parcă ar fi ucigă-l toaca.

Alexandr asculta vorbele mamei lui cu oarecare nerăbdare, aruncînd din timp în timp cîte o privire pe fereastră, spre drumul ce ducea în depărtare.

Mama tăcu o clipă.

— Mai mult ca orice, să-ți păzești sănătatea, — urmă ea. — De te îmbolnăvești cumva mai greu — ferească dumnezeu! — să-mi scrii... Îmi voi aduna toate puterile și voi veni. Cine să te îngrijească acolo? Că sînt și oameni care caută să jupoaie pe bolnav. Noaptea, să nu umbli pe străzi; de oameni cu chip fioros să te ferești. Păstrează-ți banii... of, păstrează-i pentru zile negre. Să-i cheltuiești cu socoteală. De la blestemații aceștia de bani se trage tot binele și tot răul. Să nu-i irosești, să nu-ți îngădui fel de fel de pofte fără rost. Ai să primești de la mine regulat două mii cinci sute de ruble pe an. Două mii cinci sute de ruble nu e glumă! Să nu faci lux, dar nici să te lipsești de ceva din cele îngăduite; dacă poftești la ceva bun, să nu te zgîrcești. Să nu te dai la băutură — că-i cel mai mare dușman al omului! Și încă ceva (aici coborî glasul): să te ferești de femei! Le cunosc eu! Sînt și cîte unele, nerușinate, care-ți vor sări singure de gît cînd or vedea o mîndrețe de băiat ca tine...

Se uită cu drag la băiatul ei.

— Vai, măicuță, ajunge! Aș mînca ceva! — spuse Alexandr aproape cu necaz.

— Îndată, îndată... numai o vorbă să-ți mai spun...

— La nevestele altora, să nu rîvnești, — se grăbi ea să isprăvească, — e mare păcat! „Să nu poftești la femeia aproapelui tău", zice sfînta scriptură. Dacă are să-ncerce vreuna să ajungă la cununie — ferească sfîntul! — nici să nu te gîndești la așa ceva! Ele sînt gata să agațe un băiat, mai ales cînd văd că are ceva parale și, pe deasupra, mai e și frumușel. Numai dacă și-o pune pe tine ochii vreun superior sau vreun mare demnitar cu bani mulți și-o vrea să-și dea fata după tine — ei, atunci se schimbă socoteala! Numai, vezi, să-mi scrii! Am să fac tot chipul s-ajung pînă la tine, să fiu față, ca

să nu-ți bage cumva pe gît vreuna de-acelea de care vor să scape: vreo fată bătrînă sau vreo dezmățată. Fiindcă oricine ar fi încîntat să se pricopsească cu un ginere ca tine. Iar dacă tu ai să te îndrăgostești și ai să găsești o fată bună... atunci... — aici coborî glasul și mai mult... — pe Soniuşka, poți s-o lași la o parte. (De dragul băiatului, bătrînica era gata chiar să-și calce puțin pe conștiință). Ce și-a băgat în cap Maria Karpovna? Nu face fie-sa de tine! E o fată de la țară. La tine or să se uite și altele, mai ceva ca ea!

— S-o uit pe Sofia! Nu, măicuță, n-am s-o uit niciodată! — spuse Alexandr.

— Bine, bine, dragul meu, liniștește-te! Am vorbit și eu așa, într-o doară. Stai și tu cîtva timp la serviciu, apoi întoarce-te aici și atunci, ce-o vrea dumnezeu; mireasă ai să-ți găsești tu oricînd! Dacă n-ai s-o uiți, apoi... Dar...

Voia să spună ceva și parcă nu îndrăznea; pe urmă, se aplecă spre urechea lui și întrebă încet:

— Dar la mama ta... ai să te gîndești?

— Ia uite unde am ajuns, — o întrerupse el. — Spune să aducă mai repede la masă ce ai dumneata acolo — parcă ai pomenit de niște ochiuri? Să te uit pe dumneata? Cum poate să-ți treacă una ca asta prin cap? M-ar bate dumnezeu...

— Taci, nu mai vorbi așa, Sașa, — sări maică-sa. — Ce-ți veni să chemi asemenea nenorociri pe capul tău? Nu, nu! De-ar fi să se întîmple una ca asta, apoi să cadă numai asupra mea. Ești tînăr, abia începi să trăiești, ai să ai prieteni, ai să te însori — o nevastă tînără are să înlocuiască și pe mamă-ta și toate celelalte... Nu! Domnul să te binecuvînteze, așa cum te binecuvîntez eu.

Îl sărută pe frunte și cu aceasta își încheie povețele.

— De ce n-o fi venind nimeni? — zise ea. — Nici Maria Karpovna, nici Anton Ivanîci, nici părintele. Liturghia trebuie să se fi isprăvit! Stai că vine cineva! Mi se pare că e Anton Ivanîci... Chiar el e. Iacă: vorbești de lup și lupul la ușă!

Cine nu-l cunoaște pe Anton Ivanîci? E jidovul rătăcitor, care a existat întotdeauna și pretutindeni, din timpurile străvechi, și n-a dispărut niciodată de pe fața pămîntului. A luat parte și la ospețele grecilor, și la ale romanilor, a mîncat desigur și din vițelul cel gras, înjunghiat de fericitul tată cu prilejul întoarcerii fiului risipitor...

La noi, în Rusia, un Anton Ivanîci poate avea mai multe aspecte. Iată cum este cel despre care se vorbește aici: stăpînește vreo douăzeci de suflete, ipotecate și răsipotecate; locuiește într-o casă care arată ca o izbă sau ca un hambar, cu intrarea pe undeva pe din dos, la care ajungi trecînd peste niște bîrne, lîngă gard; dar, de vreo douăzeci de ani spune întruna că, la primăvară, va începe să clădească o casă nouă. Nu duce gospodărie acasă. Nimeni din cunoștințele lui nu se poate lăuda că a mîncat vreodată la el, la prînz sau seara, sau că a băut la el măcar o ceașcă de ceai; în schimb, nu e om la care el să nu se fi ospătat de cîte cincizeci de ori pe an.

Pe vremuri, Anton Ivanîci purta pantaloni largi ca niște șalvari și un cazakin*); acuma, în zi de lucru, poartă surtuc și pantaloni, iar în zilele de sărbătoare — un frac de o croială tare ciudată. La înfățișare-i plinuț, întrucît nu are nici griji, nici supărări, nici emoții, măcar că se preface că toată viața lui a împărtășit durerile și grijile altora; dar, după cum știm, grijile și durerile străine nu le punem la inimă. Așa ne e lăsat nouă, oamenilor.

La drept vorbind, nimeni nu are nevoie de Anton Ivanici, dar, fără el, n-are loc nici o ceremonie, fie cununie, fie înmormîntare. E poftit la toate ospețele și seratele, la toate consfătuirile de familie; nimeni nu face un pas fără el. Ai crede că e de mare folos, că aici îndeplinește vreo misiune importantă, colo dă un sfat bun sau aranjează cîte o afacere. Da' de unde! Nimeni nu-i încredințează ceva de felul acesta. Nu se pricepe la nimic, nu știe să facă nici o treabă: nici să pună o vorbă bună pe lîngă judecători, nici să mijlocească ceva, nici să împace pe careva — într-un cuvînt — nimic.

In schimb, lumea-i cere, de pildă, să transmită în treacăt complimente cutăruia din partea cutăreia; și le transmite negreșit și, cu ocazia asta, mai ia și o gustare; să comunice cuiva cum că hîrtia în chestie a fost primită — nu i se spune ce anume hîrtie; să ducă într-un loc o putinică cu miere sau un pic de sămînță, cu porunca să nu verse nimic sau să nu risipească ceva din greșeală; să aducă aminte cînd e ziua onomastică a cuiva. Anton Ivanîci mai e folosit și pentru treburi pentru care pare că nu s-ar cuveni să se trimită un servitor:

---

*) Haină bărbătească cu crețuri la spate și încheiată cu copci în față. (N. red. rom.)

„Nu putem să-l trimitem pe Petruşka : te pomeneşti că face vreo încurcătură. Lasă, mai bine să se ducă Anton Ivanîci.“ Sau : „Nu se cade să trimitem un servitor — cutare sau cutare s-ar putea supăra. Mai bine ar fi să-l rugăm pe Anton Ivanîci.“

Şi ce miraţi ar fi cu toţii, dacă, întîmplător, Anton Ivanici ar lipsi de la un prînz sau de la o serată !

— Dar unde e Anton Ivanîci ? — ar întreba cu toţii, plini de mirare. — Ce-o fi cu el ? De ce lipseşte ?

Şi nici masa n-ar mai fi pentru ei masă. Ar trimite negreşit pe cineva acasă la el, în chip de delegat, să se intereseze ce-i cu el : dacă s-a îmbolnăvit sau a plecat undeva. Iar dacă ar fi cumva bolnav, apoi nici unul din familie nu s-ar bucura de atîta simpatie ca dînsul.

Anton Ivanîci sărută mîna Annei Pavlovna :

— Bună ziua, măiculiţă Anna Pavlovna ! Am onoarea să te felicit : văd că te-ai înnoit.

— Cu ce m-am înnoit, Anton Ivanîci ? — îl întrebă Anna Pavlovna, cercetîndu-şi îmbrăcămintea din cap pînă-n picioare.

— De podişca de la poartă vorbesc. Cînd aţi făcut-o ? Mă miram şi eu că nu mai joacă scîndurile sub roţile trăsurii. Şi, cînd mă uit, văd că-i nouă !

Întotdeauna cînd întîlnea pe cineva cunoscut, găsea vreun motiv de felicitare : felicita lumea pentru că erau în post, pentru că a sosit primăvara sau toamna ; dacă, după moină, se lăsa ger, îi felicita pentru ger ; iar dacă, dimpotrivă, după îngheţ venea moină, atunci îi felicita pentru moină.

Acuma nu se întîmplase nimic de felul acesta, dar el tot născocise ceva.

— Salutări de la Alexandra Vasilievna, Matriona Mihailovna şi Piotr Sergheevici, — spuse el.

— Mulţumesc frumos, Anton Ivanîci ! Copilaşii dumnealor cum o mai duc cu sănătatea ?

— Sănătoşi, slavă domnului. Dumneavoastră, vă aduc binecuvîntarea domnului : vine şi părintele în urma mea. Dar, coniţă, ai auzit ce s-a întîmplat cu Semion Arhipîci al nostru ?

— Ce s-a întîmplat ? — întrebă speriată Anna Pavlovna.

— Şi-a dat obştescul sfîrşit.

— Ce spui ? Cînd ?

— Ieri dimineaţă. Am fost înştiinţat chiar aseară : au mînat la mine un băiat călare. M-am dus acolo şi, toată noaptea, n-am

închis ochii. Plîngeau cu toții. A trebuit să-i mîngîi în durerea lor și să dau poruncile de cuviință. De amărăciune, nu mai știa nimeni ce să mai facă, plîngeau toți fără contenire — totul a rămas pe capul meu.

— Doamne dumnezeule! — spuse Anna Pavlovna, clătinînd din cap... — Ce ți-e și cu viața! Dar cum de s-a întîmplat una ca asta? Că doar săptămîna trecută tot prin dumneata ne-a trimis complimente!

— Așa e, măicuță! Dar vezi că el cam demultișor bolea; apoi era și tare bătrîn: te miri cum a dus-o și pînă acuma.

— Ce bătrîn? Era doar cu un an mai în vîrstă ca răposatul bărbatu-meu. Ei, dumnezeu să-l ierte! — spuse Anna Pavlovna, închinîndu-se. — Păcat de biata Feodosia Petrovna — a rămas singură cu copilașii. Și nu e glumă — cinci și aproape numai fete! Cînd e înmormîntarea?

— Mîine.

— Se vede treaba că orice om își are durerea lui, Anton Ivanîci. Uite și eu — mi-l petrec pe fiu-meu la drum.

— Ce să-i faci, Anna Pavlovna? Oameni sîntem cu toții. „Îndură!"— zice în sfînta scriptură.

— Să nu te superi că te-am chemat să-mi mai alini durerea. Doar știu că ții la noi ca unul de-ai casei.

— Apoi, Anna Pavlovna, măicuță, cum să nu țin la dumneata? Parcă sînt pe lumea asta multe femei ca dumneata? Nici nu știi cît prețuiești. Cît despre mine, am destule pe cap... și mă frămîntă și gîndul casei ce mi-o clădesc. Uite, și ieri mi-am pierdut toată dimineața cu antreprenorul; dar nu știu cum se face că tot nu cădem la învoială... și, cu toate astea, mă gîndeam mereu: cum să nu mă duc?... Ce o să se facă biata femeie, îmi ziceam, acolo, singurică, fără mine? Că doar nu mai e tînără — te pomenești că-și pierde capul.

— Dumnezeu să-ți dea sănătate, Anton Ivanîci, că nu ne uiți! Chiar că nu sînt în apele mele: simt ca un fel de gol în cap — parcă nici nu mai văd! Și gîtlejul mi-i ars de atîta plîns... Te rog să îmbuci ceva: ești obosit, ți-o fi și foame.

— Foarte mulțumesc. Ca să spun drept, trecînd pe la Piotr Sergheici, am dat pe gît un păhăruț și-am îmbucat ceva. Dar o mică gustare n-ar strica. Să vină și părintele să ne dea binecuvîntarea! Iacătă-l că a și sosit în cerdac!

Părintele intră. Sosi și Maria Karpovna cu fiica ei, o fată plinuță și rumenă, cu zîmbetul pe buze și ochii plînși. Pe fața

şi în privirile Sofiei, se citea limpede: „Am să ştiu eu oare să iubesc simplu, fără nazuri, să îngrijesc de bărbatul meu ca o dădacă, să-l ascult în toate şi să nu par niciodată mai deşteaptă decît el; s-ar putea oare să fii mai deşteaptă decît soţul tău? Ar fi chiar păcat! Doresc să mă ocup cu sîrg de gospodărie, să aduc pe lume o jumătate de duzină de copii, să-i alăptez, să-i îmbrac şi să cos pentru ei.“ În sprijinul făgăduielii privitoare la copii, veneau obrajii ei rotunzi şi pieptul plin. Dar lacrimile din ochi şi zîmbetul trist de pe buze îi dădeau, în clipa aceea, un farmec mai presus de aceste gînduri prozaice.

Mai înainte de toate, avu loc o slujbă, la care Anton Ivanîci chemă toate slugile. Aprinse o lumînare, iar cînd preotul isprăvi de citit, luă din mîinile lui cartea şi o trecu dascălului; turnă aghiazmă într-o sticluţă, o băgă în buzunar şi spuse: „Pentru Agafia Nikitişna.“ Apoi se aşezară cu toţii la masă. Ca de obicei, afară de preot şi de Anton Ivanîci, nimeni nu se atinse de nimic; în schimb, Anton Ivanici, făcu pe deplin cinste ospăţului homeric. Anna Pavlovna plîngea mereu şi-şi ştergea pe furiş lacrimile.

— Ajunge, nu-ţi mai irosi lacrimile, scumpă Anna Pavlovna! — spuse Anton Ivanîci cu ciudă prefăcută, umplîndu-şi paharul cu vişinată. — Da' ce, îl trimiţi la tăiere? Zău aşa! — Apoi, după ce-şi goli pe jumătate paharul, plescăi din buze şi spuse cu adîncă mulţumire:

— E straşnică! Ce aromă răspîndeşte! Vişinată ca asta nu găseşti în toată gubernia!

— E de trei... de trei... ani! — îngăimă Anna Pavlovna printre sughiţuri de plîns. — Abia azi am destupat-o... pentru dumneata.

— Of, Anna Pavlovna, Anna Pavlovna, — începu din nou Anton Ivanîci, — mi-e şi silă să mă uit la dumneata — n-are cine să te bată! Te-aş bate, zău aşa, te-aş bate!

— Judecă şi dumneata, Anton Ivanîci, atîta copil am, şi-mi pleacă şi acela: dacă mor — nici n-o să aibă cine să mă înmormînteze.

— Da' noi ce păzim? Parcă ţi-aş fi străin, zău aşa! Ş-apoi ce, te grăbeşti să mori? Vezi mai bine să nu te măriţi cumva! Ce-aş mai juca la nunta dumitale! Ci nu mai plînge atîta! Ajunge!

— Nu pot, Anton Ivanîci, zău nu pot! Nu știu nici eu de unde-mi vin atîtea lacrimi.

— Unde s-a pomenit să ții închis în casă un flăcău ca el! Lasă-l liber! Își va întinde aripile și va face minuni: ai să vezi ce mai cinuri are să capete el pe acolo.

— Să-ți fie gura aurită! Da' de ce ai luat așa de puțină plăcintă? Mai ia, te rog!

— Îndată. Numai să isprăvesc bucata asta.

— În sănătatea dumitale, Alexandr Feodorîci! Drum bun! Să te întorci cît de curînd și să te însori! Ce te-ai aprins așa la față, Sofia Vasilievna?

— Eu... așa...

— Of, tinerețe, tinerețe! Hi, hi, hi!

— Lîngă dumneata, își mai uită omul durerea, Anton Ivanîci, — spuse Anna Pavlovna, — așa de bine știi s-o alini. Dumnezeu să-ți dea sănătate! Mai ia nițică vișinată.

— Mai iau, măicuță, mai iau! Cum să nu beau de bunrămas!

Gustarea se isprăvi. Surugiul înhămase demult caii la trăsura pe care o trase apoi la scară. Servitorii ieșeau în fugă din casă, unul după altul. Unul ducea geamantanul, altul — bocceaua, un al treilea — sacul, apoi plecau să mai aducă altele. Cum năpădesc muștele pe o picătură de dulceață, așa năpădiseră slugile asupra trăsurii și fiecare cotrobăia în ea.

— Uite, ar fi mai bine să punem geamantanul colo, — zicea unul dintre ei, — iar dincoace, lădița cu mîncare.

— Da' picioarele unde să le mai pună dumnealui? — răspundea un altul. — Mai bine să punem geamantanul de-a lungul, iar lădița o putem așeza și mai la margine.

— Apoi, dacă pui geamantanul de-a lungul, are să lunece în jos salteaua de puf; mai bine să-l așezăm de-a curmezișul. Mai e ceva de pus? Cizmele le-ați băgat în bagaj?

— Nu știu. Cine a făcut bagajul?

— Eu unul, nu. Ia du-te de vezi — n-au rămas cumva pe sus?

— Ba du-te tu.

— Dar de ce să nu te duci tu? Nu vezi că n-am timp?

— Mai e și asta! Vedeți să nu uitați și asta! — strigă o fată, întinzînd printre capetele celorlalți o mînă, în care avea o legăturică.

— Dă-o-ncoace!

— Băgați și astea în geamantan, c-au rămas uitate afară, — spuse o altă fată, suindu-se pe treapta trăsurii și trecîndu-le celor de la trăsură o perie și un pieptene.

— Unde să le mai băgăm acuma? — se răsti la ea supărat un fecior voinic. — Fugi de-aici! Nu vezi că geamantanul e tocmai la fund?

— Așa mi-a poruncit conița. Mie, puțin îmi pasă; poți să le și arunci! Ai dracului mai sînteți!

— Hai, dă-le-ncoa' mai repede, să le pun aici, într-o parte, în buzunarul acesta!

Calul mijlocaș își ridica și-și scutura într-una capul. De fiecare dată, zurgălăii produceau un sunet strident, care amintea de despărțire. Lăturașii păreau că stau pe gînduri, cu capul plecat, ca și cum ar fi înțeles tot farmecul călătoriei pe care aveau s-o facă; cînd și cînd, își făceau vînt cu cozile sau își întindeau spre mijlocaș buza de jos. In cele din urmă, sosi și clipa grea a despărțirii. Toată lumea se mai închină o dată.

— Stați jos, stați jos cu toții! — porunci Anton Ivanîci. — Binevoiește să iei loc, Alexandr Feodorîci! Șezi și tu, Evsei. Ci așază-te o dată! — Se așeză și el, pentru o clipă, cam într-o parte, pe marginea scaunului. — Ei, acum, cu dumnezeu înainte!

La această vorbă, Anna Pavlovna izbucni în hohote de plîns și se agăță de gîtul lui Alexandr.

— Umblă sănătos, dragul meu! — se auzea printre suspine. — O să te mai văd oare vreodată?...

Mai mult nu se putea înțelege. In clipa aceea, se auziră alți zurgălăi: în curte intră, în goana mare, o căruță cu trei cai. Din căruță sări un tînăr, plin de praf din cap pînă-n picioare. Se repezi în odaie și se aruncă în brațele lui Alexandr.

— Pospelov!... — Aduev!... — strigară amîndoi deodată, strîngîndu-se în brațe.

— De unde vii? Cu ce ocazie?

— De acasă. Am venit în goana cailor, am făcut o zi și o noapte pe drum, anume ca să-mi iau rămas bun de la tine.

— Prietene! Prietene drag! Adevărat prieten!... — șopti Aduev cu lacrimi în ochi. — Să bați cale de o sută șaizeci de verste ca să-ți iei rămas bun de la mine! Da, există prietenie pe lumea asta! Pe veci, nu-i așa? — spuse cu foc Aduev, strîngînd mîna prietenului său și atrăgîndu-l spre el.

— Pînă la mormînt! — îi răspunse acesta, strîngînd şi mai tare mîna lui Alexandr şi atrăgîndu-l, la rîndul lui, spre dînsul:

— Să-mi scrii!

— Da, da' şi tu să-mi scrii!

Anna Pavlovna nu ştia cum să-l primească mai bine pe Pospelov. Plecarea se amînă cu o jumătate de oră. În cele din urmă, porniră.

Pînă la crîng, toată lumea merse pe jos. În timp ce treceau prin umbra desişului, Soiia şi Alexandr se aruncară unul în braţele celuilalt.

— Saşa, dragă Saşa!... — Sonecika!... — spuseră ei în şoaptă şi vorbele li se stinseră într-un sărut.

— Ai să mă uiţi acolo? — întrebă ea cu lacrimi în glas.

— O, ce puţin mă cunoşti! Mă voi întoarce, crede-mă — şi nici o altă femeie... niciodată...

— Ia degrabă asta: e o şuviţă din părul meu şi un inel.

Alexandr le ascunse repede în buzunar.

Acuma, Anna Pavlovna cu fiul ei şi cu Pospelov mergeau înainte; după ei, venea Maria Karpovna cu fiică-sa, iar în urmă de tot, părintele şi Anton Ivanîci. Trăsura îi urma la oarecare depărtare. Surugiul izbutea cu greu să ţină caii la pas.

La poartă, slugile din curte îl înconjurară pe Evsei.

— Umblă sănătos, Evsei Ivanîci, drăguţule, şi să nu ne uiţi! — se auzea din toate părţile.

— Rămîneţi cu bine, fraţilor! Şi dacă v-am supărat cu ceva, să mă iertaţi!

— Mergi sănătos, Evseiuşka, mergi sănătos, scumpul meu! — îi spuse mamă-sa, îmbrăţişîndu-l. — Uite, ia iconiţa asta, să-ţi fie blagoslovenie! Să nu-ţi părăseşti credinţa, Evsei, să nu mi te faci păgîn pe acolo. Că, de nu, te blestem! Să nu te dai la beţie, să nu furi, să-i slujeşti conaşului cu dreptate şi credinţă. Cu bine! Umblă sănătos!

Îşi acoperi faţa cu şorţul şi se trase de o parte.

— Cu bine, măicuţă! — îngăimă alene Evsei.

O fetiţă de vreo doisprezece ani se repezi spre el.

— Ci ia-ţi rămas bun şi de la surioara ta! — zise o femeie.

— Hop şi tu! — spuse Evsei, sărutînd-o. — Ei, acuma, hai, la revedere! Du-te acasă, ştrengăriţo!

În urma tuturor, la o parte, stătea Agrafena. Era verde la faţă.

— Rămîi cu bine, Agrafena Ivanovna! — rosti Evsei tărăgănat ridicînd glasul, şi-şi întinse braţele spre ea.

Agrafena se lăsă cuprinsă în braţe, dar ea nu-l îmbrăţişă: făcu doar o strîmbătură.

— Ia asta! — îi spuse, scoţînd de sub sorţ un sac şi vîrîndu-i-l în mînă. — Parcă te văd făcîndu-ţi de cap cu acelea de pe la Petersburg! — mai zise, aruncîndu-i o privire piezişă. Şi în privirea aceea se dădu pe faţă toată durerea şi toată gelozia ei.

— Eu să-mi fac de cap? Eu? — începu Evsei. — Să mă trăsnească dumnezeu pe loc! Să-mi crape ochii! Să mă înghită pămîntul, dacă m-oi apuca acolo de aşa ceva...

— Bine, bine, — bombăni neîncrezător Agrafena. — Las' că te ştiu eu!...

— Vai de mine, era să uit! — spuse Evsei şi scoase din buzunar o pereche de cărţi de joc soioase. — Poftim, Agrafena Ivanovna, ţine asta ca amintire — că aici n-ai de unde să iei cărţi.

Agrafena întinse mîna.

— Dă-mi-le mie, Evsei Ivanîci! — strigă din mulţime Proşka.

— Ţie? Mai bine le pun pe foc! — Şi le băgă din nou în buzunar.

— Dă-mi-le mie, neghiobule! — zise Agrafena.

— Nu, Agrafena Ivanovna, poţi să faci dumneata ce-ai face, dar nu ţi le dau nici în ruptul capului: ai să te apuci să joci cărţi cu el. Cu bine!

Făcu un semn cu mîna, fără să se mai întoarcă spre ea şi porni alene în urma trăsurii, pe care cred că ar fi putut s-o ducă în spinare, cu Alexandr, cu vizitiu, cu cai, cu tot.

— Afurisitule! — zise Agrafena, privind în urma lui şi ştergîndu-şi lacrimile cu colţul basmalei.

Se opriră la marginea crîngului. În timp ce Anna Pavlovna plîngea cu hohote, luîndu-şi rămas bun de la fiul ei, Anton Ivanîci bătu pe unul din cai cu palma peste gît, apoi îl apucă de nări şi-i scuturâ capul într-o parte şi într-alta — ceea ce calului se pare că nu-i prea plăcea, căci îşi rînji dinţii şi sforăi pe nări.

— Ia mai strînge-i chinga mijlocaşului, — spuse Anton Ivanîci surugiului: — i s-a strîmbat de tot sedjolka.

Surugiul se uită la sediolkă şi, văzînd că e la locul ei, nu se clinti de pe capră, ci doar îndreptă puţin crucea hamului cu codirişca biciului.

— Ei, acum, duceţi-vă cu dumnezeu! — spuse Anton Ivanîci. — Ajunge, Anna Pavlovna, nu te prăpădi cu firea! Iar dumneata, Alexandr Feodorîci, suie în trăsură, că trebuie să ajungeţi la Şişkovo înainte de a se lăsa întunericul. Drum bun, drum bun, dumnezeu să-ţi dea fericire, măriri şi decoraţii, toate cele frumoase şi bune, tot ce poftești, ranguri şi averi!!! Ei, hai, cu dumnezeu! Mînă, măi, dar ia-o mai uşurel pe costişe! — mai adăugă el către surugiu.

Alexandr se aşeză în trăsură cu faţa scăldată în lacrimi, iar Evsei se apropie de cucoană, făcu în faţa ei o plecăciune pînă la pămînt şi-i sărută mîna. Anna Pavlovna îi dădu o hîrtie de cinci ruble:

— Ţine minte, Evsei: de-ţi vezi cum se cade de slujbă, te însor cu Agrafena; iar de nu...

Nu avu puterea să sfîrşească vorba. Evsei se cocoţă pe capră. Surugiul, sătul de atîta aşteptare, păru că se trezeşte; îşi îndesă şapca în cap, se aşeză mai bine la locul lui şi ridică hăţurile: caii porniră la început în trap uşor. Plesni cu biciul amîndoi lăturaşii, unul după altul, apoi pe amîndoi dintr-o dată; caii se smuciră din loc, se avîntară şi porniră în goana mare pe drumul de pădure. Grupul celor care-l petrecuseră pe tînărul Aduev rămase tăcut şi nemişcat, învăluit într-un nor de praf, pînă cînd trăsura pieri cu desăvîrşire din ochii lor. Anton Ivanîci se dezmetici cel dintîi.

— Ei, acum, să ne ducem pe la casele noastre! — spuse el.

Cîtă vreme a mai fost cu putinţă, Alexandr se uită îndărăt; apoi, îşi îngropă obrajii în pernele trăsurii.

— Anton Ivanîci, nu mă părăsi aşa amărîtă cum sînt! — spuse Anna Pavlovna. — Rămîi la masă!

— Bine, măicuţă. Sînt gata să rămîn şi la cină.

— Ar fi bine să mîi la noi peste noapte.

— Cum se poate? Doar mîine am înmormîntarea!

— Aşa e. Ei bine, nu te ţin cu sila. Transmite-i Feodosiei Petrovna salutări de la mine şi spune-i că sînt mîhnită din tot sufletul de durerea ei, că aş fi venit chiar eu pe la dînsa, dar că mi-a trimis şi mie dumnezeu o încercare: l-am petrecut la drum pe fiu-meu. Aşa să-i spui.

— Am să-i spun negreşit; n-am să uit.

— Saşenka, drăguţul meu! — şopti Anna Pavlovna, aruncînd o privire îndărăt. — Iată, nu se mai vede, a şi pierit din ochi!

Acasă, Aduieva a tăcut toată ziulica, n-a mîncat nimic, nici la prînz, nici seara. În schimb, Anton Ivanîci a vorbit mereu, a prînzit şi a luat şi cina.

— Unde-o fi acum, drăguţul de el? — mai zicea din cînd în cînd Anna Pavlovna.

— Trebuie să fi ajuns la Nepliuevo. Adică, ce spun eu? N-a ajuns încă: abia se apropie de Nepliuevo. Acolo are să ia ceaiul, — răspundea Anton Ivanîci.

— Nu. La ora asta nu bea el ceai.

Şi astfel, Anna Pavlovna mergea cu gîndul, împreună cu fiul ei, de-a lungul drumului. Apoi, cînd, după socotelile ei, Alexandr trebuia să fi ajuns la Petersburg, începu să-şi petreacă timpul făcînd rugăciuni, dînd în cărţi sau vorbind despre el cu Maria Karpovna.

Dar Alexandr?

Ne vom întîlni cu el la Petersburg.

2

Piotr Ivanovici Aduev, unchiul eroului nostru, fusese, ca şi acesta, trimis la Petersburg la vîrsta de douăzeci de ani, de către fratele lui mai mare, tatăl lui Alexandr. De şaptesprezece ani locuia neîntrerupt acolo. După moartea fratelui său, n-a mai întreţinut corespondenţă cu neamurile şi, de cînd îşi vînduse moşioara de lîngă satul Annei Pavlovna, ea nu mai ştia nimic despre dînsul.

La Petersburg, îi mersese vestea că-i om cu parale — părere care putea să aibă oarecare temei: făcea serviciu ca funcţionar cu însărcinări speciale pe lîngă un personaj cu vază şi purta cîteva rozete la butoniera fracului. Locuia într-un apartament frumos, pe o stradă principală, avea trei servitori şi tot atîţia cai. Nu era bătrîn, ci, cum se spune, „bărbat în floarea vîrstei" — între treizeci şi cinci şi patruzeci de ani. Dealtfel, nu prea-i plăcea să vorbească despre anii lui — nu din cauza vreunei vanităţi meschine, ci dintr-un calcul bine chibzuit, ca şi cum ar fi avut de gînd să facă o asigurare pe viaţă pe o

sumă mai mare. În orice caz, în felul lui de a-şi ascunde adevărata vîrstă, nu se vădea defel preocuparea deşartă de a plăcea sexului frumos.

Era înalt şi bine făcut, avea trăsături pronunţate şi regulate, faţa smeadă, mersul frumos şi măsurat, purtări pline de rezervă, dar plăcute. Era ceea ce se numeşte de obicei un bel-homme*).

Pe obraz i se putea citi de asemenea o rezervă voită, care vădea arta de a se stăpîni, de a nu îngădui chipului său să fie oglinda sufletului, ceea ce ar fi fost, după părerea lui, un lucru nepotrivit şi neplăcut — atît pentru el cît şi pentru cei din jur. Aşa era el în lume. Nu s-ar fi putut totuşi spune că faţa îi era nepăsătoare, ca de lemn. Nu: era doar calmă. Uneori, pe ea se zăreau totuşi urme de oboseală — probabil din cauza muncii încordate pe care o îndeplinea. Avea reputaţia unui om capabil şi activ. Se îmbrăca întotdeauna îngrijit, chiar elegant, dar nu peste măsură, ci numai cu gust; purta rufărie de cea mai fină calitate; avea mîini grăsuţe şi albe, cu unghii străvezii şi lungi.

Într-o dimineaţă, cînd se trezi din somn şi apăsă pe butonul soneriei, servitorul îi aduse, odată cu ceaiul, trei scrisori şi-l anunţă că, puţin mai devreme, trecuse pe la el un domn tînăr, care spunea că-l cheamă Alexandr Feodorîci Aduev, iar lui Piotr Ivanîci îi zicea „unchiu". Spusese că are să mai vină după ora unsprezece.

Piotr Ivanîci primi ştirea liniştit, precum îi era obiceiul, devenind doar ceva mai atent şi ridicînd din sprîncene.

— Bine. Du-te, — îi spuse el servitorului.

Apoi luă una din scrisori, vru să deschidă plicul, dar se opri şi rămase pe gînduri.

— Un nepot din provincie! Ce surpriză! — bombăni el... — Şi eu care nădăjduiam că cei de pe acolo m-au uitat cu totul! Dealtfel, nu face să umblu cu mănuşi. Mă descotorosesc eu de el...

Sună din nou:

— Cînd o veni domnul acela, să-i spui că, de cum m-am sculat, am şi plecat la fabrică şi nu mă reîntorc decît după trei luni.

— Am înţeles, — spuse servitorul; — dar cu plocoanele ce porunciţi să fac?

---

*) Un bărbat frumos (în limba franceză). (N. trad.)

— Ce plocoane ?

— Le-a adus servitorul dumnealui. A spus : „V-a trimis coniţa nişte plocoane de la ţară."

— Plocoane ?

— Da : o putinică de miere, un sac de zmeură uscată...

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Mai sînt şi două bucăţi de pînză şi nişte dulceaţă...

— Îmi închipui ce fel de pînză o fi...

— Pînza e de cea bună, iar dulceaţa-i făcută cu zahăr.

— Bine. Du-te. O să le văd îndată.

Luă una din scrisori, o deschise şi aruncă o privire asupra ei. Părea scrisă cu caractere slave, mari : litera V o închipuiau două beţişoare tăiate sus şi jos, iar K, pur şi simplu, două liniuţe. Punctuaţia lipsea cu desăvîrşire.

Începu să citească cu jumătate de glas :

„Stimate domn Piotr Ivanîci,

„Deoarece l-am cunoscut de aproape şi am fost chiar prieten cu răposatul domniei tale părinte, întrucît şi cu domnia ta m-am jucat pe cînd erai copil şi am gustat adeseori pîine şi sare în casa domniilor voastre şi chiar de aceea nutresc speranţă şi încredinţare în osîrdia şi bunăvoinţa domniei tale, socotind că nu l-ai uitat pe bătrînul Vasili Tihonîci, iară noi acilea te pomenim cu drag, ca şi pe părinţii domniei tale şi ne rugăm lui dumnezeu..."

— Ce-i cu aiureala asta ? De la cine o fi ? — îşi zise Piotr Ivanîci, uitîndu-se la semnătură... — Vasili Zaezjalov. Zaezjalov... Să mă omori dacă-mi amintesc cine-i ! Ce-o fi vrînd de la mine ?

Şi reluă citirea scrisorii :

„Iar rugămintea mea prea supusă cu care vin să te plictisesc — să nu mă refuzi, taică — ...eu aşa cred că le cunoşti pe toate la Petersburg şi că te simţi acolo ca la dumneata acasă, nu ca noi, ăştia de-aicea. M-am încurcat şi eu într-o afurisită de pricină şi iacă, de şase ani şi mai bine, nu pot să mă descotorosesc de ea : îţi mai aminteşti de amărîta aceea de pădure care e ca la vreo două verste de sătucul meu ? Tribunalul a făcut o greşeală în actul de vînzare-cumpărare, iară adversarul meu, Medvedev, s-a şi agăţat de ea : cică e un

punct fals — şi o ţine aşa întruna. Medvedev e tot acela care se ducea mereu de pescuia fără voie pe moşiile domniilor voastre; răposatul domniei tale părinte îl tot alunga şi-l făcea de ruşine, a vrut să i se plîngă chiar şi guvernatorului de samavolnicia lui, dar din bunătate — dumnezeu să-l primească întru împărăţia lui! — l-a tot iertat, deşi n-ar fi trebuit să-l cruţe pe un asemenea ticălos. Ajută-mi, Piotr Ivanîci, taică! Afacerea a ajuns acuma la Senatul cîrmuitor*), nu ştiu la cine se află acolo, la ce secţie, dar cred că domniei tale o să ţi se arate pe dată. Să te duci pe la secretari şi pe la consilieri, să faci aşa fel încît să le cîştigi bunăvoinţa. Spune-le că sufăr de pe urma unei greşeli — curat din pricina unei greşeli — care s-a făcut în actul de vînzare-cumpărare. Pentru domnia ta, o să facă ei toate. Şi, cu acelaşi prilej, fă-mi rost şi de brevete pentru trei grade**) şi să mi le trimiţi mie. Şi mai am cu domnia ta, Piotr Ivanîci taică, încă o chestiune de mare trebuinţă: să iei din toată inima partea unui om oropsit, care pătimeşte fără pic de vină şi să-mi vii într-ajutor cu sfatul şi cu fapta. Avem noi la direcţia gubernială un consilier Drojjov, un om — piinea lui dumnezeu: mai degrabă ar muri decît să trădeze un prieten. Eu unul nu cunosc în oraş altă gazdă decît pe el; de cum sosesc, trag la el, stau cu săptămînile — ferească dumnezeu să mă gîndesc măcar să trag la altcineva! Îmi dă de mîncare şi de băutură cît poftesc, iar bostonul***) ţine la el de la prînz şi pînă noaptea tîrziu. Şi pe un astfel de om l-au ponegrit şi acum îl tot silesc să-şi dea demisia! Să te duci negreşit, Piotr Ivanîci dragă, pe la toate mărimile de acolo şi să-i faci să înţeleagă ce fel de om e Afanasi Ivanici: tare-i inimos cînd e vorba de treabă; să le spui cum că pîra împotriva lui a fost făcută pe nedrept, în urma uneltirilor secretarului guvernatorului — domniei tale au să-ţi dea negreşit crezare — şi să-mi comunici rezultatul în scris, cu prima poştă. Să te mai duci şi pe la fostul meu coleg de birou, Kosteakov. Am auzit de la unul, Studeniţîn, care a venit pe-aici — e de

---

*) Instituţie guvernamentală superioară, înfiinţată în Rusia de Petru I; avea misiunea de a supraveghea justiţia, finanţele şi administraţia. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Senatul a devenit instanţa judecătorească supremă. (N. red. rom.)

**) În Rusia ţaristă, civilii căpătau şi ei grade, care le confereau anumite drepturi. Pentru aceste grade, se eliberau brevete. (N. red. rom.)

***) Joc de cărţi. (N. red. rom.)

pe la dumneavoastră, de la Petersburg, poate că-l şi cunoşti? — cum că ar sta pe la Peski. Casa lui ţi-o arată orice copil de acolo. Să-mi scrii cu aceeaşi poştă — să nu fii leneş! — dacă mai trăieşte, cum o duce cu sănătatea, ce mai face şi dacă-şi mai aduce aminte de mine. Să faci cunoştinţă cu dînsul şi să legi prietenie, că-i om minunat, deschis la suflet şi tare şugubăţ. Încheiu scrisorica mea cu încă o rugăminte..."

Aduev nu citi mai departe. Rupse încet scrisoarea în patru şi aruncă bucăţile sub masă, la coş. Apoi se întinse şi căscă.

Luă a doua scrisoare şi se apucă s-o citească, tot cu jumătate de glas:

„Iubite frăţioare, scumpe domn Piotr Ivanîci,"

— Ce surioară o mai fi şi asta? — spuse Aduev, uitîndu-se la semnătură: „Maria Gorbatova"... — Îşi ridică ochii spre tavan, căutînd să-şi amintească...

— Cine-o mai fi? Parcă o cunosc... da, chiar aşa e: fratele meu a fost însurat cu o Gorbatova. Asta-i sora ei, e cea care... A! îmi aduc aminte...

Se încruntă şi începu să citească:

„Deşi destinul crud ne-a despărţit poate chiar pe vecie, deşi între noi e un abis şi au trecut ani mulţi..."

Sări cîteva rînduri şi citi mai departe:

„Nu voi uita pînă la sfîrşitul vieţii mele cum, în timp ce ne plimbam noi doi împreună pe malul lacului nostru, dumneata, primejduindu-ţi viaţa şi sănătatea, ai intrat în apă pînă la genunchi şi ai cules pentru mine, dintre trestii, o floare mare şi galbenă, cum din tulpina acelei flori curgea o zeamă care ne-a murdărit mîinile, iar dumneata ai luat apă cu şapca pentru ca să ni le putem spăla. Mult am rîs atunci de acest lucru. Ce fericită am fost! Floarea aceea o păstrez pînă azi într-o carte..."

Aduev se opri. Se vedea că acest amănunt nu-i plăcea; clătină chiar din cap a neîncredere.

„Ai mai păstrat oare panglicuța aceea (citi el mai departe) pe care ai luat-o din scrinul meu, cu toate protestele și rugăminţile mele..."

— Eu să-i fi luat panglicuța! — exclamă el, încruntîndu-se și mai tare. Tăcu un timp, mai sări cîteva rînduri, apoi citi:

„Iar eu m-am osîndit la veșnică feciorie și mă simt tare fericită: nimeni nu mă poate opri să-mi amintesc de acele vremuri fericite..."

„Va să zică, a rămas fată bătrînă! — se gîndi Piotr Ivanîci. — Nu-i de mirare că îi stă gîndul la flori galbene. Ce o mai fi scriind acolo?"

„Te-ai însurat oare, iubite frăţioare? Și cu cine? Cine o fi scumpa-ţi tovarășă de viață care, prin făptura ei, ţi-a înfrumusețat calea vieţii? Spune-mi cum o cheamă. O voi iubi ca pe o soră bună, îi voi alătura chipul de al dumitale în visurile mele, mă voi ruga pentru ea. Iar de nu te-ai însurat, atunci să-mi scrii deschis care a fost pricina. Nimeni nu va afla de la mine tainele dumitale — că le voi păstra la sînul meu și nimeni nu mi le va putea smulge decît cu inimă cu tot. Să nu zăboveşti cu răspunsul. Ard de nerăbdare de a-ţi citi inexprimabilele rînduri..."

„Inexprimabile sînt mai curînd rîndurile tale!" — gîndi Piotr Ivanîci.

„N-am știut (citi el mai departe) că scumpului nostru Sașenka îi va veni deodată în gînd să viziteze splendida capitală — ferice de el! Va vedea case și prăvălii frumoase, se va desfăta cu tot luxul și-l va strînge la pieptul lui pe unchiul său adorat — în timp ce eu voi vărsa lacrimi amare, amintindu-mi vremurile de fericire. De-aș fi aflat din vreme de plecarea lui, aș fi stat zi și noapte să brodez pentru dumneata o pernă, cu un negru și doi cîini. N-ai să mă crezi, dacă-ţi voi spune de cîte ori am plîns privind modelul acesta: căci ce poate fi mai sfînt ca prietenia și credința?... Acuma, nu mai am decît acest singur gînd — lui îi voi închina zilele mele. Dar n-am aici lînă bună și de aceea te rog mult de tot,

prea scumpe frăţioare, să-mi trimiţi cît de curînd lînă englezească de cea mai bună — la fel cu alăturatele mostre — de la cea dintîi prăvălie pe lîngă care vei trece. Dar ce spun eu? Ce gînd înspăimîntător îmi opreşte deodată pana în loc! Să ne fi dat oare uitării? Poate că nu-ţi mai aduci aminte de o biată martiră care s-a retras din lume şi varsă acum lacrimi fierbinţi? Dar nu! Nu-mi vine a crede că ai putea fi un monstru, ca toţi bărbaţii — nu! Inima îmi spune că, în mijlocul luxului şi al desfătărilor splendidei capitale, ne-ai păstrat tuturor aceleaşi simţăminte de mai înainte. Gîndul acesta e un balsam pentru inima mea îndurerată. Iartă-mă — nu pot scrie mai mult: îmi tremură mîna...

„Rămîn pînă la moarte a dumitale
Maria Gorbatova."

«P.S. Nu cumva ai pe acolo ceva cărţi bune, frăţioare dragă? Trimite-mi-le, dacă nu-ţi fac trebuinţă: citindu-le, mi-aş aduce aminte de dumneata la fiecare pagină şi aş vărsa lacrimi. Ai putea să cumperi şi ceva cărţi noi de la prăvălie, dacă nu sînt prea scumpe. Se spune că-s tare bune scrierile domnului Zagoskin[1] şi ale domnului Marlinski[2] — le-aş vrea barem pe astea. Am mai văzut prin ziare şi un titlu de carte — „Despre prejudecăţi" de domnul Puzina — trimite-mi-o negreşit, căci nu pot suferi prejudecăţile.»

Aduev fu cît pe ce să arunce la coş şi scrisoarea aceasta, dar se răzgîndi.

„Mai bine s-o păstrez, — îşi zise el. — Sînt şi amatori de asemenea scrisori. Unii chiar le colecţionează. Poate să am cîndva ocazia să fac cuiva un serviciu."

Aruncă scrisoarea într-un coşuleţ brodat cu mărgele, atîrnat în perete, apoi luă a treia scrisoare şi începu să citească:

„Prea stimate cumnate Piotr Ivanîci,

„Îţi mai aduci aminte cum te-am petrecut la plecarea dumitale, acum şaptesprezece ani? Iată că acum dumnezeu m-a învrednicit să-l petrec cu părintească binecuvîntare pe propriul meu copil, care porneşte într-o lungă călătorie. Uită-te la el şi adu-ţi aminte de răposatul şi mult iubitul nostru Feodor

Ivanîci — că doar Saşenka îi seamănă leit. Singur dumnezeu ştie cît a pătimit inima mea de mamă, lăsîndu-l să plece în străini. Îl trimit pe puişorul meu de-a dreptul la dumneata: i-am poruncit să nu tragă nicăieri în altă parte..."

Aduev clătină din nou din cap.

— Ce bătrînă neghioabă! — mormăi el şi citi mai departe:

„Poate că, lipsit de experienţă cum e, ar fi tras la vreun han, dar ştiind că asta l-ar putea mîhni pe unchiul lui, i-am poruncit să tragă de-a dreptul la dumneata. Cum o să vă bucuraţi amîndoi în clipa revederii! Să nu-l părăseşti, cumnăţele dragă! Să-l ajuţi cu sfatul şi să-i porţi de grijă. Îl las în seama dumitale."

Piotr Ivanîci se opri din nou.

„Doar n-are acolo pe nimeni, afară de dumneata (citi el mai departe). Vezi de el: să nu-l răsfeţi prea tare, dar nici să nu fii prea din cale afară de sever. Sever — are cine să fie — o să fie ei, străinii, dar de mîngîiat, nu-l va mîngîia decît omul care e de un sînge cu el. Să-l vezi cît îi de drăgăstos! Ai să te lipeşti de el de îndată ce-l vei vedea. Să spui şi şefului lui, la care o fi să facă slujba, să aibă grijă de Saşenka al meu şi, mai cu seamă, să se poarte cu el cît se poate de blînd — că e tare simţitor băiatul. Fereşte-l de băutură şi de joc de cărţi. Noaptea — îmi închipui c-o să dormiţi în aceeaşi odaie şi d-aia zic — noaptea, Saşenka s-a învăţat să doarmă pe spate şi, din pricina asta, tare mai geme şi se zvîrcoleşte în pat, mititelul. Apăi, dumneata să-l trezeşti cu binişorul şi să-i faci semnul crucii, că-i trece numaidecît. Iar vara să-l acoperi pe obraz cu o batistuţă: doarme cu gura căscată şi afurisitele alea de muşte dau să intre în ea, mai spre dimineaţa. De o fi cazul, să nu-l laşi fără ajutor bănesc..."

Aduev se încruntă, dar se lumină din nou la faţă de îndată ce citi cele ce urmau:

„Iară eu voi trimite ce o fi de trebuinţă; chiar şi acum, i-am dat o mie de ruble. Numai de nu i-ar cheltui pe fleacuri

sau de nu i le-ar stoarce vreun linguşitor de aceia. Că doar acolo, la voi, în capitală, se aude că-s mulţi pungaşi şi tot felul de oameni fără pic de obraz. Te rog, cumnate dragă, să mă ierţi — nu mai ştiu deloc să scriu scrisori. Rămîn a dumitale,

respectuoasă cumnată
A. Adueva.

„P.S. Iţi trimit alăturat cîteva plocoane de pe la noi, de la ţară: ceva zmeură din grădina noastră, miere de albine — curată cum îi lacrima — pînză de olandă pentru două duzini de cămăşi şi nişte dulceaţă de casă. Să mănînci şi să le porţi sănătos! Iar cînd s-or isprăvi, îţi mai trimit eu. Să vezi şi de Evsei; e om liniştit — de băut, nu bea, dar, cine ştie, să nu se strice cumva şi el pe acolo, prin capitală. Apoi, la o adică n-ar strica să-i tragi şi cîte o chelfăneală."

Piotr Ivanîci puse încet scrisoarea pe masă, scoase şi mai încet o ţigară de foi şi, după ce o răsuci între palme, începu să fumeze. Se gîndi mult şi bine la „figura" — cum o numi el în gînd — pe care i-o făcea cumnată-sa. Supuse unei severe analize atît felul în care a procedat ea faţă de dînsul, cît şi atitudinea pe care trebuia s-o ia el.

Iată elementele în care descompuse întreaga situaţie: nu-l cunoştea şi, prin urmare, nici nu-l iubea pe nepotul lui; aşadar, inima nu-i impunea nici un fel de îndatoriri; trebuia deci să judece lucrurile după legile raţiunii şi ale dreptăţii. Fratele lui fusese însurat şi se bucurase de plăcerile vieţii conjugale. Pentru ce atunci el, Piotr Ivanîci, care nu cunoscuse plăcerile căsniciei, să-şi împovăreze viaţa cu grija nepotului său? De bunăseamă că n-avea de ce.

Pe de altă parte însă, îşi zicea: cumnata sa îl trimisese pe fiul ei de-a dreptul la dînsul, în grija lui, fără să ştie dacă era sau nu dispus să-şi ia beleaua asta pe cap, fără să ştie măcar dacă mai trăieşte, ori dacă este în stare să facă ceva pentru nepotul lui. Bineînţeles, era o prostie. Dar odată ce prostia a fost făcută şi nepotul se şi afla la Petersburg, singur, fără ajutor, fără cunoştinţe, chiar şi fără scrisori de recomandaţie, tînăr şi fără experienţă cu era, avea el oare dreptul să-l lase în voia soartei, să-l părăsească, aşa, pierdut în mulţime, fără

îndrumare, fără un sfat? Iar dacă i s-ar întîmpla băiatului ceva rău, n-ar avea el oare de răspuns în fața conștiinței sale?

Aduev își mai aminti cu acest prilej cum îl petrecuseră la plecare, cu șaptesprezece ani în urmă, răposatul lui frate și această Anna Pavlovna, care-i scria acum. Firește, n-au putut face nimic pentru el la Petersburg — și-a găsit el singur drumul... dar își aduse aminte de lacrimile ei, la despărțire, de binecuvîntarea pe care i-o dăduse — ca o mamă — de duioșia și de plăcintele ei, în sfîrșit, de cuvintele pe care i le spusese la urmă: „Lasă, cînd s-o face Sașenka mare — copilul avea pe atunci numai trei ani — poate că ai să-i porți și dumneata odată și odată de grijă..." Piotr Ivanîci se ridică și porni cu pași repezi spre antreu...

— Vasili! — strigă el. — Cînd o veni nepotul meu, să nu-i spui că nu-s acasă. Du-te să vezi dacă odaia de sus care era de închiriat acum de curînd a fost dată sau nu. Dacă nu s-a ocupat, spune că o reținem eu. Ce-s astea? Plocoanele? Ce facem cu ele?

— Cînd le aduceam adineauri sus, le-a văzut băcanul nostru și m-a întrebat dacă nu vrem să-i vindem mierea: „Dau preț bun pe ea" — a zis. Spune că ar lua și zmeura.

— Perfect! Dă-i-le lui. Dar cu olanda ce facem? N-ar merge pentru învelitoare de mobilă?... Pune-o bine. Și dulceața, la fel: se poate mînca — pare să fie destul de bună.

Cînd veni Alexandr Feodorîci, Piotr Ivanîci se pregătea tocmai să se bărbierească. Tînărul dădu să se arunce în brațele unchiului său, dar acesta, strîngînd mîna gingașă a băiatului în mîna lui puternică, îl ținu la oarecare depărtare, ca și cum ar fi vrut să-l vadă mai bine — mai curînd însă ca să-i taie avîntul și să se mărginească la o strîngere de mînă.

— Are dreptate maică-ta, — spuse el: — ești leit răposatul meu frate. Te-aș recunoaște dintr-o mie. Dar ești mai reușit ca el. Eu, fără prea multă ceremonie, am să mă bărbieresc mai departe, iar tu așază-te aici, în fața mea, ca să te pot vedea mai bine — și să stăm de vorbă.

Piotr Ivanîci își văzu apoi de treabă, ca și cum n-ar fi fost nimeni de față. Își săpunea obrajii, boltindu-i pe dinăuntru cu limba cînd pe unul, cînd pe celălalt. Primirea aceasta îl cam zăpăcise pe Alexandr, care nu mai știa cum să înceapă vorba. Punea răceala unchiului său pe seama faptului că nu trăsese de-a dreptul la el,

— Ei, ce mai face maică-ta? E bine, sănătoasă? Cred că o mai fi îmbătrînit, — întrebă unchiul, făcînd fel de fel de strîmbături în faţa oglinzii.

— Slavă domnului, e sănătoasă şi-ţi trimite complimente şi ea şi mătuşa Maria Pavlovna, — răspunse sfios Alexandr Feodorîci. — Tuşica m-a însărcinat să te îmbrăţişez din partea ei...

Se sculă şi se apropie de unchi-său cu intenţia de a-l săruta pe obraz, pe cap, pe umăr — în sfîrşit, unde-o nimeri şi el.

— Mătuşii tale ar fi trebuit să-i vină, cu anii, puţină minte la cap, dar, după cîte văd, a rămas tot atît de proastă ca şi acum douăzeci de ani...

Foarte nedumerit, Alexandr se întoarse deandaratelea la locul lui.

— Ai primit scrisoarea, unchiule?... — întrebă el.

— Da, am primit-o.

— Vasili Tihonici Zaezjalov, — începu încet Alexandr Feodorîci, — te roagă stăruitor să te interesezi şi să te ocupi de procesul lui...

— Da, mi-a scris... Mai există proşti de aceştia pe la voi?

Uluit de aprecierile unchiului său, Alexandr nu mai ştia ce să creadă.

— Scuză-mă, unchiule... — începu el aproape cu teamă.

— Cum ai zis?

— Să mă scuzi că n-am venit direct la dumneata, ci am tras întîi la biroul diligenţelor... N-am ştiut adresa...

— N-ai de ce să te scuzi. Ai procedat cît se poate de bine Ce i-a mai trăsnit prin gînd şi maică-ti! Doamne fereşte! Cum ai fi putut să tragi la mine, fără să ştii măcar dacă pot sau nu să te găzduiesc? După cum vezi, am un apartament de burlac — bun pentru o singură persoană: o sală, un salon, o sufragerie, un birou, apoi camera mea de lucru, odaia cu dulapuri şi camera de toaletă. N-am nici o cameră în plus. Ne-am fi stingherit unul pe altul. Dar ţi-am găsit chiar aici în casă un apartament...

— Unchiule, — spuse Alexandr, — cum să-ţi mulţumesc pentru grija dumitale! — Şi sări din nou de la locul lui, voind să-şi arate recunoştinţa prin vorbe şi prin fapte.

— Încet, încet, nu mă atinge! — zise unchiul. — Ia seama, că briciul e foarte ascuţit. Ne-am putea tăia amîndoi.

Văzînd că, în ziua aceea, cu toate sforțările sale, nu va izbuti să-l îmbrățișeze și nici să-l strîngă măcar o dată la piept pe unchiul său adorat, Alexandr își amînă pe altă dată realizarea intenției.

— Odaia ta e cît se poate de plăcută, — începu Piotr Ivanîci. — E drept că în fața ferestrei ai un calcan, dar n-ai să stai toată ziua la geam. Cînd ai să fii acasă, o să-ți găsești și tu vreo treabă și n-ai să ai timp să caști gura pe fereastră. Camera nu-i scumpă: patruzeci de ruble chirie pe lună. Pentru servitor, ai o sălițâ. Trebuie să te obișnuiești de la început să te descurci singur, fără dădacă. Să-ți înjghebi o mică gospodărie, așa fel încît să poți lua acasă o masă, un ceai, într-un cuvînt, să ai un colț al tău — un chez soi — cum spun francujii. Acolo poți primi pe cine poftești... Dealtfel, în zilele cînd mănînc acasă, ești invitatul meu, iar în celelalte zile, aici se cam obișnuiește ca tinerii să ia masa la birt. Eu te-aș sfătui însă să trimiți omul să-ți aducă mîncarea acasă: ești mai liniștit și nici nu riști să te întîlnești cu oricine. Nu-i așa?

— Îți mulțumesc foarte mult, unchiule...

— Ce să-mi mai mulțumești? Nu ești neam cu mine? Nu-mi fac decît datoria. Ei, acum mă îmbrac și plec: am și serviciu, și fabrica...

— N-am știut că ai o fabrică, unchiule.

— Sticlă și porțelan. Dealtfel, nu-i numai a mea: sîntem trei asociați.

— Merge bine?

— Binișor. Ne desfacem marfa mai mult prin iarmaroace, în guberniile din interiorul țării. În ultimii doi ani, a mers strună. Dacă ar merge încă vreo cinci ani tot așa, mai că... E drept că unul din asociați nu prea-i de nădejde: cheltuiește în dreapta și-n stînga. Știu însă să-l țin în frîu. Ei, la revedere! Du-te să vezi orașul, hoinărește pe străzi. Ia-ți undeva prînzul, iar diseară, vino la mine să bem ceaiul împreună. Voi fi acasă și o să stăm atunci de vorbă. Ei, Vasili! Arată-i dumnealui camera și ajută-i să se instaleze.

„Care va să zică, așa merge aici, la Petersburg — se gîndea Alexandr, stînd în locuința lui cea nouă. — Dacă un unchi se poartă așa cu tine, ce să mai zici de alții?..."

Tînărul Aduev se plimba în lung și în lat prin odaie, cufundat în gînduri, iar Evsei vorbea de unul singur, dereticînd prin casă.

— Ce mai viață și pe aici! — bombănea el. — Aud că la Piotr Ivanîci se face foc la bucătărie o dată pe lună, iar oamenii mănîncă prin străini... Doamne păzește! Ce oameni, domnule, ce oameni! N-am ce zice. Și se mai cheamă că sînt de la Petersburg! La noi, pînă și cîinele mănîncă din strachina lui...

Alexandr, deși tăcea, părea totuși să împărtășească părerea lui Evsei. Se duse la fereastră și nu văzu decît coșuri și acoperișuri negre și murdare, precum și calcanele de cărămidă ale caselor. Le compară cu cele ce văzuse, cu vreo două săptămîni în urmă, pe fereastra casei sale de la țară și se simți copleșit de tristețe.

Ieșind în stradă, se pomeni în plină forfotă a orașului. Toată lumea se grăbea încotrova; fiecare era preocupat numai de el însuși; abia dacă arunca celorlalți trecători cîte o privire — și aceasta numai ca să nu se ciocnească cu ei. Alexandr își aduse aminte de orașul său din provincie, unde orice întîlnire, cu orice om, îți deștepta interesul. Iată-l pe Ivan Ivanîci — se duce la Piotr Petrovici și tot orașul știe pentru ce anume. Maria Martînovna se întoarce cu trăsura de la vecernie; Afanasi Savici se duce la pescuit. Jandarmul a trecut în goana cailor de la guvernator la doctor, și toată lumea știe că soția excelenței sale binevoiește să nască — cu toate că, după părerea diverselor cumetre și bunici, n-ar fi trebuit să se știe de mai înainte. Toată lumea întreabă: fată sau băiat? Cucoanele își pregătesc din timp bonetele cele mai elegante. Iată-l pe Matvei Matveici: a ieșit din casă după ora cinci, cu un baston gros în mînă, și oricine știe că a ieșit la plimbarea de seară, fără de care nu i se face digestia, și că se va opri neapărat la fereastra bătrînului consilier care, după cum iarăși se știe, la ora asta își ia ceaiul. Cu oricine te-ai întîlni, schimbi un salut și vreo două vorbe; și chiar dacă vreunuia nu-i dai bineț, tot știi cine e, unde și pentru ce se duce, iar în ochii lui citești limpede: și eu știu cine ești, unde și pentru ce te duci. Iar dacă, în cele din urmă, se întîmplă totuși să se întîlnească doi necunoscuți, care nu s-au mai văzut niciodată, fețele lor se prefac pe loc în două semne de întrebare. Se opresc și se uită înapoi unul la altul, o dată, de două ori, iar cînd se întorc acasă, descriu și hainele și umbletul persoanei necunoscute pe care au întîlnit-o pe stradă. Apoi, țin-te discuții și presupuneri: cine o fi, de unde o fi venit și cu ce scop anume. Iar aici, în orașul acesta, oamenii parcă te îm-

brîncesc cu privirea, dîndu-te la o parte din calea lor, ca şi cum toţi s-ar duşmăni între ei.

La început, Alexandr cerceta cu o curiozitate de provincial pe orice trecător, pe orice om îmbrăcat mai bine, luîndu-l drept ministru, ambasador sau scriitor: „N-o fi acesta? — se gîndea el — sau, poate, cestălalt?" Dar în curînd se plictisi. Asemenea miniştri, scriitori ori ambasadori îi ieşeau în cale la fiecare pas.

Privi casele şi-l cuprinse o mare lehamite: îl apucă urîtul numai la vederea acestor namile de piatră, toate semănînd între ele şi înşiruindu-se una după alta, fără întrerupere, ca un fel de morminte uriaşe. „Iată, strada se sfîrşeşte — îşi zicea el — şi-mi voi putea odihni puţin ochiul; am să văd măcar un deal, ori un pic de verdeaţă, ori măcar vreun gard dărăpănat." Dar şi mai departe, mereu, acelaşi zid neîntrerupt de case asemănătoare, cu cîte patru rînduri de ferestre... O stradă se isprăveşte; la capătul ei, ţi se oferă însă aceeaşi privelişte: o nouă înşiruire de case, toate la fel. Dacă te uiţi fie la dreapta, fie la stînga, ţi se pare că din toate părţile te împresoară, asemeni unei oştiri de uriaşi, case şi iar case, toate la fel, toate de piatră... Ochiul nu găseşte pe ce să se odihnească, unde să-şi afle scăparea: eşti strîns din toate părţile, ţi se pare că aici, pînă şi gîndurile şi simţirile omeneşti sînt ferecate...

Primele impresii ale unui provincial venit la Petersburg sînt destul de neplăcute. Îl chinuieşte urîtul, nimeni nu-l bagă în seamă, se simte pierdut şi stingher. Nu-l atrage nici noutatea, nici marea variaţie, nici mulţimea de oameni. Egoismul lui de provincial declară război tuturor lucrurilor pe care le vede aici şi pe care nu le-a văzut la el acasă. Cade pe gînduri şi se transportă cu închipuirea în tîrgul lui natal. Ce privelişte plăcută! O casă cu acoperiş ţuguiat şi o grădiniţă cu salcîmi. Pe acoperiş, e o căsuţă — adăpostul porumbeilor. Negustorului Iziumin îi place foarte mult să-i sperie cu băţul. Tocmai de aceea a şi făcut el hulubăria pe acoperişul casei; şi acum — dimineaţa şi seara — stă pe acoperiş, în halat, cu scufa de noapte în cap, înarmat cu un băţ, la capătul căruia e legată o cîrpă. Şi fluieră mereu, mişcînd băţul... Altă casă e ca un felinar: cei patru pereţi sînt numai geamuri, iar acoperişul e turtit de tot. Clădirea e veche, pare gata-gata să se prăbuşească sau să ia foc de la sine; şindrila a căpătat o culoare cenuşie deschisă. Ţi-ar fi şi frică să stai într-o asemenea casă.

Și totuși e locuită. Ce-i drept, proprietarul se uită din cînd în cînd la tavanul lăsat într-o parte și se întreabă, clătinînd din cap: „Mai ține oare pînă la primăvară?“ Apoi își spune: „Poate că mai ține.“ Și stă mai departe în ea, avînd mai multă grijă de buzunarul lui decît de viața lui. Alături e căsuța frumușică, dar cam părăginită, a felcerului. E în formă de semicerc, cu două adaosuri care aduc a chioșcuri; unul e cu totul ascuns de verdeață, iar celălalt s-a întors cu spatele spre stradă. Mai încolo, se întinde, pe o distanță ca de două verste, un zaplaz, de după care se ițesc, printre crengi, mere rumene — ispita ștrengarilor. Casele se țin la o respectuoasă depărtare de biserici. În jurul bisericilor crește o iarbă deasă, în care se ascund lespezi de mormînt. Clădirile publice se cunosc cale de o poștă: nu se apropie nimeni de ele fără neapărată trebuință. Dar aici, în capitală, nici nu le poți deosebi de casele obișnuite și mai au încă — ce rușine! — cîte o prăvălie, vîrîtă chiar într-însele. Dincolo, în orașul de provincie, de cum ai trecut două-trei străzi, simți o adiere de aer mai curat, încep gardurile de nuiele de după care se văd grădinile de zarzavat, iar mai încolo se întinde cîmpul cu semănăturile de primăvară. Și ce liniște, cîtă nemișcare, plictiseală — și aceeași binecuvîntată toropeală domnește pe stradă și între oameni! Toată lumea trăiește în voie, cu sufletul deschis; nimeni nu se simte cîtuși de puțin strîmtorat. Pînă și găinile și cocoșii se plimbă în libertate pe ulițe, caprele și vacile pasc iarbă, iar copiii înalță zmee.

În schimb, ce trist e în capitală! Bietul provincial duce dorul ulucii din fața ferestrei sale, al străzii pline de noroi ori de praf, al podețului de scînduri care joacă sub picioare, precum și al firmei de la debitul de băuturi spirtoase. Nu-i vine să recunoască nici că biserica Sf. Isakie e mai înaltă și mai frumoasă decît catedrala din orașul lui, nici că sala Cercului nobilimii e mai spațioasă decît cea de acolo. Tace posomorît cînd cineva face asemenea comparații, iar uneori cutează chiar să spună cum că o anumită stofă sau un anumit vin sînt mai ieftine și mai bune în orașul lui, că lumea de acolo nici nu s-ar uita la rarităților aduse de prin străinătăți — la scoicile și racii ăștia mari sau la peștișorii roșii. Treaba voastră dacă vă place să cumpărați de la străini tot felul de stofe și de fleacuri; ei vă jupoaie, iar voi vă lăsați păcăliți ca niște proști. Și cît e de bucuros dacă, tot măsurînd și comparînd, descoperă că

în orașul lui unele lucruri sînt mai bune, de pildă: icrele, perele sau colacii. „Și la voi asta se cheamă pară? — zice el. — La noi, nici slugile n-ar mînca așa ceva."

Și mai abătut încă se simte provincialul cînd, cu vreo scrisoare adusă de departe, pătrunde într-o casă de acestea. Se așteaptă ca lumea să-i deschidă brațele, neștiind cum să-l primească mai bine, unde să-l așeze, cu ce să-l ospăteze. Socoate că vor și începe să-l ia de departe, cu iscusință, ca să afle ce fel de mîncare îi place mai mult, iar el se va simți stingherit de atîta atenție și, în cele din urmă, lăsînd la o parte orice sfială, se va săruta și cu stăpînul și cu stăpîna casei și va începe să-i tutuiască, de parcă s-ar cunoaște de douăzeci de ani. Toată lumea va bea vișinată și, poate, vor începe să cînte vreun cîntec cu toții în cor...

Cînd colo... oamenii abia dacă se uită la el. Strîmbă din nas și se scuză că sînt ocupați. Dacă are de rezolvat vreo chestiune, i se dă o oră, care să nu fie nici pe la prînz, nici la cină, iar de ora aperitivului nici nu vor să știe; nu ți-ar oferi o votcă sau o gustare, doamne ferește! Stăpînul casei fuge de îmbrățișări și se uită cam ciudat la oaspete. Din odaia de alături se aud zăngănind lingurile, paharele — vreme tocmai potrivită să-l poftească la masă. Cînd colo, cată să-l alunge din casă cu fel de fel de aluzii iscusite... Totul este încuiat — pretutindeni clopoței la uși: mizerie! Și chipurile oamenilor sînt atît de reci și de neprietenoase! Pe cînd dincolo — la noi — poți să intri oricînd în casă fără sfială: chiar dacă gazdele au isprăvit de prînzit, sînt în stare să întindă din nou masa de dragul musafirului. Samovarul stă — dimineața și seara — neclintit pe masă, iar clopoțel nu vezi nici măcar la prăvălii. Toată lumea — fie străini, fie prieteni — se îmbrățișează și se sărută. Acolo, vecinul e adevărat vecin; lumea trăiește în bună înțelegere, frățește; neamurile-s adevărate neamuri, gata să-și dea și viața pentru unul de-al lor... Ce să mai vorbim!

Ajuns în Piața Amiralității, Alexandr înlemni de uimire. Rămase vreme de un ceas în fața „Călărețului de aramă". Nu se uita însă la el cu amară imputare în suflet — ca bietul Evgheni[3], ci plin de extaz. Privi Neva și clădirile din preajma ei — și ochii îi scînteiară. Se simți deodată rușinat de preferințele lui pentru poduri șubrede, grădinițe și garduri dărăpănate. Era voios, cu sufletul ușor. Forfota de pe străzi, mulți-

mea, totul căpătă alt înțeles în ochii lui. Înviaseră din nou speranțele, copleșite un timp de impresiile triste de la început; viața cea nouă îi deschidea brațele și-l chema spre necunoscut. Inima îi bătea cu putere. Visa o muncă înălțătoare, năzuințe nobile și pășea pe Nevski Prospekt, plin de sentimentul propriei sale importanțe, socotindu-se cetățean al lumii celei noi... Se întoarse acasă cu capul plin de asemenea visuri.

Pe la unsprezece seara, unchiul lui îi trimise vorbă să poftească la ceai.

— Chiar acum m-am întors de la teatru, — îi spuse unchiul său, tolănit pe divan.

— Ce păcat că nu mi-ai spus mai înainte, unchiule: aș fi mers și eu cu dumneata.

— Am avut un fotoliu. Unde era să te așez? Pe genunchii mei? — răspunse Piotr Ivanîci. — Du-te mîine, singur.

— Mi-e urît, unchiule, așa, singur, pierdut în mulțime, fără să am cui împărtăși impresiile...

— Nici nu-i nevoie. Trebuie să înveți să simți, să gîndești, într-un cuvînt, să trăiești singur. Are să-ți prindă bine odată. Apoi, înainte de a te duce la teatru, ar trebui să te îmbraci cum se cade.

Alexandr își cercetă hainele și se miră de cuvintele unchiului său. „Ce cusur or fi avînd? — se gîndea el. — Haina e de un albastru închis, pantalonii, la fel..."

— Am destule haine, unchiule, — spuse el; — mi le-a făcut Kőnigstein — croitorul la care se îmbracă guvernatorul nostru.

— N-are a face, tot nu sînt cum trebuie. Zilele acestea, am să te duc la croitorul meu. Dar astea-s fleacuri. Avem de vorbit despre lucruri mai importante. Spune-mi, pentru ce ai venit aici?

— Am venit... ca să trăiesc aici.

— Să trăiești? Dacă prin aceste vorbe înțelegi mîncare, băutură și somn, atunci nu făcea să bați atîta cale pînă aici: aici n-ai să poți nici să mănînci, nici să dormi atît de bine ca la tine acasă; iar dacă înțelegi altceva, atunci explică-te...

— Am vrut să spun: să profit de viață, — adăugă Alexandr, aprinzîndu-se la față. — Mi s-a urît să stau la țară: tot același și același lucru...

— Aha! Va să zică, asta e! În cazul acesta, ce ai de gînd: să-ți închiriezi un apartament pe Nevski Prospekt, să-ți cumperi

o trăsură, să-ți faci un cerc larg de cunoștințe și să-ți fixezi zilele de primire ?

— Dar astea ar costa foarte scump, — spuse naiv Alexandr.

— Maică-ta scrie că ți-a dat o mie de ruble : e cam puțin, — răspunse Piotr Ivanîci. — De curînd, a sosit aici un cunoscut de-al meu. S-a săturat și el de traiul de la țară și vrea să profite de viață. Dar el a venit cu cincizeci de mii de ruble și va primi tot pe atît în fiecare an. El, știu că va profita de viață la Petersburg ; pe cînd tu — nu. N-ai venit pentru asta.

— Cu alte cuvinte, unchiule, după cîte spui dumneata, nu știu nici eu pentru ce anume am venit.

— Cam așa-i. Acum ai brodit-o mai bine : este aici și o doză de adevăr. Totuși, nu e încă perfect... Se poate oare ca, atunci cînd te-ai hotărît să vii încoace, să nu-ți fi pus întrebarea : pentru ce mă duc ? N-ar fi fost de prisos.

— Înainte de a-mî fi pus această întrebare, aveam răspunsul gata pregătit ! — răspunse mîndru Alexandr.

— Ei, și de ce nu spui ? De ce ai venit ?

— Mă atrăgea aici o năzuință nestăpînită, setea de o activitate înălțătoare. Clocotea în mine dorința de a pricepe și de a da o întruchipare...

Piotr Ivanîci se ridică ușor în coate și își scoase țigara din gură, ascultîndu-l cu interes.

— De a da o întruchipare speranțelor care se îmbulzeau...

— Nu cumva scrii versuri ? — întrebă deodată Piotr Ivanîci.

— Și proză, unchiule. Vrei să-ți arăt ?

— Nu, nu !... Ai să-mi arăți altă dată. Am întrebat numai așa, într-o doară...

— Dar de ce ?

— Vorbești așa, încît...

— Nu vorbesc bine ?

— Ba — poate că vorbești foarte bine, dar sună cam ciudat.

— Așa vorbea profesorul nostru de estetică și era considerat drept cel mai elocvent dintre profesori, — spuse Alexandr intimidat.

— Și despre ce vorbea el astfel ?

— Despre obiectul lui.

— Așa !

— Dar cum ar trebui oare să vorbesc, unchiule ?

— Mai simplu, ca toată lumea, nu ca profesorul de estetică. Dealtfel, acestea nu se pot explica așa, dintr-o dată. Ai să vezi tu singur mai tîrziu. Pe cît îmi aduc aminte de cursurile de la universitate și după cît tălmăcesc cuvintele tale, vrei să spui, mi se pare, că ai venit aici ca să faci carieră și să-ți cauți norocul?

— Da, unchiule. Ca să fac carieră.

— Și să-ți cauți norocul, — adăugă Piotr Ivanîci. — Căci ce fel de carieră ar fi aceea, fără noroc? Ideea e bună, numai că... ai venit de pomană.

— Dar de ce? Sper că n-o spui din propria dumitale experiență? — zise Alexandr, plimbîndu-și privirile în jurul lui.

— Observația e justă. Ai dreptate: sînt bine instalat și afacerile nu-mi merg prost. Dar, după cîte văd, între noi doi există o mare deosebire.

— Nu îndrăznesc să mă compar cu dumneata...

— Nu e vorba de asta. Poate că ești de zece ori mai deștept și mai capabil decît mine... Însă, pe cît se pare, ai o fire care nu se va putea împăca cu orînduielile cele noi. Iar cît despre orînduielile de acolo, de la voi... vai, vai, vai! Mă uit la tine și-mi dau seama că ai fost alintat și ținut în puf de maică-ta. Cum ai putea îndura tot ce am îndurat eu? Cred că ești un visător, iar aici nu e timp de visuri. Oameni ca de-alde noi vin aici pentru a face treabă.

— Poate că voi fi și eu în stare să fac ceva, dacă mă vei ajuta cu sfaturile și cu experiența dumitale...

— Mă feresc să dau sfaturi. Ținînd seama de firea ta de om de la țară, nu pot garanta nimic. În caz de nereușită, o să arunci vina pe mine. Dacă însă e vorba să-mi spun părerea, nu mă dau înlături; iar dacă vrei sau nu vrei să ții seamă de ea, te privește. Dar nu! Nu-mi fac nici o iluzie că voi reuși. Acolo, la voi, aveți părerile voastre despre viață. Cum voi putea să le schimb eu? Sînteți ahtiați după amor, prietenie, farmecele vieții și fericire. Credeți că viața constă doar din „of"-uri și din „ah"-uri. Nu știți decît să plîngeți, să vă văitați și să vă îmbrățișați toată ziua-bună ziua. Cît despre muncă, nimic... Cum o să te dezvăț eu de toate acestea? Cam grea afacere!

— Am să caut, unchiule, să mă adaptez mentalității moderne. Chiar astăzi, privind clădirile acestea impunătoare, corăbiile care ne-au adus darul îndepărtatelor meleaguri, m-am gîndit la progresele omenirii de astăzi, am înțeles rostul fră-

mîntării acestei mulțimi atît de rațional-active și sînt gata să mă contopesc cu ea...

În timpul acestui monolog, Piotr Ivanîci își ridică semnificativ sprîncenele și aținti asupra nepotului său o privire cercetătoare. Acesta se opri.

— Poftim, e vorba de lucruri cît se poate de simple, — spuse unchiul, — dar ei își vîră în cap te miri ce bazaconii... Auzi vorbă: „mulțimea rațional-activă"! Zău, mai bine ai fi rămas acasă! Ai fi dus o viață minunată: ai fi trecut acolo drept omul cel mai deștept, ți-ai fi cîștigat faimă de scriitor și de om înzestrat cu darul vorbirii. Ai fi crezut în dragoste și în prietenie veșnică, în legături de sînge și în fericire. Te-ai fi însurat, ai fi ajuns pe nebăgate de seamă pînă la adînci bătrîneți și ai fi fost într-adevăr fericit în felul tău. Dar aici n-ai să fii fericit: mai întîi, ar trebui să întorci toate noțiunile acestea exact pe dos.

— Cum adică, unchiule? Oare dragostea și prietenia, aceste sentimente înalte și sfinte, căzute ca din întîmplare din cer în noroiul pămîntesc...

— Cum ai zis?

Alexandr tăcu.

— „Dragostea și prietenia au căzut în noroi!" Ei, cum poți să trîntești aici o prostie ca asta?

— Vreau să spun — nu sînt ele la fel aici ca și acolo?

— Există și aici dragoste și prietenie. Unde nu găsești asemenea pricopseli?... Numai că nu sînt la fel cu cele de acolo, de la voi. Ai să vezi tu singur, cu timpul... În primul rînd, să uiți de sentimente sfinte și cerești. Privește lucrurile mai simplu, vezi-le cum sînt și, zău, va fi mai bine. Ai să și vorbești atunci mai simplu... Dealtfel, nu-i treaba mea. Odată ce ai venit, n-are nici un rost să te întorci îndărăt. Iar de nu vei găsi ceea ce ai căutat, să nu dai vina pe nimeni decît pe tine însuți. Eu am să te previn asupra lucrurilor care, după părerea mea, sînt bune sau rele... Încolo, faci cum crezi. Să încercăm: poate că voi reuși să fac ceva din tine. A, da! Maică-ta m-a rugat să-ți dau, la nevoie, ceva parale... Ascultă! Să nu-mi ceri bani: lucrul acesta strică întotdeauna bunele relații dintre oamenii de ispravă. Totuși, să nu crezi că te refuz: dacă o fi și o fi și nu se va găsi alt mijloc, atunci, ce să-i faci, va trebui să-mi ceri mie... Tot mai bine e să iei de la unchiul tău decît de la un străin. Barem nu vei plăti dobîndă. Dar, pentru ca să nu ajungi

aici, îți voi găsi cît de curînd un post, ca să poți cîștiga și tu ceva bani. Ei, la revedere! Mîine dimineață să treci pe la mine. O să stăm de vorbă despre ce ar fi de întreprins și în ce fel.

Alexandr Feodorîci dădu să plece.

— Ia ascultă, n-ai vrea să mănînci ceva? — îl întrebă deodată Piotr Ivanîci.

— Da, unchiule... Parcă aș mînca...

— N-am nimic în casă...

Alexandr tăcea. „Ce rost mai are atunci această propunere îndatoritoare?" — se gîndi el.

— Vezi tu, eu nu gătesc în casă, iar, la ora aceasta, birturile sînt închise, — urmă unchiul. — Ei, aceasta să-ți fie prima lecție. Trebuie să te deprinzi cu toate. La voi, oamenii se scoală și se culcă după soare, mănîncă și beau cînd trupul le-o cere. Dacă-i frig, își pun căciulă cu urechi și nu le mai pasă de nimic. Dacă e lumină, pentru ei înseamnă că-i ziuă, iar dacă e întuneric — noapte. Uite, ție ți se și închid ochii de somn, iar eu de-abia acum mă voi așeza la lucru. Trebuie să închei socotelile de sfîrșitul lunii. Acolo, la voi, respirați tot anul aer curat, iar aici, pînă și această plăcere costă bani — și toate merg în același fel. Parcă am fi la antipozi! Oamenii nu prea mănîncă seara pe aici, mai cu seamă pe socoteală proprie — dar nici pe a mea. Lasă, că are să-ți prindă chiar bine: n-ai să mai gemi, nici n-ai să te mai zvîrcolești noaptea în pat, mai cu seamă că eu nici n-aș avea vreme să te închin.

— Nu e greu să te obișnuiești cu asta, unchiule...

— Dacă-i așa, atunci e bine. Dar la voi au rămas toate ca pe vremuri? Te poți duce la cineva în vizită la miezul nopții și el, pe dată, să-ți și pregătească cina?

— Dar bine, unchiule, cred că nu e cazul să condamnăm asemenea obiceiuri. Virtuțile rușilor...

— Ia mai lasă-mă cu virtuțile! Din pricina plictiselii de la voi, lumea se bucură de venirea oricărui nemernic: „Poftim, mănîncă omule, cît vrei, numai — într-un fel sau în altul — să ne faci plăcută trîndăvia noastră, să ne ajuți să ne mai treacă vremea și să ne lași să te privim. Oricît, e ceva nou. Cît despre mîncare, nu ne pare rău: aici, nu ne costă nimic." Halal virtute!

Și așa, Alexandr s-a dus la culcare și s-a căznit mult timp să ghicească ce fel de om o fi unchiul său. Își repeta în gînd

întreaga convorbire; unele lucruri nu le pricepuse, iar pe altele nu prea le credea.

„Nu vorbesc bine?“ — își spunea el în gînd. — „Dragostea și prietenia nu sînt veșnice? Nu cumva unchiul și-o fi bătînd joc de mine? Oare într-adevăr așa e rînduiala pe-aici? Apoi, ce i-o fi plăcut Sofiei la mine, dacă nu darul vorbirii? Oare dragostea ei n-o fi veșnică? Și să fie adevărat că lumea de aici nu mănîncă seara?“

S-a mai zvîrcolit mult timp în pat: capul plin de gînduri neliniștite și stomacul gol nu-l lăsau să adoarmă.

Au mai trecut vreo două săptămîni.

Pe zi ce trecea, Piotr Ivanîci era mai mulțumit de nepotul lui.

— Are tact, — spunea el unuia dintre asociații săi de la fabrică, — lucru la care nu m-aș fi așteptat din partea unui tînăr care a trăit la țară. Nu-mi impune prezența lui, nu vine la mine nechemat, iar cînd observă că e de prisos, se retrage îndată. Nici bani nu-mi cere. E un băiat așezat. Ce-i drept, are și unele ciudățenii ...una-două, vrea să te sărute, vorbește ca un seminarist... dar, în sfîrșit, o să se dezvețe el de acestea. Tot e bine că nu se așteaptă să-l întrețin.

— Are ceva avere? — întrebă celălalt.

— Nu prea. Vreo sută de suflete — și atît.

— N-are a face! Dacă e capabil, are să-și facă drum... Parcă dumneata cu ce ai început? Și acum, slavă domnului...

— Ași! N-o să facă nimic. Exaltarea aceasta prostească nu face nici doi bani: toată ziua — ah și of! N-are să se poată învăța cu obiceiurile de-aici, dar mite să facă o carieră. Degeaba a mai venit... În fine — treaba lui.

Alexandr se socotea dator să-și iubească unchiul, dar nu se putea obișnui deloc cu firea și felul de a gîndi al acestuia.

„Unchiul meu pare să fie om bun — îi scria el, într-o dimineață, lui Pospelov — e foarte inteligent, însă peste măsură de prozaic, veșnic preocupat de afaceri, de socoteli... Spiritul lui pare să fie înlănțuit de pămînt și nu se poate ridica pînă la contemplarea pură, desprinsă de nimicniciile pămîntești, a fenomenelor privitoare la natura spirituală a omului. Pentru el, cerul este indisolubil legat de pămînt și, pe cît se pare, nu voi reuși niciodată să-mi contopesc pe deplin sufletul cu al lui. Venind încoace, credeam că, în calitatea lui de unchi, îmi va acorda un loc în inima lui, mă va încălzi în mijlocul mulțimii

reci de aici prin calda îmbrățișare a prieteniei. Știi și tu că prietenia este a doua providență. Dar nici el nu e altceva decît expresia aceleiași mulțimi. Mă gîndisem că-mi voi petrece timpul împreună cu el, că nu ne vom despărți nici o clipă. Și, în schimb, ce am găsit? Sfaturi seci, pe care el le socoate practice; mai bine n-ar fi fost practice, ci pline de o caldă simpatie, izvorîte din inimă. Nu pot să spun că ar fi un om mîndru, dar este împotriva oricăror efuziuni spontane. Nu luăm împreună nici prînzul, nici cina; nu ne ducem nicăieri împreună. Cînd se întoarce de undeva, n-ar povesti niciodată unde a fost și ce a făcut. Tot așa, nu spune niciodată unde și pentru ce se duce, cine sînt oamenii pe care-i vede, dacă îi place ceva sau nu, ori cum își petrece timpul. Nu e niciodată nici prea supărat, nici prea drăguț, nici vesel, nici trist. Inima lui nu cunoaște elanurile dragostei, ale prieteniei, năzuințele spre frumos. De multe ori îi vorbesc și vorbesc cu foc, ca un proroc inspirat, aproape ca marele și neuitatul nostru Ivan Semionîci — îți aduci aminte? — atunci cînd tuna de pe catedră, iar noi tremuram de admirație sub puterea privirii lui de foc și a cuvîntului său înflăcărat. Și ce crezi că face unchiul meu? Cu sprîncenele ridicate a mirare, ascultă și privește cu totul straniu sau, deodată, începe să rîdă în felul lui, cu un rîs care-mi îngheață sîngele în vine — și atunci, adio inspirație! Uneori, mi se pare că văd în el pe demonul lui Puşkin [4]... Nu crede în dragoste și în toate celelalte, spune că fericirea nu există, că nimeni n-a făgăduit-o, dar că există pur și simplu viața, care se împarte în părți egale: în bine și rău, în plăcere, succes, sănătate și liniște, apoi în neplăcere, insucces, boli și așa mai departe. Spune că toate acestea trebuie să le iei cît mai simplu, fără să-ți încarci mintea cu întrebări inutile — auzi vorbă: inutile! — ca, de pildă: pentru ce am fost creați și către ce năzuim, că acestea sînt lucruri care nu ne privesc și că, din această pricină, nu vedem ceea ce avem în fața ochilor și nu putem să ne căutăm de treabă... Nu-l auzi vorbind decît de treburi! Nu poți să-ți dai seama dacă este sub imperiul vreunei desfătări sau al unei preocupări prozaice: este totdeauna același, fie că face socoteli, fie că se află la teatru. Nimic nu-l impresionează și mi se pare că e nepăsător în fața frumosului, care e străin de sufletul lui. Cred că nu l-a citit nici pe Puşkin..."

Intrînd pe neașteptate în odaia nepotului său, Piotr Ivanîci îl găsi scriind această scrisoare.

— Am venit să văd cum te-ai instalat și să vorbesc cu tine despre afaceri, — zise el.

Alexandr sări de la locul lui și — grăbit — acoperi ceva cu mîna.

— Ascunde-ți secretele, ascunde-le bine, — spuse Piotr Ivanîci. — Iată, mă întorc cu spatele. Ei, le-ai ascuns? Dar ți-a căzut jos ceva. Ce mai e și asta?

— Nimic, unchiule... — începu să explice Alexandr, dar se bîlbîi și tăcu.

— Mi se pare că-i niște păr. Bine ai zis — chiar nimic. Ei, acum că am văzut-o și pe asta, arată-mi ce ții în mînă.

Ca un școlar prins asupra faptului, Alexandr desfăcu fără să vrea pumnul și arătă un inel.

— Ce-i cu ăsta? De unde-l ai? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Sînt semnele materiale... ale unor raporturi imateriale, unchiule...

— Cum? Cum ai zis? Semne? Ia dă-ncoace semnele astea!

— Sînt mărturii...

— Desigur că le-ai adus de la țară, nu?

— De la Sofia, unchiule, ca o amintire... la despărțire...

— Ei, vezi... Și le-ai purtat cu tine cale de o mie cinci sute de verste?

Unchiul clătină din cap:

— Mai bine ai fi adus încă un sac de zmeură uscată; cel puțin ar fi de folos: am da-o la băcănie — pe cînd mărturiile astea...

Examina cu atenție cînd șuvița de păr, cînd inelul. Părul îl mirosi, iar inelul îl cîntări în palmă. Apoi, luînd de pe masă o bucățică de hîrtie, înfășură în ea amîndouă „semnele", strînse totul într-un ghemotoc compact și — zdup! cu el pe fereastră.

— Unchiule! — răcni Alexandr ca din gură de șarpe, apucîndu-l de mînă. Dar era prea tîrziu: ghemotocul trecuse peste colțul acoperișului vecin, se lovise de marginea unui șlep încărcat cu cărămidă, ricoșase și căzuse în apă.

Alexandr se uită la unchiul lui în tăcere. I se putea citi pe față o mustrare amară.

— Unchiule! — mai repetă el o dată.

— Ce poftești?

— Cum să calific fapta dumitale?

— Drept aruncare pe fereastră, în apă, a unor „semne imateriale“ și a tot felul de fleacuri și prostii care n-au ce căuta într-o odaie...

— Fleacuri ! Astea sînt fleacuri !

— Dar tu ce credeai că sînt ? Jumătate din inima ta ?... Am venit să-i vorbesc de lucruri serioase și, cînd colo, poftim cu ce se ocupă dumnealui : stă și visează la fel de fel de fleacuri.

— Și ce, asta împiedică treburile serioase, unchiule ?

— Chiar foarte mult. Vremea trece, iar tu n-ai pomenit încă nimic despre intențiile tale : n-ai spus nici un cuvînt dacă vrei sau nu să-ți iei un serviciu, dacă ți-ai ales vreo altă ocupație. Și asta numai din cauză că ți-e capul plin de Sofia și de tot felul de „semne“. Iată și acum, pare-mi-se că ei îi scrii. Nu-i așa ?

— Da... Începusem...

— Dar mamei tale i-ai scris ?

— Nu încă... Voiam să-i scriu mîine.

— Și de ce mîine ? Mamei, vrei să-i scrii mîine, iar Sofiei, pe care peste o lună va trebui s-o uiți, îi scrii azi...

— Pe Sofia ? Cum se poate s-o uit ?

— Trebuie s-o uiți. Dacă nu ți-aș fi aruncat pe fereastră „mărturiile“, te pomenești că ai mai fi ținut-o minte încă o lună. Ți-am făcut un serviciu îndoit... Peste cîțiva ani, mărturiile astea ți-ar fi adus aminte de prostia ta și ai fi roșit.

— Să roșesc de o amintire atît de sfîntă, atît de curată ? Dar asta înseamnă să te lepezi de orice poezie...

— Ce poezie vezi în niște lucruri stupide ? Ce poezie poți găsi, de pildă, în scrisoarea mătușii tale ? Floare galbenă, lac, nu știu ce taină... De cum am început s-o citesc, m-am simțit deodată atît de prost, de nici nu pot să-ți spun. Cît pe ce să roșesc — eu, care demult nu mai știu să roșesc !

— Unchiule, ce lucruri îngrozitoare spui ! Cu alte cuvinte, n-ai iubit niciodată ?

— N-am putut suferi „semnele“.

— Dar asta înseamnă să trăiești ca o ființă fără nici o simțire ! — spuse Alexandr, pradă unei puternice emoții. — Să duci o existență jalnică, care nu poate fi numită viață ! Să vegetezi, lipsit de crezuri, de-ncîntare, de viață, lacrimi și amor... [5]

— Și fără șuvițe de păr, — adăugă unchiul.

— Unchiule, cum poți să-ți bați joc cu atîta cinism de tot

ce e mai frumos pe pămînt? E o adevărată crimă... Iubirea... Emoțiile sfinte!

— Cunosc eu iubirea asta sfîntă: la vîrsta ta, cum ai văzut un cîrlionț, un pantof sau o jartieră, cum te-ai atins de o mînă, îndată îți trece prin tot trupul fiorul iubirii celei sfinte și înălțătoare; iar dacă te lași furat de el, se mai și întîmplă... Din păcate, pe tine dragostea te așteaptă de aici înainte — nu scapi de ea. În schimb, îndeletnicirile serioase au să-ți scape din mînă, dacă n-ai să te ocupi de ele.

— Dar oare dragostea nu e și ea o îndeletnicire serioasă?

— Nu. E o distracție plăcută, dar nu trebuie să i te dedai prea mult, că-i bucluc. Tocmai de aceea îți duc grija.

Unchiul clătină din cap.

— Aproape că ți-am găsit un post. Doar vrei să-ți iei o slujbă, nu? — zise el.

— Ah, ce bine îmi pare!

Alexandr îi sări unchiului său de gît și-l sărută pe obraz.

— Ai prins, în sfîrșit, momentul! — strigă unchiul său, ștergîndu-și obrazul. — Cum de nu m-am păzit! Ei bine, spune-mi ce știi și ce crezi că ești în stare să faci.

— Cunosc teologia, dreptul civil, penal, natural și public, diplomația, economia politică, filozofia, estetica, arheologia...

— Destul. Ajunge! Dar rusește știi să scrii cumsecade? Deocamdată, de asta e nevoie mai mult ca de orice.

— Ce întrebare, unchiule! Dacă știu să scriu rusește! — spuse Alexandr și se repezi spre scrin, din care începu să scoată diferite hîrtii. În vremea asta, unchiul luă de pe masă o scrisoare și începu s-o citească.

Apropiindu-se cu hîrtiile de masă, Alexandr văzu că unchiul îi citește scrisoarea. Scăpă hîrtiile din mînă.

— Ce citești, unchiule? — întrebă el speriat.

— Uite, am găsit aici scrisoarea aceasta, adresată unui prieten, pe cît se vede. Scuză-mă, am vrut să văd cum scrii.

— Și ai citit-o toată?

— Da, aproape — mai am doar două rînduri. O termin îndată. Dar ce-i? Doar nu e nimic secret în ea; altfel, n-ar fi stat așa, aruncată pe masă...

— Și ce crezi acum despre mine?

— Cred că scrii binișor, corect, curgător...

— Atunci n-ai citit ce scrie în ea? — întrebă cu grăbire Alexandr, înviorat parcă.

— Ba da, mi se pare că am citit-o toată, — spuse Piotr Ivanîci, uitîndu-se la ambele pagini. — La început, ai descris Petersburgul, impresiile tale, iar apoi m-ai descris pe mine.

— Doamne dumnezeule! — exclamă Alexandr, îngropîndu-şi obrazul în palme.

— Ce-i cu tine? Ce s-a întîmplat?

— Şi dumneata o spui cu atîta linişte? Nu eşti supărat pe mine? Nu mă urăşti?

— Nu. De ce m-aş supăra?

— Mai spune-o o dată! Linişteşte-mă!

— Nu, nu şi nu.

— Tot nu-mi vine să cred. Dovedeşte-mi-o, unchiule...

— Cum să ţi-o dovedesc?

— Îmbrăţişează-mă.

— Iartă-mă, dar asta nu pot s-o fac.

— De ce?

— Pentru că nu văd nici pic de raţiune, adică nici un sens în asemenea faptă. Sau, ca să mă exprim în stilul profesorului tău, pentru că nu mă îmbie conştiinţa s-o fac. Aş mai înţelege, dacă ai fi femeie. Atunci, lucrurile astea se fac fără nici un fel de sens, din alt fel de imbolduri.

— Unchiule, un sentiment cere să fie exteriorizat, cere elan, efuziuni...

— Ei, uite, vezi, la mine nu cere deloc aşa ceva. Şi chiar dacă ar cere-o, încă m-aş abţine — şi te sfătuiesc şi pe tine să faci la fel.

— Pentru ce?

— Pentru ca, mai tîrziu, după ce vei fi avut răgazul să-l cunoşti mai bine pe omul pe care l-ai îmbrăţişat, să nu roşeşti pentru această îmbrăţişare.

— Dar, unchiule, nu se întîmplă oare să respingi pe un om, iar mai tîrziu să te căieşti?

— Cum de nu! Tocmai de aceea eu nu resping niciodată pe nimeni.

— Nici pe mine n-ai să mă respingi din cauza faptei mele? N-ai să mă consideri un monstru?

— Pentru tine, oricine a scris o prostie, gata: e un monstru. În felul acesta, monştrii s-ar înmulţi în chip înspăimîntător.

— Dar nu e oare groaznic să citeşti asemenea adevăruri crude, scrise despre tine... şi încă de cine? De nepotul tău!

— Îţi închipui că ai scris chiar adevărul?

— Vai, unchiule!... Desigur, m-am înşelat... Voi îndrepta... Iartă-mă!

— Vrei să-ţi dictez eu adevărul?

— Te rog chiar.

— Stai jos şi scrie.

Alexandr scoase o coală de hîrtie şi luă tocul în mînă, iar Piotr Ivanîci începu să-i dicteze, uitîndu-se la scrisoarea pe care o citise:

— „Scumpe prietene". Ai scris?

— Da, am scris.

— „N-am să-ţi descriu Petersburgul şi impresiile mele..."

— „...impresiile mele", — spuse Alexandr, terminînd de scris propoziţia.

— „Petersburgul a fost descris demult, iar cele ce n-au fost încă descrise trebuie să le vezi singur — tot n-ai ce face cu impresiile mele. E păcat să irosesc de pomană timpul şi hîrtia. Mai bine să-ţi vorbesc de ceva care mă priveşte personal: să ţi-l descriu pe unchiul meu."

— „...pe unchiul meu", — spuse Alexandr.

— Iată, ai scris aici că aş fi foarte bun şi inteligent. Asta poate să fie sau să nu fie adevărat. Mai bine să alegem un termen mediu. Scrie acolo: „Unchiul meu nu e nici prost, nici rău la inimă. Îmi vrea binele..."

— Unchiule! Ştiu să preţuiesc acest lucru şi simt... — spuse Alexandr şi voi să-l sărute.

— „...cu toate că nu stă toată ziua agăţat de gîtul meu", — îi dictă mai departe Piotr Ivanîci. Alexandr se aşeză în grabă la loc, fără să-şi fi putut aduce la îndeplinire intenţia.

— „Îmi vrea binele, pentru că n-are nici un motiv să-mi dorească răul şi pentru că l-a rugat maică-mea, care, şi ea a fost odinioară bună cu el. Spune că nu mă iubeşte — şi are perfectă dreptate: nu poţi iubi pe un om pe care-l cunoşti abia de două săptămîni. Nici eu nu-l iubesc încă, deşi caut să-l asigur de contrariul."

— Cum e cu putinţă aşa ceva? — zise Alexandr.

— Scrie acolo, scrie înainte: „Începem însă să ne obişnuim unul cu altul. Îmi spune chiar că ne-am putea lipsi de dragoste. Nu se ţine de gît cu mine de dimineaţă pînă seara, pentru că e ceva cu totul de prisos şi nici n-are timp de aşa ceva." „E împotriva efuziunilor spontane" — asta s-ar putea lăsa chiar aşa: e bine spus. Ai scris?

— Am scris.

— Ei, ce mai ai tu acolo? „Spirit prozaic, demon...“ Scrie! În timp ce Alexandr scria, Piotr Ivanîci luă de pe masă o hîrtie, o răsuci, îi dădu foc şi aprinse de la ea o ţigară de foi, iar hîrtia o aruncă jos şi o călcă în picioare.

— „Unchiul meu nu e nici demon, nici înger, ci un om ca toţi oamenii, — dictă el. — Numai că nu prea seamănă nici cu mine, nici cu tine. Simte şi cugetă într-un chip pămîntesc, e de părere că, odată ce trăim pe pămînt, nici nu e nevoie să ne înălţăm în cer, unde, deocamdată, nu ne cheamă nimeni. Mai bine să ne ocupăm de treburile noastre omeneşti, pentru care am fost chemaţi. De aceea se şi preocupă de toate treburile pămînteşti şi, printre altele, ia viaţa aşa cum este, nu aşa cum am vrea noi să fie. Crede în bine ca şi în rău, în frumos ca şi în urît. Crede de asemenea şi în dragoste şi prietenie, numai că nu spune că au căzut din cer în noroi, ci socoteşte că au fost create odată cu oamenii şi pentru oameni, că trebuie luate ca atare şi că, îndeobşte, lucrurile trebuie cercetate cu luare aminte, sub aspectul lor adevărat, fără să te duci cu gîndul cine ştie unde. Admite că între oameni de treabă poate să existe o simpatie care, cu timpul, în urma unor relaţii statornice şi a obişnuinţei, să se transforme în prietenie. Crede de asemenea că, atunci cînd se află la distanţă, obişnuinţa îşi pierde din putere şi oamenii uită unii de alţii, fără ca aceasta să constituie cîtuşi de puţin o crimă. De aceea afirmă că eu te voi uita pe tine şi tu pe mine. Mie, asemenea păreri îmi par cel puţin ciudate, cum ţi se vor părea, desigur, şi ţie. Dar unchiul meu mă sfătuieşte să mă obişnuiesc cu această idee, deoarece aşa nu ne vom păcăli unul pe altul. Cu mici diferenţe, are aceeaşi părere şi despre dragoste: nu crede într-o iubire neschimbătoare, veşnică, după cum nu crede nici în domovoi*). Nici pe noi nu ne sfătuieşte să credem în ea. Dealtfel, mă sfătuieşte să mă gîndesc cît mai puţin la asta, ceea ce, la rîndul meu, te sfătuiesc şi eu pe tine. Zice că dragostea va veni de la sine, fără s-o chemi, că viaţa nu e făcută numai din dragoste, că tot lucrul vine la vremea lui, dar că e prostie curată ca o viaţă întreagă să visezi numai şi numai la dragoste. Cei care o caută şi nu se pot lipsi de ea nici măcar pentru o clipă, trăiesc doar cu inima

---

*) Duhul casei — fiinţă supranaturală care, potrivit unor superstiţii, ar sălăşlui în fiecare casă. (N. red. rom.)

sau cu altceva şi mai rău, în dauna capului. Unchiului meu îi place să se ocupe de treburi serioase, ceea ce mă sfătuieşte şi pe mine să fac, iar eu, la rîndul meu, pe tine: spune că facem parte dintr-o societate, iar societatea are nevoie de noi. Ocupîndu-se de treburi, nu se uită nici pe sine însuşi: afacerile aduc bani, iar banii — confortul, la care ţine foarte mult. Afară de asta, se prea poate să aibă unele intenţii, din cauza cărora, probabil, nu eu voi fi moştenitorul lui. Unchiul meu nu se gîndeşte numai la slujba şi la fabrica lui. Cunoaşte pe dinafară mai mulţi scriitori, nu numai pe Puşkin..."

— Dumneata, unchiule? — făcu mirat Alexandr.

— Ai să te convingi odată şi odată. Scrie: „Citeşte în două limbi absolut tot ce se publică mai de seamă în toate ramurile cunoştinţelor omeneşti; îi plac artele — are o foarte frumoasă colecţie de tablouri ale maeştrilor şcoalei flamande (aceştia îi plac mai mult) — se duce des la teatru. Dar nu se agită, nu aleargă de colo-colo, nu se extaziază şi nu-şi strigă pe toate cărările admiraţia, socotind că toate acestea sînt copilării, că trebuie să ştii să te stăpîneşti, să nu plictiseşti lumea cu impresiile tale, deoarece nimeni n-are nevoie de ele. De asemenea nu vorbeşte într-o limbă extravagantă, ceea ce mă sfătuieşte să nu fac nici eu, iar eu — la rîndul meu — te sfătuiesc la fel. La revedere! Scrie-mi cît mai rar şi nu-ţi pierde timpul de pomană. Prietenul tău, cutare." Mai pune şi luna şi ziua.

— Cum aş putea să trimit o asemenea scrisoare? — spuse Alexandr. — Cum pot eu să spun „scrie cît mai rar", omului care a parcurs o sută şaizeci de verste numai şi numai ca să-şi ia rămas bun! „Te sfătuiesc să faci cutare şi cutare..." Dar el nu e mai prost decît mine: a ieşit doar al doilea la universitate.

— N-are a face. Trimite-i-o. Va deveni, poate, şi mai deştept; scrisoarea ta îi va da idei noi. Cu toate că aţi absolvit universitatea, învăţătura voastră începe abia de-acum încolo.

— Nu mă pot hotărî, unchiule...

— Nu mă amestec niciodată în treburile altora, dar tu singur m-ai rugat să fac ceva pentru tine. Caut să te aduc pe drumul cel bun şi să-ţi uşurez primii paşi, iar tu te încăpăţînezi. Ei, bine, fă cum crezi. Îţi spun doar părerea mea, dar de silit, nu te silesc. Doar nu-ţi sînt dădacă.

— Iartă-mă, unchiule! Sînt gata să mă supun, — spuse Alexandr și lipi îndată scrisoarea.

După ce o închise, începu s-o caute pe cealaltă — către Sofia. Se uită pe masă, dar n-o găsi, apoi sub masă — nu era nici acolo, în sertar — nici pomeneală.

— Ce cauți? — îl întrebă unchiul.

— O altă scrisoare... către Sofia.

Se apucă și unchiul s-o caute.

— Unde-o fi? — zise Piotr Ivanîci: — pe asta, zău că n-am aruncat-o pe fereastră...

— Unchiule! Ce-ai făcut? Ți-ai aprins cu ea țigara! — spuse Alexandr cu durere în glas, ridicînd de jos rămășițele scrisorii prefăcute în scrum.

— Cum se poate? — exclamă unchiul. — Cum de am putut să fac una ca asta? Nici nu mi-am dat seama. Să ard o asemenea comoară... Dealtfel, știi ceva? Pe de o parte, e chiar mai bine...

— Vai, unchiule, nu e bine, oricum ai fi lua-o, zău așa... — spuse Alexandr disperat.

— Ba e foarte bine: prin poșta de azi n-o să mai ai timp să-i scrii, iar pînă la cea viitoare sper că-ți vei lua seama și te vei ocupa de slujba ta: o să ai alte treburi de făcut. Și astfel vei fi săvîrșit o prostie mai puțin.

— Dar ce va crede ea despre mine?

— Creadă ce-o pofti. Presupun că-i va prinde bine și ei. Doar n-ăi fi avînd de gînd s-o iei de nevastă? Va crede că ai uitat-o, te va uita și ea și va roși ceva mai puțin în fața viitorului ei logodnic, cînd îi va jura că n-a mai iubit pe nimeni, afară de dînsul.

— Ce om ești și dumneata, unchiule! Pentru dumneata, nu există fidelitate în dragoste, nu există sfințenia făgăduințelor... Viața e atît de frumoasă, atît de plină de farmec, de desfătări: e ca un lac minunat, lin...

— Pe care cresc poate niște flori galbene?... — îi tăie vorba unchiul.

— E ca un lac, — continuă Alexandr. — E plină de farmec misterios, atrăgător, care ascunde atît de mult...

— ...mîl, drăguțule.

— Atunci de ce iei de pe fundul vieții tocmai mîlul, unchiule? De ce sfărîmi și nimicești toate bucuriile, toate speran-

țele, toate bunurile vieții? De ce să-i vezi numai aspectul întunecat?

— O văd în lumina ei adevărată — ceea ce te sfătuiesc și pe tine să faci: în felul ăsta, n-ai să fii păcălit. Cu concepții ca ale tale, viața e frumoasă acolo, în provincie, unde lumea n-o cunoaște. Cei ce trăiesc acolo nici nu sînt oameni, ci îngeri: iată, de pildă, Zaezjalov e un sfînt, mătușa ta — un suflet nobil, simțitor, Sofia — cred că o fi tot atît de toantă ca și mătușa ta și, pe lîngă asta...

— Sfîrșește odată, unchiule! — strigă Alexandr înfuriat.

— Mai sînt și visători de felul tău, care adulmecă cu nasul în vînt, — nu cumva miroase pe undeva a prietenie sau a iubire veșnică... Îți spun pentru a suta oară: degeaba ai mai venit aici!

— Cum, Sofia să-l asigure pe logodnicul ei că n-a mai iubit pe nimeni! — gîndea Alexandr cu glas tare.

— Tot la ale tale ți-e gîndul!

— Nu, sînt sigur că Sofia, cu o nobilă sinceritate, îi va da toate scrisorile mele și...

— Și toate „semnele", — spuse Piotr Ivanîci.

— Da, și mărturiile relațiilor noastre... Și-i va spune: „Iată cine a trezit cel dintîi coardele inimii mele; iată numele celui care le-a făcut să vibreze pentru prima oară..."

Sprîncenele unchiului începură iarăși să se ridice în sus, iar ochii i se făceau tot mai mari. Alexandr tăcu.

— De ce nu mai cînți din coardele tale? Află de la mine, dragul meu, că dacă Sofia ta va face una ca asta, apoi chiar că e proastă rău. Sper că are o mamă sau pe altcineva care s-o poată opri la timp?

— Unchiule, îndrăznești să numești prostie cel mai sacru avînt al sufletului, nobila pornire a inimii? Ce să cred despre dumneata?

— Crede ce pofțești. Are să-l facă pe logodnicul ei să bănuiască cine știe ce; te pomenești că strică și logodna. Și pentru ce? Pentru că ați cules împreună niște flori galbene... Nu, dragul meu, așa nu faci nici o ispravă. Așadar, știi să scrii rusește. Mîine, ne ducem la departament. Am și vorbit despre tine cu un fost coleg al meu, care e șef de serviciu; mi-a spus că există un loc vacant. Nu trebuie deci să pierdem timpul... Ce e cu teancul ăsta de hîrtii pe care l-ai scos?

— Sînt notițele mele de la universitate. Iată, dă-mi voie să-ți citesc cîteva pagini din prelegerile lui Ivan Semionici despre arta în Grecia...

Se și apucase să răsfoiască repede filele.

— O, te rog, scutește-mă! — se strîmbă Piotr Ivanîci. — Dar asta, ce mai e?

— Sînt lucrările mele. Aș fi vrut să le arăt viitorului meu șef. Este aici, mai cu seamă, un proiect pe care l-am lucrat...

— A, unul din acele proiecte care au fost executate acum o mie de ani sau din cele care nu pot și nici nu trebuie să fie executate vreodată...

— Ce spui, unchiule! Dar proiectul acesta a fost prezentat unei personalități marcante, unui mare sprijinitor al culturii; m-a invitat chiar, în urma acestui fapt, o dată, să iau masa la el, împreună cu rectorul. Iată începutul unui alt proiect.

— Te poftesc și de două ori la masă, numai să nu-ți termini proiectul al doilea.

— Dar de ce?

— Așa. Tot n-ai să scrii acum nimic bun — doar atît că-ți vei pierde timpul.

— Cum așa? După ce am ascultat atîtea prelegeri...

— Îți vor prinde bine odată și odată. Dar în momentul de față, deschide ochii, citește, învață și îndeplinește cele ce ți se vor da de făcut.

— Dar cum are să afle atunci șeful meu ce aptitudini am?

— Află el îndată: e mare meșter, n-ai grijă. Dar cam ce loc ai vrea tu să ocupi?

— Nu prea știu, unchiule, ce să aleg...

— Există posturi de miniștri, — spuse Piotr Ivanîci, — de miniștri adjuncți, de directori, de subdirectori, de șefi de serviciu, de șefi de birou, de subșefi, de funcționari cu însărcinări speciale pe lîngă cîte un înalt demnitar... Sînt destule posturi.

Alexandr rămase pe gînduri. Își cam pierduse cumpătul și nu știa ce să aleagă.

— Pentru început, ar fi bine un post de șef de birou, — spuse el.

— Da, ar fi bine, — repetă Piotr Ivanîci.

— Asta pînă mă mai învăț și eu puțin cu treaba, unchiule, iar după vreo două luni, s-ar putea să trec și șef de serviciu...

Unchiul ciuli urechile.

— Sigur, sigur! — spuse el. — Apoi, după vreo trei luni, s-ar putea să devii director, iar peste un an — chiar și ministru. Nu zic bine?

Alexandr roși și tăcu.

— Șeful de serviciu, probabil, ți-a spus dumitale cam ce loc vacant există? — întrebă el ceva mai tîrziu.

— Nu, — îi răspunse unchiul său, — nu mi-a spus-o dar e mai bine să lăsăm aceasta pe seama lui, fiindcă, vezi, noi nu știm ce să alegem, pe cîtă vreme el știe precis unde să te numească. Să nu-i vorbești despre greutățile tale în privința alegerii, iar de lucrările tale să nu-i spui nici un cuvînt; te pomenești că o să-l jignească faptul că n-avem încredere în el și o să ne mai și repeadă — e un om cam aspru. Nu te-aș sfătui să le vorbești frumoaselor de aici despre semne materiale: n-ar pricepe așa ceva — nu sînt în stare. E mult prea mult pentru ele, chiar și mie mi-a venit greu să înțeleg. Dar ele, cu siguranță, au să strîmbe din nas.

În timp ce unchiul vorbea, Alexandr răsucea mereu în mînă un sul de hîrtie.

— Dar acolo ce mai ai?

Tînărul așteptase această întrebare cu multă nerăbdare:

— Sînt... am vrut demult să-ți arăt... niște versuri. Te-ai interesat odată de ele...

— Nu prea mi-aduc aminte să mă fi interesat...

— Vezi, unchiule, eu cred așa: că serviciul este o îndeletnicire aridă, la care sufletul nu ia parte; iar sufletul caută să exprime, să împărtășească celor din jur prisosul simțirilor și gîndurilor lui.

— Ei și? — întrebă unchiul cu nerăbdare.

— Simt în mine imboldul de a crea...

— Cu alte cuvinte, pe lîngă slujbă, ai vrea să te mai ocupi cu încă ceva — asta vrei să spui, nu? N-am ce zice, e foarte lăudabil. Și ce anume ai vrea să mai faci? Literatură?

— Da, unchiule, voiam să te rog: nu cumva ai putea să-mi faci rost să public cîte ceva?...

— Dar ești convins că ai talent? Căci, altminteri, ce folos? Rămîi un salahor în ale artei. Dacă ai talent, atunci e cu totul altceva: poți să lucrezi, poți să produci multe lucruri bune — și apoi e un capital care face mai mult ca cei o sută de țărani ai tăi.

— Și talentul îl măsori dumneata tot în bani?

— Și cum ai vrea să-l măsor? Cu cît se vor citi mai mult operele tale, cu atît ți se vor plăti mai mulți bani.

— Dar gloria? Gloria — care este adevărata răsplată a cîntărețului?...

— S-a săturat și ea de atîția cîntăreți; prea sînt mulți pretendenți. Înainte vreme, ce-i drept, gloria îl cocolea pe fiecare, ca o femeie; dar acum, observi? Parcă a dispărut, parcă s-a ascuns undeva. Da, celebritatea există, dar despre glorie nu prea se mai aude vorbind. Poate că a născocit vreun alt sistem de a se manifesta: cel ce scrie mai bine — capătă bani mai mulți, iar cel care scrie mai prost — să mă ierte... În schimb, în ziua de azi, un scriitor bun trăiește și el ca lumea, nu mai moare de frig și de foame prin mansarde, cu toate că, acum, lumea nu aleargă după el pe stradă, nici nu-l arată cu degetul ca pe un saltimbanc. Lumea a înțeles că poetul nu e o ființă supraomenească, ci un om ca toți oamenii: arată la fel cu ei, umblă, gîndește și face aceleași prostii ca și alții. Ce să vezi la el?

— Unchiule, cum poți să spui așa ceva: „ca și alții!" Cum se poate? Poetul e însemnat cu o pecete deosebită: în el sălășluiește o putere superioară...

— Ca și în alții, citeodată: de pildă, într-un matematician, un ceasornicar sau un industriaș de ai noștri. Newton, Gutenberg, Watt au fost și ei înzestrați cu acea putere superioară ca și Shakespeare, Dante și alții. Dacă aș reuși, prin aplicarea vreunei metode de fabricație, să scot din argila noastră de la Pargolovo un porțelan mai fin ca cel de Saxa sau de Sèvres, crezi că nu s-ar fi manifestat și aici prezența acelei puteri superioare?

— Confunzi arta cu meșteșugul, unchiule.

— Doamne ferește! Arta-i artă, iar meseria-i meserie. Dar creația poate exista și într-una și în cealaltă — după cum, tot așa, s-ar putea să nu existe. Fără putere de creație, meșteșugarul rămîne meșteșugar, iar poetul nu mai e poet, ci un simplu versificator... Dar oare asta nu vi s-a spus la universitate? Ce ați învățat voi acolo?...

Unchiului începea să-i pară rău că s-a apucat să demonstreze lucruri pe care le considera adevăruri îndeobște cunoscute.

„Aduce a efuziuni spontane" — se gîndi el. Apoi spuse:

— Ia arată-mi ce ai acolo? Adă-ncoace poeziile tale.

Luă sulul din mîna nepotului său şi începu să citească prima pagină :

Durerea într-o clipă vine
Ca norul în năprasnic zbor,
Certat cu viaţa, trist rămîne... [6]

— Ia dă-mi un foc, Alexandr.

Îşi aprinse ţigara de foi şi citi mai departe :

Pustiu al inimii ogor.
Tristeţea-n suflet se aşterne —
Nor negru, ca de vreme rea —
Ce prevestiri nefaste cerne
Şi ce dureri aduce ea?

— Ai mai spus-o şi în primele patru versuri şi a ieşit o zeamă lungă, — spuse Piotr Ivanîci. Apoi citi :

Şi cine ar putea să spună
În suflet ce ţi se petrece
Cînd lacrimile mari se-adună
Pe fruntea-ţi palidă şi rece?

— Cum e asta? Pe frunte ţi se adună, de obicei, broboane de sudoare, nu lacrimi. N-am mai văzut aşa ceva.

Tăcerea zărilor deşarte
De spaimă şi de groază-i plină...

— Spaima şi groaza e unul şi-acelaşi lucru.

Pe cer zăresc luna senină...

— Luna, firește, e obligatorie. Fără lună, nu se putea! Dacă mai vorbeşti aici şi de vis sau de fecioară, eşti pierdut : mă lepăd de tine.

Pe cer zăresc luna senină...
Plutind pe al luminii val
Ce pare-n veci în ea să poarte
Misterul nopţilor fatal.

— Asta nu-i rău. Mai dă-mi un foc... mi s-a stins țigara. Unde am rămas? A, da!

Iar stelele-n eter pitite,
Lumini etern amăgitoare,
Păstrează — parc-ar fi vorbite —
Tăcerea lor înșelătoare.
Și totul e amenințare,
Primejdie pe-acest pământ,
Ce omul, fără-ngrijorare,
Îl leagănă atît de blînd.
Durerea lui... nu a... re nume...

Unchiul căscă zgomotos și continuă:

Iar urma-i va pieri din lume...
Și vîntul șterge-n acest chip
A fiarei urmă pe nisip.

— Toate ca toate, dar chestia cu fiara nu se potrivește deloc. Dar linioara aceasta ce caută aici? A, da! Pînă acum, a fost vorba de tristețe, iar acum — despre bucurie...

În schimb, se-ntîmpă ca în noi
Alt demon să săălășluiască
Și-atunci extazul — un șuvoi —
În suflet să ne izvorască.
Și inima atunce-n piept... ș.a.m.d.

— Nu e nici bine, nici rău, — spuse el, după ce termină. — Totuși, unii au început și mai prost. Încearcă să scrii, să lucrezi, dacă într-adevăr te trage inima; cine știe, poate că, la urma urmei, vei da dovadă de talent. Atunci, se schimbă chestia.

Alexandr se întristă. Se așteptase la o apreciere cu totul diferită. Întrucîtva îl mîngîia doar faptul că-l considera pe unchiul său un om rece, aproape fără inimă.

— Iată o traducere din Schiller, — spuse el.

— Ajunge, m-am lămurit... Știi și ceva limbi străine?

— Știu franceza, germana și puțină engleză.

— De ce n-ai spus-o mai demult? Te felicit: vom putea scoate ceva bun din tine. Adineauri, mi-ai vorbit despre economie po-

litică, filozofie, arheologie, de cîte-n lună și în soare, iar despre ce era mai important, n-ai suflat o vorbă. Asta-i modestie nelalocul ei. Am să-ți găsesc îndată și o ocupație literară.

— Adevărat, unchiule? Ai să mă îndatorezi foarte mult. Dă-mi voie să te sărut.

— Așteaptă întîi să-ți găsesc ocupație...

— N-ai vrea să-i arăți cîte ceva din compozițiile mele viitorului meu șef, ca să-și facă și el o idee?

— Nu, nu-i nevoie. Dacă va fi cazul, ai să i le arăți tu singur, dar poate că nu va fi nevoie. N-ai vrea să-mi dăruiești proiectele și operele tale?...

— Să ți le dăruiesc dumitale? Cu plăcere, — spuse Alexandr, măgulit de cererea unchiului său. — Vrei să-ți fac și o listă a tuturor articolelor în ordine cronologică?

— Nu e nevoie... Îți mulțumesc pentru cadou. Evsei! Ia hîrtiile acestea și du-le lui Vasili.

— De ce să le ducă lui Vasili și nu în biroul dumitale?

— Mi-a cerut niște hîrtie ca să lipească ceva...

— Cum ai spus, unchiule?... — întrebă Alexandr, cuprins de spaimă și se repezi să-și ia înapoi teancul de hîrtii.

— Nu mi le-ai dăruit mie? Ce-ți pasă ce întrebuințare voi da darului tău?

— Nu cruți nimic... nimic! — gemu disperat Alexandr, strîngîndu-și la piept hîrtiile cu amîndouă mîinile.

— Ascultă-mă pe mine, Alexandr, — îi spuse unchiul său, smulgîndu-i hîrtiile din mînă. — N-o să ai de ce roși mai tîrziu — și-mi vei mulțumi.

Alexandr le dădu drumul.

— Ia-le de aici, Evsei, — spuse Piotr Ivanîci. — Ei, acum e curat și bine în odaia ta: ai scăpat de fleacuri. Acum, numai de tine va depinde s-o umpli cu gunoaie sau cu lucruri de folos. Hai să facem o plimbare pînă la fabrică, să mai uităm de ale noastre, să luăm puțin aer curat și să vedem cum se lucrează.

A doua zi dimineață, Piotr Ivanîci îl duse pe nepotul său la departament. În timp ce el vorbea cu prietenul lui — șeful serviciului — Alexandr căuta să se familiarizeze cu lumea aceea, atît de nouă pentru el. Gîndul lui era încă la proiecte și, pe cînd stătea acolo și se uita în juru-i, se frămînta mereu, întrebîndu-se ce problemă de stat i se va încredința spre rezolvare.

„Parcă ar fi fabrica unchiului! — își zise el în cele din urmă. — Acolo, meșterul ia o bucată de pastă, o aruncă în mașină, în-

vîrteşte o dată, de două, de trei ori şi — gata! — iese un con, un corp oval sau o jumătate de disc. Apoi trece obiectul unui alt lucrător, care-l usucă la foc, un altul îl aureşte, un al patrulea îl pictează şi astfel iese o ceaşcă, o vază sau o farfurioară. Aşa şi aici: vine un petiţionar din afară şi întinde o hîrtie, ploconindu-se cu un zîmbet umil pe buze. Un meşter de aici o ia, o atinge uşor cu pana şi o trece altuia, care o aruncă laolaltă cu alte mii de hîrtii. Dar hîrtia nu se pierde; purtînd pe ea un număr şi o dată, trece nevătămată prin douăzeci de mîini, reproducîndu-se, dînd naştere la alte hîrtii, asemenea ei. Un al treilea funcţionar o ia şi se apucă să caute ceva în dulap, într-un registru sau într-o altă hîrtie, apoi spune cîteva cuvinte magice unui al patrulea şi acesta începe să scîrţîie din peniţă. După ce a scîrţîit astfel o bucată de vreme, trece hîrtia-mamă, dimpreună cu plodul ei, unui al cincilea funcţionar care, la rîndul lui, scîrţîie ce scîrţîie din peniţă — şi aşa ia naştere încă un prunc, pe care-l dichiseşte un pic şi-i dă drumul mai departe. Şi, astfel, hîrtia circulă mereu şi nu se pierde niciodată. Cei ce au făcut-o mor, dar ea trăieşte încă veacuri de-a rîndul. Cînd, în cele din urmă, ajunge s-o acopere un colb de veacuri, nici atunci n-o lasă lumea în pace şi tot se mai consultă cu ea. Şi, astfel, zi de zi, oră de oră, azi, mîine şi în vecii vecilor, maşina birocratică lucrează lin, neîntrerupt, fără pic de răgaz, de parcă nici n-ar fi vorba de oameni, ci numai de rotiţe şi arcuri...

„Dar unde se ascunde raţiunea care dă viaţă şi mişcare acestei fabrici de hîrtii? — se gîndea Alexandr. — În registre, în hîrtii sau în capul acestor oameni?"

Şi ce figuri i se înfăţişau aici! Pe stradă sau în lumea largă, parcă nici nu întîlneşti asemenea tipuri de oameni: ai zice că sînt născuţi şi crescuţi acolo, definitiv încrustaţi în locurile lor, şi acolo au să şi moară. Aduev se uita atent la şeful de serviciu: părea Jupiter care aruncă fulgere. De cum deschidea gura, se repezea spre el cîte un Mercur cu o placă de aramă pe piept; de cum întindea mîna cu o hîrtie, zeci de mîini se repezeau s-o ia în primire.

— Ivan Ivanîci! — spuse el.

Ivan Ivanîci sări de după masă, se repezi spre Jupiter şi stătu smirna în faţa lui. Fără să-şi dea seama de ce — şi Alexandr se simţi intimidat.

— Dă-mi tutun!

Şi Ivan Ivanîci îi oferi slugarnic, cu amîndouă mîinile, tabachera deschisă.

— Şi să-l pui la încercare pe dumnealui! — spuse şeful, arătînd spre Aduev.

„Iată cine mă va pune la încercare!“ — se gîndi Aduev, uitîndu-se la chipul galben şi la coatele roase ale lui Ivan Ivanîci. — „Oare şi acesta rezolvă probleme de stat?“

— Aveţi o mînă bună? — întrebă Ivan Ivanîci.

— Mînă?

— Adică, scrisul. Vă rog să copiaţi hîrtia aceasta.

Alexandr se cam miră de asemenea cerere, dar o îndeplini. Privindu-i opera, Ivan Ivanîci se strîmbă puţin.

— Scrie cam urît dumnealui, — se adresă el şefului de serviciu. Şeful îşi aruncă şi el ochii pe hîrtie:

— Da, nu prea-i frumos: nu poate să scrie pe curat. Deocamdată, pune-l să scrie copii pentru arhivă; iar după ce se va obişnui puţin, dă-i să execute hîrtii. Sper că ne vom putea face treaba cu el: a învăţat la universitate.

În curînd, Aduev deveni şi el un şurub al maşinii administrative. Scria, scria întruna, fără sfîrşit, şi ajunse chiar să i se pară ciudat să poţi face altceva în cursul dimineţii, iar cînd îşi aducea aminte de proiectele lui, îi năvălea tot sîngele în obraz.

„Unchiule! — îşi zicea el în gînd. — Ai avut dreptate, îngrozitor de multă dreptate în această privinţă. Să fie cu putinţă să ai şi în toate celelalte? Să mă fi înşelat eu pînă şi în gîndurile mele cele mai tainice, cele mai avîntate, în credinţele mele cele mai scumpe, în dragoste, în prietenie, în oameni... în mine însumi?... Atunci, la ce mai e bună viaţa?“

Se apleca deasupra hîrtiei, scîrţîind şi mai tare din peniţă, în timp ce, pe sub gene, îi străluceau lacrimi.

— Hotărît, îţi surîde norocul, — îi spunea Piotr Ivanîci nepotului său. — Eu am stat la început un an întreg fără salariu, iar tu ai fost din capul locului încadrat cu cel mai mare salariu al gradului. Ai şapte sute cincizeci de ruble pe an, iar cu gratificaţiile — ajungi la o mie. Pentru început, e splendid. Şeful de serviciu te laudă, spune numai că eşti cam distrat: uneori, nu pui virgulele, iar altă dată, uiţi să treci conţinutul hîrtiei. Te rog să te laşi de astea. Cel mai important este să fii atent la lucrurile pe care le ai în faţa ochilor şi să nu te avînţi cu gîndul cine ştie unde.

Zicînd acestea, unchiul arătă cu mîna în sus. Era mai drăguț acum cu nepotul lui.

— Ce om admirabil e șeful meu de birou, unchiule! — spuse într-o zi Alexandr.

— Cum ai descoperit acest lucru?

— M-am împrietenit cu el. Are un suflet atît de nobil, un fel de a gîndi atît de înălțător, atît de curat! M-am împrietenit și cu subșeful — pare să fie un om cu voință de fier, cu mult caracter...

— Ai și ajuns să te împrietenești cu ei?

— Da, cum să nu!...

— Nu cumva șeful de birou te-a poftit să vii joia pe la el?

— Ba da, chiar foarte insistent. M-a invitat să viu în fiecare joi. Pe cît se pare, are o deosebită simpatie pentru mine...

— Dar subșeful nu ți-a cerut bani cu împrumut?

— Ba da, unchiule... un fleac... i-am dat douăzeci și cinci de ruble — cît am avut și eu la mine; mi-a mai cerut cincizeci.

— Va să zică, i-ai și dat! — zise unchiul cu năduf. — La drept vorbind, aici am și eu o parte de vină, că nu te-am prevenit. Am crezut însă că n-ai să fii chiar atît de naiv, încît să te apuci să împrumuți bani la oameni pe care-i cunoști abia de două săptămîni. N-am ce-i face, trebuie să împărțim paguba pe din două: mă poți socoti dator cu douăsprezece ruble și jumătate.

— Cum așa, unchiule? Doar are să mi-i dea îndărăt...

— Poți să aștepți mult și bine. Îl cunosc eu: mi-a rămas dator o sută de ruble de cînd făceam și eu serviciu acolo. Se împrumută de la toată lumea. Dacă are să-ți mai ceară, spune-i că-l rog să-și amintească de datoria lui față de mine — și atunci are să te lase în pace. Iar la șeful tău de birou să nu te duci.

— Dar de ce, unchiule?

— E cartofor. Are să te pună să joci cu doi indivizi de teapa lui, se vor înțelege între ei și te vor curăța pînă la ultimul ban.

— Cartofor! — se minună Alexandr. — Cum se poate una ca asta? Pare atît de predispus la efuziuni spontane...

— Spune-i așa, între altele... în timpul conversației, cum că ți-am luat toți banii în păstrare și ai să vezi atunci dacă e chiar atît de pornit pe efuziuni spontane și dacă te mai cheamă vreodată joia la el.

Alexandr rămase pe gînduri. Unchiul clătină din cap.

— Iar tu ai crezut că acolo, în jurul tău, sînt numai îngeri. Efuziuni spontane, deosebită simpatie! Cum de nu ți-a venit în gînd, din capul locului: nu cumva sînt niște nemernici? Degeaba ai mai venit, — zise el. — Zău așa, chiar de pomană!

Intr-o dimineață, Alexandr abia făcuse ochi, cînd Evsei îi aduse un pachet mare, însoțit de un bilet de la unchiul lui.

„In sfîrșit, ți-am găsit și o ocupație literară — îi scria în bilet. — Ieri, m-am întîlnit cu un cunoscut al meu, ziarist. Ți-a trimis o lucrare de probă".

Lui Alexandr îi tremurau mîinile de bucurie pe cînd desfăcea pachetul. Înăuntru era un manuscris în limba germană.

„Ce-i asta, proză? — își spuse el. — Despre ce-o fi vorba?"

Citi cele scrise sus cu creionul:

„Despre îngrășăminte articol pentru secția agricolă. Cu rugămintea de a se traduce cît mai grabnic."

Alexandr rămase mult timp pe gînduri în fața articolului. Apoi, oftînd, puse încet mîna pe un condei și începu să traducă. După două zile, isprăvi traducerea și trimise articolul.

— Minunat, minunat! — îi spuse peste cîteva zile Piotr Ivanîci. — Redactorul a rămas nespus de mulțumit; găsește numai că stilul tău nu e destul de sobru. Dar, în sfîrșit, nu se poate cere totul chiar de la început. Vrea să te cunoască. Să treci pe la el mîine, pe la vreo șapte seara: ți-a și pregătit un alt articol.

— Tot despre același subiect, unchiule?

— Nu, despre altceva. Mi-a spus el, dar am uitat... A, da: despre glucoză. Se cunoaște că te-ai născut cu căiță, Alexandr. In sfîrșit, încep să trag nădejde că are să iasă ceva din tine; poate că, în curînd, n-am să mai pot spune că ai venit degeaba. Nici n-a trecut o lună și a și început să-ți pice din toate părțile cîte ceva. Dincolo ai leafa de o mie de ruble pe an, iar redactorul a făgăduit să-ți dea o sută de ruble pe lună pentru patru coli de tipar: păi, asta face două mii două sute ruble pe an. Nu, eu n-am început așa! — spuse el, încruntîndu-se ușor. — Să-i scrii maică-ti că ți-ai făcut un rost și în ce fel anume. O să-i răspund și eu; o să-i scriu că, drept recunoștință pentru bunătatea ei față de mine, am făcut și eu pentru tine tot ce mi-a stat în putință.

— Măicuța are să-ți fie... foarte recunoscătoare, unchiule — ca și mine, dealtfel... — spuse cu un oftat Alexandr, dar nu se mai repezi să-l îmbrățișeze.

Au trecut mai bine de doi ani. Cine ar putea să-l mai recunoască pe provincialul nostru în tînărul acesta cu maniere alese şi haine elegante? Se schimbase foarte mult, părea mai matur. De pe chipul lui de adolescent dispăruse cu totul moliciunea trăsăturilor, transparenţa şi frăgezimea tenului, puful uşor din bărbie. Iar din timiditatea lui, din stîngăcia graţioasă a mişcărilor, nu mai rămăsese nici o urmă. Trăsăturile feţei erau mai hotărîte, închegîndu-se într-o fizionomie care-i oglindea caracterul. Crinii şi trandafirii din obraji pieriseră, ca şi cum faţa i-ar fi fost uşor arsă de soare. Mici favoriţi înlocuiseră puful de pe obraji. Mersul uşor şi nesigur se transformase în umblet egal şi ferm. Glasul se îmbogăţise cu cîteva note de bas. Dintr-o schiţă — ieşise un portret; din tînărul de odinioară — un bărbat. În ochii lui, citeai acum siguranţă de sine şi îndrăzneală, dar nu îndrăzneala aceea care se vede cale de o poştă, care se uită la toţi şi la toate cu obrăznicie şi spune tuturor prin fiecare gest şi prin fiecare privire: „Ia vezi, nu care cumva să te atingi de mine sau să mă calci pe bătătură, că, de — eu nu ştiu multe!“ Expresia îndrăznelii de care vorbesc nu te respinge ci, dimpotrivă, te atrage. O recunoşti după năzuinţa spre mai bine, spre succes, după dorinţa de a face să dispară toate piedicile din calea ce duce spre ele... Exaltarea care se citea odinioară pe faţa lui Alexandr era temperată acum de o uşoară nuanţă de melancolie — cel dintîi semn al neîncrederii în oameni, strecurat în sufletul lui şi, poate, unica urmare a lecţiilor pe care i le dăduse unchiul său şi a necruţătoarei analize la care acesta supunea orice lucru ce trecea prin faţa ochilor sau prin inima lui Alexandr. Tînărul îşi însuşise în sfîrşit şi tactul, adică arta de a se purta cu oamenii. Nu se mai arunca de gîtul oricui, mai ales de cînd omul înclinat spre „efuziuni spontane“ îl lefterise de două ori la cărţi, cu toate că Piotr Ivanîci îl prevenise de acest fapt, iar omul „cu voinţa de fier şi cu mult caracter“ îi luase cu împrumut destule parale. I-au fost de folos în această privinţă şi alţi oameni şi alte întîmplări. Îşi dădea seama că unii îşi băteau joc de exaltarea lui tinerească, poreclindu-l „romantic“. Alţii nici nu-l luau în seamă, pentru că nu-i ţinea nimănui ni chaud, ni froid *). Nu

*) Nici de cald, nici de frig (în limba franceză). (N. trad.)

dădea mese, nu avea trăsură proprie şi nici nu juca pe mize mari la cărţi. La început, Alexandr a suferit mult din pricina ciocnirii dintre visurile sale trandafirii şi realitate. Nici nu-i trecea însă prin cap să-şi pună întrebarea: am făcut eu oare ceva ca să mă deosebesc de ceilalţi, de mulţime? Care sînt meritele mele şi pentru ce ar trebui să fiu remarcat? Totuşi, amorul lui propriu suferea.

Încetul cu încetul, a început apoi să se deprindă cu gîndul că drumul vieţii nu-i presărat — pare-se — numai cu trandafiri, ci şi cu spini, care te înţeapă uneori, dar uşurel, nu chiar atît de dureros cum pretinde unchiul lui. Şi astfel, cîte puţin, începu să înveţe a se stăpîni. Nu-şi mai dădea atît de des pe faţă emoţiile şi elanurile şi folosea mai rar limbajul său extravagant, mai cu seamă în faţa străinilor.

Totuşi, spre marea mîhnire a lui Piotr Ivanîci, nu ajunsese încă să descompună cu sînge rece în elementele componente tot ceea ce frămîntă şi tulbură sufletul omenesc. Cît despre limpezirea tuturor tainelor şi enigmelor inimii, nici nu voia să audă.

Uneori, dimineaţa, se întîmpla ca unchiul său să-i dea o lecţie bună. Alexandr îl asculta, se tulbura sau cădea pe gînduri. Dar pe urmă se ducea la vreo serată şi se întorcea de acolo cu totul buimăcit; timp de trei zile, umbla ca bezmetic şi toate teoriile unchiului se duceau dracului. Farmecul şi beţia atmosferei de bal, muzica, umerii goi ai femeilor, focul privirilor lor, zîmbetul buzelor lor roşii îl ţineau treaz cît era noaptea de lungă. I se năzărea cînd un mijlocel pe care-l cuprinsese uşor cu braţul, cînd o privire lungă, languroasă, ce-i fusese aruncată la plecare, cînd o suflare fierbinte, care-l făcuse să se topească în timpul unui vals sau cîte o conversaţie tăinuită, cu jumătate de glas, lîngă fereastră, în urletele mazurcii, cînd privirile scapără scîntei, iar limba spune dumnezeu ştie ce. Inima lui pornea atunci să bată cu putere. Cuprins de fiori, îşi îmbrăţişa perna şi se răsucea multă vreme cînd pe o parte, cînd pe alta.

„Unde e dragostea? Mi-e sete, mi-e sete de iubire! — îşi spunea el în gînd. — Cînd va veni oare? Cînd vor sosi şi pentru mine clipele minunate, dulcile suferinţi, fiorii fericirii, lacrimile..." şi aşa mai departe.

A doua zi, se ducea la unchiul său...

— Unchiule, de-ai şti ce serată a fost ieri la familia Zaraiski! — începea el, lăsîndu-se furat de amintirea balului.

— Frumoasă ?

— Minunată !

— Supeul a fost bun ?

— N-am mîncat nimic.

— Cum se poate ? Să nu mănînci seara, la vîrsta ta, cînd ți se dă prilejul ? După cîte văd, te-ai deprins bine cu obiceiurile de pe aici — chiar prea bine. Ei — și au fost toate cum se cuvine ? Toaletele, lumina...

— Da.

— Și era lume bună ?

— Da. Cît se poate de bună ! Ce ochi, ce umeri ?

— Umeri ? De cine vorbești ?

— Dar n-ai întrebat chiar dumneata despre ele ?

— Care ele ?

— Despre domnișoare, firește.

— Nu, n-am întrebat despre ele, dar n-are a face. Erau multe fete drăguțe ?

— Da, foarte multe... Păcat însă că sînt cam toate la fel. Ce spune sau ce face una din ele într-o anumită situație, exact același lucru îl repetă și celelalte, ca o lecție învățată pe de rost. Era printre ele una... care nu semăna chiar atît de mult cu celelalte... Altfel, nu vezi nici pic de independență sau de caracter. Mișcările, privirile — toate-s la fel. N-auzi un gînd original, nu prinzi nici o sclipire de sentiment... Totul e acoperit cu aceeași spoială. Se pare că nimic nu le poate face să-și deschidă sufletul. Va rămîne el oare pe veci închis și nu se va dezvălui nimănui ? Oare corsetul va înăbuși pe vecie atît suspinul dragostei cît și strigătul inimii sfîșiate ? Nu-i va îngădui niciodată simțirii să se manifeste în voie ?...

— Toate acestea i se vor dezvălui soțului. Iar dacă ar fi să judece în felul tău, să-și spună cu glas tare gîndul, multe fete ar rămîne nemăritate în veci de veci. Unele, mai proaste, dezvăluie prea devreme ceea ce ar trebui să rămînă ascuns sau înăbușit. Și care e urmarea ? Lacrimi și iar lacrimi. Nu-i nici o socoteală.

— Și aici socoteală, unchiule ?

— Ca în toate cele, dragul meu. Iar cine nu-și face bine socotelile, acela e, după cum spune vorba rusească : om prost și nesocotit. Scurt și cuprinzător.

— Să ții ascuns în pieptu-ți nobilul avînt al sentimentului !...

— Tu nu eşti în stare de aşa ceva, ştiu eu. În plină stradă sau la teatru, eşti în stare să sari de gîtul unui prieten şi să izbucneşti în hohote de plîns.

— Ei şi ce-i cu asta, unchiule? S-ar spune că omul simte cu intensitate şi că cel ce simte astfel este în stare să vibreze la tot ce-i bun, la tot ce-i frumos, şi nu e în stare...

— Nu e în stare să-şi facă o socoteală, adică să raţioneze. Grozavă personalitate mai are şi omul tău cu sentimente puternice, cu patimi violente! Sînt fel de fel de temperamente în lumea asta. Oameni exaltaţi, veşnic în extaz! O asemenea fiinţă numai a om nu seamănă. Şi nu pot găsi aici nici un motiv de laudă. Trebuie să-ţi pui în primul rînd întrebarea dacă ştie să-şi stăpînească sentimentele. Dacă ştie, atunci da, e om...

— După dumneata, şi sentimentele ar trebui reglate, ca şi aburii, — spuse Alexandr. — Să le dai cîte puţin drumul, apoi să le opreşti deodată, deschizînd o supapă sau închizînd-o...

— Aşa e. Şi nu degeaba natura a dat omului supapa aceasta, care e raţiunea. Dar tu nu te foloseşti întotdeauna de ea şi e păcat. Că, altfel, ai fi băiat de treabă.

— Vai, unchiule, ce trist e tot ce spui! Mai bine m-ai introduce mai curînd la doamna aceea.

— Care doamnă? Liubeţkaia? A fost şi ea aseară?

— A fost şi a vorbit mult cu mine despre dumneata: s-a interesat de mersul procesului ei...

— A, da! Fiindcă veni vorba...

Unchiul scoase din sertar o hîrtie:

— Du-i hîrtia asta şi spune-i că am obţinut-o de la instanţă abia ieri şi cu destulă greutate. Explică-i bine cum stau lucrurile. Ai auzit doar cînd am discutat cu funcţionarul acela.

— Da, ştiu, ştiu. Lasă că-i explic eu.

Alexandr apucă hîrtia cu amîndouă mîinile şi o vîrî în buzunar. Piotr Ivanici îl privi cu atenţie:

— Dar ce ţi-a venit aşa, deodată, să-mi ceri să te introduc la ea? Mi se pare că nici nu e frumoasă. Are un neg pe nas.

— Un neg? Nu-mi amintesc. Cum de-ai observat, unchiule?

— Cum să nu observ, dacă e chiar pe nas? Şi ce te atrage la ea?

— E atît de bună şi de respectabilă...

— Cum vine asta? Negul de pe nas nu l-ai observat, dar ţi-ai şi dat seama că e bună şi respectabilă? Ciudat lucru!... Dar... dă-mi voie... are o fată — bruna aceea mărunţică. Asta e ches-

tia! Acum, nu mă mai mir. Iată de ce n-ai observat negul de pe nasul doamnei Liubețkaia.

Rîseră amîndoi.

— Iar eu, — zise Alexandr, — mă mir că dumneata ai observat mai întîi negul de pe nas și abia pe urmă fata.

— Ia dă-mi hîrtia înapoi... Te pomenești că ai să dai drumul la toate sentimentele deodată și ai să uiți să închizi supapa de siguranță, ai să faci prostii și ai să dai explicații anapoda...

— Nu, unchiule, n-am să fac nici o prostie. Gata! Nu-ți mai dau hîrtia înapoi, ci o duc eu pe dată...

Și dispăru din odaie.

In vremea aceasta, lucrurile își urmau cursul lor. Aptitudinile lui Alexandr fuseseră remarcate la serviciu și i se dăduse un post bun. De la o vreme, Ivan Ivanîci începu să-i ofere și lui tabachera cu respect, presimțind că și acest tînăr, ca și mulți alții, după ce va fi făcut în postul său un stagiu de trei zile cu cea de-alaltăieri — după cum spunea el — are să i-o ia înainte, are să i se suie în cap și va ajunge dintr-o dată șef de serviciu sau, te pomenești, chiar și subdirector — ca acela — sau poate director — ca celălalt — care și-au început amîndoi cariera sub îndrumarea lui. „Iar eu trebuie să muncesc în locul lor!" — adăuga el în sinea lui. De asemenea și la redacția revistei, Alexandr devenise persoană importantă. Se ocupa cu alegerea materialelor, traducea, corecta articolele altora și scria articole în care-și exprima părerile sale asupra agriculturii. Bani avea, după părerea lui, mai mulți decît îi trebuiau, dar unchiul lui găsea că încă nu erau destui. Nu lucra însă totdeauna pentru bani. Nu renunțase la ideea atrăgătoare a unei alte vocații, superioare. Avea în el destulă putere tinerească pentru a face de toate. Își răpea din somn, din orele de serviciu și scria versuri, nuvele, schițe istorice, biografii. Unchiul lui nu mai întrebuința scrierile nepotului ca maculatură de lipit pe pereți, ci le citea în tăcere, apoi fluiera încetișor sau spunea: „Da, sînt mai bune decît cele dinainte." Cîteva din articolele lui fuseseră publicate sub un pseudonim. Alexandr asculta cu un fior de bucurie aprecierile elogioase ale prietenilor — și avea o mulțime de prieteni — atît la birou cît și prin cafenele sau case particulare. Visul lui cel mai scump — după cel al dragostei — era pe cale de a se îndeplini. Viitorul îi făgăduia izbînzi și strălucire. Părea că-l așteaptă o soartă mai deosebită. Cînd deodată...

Trecuseră cîteva luni. Pe Alexandr, nu-l mai vedeai aproape nicăieri — de parcă ar fi intrat în pămînt. Venea tot mai rar pe la unchiul lui, care punea acest lucru pe seama ocupațiilor și căuta să nu-l deranjeze. Dar redactorul revistei, întîlnindu-se într-o bună zi cu Piotr Ivanîci, i se plînse că Alexandr ține cam mult articolele. Unchiul îi făgădui să ceară, la prima ocazie, explicații lui Alexandr. Ocazia se ivi după vreo trei zile. Într-o dimineață, Alexandr dădu buzna ca un nebun în odaia unchiului. În mers și în toate mișcările lui, se vedea o bucurie năvalnică.

— Bună dimineața, unchiule! Ce bine-mi pare că te văd! — exclamă el și voi să-l îmbrățișeze; dar Piotr Ivanîci apucă să se retragă îndărătul mesei:

— Bună ziua, Alexandr! Ce-i cu tine de nu mai dai pe aici?

— Am fost... cam ocupat, unchiule: am făcut niște extrase din scrierile economiștilor germani...

— Zi așa! Atunci, de ce m-o fi mințit redactorul? Acum trei zile, mi-a spus că nu faci nimic. Se cunoaște că e cu adevărat ziarist! Îl fac de două parale cînd ne-om mai întîlni.

— Nu, să nu-i spui nimic! — îi tăie vorba Alexandr. — Nu i-am trimis încă lucrarea mea; de aceea ți-a și spus ce ți-a spus...

— Dar ce-i cu tine? De ce pari atît de fericit? Te-or fi făcut asesor sau, poate, ți-or fi dat vreo decorație?

Alexandr clătină din cap.

— Ai primit ceva bani?

— Nu.

— Atunci de unde pînă unde aerul acesta triumfător? Dacă nu-i nimic din toate acestea, nu mă deranja degeaba; mai bine, stai jos și scrie-i negustorului Dubașov, la Moscova, să-mi trimită de urgență restul de bani. Citește scrisoarea lui. Unde-o fi? Iat-o.

Tăcură amîndoi și se apucară de scris.

— Am terminat, — spuse Alexandr — peste cîtva timp.

— Ce repede ai scris! Bravo ție! Ia să văd. Dar ce-i asta? Mi te adresezi mie: „Stimate domn Piotr Ivanîci!" Pe dînsul îl cheamă Timofei Nikonîci. Cum vine asta: cinci sute douăzeci de ruble? Cinci mii două sute! Ce-i cu tine, Alexandr?

Piotr Ivanîci puse tocul jos și-l privi atent pe nepotul lui. Acesta roși.

— Nu observi nimic deosebit în figura mea? — întrebă el.

— Ai o expresie cam stupidă... Stai puțin... Ești îndrăgostit? — întrebă Piotr Ivanîci.

Alexandr tăcea.

— Am ghicit — așa e?

Cu un zîmbet triumfător pe buze și cu ochi strălucitori, Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Zi, asta era! Cum de n-am ghicit numaidecît? Va să zică, din pricina asta te-ai lăsat pe tînjeală și nu te mai vede nimeni pe nicăieri. De asta mă tot bat la cap familiile Zaraiski și Skacin: unde o fi Alexandr Feodorîci? Cînd colo — dumnealui e în al nouălea cer.

Piotr Ivanîci se apucă iar de scris.

— De Nadenka Liubețkaia, — spuse Alexandr.

— Nu te-am întrebat de cine, — spuse unchiul. — Oricine ar fi, tot o prostie este. Care Liubețkaia e asta? Cea cu negul?...

— Vai de mine, unchiule! — îi tăie vorba Alexandr înciudat — Care neg?

— Cel de pe nas. Tot nu l-ai băgat de seamă?

— Dumneata le încurci pe toate. Mi se pare că mama ei are un neg pe nas.

— Ei, tot una e.

— Da' deloc! Nadenka e un înger! Cum se poate să n-o fi remarcat și dumneata? E de ajuns s-o vezi o singură dată!

— Dar aș vrea să știu: ce are ea atît de deosebit? Ce poți să remarci la ea? Neg — zici că nu are.

— Ce ai cu negul, unchiule? Zău, nu-ți face păcat! Poți să spui oare că dînsa seamănă cu păpușile acelea simandicoase din lumea mare? Uită-te la fața ei: poartă pecetea unei gîndiri adînci și senine! Fata aceasta nu trăiește numai prin simțuri... dar și cugetă... e o fire profundă...

Unchiul scîrțîia mai departe cu penița pe hîrtie, iar Alexandr continuă:

— Vorbind cu ea, n-ai să auzi clișee, vorbe răsuflate, comune. Ce minte luminoasă strălucește în reflecțiile ei! Ce foc în sentimentele ei! Cît de adînc înțelege ea viața! Părerile dumitale otrăvesc viața, dar Nadenka mă face să mă împac cu ea.

Alexandr tăcu o clipă, cu totul furat de amintirea Nadenkăi. Apoi reluă:

— Cînd își ridică privirile, vezi îndată cît de înflăcărată și duioasă este inima care le călăuzește. Iar glasul, glasul ei!...

Cît de melodios e, cită desfătare e într-însul! Dar cînd glasul acela va rosti mărturisirea... ce fericire poate fi mai mare pe pămînt! Ce frumoasă e viața! Cît de fericit sînt, unchiule!

Avea lacrimi în ochi. Sări de gît unchiului și-l îmbrățișă.

— Alexandr! — strigă Piotr Ivanîci, ridicîndu-se de la locul lui. — Închide repede supapa, că ai dat drumul la toți aburii! Ești nebun! Uite ce-ai făcut! Două prostii dintr-o dată: mi-ai stricat pieptănătura și ai pătat scrisoarea. Credeam că te-ai lăsat de apucăturile astea ale tale. N-ai mai fost demult în așa hal. Pentru dumnezeu, uită-te în oglindă: ai mai văzut o mutră tîmpită ca a ta? Păcat de tine! Că doar de felul tău nu ești prost.

— Ha, ha, ha! Sînt fericit, unchiule!

— Se și cunoaște.

— Nu-i așa? Știu că ochii îmi strălucesc de mîndrie. Mă uit la mulțime așa cum se uită un erou, un poet sau un îndrăgostit, care știe că dragostea lui e împărtășită...

— Cum se uită și nebunii... sau și mai rău... Ei și ce mă fac acum cu scrisoarea asta?

— Dă-mi voie să rad de pe ea petele și nici n-are să se bage de seamă, — zise Alexandr.

Cuprins de aceeași agitație nervoasă, se repezi spre masă și începu să radă, să curețe, să frece, pînă cînd făcu o gaură în scrisoare. De atît frecat, masa se clătină și împinse etajera. Pe etajeră era un mic bust din alabastru de Italia, reprezentînd pe Sofocle sau pe Eschil. Din cauza zguduiturii, respectabilul poet tragic se clătină de vreo trei ori încolo și încoace pe șubredul său piedestal, apoi se prăbuși de pe etajeră jos și se făcu țăndări.

— A treia prostie, Alexandr! — mormăi Piotr Ivanîci, ridicînd de jos cioburile. — A costat cincizeci de ruble.

— Am să-ți plătesc paguba, unchiule; o plătesc, dar nu-mi blestema elanul: e curat, e nobil. Sînt fericit, fericit! Doamne, cît de frumoasă-i viața!

Unchiul făcu o strîmbătură și clătină din cap:

— Cînd ai de gînd să te cumințești, Alexandr? Numai dumnezeu știe ce bîiguie băiatul ăsta!

Vorbind astfel, căta cu jale la bustul spart.

— „Am să plătesc", ai spus, — zise el. — Asta ar fi cea de a patra prostie. După cît văd, arzi de nerăbdare să vorbești despre fericirea ta. Ei, n-am ce face. Odată ce unchii sînt osîndiți

să fie părtaşi la toate năzbîtiile nepoţilor, fie şi aşa. Îţi acord un sfert de oră. Şezi binişor — vezi să nu faci a cincea prostie — şi povesteşte. Iar după ce vei fi comis şi această nouă prostie, ia-o din loc, că n-am timp. Ei bine: eşti fericit... şi pe urmă? Haide, spune tot, cît mai repede.

— Chiar dacă-i aşa, unchiule, astfel de lucruri nu se povestesc, — spuse Alexandr cu un zîmbet discret.

— Credeam că te-am dat destul pe brazdă, dar, după cîte văd, vrei s-o începi cu obişnuitele preludii. Înseamnă că povestirea ta va ţine un ceas întreg, iar eu n-am timp: poşta nu aşteaptă. Stai puţin, să-ţi povestesc mai bine eu.

— Dumneata? Ce nostim!

— Ei bine, ascultă, căci într-adevăr e nostim. Ieri, ai rămas cu frumoasa ta între patru ochi...

— Dar de unde ştii? — sări ca ars Alexandr. — Ai pus pe cineva să mă spioneze?

— Cum să nu? Ţin spioni plătiţi anume ca să te urmărească pe tine. De unde ai scos-o că-ţi port atîta grijă? Ce-mi pasă mie?

Însoţi aceste cuvinte cu o privire rece ca de gheaţă.

— Atunci de unde ştii? — întrebă Alexandr, apropiindu-se de unchiul său.

— Stai jos, stai jos, pentru dumnezeu, şi nu te apropia de masă, că iar ai să spargi ceva! Pe faţa ta e scris tot şi pot să citesc şi de-aici. Ei bine, aţi avut amîndoi o explicaţie, — spuse el.

Alexandr se făcu roşu şi tăcu. Se vedea că unchiul său ghicise întocmai.

— După cum e obiceiul, aţi fost amîndoi cît se poate de neghiobi, — urmă Piotr Ivanîci.

Alexandr avu o mişcare de nerăbdare.

— Totul a pornit de la un fleac, cînd aţi rămas singuri — de la vreun model de broderie, — continuă unchiul. — Ai întrebat-o pentru cine brodează. Ţi-a răspuns: „Pentru măicuţa" sau „pentru tuşica" sau altceva de acelaşi fel, în timp ce, pe amîndoi, vă treceau nişte fiori ca de friguri...

— Ei vezi că n-ai ghicit, unchiule! Nu s-a început de la un model. Eram în grădină... — se trădă Alexandr, dar apoi tăcu numaidecît.

— Ei, atunci o fi început de la o floare, — spuse Piotr Ivanîci, — poate chiar de la una galbenă — tot una e. Foloseşti

primul obiect pe care ți-au căzut privirile, numai ca să începi conversația; că, altfel, nici o vorbă nu-ți iese din gură. Ai întrebat-o dacă-i place floarea. Ea ți-a răspuns: „Da.“ „De ce?“ — o mai întrebi. „Așa“ — zice ea; apoi ați tăcut amîndoi, pentru că altceva ați fi vrut voi să spuneți și nu erați în stare să legați convorbirea așa cum ați fi dorit. Pe urmă, v-ați uitat unul la altul, v-ați zîmbit și ați roșit.

— Vai, unchiule, ce spui dumneata!... — zise Alexandr, încurcat la culme.

— Apoi, — continuă unchiul neînduplecat, — ai început să-i spui pe departe cum că în fața ta s-a deschis o lume nouă. Ea s-a uitat deodată la tine, ca și cum ar fi auzit o veste cu totul neașteptată. Cred că tu ți-ai pierdut capul, te-ai fîstîcit, apoi al îngăimat încet, aproape-n șoaptă, că abia acum ai cunoscut prețul vieții, că ai întrezărit-o mai demult pe ea... pe... Cum îi zice? Maria, nu?

— Nadenka.

— Dar că ai întrezărit-o ca prin vis, că ai presimțit că o vei întîlni, că v-a apropiat simpatia și că, de-acum încolo, numai ei îi vei închina toate poeziile tale și toată proza... Îmi închipui ce făceai în timpul acesta cu mîinile... Cred că vei fi răsturnat sau vei fi spart cîte ceva.

— Unchiule! Ne-ai spionat! — strigă Alexandr, ieșindu-și cu totul din fire.

— Desigur. Am stat acolo, ascuns după o tufă. Că doar altă treabă n-am, decît să mă țin coadă după tine și să trag cu urechea la tot felul de prostii.

— Dar de unde știi atunci toate acestea? — întrebă Alexandr nedumerit.

— Mare ispravă! Începînd de la Adam și Eva, aceeași poveste se repetă întocmai pentru toată lumea — doar cu mici variante. E de ajuns să cunoști caracterul personajelor, ca să cunoști și variantele. Te miri de acest lucru, și mai zici că ești scriitor! Iar de acum, ai să țopăi vreo trei zile, ca un nebun, ai să te agăți de gîtul tuturor — numai, pentru numele lui dumnezeu, nu de al meu! Te-aș sfătui să te încui în odaia ta pentru aceste cîteva zile, să dai drumul la toți aburii din capul tău și să faci ce-i face, fiind de față numai Evsei, ca să nu te mai vadă altcineva. Pe urmă, ai să-ți mai vii puțin în fire și ai să rîvnești la ceva mai mult: de pildă, la o sărutare...

— O sărutare a Nadenkăi! O, ce răsplată înaltă, cerească! — exclamă, aproape urlînd, Alexandr.

— Cerească!

— Dar, după dumneata, cum e: materială, pămîntească?

— Firește, sărutarea e ca o descărcare electrică. Îndrăgostiții sînt ca două butelii de Leyda: ambele sînt puternic încărcate; prin sărutări, electricitatea se descarcă și, cînd s-o descărca de tot — adio iubire! Urmează răcirea...

— Unchiule!...

— Așa e. Dar tu ce-ți închipui?

— Ce păreri! Ce concepții!

— Da, am uitat ceva: iar au să apară „semnele materiale". Ai să aduci din nou în casă fel de fel de fleacuri și ai să meditezi privind la ele, iar treburile ai să le lași baltă.

Deodată, Alexandr duse mîna la buzunar.

— Au și apărut? Ai să te comporți și tu ca toți oamenii — de la facerea lumii și pînă azi.

— Cu alte cuvinte, ceea ce ai făcut și dumneata, unchiule.

— Da, numai că tu le faci mai prostește.

— Mai prostește! Nu cumva găsești prostie faptul că voi iubi mai adînc, mai puternic decît dumneata, că nu-mi voi bate joc de acest sentiment, că nu voi glumi și nici nu mă voi juca cu el atît de rece ca dumneata... Și nu voi smulge vălul de pe sacrele mistere...

— Vei iubi și tu ca toată lumea — nici mai adînc, nici mai puternic. Vei smulge și tu „vălul de pe sacrele mistere"... Numai că tu ai să crezi în veșnicia și statornicia iubirii și n-ai să te gîndești decît la ea. Dar tocmai aici e cea mai mare prostie. Îți pregătești singur mai multă suferință decît ar fi trebuit să ai.

— Vai, unchiule, vai, e îngrozitor, e îngrozitor ce spui! De cîte ori mi-am dat cuvîntul să-ți ascund cele ce se petrec în inima mea!

— Și de ce nu te-ai ținut de cuvînt? Iacă, ai venit, m-ai deranjat...

— Dar nu te am decît pe dumneata, unchiule! Cui, dacă nu dumitale să-i împărtășesc preaplinul sentimentelor mele? Iar dumneata, fără pic de milă, îți înfigi bisturiul în cele mai tainice ascunzișuri ale inimii.

— N-o fac pentru propria mea plăcere: tu singur mi-ai cerut sfatul. De cîte prostii te-am ferit pînă acum!...

— Nu, unchiule, prefer să trec veşnic drept un neghiob în ochii dumitale, dar nu pot să trăiesc cu asemenea concepţii asupra vieţii şi a oamenilor. E prea trist şi dureros! N-am nevoie de o astfel de viaţă, nu vreau să trăiesc în astfel de condiţii. Auzi? Nu vreau!

— Aud, dar ce-ai vrea să fac? Să te omor, nu pot.

— Nu! — spuse Alexandr. — În ciuda prezicerilor dumitale, voi fi fericit, voi iubi veşnic şi o singură dată.

— O, nu! Presimt că ai să-mi mai spargi multe lucruri. Dar toate acestea n-ar fi nimic: dragostea-i dragoste şi nimeni nu te împiedică să iubeşti. Nu sîntem noi de vină că, la vîrsta ta, tinerii se îndeletnicesc cu atîta rîvnă cu amorul. Totuşi, n-ar fi trebuit să ajungi pînă la neglijarea treburilor. Dragostea-i dragoste, dar şi treaba-i treabă...

— Apoi, fac nişte extrase din economiştii germani...

— Lasă astea! Nu faci nici un fel de extrase. Te laşi doar pradă dulcii desfătări, iar în vremea asta, redactorul are să renunţe la serviciile tale...

— Lasă-l să renunţe! N-am nevoie de banii lui. Cum aş putea, dealtfel, să mă gîndesc acum la foloasele materiale, demne de dispreţ, cînd...

— Foloasele materiale, demne de dispreţ! Auzi vorbă — demne de dispreţ! Mai bine, să-ţi faci o colibă în munţi, să mănînci pîine cu apă şi să cînţi:

Cu tine-n coliba săracă,
Eu pururi ca-n rai voi trăi...

dar de îndată ce vei rămîne fără metalul „cel demn de dispreţ", mie să nu-mi ceri, că nu-ţi dau...

— Mi se pare că nici pînă acum nu te-am plictisit prea des.

— Pînă acum, nu mă pot plînge, slavă domnului. Dar s-ar putea întîmpla să ajungi şi acolo, dacă nu te ţii de treabă. Şi dragostea cere bani: vrei să fii mai elegant, apoi mai sînt şi alte cheltuieli. Of, of, ce ţi-e şi cu dragostea asta la douăzeci de ani! Uite, asemenea dragoste chiar că e de dispreţuit: nu-i bună de nimic.

— Dar care ar fi atunci dragostea „bună de ceva", unchiule? Cea de la patruzeci de ani?

— Nu ştiu cum o fi dragostea la patruzeci de ani, dar la treizeci şi nouă...

— Ca a dumitale?

— Fie şi ca a mea.

— Adică, de nici un fel.

— De unde ştii?

— Parcă dumneata ai fi în stare să iubeşti?

— Şi de ce nu? Eu nu sînt om? Ori am ajuns, poate, la optzeci de ani? Numai că eu, dacă iubesc, o fac raţional, nu-mi pierd capul, nu sparg şi nu răstorn nimic.

— O dragoste raţională! Ce fel de dragoste o mai fi şi asta, care să nu te facă să-ţi pierzi capul! — observă ironic Alexandr. — O dragoste care să nu te facă să uiţi de toate, fie chiar pentru o clipă...

— Dragostea primitivă, animalică, te face să-ţi pierzi capul, — îi tăie vorba Piotr Ivanîci, — dar cea raţională, nu; altminteri, nici nu mai e dragoste...

— Şi ce este atunci?...

— Aşa, un fel de mîrşăvie, cum spui tu.

— Dumneata... iubeşti! — spuse Alexandr, uitîndu-se cu neîncredere la unchiul său... — Ha, ha, ha!

Piotr Ivanîci scria în tăcere.

— Dar pe cine, unchiule? — întrebă Alexandr.

— Aî vrea să ştii?

— Da, aş vrea.

— Pe logodnica mea.

— Lo... logodnica! — îngăimă Alexandr, sărind de la locul lui şi apropiindu-se de unchiul său.

— Nu te apropia, Alexandr, nu te apropia şi închide-ţi supapa! — strigă Piotr Ivanîci, văzînd ce ochi mari face nepotu-său, şi trase îndată spre el diferite bibelouri de pe masă, busturi şi figurine, ceasul şi călimara.

— Înseamnă că te însori? — întrebă Alexandr cu aceeaşi uimire.

— Asta înseamnă.

— Şi eşti atît de calm! Scrii la Moscova, vorbeşti despre tot felul de lucruri care n-au nici o legătură cu asta, te duci la fabrică şi, pe deasupra, mai şi discuţi atît de infernal de rece despre iubire!

— Infernal de rece — ce noutate! Se zice că în infern e căldură mare. Şi de ce te holbezi aşa la mine?

— Dumneata... te însori!

— Şi ce te miri? — întrebă Piotr Ivanîci, punînd focul pe masă.

— Cum ce? Te însori și nu-mi spui nici un cuvînt!

— Iartă-mă, am uitat să-ți cer voie.

— Nu-i vorbă de asta, unchiule, dar tot ar fi trebuit să aflu și eu. Unchiul meu se însoară, iar eu nu știu nimic. Tocmai mie să nu-mi spui? !...

— Iată, ți-am spus acum.

— Ai spus-o fiindcă a venit vorba, a fost momentul potrivit.

— Caut, pe cît se poate, să fac orice la momentul potrivit.

— Dar nu te-ai gîndit să-mi comunici mie, cel dintîi, bucuria dumitale. Știi cît de mult te iubesc și cît de sincer voi lua parte...

— Nu prea îmi place să împart cu alții nimic, în genere, dar mite în ce privește căsnicia...

— Știi ceva, unchiule? — reluă cu însuflețire Alexandr. — Poate că... nu, nu pot să am secrete față de dumneata... Nu sînt eu omul acela. Vreau să-ți spun tot...

— Vai, Alexandr, n-am timp! Dacă-i vreo poveste nouă, n-ai putea s-o lași pe mîine?

— Vreau numai să-ți spun că, poate... și pe mine mă așteaptă în curînd fericirea aceasta...

— Cum ai zis? — întrebă Piotr Ivanîci, devenind ceva mai atent. — Pare interesant...

— Aha! Te interesează? Atunci am să te chinuiesc un pic: nu-ți spun.

Cu un aer de indiferență, Piotr Ivanîci luă de pe masă un plic, puse înăuntru scrisoarea și începu s-o sigileze.

— Poate că și eu am să mă-nsor, — îi șopti Alexandr la ureche.

Piotr Ivanîci se opri din sigilatul plicului și se uită la el foarte serios.

— Închide supapa, Alexandr! — spuse el.

— Poți să glumești, unchiule, dar să știi că vorbesc serios. Am să-i cer voie măicuței.

— Tu să te însori?

— Și de ce nu?

— La vîrsta ta?

— Am douăzeci și trei de ani.

— Oho, e și timpul! La vîrsta asta, se însoară numai țăranii cînd au nevoie de o muncitoare în casă.

— Dar dacă sînt îndrăgostit de o fată și am posibilitatea de a mă însura, dumneata găsești că nu trebuie...

— Doamne ferește, nu te-aș sfătui să te însori cu femeia de care ești îndrăgostit.

— Cum așa, unchiule? Asta-i ceva nou. N-am mai auzit așa ceva.

— Multe n-ăi mai fi auzit tu!

— Credeam că nu trebuie să existe căsnicie fără iubire.

— Căsnicia-i una, iar dragostea-i alta, — spuse Piotr Ivanîci.

— Atunci... să te însori... din calcul?

— Cu socoteală — nu din calcul. Numai că socoteala asta nu trebuie să privească numai și numai banii. Bărbatul este făcut să trăiască în societatea femeii, așa că e natural să-ți faci oarecare socoteli înainte de a te însura, să cauți să alegi o femeie pe placul tău...

— Să cauți să alegi! — îngăimă uimit Alexandr.

— Da, să alegi. Tocmai de aceea nu te sfătuiesc să te însori cînd ești îndrăgostit — căci dragostea va trece. E un adevăr care a devenit banal.

— Este cea mai grosolană minciună și calomnie.

— Știu că acum nu-i chip să te conving; cu timpul, ai să te convingi singur. Deocamdată, ține minte numai ce-ți spun acum: repet, dragostea trece și atunci femeia care ți se părea a fi idealul perfecțiunii, îți va apărea, poate, cu totul imperfectă. Dar nu vei mai avea încotro. Dragostea îți ascunde lipsa calităților pe care trebuie să le aibă o soție. În timp ce, alegînd, vei putea judeca la rece dacă cutare sau cutare femeie are calitățile pe care ai vrea să le găsești la o soție; tocmai aici e socoteala cea mai de seamă. Și, dacă vei găsi o asemenea femeie, ea va trebui neapărat să-ți placă întotdeauna, întrucît corespunde dorințelor tale. Aceasta va da naștere la raporturi intime între voi, care apoi se vor transforma în...

— Iubire? — întrebă Alexandr.

— Da... în obișnuință.

— Să te însori fără a fi îndrăgostit? Fără poezia iubirii, fără pasiune? Să stai să chibzuiești cum și pentru ce!

— În schimb, tu ai fi gata să te însori fără să chibzuiești nimic, fără să te întrebi pentruce. Tot așa ca atunci cînd ai venit încoace și nu te-ai întrebat pentru ce vii.

— Atunci dumneata te însori din calcul? — întrebă Alexandr.

— Cu socoteală, — spuse Piotr Ivanîci.

— E același lucru.

— Nu. Să te însori din calcul, înseamnă să te însori pentru bani — ceea ce este o josnicie. Dar să te însori fără socoteală este o prostie... Cît despre tine, n-ar trebui deloc să te însori acum.

— Atunci cînd ar trebui s-o fac? La bătrîneţe? De ce să urmez pilde absurde?

— Printre care şi a mea, nu-i aşa? Mulţumesc.

— Nu m-am referit la dumneata, unchiule. M-am referit la toţi, în genere. Auzi vorbindu-se de cîte o căsătorie, te duci şi tu la nuntă — şi ce vezi? O făptură frumoasă, gingaşă, un copil aproape, care aşteaptă doar atingerea fermecată a iubirii pentru a se deschide ca o floare minunată. Dar iată că, fără veste, se vede smulsă de lîngă păpuşile şi dădaca ei, iar jocurile copilăreşti i se interzic odată cu plimbările şi dansurile... Şi dă, doamne, să nu fie decît atît! De multe ori, nu ştie nimeni ce se petrece în inima ei, care poate că nu-i mai aparţine. O îmbracă în tarlatan şi în dantele, o împodobesc cu flori şi, fără a ţine seamă de lacrimile şi de paloarea ei, o duc ca pe o victimă la altar şi o aşează — alături de cine? De vreun bărbat în vîrstă, de cele mai multe ori urît, care şi-a pierdut farmecul tinereţii. Acesta, fie că-i aruncă priviri pline de poftă, jignitoare pentru ea, fie că o cercetează cu răceală, din cap pînă-n picioare, spunînd parcă în sinea lui: „Eşti tu frumoasă, nu-i vorbă, dar sînt convins că mintea îţi e la tot felul de bazaconii, dragoste, trandafiri... Lasă că-ţi scot eu toate prostiile din cap. La mine nu merge să oftezi şi să visezi; trebuie să te porţi cum se cuvine.“ Sau, poate, încă şi mai rău: gîndul lui e numai la moşia ei. Mirele are pe puţin treizeci de ani. Adesea este chel, ce-i drept însă are o cruce prinsă la piept, uneori chiar şi o stea. Şi miresei i se spune: „Iată cui îi sînt destinate toate comorile tinereţii tale! Ale lui sînt şi cele dintîi bătăi ale inimii tale, şi mărturisirile, şi privirile, şi cuvintele, şi mîngîierile feciorelnice, şi întreaga-ţi viaţă.“ Iar în jurul lor roiesc cei care, şi prin vîrstă şi prin frumuseţe, ar putea fi pereche potrivită miresei, care ar fi trebuit să stea alături de ea. Ei sorb cu privirea pe biata victimă şi par să spună: „Iată, cînd ne vom fi irosit şi noi prospeţimea şi sănătatea, cînd vom avea şi noi chelie, atunci ne vom însura şi noi şi vom avea parte de o floare tot atît de frumoasă...“ E îngrozitor!...

— Baţi cîmpii, Alexandr, şi nu-i prea frumos ceea ce spui, — zise Piotr Ivanici. — De doi ani, scrii despre îngrăşăminte,

despre glucoză și despre alte lucruri serioase pentru care se cere un stil sobru, concis — și tot anapoda vorbești. Pentru dumnezeu, nu te mai lăsa răpit de extaz sau, cînd te apucă, cel puțin taci pînă-ți trece. Tot n-ai să reușești să spui sau să faci ceva ca lumea. Și negreșit o să iasă iar o aiureală.

— Dar gîndul poetului, unchiule, oare nu se naște în clipe de extaz?

— Habar n-am cum se naște! Știu însă că iese gata făcut din capul omului. Cu alte cuvinte, e bun numai după ce a fost prelucrat de rațiune. Ei bine, — începu Piotr Ivanîci după o clipă de tăcere, — după părerea ta, cu cine ar trebui să se mărite aceste ființe minunate?

— Cu cei pe care îi iubesc, cu cei care n-au pierdut încă strălucirea frumuseții lor tinerești, cu cei în a căror minte și inimă — da, în amîndouă — se simte prezența vieții, în ai căror ochi nu s-a stins încă strălucirea, de pe ai căror obraji n-a dispărut încă roșeața și prospețimea — semnele sănătății; cu cei care nu și-ar conduce cu o mînă obosită frumoasa tovarășă pe calea vieții, ci i-ar aduce în dar o inimă plină de dragoste, în stare să înțeleagă și să împărtășească sentimentele ei, atunci cînd drepturile naturii...

— Ajunge! Cu alte cuvinte, cu de-alde tine. Asta ar merge, dacă am trăi în mijlocul cîmpiilor și al codrilor nepătrunși. Dar altfel, poftim de-l însoară pe unul ca tine! Mare scofală! În primul an, are să-și iasă din minți, apoi o să înceapă să se uite prin culisele teatrelor... Sau nevastă-sa are să aibă rivală pe fata din casă, pentru că drepturile naturii, despre care îmi vorbești, cer schimbare, noutate. Frumoasă treabă! Apoi și nevasta, văzînd că bărbatul își cam face de cap, se va pasiona deodată de căști, parade și baluri mascate și are să-ți cam pună... știi tu... Iar fără avere e și mai rău. Să ajungi ca cei care spun: „N-am ce mînca."

Piotr Ivanîci făcu o mutră acră.

— „Sînt însurat — zice. — Am trei copii. Ajutați-mă, n-am cu ce să-i hrănesc, sînt sărac." Sărac! Ce ticăloșie! Nu, sper că nu vei intra nici în prima, nici în a doua categorie.

— Voi intra în categoria soților fericiți, unchiule, iar Nadenka în aceea a soțiilor fericite. Nu vreau să mă însor așa cum se însoară cei mai mulți, care repetă același cîntec: „A trecut tinerețea, m-am săturat de singurătate, așa că trebuie să mă însor." Eu nu sînt din ăștia.

— Aiurezi, iubitule.

— Dar dumneata de unde știi?

— Pentru că ești și tu om ca ceilalți, iar pe ceilalți îi cunosc demult. Spune-mi: tu de ce vrei să te însori?

— Cum de ce? Nadenka — soția mea! — exclamă Alexandr și-și acoperi fața cu mîinile.

— Ei vezi? Nici tu nu știi pentru ce.

— Ah, numai la gîndul acesta, mi se taie răsuflarea. Nu știi cît de mult o iubesc, unchiule! O iubesc cum n-a iubit nimeni, niciodată: cu toată puterea inimii mele! I-aș da tot...

— Alexandr, mai bine m-ai înjura sau chiar — hai, fie — m-ai îmbrățișa, decît să repeți fraza aceasta neghioabă! Cum de ți s-a putut deschide gura ca să spui așa ceva? „Cum n-a iubit nimeni, niciodată!"

Și Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Dar de ce? Parcă nu e cu putință să fie așa cum spun?

— Dealtfel, uitîndu-mă la tine, mă gîndesc că s-ar putea să fie chiar așa cum spui: e cu neputință să iubească cineva într-un chip mai prostesc.

— Dar ea mi-a spus că trebuie să mai așteptăm un an, că sîntem încă tineri, că trebuie să ne punem la încercare sentimentele... un an întreg... și atunci...

— Un an? Așa da. Trebuia să spui asta mai demult, — îi tăie vorba Piotr Ivanîci. — Cine a propus asta? Ea? Deșteaptă fată! Cîți ani are?

— Optsprezece.

— Iar tu ai douăzeci și trei. Ei bine, frate dragă, află că ea e de douăzeci și trei de ori mai deșteaptă decît tine. După cîte văd, știe bine ce vrea: are să se joace, are să cocheteze puțin cu tine, o să-și petreacă plăcut timpul, iar apoi... Printre fetișcanele acestea, sînt și cîte unele deștepte foc. Așadar, nu te însori. Mă gîndeam că vrei să faci asta la repezeală și încă pe ascuns. La vîrsta ta, prostiile acestea se comit atît de repede, că nici n-ai vreme să le împiedici. Cînd colo, avem înaintea noastră un an întreg. Pînă atunci, are tot timpul să te și înșele...

— Ea... să mă înșele, să cocheteze! Fetișcană! Ea, Nadenka! Vai, unchiule! În preajma cui ți-ai trăit toată viața, cu cine ai avut de-a face, pe cine ai iubit, ca să ai astfel de bănuieli murdare?...

— Am trăit alături de oameni, am iubit femei.

— Ea să mă-nșele! Acest înger, această sinceritate întruchipată — femeia pe care s-ar părea că dumnezeu a creat-o dintru început în toată neprihănirea și strălucirea ei...

— Și totuși este femeie și e foarte probabil că te va înșela.

— Pînă la urmă, ai să spui că și eu am s-o înșel?

— Cu timpul — da, vei înșela-o și tu.

— Eu? Poți să tragi orice concluzii despre oamenii pe care nu-i cunoști; dar despre mine? Nu-i oare un păcat din partea dumitale să crezi că sînt în stare de asemenea josnicii? Dar atunci, ce sînt eu în ochii dumitale?

— Un om.

— Dar nu toți oamenii sînt la fel. Să știi că i-am făgăduit foarte serios și sincer s-o iubesc toată viața. Sînt gata să întăresc făgăduiala prin jurămînt...

— Știu, știu! Cînd un om de treabă jură credință unei femei, nu se îndoiește nici o clipă de sinceritatea jurămintelor lui. Pe urmă, însă, o înșeală sau se îndepărtează de ea și nici el singur nu știe cum s-a întîmplat. N-o face intenționat și nu-i la mijloc nici un fel de mîrșăvie. Nu poți da vina pe nimeni: natura nu i-a îngăduit omului să iubească veșnic. Cei care cred în iubirea veșnică și statornică fac exact același lucru ca și cei care nu cred în ea; numai că ei nu bagă de seamă sau nu vor să mărturisească. „Noi — zic ei — sîntem mai presus de așa ceva, nu sîntem oameni, ci îngeri"... Prostii!

— Dar atunci, cum de există totuși soți-amanți, care se iubesc veșnic și trăiesc uniți o viață întreagă?

— Veșnic! Cel ce iubește două săptămîni se cheamă că e fluturatic, iar dacă iubește doi, trei ani în șir — gata: iubire veșnică. Analizează puțin cum e făcută dragostea și ai să vezi singur că nu e veșnică. Intensitatea, înfrigurarea, ardoarea acestui sentiment nu-i îngăduie să fie trainic. Da, e drept că există perechi de soți-amanți care trăiesc împreună o viață întreagă. Dar înseamnă oare că se și iubesc o viață întreagă? Că-i leagă mereu aceeași iubire ca la început? Că se caută în fiece clipă unul pe celălalt, că se uită unul la altul și nu se mai satură? Ce devin, pînă la urmă, mărunțele atenții, continua grijă față de celălalt, dorința de a fi împreună, lacrimile, extazul — toate fleacurile acestea? Răceala și lipsa de atenție a bărbaților au devenit proverbiale. „Dragostea se transformă în prietenie" — spun toți cu un aer important. Așadar, nu mai e dragoste. Prietenie! Ce fel de prietenie mai e și aceasta? Pe soț

și pe soție îi leagă comunitatea intereselor, împrejurările, una și aceeași soartă — ei, și atunci, își duc traiul laolaltă; iar dacă acestea nu există, se despart sau iubesc pe altcineva — unul mai devreme, altul mai tîrziu.; aceasta se cheamă trădare! Din convieţuire se naște cu timpul obișnuința care — să ți-o spun la ureche — e mai puternică decît orice iubire. Nu degeaba îi zice lumea „a doua natură"; altminteri, oamenii ar continua să sufere o viață întreagă, dacă ceva i-ar despărți sau dacă ar pierde ființa iubită. În realitate, se consolează perfect. Ce tot repetă ei mereu: veșnic, veșnic... Nici nu știu bine ce vorbesc.

— În cazul acesta, unchiule, dumitale cum de nu ți-e frică? Cu alte cuvinte, și logodnica dumitale... iartă-mi cuvîntul... o să te înșele?

— Nu cred.

— Cîtă vanitate!

— Nu e vanitate, ci calcul.

— Iarăși calcul!

— Ei bine, raționament, dacă preferi.

— Și dacă se va îndrăgosti de cineva?

— Nu trebuie să ajungem pînă acolo. Iar dacă păcatul acesta s-ar întîmpla cumva, atunci trebuie să facem așa fel încît să-i treacă, procedînd în modul cel mai dibaci.

— Dar e cu putință așa ceva? Parcă stă în puterea dumitale?...

— Și încă cum!

— Dacă ar exista un asemenea mijloc, — spuse Alexandr, — ar proceda astfel toți soții înșelați...

— Nu toți soții sînt la fel, dragul meu. Unii sînt foarte indiferenți față de soțiile lor, nu bagă de seamă cele ce se petrec în jurul lor sau nici nu vor să bage de seamă. Alții ar vrea s-o facă, măcar din amor propriu, dar nu sînt în stare: nu știu cum să procedeze.

— Și dumneata cum ai să procedezi?

— Acesta e secretul meu. Dealtfel, acum nici n-ai fi în stare să înțelegi: ești în frigurile dragostei.

— Sînt fericit și-i mulțumesc lui dumnezeu pentru fericirea mea; cît despre cele ce vor veni de acum încolo, nici nu vreau să aud.

— Prima jumătate a răspunsului tău e atît de inteligentă, încît ar fi putut să fie spusă chiar de un om care nu e îndrăgostit. Dovedește că știi să profiți de prezent. Cea de-a doua însă, iar-

tă-mă, nu face doi bani. „Nu vreau să aud despre ceea ce va fi de acum încolo", adică nu vreau să mă gîndesc la ce a fost ieri și ce este astăzi; n-am să mă gîndesc la nimic, nici n-am să chibzuiesc. N-o să mă pregătesc pentru una, nici n-am să mă feresc de alta, ci mă voi lăsa așa, purtat de toate vînturile. Ce fel de atitudine o mai fi și asta?

— Dar, după dumneata, ce ar trebui să fac, unchiule? Cînd ai și tu parte de o clipă de fericire, să iei o lupă și să începi să cercetezi prin ea...

— Nu, să te uiți printr-o lentilă care micșorează, ca să nu-ți pierzi deodată mințile de bucurie și să nu sari de gîtul tuturor.

— Sau, dacă vine o clipă de tristețe, — continuă Alexandr, — trebuie s-o studiezi tot prin sticla dumitale care micșorează?

— Nu, tristețea trebuie privită prin lentile mărităoare: e mai ușor să suporți o neplăcere cînd ți-ai închipuit-o de două ori mai mare decît este în adevăr.

— Dar de ce, — spuse Alexandr încîudat, — să-mi ucid de la început orice bucurie printr-o analiză rece? De ce, chiar înainte de a mă fi îmbătat de ea, să gîndesc: mă va înșela, va trece? De ce să mă chinuiesc dinainte cu o durere care n-a venit încă?

— Pentru ca, atunci cînd va veni, — îi tăie vorba unchiul lui, — să te gîndești: va trece și durerea, așa cum a mai trecut și altădată, pentru mine ca și pentru alții. Cred că nu e un sistem prost și merită să-i dai atenție: cînd ai să vezi cît de schimbător este norocul în viață, n-ai să te mai frămînți atît. Ai să capeți și tu mai mult sînge rece, ai să fii liniștit — pe cît poate fi liniștit un om.

— Iată, așadar, secretul calmului dumitale, — spuse Alexandr gînditor.

Piotr Ivanîci tăcea și scria înainte.

— Dar ce viață mai e aceasta! — începu Alexandr. — Să nu-ți îngădui o clipă de uitare de sine, ci să te tot gîndești, să te gîndești mereu... Nu, simt că nu poate fi așa! Vreau să trăiesc fără analiza dumitale rece, fără să mă gîndesc dacă în viitor mă așteaptă sau nu vreo nenorocire, vreo primejdie. Mi-e tot una! De ce să mă gîndesc dinainte și să-mi otrăvesc...

— Ți-am mai spus doar de ce, dar tu tot la ale tale rămîi! Nu mă sili să fac cu privire la tine vreo comparație jignitoare. Pentru că atunci cînd prevezi o primejdie, o piedică, o nenoro-

cire, e mai ușor să te lupți cu ea sau s-o suporți : n-ai să înnebunești, nici n-ai să mori. Iar cînd are să dea peste tine o bucurie, n-ai să țopăi, nici n-ai să răstorni statuete. Ai înțeles ? Ți se spune : iată începutul, privește — și, uitîndu-te la el, închipuiește-ți care va fi sfîrșitul. Iar tu închizi ochii, dai din cap, ca și cum ai fi văzut o sperietoare, și-ți trăiești viața ca un copil. După tine, ar trebui să trăiești de pe o zi pe alta, așa cum îți vine, să stai în pragul colibei tale, să-ți măsori viața prin ospețe, dansuri, dragoste și prietenie veșnică și credincioasă. Toată lumea jinduiește după veacul de aur ! Ți-am mai spus eu că, pentru tine, cu ideile tale, e mai bine să stai la țară, să ai o nevastă și o jumătate de duzină de copii. Dar aici trebuie să muncești. De aceea, se cuvine să te gîndești necontenit și să ții minte ce ai făcut ieri, ce faci azi, ca să știi ce vei avea de făcut mîine. Cu alte cuvinte, trebuie să trăiești controlîndu-te neîncetat pe tine însuți și îndeletnicirile tale. Astfel poți ajunge la ceva ; altminteri... dar ce mai vorbesc eu cu tine : acum ești în plină aiureală. Vai de mine ! Aproape că s-a făcut unu. Nici o vorbă mai mult, Alexandr ! Pleacă... nu vreau să te mai ascult. Vino mîine să iei masa cu mine ; are să mai vină cîte cineva.

— Nu cumva prietenii dumitale ?

— Ba da... Konev, Smirnov, Feodorov — îi cunoști — și încă cineva...

— Konev, Smirnov, Feodorov ? Păi, aceștia sînt oameni cu care ai relații de afaceri.

— Ei da, toți sînt oameni de care am nevoie.

— Și aceștia îți sînt prietenii ? E drept că nu prea te-am văzut făcîndu-i cuiva o primire deosebit de călduroasă.

— Ți-am mai spus că numesc prieteni pe oamenii cu care mă întîlnesc mai des, care-mi aduc fie vreun folos, fie o plăcere. De ce i-aș hrăni de pomană ?

— Și eu care credeam că, înainte de a te însura, îți vei lua adio de la prietenii adevărați, pe care-i iubești din suflet, cu care — la o cupă de vin — vei evoca pentru ultima oară tinerețea luminoasă și pe care, la despărțire, îi vei strînge cu căldură la piept.

— Ei, bine, în aceste patru cuvinte ale tale e cuprins tot ce nu există și nu trebuie să existe în viață. Cu ce entuziasm ți-ar sări de gît mătușă-ta ! Într-adevăr, toate le-ai băgat aici. Și prieteni adevărați — atunci cînd e vorba numai de prieteni,

și cupă — cînd se bea din pahare, și îmbrățișări la despărțire — cînd nu există despărțire. Of, Alexandr!

— Și nu-ți pare rău că te desparți de prieteni sau că, în orice caz, te vei vedea mai rar cu ei? — spuse Alexandr.

— Nu. N-am fost niciodată atît de intim cu cineva, încît să-mi pară rău după el. Și pe tine te sfătuiesc să faci tot așa.

— Dar poate că ei nu sînt așa: poate că lor le pare rău să piardă în persoana dumitale un bun prieten cu care le era drag să stea de vorbă?

— Asta nu mai e treaba mea, ci a lor. Am pierdut și eu de mai multe ori asemenea prieteni, dar uite că n-am murit din pricina asta. Așadar, ai să vii mîine?

— Mîine, unchiule, sînt...

— Ce ești?

— Sînt poftit la o vilă.

— La familia Liubețki, pesemne?

— Da.

— Așa! Bine, fă cum vrei. Gîndește-te la lucrul tău, Alexandr. Am să-i spun redactorului cu ce te ocupi...

— Vai, unchiule, cum se poate! Voi termina negreșit extrasele din economiștii germani...

— Vezi de te apucă mai întîi de ele. Ține deci minte: să nu-mi ceri metal disprețuit, de vreme ce te lași pradă dulcii desfătări.

4

Viața lui Alexandr era împărțită în două. Toată dimineața i-o lua serviciul. Scotocea prin dosare prăfuite, studia chestiuni cu care n-avea nici în clin, nici în mînecă, făcea pe hîrtie socoteli de milioane, adunînd sume ce nu-i aparțineau. Uneori însă, mintea lui refuza să mai gîndească pentru alții. Tocul îi cădea din mînă și-l copleșea acea dulce desfătare, care îl supăra atît de mult pe Piotr Ivanîci.

Atunci, Alexandr se rezema de spetează scaunului și se transporta cu gîndul în loc luminat, loc de odihnă, unde nu sînt hîrtii, nici cerneală, nici fețe ciudate, nici uniforme, unde domnește liniștea, desfătarea și răcoarea, unde, într-o sală elegantă, florile răspîndesc miresme, se aud sunetele pianului, un papagal saltă în colivie, iar în grădină mestecenii și tufele de liliac își leagănă lin crengile. Iar peste toate acestea domnește ea...

Dimineața, în timpul serviciului, Alexandr parcă asista nevăzut la cele ce se petreceau pe una din insule, în vila familiei Liubețki, iar seara era acolo în carne și oase. Să aruncăm o privire indiscretă asupra fericirii sale.

Era într-o zi călduroasă, una din zilele calde, atît de rare la Petersburg; soarele dăruia viață ogoarelor, dar paraliza viața pe străzile orașului, înfierbîntînd puternic granitul; răsfrîngîndu-se în piatră, razele lui dogoreau cumplit. Oamenii umblau încet, cu capetele plecate, iar ciinii — cu limba scoasă. Petersburgul semăna cu unul din acele orașe din basme, în care, la un semn al vrăjitorului, totul a împietrit. Trăsurile nu mai duruiau pe caldarîm; obloanele acopereau ferestrele ca niște pleoape lăsate pe ochi; pavajul de lemn strălucea ca un parchet, trotuarele frigeau tălpile. Pretutindeni domnea plictiseala și somnul.

Cîte un trecător, ștergîndu-și fața de nădușeală, căuta zadarnic un pic de umbră. O trăsură de poștă cu șase pasageri se îndrepta încet spre barieră, abia ridicînd praful în urma ei. Pe la orele patru după amiază, funcționarii ieșiră din birouri și o porniră alene către casele lor.

Alexandr se repezi în stradă, de parcă s-ar fi prăbușit tavanul peste el. Se uită la ceas: era tîrziu, nu era chip să mai ajungă la masă. Dădu o fugă pînă la restaurant:

— Ce aveți de mîncare? Repede!

— Supă Julienne și à la reine; sos à la provençale, à la maître d'hotel; curcan fript, vînat; iar ca desert, soufflé.*)

— Atunci dă-mi supă à la provençale, sos Julienne, friptură soufflé. Dar repede, te rog!

Chelnerul se uită la el cu mirare.

— Ei, ce mai vrei? — spuse nerăbdător Alexandr.

Chelnerul se repezi afară din sală și aduse ce crezu el de cuviință. Aduev rămase foarte mulțumit. Fără să mai aștepte felul al patrulea, o porni în fugă spre cheiul Nevei. Acolo îl aștepta o barcă cu doi vîslași.

Peste o oră, zări colțișorul mult dorit, se ridică în picioare și-și ațintì privirile în depărtare. În ochii lui trecu la început, o umbră de teamă și neliniște, care se transformă în îndoială. Apoi, deodată, bucuria străluci pe fața lui ca o rază de soare.

---

*) Denumiri a diferite feluri de mîncare, în limba franceză. (N. red. ruse)

Zărise lîngă grilajul grădinii rochia ştiută; fusese recunoscut şi el. I se făceau semne cu batista. Era aşteptat, poate chiar demult. Îi ardeau tălpile de nerăbdare.

„Ce bine ar fi să poţi umbla pe apă! — gîndi Alexandr. — Oamenii inventă fel de fel de fleacuri, dar aşa ceva n-au fost în stare să născocească!"

Vîslaşii îşi mişcau lopeţile încet şi ritmic, ca o maşină. Sudoarea le curgea şiroaie pe obrajii arşi de soare. Lor nu le păsa cîtuşi de puţin de faptul că inima lui Alexandr bătea să-i spargă pieptul, că fără a-şi lua ochii de la unul şi acelaşi punct, îşi trecuse de două ori, în neştire, peste bord, cînd un picior, cînd celălalt. Nu se sinchiseau deloc: vîsleau cu tot atîta nepăsare ca şi înainte; doar din cînd în cînd, îşi ştergeau faţa cu mîneca.

— Mai repede! — le spuse el. — Vă dau o jumătate de rublă bacşiş.

Cu ce zor prinseră ei a vîsli atunci! Cum au început să salte deodată pe locurile lor! Nu mai vedeai nici urmă de oboseală. Te miri de unde căpătaseră puteri noi. Lopeţile fremătau în apă, de parc-ar fi fost vii. Barca luneca dintr-o dată pe o lungime de vreo zece metri şi mai bine. Traseră astfel la lopeţi ca de vreo zece ori şi iată că barca descrise un arc, se apropie cu graţie şi se aplecă uşor pe o parte, lîngă mal. Alexandr şi Nadenka îşi zîmbeau de departe şi nu-şi luau ochii unul de la altul. În loc să pună piciorul pe mal, Aduev călcă în apă. Nadenka izbucni în rîs.

— Uşurel, boierule, aşteptaţi să vă dau mîna, — zise unul dintre vîslaşi, dar Alexandr se şi afla pe mal.

— Aşteptaţi-mă aici, — le strigă Aduev şi fugi spre Nadenka.

Fata îi zîmbea duios de departe. Cu fiecare mişcare a vîslelor, care apropia barca de mal, inima ei bătea tot mai năvalnic.

— Nadejda Alexandrovna!... — rosti Aduev, abia trăgîndu-şi sufletul de bucurie.

— Alexandr Feodorîci!... — îi răspunse ea.

Se repeziră, fără să vrea, unul spre altul, dar deodată se opriră şi acum se priveau, zîmbindu-şi, cu ochii împăienjeniţi, şi neputînd să rostească nici o vorbă. Astfel trecură cîteva clipe.

Nu-i puteai face o vină lui Piotr Ivanîci din faptul că n-o remarcase pe Nadenka de cum o văzuse. Nu era o frumuseţe şi nu atrăgea dintr-o dată privirile.

Dar dacă îi cercetai atent trăsăturile, multă vreme nu-ți mai puteai lua ochii de la ea. Foarte rar, chipul ei era calm — și atunci numai pentru o clipă. Gînduri și sentimente felurite se perindau unul după altul pe fața ei — oglindă a unui suflet nespus de impresionabil și emotiv; și toate nuanțele acestor sentimente se contopeau într-un joc surprinzător, care dădea feței sale, în fiecare clipă, o expresie nouă și neașteptată. Așa, de pildă, ochii aruncau deodată fulgere. Te ardeau. Apoi, într-o clipă, se ascundeau sub genele lungi și atunci chipul ei devenea nemișcat, lipsit de viață, încît părea că ai în față o statuie de marmoră. Cînd așteptai o nouă privire, tot atît de arzătoare, genele se ridicau ușor și lin și, spre marea-ți surprindere, te lumina lucirea blîndă a privirii ei, aidoma lunii care iese încet de după nori. La o astfel de privire, orice inimă răspunde negreșit printr-o tresărire. Același lucru se putea spune și despre mișcările Nadenkăi. Era multă grație în ele; nu însă grația unei silfide. Era un ce sălbatic, impulsiv, pe care natura îl dă tuturor, însă pe care artificiul, în loc să-l îndulcească numai, îl face să dispară cu desăvîrșire. Urmele acestei porniri se vedeau adesea în mișcările Nadenkăi. Se așeza uneori într-o poziție studiată, dar deodată, în urma unei mișcări lăuntrice, poziția aceasta era tulburată printr-un gest neașteptat, dar tot atît de fermecător. Aceleași neașteptate schimbări le prezenta și conversația ei: uneori găseai la ea o judecată justă, alteori, o pornire spre vis, ori o apreciere severă, apoi o copilărie sau o prefăcătorie subtilă. Totul în ea vădea o minte înflăcărată, o fire voluntară și schimbătoare. Ar fi putut să înnebunească pe mulți, nu numai pe Alexandr. Numai un Piotr Ivanîci era în stare să reziste farmecelor ei. Dar ca el nu erau mulți.

— M-ai așteptat! Doamne, ce fericit sînt! — spuse Alexandr.

— Te-am așteptat? Nici nu m-am gîndit! — răspunse Nadenka, clătinînd din cap. — Știi doar prea bine că eu stau mereu în grădină.

— Ești supărată? — o întrebă el sfios.

— De ce să fiu supărată? Ce idee!

— Atunci, dă-mi mînuța!

Ea îi dădu mîna, dar îndată ce Alexandr i-o atinse, o și smulse din mîinile lui și-și schimbă atitudinea. Zîmbetul îi dispăru și pe față i se ivi o expresie ce aducea a necaz.

— Ce-i asta? Îți iei laptele? — o întrebă el.

Nadenka avea în mînă o ceașcă și un pesmet.

— Prînzesc, — răspunse ea.

— Prînzești la ora șase după amiază? Cu lapte?

— Desigur, după prînzul luxos de la unchiul dumitale, ți se pare ciudat să vezi pe cineva prînzind numai cu lapte. Dar noi, aici la țară, trăim modest.

Ronțăi în dinți cîteva fărîmițe de pesmet și sorbi din lapte, subțiindu-și buzele într-o strîmbătură drăgălașă.

— N-am luat prînzul la unchiul meu. M-am scuzat încă de ieri, — răspunse Aduev.

— Ce nerușinare! Cum poți să minți în halul acesta? Dar atunci unde ai fost pînă la ora asta?

— Am stat la serviciu pînă la orele patru...

— Iar acum e șase. Nu mai minți; recunoaște mai bine că te-ai lăsat ademenit de o masă bună și de o societate plăcută. Vei fi petrecut bine acolo, chiar foarte bine.

— Pe cuvîntul meu de onoare că nici n-am trecut pe la unchiul meu... — începu să se dezvinovățească Alexandr, cu foc.

— Altfel, cum aș fi putut să ajung aici la ora asta?

— Așa! Ți se pare că e prea devreme? N-aveai decît să vii și peste două ceasuri! — spuse Nadenka și, răsucindu-se repede, o porni pe cărare spre casă. Alexandr se luă după ea.

— Nu te apropia, nu te apropia de mine, — spuse ea, făcîndu-i semn să rămînă la distanță. — Nu vreau să te mai văd!

— Lasă glumele, Nadejda Alexandrovna!

— Nu glumesc deloc. Spune-mi unde ai fost pînă acum?

— La patru, am ieșit de la serviciu, — începu Alexandr, — mi-a trebuit un ceas ca să ajung încoace...

— Atunci ar fi trebuit să fii aici la cinci, iar acum e șase. Unde ai umblat un ceas? Vezi, vezi cum minți?

— Am luat masa, la repezeală, într-un restaurant...

— La repezeală! Nu ți-a trebuit decît o oră! — spuse ea. — Sărăcuțul, poate că ești flămînd? Nu vrei puțin lapte?

— Dă-mi, dă-mi, te rog, ceașca... — începu Alexandr și întinse mîna.

Dar ea se opri deodată în loc, întoarse ceașca cu fundul în sus și, fără a-l băga în seamă pe Alexandr, se uită curioasă la ultimele picături de lapte care se scurgeau din ceașcă pe nisip.

— N-ai pic de milă de mine! — spuse el. — E cu putință să mă chinuiești astfel?

— Uită-te, uită-te, Alexandr Feodorîci, — îi tăie vorba Nadenka, absorbită de ocupația ei. — Hai să vedem, reușesc să

picur lapte pe gîza aceea care se tîrăşte pe jos ?... Am nimerit-o ! Sărăcuţa de ea ! Are să moară ! — spuse ea. Apoi ridică gîza cu multă băgare de seamă, o puse în palmă şi începu să sufle asupra ei.

— Cîtă atenţie dai unei gîze ! — zise el cu năduf.

— Sărăcuţa de ea ! Priveşte : are să moară, — spuse Nadenka cu tristeţe. — Ce am făcut ?

Purtă gîza un timp în palmă, iar cînd aceasta începu să se mişte şi să se tîrască pe mîna ei, Nadenka tresări, o aruncă repede jos şi o strivi cu piciorul, spunînd : „Ce gîză scîrboasă !"

— Ei bine, unde ai fost ? — îl întrebă apoi pe Alexandr.

— Ţi-am spus...

— A, da ! La unchiul dumitale. Şi au fost mulţi musafiri ? Aţi băut şampanie ? Simt de-aici că miroşi a şampanie.

— Dar n-am fost la unchiul meu, — o întrerupse disperat Alexandr. — Cine ţi-a spus una ca asta ?

— Chiar dumneata.

— Cred că la dînsul abia acum se aşază lumea la masă. Nu ştii ce înseamnă mesele acestea : crezi că se pot termina într-un ceas ?

— Dumneata ai stat la masă două ceasuri : de la patru la şase.

— Dar drumul încoace, cînd l-am făcut ?

Fata nu-i răspunse nimic, sări în sus şi rupse o crenguţă de salcîm, apoi o porni în fugă pe cărare.

Aduev se repezi după ea.

— Unde te duci ? — o întrebă el.

— Unde ? Ce întrebare ! La măicuţa.

— Pentru ce ? Poate că o deranjăm.

— Nu-i nimic.

Maria Mihailovna, mama Nadejdei Alexandrovna, era una din acele mame bune şi simple, care găsesc că tot ce fac copiii lor e perfect. Aşa, de pildă, cîteodată, Maria Mihailovna poruncea să se pună caii la trăsură.

— Unde vrei să te duci, măicuţă ? — o întreba Nadenka.

— Să facem o plimbare. E atît de frumos afară, — îi răspundea mama.

— Cum se poate ? Alexandr Feodorîci a spus că vine încoace. Şi plimbarea rămînea pe altă dată.

Alteori, se întîmpla ca Maria Mihailovna să se apuce de împletit la interminabilul ei şal, oftînd, trăgînd tabac pe nas şi

mișcînd din adrelele de os, sau să se adîncească în citirea vreunui roman franțuzesc.

— De ce nu te îmbraci, maman? — o întrebă atunci sever Nadenka.

— Unde vrei să mergem?

— La plimbare.

— La plimbare?

— Da. Are să treacă Alexandr Feodorîci să ne ia. Ai și uitat?

— Nici n-am știut.

— Cum se poate să nu știi! — spunea Nadenka nemulțumită.

Maică-sa lăsa atunci la o parte și șalul, și cartea, și se ducea să se îmbrace. Astfel, Nadenka se bucura de o deplină libertate, dispunea de ea însăși, de maică-sa, de timpul și de ocupațiile acesteia, după bunul ei plac. Ce-i drept, era o fiică bună și iubitoare. Nu s-ar fi putut spune că era și ascultătoare, pentru că nu ea asculta pe mama ei, ci mama ei o asculta pe dînsa.

În schimb, se putea spune că avea o mamă ascultătoare.

— Du-te da măicuța, — spuse Nadenka cînd ajunseră la ușile sălii.

— Dar dumneata?

— Eu viu pe urmă.

— Bine, atunci viu și eu pe urmă.

— Nu, dumneata să te duci înainte.

Alexandr intră și îndată se întoarse înapoi în vîrful degetelor.

— Doarme într-un fotoliu, — spuse el în șoaptă.

— Nu-i nimic. Să mergem. Maman, maman!

— A!

— A venit Alexandr Feodorîci.

— A!

— Monsieur Aduev vrea să te vadă pe dumneata.

— A!

— Vezi ce adînc doarme. N-o scula! — încerca s-o domolească Alexandr.

— Nu. Am s-o scol. Maman!

— A!

— Scoală-te odată; a venit Alexandr Feodorîci.

— Unde e Alexandr Feodorîci? — spuse Maria Mihailovna, uitîndu-se la el și îndreptîndu-și boneta care alunecase într-o parte. — Dumneata ești, Alexandr Feodorîci? Poftim, poftim!

Uite, m-am așezat aici și am ațipit, nu știu nici eu de ce: se vede că se schimbă vremea. Începe, dealtfel, să mă cam doară bătătura: a ploaie, pesemne. Și uite așa, am adormit și am visat că Ignatie venea și-mi anunța niște musafiri, dar nu pricepeam pe cine anume. Auzeam că-mi spune că au venit, dar nu înțelegeam cine. Tocmai atunci m-a strigat Nadenka și m-am și trezit îndată. Eu dorm ușor, iepurește; cum scîrțîie ceva, am și deschis ochii. Ia loc, Alexandr Feodorîci. Cum o mai duci cu sănătatea?

— Vă foarte mulțumesc.

— Dar Piotr Ivanîci e bine sănătos?

— Slavă domnului, vă mulțumesc.

— De ce nu vine și el pe la noi? M-am gîndit chiar ieri că ar fi putut să treacă și el o dată, dar nu vine deloc. Se vede că o fi tare ocupat?

— E foarte ocupat, — spuse Alexandr.

— Nici pe dumneata, nu te-am mai văzut de două zile! — continuă Maria Mihailovna. — Azi dimineață, m-am trezit și am întrebat ce face Nadenka? Mi-au spus că încă doarme. Ei bine, lăsați-o să doarmă, zic, toată ziulica e la aer, în grădină; vremea e frumoasă și se oboselte fata. La vîrsta ei, dormi bine, nu ca la anii mei. Am cîteodată o insomnie groaznică! Mă crezi? Mă apucă așa ca un fel de lehamite. Nervii să fie oare? Nu știu. Și uite-așa, mi-au adus cafeaua, că o beau întotdeauna în pat. O beau și mă gîndesc: „Ce-o fi că Alexandr Feodorîci nu mai vine pe la noi? Nu cumva e bolnav?" Pe urmă, mă scol, mă uit la ceas și văd că-s orele zece trecute. Doamne ferește! Și nimeni nu-mi spune nimic! Mă duc la Nadenka. Nici nu se sculase încă. O trezesc din somn: „Hai, măicuță, scoală-te: e aproape de amiază. Ce-i cu tine?" Eu o îngrijesc doar toată ziua, ca o dădacă. Dinadins i-am dat drumul guvernantei, ca să nu fie oameni străini pe lîngă fată. Te pomenești că, dacă o lăsam pe mîna străinilor, făcea din ea dumnezeu știe ce. Nu! M-am ocupat singură de educația ei, o supraveghez cu toată severitatea, n-o las să se depărteze de mine nici un pas. Și pot să spun că Nadenka o simte: nu-și ascunde de mine nici un gînd. Citesc în sufletul ei ca într-o carte deschisă... Apoi a venit bucătarul; am stat de vorbă cu el un ceas întreg. Pe urmă, am citit din „Mémoires du diable"...[7] Vai, ce autor plăcut e Soulié! Ce drăguț scrie! A venit pe urmă vecina noastră, Maria Ivanovna cu bărbatul ei; și așa, nici n-am

observat cum a trecut dimineața. S-a făcut ora trei și a sosit timpul să luăm masa... A! da! De ce n-ai venit la masă? Te-am așteptat pînă la cinci.

— Pînă la cinci? — întrebă Alexandr. — Pînă la cinci, tot nu puteam să viu, Maria Mihailovna; am fost reținut la serviciu. Vă rog să nu mă așteptați niciodată mai mult decît pînă la patru.

— Și eu ziceam tot așa, dar Nadenka spunea mereu: „Să așteptăm, să așteptăm."

— Eu? Vai, maman, ce tot spui? Doar eu îți spuneam: „Ar fi timpul să mîncăm, maman", iar dumneata ziceai: „Nu, ar trebui să așteptăm; Alexandr Feodorîci n-a mai fost demult; probabil că o să vină la masă."

— Ia auzi! — spuse Maria Mihailovna, clătinînd din cap. — Doamne, ce nerușinare! Pune pe seama mea vorbele ei!

Nadenka le întoarse spatele, se retrase între flori și începu să necăjească papagalul.

— Eu zic: „Cum ar putea să mai vină acum Alexandr Feodorîci?" — urmă Maria Mihailovna. — „E patru și jumătate." „Nu, maman, zice ea, să mai așteptăm: are să vină." Mă uit: cinci fără un sfert. „Nadenka, îi spun, orice-ai zice, Alexandr Feodorîci nu mai vine; se vede că l-o fi poftit cineva la masă, iar mie mi-e foame." „Nu, zice, trebuie să mai așteptăm puțin, pînă la ora cinci." Și așa m-a ținut nemîncată. Poate zici că nu e adevărat, duduie?

„Coco, Coco! — se auzea de după flori. — Unde ai luat prînzul astăzi, — la unchiu'?"

— Ce? S-a ascuns! — urmă mamă-sa. — Se vede că i-e rușine să se arate la lumina zilei!

— Ba deloc, — răspunse Nadenka, ieșind dintre flori și așezîndu-se la fereastră.

— Și uite așa, cu nici un chip n-a vrut să stea la masă! — spuse Maria Mihailovna. — Mi-a cerut o ceașcă de lapte și s-a dus în grădină; n-a mîncat nimic la prînz. Cum ai zis? Ia uită-te la mine, duduie!

Auzind acestea, Alexandr rămase înmărmurit. Aruncă o privire Nadenkăi. Dar fata se întorsese cu spatele și ciupea dintr-o frunză de iederă.

— Nadejda Alexandrovna! — spuse el, — să fiu oare atît de fericit? Te-ai gîndit la mine?

— Nu te apropia! — strigă Nadenka, foarte necăjită că fu-

sese dată de gol. — Măicuța glumește, iar dumneata, gata, ai și crezut-o.

— Dar zmeura pe care ai oprit-o pentru Alexandr Feodorîci, unde e? — o întrebă mamă-sa.

— Zmeura?

— Da, zmeura.

— Păi, ai mîncat-o dumneata la masă... — răspunse Nadenka.

— Eu? Vino-ți în fire, drăguță. Ai ascuns-o tu, nici nu m-ai lăsat să gust din ea. „Lasă, mi-ai spus, cînd o veni Alexandr Feodorîci, îți dau și matale.“ Ce zici de ea?

Alexandr îi aruncă Nadenkăi o privire duioasă și șăgalnică. Fata se îmbujoră toată.

— A ales-o cu mîna ei, Alexandr Feodorîci, — adăugă mamă-sa.

— Ce tot născocești matale, maman? Am ales vreo două-trei boabe pe care le-am și mîncat, iar pe cealaltă a ales-o Vasilisa...

— Să n-o crezi, Alexandr Feodorîci, să n-o crezi: pe Vasilisa, am trimis-o de dimineață la oraș. Și de ce să te ascunzi? Sînt sigură că lui Alexandr Feodorîci îi face mai mare plăcere să știe că ai ales-o tu și nu Vasilisa.

Nadenka zîmbi, apoi dispăru din nou printre flori și veni de acolo cu o farfurie plină de zmeură; i-o întinse lui Aduev, iar el îi sărută mîna și primi farfuria cu zmeură ca pe un baston de mareșal.

— N-o meriți! Să te lași așteptat atît de mult! — spuse Nadenka. — Am stat două ceasuri lîngă grilaj. Și-ți închipui, a trecut cineva cu barca, am crezut că ești dumneata și i-am făcut semn cu batista. Cînd colo, un necunoscut, un militar. Și mi-a făcut și el semn cu batista. Auzi, obraznicul!...

Prin casă, s-au perindat către seară diferiți musafiri. Începuse să se întunece. Cele două Liubețki și Aduev rămaseră iarăși singuri. Încetul cu încetul, se strică și acest trio. Nadenka se duse în grădină. Rămase doar duetul cam nepotrivit al Mariei Mihailovna cu Aduev; ea îi cîntă mult timp despre cele ce a făcut ieri și astăzi și despre cele ce va face mîine. Alexandr fu cuprins de o plictiseală chinuitoare și de neastîmpăr. Seara se apropia grabnic, iar el nici nu avusese timp să-i vorbească Nadenkăi între patru ochi. Noroc de bucătar, care veni să întrebe ce să gătească pentru cină. Aduev se perpelea de nerăbdare, încă și mai rău decît în barcă. De cum începură să vorbească despre cotlete, despre lapte covăsit, Alexandr întreprinse

o retragere strategică. Și la cîte stratageme fu nevoit să recurgă, numai și numai ca să se depărteze de fotoliul Mariei Mihailovna! Se duse întîi la fereastră și începu să privească în curte, în timp ce picioarele dădeau să pornească singure spre ușa deschisă. Apoi, încet, rezistînd cu greu ispitei de a o lua la fugă, trecu lîngă pian, îi atinse de cîteva ori clapele, luă în mînă, cu un fior de nerăbdare, niște note de pe pupitru, aruncă o privire pe ele — și le puse iar la loc. Avu chiar tăria să miroasă două flori și să trezească papagalul. Ajunsese însă la culmea nerăbdării; ușile erau la un pas de el, totuși îi venea cam greu să plece; trebuia să mai stea încă vreo două minute acolo și apoi să iasă, așa, ca din întîmplare. În vremea asta, bucătarul făcu doi pași îndărăt. Încă un cuvînt și avea să plece! Și atunci desigur Liubețkaia s-ar fi adresat din nou lui Alexandr. Pierzîndu-și răbdarea, tînărul se strecură pe ușă, ca un șarpe. Apoi, sărind jos de pe cerdac, fără să mai numere treptele, în cîteva salturi, ajunse la capătul aleii, pe mal, lîngă Nadenka.

— Bine că ți-ai adus aminte de mine! — îi spuse ea, de rîndul acesta cu blîndă mustrare în glas.

— Ce chin am îndurat, — răspunse Alexandr. — Iar dumneata nu mi-ai venit deloc în ajutor.

Nadenka îi arătă o carte.

— Uite, cu asta te-aș fi chemat afară, dacă ai mai fi zăbovit o clipă, — spuse ea. — Stai jos, maman n-are să mai vină. Îi e frică de umezeală. Vai, am atîtea să-ți spun...

— Vai, și eu...

Dar nu-și spuseră nimic sau aproape nimic, ci tot lucruri pe care și le spuseseră de zeci de ori mai înainte — lucruri ce se spun de obicei: despre visuri, despre cer și stele, despre simpatie și fericire. Întrebuințau mai mult limbajul privirilor, al zîmbetelor și al interjecțiilor. Cartea rămase aruncată jos, pe iarbă.

Se lăsa noaptea... Dar poate fi vorba de noapte la Petersburg, în miezul verii? Nu, nu era noapte, era ceva care aduce cu amurgul... Și nu era nici amurg... ar trebui să născocim un alt cuvînt pentru asemenea noapte. Jur împrejur stăpînea liniștea. Neva părea că doarme; cînd și cînd, trimitea prin somn cîte o undă leneșă pînă la mal, apoi se potolea o vreme. Un vîntișor aproape nesimțit se stîrnea fără veste, ca din senin. Trecea pe deasupra fluviului adormit, dar nu-l deștepta, ci abia înfiora fața apelor, adiind răcoare spre Nadenka

şi Alexandr, sau aducea din depărtare pînă la ei crîmpeie de cîntec. Liniştea se aşternea apoi din nou şi Neva îşi regăsea nemişcarea, ca un om cuprins de somn care, trezit pe jumătate de un zgomot uşor, deschide doar pentru o clipă ochii şi îi închide în clipa ce urmează, ca şi cum somnul i-ar apăsa tot mai greu pe pleoape. Dinspre pod, se auzea din cînd în cînd ca un tunet îndepărtat; la o cherhana din apropiere, lătra un cîine... apoi liniştea cuprindea iarăşi împrejurimile. Copacii, formînd o boltă întunecoasă deasupra capetelor celor doi tineri, îşi mişcau lin şi tăcut ramurile. În vilele de pe mal, licăreau lumini.

Ce suflu ciudat stăruie în asemenea clipe în văzduhul acesta cald? Ce taină pluteşte pe deasupra florilor, peste copaci şi peste ierburi şi-ţi revarsă în suflet ca o desfătare neînţeleasă? De ce răsar atunci alte gînduri, alte sentimente decît cele ce se ivesc în mijlocul mulţimii şi al larmei? Şi ce cadru potrivit găseşte iubirea în natura adormită, în întuneric şi singurătate, cînd copacii tac şi florile răspîndesc miresme!

Cît de puternic predispun mintea spre visări toate acestea şi dau inimii acele senzaţii rare care, în viaţa de toate zilele, ordonată şi severă, par cu totul nefolositoare, fără rost şi ridicole. Da, par nefolositoare şi totuşi numai în asemenea clipe sufletul poate întrezări fericirea pe care alteori omul o caută atît de stăruitor fără s-o găsească.

Alexandr şi Nadenka se apropiară de rîu şi se rezemară de grilaj. Cu gîndul dus, Nadenka privea lung fluviul, iar Alexandr o privea pe Nadenka. Sufletele lor erau pline de fericire, o durere dulce le strîngea inimile, dar buzele tăceau.

Alexandr atinse abia simţit mijlocul fetei. Ea îi depărtă binişor mîna cu cotul. El o atinse din nou, ea se feri ceva mai puţin, fără să-şi ia ochii de la Neva. A treia oară, nu se mai feri.

Alexandr îi luă mîna într-a lui şi ea nu şi-o retrase; i-o strînse — şi mîna ei răspunse la strîngerea lui. Rămaseră astfel o vreme, fără să spună un cuvînt. Dar ce era în inima lor!

— Nadenka! — şopti el.

Nadenka nu răspunse.

Inima lui Alexandr bătea cu putere în timp ce se apleca spre fată. Ea simţi pe obraz răsuflarea lui fierbinte, tresări, se întoarse şi... nu se trase îndărăt plină de nobilă indignare,

nu scoase nici un strigăt! Era peste puterile ei să se prefacă şi să se depărteze: vraja dragostei îi adormise raţiunea şi, în clipa cînd Alexandr îşi lipi gura de buzele ei, Nadenka îi răspunse la sărutare — deşi foarte slab, abia simţit.

„Ce necuviinţă! — vor spune mamele severe. — O fată singură, neîntovărăşită de mama ei, să se sărute, într-o grădină, cu un tînăr!" Ce să-i faci! O fi necuviinţă, dar de răspuns la sărutare, a răspuns.

„Cît de fericit poate fi omul!" — gîndi Alexandr. Se aplecă iar spre buzele ei şi rămase astfel cîteva clipe.

Nadenka stătea în faţa lui, palidă, nemişcată. Pe gene, îi lăcreau lacrimi, iar pieptul i se ridica năvalnic.

— Ce vis minunat! — şopti Alexandr.

Deodată, Nadenka tresări. Clipa de uitare trecuse.

— Ce-i asta? Ai uitat buna-cuviinţă! — zise ea deodată şi se dădu îndărăt cu cîţiva paşi. — Am să te spun măicuţei!

Alexandr căzu ca din nori.

— Nadejda Alexandrovna! Nu-mi spulbera fericirea cu mustrări, — începu el. — Nu fi...

Ea se uită la el şi, deodată, izbucnind într-un rîs zgomotos şi vesel, se apropie din nou, se opri lîngă grilaj şi-şi rezemă mîna şi capul de umărul lui, cu un gest plin de încredere.

— Aşadar, mă iubeşti, mă iubeşti mult de tot? — întrebă ea, ştergînd o lacrimă ce-i alunecase pe obraz.

Alexandr făcu o mişcare neînţeleasă din umeri. Pe faţă i se întipărise o expresie „extrem de tîmpită", cum ar fi zis Piotr Ivanîci, ceea ce era poate adevărat. Dar, în schimb, cîtă fericire în această expresie tîmpită!

Ca şi mai înainte, priveau în tăcere apa, cerul şi zările, ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut între ei. Dar se temeau să se uite unul la altul. În cele din urmă se priviră, zîmbiră şi, pe dată, întoarseră capul din nou.

— Există oare şi durere pe lumea asta? — vorbi Nadenka, după o clipă de tăcere.

— Se spune că da... — răspunse gînditor Aduev, — dar cu nu cred...

— Şi ce fel de durere ar putea să fie?

— Unchiul meu spune că ar fi sărăcia.

— Sărăcia? Dar oare cei săraci nu simt ce simţim şi noi acum? Atunci nu mai sînt nici ei săraci.

— Unchiul spune că nu le arde de așa ceva, că trebuie să mănînce, să bea...

— Vai! Să mănînci!... Unchiul dumitale spune minciuni. Poți să fii fericit și fără asta. Uite, vezi, eu n-am mîncat astăzi și ce fericită sînt!

Alexandr rîse.

— Da, pentru această clipă de fericire, aș dărui săracilor tot, tot, tot! — urmă Nadenka. — Aș vrea să vină săracii la mine. O! De ce nu pot să-i mîngîi pe toți, să le fac tuturor o bucurie?

— Ești un înger! Un înger! — rosti Alexandr, plin de admirație, strîngîndu-i mîna.

— Vai, ce tare mă strîngi! — îl întrerupse deodată Nadenka, încruntîndu-se și retrăgîndu-și mîna.

Dar el i-o luă din nou și i-o acoperi cu sărutări fierbinți.

— Cum am să mă rog lui dumnezeu, — urmă ea, — azi și mîine, și întotdeauna, mulțumindu-i pentru seara asta! Ce fericită sînt! Dar dumneata?...

Deodată căzu pe gînduri; o umbră de neliniște trecu prin ochii ei.

— Știi? Se spune că ce a fost odată, nu se mai repetă niciciînd! Atunci nici clipa aceasta nu se va mai repeta niciodată?

— O, nu! — răspunse Alexandr. — Nu-i adevărat. Se va repeta! Vom avea și alte clipe, mai frumoase... presimt!...

Ea clătină din cap cu neîncredere. Atunci își aduse și el aminte de poveștele unchiului său și tăcu.

„Nu, așa ceva nu e cu putință — gîndea el. — Unchiul meu n-a avut parte de asemenea fericirea și tocmai de aceea e atît de aspru și plin de neîncredere față de oameni. Sărmanul! Mi-e milă de inima lui rece, nesimțitoare; n-a cunoscut beția dragostei — iată de unde atîta înveninată îndîrjire împotriva vieții. Dumnezeu să-i ierte acest păcat! Dacă mi-ar vedea fericirea, nu s-ar atinge nici el de ea, n-ar pîngări-o cu bănuieli murdare. Mi-e milă de el..."

— Nu, Nadenka, nu! Vom fi fericiți, — urmă el tare. — Privește în jurul nostru: oare tot ce e aici nu se bucură, văzîndu-ne dragostea? Însuși domnul o va binecuvînta. Cît de voios vom trece noi prin viață — mînă în mînă! Cît de mîndri și de sublimi vom fi prin dragostea noastră reciprocă!

— Vai, lasă, lasă, nu te mai gîndi la ce va fi! — îi tăie ca vorba. — Nu mai proroci: cînd vorbeşti aşa, nu ştiu de ce, mi-apucă teama. Uite, şi acum mă simt tristă...

— De ce să ne fie teamă? Oare nu ne putem încrede în noi înşine?

— Nu putem, nu putem! — zise ea, clătinînd din cap.

Alexandr o privi şi rămase pe gînduri.

— Şi de ce oare? — o întrebă el mai pe urmă. — Ce-ar putea să distrugă această lume a fericirii noastre? Cui îi pasă de noi? Vom fi mereu singuri, ne vom depărta de ceilalţi. Ce ne pasă nouă de ei? Şi ce le pasă lor de noi? Nu-şi vor mai aduce aminte de noi, ne vor uita. Şi atunci nu ne vor mai tulbura nici zvonurile despre nenorociri şi dureri, întocmai aşa precum, în clipa de faţă, aici, în grădină, nici un zgomot nu tulbură liniştea solemnă...

— Nadenka! Alexandr Feodorîci! — se auzi deodată din cerdac. — Unde sînteţi?

— Auzi? — rosti Nadenka pe un ton profetic. — E un semn al destinului că această clipă nu se va mai repeta niciodată — o simt...

Îl prinse de mînă, i-o strînse, îi aruncă o privire ce părea stranie, tristă, apoi, deodată, o luă la fugă prin aleea întunecoasă.

Alexandr rămase singur şi îngîndurat.

— Alexandr Feodorîci! — se auzi din nou din cerdac. — Laptele covăsit e demult pe masă.

Alexandr ridică din umeri şi intră în casă.

— După o clipă de nespusă fericire, deodată... lapte covăsit! — şopti el Nadenkăi. — Oare aşa merg toate în viaţă?

— Numai de n-ar fi şi mai rău, — îi răspunse ea vesel; — iar laptele covăsit e tare bun, mai ales pentru cei care n-au mîncat nimic la prînz.

Fericirea o însufleţea, îmbujorîndu-i obrajii şi dînd ochilor ei o strălucire neobişnuită. Cu cîtă grijă îşi servea ea musafirul, cu cîtă veselie ciripea! Orice umbră de tristeţe pierise ca o nălucă: bucuria o alungase.

Zorile cuprinseseră jumătate din bolta cerului cînd Aduev se sui din nou în barcă. În aşteptarea bacşişului făgăduit, vîslaşii îşi scuipară în palme şi începură să se salte pe locurile lor ca şi în ajun, trăgînd cît puteau la lopeţi.

— Mai încet, — spuse Alexandr. — Vă mai dau o jumătate de rublă bacşiş.

Oamenii se uitară la el, pe urmă, unul la altul. Unul se scărpină pe piept, celălalt pe spinare; apoi începură să mişte lopeţile uşor de tot, abia atingînd faţa apei. Barca pluti lin ca o lebădă.

„Şi unchiul meu care vrea să mă convingă că fericirea este o himeră, că nu te poţi încrede fără rezerve în nimic, că viaţa este... Nu-i e ruşine? De ce o fi vrînd să mă înşele atît de amar? Nu, viaţa este aşa cum o văd eu! Aşa mi-am închipuit-o, aşa trebuie să fie, aşa este şi aşa va fi! Altfel, nu se mai cheamă viaţă!"

Dinspre miază-noapte veni o adiere uşoară a vîntului răcoros de dimineaţă. Alexandr simţi un fior, atît din pricina vîntului cît şi din a amintirilor; apoi căscă şi, înfăşurîndu-se în pelerină, se lăsă furat de visuri.

5

Aduev atinsese apogeul fericirii. Nu-şi putea dori nimic mai mult. Serviciul, colaborarea lui la revistă, pe toate le uită, pe toate le lăsă la o parte. Fusese omis de la avansare. Dar nu luă în seamă faptul decît atunci cînd unchiu-său îi pomeni despre el. Piotr Ivanîci îl sfătuia să se lase de fleacuri, dar la auzul cuvîntului „fleacuri", Alexandr ridica din umeri, zîmbea cu un aer compătimitor şi tăcea. Văzînd că toate poveţele lui se irosesc în zadar, ridică şi unchiul din umeri, zîmbi compătimitor şi tăcu, după ce îi mai spuse doar atît: „Treaba ta. Vezi numai să nu-mi ceri metal dispreţuit."

— Nu-ţi fie frică, unchiule, — îi răspunse Alexandr. — E rău cînd ai bani puţini; de mulţi, nu am nevoie, iar cît îmi trebuie — am.

— Ei bine, te felicit, — zise Piotr Ivanîci.

Alexandr îl ocolea pe unchiul lui. Pierduse orice încredere în tristele sale previziri şi se temea de atitudinea lui rece faţă de dragoste în general şi — îndeosebi — de orice aluzii jignitoare la relaţiile lui cu Nadenka.

Îi era silă să-l audă pe unchiul său analizîndu-i dragostea într-un chip atît de simplu, pe baza unor legi generale şi, în

aparență, identice pentru toată lumea, pîngărind acest sentiment, atît de înalt — după părerea lui — și atît de sfînt. Își ascundea bucuriile, perspectivele trandafirii ale fericirii, presimțind că, de îndată ce le va atinge analiza unchiului său, rozele își vor pierde petalele sau se vor preface în gunoi. Piotr Ivanîci îl ocolea și el la început, de teamă ca tînărul să nu se lase cumva pe tînjeală, să se încurce în treburi, iar apoi să vină să-i ceară bani și să-i cadă pe cap.

În umbletul, în privirea, în întreaga atitudine a lui Alexandr era ceva solemn și misterios. Se purta cu ceilalți oameni așa cum se poartă la bursă un mare capitalist cu negustorașii cei mărunți — cu demnitate și modestie — gîndind în sinea lui: „Săracii de voi! Cîți dintre voi posedă o comoară ca a mea? Cine poate să simtă ca mine? Cine are un suflet atît de bogat?..." Și așa mai departe.

Era convins că pe lumea aceasta numai el știe să iubească și este iubit astfel.

Dar nu numai pe unchiul lui îl evita, ci și mulțimea — cum zicea el. Își petrecea timpul fie adorîndu-și divinitatea, fie stînd singur acasă, în biroul lui, îmbătîndu-se de fericire, analizîndo, descompunînd-o în atomi infinit de mici. Cu această îndeletnicire zicea că își făurește o lume a lui deosebită și, într-adevăr, în singurătate, își făurise din nimic un fel de lume specială și trăia mai cu seamă în acea lume, iar pe la serviciu se ducea rar și în silă, numindu-l necesitate amară, rău necesar sau proză tristă. În general, avea destule variante pentru subiectul acesta. Nu se mai ducea deloc pe la redactorul revistei sau pe la cunoștințe.

Cea mai înaltă desfătare o găsea în conversația cu eul său. „Numai rămînînd singur cu sine însuși — scria el într-o nuvelă — omul se vede ca într-o oglindă; numai atunci învață să creadă în măreția și demnitatea omului. Cît de frumos este el în această convorbire cu forțele sale spirituale! Asemenea unui conducător de oști, le trece în revistă cu toată străşnicia, le așază după un plan bine chibzuit, se avîntă în fruntea lor, luptă, realizează! Și ce vrednic de plîns e acela care nu știe, care se teme să rămînă singur cu sine însuși, care fuge de propria lui ființă și pretutindeni caută să fie înconjurat de lume, caută un alt cuget și un alt spirit..." Să-l fi auzit, ziceai că vorbește un gînditor, care descoperă noi legi ale

zidirii lumii sau ale existenței omenești. Cînd colo, nu era decît un îndrăgostit!

Iată-l șezînd într-un fotoliu volterian. În fața lui — o coală de hîrtie cu cîteva versuri. Din cînd în cînd, se apleacă deasupra coalei, corectează cîte ceva sau adaugă două-trei versuri, apoi se reazămă de spetează fotoliului și cade pe gînduri. Pe buzele lui rătăcește un zîmbet. Se vede că s-a smuls chiar acum de lîngă cupa plină a fericirii. Ochii i se închid galeș, ca la un motan somnoros, sau se aprind deodată de focul unei emoții lăuntrice.

În jur e liniște. Doar de departe, dinspre strada cea mare, se aude zgomotul înăbușit al trăsurilor; iar din cînd în cînd Evsei, care s-a săturat să tot curețe cizmele, prinde a vorbi singur: „Numai de n-aș uita: deunăzi, am luat de la prăvălie oțet de o para și varză de cinci parale. Trebuie să plătesc mîine, că altfel te pomenești că nu mă mai crede băcanul. E cîinos rău! Aici și pîinea ți se cîntărește cu chilu', ca la vreme de foamete. Mai mare rușinea! Of, doamne, m-am spetit! Iacă, dau gata și cizma asta și — la culcare. La Graci — s-o fi culcat lumea demult. Acolo, nu-i ca pe aici. Cînd o să dea dumnezeu să văd din nou..."

Rostind astea, el oftă zgomotos, suflă asupra cizmei și începu s-o frece iarăși cu peria. Considera această îndeletnicire drept îndatorirea lui cea mai de seamă și aproape unica și, îndeobște, măsura destoinicia unui servitor și chiar a oricărui alt om, după cît știe de bine să lustruiască o cizmă. Cît despre el, lustruia cu un fel de patimă.

— Termină odată, Evsei! Nu pot lucra din pricina prostiilor tale! — strigă Aduev.

— Auzi vorbă: prostii! — bombăni Evsei. — Poate că tu te ții de prostii; eu unul — fac treabă. Ia te uită cum ai murdărit cizmele! Abia dacă le mai pot curăți. — Puse cizma pe masă și se uită cu drag la luciul ca de oglindă al pielii.

— Poftim, să le curețe altul ca mine! — zise. — Iar el, cică-s prostii!

Alexandr se cufunda din ce în ce mai adînc în visurile lui despre Nadenka, apoi în visuri de creație.

Pe masă nu era nimic. Tot ce ar fi putut să-i amintească de ocupațiile lui de mai înainte, de slujbă sau de lucrul la redacția revistei era aruncat pe sub masă, pe dulap sau pe sub pat. „Pînă și vederea acestui gunoi, — spunea el, — sperie

gîndul creator, care zboară ca privighetoarea din crîng cînd aude dinspre drum scîrțiit de roți neunse."

Adeseori îl găseau zorile compunînd vreo elegie. Consacra creației tot timpul pe care nu-l petrecea la familia Liubețki. Scria cîte o poezie, apoi o citea Nadenkăi; aceasta o transcria pe hîrtie frumoasă și o învăța pe de rost, și astfel Alexandr „cunoscu cea mai mare fericire de care poate avea parte un poet, aceea de a-și auzi opera rostită de buze adorate."

„Ești muza mea — îi spunea el Nadenkăi. — Fii Vesta focului sacru care arde în pieptul meu! De-l vei părăsi, se va stinge pe vecie."

Apoi trimitea versurile la revistă, sub pseudonim. I se publicau, fiindcă nu erau rele, erau scrise curgător, pe alocuri chiar cu oarecare vigoare și pătrunse de flacăra sentimentului.

Nadenka era mîndră de dragostea lui și-l poreclise „poetul meu".

„Da, sînt al tău, al tău pe veci!" — adăuga el. În viitor, îi surîdea gloria și-și închipuia că Nadenka îi va împleti cununa, amestecînd printre lauri floarea de lămîiță, iar apoi... „O, viață, viață, cît de frumoasă ești! — exclama el. — Dar unchiul meu? De ce caută să tulbure pacea sufletului meu? Nu-i oare un demon pe care mi-l trimite ursita? De ce o fi vrînd să-mi otrăvească fericirea cu veninul lui? O face din invidie, pentru că inima lui este străină de aceste bucurii curate sau, poate, din dorința sinistră de a face rău?... Să fug, să fug cît mai departe de el!... Altfel, va ucide sufletul meu iubitor, îl va molipsi de ura lui, îl va corupe..."

Și astfel fugea de unchiul lui, nu-l mai vedea cu săptămînile și chiar cu lunile, iar cînd se întîlneau și venea vorba despre dragoste, tăcea zîmbind ironic sau asculta cu aerul unui om ale cărui convingeri nu pot fi zdruncinate prin nici un fel de argumente. Considera raționamentele lui fără greș, părerile și sentimentele lui de neclintit și hotărîse să nu se mai călăuzească de acum înainte decît de ele, spunîndu-și că nu mai e copil și de ce să socotim drept sfinte numai părerile străine?[8] și așa mai departe.

Iar unchiul era mereu același: nu-i punea nepotului său nici un fel de întrebări, nu băga în seamă sau nu voia să bage în seamă purtarea lui. Văzînd că situația lui Alexandr nu se schimbă, că duce mereu același fel de viață ca mai înainte

și nu-i cere bani, se purta din nou prietenos cu el și-l dojenea că vine atît de rar pe la dînsul.

— Nevastă-mea e supărată pe tine, — îi spunea el, — s-a învățat să vadă în tine un om al casei. Mai vino pe la noi: luăm în fiecare zi prînzul acasă.

Și atît. Dar Alexandr dădea rar pe la ei; nici n-avea cînd să se ducă: dimineața era la serviciu, iar după masă, pînă seara tîrziu, la familia Liubețki. Îi rămînea doar noaptea, dar noaptea se retrăgea în lumea lui pe care și-o făurise și continua să creeze. Apoi, din cînd în cînd, mai are omul nevoie să și doarmă.

Cu proza artistică avu mai puțin succes. Scrisese o comedie, două nuvele, o schiță și niște însemnări de călătorie. Desfășura o activitate uimitoare. Tocul îi alerga de zor pe hîrtie. Comedia și una din nuvele le-a arătat mai întîi unchiului său, rugîndu-l să-i spună dacă sînt bune la ceva. Piotr Ivanîci a citit cîteva pagini ca să-și facă o părere și i le-a înapoiat cu mențiunea: „Bun de... lipit paravane!"

Alexandr se înfurie și le trimise la redacția revistei. Dar i-au fost înapoiate amîndouă. În două locuri, pe marginea comediei, fusese scris cu creionul: „Nu e rău" — și atît. Cît despre nuvelă, se întîlneau des următoarele însemnări: „slab, inexact, denotă lipsă de maturitate, scris fără temperament, nu-i suficient de dezvoltat" și așa mai departe; iar la urmă era scris: „În general, se remarcă lipsa de cunoaștere a sufletului omenesc, o exaltare exagerată, artificialitate. Personajele sînt emfatice, nicăieri nu vezi omul adevărat... Eroul e un monstru... Nu există asemenea oameni... Nepotrivită pentru publicare! Altfel, autorul pare să aibă oarecare talent, dar trebuie să mai muncească..."

„Nu există asemenea oameni! — gîndi Alexandr mirat și amărît. — Cum să nu existe? Eroul sînt doar eu însumi. Trebuie oare să zugrăvesc acei eroi banali pe care îi întîlnești la fiecare pas, care gîndesc și simt la fel cu vulgul, fac ce face toată lumea — jalnice personaje din mărunțele tragedii și comedii de toate zilele, ființe care nu poartă pecetea unui destin mai deosebit... Să se înjosească arta pînă-ntr-atît?..."

În sprijinul purității teoriei frumosului pe care o profesa, chema umbra lui Byron, se referea la Goethe și la Schiller. Își închipuia că eroul unei drame sau al unui roman nu poate

fi decît un corsar, un poet mare sau un artist, şi-i punea pe aceşti eroi să se comporte şi să simtă în felul lui propriu.

Într-una din nuvelele sale, acţiunea se desfăşura în America. Decorul era splendid : natură americană, munţi şi, în mijlocul tuturor acestora, un exilat care-şi răpise iubita. Lumea întreagă uitase de ei ; se admirau unul pe altul şi admirau natura, iar cînd le-a venit vestea că sînt iertaţi şi se pot întoarce în patrie, n-au mai voit să se întoarcă. Mai tîrziu, peste vreo douăzeci de ani, s-a abătut pe acolo un european, care, ducîndu-se la vînătoare, însoţit de indieni, a găsit o cabană pe un munte şi, în cabană, un schelet. Acel european fusese pe vremuri rivalul eroului. Cît de frumoasă i se păruse lui Alexandr povestea aceasta ! Cu cît entuziasm o citise Nadenkăi în serile de iarnă ! Cu cît nesaţ a ascultat-o ea ! Şi să nu se publice o asemenea povestire !

Nadenkăi nu i-a spus nici un cuvînt despre nereuşita lui ; a înghiţit jignirea în tăcere şi a pus cruce întregii poveşti.

— Ce e cu nuvela ? A fost publicată ? — întreba ea.

— Nu, — îi răspundea el. — Nu se poate publica : sînt în ea multe lucruri care la noi ar părea ciudate şi anapoda...

Dacă şi-ar fi dat el seama ce adevăr spusese, vrînd să spună cu totul altceva !

De asemenea i se părea ciudat să muncească. „La ce serveşte atunci talentul ? — zicea el. — Munceşte omul lipsit de talent ; iar talentul creează uşor şi liber..."

După ce-şi aduse însă aminte că articolele lui despre agricultură şi chiar versurile au fost la început de o calitate „aşa şi aşa" — iar apoi, treptat, s-au mai perfecţionat şi au atras atenţia publicului, căzu pe gînduri şi, pricepînd toată absurditatea concluziilor sale, suspină amar şi lăsă de o parte, pentru mai tîrziu, proza artistică, dîndu-şi cuvîntul că se va ocupa de ea aşa cum se cuvine, atunci cînd inima lui va începe să bată mai regulat, cînd îşi va pune ordine în idei.

Zilele treceau una după alta — zile de nesfîrşite desfătări pentru Alexandr. Era fericit cînd săruta vîrful degetelor Nadenkăi, cînd petrecea vreo două ceasuri aşezat în faţa ei, într-o poziţie studiată, fără să-şi ia ochii de la dînsa, topindu-se de dragul ei şi oftînd sau declamînd versuri potrivite cu împrejurarea.

Adevărul ne obligă să spunem că, uneori, Nadenka răspundea la suspinele şi versurile lui printr-un căscat. Şi nu era

de mirare: inima ei era ocupată, mintea însă rămînea inactivă. Alexandr nu se îngrijea de hrana ei spirituală. Anul de încercare, fixat de Nadenka, se apropia de sfîrşit. Se afla din nou cu maică-sa în aceeaşi vilă. Alexandr mai aducea din cînd în cînd vorba despre făgăduiala ei, îi cerea îngăduinţa de a vorbi cu Maria Mihailovna. Nadenka căuta să amîne acest lucru pînă la mutarea în oraş, dar Alexandr insista.

În sfîrşit, într-o seară, la despărţire, îi dădu voie lui Alexandr să vorbească a doua zi cu mama ei.

Tînărul n-a închis ochii toată noaptea şi nici nu s-a dus a doua zi la serviciu. În capul lui nu era decît ziua de mîine; se tot gîndea cum să vorbească cu Maria Mihailovna. Compusese chiar un discurs, se pregătise, dar de îndată ce-şi aduse aminte că e vorba să ceară mîna Nadenkăi, îl furară gîndurile şi uită din nou tot. Seara a venit la vilă cu desăvîrşire nepregătit. Nici nu era nevoie de vreo pregătire: Nadenka îl întîmpină, ca deobicei, în grădină, dar cu umbra îngîndurării în ochi, fără zîmbet şi puţin cam distrată.

— Nu-i chip să vorbeşti azi cu măicuţa, — spuse ea, — e venit în vizită contele acela urîcios!

— Contele? Care conte?

— Cum, nu ştii care conte? Contele Novinski, care altul, vecinul nostru. Uite, vezi? Acolo e vila lui; de cîte ori ai admirat chiar dumneata grădina!

— Contele Novinski la dumneavoastră în vizită? — întrebă Alexandr mirat. — Cu ce ocazie?

— Nu ştiu nici eu prea bine, — răspunse Nadenka. — Stăteam aici şi citeam cartea pe care mi-ai dat-o; măicuţa nu era acasă: se dusese la Maria Ivanovna. Începuse să picure; abia apuc să intru în casă, că şi trage la scară o trăsură albastră, cu căptuşeală albă pe dinăuntru... trăsura aceea care tot trecea pe lîngă noi şi care ţi-a plăcut. Cînd mă uit, măicuţa şi un bărbat coborau dintr-însa. Au intrat şi măicuţa a spus: „Iată, domnule conte, vă prezint pe fiica mea." M-a salutat şi eu i-am răspuns. M-am ruşinat, am roşit şi am fugit în odaia mea. Iar măicuţa — ştii dumneata cum e dînsa — numai ce o aud: „S-o iertaţi, domnule conte, e cam sălbatică..." Am ghicit atunci că trebuie să fie vecinul nostru, contele Novinski. Pesemne că a adus-o pe măicuţa cu trăsura de la Maria Ivanovna, ca să n-o prindă ploaia.

— E... bătrîn? — întrebă Alexandr.

— Ce bătrîn! Ce tot spui! E tînăr şi drăguţ!...

— Ai şi avut timpul să vezi că e drăguţ! — spuse Alexandr cu năduf.

— Ei, poftim! Parcă trebuie mult timp ca să vezi? Am şi stat de vorbă cu el. O, e atît de amabil! M-a întrebat cu ce mă ocup; a vorbit despre muzică; m-a rugat să-i cînt ceva, dar n-am cîntat — nu ştiu destul. La iarnă, am s-o rog negreşit pe maman să-mi ia un profesor bun de canto. Contele zice că astăzi e foarte la modă să cînţi.

Toate acestea fură spuse cu o neobişnuită însufleţire.

— Nadejda Alexandrovna, — observă Aduev, — am crezut că iarna aceasta dumneata vei avea alte ocupaţii, pe lîngă lecţiile de canto...

— Ce fel de ocupaţii?

— Mai întrebi ce fel? — spuse Alexandr cu mustrare în glas.

— A! da... Ai venit cu barca?

Alexandr se uită la ea în tăcere. Nadenka se întoarse şi porni spre casă.

Intrînd în casă, Aduev nu era tocmai liniştit. Ce fel de conte mai era şi ăsta? Cum trebuia să se poarte cu el? Ce atitudine o fi avînd? O fi mîndru? Nepăsător? La intrarea lui Alexandr contele se ridică cel dintîi şi salută politicos. Alexandr îi răspunse printr-o înclinare stîngace, ţeapănă. Stăpîna casei făcu prezentările. Alexandr nu-şi putea da seama de ce, dar contele nu-i plăcea deloc. Era însă un bărbat frumos, înalt, zvelt şi blond, cu ochi mari şi expresivi, cu zîmbetul plăcut. În purtările lui, se simţea naturaleţe, eleganţă şi un fel de blîndeţe. Părea făcut ca să atragă simpatiile tuturor, dar pe a lui Aduev n-a atras-o.

Cu toate că Maria Mihailovna îl pofti să vină mai aproape, Alexandr se aşeză într-un colţ şi începu să se uite într-o carte, lucru ce nu era politicos defel şi dovedea o adevărată stîngăcie. Stînd în picioare, îndărătul jilţului mamei sale, Nadenka se uita cu multă curiozitate la conte, ascultîndu-l cum vorbeşte: era pentru ea o noutate.

Aduev nu se pricepea să ascundă că musafirul nu-i era pe plac. Dar acesta părea să nu-i observe mojicia: era foarte atent şi se adresa lui Aduev, căutînd să-l atragă în conversaţia generală. Zadarnic însă: Alexandr tăcea sau răspundea monosilabic: „da" sau „nu".

Cînd doamna Liubeţkaia rosti întîmplător numele lui de familie, contele întrebă dacă e rudă cu Piotr Ivanîci.

— Mi-e unchi, — răspunse scurt Alexandr.

— Mă întîlnesc adeseori cu el în lume, — zise contele.

— Se prea poate. E ceva de mirare? — Şi Aduev ridică din umeri.

Contele ascunse un zîmbet, muşcîndu-şi uşor buza de jos. Nadenka schimbă o privire cu mama ei, se îmbujoră la faţă şi plecă ochii.

— Unchiul dumitale e un om inteligent şi plăcut, — observă contele cu uşoară ironie în glas.

Aduev tăcea.

Nadenka nu mai putu să rabde. Se apropie de Alexandr şi, în timp ce contele vorbea cu mama ei, îi şopti:

— Nu ţi-e ruşine? Contele e atît de drăguţ cu dumneata, iar dumneata !...

— Drăguţ ! — răspunse Alexandr înciudat, aproape cu glas tare. — N-am nevoie de drăgălăşeniile lui. Te rog nu mai repeta acest cuvînt...

Nadenka se depărtă în grabă şi îl privi multă vreme de departe, nemişcată, făcînd ochii mari; apoi se aşeză din nou la spatele mamei sale şi nu-i mai dădu lui Alexandr nici o atenţie.

Aduev aştepta cu nerăbdare să plece contele, ca să poată, în sfîrşit, să stea de vorbă cu mama Nadenkăi. Sună însă ora zece, apoi unsprezece, dar contele tot nu pleca şi vorbea întruna.

Fuseseră epuizate toate subiectele în jurul cărora se învîrteşte de obicei conversaţia între oameni care s-au cunoscut de curînd. Contele începu să glumească. Glumea spiritual: în glumele lui nu era nimic forţat, nici o pretenţie de a face spirite, ci numai un dar special de a povesti în mod hazliu nu numaidecît o anecdotă, dar chiar o simplă noutate sau o întîmplare, sau de a transforma, printr-un singur cuvînt neaşteptat, un lucru serios în ceva nostim.

Atît mama cît şi fiica erau cu desăvîrşire cucerite de farmecul glumelor lui; pînă şi Alexandr fu nevoit de mai multe ori să-şi ascundă în dosul cărţii cîte un zîmbet înflorit fără voie pe buze. În fundul sufletului însă, fierbea de mînie.

Contele vorbea tot aşa de bine şi cu tact despre toate lucrurile: despre muzică, despre oameni şi despre ţări străine.

Cînd veni vorba despre bărbaţi şi despre femei, pe bărbaţi îi critică, fără să se lase pe el la o parte, lăudă cu dibăcie femeile îndeobşte şi, cu acest prilej, făcu complimente gazdelor.

Aduev se gîndi la ocupaţiile sale literare, la versuri: „Cred că pe tărîmul acesta îl tai" — socoti el. Conversaţia atinse literatura; mama şi fata spuseră că Alexandr e scriitor.

„Ce o să se mai fistîcească!" — gîndi Aduev.

Dar contele nu se fistîci deloc. Vorbi despre literatură, ca şi cum niciodată nu s-ar fi ocupat de altceva; făcu în treacăt cîteva observaţii juste referitoare la celebrii scriitori ruşi şi francezi contemporani. Pe lîngă asta, din cele spuse reieşea că era în relaţii prieteneşti cu literaţi ruşi din cei mai de seamă, iar la Paris făcuse cunoştinţă şi cu cîţiva scriitori francezi. Despre cîţiva dintre ei vorbi cu respect, iar pe alţii îi schiţă oarecum caricatural.

Despre poeziile lui Alexandr, a spus că nu le cunoaşte şi nici n-a auzit de ele...

Nadenka îi aruncă lui Aduev o privire ciudată, ca şi cum l-ar fi întrebat: „Cum vine asta? Se vede că n-ai făcut mare isprăvă..."

Pe Alexandr îl cuprinse deodată sfiala. Nu se mai arăta mojic şi obraznic, ci pur şi simplu abătut. Era ca un cocoş plouat care se ascunde sub o streaşină.

Din oficiu se auzeau zăngănind pahare şi tacîmuri; puneau masa. Iar contele n-avea de gînd să plece. Se spulberase orice speranţă. Primise chiar invitaţia doamnei Liubeţkaia să rămînă la masă şi să guste din laptele covăsit.

„Cît e el de conte, dar lapte covăsit mănîncă!" — şopti Aduev, uitîndu-se cu ură la Novinski.

Contele mînca cu poftă, continuînd să glumească şi simţindu-se ca la el acasă.

— Neruşinatul! Vine pentru prima oară în casă şi nu se sfieşte să mănînce cît trei! — şopti din nou Alexandr la urechea Nadenkăi.

— Ei şi? Îi e foame! — răspunse ea simplu.

În cele din urmă, contele plecă, dar acum era prea tîrziu ca să mai poţi vorbi despre lucruri serioase. Aduev îşi luă pălăria şi fugi pe uşă. Nadenka îl ajunse din urmă şi reuşi să-l liniştească.

— Rămîne pe mîine? — întrebă Alexandr.

— Mîine nu sîntem acasă.

— Atunci pe poimîine.

Se despărțiră.

A treia zi, Alexandr sosi ceva mai devreme. Încă din grădină auzi niște sunete necunoscute venind din casă. Părea să fie un violoncel... Se apropie mai mult... Nu, nu era violoncel... Era o voce de bărbat. Și ce voce! Sonoră și tînără — o voce ce părea să bată la ușa unei inimi de femeie. Ajunse și la inima lui Aduev, însă în alt fel; inima lui se strînse dureros de tristețe, de invidie și ură, de o presimțire nelămurită, dar apăsătoare. Intră în vestibul.

— Cine e la dumneavoastră în vizită? — întrebă el pe unul din servitori.

— Contele Novinski.

— A venit demult?

— De pe la șase.

— Spune-i încetișor duduiei că am trecut pe aici și am să viu mai tîrziu.

— Am înțeles.

Alexandr ieși din casă și porni să rătăcească printre vile, încotro îl duceau picioarele. Se întoarse peste vreo două ceasuri.

— Mai e la dumneavoastră? — întrebă el.

— Da și mi se pare că rămîne la masă. Conița a poruncit să se frigă cîteva găinușe.

— I-ai spus duduiei ce ți-am poruncit?

— I-am spus.

— Și dînsa ce-a zis?

— N-a binevoit să răspundă.

Alexandr plecă acasă și nu se mai duse pe acolo două zile. Dumnezeu știe cîte i-au trecut prin cap și ce a fost în sufletul lui în acest răstimp; în cele din urmă, se duse iar.

Zărind de departe vila, se ridică în picioare în barcă, cu mîna streașină la ochi, ca să-i ferească de soare. Zări printre pomi rochia albastră, care-i venea atît de bine Nadenkăi; ce bine o prindea albastrul! Punea totdeauna rochia aceasta cînd voia să-i placă lui. Aduev simți că i se ridică o piatră de pe inimă.

„Aha! Vrea să-și răscumpere nepăsarea ei involuntară, trecătoare, față de mine — gîndi el. — Dar nu-i ea vinovată, ci numai eu: cum am putut să mă port în halul acesta de neiertat? Asemenea purtări nu fac decît să indispună pe oameni;

un om străin, o cunoştinţă nouă... e foarte firesc ca ea, în calitate de gazdă... Iat-o ! Iese din tufiş şi se îndreaptă pe cărăruie spre grilaj ; aici se va opri şi mă va aştepta..."

Într-adevăr, Nadenka ieşi în aleea mare... Dar cine mergea pe cărare alături de ea?... Lui Alexandr nu-i venea să-şi creadă ochilor.

— Contele ! — exclamă el cu durere în glas.

— Aud ? — îi răspunse unul din vîslaşi.

— În grădină, singură cu el... — şopti Alexandr — ca şi cu mine...

Contele şi Nadenka se apropiară de grilaj, apoi, fără a-şi arunca privirile în direcţia fluviului, se întoarseră şi porniră cu pas domol îndărăt pe alee. Înclinat spre ea, contele îi vorbea încetişor. Fata mergea cu capul plecat.

Aduev, în picioare în barcă, rămase nemişcat, cu gura căscată, cu braţele întinse spre mal. Braţele îi căzură apoi în jos şi el se lăsă pe bancă. Vîslaşii trăgeau înainte la lopeţi.

— Încotro ? — strigă el înfuriat, venindu-şi în fire. — Înapoi !

— S-o pornim înapoi ? — repetă unul din oameni, căutînd la el cu gura căscată.

— Înapoi, am zis ! Ori eşti surd ?

— Nu vă mai duceţi acolo ?

Celălalt vîslaş începu să tragă grăbit şi tăcut la lopata din stînga, apoi amîndoi porniră să vîslească cu ambele lopeţi şi barca alunecă repede înapoi. Alexandr îşi îndesă pălăria adînc pe ochi, aproape pînă la umeri şi se cufundă într-o chinuitoare meditaţie.

Nu s-a mai dus după aceea timp de două săptămîni la familia Liubeţki.

Două săptămîni ! Ce lung răstimp pentru un îndrăgostit ! A stat într-o neîncetată aşteptare, doar-doar vor trimite pe cineva la el ca să afle ce a păţit, dacă nu s-a îmbolnăvit cumva — aşa cum făceau întotdeauna atunci cînd Alexandr se îmbolnăvea sau avea toane. De obicei, la începutul scrisorii, Nadenka se interesa aşa, de formă, în numele maică-si, apoi îi scria din partea ei cîte şi mai cîte ! Ce de imputări drăgălaşe, ce îngrijorare duioasă îi arăta şi cîtă nerăbdare !

„Nu, de rîndul acesta, n-am să capitulez prea curînd — gîndea Alexandr. — Am s-o chinuiesc puţin. Am să-i arăt cum

trebuie să se poarte cu un bărbat străin. N-are să fie chiar atît de uşoară împăcarea!"

Îşi făuri un plan de cruntă răzbunare, visa scene de căinţă, îşi închipuia cît de mărinimos o va ierta şi-i va face morală. Dar nimeni nu-i trimitea nici o solie, nici nu căuta să-i ceară iertare, ca şi cum nici n-ar fi existat un Alexandr Feodorîci.

Slăbise şi se trăsese la faţă. Gelozia e mai chinuitoare ca orice boală, mai cu seamă o gelozie ce nu se întemeiază pe dovezi, ci numai pe bănuieli. Odată ce apar dovezile, se sfîrşeşte de cele mai multe ori cu gelozia şi, în acelaşi timp, şi cu dragostea; atunci ştii cel puţin ce ai de făcut, dar pînă atunci nu faci decît să te chinuieşti. Şi Alexandr se chinuia amarnic.

În cele din urmă, se hotărî să se ducă acolo într-o dimineaţă, crezînd că o va găsi pe Nadenka singură şi că va putea să aibă cu ea o explicaţie.

Cînd sosi, nu era nimeni în grădină, de asemenea nici în sală, nici în salon. Trecu în antreu, deschise uşa care dădea afară...

Ce scenă i se înfăţişă deodată! Doi jochei, purtînd livreaua contelui, ţineau de căpăstru doi cai de călărie. Contele şi servitorul îi ajutau Nadenkăi să încalece pe unul din ei; celălalt cal era pregătit pentru conte. În cerdac, se afla Maria Mihailovna. Se încrunta, urmărind cu îngrijorare această scenă.

— Ţine-te mai bine, Nadenka, — striga ea. — Pentru dumnezeu, domnule conte, ai grijă de copilă! Vai! Mi-e frică, zău aşa, mi-e frică. Ţine-te de urechile calului, Nadenka: nu vezi cum joacă? Parcă e dracul gol.

— Nu-i nimic, maman, — răspunse vesel Nadenka. — Acum ştiu să călăresc. Uită-te.

Îi dădu bici calului, care făcu un salt înainte, prinzînd să sară şi să joace pe loc.

— Vai de mine şi de mine! Ţineţi-o! — ţipa Maria Mihailovna, dînd din mîini. — Astîmpără-te că te omoară!

Dar Nadenka trase de dîrlogi şi calul se opri.

— Ai văzut cum mă ascultă? — zise ea şi mîngîie calul pe gît.

Pe Aduev, nu-l luă nimeni în seamă. Stătea acolo, palid, privind-o în tăcere pe Nadenka. Parcă înadins, fata arăta mai frumoasă ca oricînd. Ce bine o prindeau hainele de călărie şi pălăriuţa cu voal verde! Cît de bine i se desenau formele!

Fața îi era însuflețită de o mîndrie sfioasă și de bogăția senzațiilor noi.

Obrajii ei cînd se îmbujorau de plăcere, cînd își pierdeau culorile. Calul juca ușor în loc, făcînd-o pe mlădioasa călăreață să se aplece grațios înainte și înapoi. Se legăna în șa ca un lujer de floare clătinat de vînt. Pe urmă, jocheul ținu calul contelui.

— Conte! Trecem iar prin pădure? — întrebă Nadenka.

„Iar!" — gîndi Aduev.

— Desigur, — răspunse contele.

Caii porniră.

— Nadejda Alexandrovna! — strigă deodată Aduev cu o voce disperată.

Se opriră toți; se uitau înmărmuriți de mirare la Alexandr. Astfel trecu o clipă.

— Ah! E Alexandr Feodorîci! — rosti doamna Liubețkaia, revenindu-și cea dintîi în fire.

Contele se înclină amabil. Cu un gest grăbit, Nadenka ridică voaleta de pe față, se întoarse și-i aruncă o privire speriată, deschizînd ușor gurița. Apoi îndată îi întoarse spatele, dădu biciul calului care se avîntă și, în două salturi, dispăru pe poartă. Contele se repezi în urma ei.

— Mai încet, mai încet, pentru dumnezeu! — strigă mama Nadenkăi. — Ține-te de urechile calului. Of, doamne dumnezeule! Acuși o să cadă. Ce grozăvie!

Dispărură. Nu se mai auzea decît tropotul cailor și deasupra drumului mai stăruia doar un nor de praf. Alexandr rămase singur cu Liubețkaia. Se uita la ea în tăcere, ca și cum ar fi întrebat-o din ochi: „Ce înseamnă asta?" Răspunsul veni îndată.

— Au plecat, s-au dus, — spuse ea. — Nu-i nimic. Să lăsăm tineretul să petreacă, iar noi doi o să stăm de vorbă, Alexandr Feodorîci. Dar ce s-a întîmplat că de două săptămîni n-am mai auzit nimic de dumneata? Se vede treaba că ne-ai uitat de tot.

— Am fost bolnav, Maria Mihailovna, — răspunse el posomorît.

— Se și vede: ai slăbit și ești atît de palid! Haide, stai jos și odihnește-te. Nu vrei să-ți fiarbă niște ouă moi? Pînă la masă mai e mult.

— Vă mulțumesc, nu mi-e foame.

— Dar de ce? Se face într-o clipă. Şi am nişte ouă aşa de bune: chiar azi mi le-a adus un finlandez.

— Nu, nu!

— Dar ce e cu dumneata? Te-am aşteptat mereu să vii. Mă gîndeam: ce o fi cu dînsul? Nici de venit nu vine, nici cărţi franţuzeşti nu-mi aduce. Îţi aminteşti că mi-ai promis ceva? „Peau de chagrin“ [9] parcă? Am tot aşteptat — cînd colo, nimic. Nu ne mai iubeşte Alexandr Feodorîci, mă gîndeam. Zău aşa.

— Mă tem că dumneavoastră nu mă mai iubiţi, Maria Mihailovna.

— E păcat să spui una ca asta, Alexandr Feodorîci! Eu te iubesc ca pe băiatul meu. De Nadenka, ce-i drept, nu ştiu. Dar ce ştie ea? E copil încă. Nu ştie să preţuiască oamenii! În fiecare zi, îi spun: ce o fi cu Alexandr Feodorîci de nu mai vine pe la noi? Şi aştept mereu. Crede-mă, zilele acestea nu m-am aşezat la masă pînă la cinci. Mă tot gîndeam: „poate că vine.“ Chiar şi Nadenka îmi spunea cîteodată: „Ce e asta, maman? Pe cine aştepţi dumneata? Mie mi-e foame, cred că i-o fi şi contelui...“

— Dar contele... vine des? — întrebă Alexandr.

— Da, aproape în fiecare zi, uneori şi de două ori pe zi. E atît de drăguţ, ne iubeşte atît... Aşadar, Nadenka spune: „Mi-e foame şi atîta tot. Hai la masă!“ „Şi dacă o veni Alexandr Feodorîci?“ zic eu. „Nu vine, zice ea. Vrei să fac prinsoare că nu vine? Degeaba aştepţi...“ Pentru Alexandr, fiecare cuvînt al doamnei Liubeţkaia era ca o lovitură de cuţit în inimă.

— Chiar aşa spunea?... — întrebă el, silindu-se să zîmbească.

— Da, chiar aşa spunea şi mă grăbea mereu. Mă ştii că sînt cam severă, cu toate că arăt atît de blîndă. O certam întruna: „Ba îl aştepţi pînă la ora cinci, zic, fără să iei masa, ba nu vrei să-l aştepţi deloc! Tare năzuroasă mai eşti! Şi nu e frumos. Alexandr Feodorîci e o cunoştinţă veche de a noastră, ne iubeşte, iar unchiul lui, Piotr Ivanîci, ne-a arătat multă bunăvoinţă... Nu e frumos să te porţi aşa. Te pomeneşti că se supără pe noi şi nu mai vine să ne vadă...“

— Şi dînsa ce zicea? — întrebă Alexandr.

— Nu zicea nimic. O ştii doar cît e de neastîmpărată: odată sare de pe scaun, se porneşte pe cîntat şi o zbughează afară. Sau spune: „Vine el, dacă are poftă.“ Jucăuşă fată! Şi eu gîn-

deam : „Las' că vine el." Cînd colo, mai trecea o zi — şi nimic. Eu începeam iar : „Ce o fi asta, Nadenka ? N-o fi cumva bolnav Alexandr Feodorîci ?" „Nu ştiu, maman, zicea. De unde să ştiu ?" „Hai să trimitem pe cineva, să întrebăm ce-i cu el." Şi uite aşa : am tot spus să trimitem, dar pînă la urmă, n-am mai trimis pe nimeni. Eu am uitat, m-am bizuit pe Nadenka, iar ea e tare zăpăcită. Uite, acum a apucat-o pofta să călărească ! L-a văzut odată pe conte trecînd călare prin faţa ferestrei şi a început să mă bată la cap : „Vreau să călăresc" şi gata ! Am zis eu ba una, ba alta — ea nu : „Vreau şi iar vreau !" E nebună. Pe vremea mea, nu se pomenea să călărească fetele ! Pe noi, ne creşteau altfel. Dar astăzi, ţi-e groază să mai şi vorbeşti, au început şi cucoanele să fumeze. Uite, peste drum de noi şade o văduvă tînără ; stă pe balcon şi-i trage toată ziua dintr-un fir de pai. Lumea trece şi pe jos şi în trăsură prin faţa ei, dar ei puţin îi pasă ! Pe vremuri era obiceiul la noi că dacă se nimerea chiar şi un bărbat să miroasă a tutun într-un salon...

— Şi demult a început ? — întrebă Alexandr.

— De, nu ştiu, se spune că moda asta a ieşit de vreo cinci ani : că doar toate acestea de la franţuji ne vin...

— Nu vă întreb despre fumat. A început demult să călărească Nadejda Alexandrovna ?

— Să tot fie vreo săptămînă şi jumătate. Contele e atît de bun, atît de amabil. Cîte nu face el pentru noi ! Şi cum o răsfaţă ! Uită-te ce de flori sînt aici ! Şi toate-s din grădina lui. Uneori, mi-e chiar ruşine. „Ce e asta, zic, domnule conte, de ce o răsfăţaţi aşa ? Are să se strice de tot fata !" Şi pe ea o cert. Am fost cu Maria Ivanovna şi cu Nadenka la dînsul, la manej : ştii că o supraveghez de aproape pe Nadenka. Cine poate să-şi păzească mai bine fiica decît o mamă ? M-am ocupat singură de educaţia ei şi pot spune fără să mă laud: să-i dea dumnezeu oricui aşa fată! Şi uite aşa a învăţat Nadenka să călărească, cu noi de faţă. Pe urmă, am luat masa la el în grădină şi iată, acum călăreşte în fiecare zi. Şi ce casă bogată are ! Am vizitat-o : e atît de luxos la el şi aranjat peste tot cu atîta gust !

— În fiecare zi ! — spuse Alexandr încet.

— Şi de ce să nu se distreze fata ? Am fost doar şi eu tînără... Îmi aduc aminte...

— Şi cît durează plimbările acestea ?

— Vreo trei ceasuri. Dar ia spune-mi, ce ai avut dumneata?

— Nu știu... mă cam doare-n piept... — făcu el, ducîndu-și mîna la inimă.

— Și nu iei nimic?

— Nu.

— Uite-așa sînt tinerii! Spun mereu că nu-i nimic și se trezesc cînd e prea tîrziu! Ce simți: te doare, te trage sau te înjunghie?

— Mă și doare, mă și trage, mă și înjunghie, — spuse distrat Alexandr.

— Ai răcit, doamne ferește! Să nu neglijezi așa ceva, că altfel o pățești... Ai putea să capeți o aprindere de plămîni. Și nu există nici o doctorie. Știi ceva? Să-ți iei niște Opodeldok, și seara, la culcare, să te freci pe piept, să freci pînă se rooșește bine pielea, iar în loc de ceai să iei niște tizane de buruieni — îți dau eu rețeta.

Nadenka se întoarse de la plimbare palidă de oboseală. Se aruncă pe canapea, abia trăgîndu-și sufletul.

— Ia te uită! — spuse Maria Mihailovna, punîndu-i mîna pe frunte, — ce tare ai obosit; abia mai răsufli. Bea puțină apă și apoi du-te de te schimbă, să mai dai drumul la șireturi. N-o să se sfîrșească bine aceste plimbări călare!

Alexandr și contele rămaseră toată ziua acolo. Contele era ca și mai înainte, politicos și atent față de Alexandr: îl pofti să vină să-i vadă grădina, să meargă cu ei călare, îi oferi un cal.

— Nu știu să călăresc, — răspunse cu răceală Aduev.

— Nu știi? — întrebă Nadenka. — E atît de amuzant să călărești! Mergem și mîine, conte?

Contele se înclină.

— Mai astîmpără-te, Nadenka, — îi spuse mamă-sa. — Îl plictisești cam mult pe conte.

Cu toate acestea, nimic nu arăta că între conte și Nadenka ar fi existat relații mai deosebite. Era la fel de amabil cu mama ca și cu fata, nu căuta prilej să rămînă singur cu Nadenka, nu fugea după ea în grădină, se uita la ea ca și la mama ei. Purtarea ei liberă față de el, cît și plimbările călare se explicau, în ceea ce o privește pe ea, prin caracterul ei cam sălbatic și inegal, prin naivitate ori poate chiar printr-o educație insuficientă, prin necunoașterea convențiilor mondene. Iar în ceea ce o privește pe mamă-sa, prin slăbiciune și lipsă

de perspicacitate. Amabilitatea şi atenţiile contelui, ca şi vizitele lui zilnice, le puteai atribui atît faptului că erau vecini, cît şi primirii călduroase pe care o găsea întotdeauna la familia Liubeţki.

Dacă ar fi fost să priveşti cu ochiul liber, lucrul ar fi părut chiar foarte firesc. Dar Alexandr se uita printr-o lentilă măritoare şi vedea multe... multe lucruri pe care nu le poţi distinge cu ochiul liber.

„De ce oare — se întreba el — s-o fi schimbat Nadenka faţă de mine?" Nu-l mai aştepta în grădină, nu-l întîmpina cu zîmbetul pe buze, ci mai curînd cu spaimă. De la un timp, se îmbrăca mult mai îngrijit. Nu mai era neglijentă în purtări. Era mult mai chibzuită în tot ce făcea, părea că a devenit mai înţeleaptă. Uneori, în ochii şi în cuvintele ei, se ascundea ceva ce semăna a taină... Ce se făcuseră nazurile ei drăgălaşe, sălbăticia ei, ştrengăriile, vioiciunea? Dispăruseră toate. Devenise serioasă, tăcută şi gînditoare. Părea s-o frămînte ceva. Semăna acum cu oricare altă fată: era tot atît de prefăcută, minţea ca toate fetele, îl întreba cu atîta îngrijorare despre sănătate... era mereu atentă şi amabilă numai de formă... faţă de el, de Alexandr! O, doamne! Şi inima lui se strîngea dureros.

„Trebuie să fie ceva la mijloc — îşi repeta el în gînd — nu degeaba e aşa! Dar o voi afla, fie ce-o fi şi, atuncea, vai şi amar..."

Nu las eu ca seducătorul
Cu laude — suspin nedrept
Să-nşele tînărul ei piept;
Ca viermele ce se strecoară
Să roadă lujerul de crin
Ca floarea sub al lui venin
De-abia îmbobocind să piară[10].

Şi în ziua aceea, după ce contele plecă, Alexandr încercă să găsească o clipă pentru a sta de vorbă cu Nadenka între patru ochi. Ce n-a făcut? A luat cartea cu care odinioară fata îl momea de lîngă mamă-sa ca să vină după ea în grădină — i-a arătat-o şi a pornit spre mal, crezînd că o să vină şi dînsa. A aşteptat-o multă vreme, dar fata n-a venit. Atunci s-a întors în odaie. Nadenka citea o carte şi n-a aruncat nici o privire spre el. Alexandr s-a aşezat alături de dînsa. Fără a ridica ochii de pe carte, l-a întrebat în treacăt dacă se mai

ocupă de literatură şi dacă a mai publicat ceva nou. N-a pomenit nici un cuvînt despre cele ce au fost între ei.

Alexandr intră în vorbă cu doamna Liubeţkaia. Nadenka se duse în grădină. Cînd mama ieşi din odaie, se repezi şi Aduev în grădină. Zărindu-l, Nadenka se ridică de pe bancă şi o porni încet, nu întru întîmpinarea lui, ci spre casă, pe aleea care ocolea grădina, ca şi cum ar fi vrut să-l evite. Alexandr iuţi pasul; ea făcu la fel.

— Nadejda Alexandrovna! — strigă el de departe. — Aş vrea să-ţi spun două vorbe.

— Să mergem în casă: afară e umed, — îi răspunse ea.

Întorcîndu-se în casă, se aşeză din nou lîngă mamă-sa. Lui Alexandr — să-i vină rău.

— Ai început şi dumneata să te temi de umezeală? — întrebă el ironic.

— Da, acuma serile sînt atît de întunecoase şi reci, — răspunse ea căscînd.

— O să ne mutăm în curînd la oraş, — spuse mama ei. — Te rog, Alexandr Feodorîci, treci pe la locuinţa noastră şi adu-i aminte proprietarului să dreagă două broaşte la uşi şi oblonul de la odaia Nadenkăi. Ne-a făgăduit că o să facă, dar te pomeneşti că uită. Toţi îs la fel: le place numai să încaseze bani.

Aduev se ridică să-şi ia rămas bun.

— Vezi să nu lipseşti multă vreme! — îi recomandă Maria Mihailovna.

Nadenka tăcea.

Alexandr ajunsese la uşă. Se întoarse spre ea. Nadenka făcu trei paşi în direcţia lui. Inima tînărului începu să bată mai tare.

„În sfîrşit!" — îşi zise.

— Vii la noi mîine? — îl întrebă ea cu răceală, dar aţintindu-şi cu o vie curiozitate ochii asupra lui.

— Nu ştiu. Dar de ce?

— Întreb şi cu aşa. Vii?

— Ai vrea să viu?

— Vii mîine la noi? — repetă ea cu aceeaşi răceală, dar cu şi mai multă nerăbdare în glas.

— Nu! — răspunse el înciudat.

— Dar poimîine?

— Nu; n-am să vin o săptămînă întreagă, poate chiar două...

și mai mult! — Și aținti asupra ei o privire cercetătoare, căutînd să-i citească în ochi impresia produsă de acest răspuns.

Fata tăcea, dar la răspunsul lui își lăsă ochii în jos. Ce ascundeau ei oare? A trecut poate prin lumina lor o umbră de tristețe, a scăpărat poate o sclipire de bucurie... nimic nu puteai citi pe fața ei frumoasă, dar nemișcată, ca de marmoră.

Alexandr își strînse pălăria în mînă și ieși.

— Nu uita să te freci pe piept cu Opodeldok! — îi strigă din urmă Maria Mihailovna.

Alexandr se frămînta din nou, căutînd să înțeleagă ce rost a avut întrebarea Nadenkăi. Ce era în ea: dorința sau teama de a-l revedea?

— Ce chin! Ce chin groaznic! — își spunea el, cuprins de deznădejde.

Bietul Alexandr n-a putut rezista: a treia zi, a venit iar. Cînd s-a apropiat de casă, Nadenka era lîngă grilajul grădinii. Dintru-ntîi, Alexandr s-a bucurat, dar cînd s-a mai apropiat de mal, fata s-a întors cu spatele, avînd aerul că nu l-a văzut și, făcînd cîțiva pași înlături pe cărare, ca și cum s-ar fi plimbat fără nici un scop, porni spre casă.

O găsi lîngă maică-sa. Mai erau și vreo doi musafiri din oraș, apoi vecina lor Maria Ivanovna și nelipsitul conte. Alexandr abia putea să-și îndure chinul. Ziua trecu din nou în conversații superficiale, lipsite de orice interes. Cît de mult îl plictiseau toți musafirii aceștia! Vorbeau liniștit despre tot felul de fleacuri, discutau, glumeau și rîdeau.

„Rid! — gîndea Alexandr. — Mai pot să rîdă, în timp ce... Nadenka... s-a schimbat față de mine! Ce le pasă! Oameni de nimic: se bucură de toate cele!"

Nadenka ieși în grădină; contele nu se duse după ea. De la un timp încoace, se părea că atît el cît și Nadenka se feresc unul de altul cînd Alexandr era de față. Citeodată îi găsea singuri în grădină sau în odaie, dar pe urmă se despărțeau și căutau să nu mai fie văzuți împreună. Era o descoperire nouă și înspăimîntătoare pentru Alexandr: un semn că erau înțeleși.

Musafirii plecară. Plecă și contele. Nadenka nu știa și nu se grăbea să vină în casă. Fără să-i mai pese de etichetă, Aduev o lăsă pe Maria Mihailovna singură și se duse în grădină. Nadenka stătea întoarsă cu spatele spre Alexandr, ținîndu-se de grilaj cu o mînă pe care-și sprijinea capul, ca în seara aceea de neuitat... Nu l-a văzut și nici n-a auzit cînd s-a apropiat.

Ce tare îi bătea lui Alexandr inima pe cînd se apropia de ea în vîrful degetelor! I se tăiase răsuflarea.

— Nadejda Alexandrovna! — îngăimă el, pradă unei puternice emoții.

Fata tresări, ca și cum, foarte aproape, ar fi tras cineva cu pușca, se întoarse spre Alexandr și se dădu repede cu un pas îndărăt.

— Spune-mi, te rog, de ce e atîta fum acolo? — îl întrebă ca să-și ascundă tulburarea, arătînd cu un gest grăbit malul celălalt al rîului. — O fi vreun incendiu sau vreun cuptor de acelea... de la uzină?...

Alexandr se uită la ea în tăcere.

— Am crezut că arde ceva acolo, zău... De ce te uiți așa la mine? Nu mă crezi?

Tăcu.

— Și dumneata, — începu el, clătinînd din cap, — și dumneata ești ca și celelalte... Cine s-ar fi așteptat la aceasta... acum două luni?

— Ce spui? Nu te înțeleg, — zise ea și dădu să plece.

— Stai puțin, Nadejda Alexandrovna, nu mai sînt în stare să îndur chinul acesta.

— Care chin? Nu știu, zău...

— Nu te mai preface. Spune-mi mai bine: dumneata ești? Ești tot aceeași care ai fost înainte?

— Sînt tot aceeași! — rosti ea hotărît.

— Cum așa? Nu te-ai schimbat deloc față de mine?

— Nu. Mi se pare că sînt tot atît de prietenoasă cu dumneata, te întîmpin cu aceeași voie bună.

— Cu aceeași voie bună! Dar atunci de ce fugi de lîngă grilaj?...

— Fug? Ia te uită ce invenții: eu stau aici, lîngă grilaj, iar dumneata zici că fug.

Rîse forțat.

— Nadejda Alexandrovna, lasă șiretlicurile! — urmă Aduev.

— Care șiretlicuri? Ce ai cu mine?

— Dumneata ești oare? Doamne dumnezeule! Abia acum o lună și jumătate, aci, în locul acesta...

— De ce o fi atîta fum pe malul celălalt?

— E îngrozitor! Îngrozitor! — spunea Alexandr.

— Dar ce ți-am făcut? Nu mai vrei să vii pe la noi, mă rog, te privește... Nu pot să te reții cu forța... — începu Nadenka.

— Te prefaci! Parcă nu știi și dumneata de ce nu mai vin? Cu ochii în altă parte, Nadenka clătină din cap.

— Dar contele? — întrebă el, aproape amenințător.

— Care conte?

Părea că atunci, întîia oară, aude vorbindu-se de el.

— Cum, care conte? Poate vrei să spui că nu-ți face nici o impresie? — zise Alexandr, uitîndu-se drept în ochii ei.

— Ai înnebunit! — îi răspunse ea, dîndu-se îndărăt.

— Da! Nu te înșeli! — urmă el. — Îmi pierd mințile pe zi ce trece... Cum se poate să te porți atît de perfid, atît de nerecunoscător, față de omul care te-a iubit mai mult ca orice pe lume, care, pentru dumneata, a uitat tot... care credea că va fi în curînd fericit pentru totdeauna... Iar dumneata...

— Dar ce am făcut? — zise ea, retrăgîndu-se iarăși cu un pas.

— Ce-ai făcut? — răspunse el, înfuriat de atît sînge rece. — Ai uitat! Dar adu-ți aminte că aici, chiar în locul acesta, mi-ai jurat de o sută de ori că vei fi a mea. „Aceste jurăminte le aude dumnezeu" — spuneai atunci. Da, le-a auzit! Ar trebui să roșești de rușine în fața cerului, în fața acestor copaci, în fața fiecărui fir de iarbă... Tot ce-i aici a fost martor al fericirii noastre; fiecare grăunte de nisip vorbește de dragostea noastră. Privește, aruncă o privire în jurul dumitale! Ești o sperjură !!!

Nadenka se uita la el cu spaimă. Ochii lui aruncau scîntei, buzele îi erau albe.

— Vai, ce rău ești! — îngînă ea cu sfială. — De ce ești atît de supărat? Nu te-am refuzat, n-ai vorbit încă cu maman... atunci de unde știi...

— Să mai vorbesc după asemenea fapte?...

— Care fapte? Nu știu...

— Care fapte! Îți spun numaidecît: ce înseamnă aceste întîlniri cu contele, aceste plimbări călare?

— Doar n-am să fug de el cînd maman pleacă din odaie! Iar călăria înseamnă... că-mi place să călăresc... E atît de plăcut să galopezi... Vai, ce cal drăguț e Lucie! Ai văzut-o?... Mă cunoaște acum...

— Dar schimbarea în atitudinea dumitale față de mine? De ce toată ziua bună-ziua e contele aici, de dimineață pînă seara?

— Ah, doamne! De unde să știu eu? Ce caraghios ești! Așa vrea maman...

— Nu-i adevărat! Maman vrea ce vrei dumneata. Dar toate cadourile acelea: notele, albumurile, florile? pentru cine sînt? Tot pentru maman?

— Da, ei îi plac foarte mult florile. Chiar ieri a cumpărat de la grădinar...

— Şi despre ce vorbeşti cu el aşa tainic? — urmă Alexandr, fără să ia în seamă cuvintele ei. — Uite, păleşti, singură îţi simţi vina. Să distrugi fericirea unui om, să uiţi, să nimiceşti tot atît de uşor, atît de repede!... Făţărnicie, ingratitudine, minciună, trădare! Da, trădare!... Cum ai putut să ajungi pînă aici? Un conte bogat, un fante, a binevoit, să-ţi arunce o privire mai dulce — şi gata! Te-ai lăsat ademenită, ai şi căzut în genunchi în faţa acestui astru de tinichea. Dar unde ţi-e sfiala ta de fată?! Să nu-l mai prind pe conte pe aici! — zise el şi vocea i se înecă în gîtlej. — Auzi? Părăseşte-l, rupe orice relaţii cu el, ca să uite pînă şi calea ce duce la casa voastră! Nu vreau...

O apucă furios de mînă.

— Maman, maman! Vino încoace! — strigă Nadenka, zbătîndu-se în mîinile lui Alexandr şi cînd se smulse, o rupse la fugă spre casă.

Alexandr se aşeză pe bancă şi-şi cuprinse capul în palme.

Nadenka ajunse într-o goană acasă şi se prăbuşi pe un scaun, palidă şi speriată.

— Ce-i cu tine? Ce s-a întîmplat? De ce strigi aşa? — o întrebă cu îngrijorare mama ei, venind spre dînsa.

— Alexandr Feodoriei... e bolnav! — abia putu să îngîne fata.

— Şi de ce te-ai speriat?

— Mi-e frică... Maman, pentru dumnezeu, nu-l lăsa să vină la mine.

— Tare m-ai înspăimîntat, nebuno! Ei şi ce-i dacă e bolnav? Ştiu ce are: îl doare pieptul. De ce să te temi? N-o fi oftică! O să se frece cu Opodeldok şi are să-i treacă. Se vede că nu m-a ascultat şi nu şi-a făcut fricţia.

Alexandr îşi veni în fire. Frigurile geloziei se mai potoliseră, dar chinul era îndoit. Nu-şi limpezise bănuielile, şi numai o speriase pe Nadenka şi acum, firește, nu mai putea să obţină de la ea nici un răspuns. N-a ştiut să procedeze. Asemeni oricărui îndrăgostit, fu cuprins deodată de îndoială: „Dar dacă nu-i vinovată? Poate că într-adevăr e indiferentă faţă de conte. Zăpăcita de mamă-sa îl invită în fiecare zi; ce să facă fata? El e amabil, ca orice om de lume; Nadenka e o fată drăguţă; poate că

el ar vrea să-i placă Nadenkăi, dar asta nu înseamnă că i-a şi plăcut. Poate că ei îi plac doar florile, călăria, petrecerile nevinovate, nu însuşi contele? Să admitem chiar şi o doză de cochetărie: oare ar fi o greşeală de neiertat? Sînt şi alte fete, mai mari decît ea, care dumnezeu le mai ştie ce fac."

Tînărul îşi revenise puţin. O rază de bucurie îi lumina acum sufletul. Aşa sînt toţi îndrăgostiţii: uneori prea orbi, alteori mult prea clarvăzători. Şi apoi, e atît de plăcut să îndreptăţeşti purtarea fiinţei iubite!

„Dar atunci, cum se explică schimbarea ei în purtările faţă de mine? — se întrebă deodată şi păli din nou. — De ce mă ocoleşte, de ce tace, ca şi cum i-ar fi ruşine? De ce ieri, în zi de lucru, era îmbrăcată atît de elegant? N-au fost alţi musafiri, afară de el. De ce a întrebat dacă vor începe curînd spectacolele de balet?" Răspunsul era simplu; dar Alexandr îşi aduse aminte că odată, în treacăt, contele făgăduise să facă rost de o lojă oricînd şi oricît de greu ar fi; aceasta însemna că se va duce cu ele la spectacole. „De ce a plecat dînsa ieri din grădină? De ce n-a venit în grădină? De ce a întrebat cutare lucru? De ce n-a întrebat?..."

Din nou fu apucat de îndoieli chinuitoare şi din nou se frămîntă amarnic pînă ce ajunse la concluzia că Nadenka nu l-a iubit niciodată.

„Doamne, doamne! — îşi zicea el, plin de deznădejde. — Cît de grea, cît de chinuitoare e viaţa! Dăruieşte-mi liniştea morţii, acest somn al sufletului..."

— Peste un sfert de oră, se întoarse în casă trist şi plin de teamă.

— La revedere, Nadejda Alexandrovna, — spuse el sfios.

— La revedere, — îi răspunse ea scurt, fără să-şi ridice privirea.

— Cînd îmi permiţi să mai viu?

— Cînd doreşti. Dealtfel... săptămîna viitoare ne mutăm în oraş; atunci o să-ţi dăm de ştire...

Alexandr plecă. Trecură mai bine de două săptămîni. Toată lumea se mutase în oraş. Saloanele aristocratice se umplură iar de strălucire. Pînă şi cel mai modest slujbaş îşi aprinse în salon cele două lămpi de perete, îşi cumpără vreo cîteva kilograme de lumînări de stearină, aşeză două mese de joc în aşteptarea lui Stepan Ivanîci şi a lui Ivan Stepanîci şi îşi vesti nevasta că vor primi în fiecare marţi.

Iar Aduev tot nu primise încă nici o invitație de la familia Liubețki. Într-o zi, se întîlni pe stradă cu bucătarul și cu fata lor din casă. De cum l-a zărit, fata a și luat-o la sănătoasa; urma, se vede, pilda tinerei sale stăpîne. Bucătarul se opri.

— Ne-ați uitat de tot, conașule, — spuse el. — Ne-am mutat la oraș cam de o săptămînă și jumătate.

— Poate că... nu v-ați instalat încă, nu primiți?

— Cum să nu primim, conașule: toată lumea ne vizitează, numai dumneata n-ai venit. Se miră și conița. Iată, excelența sa poftește pe la noi în fiștecare zi... e un boier tare cumsecade! Am fost deunăzi la el, cu un caiet din partea domnișoarei și mi-a dat zece ruble bacșiș.

— Tîmpit mai ești! — se răsti Aduev și plecă, grăbit să scape de palavragiu.

Pe seară, a trecut prin fața locuinței familiei Liubețki. În casă era lumină. Un cupeu aștepta la scară.

— Al cui e? — întrebă el.

— Al contelui Novinski.

Și a doua zi și a treia zi, tot așa. În cele din urmă, se hotărî să intre. Doamna Liubețki îl primi prietenos, dojenindu-l că a lipsit atîta timp și că n-a făcut fricție cu Opodeldok. Nadenka îl primi calmă, iar contele — politicos. Conversația nu se lega deloc.

S-a dus pe la ei de vreo două ori. Zadarnic căta cu ochi grăitori la Nadenka; ea părea că nu-i observă privirile. Dar cum le mai observa altădată! Mai demult, cînd stătea el uneori de vorbă cu mama ei, Nadenka se așeza în fața lui, în spatele Mariei Mihailovna, născocind fel de fel de strîmbături și de nebunii, ca să-l facă să rîdă.

O jale adîncă, pe care n-o mai putea îndura pusese stăpînire pe Alexandr. Nu se mai gîndea la nimic altceva, decît cum să scape de crucea pe care o luase asupră-și de bunăvoie. Dorea să obțină o explicație. „Oricare va fi răspunul — gîndea ei — mi-e tot una. De-aș putea să transform o dată îndoiala în certitudine!"

S-a gîndit îndelung cum să procedeze; în sfîrșit, a găsit ceva și s-a dus la familia Liubețki.

Împrejurările s-au nimerit favorabile. Lîngă scară nu era nici o trăsură. A străbătut încet sala și s-a oprit o clipă în fața ușilor salonului, ca să răsufle. În salon, cînta Nadenka la pian. În odaia de alături, stătea pe canapea doamna Liubețkaia

și împletea la un șal. Auzind pași pe sală, Nadenka urmă să cînte, dar ceva mai încet și întinse gîtul înainte, așteptînd, cu zîmbetul pe buze, apariția oaspetelui. Oaspetele apăru, dar zîmbetul pieri îndată și, în locul lui, se ivi o expresie de spaimă. Fața se schimbă puțin la față și se ridică de pe scaun. Nu era musafirul așteptat de ea.

Alexandr se înclină în tăcere, apoi trecu ca o umbră, mai departe, spre mama ei. Umbla încet, fără siguranța de mai înainte, cu capul plecat. Nadenka se așeză din nou la pian și continuă să cînte, aruncînd mereu priviri neliniștite îndărăt.

După o jumătate de oră, Maria Mihailovna fu chemată și plecă din odaie. Alexandr se apropie de Nadenka. Aceasta se ridică și voi să plece.

— Nadejda Alexandrovna! — i se adresă el trist, — rămîi puțin, acordă-mi cinci minute; nu-ți cer mai mult.

— Nu pot să te ascult! — răspunse ea și dădu să iasă din odaie. — Ultima oară ai fost...

— Am greșit. Îți dau cuvîntul meu că acum voi vorbi altfel. Nu vei auzi nici o imputare. Nu mă respinge; poate că e pentru ultima oară că vorbim. O explicație e absolut necesară: mi-ai îngăduit doar să vorbesc cu mama dumitale, ca să-ți cer mîna. După aceea, s-au petrecut multe lucruri... care... într-un cuvînt, trebuie să repet întrebarea. Ia loc și cîntă mai departe: în acest chip, mama dumitale n-are să ne audă; nu facem pentru întîia oară acest lucru.

Ea se supuse mașinal: roșind ușor, făcu cîteva acorduri și, aținîndu-și asupra lui privirea, așteptă neliniștită.

— Unde te-ai dus, Alexandr Feodorîci? — întrebă mama ei, întorcîndu-se la locul său.

— Am vrut să vorbesc puțin cu Nadejda Alexandrovna despre... literatură, — răspunse el.

— Bine, bine, vorbiți în voie; ce-i drept, demult n-ați mai stat de vorbă.

— Răspunde-mi scurt și sincer la o singură întrebare, — începu el cu glas scăzut, — și explicația noastră va lua deîndată sfîrșit... Nu mă mai iubești?

— Quelle idée*), — răspunse ea tulburată. — Știi doar că atît maman cît și eu, am prețuit întotdeauna prietenia dumitale... că am fost totdeauna bucuroase să te vedem...

---

*) Ce idee (în limba franceză). (N. trad.)

Aduev se uită la ea și gîndi: „Tu ești copilul acela capricios, dar sincer? Tu ești strengărița zglobie din trecut? Cît de repede a învățat să se prefacă! Ce repede s-au trezit în ea instinctele de femeie! Oare drăgălașele ei capricii să fi fost numai viclenii, fățărnicii în față?... Cît de repede s-a transformat această fată în femeie, chiar și fără metoda unchiului meu! Și toate acestea le-a învățat la școala contelui, și numai în două-trei luni! Of, unchiule, unchiule! Și aici ai avut dreptate, o neîndurătoare dreptate!"

— Ascultă-mă! — spuse el cu un glas care făcea zadarnică orice prefăcătorie. — S-o lăsăm pe mama dumitale în pace: să redevii pentru o clipă Nadenka cea de altădată, de pe vremea cînd mă iubeai puțin... și răspunde-mi sincer: trebuie să aflu, auzi, trebuie!

Nadenka tăcea; luă alt caiet de note și începu să-l cerceteze cu atenție, căutînd să descifreze un pasaj mai greu.

— Ei bine, voi formula altfel întrebarea mea, — urmă Aduev. — Spune-mi: nu mi-a luat cineva, nu mai spun cine, spune-mi, nu mi-a luat cineva locul în inima dumitale?...

Apucîndu-se de curățat fitilul luminării, Nadenka migăli mult ca să-l potrivească, dar continuă să tacă.

— Răspunde-mi odată, Nadejda Alexandrovna; un singur cuvînt al dumitale mă va scăpa pe mine de chin, iar pe dumneata de o explicație neplăcută.

— O, doamne, încetează odată! Ce pot să-ți spun? N-am ce să-ți spun! — zise ea, întorcîndu-și capul.

Altuia i-ar fi fost deajuns acest răspuns și ar fi văzut că nu mai trebuie să-și piardă timpul. Ar fi priceput tot din acea plictiseală mută, chinuitoare, care era scrisă pe obrazul fetei și care se citea și în mișcările ei. Dar lui Aduev nu-i era deajuns atît. Ca un călău, își tortura victima, însuflețit de o dorință sălbatică, disperată, de a sorbi paharul amărăciunii dintr-o dată, pînă la fund.

— Nu, — zise el. — Termină chiar azi cu această tortură; îndoieli, una mai neagră decît cealaltă, îmi frămîntă mintea, îmi sfîșie inima. Nu mai pot; mi se pare că mi se va sparge pieptul de atîta încordare. N-am cum să mă conving că bănuielile mele sînt întemeiate. Dumneata trebuie să hotărăști; altminteri, nu mă voi putea liniști niciodată.

Se uită la ea, așteptînd răspunsul. Nadenka tăcea mereu.

— Fie-ți milă! — începu el din nou. — Privește-mă, mai

sînt eu cel dinainte? Se sperie lumea de mine, nu mă mai recunoaşte... Toţi îmi plîng de milă, numai dumneata...

Şi, într-adevăr, ochii lui aveau luciri sălbatice. Era slab şi palid, picături mari de sudoare îi broboneau fruntea.

Nadenka îi aruncă o privire pe furiş şi în ochii ei păru că trece o umbră de compătimire. Îi luă mîna într-a ei, dar îndată îi dădu drumul cu un oftat. Tăcea mereu.

— Ei bine? — întrebă el.

— O, te rog, lasă-mă! — şopti ea cu durere. — Mă chinuieşti cu întrebările...

— Te implor în numele lui dumnezeu! Termină totul cu un cuvînt... La ce bun să te ascunzi? Aş păstra o nădejde prosteasc㠹 nu m-aş resemna, aş veni în fiecare zi, palid, tulburat... Te-aş chinui şi pe dumneata. Iar dacă mi-ai închide uşa, aş rătăci pe sub ferestre, te-aş urmări la teatru, pe stradă, pretutindeni, ca o fantomă ca un memento mori *). — Toate astea sînt absurde, chiar ridicule pentru cei care pot să rîdă, dar pe mine mă dor cumplit! Nu ştii ce-i patima şi unde te poate duce! Să dea dumnezeu să nu ştii niciodată!... Atunci, pentru ce taci? N-ar fi mai bine să-mi spui?

— Dar despre ce mă întrebi? — răspunse Nadenka, rezemîndu-se de speteaza fotoliului. — Mă simt cu totul zăpăcită... parcă mi-e capul în ceaţă.

Îşi apăsă convulsiv mîna pe frunte, dar îndată o trase înapoi.

— Te întreb: m-a înlocuit cineva în inima dumitale? Un singur cuvînt — „da" sau „nu" — va fi hotărîtor. Parcă e atît de greu să-l spui!

Fata voi să spună ceva, dar nu putu şi, lăsîndu-şi ochii în jos, începu să atingă cu degetul o clapă a pianului. Se vedea că luptă din răsputeri cu ea însăşi.

— O... — rosti ea în cele din urmă, cu durere sfîşietoare.

Aduev îşi şterse fruntea cu batista.

— Da sau nu? — repetă el, reţinîndu-şi răsuflarea. Se scurseră în tăcere cîteva clipe.

— Da sau nu?

— Da! — şopti Nadenka abia auzit; apoi se aplecă mult asupra pianului şi începu să ia în neştire acorduri puternice.

---

*) Aminteşte-ţi de moarte (în limba latină). (N. trad.)

Acest „da" răsună slab de tot, ca un suspin, dar pe Aduev îl asurzi; inima i se frînse, picioarele i se tăiară. Se lăsă încet pe scaun alături de pian, fără să spună o vorbă.

Nadenka îl privi cu teamă. El se uita la ea cu niște ochi care parcă nu înțelegeau.

— Alexandr Feodorîci! — strigă deodată Maria Mihailovna din odaia ei. — Ce ureche-mi țiuie?

Alexandr tăcea.

— Maman te întreabă ceva, — îi spuse Nadenka.

— A?

— Ce ureche-mi țiuie? — strigă din nou Liubețkaia. — Hai, mai repede!

— Amîndouă, — rosti cu glas lugubru Aduev.

— Vezi cum ești! Stînga! Și eu care am vrut să aflu dacă vine astăzi contele.

— Contele! — îngînă Aduev.

— Iartă-mă! — vorbi Nadenka cu glas rugător, repezindu-se spre el. — Nu pricep nici eu ce-i cu mine... S-a întîmplat așa, fără să vreau... nu știu nici eu cum... Nu puteam să te mint...

— Îmi voi ține cuvîntul, Nadejda Alexandrovna, — răspunse el, — și nu-ți voi face nici o imputare. Îți mulțumesc pentru sinceritatea dumitale... Azi ai făcut mult pentru mine, foarte mult... Mi-a fost greu să aud acest da... dar dumitale ți-a fost și mai greu să-l rostești... Rămîi cu bine. N-ai să mă mai vezi niciodată; e singurul lucru cu care pot răsplăti sinceritatea dumitale... Dar contele, contele!

Strînse din dinți și se îndreptă spre ușă.

— Da, — murmură el, întorcîndu-se, — dar unde te va duce această dragoste? Contele n-are să se însoare cu dumneata: ce intenții are?...

— Nu știu! — răspunse Nadenka, clătinînd trist din cap.

— Doamne, cît de orbită ești! — strigă Alexandr îngrozit.

— Nu poate avea intenții rele... — răspunse ea cu voce slabă.

— Bagă de seamă, Nadejda Alexandrovna!

Îi luă mîna, i-o sărută și porni spre ieșire cu pași nesiguri. Îți era mai mare mila să te uiți la el. Nadenka rămase nemișcată la locul ei.

— De ce nu mai cînți, Nadenka? — întrebă mama ei peste cîteva minute.

Nadenka păru că se trezește dintr-un vis greu și oftă.

— Indată, maman! — răspunse ea și, înclinînd capul cu o expresie gînditoare, începu să atingă sfios clapele. Degetele îi tremurau. Se vedea că o chinuiește remuşcarea și îndoiala trezită în sufletul ei de acele cîteva cuvinte: „Bagă de seamă!"

Cînd a venit contele, a găsit-o tăcută și abătută; în felul ei de a fi, se simțea o constrîngere. Pretextînd că o doare capul, se retrase curînd în odaia ei. În seara aceea, viața i s-a părut și ei foarte grea și amară.

Aduev abia apucă să coboare scara și puterile îl părăsiră. Se așeză pe ultima treaptă, își acoperi ochii cu batista și izbucni deodată în hohote de plîns, fără lacrimi. În timpul acesta, prin fața intrării, trecu portarul, se opri și ascultă.

— Marfa, tu, Marfa! — strigă el, apropiindu-se de ușa murdară care da în cămăruța lui. — Vino încoa' ascultă aici: urlă careva, de parc-ar fi o fiară. Am crezut că s-a dezlegat Arapka al nostru. Dar nu-i Arapka.

— Nu, nu-i Arapka, — își dădu cu părerea și Marfa, trăgînd cu urechea. — Ce-o mai fi și asta?

— Du-te de adu felinarul: e colea în cui, după sobă.

Marfa aduse felinarul.

— Tot mai urlă? — întrebă ea.

— Urlă! Nu s-o fi strecurat vreun hoț în casă? Hei, care-i acolo? — întrebă portarul.

Nu-i răspunse nimeni.

— Care-i acolo? — repetă Marfa.

Urletul nu mai contenea. Intrară atunci amîndoi deodată. Aduev se repezi pe ușă afară.

— Apăi, e un boier, — spuse Marfa, petrecîndu-l cu privirea, — iar tu te-ai și găsit: hoț! Cum de ți-a trecut așa ceva prin cap! Parcă hoțul ar sta să urle în tindă străină!

— Atunci, se vede c-o fi beat!

— Hodoronc-tronc! — îi răspunse Marfa. — Crezi că toată lumea-ți seamănă ție? Doar nu urlă toți bețivii ca tine.

— Păi, atunci de ce o fi urlînd: de foame? — vorbi înciudat portarul.

— Asta-i bună! — exclamă Marfa, uitîndu-se la el și neștiind ce să mai zică. — Cine știe: o fi pierdut omul ceva — poate niște bani...

Se lăsară pe vine amîndoi deodată și, la lumina felinarului, prinseră să caute pe jos, prin toate colțurile.

— A pierdut, — bombănea portarul, luminînd podeaua. — Cum să piardă ceva aici? Scara-i de piatră şi-i aşa de curată că se vede pînă şi un ac... Auzi vorbă: „A pierdut!" S-ar fi auzit, dacă-i cădea ceva; ar fi sunat pe piatră; şi-ar fi ridicat omul ce i-a căzut! Unde să piardă ceva aici? N-are unde. „A pierdut." Ţi-ai găsit şi tu: să piardă ceva; nu e din ăia care-şi pierd lucrurile! Nu! Unul ca ăsta, te pomeneşti că mai degrabă umblă să bage el ceva în buzunar! Iar tu de colo: „A pierdut!" Cunoaştem noi asemenea pungaşi! Te-ai găsit şi tu deşteaptă: „A pierdut!" Unde să piardă ceva aici?

Au mai bîjbîit ei mult şi bine pe jos, căutînd banii pierduţi.

— Nu, nu-i nimic! — se văicări în cele din urmă portarul, cu un oftat. Apoi suflă în lumînare şi, după ce strivi fitilul între degete, şi le şterse de cojoc.

6

În aceeaşi seară, pe la vreo douăsprezece, Piotr Ivanîci, într-o mînă cu o lumînare şi o carte, iar cu cealaltă ţinîndu-şi pulpana halatului, trecea din birou în dormitor ca să se culce, cînd feciorul îl anunţă că Alexandr Feodorîci doreşte să-i vorbească.

Piotr Ivanîci îşi încruntă sprîncenele, se gîndi puţin, apoi spuse liniştit:

— Poftească-l în birou; vin îndată.

— Bună seara, Alexandr, — îl salută el pe nepotu-său, întorcîndu-se în birou. — Nu te-am mai văzut demult. Ba nu-i chip să te vadă omul nici ziua, ba acum mă pomenesc cu tine noaptea! De ce vii aşa de tîrziu? Dar ce e? Arăţi îngrozitor.

Fără a-i răspunde vreun cuvînt, Alexandr se lăsă în fotoliu cu un aer de istovire. Piotr Ivanîci îl privi cu multă curiozitate.

Alexandr oftă.

— Eşti bolnav? — îl întrebă Piotr Ivanîci îngrijorat.

— Ba nu, — răspunse Alexandr cu glas slab. — Mă mişc, mănînc şi beau — deci sînt sănătos.

— Totuşi, nu glumi cu sănătatea; du-te să te vadă un doctor.

— M-au mai sfătuit şi alţii, dar nu-mi pot ajuta nici doctorii, nici opodeldokurile: boala mea nu-i de ordin fizic...

— Atunci ce-i cu tine? Ai pierdut cumva la cărți? Sau ai rămas fără bani? — îl întrebă Piotr Ivanîci cu un interes subit.

— Dumneata nu-ți poți închipui nici o durere în care banii să nu joace rol! — răspunse Alexandr, încercînd să zîmbească.

— Păi, ce fel de durere-i aceea care nu face nici două parale, cum e cazul uneori la tine?

— Cum ar fi, de pildă, în momentul de față. Știi care mi-e durerea?

— Mă-ntreb și eu. Acasă la tine toate merg bine: știu aceasta din scrisorile cu care maică-ta mă îndeasă în fiecare lună; la serviciu, nu poate să fie altceva mai rău decît ceea ce ți s-a și întîmplat: ți-au pus pe cap pe un fost subaltern al tău; mai rău, nici că se putea. Zici că ești sănătos, că n-ai rămas fără bani, n-ai pierdut la cărți... Acestea-s lucrurile importante, iar pe celelalte toate le poți aranja ușor; prin urmare, e vorba de fleacuri, de dragoste, după cît mi se pare...

— Da, de dragoste; dar știi dumneata ce s-a întîmplat? Cînd ai să afli, poate că n-ai să mai judeci cu atîta ușurință, ci ai să te îngrozești...

— Ei, hai, povestește-mi. Demult nu m-am mai îngrozit, — vorbi Piotr Ivanîci, așezîndu-se. — Dealtfel, nici nu-i greu de ghicit — probabil că te-a înșelat...

Alexandr sări de pe scaun, voi să spună ceva, dar nu spuse nimic și-și reluă locul.

— Așa-i că am ghicit? Vezi: eu ți-am spus, iar tu o țineai întruna: „Nu, nu se poate!"

— Cine ar fi putut să presimtă?... — murmură Alexandr. — După toate cele ce au fost...

— Nu trebuia să presimți, ci să prevezi, adică să știi — e mult mai sigur — și să procedezi în consecință.

— Cum poți vorbi atît de liniștit, unchiule, în timp ce eu..

— Dar ce-mi pasă mie?

— Am uitat: dumitale nu-ți pasă de nimic, chiar dacă întreg orașul ar arde, ori s-ar prăbuși!

— Ei, asta-i acum! Dar fabrica?

— Dumneata glumești, iar eu sufăr cu adevărat. Sînt peste măsură de nenorocit, sînt bolnav de durere.

— Se poate să fi slăbit așa din cauza dragostei? Ce rușine! Nu, ai fost bolnav, iar acum începi să te însănătoșești. Era și timpul! Păi ce, e glumă? De un an și jumătate ține prostia

asta. Încă puțin și te pomenești că aș fi crezut și eu în iubire veșnică și credincioasă.

— Unchiule! Cruță-mă, te rog; în sufletul meu e un iad...

— Da, și atunci?

Alexandr își trase fotoliul mai aproape de masă, iar unchiul începu să împingă mai departe de nepot călimara, pressepapier-ul și celelalte.

„A venit în mijlocul nopții — se gîndi el — în sufletul lui e iad... Neapărat sparge ceva..."

— Știu că n-am să găsesc la dumneata mîngîiere, dar nici nu ți-o cer, — începu Alexandr, — îți cer să-mi dai o mînă de ajutor în calitate de unchi, de rudă... Găsești că sînt un prost, nu-i așa?

— Cam așa ar fi, dacă nu mi-ar fi milă de tine.

— Așadar, ți-e milă de mine?

— Da, mi-e tare milă. Tu crezi că eu sînt de lemn? Ești un băiat bun, deștept, bine crescut și te prăpădești așa, de florile mărului. Și pentru ce? Pentru niște fleacuri!

— Atunci dovedește-mi că ți-e milă de mine.

— Prin ce? Ai zis că bani nu-ți trebuie...

— Bani și iar bani! O, dacă nenorocirea mea ar fi lipsa de bani, mi-aș binecuvînta soarta!

— Să nu spui vorba asta, — observă Piotr Ivanîci cu un ton serios. — Acum ești tînăr, dar mai tîrziu ți-ai blestema soarta pentru așa ceva, n-ai binecuvînta-o! Pînă și eu, nu o dată mi-am blestemat-o!

— Ascultă-mă cu răbdare...

— Are să țină mult, Alexandr? — întrebă unchiul.

— Da, am nevoie de toată atenția dumitale. Dar de ce mă întrebi?

— Vezi că aș vrea să-mi iau cina. Eram gata să mă duc la culcare fără să mănînc, dar acum dacă e vorba să stăm mai mult, hai să luăm masa și să bem o sticlă de vin în timp ce ai să-mi povestești toate celea.

— Ești în stare să mănînci? — întrebă Alexandr mirat.

— Desigur, și încă bine. Dar ce, tu n-ai să mănînci?

— Eu! Să mănînc? Nici dumneata n-ai să poți înghiți o îmbucătură cînd vei afla că-i vorba de viață și de moarte.

— De viață și de moarte? — repetă unchiul. — Da, într-adevăr, este foarte important, totuși am să încerc, poate că tot voi putea înghiți ceva.

Sună.

— La întreabă, — se adresă el feciorului care intrase în odaie, — ce avem de mîncare și spune să mi se aducă o sticlă de „Laffitte" din cel cu pecete verde.

Feciorul plecă.

— Unchiule, se vede că nu prea ești dispus să asculți trista poveste a nenorocirii mele, — zise Alexandr, luîndu-și pălăria. — Mai bine să viu mîine...

— Nu, nu, n-are a face! — îl întrerupse repede Piotr Ivanîci, apucîndu-l de mînă. — Eu sînt întotdeauna în aceeași dispoziție; te pomenești că mîine mă găsești tot la masă sau, și mai rău, prins cu vreo treabă. Mai bine să terminăm acum. O cină nu ne poate strica. Am să ascult și am să înțeleg mai bine. Știi, pe stomacul gol, e cam nu știu cum...

Li se aduse cina.

— Hai, Alexandr, încearcă să... — îl îmbie Piotr Ivanîci.

— Dar nu mi-e foame, unchiule! — răspunse Alexandr nerăbdător și ridică din umeri, văzînd că unchiul lui se preocupă atît de cină.

— Bea cel puțin un păhăruț de vin: nu-i rău deloc!

Alexandr clătină din cap.

— Atunci aprinde o țigară de foi și dă-i drumul, vorbește, iar eu am să te ascult cu amîndouă urechile, — zise Piotr Ivanîci și începu îndată să mănînce.

— Îl cunoști pe contele Novinski? — întrebă Alexandr după o clipă de tăcere.

— Pe contele Platon?

— Da.

— Sîntem prieteni. Dar de ce mă întrebi?

— Te felicit pentru asemenea prieten. Un nemernic!

Piotr Ivanîci se opri brusc din mestecat căutînd cu mirare la nepotul său.

— Asta-i bună! Îl cunoști?

— Da, îl cunosc și încă foarte bine!

— Demult?

— De vreo trei luni.

— Cum vine asta? Eu îl cunosc de vreo cinci ani și l-am considerat întotdeauna om cumsecade. n-am auzit de la nimeni decît cuvinte de laudă despre el, iar tu, din două vorbe, i-ai și distrus reputația.

— De cînd ai început să aperi oamenii, unchiule? Înainte parcă...

— Și înainte apăram oamenii de treabă. Iar tu, de cînd ai început să-i înjuri și ai încetat să-i mai numești îngeri?

— I-am numit astfel cîtă vreme nu i-am cunoscut, dar acum... Vai, oameni, oameni, neam de plîns, vrednic de lacrimi și de rîs![11] Recunosc: sînt vinovat că nu te-am ascultat pe dumneata cînd mă sfătuiai să mă feresc de oricine...

— Și acum te sfătuiesc același lucru. Nu strică deloc să te ferești: dacă omul se dovedește a fi un ticălos, înseamnă că nu te-ai înșelat, iar dacă e de treabă, te vei fi înșelat în mod plăcut.

— Arată-mi și mie care sînt oamenii aceia de treabă? — rosti Alexandr cu profund dispreț.

— Păi, tu, de pildă, și eu ce cusur avem? Iar contele, pentru că veni vorba, e și el un om de treabă; dar parcă nu sînt și alții destui? Oricine are cîte ceva rău în el... dar nu este chiar cu totul rău și nici nu sînt toți oameni răi.

— Ba toți! — spuse hotărît Alexandr.

— Dar tu?

— Eu? Eu cel puțin am să mă retrag din mulțime, ducînd cu mine o inimă zdrobită, dar curată, nepătată de josnicii, un suflet sfîșiat, dar fără să mi se poată imputa minciuna, prefăcătoria, trădarea. Nu mă voi molipsi...

— Bine, bine, vom vedea noi. Și ce spuneai că ți-a făcut contele?

— Ce mi-a făcut? Mi-a răpit tot.

— Vorbește mai precis. Sub cuvîntul tot, s-ar putea înțelege cine știe ce, poate chiar bani: asta n-ar face-o...

— Mi-a răpit ceea ce pentru mine este mai scump decît toate comorile din lume!

— Și anume?

— Tot — fericirea, viața.

— Văd că ești în viață!

— Din păcate, da! Dar viața aceasta este mai rea decît o sută de morți.

— Dar vorbește odată! Ce s-a întîmplat?

— Ceva groaznic! — exclamă Alexandr. — Doamne, doamne!

— Ia stai! Nu ți-a suflat-o cumva pe frumoasa aceea a ta, pe... cum îi zice? Da! E mare meșter într-asta! Era și greu pentru tine să te iei la întrecere cu el. Ia te uită, strengarul!

— Şi, băgînd în gură o bucată de curcan, Piotr Ivanîci adăugă: — Mare ştrengar!

— Va plăti scump meşteşugul lui, — zise Alexandr, aprinzîndu-se. — Nu voi ceda fără luptă... Moartea va decide a cui să fie Nadenka. Îl voi nimici pe acest crai vulgar! Nu va avea parte de viaţă, nu se va bucura de comoara pe care a răpit-o... Îl voi mătura de pe suprafaţa pămîntului!

Piotr Ivanîci izbucni în rîs:

— Ce provincial! Dar à propos*) de conte, Alexandr, n-a spus cumva dacă a primit din străinătate ceva porţelan? A comandat cîte ceva în primăvara asta: mi-ar plăcea să văd şi eu...

— Nu e vorba de nici un porţelan, unchiule. Ai auzit ce-am spus? — îl întrerupse ameninţător Alexandr.

— Ihî! — mugi afirmativ unchiul, rozînd carnea de pe un os.

— Şi ce-ai de spus?

— Nimic. Ascult ce spui tu.

— Ascultă-mă cu atenţie cel puţin o dată în viaţa dumitale: am venit să discutăm serios, vreau să mă liniştesc, să rezolv un milion de probleme chinuitoare care mă frămîntă... Mi-am pierdut capul... nu mai ştiu nici eu ce fac, ajută-mă...

— Mă rog, sînt la dispoziţia ta. Spune-mi numai ce-ţi trebuie... Sînt gata să te ajut chiar cu bani... Bineînţeles, nu pentru fleacuri...

— Pentru fleacuri! Nu, nu poate fi vorba de fleacuri cînd poate peste cîteva ceasuri n-am să mai fiu pe lumea asta sau am să devin un asasin... Iar dumneata rîzi şi-ţi iei liniştit masa...

— Ei, poftim! Îmi închipui că tu ai mîncat pînă te-ai săturat, iar altuia nu-i îngădui să-şi ia cina!

— De două zile nu ştiu ce-i aceea mîncare.

— Zău? E într-adevăr ceva atît de important?

— Spune-mi un singur cuvînt. Vrei să-mi faci un mare serviciu?

— Ce fel?

— Vrei să-mi fii martor la duel?!

— Cotletele sînt reci de tot! — observă Piotr Ivanîci nemulţumit, împingînd farfuria deoparte.

---

*) Fiindcă veni vorba (în limba franceză). (N. trad.)

— Rîzi de mine, unchiule?

— Gîndeşte-te şi tu: cum pot să ascult serios asemenea prostii! Mă invită să-i fiu martor!

— Şi care ţi-e răspunsul?

— Firește că n-am de gînd să primesc.

— Bine. Voi găsi pe altcineva, — vreun străin care va împărtăşi amara-mi jignire. Te rog să primeşti cel puţin să vorbeşti cu contele, să afli condiţiile...

— Nu pot; nici n-aş putea rosti o asemenea gugumănie.

— Atunci, adio! — zise Alexandr, luîndu-şi pălăria.

— Cum? Ai şi plecat? Nu vrei să iei un pahar de vin?

Alexandr porni să iasă, dar la uşă căzu pe un scaun, cuprins de o adîncă deznădejde.

— Unde să mă duc? La cine să caut înţelegere? — şopti el.

— Ascultă-mă, Alexandr, — începu Piotr Ivanîci, ştergîndu-se la gură cu şervetul şi trăgîndu-şi fotoliul mai aproape de nepotu-său. — Văd că de bunăseamă trebuie să vorbesc serios cu tine. Să stăm aşadar de vorbă. Ai venit la mine să cauţi ajutor. Îţi voi ajuta, însă altfel decît crezi tu — şi cu condiţia să mă asculţi. Să nu iei pe nimeni martor la duel: n-o să iasă nimic bun din asta. Din nişte fleacuri, ai să faci o poveste întreagă, care o să se răspîndească pretutindeni. Lumea are să rîdă de tine sau, şi mai rău, o să ai neplăceri. N-are să vrea nimeni să-ţi fie martor, iar dacă, în cele din urmă, se va găsi vreun nebun, tot degeaba: contele n-are să se bată în duel. Îl cunosc eu.

— N-are să se bată! Atunci n-are în el nici un pic de noblețe! — spuse Alexandr cu răutate. — N-am crezut să fie un om chiar atît de josnic.

— Nu e josnic, e inteligent.

— Atunci, după părerea dumitale, eu sînt prost?

— N-nu, eşti amorezat, — îi răspunse apăsat Piotr Ivanîci, după o clipă de şovăire.

— Unchiule, dacă ai de gînd să-mi explici absurditatea duelului, să-mi spui că e o prejudecată, te previn că-ţi pierzi timpul: eu rămîn hotărît la părerea mea.

— Nu. E demult demonstrat că în genere e o prostie să te baţi în duel; totuşi, toată lumea se bate: parcă nu sînt destui măgari pe lume? Nu-i poţi convinge pe toţi. Vreau numai să demonstrez că în special tu nu trebuie să te baţi.

— Sînt curios să văd cum ai să mă convingi.

— Atunci, ascultă-mă. Ia spune-mi: pe cine ești supărat, mai ales? Pe conte sau pe dînsa... cum îi zice... Aniuta, parcă?

— Pe el îl urăsc, iar pe ea o disprețuiesc, — spuse Alexandr.

— Să începem cu contele. Hai să zicem că are să primească provocarea ta, să zicem că ai să găsești și vreun prost care să-ți fie martor. Ce-o să iasă din toate acestea? Contele te va omorî ca pe o muscă, iar după aceea, tot de tine va rîde lumea. Grozavă răzbunare, n-am ce zice! Însă tu nu vrei asta; tu vrei să-l nimicești pe conte.

— Nu se știe care din noi doi îl va ucide pe celălalt.

— E sigur că el va fi acela. După cît mi-aduc aminte, tu nici nu știi să tragi, iar după regulile duelului, primul foc i se cuvine lui.

— Judecata lui dumnezeu va decide.

— Ei bine, cred că va decide în folosul lui! Se spune despre conte că trage atît de bine, încît la distanță de cinsprezece pași, nimerește un glonte după altul exact în același loc. Și tu crezi că de data aceasta n-are să-și nimerească ținta numai pentru că e vorba de tine? Hai să admitem chiar că judecata lui dumnezeu ar îngădui o asemenea nedreptate și lipsă de îndemînare: să zicem că l-ai nimeri cumva din greșeală și l-ai ucide. Ce folos ai avea? Crezi că prin asta ai putea să recîștigi dragostea iubitei tale? Nu. Dimpotrivă, te-ar urî; iar tu vei fi trimis în armată ca soldat prost... Tu singur, chiar de a doua zi, ai să-ncepi să-ți smulgi părul de disperare și te vei îndepărta de iubita ta...

Alexandr ridică disprețuitor din umeri.

— Bine le mai potrivești pe toate, unchiule, — zise el. — Atunci, arată-mi tu ce trebuie să fac în situația mea?

— Nimic. Lasă lucrurile așa cum sînt; nu le mai poți îndrepta.

— Să-mi las fericirea în mîinile lui? Să-i las mîndria de a o fi cucerit?... O! Și crezi că vreo amenințare ar putea să mă oprească? Nu știi prin ce chinuri trec! N-ai iubit niciodată, dacă crezi că ai putea să-mi zădărnicești intențiile cu morala asta rece... În vinele dumitale nu curge sînge, ci lapte...

— Ajunge cu atîtea prostii, Alexandr! Crezi că pe lumea asta nu mai sînt fete ca... Maria sau Sofia asta a ta... cum zici că o cheamă?

— Nadejda.

— Nadejda? Dar Sofia cine e?

— Sofia e cea de la țară... — îl lămuri Alexandr cam în silă.

— Ei vezi? — urmă unchiul. — Acolo-i Sofia, aici Nadejda, altundeva Maria. Inima e ca o fîntînă adîncă: e mult pînă-i dai de fund. Iubește pînă la bătrînețe...

— Nu. Inima nu iubește decît o dată...

— Repeți și tu ce ai auzit de la alții! Inima iubește atît timp cît nu și-a irosit toate puterile. Își trăiește viața și-și are și ea tinerețea și bătrînețea ei, ca și toate cele omenești. Dacă nu i-a reușit o dragoste, se domolește pentru un timp, tace pînă la o nouă iubire. Dacă a întîlnit piedici și în calea acesteia, dacă i-a despărțit cineva, capacitatea de a iubi rămîne din nou neîntrebuințată pînă la a treia, pînă la a patra ocazie, pînă în clipa cînd, în sfîrșit, inima își va pune toate puterile sale într-o întîlnire fericită, unde nimic n-o tulbură; apoi, încet, treptat, începe să se îndepărteze. Unii au avut noroc în dragoste de la prima dată — aceștia țipă că numai o singură dată poți să iubești. Atîta vreme cît omul n-a îmbătrînit, cît mai e sănătos...

— Dumneata vorbești mereu de tinerețe, unchiule, deci de dragoste materială...

— Vorbesc de tinerețe, pentru că dragostea unui bătrîn este o greșeală, o monstruozitate. Și apoi, ce este dragostea materială? Nu există asemenea dragoste sau, mai bine zis, aceasta nu-i dragoste, tot așa cum nu există dragoste pur ideală. În dragoste participă în mod egal și trupul și sufletul; altminteri, dragostea e incompletă: nu sîntem nici spirite pure, nici bestii. Ai spus tu singur: „În vinele tale nu curge sînge, ci lapte." Ei bine: pe de o parte, sîngele care curge în vine e ceva material, iar pe de altă parte, amorul propriu, obișnuința e ceva spiritual: și asta e dragostea! Unde am rămas?... A, da! Te vor trimite în armată. Și, afară de asta, după toate cele întîmplate, frumoasa ta nici n-are să vrea să te mai vadă. I-ai face rău de pomană și ei, ți-ai face și ție, așa-i? Sper că dintr-un punct de vedere am lămurit complet problema. Acum...

Piotr Ivanîci își turnă vin și bău.

— Mare tîmpit! — spuse el. — Mi-a servit „Laffitte"-ul rece.

Alexandr stătea cu capul plecat și tăcea.

— Ia spune-mi acum, — continuă unchiul, încălzind în

palme paharul de vin, — pentru ce ai fi vrut să-l mături pe conte de pe fața pămîntului?

— Ți-am spus pentru ce! El mi-a distrus fericirea! A năvălit ca o fiară sălbatică...

— Într-o stînă de oi! — îl întrerupse unchiul.

— Mi-a răpit tot! — urmă Alexandr.

— N-a răpit, ci a venit și a luat. Era el dator să se intereseze dacă frumoasa ta e liberă sau nu? Nu înțeleg prostia pe care, la drept vorbind, majoritatea îndrăgostiților o comit de la facerea lumii și pînă-n zilele noastre: să te superi pe un rival. Ce poate fi mai lipsit de sens ca aceste vorbe: am să-l mătur de pe fața pămîntului! Pentru ce? Pentru faptul că a plăcut fetei. Ca și cum ar fi vinovat omul și ca și cum, dacă-l pedepsim pe el, ți-or merge treburile mai bine! Iar iubita asta a ta... cum îi zice? Katenka, parcă? I-a rezistat? A făcut vreo sforțare ca să evite primejdia? A cedat singură, a încetat de a te mai iubi; degeaba te zbați, că tot nu poți să-i recîștigi iubirea! Iar să stărui, înseamnă egoism curat! Înțeleg să ceri credință unei soții — asta mai are sens. Acolo s-a încheiat o convenție, de faptul acesta depinde adeseori însăși existența familiei. Și încă nici ei nu-i poți cere să nu iubească pe nimeni... Ai putea doar pretinde ca ea să nu... înțelegi ce vreau să spun... Și apoi, n-ai împins-o tu singur în brațele contelui? Ai luptat pentru ea?

— Tocmai că vreau să lupt, — strigă Alexandr, sărind de pe scaun, — iar dumneata vrei să-mi frînezi nobilul elan...

— Să te lupți cu un ciomag în mînă! — îi curmă vorba unchiul. — Nu sîntem în stepele kirghize. În lumea civilizată, există alte arme. Trebuia s-o faci la timp — și altfel; să te bați cu contele într-un alt fel de duel, sub ochii frumoasei tale.

Alexandr se uita la unchiul lui plin de nedumerire.

— Ce fel de duel? — întrebă el.

— Îți spun îndată. Cum ai procedat pînă acum?

Cu fel de fel de ocoluri, eufemisme, stratageme și schime, Alexandr îi povesti toate așa cum s-au petrecut.

— Ei, vezi? Singur ești de vină, — rosti strîmbîndu-se, Piotr Ivanîci, după ce-l ascultă; — ai făcut o sumedenie de prostii! Of, Alexandr, Alexandr, cin' te-a adus aici? Pentru atîta lucru, nu făcea să vii! Ai fi putut să faci toate acestea la tine acasă, lîngă lac, ca mătușă-ta. Cum ai putut să fii așa de copil, să faci scene... să te înfurii? Vai, vai! Cine se mai

poartă astfel în ziua de azi? Ce te faci, dacă fata asta a ta... cum îi zice? Iulia... are să spună contelui tot? Dar nu, nu trebuie să ne temem de așa ceva, slavă domnului! Cred că-i destul de deșteaptă pentru ca, la întrebarea lui despre relațiile voastre, să-i răspundă...

— Ce să-i răspundă? — întrebă repede Alexandr.

— Că și-a bătut joc de tine, că ai fost îndrăgostit de ea, că nu-i placi, că ai plictisit-o... așa cum fac ele întotdeauna...

— Crezi că... o fi spus chiar așa? — întrebă Alexandr, îngălbenindu-se.

— Fără doar și poate. Sau îți închipui că-i va povesti cum ați adunat amîndoi, acolo, în grădină, flori galbene? Ce naivitate!

— Despre ce fel de duel vorbeai adineauri? — întrebă nerăbdător Alexandr.

— Uite despre ce fel de duel: nu trebuia să fii mojic, să-l eviți și să-i faci mutre. Dimpotrivă, trebuia să răspunzi la amabilitățile lui de două, de trei, ba și de zece ori mai amabil, iar pe... asta, cum o cheamă? Nadenka — mi se pare că am nimerit-o de astă dată — să n-o scoți din fire cu imputări, să te arăți înțelegător față de capriciile ei, să te faci că nu observi nimic, că nici măcar nu te gîndești la posibilitatea unei trădări. N-ar fi trebuit să-i lași să ajungă la intimitate, ci, ca din întîmplare, să tulburi cu dibăcie întrevederile lor între patru ochi, să fii necontenit împreună cu ei, chiar să te plimbi cu ei călare, iar în vremea aceasta, fără să ai aerul, să-ți provoci rivalul la duel, sub ochii ei. Și, tocmai aici, să înarmezi și să arunci în luptă toate forțele minții tale, să-ți formezi principala baterie din spirit și din viclenie. Să descoperi părțile slabe ale rivalului, să lovești drept acolo, așa, ca din greșeală, fără intenție, fără răutate, ba chiar cu părere de rău și parcă în silă, dezbrăcîndu-i încet-încet de haina de paradă în care orice tînăr se drapează în fața unei femei. Ar fi trebuit să observi ce o uimește și-i place mai mult la el și apoi să ataci cu măiestrie aceste laturi, să le explici într-un fel simplu, să le înfățișezi sub aspectul lor obișnuit, să arăți că noul ei erou e un om... așa și așa... și s-a îmbrăcat numai de dragul ei în haină de sărbătoare... Dar toate acestea trebuiesc făcute cu sînge rece, cu răbdare și pricepere. Iată adevăratul duel al secolului nostru! Dar nu-i de tine!

Piotr Ivanîci își goli paharul și-l umplu îndată din nou.

— Vicleșuguri demne de disprețuit! Să recurgi la șiretlicuri ca să cucerești o inimă de femeie!... — rosti Alexandr cu indignare.

— Dar la bită vrei să recurgi; crezi că e mai frumos? Prin vicleșuguri poți să păstrezi afecțiunea cuiva, dar cu forța, nu cred că se poate. Îți înțeleg dorința de a înlătura rivalul; în astfel de cazuri, te zbați ca să păstrezi pentru tine femeia iubită, previi sau înlături primejdia. E lucru cît se poate de firesc! Dar să lovești în rival pentru că a știut să inspire dragoste, este exact același lucru ca și cum ai lovi obiectul de care te-ai ciocnit — cum fac copiii. Poți să spui ce vrei, dar contele n-are nici o vină! După cîte văd, nu te pricepi deloc în misterele inimii și tocmai de aceea stai atît de prost și cu afacerile tale sentimentale, și cu romanele tale de dragoste.

— Afaceri sentimentale! — repetă Alexandr, clătinînd din cap cu dispreț. — Dar parcă o dragoste inspirată prin vicleșug poate fi trainică și măgulitoare?

— Nu știu dacă e măgulitoare ori nu; fiecare o ia cum vrea. Cît despre mine, mi-e totuna: în general, n-am o părere prea bună despre dragoste — o știi și tu. După mine, ar putea nici să nu existe... Dar că-i mai trainică, asta-i sigur. Cînd e vorba de inimă, nu poți proceda direct. Inima e un instrument muzical foarte complicat; dacă nu știi ce anume coardă să atingi, are să sune anapoda. Poți să trezești dragostea cu ce mijloace vrei, dar de întreținut trebuie s-o întreții cu inteligența. Viclenia este unul din aspectele inteligenței; n-are într-însa nimic de disprețuit. Nu trebuie să-ți înjosești rivalul, nici să recurgi la calomnii. Prin asemenea mijloace, îți devine potrivnică chiar iubita ta... Trebuie doar să scuturi de pe el acei fluturi de înșelătoare strălucire cu care orbește ochii iubitei tale, să-l faci să apară în fața ei ca pe un om simplu, obișnuit, iar nu ca un erou... Părerea mea este că ai dreptul să-ți aperi bunul printr-un vicleșug nobil, care nu-i disprețuit nici în strategia militară. Iată, ai vrut să te însori; dar ce fel de soț ai fi, dacă te vei apuca să-i faci nevestei scene, iar pe rivali să-i amenințî cu bita? Repede și degrabă ai fi... — Și Piotr Ivanîci făcu un semn cu mîna la frunte.

— Varenka ta a fost cu douăzeci la sută mai deșteaptă decît tine cînd ți-a propus să aștepți un an.

— Dar cum aş fi putut să recurg la vicleşuguri, chiar dacă aş fi ştiut s-o fac? Pentru asta ar trebui să iubeşti altfel decît mine. Unii ştiu să se prefacă, să facă pe indiferenţii, să nu treacă pe la ea, din calcul, timp de cîteva zile — lucruri ce-şi fac efectul... Eu însă!... Să mă prefac, să fac calcule cînd, numai privind-o, mi se tăia răsuflarea şi-mi tremurau picioarele, cînd eram gata să îndur orice chin, numai şi numai ca s-o văd... Nu! Orice ai spune, pentru mine e o desfătare mult mai mare să iubeşti cu toate fibrele sufletului, chiar dacă suferi, decît să fii iubit fără a iubi sau să iubeşti aşa, pe jumătate, pentru propria-ţi distracţie, după un anumit sistem dezgustător, să te joci cu femeia cum te joci cu un căţeluş, iar apoi s-o respingi...

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Ei bine, atunci suferă, dacă-ţi face atîta plăcere, — îi răspunse. — O, provincie! O, Asie! Tu ar trebui să trăieşti în Orient: acolo li se porunceşte şi acum femeilor pe cine să iubească; iar dacă nu ascultă, le îneacă. La noi însă, — urmă el, ca şi cum ar fi vorbit cu el însuşi, — pentru a fi fericit cu o femeie, nu în felul tău, ca un nebun, ci raţional, trebuiesc îndeplinite multe condiţii... trebuie să ştii să transformi o fată în femeie, după un plan bine chibzuit, după o metodă — dacă vrei, într-adevăr, ca ea să-şi înţeleagă şi să-şi îndeplinească menirea. Trebuie s-o închizi într-un cerc magic, care să nu fie prea strîmt, pentru ca ea să nu-i observe limitele şi să nu treacă peste ele. Trebuie să ştii să pui stăpînire, în mod dibaci, nu numai pe inima ei — căci ar fi stăpînire şubredă şi nesigură — dar şi pe mintea, pe voinţa ei, să subordonezi gustul şi caracterul ei gusturilor şi caracterului tău, pentru ca ea să vadă lucrurile prin ochii tăi, să gîndească cu mintea ta...

— Cu alte cuvinte, să faci din ea o păpuşă sau o sclavă supusă bărbatului! — îl întrerupse Alexandr.

— De ce? Trebuie să faci aşa fel încît ea să nu-şi schimbe întru nimic caracterul şi demnitatea ei de femeie. Trebuie să-i acorzi libertatea de acţiune în sfera ei, dar fiecare mişcare, fiecare suspin sau faptă a ei trebuie să fie urmărită de mintea ta pătrunzătoare, orice emoţie cît de uşoară, orice tresărire, orice germen de sentiment să întîlnească pupurea şi pretutindeni ochiul soţului, indiferent în aparenţă, dar în realitate vigilent. Trebuie să instituí un control permanent, fără umbră de tiranie... într-un mod magistral, aşa fel încît ea să nu-l bage de seamă... şi s-o duci pe calea aleasă de tine... Însă pentru asta

e nevoie de o școală complicată și savantă, și această școală o întruchipează un bărbat inteligent și experimentat. Aici e aici! — Tuși în mod semnificativ și-și goli paharul dintr-o dată.

— Atunci, — continuă el, — bărbatul va putea dormi liniștit chiar cînd soția lui nu e lîngă dînsul sau va putea sta liniștit în biroul lui cînd dînsa doarme.

— Iată deci faimosul secret al fericirii conjugale, — observă Alexandr. — Să înlănțuiești prin înșelătorie mintea, inima, voința unei femei și să fii mulțumit, să te mîndrești cu acest lucru... Iată fericirea! Iar dacă ea va băga de seamă?

— De ce să te mîndrești? — zise unchiul. — Nu-i nevoie!

— Dacă ar fi să judec după felul liniștit în care stai aici în biroul dumitale, unchiule, — continuă Alexandr, — în timp ce mătușa doarme, bănuiesc că acest bărbat...

— Sst! sst! Taci! — zise unchiul, dînd din mîini. — Noroc că soția mea doarme, căci altfel... ar fi cam...

În timpul acesta, ușa biroului se întredeschise încetișor, dar în prag nu apăru nimeni.

— Iar soția, — rosti de după ușă un glas de femeie, — trebuie să se facă a nu pricepe nimic din școala cea mare a soțului, ci să-și înjghebe o mică școală a ei, dar să nu trăncănească despre ea la un pahar de vin...

Amîndoi Aduevii se repeziră spre ușă. Dar pe sală nu se auzi decît zgomotul unor pași repezi, un foșnet de rochie — apoi se făcu liniște.

Unchiul și nepotul se uitară unul la altul.

— Ei, ce zici, unchiule? — întrebă nepotul după o scurtă tăcere.

— Ce să mai zic? Nimic! — mormăi Piotr Ivanîci, încruntîndu-se. — M-am pripit cu laudele. Învață minte, Alexandr... dar mai bine să nu te însori deloc sau să iei o proastă; cu o femeie deșteaptă, n-ai s-o scoți la capăt. E tare savantă școala femeii!

Căzu pe gînduri, apoi se plesni cu mîna peste frunte.

— Cum de nu m-am gîndit că ea a știut despre venirea ta la ora asta tîrzie? — izbucni el cu năduf. — Nu m-am gîndit că o femeie nu poate să adoarmă cînd în odaia de-alături tăinuiesc doi bărbați, că va trimite negreșit iscoadă o servitoare sau va veni chiar ea singură... Cum de n-am prevăzut! Mare prostie! De vină ești numai tu și blestematul ăsta de pahar de

vîn! Mi-a dezlegat limba! Să primesc o asemenea lecție de la o femeie de douăzeci de ani!

— Ți-e frică, unchiule?

— Frică? Nicidecum! Am făcut o greșeală, dar nu trebuie să-mi pierd sîngele rece, trebuie să știu să mă descurc.

Și căzu din nou pe gînduri.

— S-a lăudat, — începu el pe urmă. — Ce fel de școală poate să aibă? Nu poate să aibă nici un fel de școală: e prea tînără! A spus-o numai așa... de necaz! Dar acum a observat cercul magic. Are să recurgă și ea la vicleșuguri... Cunosc eu firea femeilor! O să vedem noi însă...

Zîmbi vesel și mîndru; fruntea i se înseninâ.

— Trebuie însă să aplic o metodă nouă. Cea veche nu mai face două parale. Acum trebuie...

Deodată își luă seama și tăcu, aruncînd o privire îngrijorată spre ușă.

— Dar toate acestea sînt probleme de viitor, — adăugă el. — Acum să ne ocupăm de treburile tale, Alexandr. Despre ce vorbeam? A, da! Mi se pare că voiai s-o ucizi pe iubita asta a ta... cum zici că o cheamă?

— O disprețuiesc mult prea profund, — răspunse Alexandr, suspinînd adînc.

— Ei, vezi? Pe jumătate, te-ai și vindecat. Numai de-ar fi adevărat. Mi se pare că ești încă supărat. Dealtfel, disprețuiește-o: e lucrul cel mai bun de făcut în situația ta. Era să-ți mai spun ceva... dar parcă mai bine...

— Ah, spune, spune, pentru dumnezeu! — zise Alexandr. — Nu mai am nici pic de rațiune. Sufăr, mor... Dă-mi ceva din rațiunea dumitale rece — spune-mi tot ce ar putea să-mi ușureze și să-mi liniștească inima bolnavă...

— Te pomenești că, dacă-ți spun te întorc iar acolo...

— Ce idee! După cele ce s-au petrecut...

— Se întorc unii și după lucruri mai grave! Îmi dai cuvîntul tău de onoare că nu te mai duci?

— Ți-o jur, dacă dorești.

— Nu, dă-mi mai bine cuvîntul de onoare; e mai sigur.

— Îți dau cuvîntul meu de onoare.

— Ei bine, să vezi: un lucru am stabilit: contele nu este vinovat...

— Să zicem că e așa. Și pe urmă?

— Dar care e vina ei, a fetei acesteia... — cum îi zice?

— Care e vina Nadenkăi! — exclamă uimit Alexandr. — Cum, nu e vinovată?

— Nu e! Spune-mi şi mie care ar fi vina ei? N-ai pentru ce s-o disprețuiești.

— N-am pentru ce? Nu, unchiule, asta e chiar din cale afară! Să mai zicem că el, contele... n-ar fi... că n-a ştiut... şi încă! Dar ea? Atunci cine e de vină? Eu?

— Mai că-mi vine a crede că tu. Dar, de fapt, nu e nimeni de vină. Ia spune-mi: pentru ce o disprețuiești?

— Pentru fapta ei josnică.

— Şi în ce constă acea faptă?

— Să mă răsplătească cu atîta ingratitudine pentru o pasiune înălțătoare, nemărginită...

— Şi, mă rog, pentru ce ți-ar fi recunoscătoare? Parcă ai iubit-o de dragul ei, ca să-i faci plăcere? Ori poate ai vrut să-i faci un serviciu? Pentru asta, ar fi fost mai bine să te îndrăgostești de maică-sa.

Alexandr se uita la el şi nu ştia ce să spună.

— N-ar fi trebuit să-i dezvălui sentimentele tale în toată puterea lor: cînd bărbatul şi-a deschis în întregime inima, femeia devine indiferentă... Ar fi trebuit să-i cunoşti mai bine caracterul şi să procedezi în consecință, iar nu să te tîrăşti ca un cățeluş la picioarele ei. Cum se poate să nu cunoşti omul cu care ai de-a face, la orice treabă ar fi? Ai fi reuşit să vezi atunci că nici nu poți să te aştepți la mai mult din partea ei. Ea şi-a dus romanul cu tine pînă la capăt, exact aşa cum îl va duce la capăt şi cu contele, poate încă şi cu altcineva... Mai mult nu i se poate cere: nu poate ajunge nici mai sus, nici mai departe! Nu e în puterile ei. Iar tu ți-ai închipuit despre ea cine ştie ce...

— Dar de ce s-a îndrăgostit de altul? — îi curmă vorba Alexandr plin de amărăciune.

— Care va să zică, asta-i vina ei? Deşteaptă întrebare, n-am ce zice! Măi, sălbaticule! Dar tu de ce te-ai îndrăgostit de ea? Acum trebuie s-o uiți cît mai repede.

— Parcă depinde de mine?

— Dar parcă de ea depindea să se îndrăgostească sau nu de conte? Doar tu singur ai tot spus mereu că avîntul sentimentelor nu trebuie stingherit, iar cînd ai fost tu în joc, imediat te-ai şi întrebat: de ce s-a îndrăgostit? De ce a murit cutare sau de ce a înnebunit cutare? Cum să răspunzi la ase-

menea întrebări? Şi dragostea trebuie să se sfîrşească odată şi odată: nu poate să ţină veşnic.

— Ba da, poate. Simt în mine această putere a inimii: eu aş fi iubit-o veşnic...

— Lasă, lasă! Ia să te iubească cineva mai puternic, îndată ai să... baţi în retragere! Ştiu eu, toţi facem aşa.

— Să admit chiar că dragostea ei s-a sfîrşit, — spuse Alexandr. — Dar de ce să se sfîrşească în felul acesta?

— Parcă nu-i tot una? Ai fost iubit, ai fost fericit! Ajunge!

— Şi-a dat inima altuia! — suspină Alexandr pălind.

— Ai fi vrut poate să iubească pe ascuns pe altcineva şi să te asigure şi pe tine că tot te iubeşte? Haide, judecă şi tu ce ar fi trebuit să facă, apoi spune dacă e vinovată?

— Mă voi răzbuna pe ea! — strigă Alexandr.

— Eşti ingrat şi nu-i frumos, — continuă Piotr Ivanîci. — Orice ţi-ar fi făcut o femeie, să zicem că te-a înşelat, că a devenit indiferentă ori s-a purtat perfid — cum se spune în poezie — poţi să acuzi natura dacă doreşti, poţi, cu această ocazie, să te dedai reflecţiilor filozofice, să învinuieşti lumea, viaţa, tot ce vrei, dar să nu atentezi niciodată la persoana femeii, nici prin vorbă, nici prin faptă. Arma pe care o poţi folosi împotriva femeii este condescendenţa, iar cea mai crudă — e uitarea. Sînt singurele lucruri îngăduite unui om cumsecade. Adu-ţi aminte că timp de un an şi jumătate săreai de bucurie de gîtul tuturor, nu ştiai ce să faci de prea multă fericire! Un an şi jumătate de plăceri neîntrerupte! Orice ai spune, eşti un ingrat!

— Vai, unchiule, pentru mine n-a existat pe pămînt nimic mai sfînt decît dragostea! Fără ea, viaţa nu merită să fie trăită...

— Of! — îl întrerupse înciudat Piotr Ivanîci. — Mi-e şi lehamite să ascult asemenea prostii!

— Aş fi divinizat-o pe Nadenka, — continuă Alexandr, — şi n-aş fi rîvnit la nici o altă fericire din lume. Am visat să-mi petrec cu ea toată viaţa. Şi unde am ajuns? Unde e pasiunea nobilă, uriaşă, pe care am visat-o? S-a transformat într-o comedie prostească, meschină, alcătuită din suspine, scene de gelozie, minciuni şi prefăcătorie. Doamne, doamne!

— Şi cine te-a pus să-ţi închipui lucruri care nu există? Nu ţi-am spus eu de atîtea ori că pînă acum ai vrut să trăieşti o viaţă care nu există? După părerea ta, un om n-are altă

treabă decît să fie amant, soţ sau tată... iar de altceva nici nu vrei să ştii. Omul mai e pe deasupra şi cetăţean; are şi el un titlu, o ocupaţie; să zicem că e scriitor sau moşier, soldat, funcţionar sau industriaş... Pentru tine, toate acestea sînt puse în umbră de dragoste şi prietenie... Ce mai Arcadie ferice! Ai citit prea multe romane, ai ascultat-o prea mult pe mătuşă-ta, acolo, în satul acela pierdut — şi-ai venit aici cu concepţiile acestea. Poftim ce-a mai scornit: pasiune nobilă!

— Da, nobilă.

— Fi, lasă-mă, te rog! Parcă există pasiuni nobile?

— Cum aşa?

— Uite-aşa. Cînd spunem pasiune, înseamnă că un sentiment, o înclinaţie, o afecţiune sau altceva de acest fel a atins un grad în care raţiunea încetează să mai lucreze. Ce poate fi nobil în asta? Eu unul nu pricep. E curată nebunie, nu mai e demn de om. Şi apoi, de ce priveşti o singură faţă a medaliei? Vorbesc despre dragoste. Priveşte şi cealaltă parte şi ai să vezi că dragostea nu e un lucru rău. Adu-ţi aminte de clipele de fericire; mi-ai împuiat doar urechile...

— Vai! Nu-mi mai aduce aminte, te rog, nu-mi mai aduce aminte! — zise Alexandr, gesticulînd. — Dumitale ţi-e uşor să vorbeşti, pentru că eşti sigur de femeia pe care o iubeşti. Dar aş vrea să văd ce ai fi făcut în locul meu?...

— Ce aş fi făcut? M-aş fi dus să-mi schimb gîndurile... la fabrică. Nu vrei să vii mîine cu mine?

— Nu. Dumneata şi cu mine n-o să ne înţelegem niciodată, — răspunse cu tristeţe Alexandr. — Concepţia dumitale asupra vieţii nu mă împacă ci, dimpotrivă, mă îndepărtează de ea. Sînt trist, simt în suflet o suflare de gheaţă. Pînă acum, dragostea mă salva de această suflare de gheaţă: dar acum, dragostea nu mai există şi în inima mea e numai durere. Mi-e frică, mi-e silă de toate...

— Apucă-te de muncă.

— Ai dreptate, unchiule, dumneata şi cei de seama dumitale puteţi judeca astfel. Eşti un om rece din fire... cu un suflet incapabil de emoţii...

— Iar tu îţi închipui că eşti un om cu suflet tare? Mai ieri erai în al şaptelea cer de fericire, dar cum te-a zdruncinat ceva... nu eşti în stare să-ţi înduri durerea.

— Aburi, numai aburi! — exclamă Alexandr, apărîndu-se slab de tot. — Dumneata gîndeşti, simţi şi vorbeşti exact ca o locomotivă care merge pe şine: egal, liniştit, lin.

— Cred că nu e rău: e mai bine decît să te răstorni într-un şanţ, decît să deraiezi, aşa cum ai făcut tu acum, şi să nu ştii să te pui iar pe picioare. Aburi! Aburi! Dar vezi că aburii îi fac omului cinste. Această invenţie conţine factorul care ne face oameni, pe tine ca şi pe mine. Iar să moară de durere e în stare şi un animal. Există asemenea exemple: un cîine care moare de durere pe mormîntul stăpînului sau altul, de bucurie, revăzîndu-l după o lungă despărţire. Care e meritul? Ai crezut că eşti o fiinţă deosebită, de esenţă superioară, un om altfel decît ceilalţi oameni...

Piotr Ivanîci îi aruncă o privire nepotului său şi se opri deodată.

— Dar ce faci? Nu cumva plîngi? — întrebă el şi faţa-i deveni mai întunecată: roşise.

Alexandr tăcea. Părea că cele din urmă argumente ale unchiului lui l-au zdruncinat de tot. Nu mai ştia ce să obiecteze, se afla însă complet sub imperiul sentimentului care-l stăpînea. Îşi adusese aminte de fericirea pierdută, se gîndise că acum un altul... Şi lacrimile porniseră şiroaie pe obrajii lui.

— Vai, vai, vai! Ce ruşine! Şi mai zici că eşti bărbat! Pentru dumnezeu, să nu plîngi în faţa mea!

— Unchiule! Adu-ţi aminte de anii tinereţii dumitale, — îi răspunse Alexandr între două sughiţuri de plîns. — Ai fi putut atunci să suporţi liniştit, cu indiferenţă, cea mai amară insultă pe care soarta o poate hărăzi omului? Să trăieşti timp de un an şi jumătate o viaţă atît de plină şi deodată — nimic! Un gol... După atîta sinceritate, să urmeze viclenie, mistere, răceală. Şi faţă de cine? De mine! Dumnezeule mare! Există oare un chin mai grozav decît acesta? E uşor să spui „te-a înşelat" cînd vorbeşti despre altul, dar să fii tu însuţi în situaţia aceasta... Cum s-a schimbat! Cum a început să se gătească de dragul contelui! Cîteodată, cînd veneam la ea, o vedeam cum păleşte şi abia mai poate vorbi... Mintea... Vai, nu...

Lacrimile şiruiră şi mai abundent.

— Dacă mi-ar fi rămas măcar mîngîierea de a o fi pierdut din cauza unor împrejurări de forţă majoră, — continuă el, — dacă ar fi fost nevoită... dacă ar fi murit chiar — şi încă ar fi

fost mai uşor de suportat... Dar aşa... un altul!... E groaznic, e de neîndurat! Şi n-am nici un mijloc s-o smulg seducătorului: m-ai dezarmat... Ce să mă fac? Învaţă-mă! Mă înăbuş, mă doare! Vai, ce durere, ce chin! Am să mor... Mă împuşc...

Se rezemă cu coatele pe masă, îşi îngropă obrazul în mîini şi izbucni în hohote de plîns...

Piotr Ivanîci îşi pierdu cumpătul. Se plimbă de vreo două ori în lung şi în lat prin odaie, apoi se opri în faţa lui Alexandr şi se scărpină în cap, neştiind ce să mai facă.

— Bea puţin vin, Alexandr, — îl îndemnă el cît putu mai duios, — poate că...

Alexandr nu scotea nici o vorbă. Numai umerii şi capul îi tresăreau convulsiv: nu mai contenea din plîns. Piotr Ivanîci se posomorî, făcu un gest de deznădejde şi ieşi din odaie.

— Nu ştiu ce să mă fac cu Alexandr, — îi spuse el nevesti-si. — Plînge acolo, la mine în birou, de m-a făcut să plec; mi-a scos peri albi, nu alta.

— Şi tu l-ai lăsat aşa? — întrebă ea. — Săracul! Lasă-mă să mă duc eu la el.

— N-ai să faci nimic; aşa e firea lui. Seamănă leit cu mătuşă-sa; şi aceea era tot atît de plîngăreaţă. M-am luptat destul să-l conving.

— Să-l convingi? Atît?

— Şi l-am convins: a fost de acord cu mine.

— O, nu mă îndoiesc de asta: eşti tare deştept şi... şmecher! — adăugă ea.

— Slavă domnului, dacă-i aşa. Se pare că-i exact ce trebuie.

— Aşa o fi, dar vorba e că el plînge mereu.

— Nu sînt de vină. Am făcut tot ce-am putut ca să-l consolez.

— Şi ce-ai făcut?

— Cîte n-am făcut? Am vorbit o oră încheiată... Mi s-a uscat şi gîtul... I-am arătat ca-n palmă toată teoria dragostei, i-am oferit şi bani, l-am îmbiat să mănînce, i-am oferit vin...

— Şi totuşi plînge?

— Plînge în hohote! La sfîrşit, s-a pornit şi mai tare.

— Lasă-mă pe mine: am să încerc şi eu, iar tu, deocamdată, meditează asupra noii tale metode...

— Cum? Cum ai spus?

Dar ea se strecură ca o umbră afară din odaie.

Alexandr era tot lîngă masă, cu obrazul îngropat în palme. Cineva îl atinse uşor pe umăr. Îşi ridică capul: în faţa lui era o femeie tînără şi frumoasă, în capot, cu o bonetă „à la finnoise" *).

— Ma tante **) ! — îngăimă el.

— Ea se aşează lîngă dînsul, aţintindu-şi asupra lui o privire pe care numai femeile o pot avea uneori, îi şterse încetişor ochii cu batista şi-l sărută pe frunte, iar el îşi lipi buzele de mîna ei. Au stat apoi mult timp de vorbă.

Peste o oră, Alexandr ieşi de acolo gînditor, dar cu zîmbetul pe buze şi adormi liniştit, pentru întîia oară, după multe nopţi de nesomn. Mătuşa lui se întoarse în odaia ei de culcare cu ochii plînşi. Piotr Ivanîci sforăia demult.

*) După moda finlandeză (în limba franceză.) (N. trad.)
**) Mătuşă ! (în limba franceză.) (N. trad.)

PARTEA A DOUA

1

Trecuse aproape un an de la scenele și întîmplările din ultimul capitol al primei părți.

Încet-încet, disperarea neagră a lui Alexandr se transformase într-o melancolie rece. Nu mai tuna și nu mai fulgera împotriva contelui și a Nadenkăi, rostind blesteme și scrîșnind din dinți; îi înfiera doar cu adînc dispreț.

Lizaveta Alexandrovna îl mîngîia cu toată duioșia unei prietene și surori, iar el se supunea cu plăcere acestei drăgălașe tutele. Oamenilor de felul lui le place să-și lase voința în mîna altora. Pentru ei, dădaca e ceva necesar.

În cele din urmă, patima lui se mai potoli și adevărata durere se alină. Nu se îndura totuși să se despartă de ea: căuta s-o prelungească cu tot dinadinsul. Mai bine zis, își făurise un fel de tristețe voită, artificială, cu care se desfăta și se fălea, în care se afunda ca într-o apă.

Îi plăcea să joace rolul de tînăr nefericit. Păstra înfățișarea rece, gravă și întunecată a omului care, după cum spunea el, a primit o lovitură a soartei. Vorbea despre suferințe mari, despre sentimente sacre, înalte, care au fost călcate în picioare și mînjite cu noroi. „Și de cine?" — adăuga el: — „De o fetișcană cochetă și de un nemernic, un crai, un fante de salon.

Oare destinul m-a trimis pe lume spre a jertfi tot ce am avut mai bun în mine unei ființe de nimic?"

Un bărbat n-ar fi iertat niciodată unui alt bărbat asemenea prefăcătorie, nici o femeie altei femei. I-ar fi readus de îndată pe cei în cauză la realitate. Dar ce nu-și iartă unul altuia tinerii de sex diferit?

Lizaveta Alexandrovna asculta cu îngăduință văicărelile lui Alexandr și-l mîngîia pe cît putea. Rolul acesta nu-i era neplăcut, poate pentru că la nepotul ei găsea totuși oarecare afinități cu propriul ei fel de a simți, iar în amarele imputări ce le aducea el dragostei i se părea că aude glasul unor suferinți ce nu-i erau nici ei cu totul străine...

Asculta cu nesaț gemetele inimii lui și le răspundea cu suspine ușoare și cu lacrimi pe care nu le vedea nimeni. Găsea cuvinte blînde de mîngîiere pentru nepotul ei — chiar și atunci cînd el îi făcea cele mai sarbede și mai prefăcute confidențe. Dar Alexandr nici nu voia să audă de mîngîiere.

— Nu-mi mai vorbi de asta, ma tante, — îi spuse el. — Nu vreau să pîngăresc sfîntul nume al dragostei, împrumutîndu-l relațiilor mele cu această...

Se strîmbă cu dispreț și era gata-gata să întrebe întocmai ca Piotr Ivanîci: „Cum îi zice?"

— Dealtfel, — adăuga el cu un dispreț și mai mare, — trebuie s-o iert: eu le eram mult superior și ei și contelui, precum și întregului lor cerc atît de meschin și demn de milă. Nu-i de mirare că am rămas o enigmă pentru ea.

După asemenea cuvinte, Alexandr mai păstra încă mult timp o expresie disprețuitoare.

— Unchiul îmi spune mereu că trebuie să-i fiu recunoscător Nadenkăi. Dar pentru ce? Ce mi-a adus dragostea ei? Tot ce s-a întîmplat a fost atît de banal, atît de meschin. S-a petrecut oare ceva care să fi depășit limitele banalității de toate zilele? A fost oare în dragostea aceasta măcar o fărîmă de eroism sau de abnegație? Nu! Aproape tot ce făcea ea era făcut cu știrea maică-si! S-a abătut ea măcar o dată, de dragul meu, de la convențiile mondene, de la datorie? Nu, niciodată! Și asta se cheamă dragoste!!! E o fată tînără — dar n-a știut să dea acestui sentiment nici un pic de poezie!

— Și ce fel de dragoste ai cere dumneata unei femei? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Ce fel de dragoste? — răspunse Alexandr. — O dragoste care să-mi asigure locul de cinste în inima ei. Femeia iubită n-ar trebui să ia în seamă, nici măcar să se uite la alți bărbați, în afară de mine. Toți ar trebui să-i pară nesuferiți. Eu să fiu cel mai bun, cel mai frumos — și, spunînd acestea, își ridică fruntea și își umflă pieptul cu mîndrie, — cel mai nobil, mai presus de toți! Orice clipă trăită departe de mine să fie pentru ea o clipă pierdută. În ochii mei, în cuvintele mele, ar trebui să-și găsească desfătarea, să nu cunoască altă fericire...

Lizaveta Alexandrovna se căznea să-și ascundă zîmbetul, dar Alexandr nu vedea nimic.

— Pentru mine, — urmă el cu ochii strălucitori, — ar trebui să jertfească tot — toate avantajele meschine, toate calculele. Ar trebui să lepede jugul despotic al mamei, al soțului, să fugă de-ar fi nevoie la capătul pămîntului, să îndure stoic toate lipsurile — în sfîrșit, să disprețuiască însăși moartea. Aceasta-i dragostea cea adevărată! Iar asta...

— Și dumneata cu ce-ai fi răsplătit asemenea dragoste? — întrebă mătușa.

— Eu? O! — spuse Alexandr, ridicîndu-și privirile spre cer. — I-aș fi închinat viața mea întreagă, aș fi stat mereu la picioarele ei. Cea mai mare fericire ar fi fost să privesc în ochii ei. Orice cuvînt al ei mi-ar fi fost lege. Aș fi cîntat frumusețea ei, iubirea noastră, natura!

Al lui Petrarca grai sonor
Din gura-i l-aș sorbi ușor... [12]

Dar oare nu i-am dovedit eu Nadenkăi cum știu să iubesc?

— Așadar, nu crezi deloc în dragoste, dacă ea se manifestă altfel decît cum ai vrea dumneata? O dragoste puternică se ascunde...

— Vrei să mă convingi, ma tante, că o dragoste, cum ar fi de pildă a unchiului, se ascunde?

Lizaveta Alexandrovna se îmbujoră deodată. În sufletul ei, nu putea să nu fie de aceeași părere cu Alexandr, că dragostea care nu se manifestă în nici un fel dă loc la bănuiala că poate nici nu există, căci, dacă ar exista, ar răzbi într-un fel sau altul la lumina zilei; că, în afară de dragostea propriu zisă, însăși atmosfera pe care o crează are un farmec nespus.

Și atunci își revizui în gînd toată viața ei de femeie măritată și căzu pe gînduri. Aluzia indiscretă a lui Alexandr zgîn-

dărise în inima ei o taină pe care o ascundea în adîncul sufletului şi care o făcuse să-şi pună întrebarea: este ea fericită sau nu?

N-avea dreptul să se plîngă: toate condiţiile exterioare ale fericirii, după care aleargă cei mai mulţi, îi erau puse la dispoziţie, ca după un program dinainte orînduit. Indestularea, chiar luxul din viaţa ei actuală, viitorul asigurat, toate acestea o scuteau de grijile mărunte şi amare care secătuiesc inima şi ard pieptul celor mai mulţi oameni săraci.

Bărbatul ei muncise şi muncea încă neobosit. Dar care era scopul principal al trudei sale? Muncea pentru ţelul comun pentru care muncesc toţi oamenii, îndeplinind o sarcină care-i fusese dată de soartă, sau o făcea din motive meschine pentru a căpăta printre oameni o importanţă sprijinită pe titluri şi bani sau, în sfîrşit, pentru ca nevoile, împrejurările vieţii să nu-l încovoaie sub povara lor? Dumnezeu ştie! Nu-i plăcea să vorbească despre ţeluri înalte, numindu-le „aiureală", Vorbea simplu şi sec, spunînd că trebuie să faci treabă.

Lizaveta Alexandrovna trase numai trista concluzie că ţelul unic al ostenelilor soţului ei nu era nici ea, nici dragostea lui pentru ea. Muncise şi înainte de căsătorie, cînd încă n-o cunoştea pe dînsa. Nu-i vorbea şi nici n-o întreba niciodată nimic despre dragoste. Iar cînd îi punea ea asemenea întrebări, scăpa printr-o glumă, printr-o vorbă de duh sau adormea îndată. Curînd după ce s-au cunoscut, i-a vorbit de căsătorie, dîndu-i parcă a înţelege că dragostea este ceva de la sine înţeles şi, prin urmare, nici nu e nevoie să vorbească prea mult de ea...

Era duşmanul oricăror efecte ieftine — şi aceasta, în fond, ar fi trebuit să fie un lucru bun. Dar nu-i plăceau nici manifestările sincere ale sentimentelor şi socotea că nici alţii nu simt nevoia s-o facă. Şi, totuşi, o singură privire, un singur cuvînt al lui ar fi putut trezi în sufletul ei o mare pasiune. El tăcea însă şi nu dorea acest lucru, care nu-i măgulea nici măcar amorul propriu.

Lizaveta Alexandrovna încercase să trezească în el gelozia, crezînd că măcar atunci îşi va trăda dragostea ce-i poartă. Dar de unde!... Era destul să observe că ea dă o cît de mică atenţie vreunui tînăr întîlnit în lume pentru ca dînsul să-l invite îndată acasă, să se poarte cu el cît se poate de amabil,

să-i laude meritele și să-l lase — fără pic de teamă — singur cu nevastă-sa.

Lizaveta Alexandrovna se amăgea uneori singură, lăsîndu-se furată de iluzia că, poate, Piotr Ivanîci procedează astfel din motive strategice, că misterioasa lui metodă consta, probabil, în faptul că întreținea în sufletul ei îndoiala, pentru a-și păstra astfel dragostea ei. De îndată însă ce-l auzea pe bărbatul ei vorbind despre dragoste, își pierdea orice iluzie.

Dacă ar fi fost brutal, neciopîit, fără inimă, strîmt la minte, dacă ar fi fost un soț cum sînt atîți, pe care nu-i păcat să-i înșeli, ci chiar trebuie și e atît de plăcut să-i înșeli, atît pentru fericirea lor, cît și pentru a ta proprie, care par creați anume pentru ca femeia să caute pe alții și să se îndrăgostească tocmai de cei diametral opuși soțului — atunci lucrurile ar fi fost desigur altfel: poate că și ea ar fi procedat așa cum procedează în asemenea cazuri mai toate soțiile. Dar Piotr Ivanîci era un om de o inteligență și de un tact cum rar se întîlnește. Era fin, foarte dibaci și subtil. Înțelegea toate frămîntările sufletești, tot zbuciumul inimii. Dar atît — le înțelegea; și întregul cod al afacerilor sentimentale îl purta în cap, nu în inimă. În aprecierile lui asupra acestor lucruri vedeai că vorbește despre ele ca despre ceva auzit și învățat pe dinafară, dar nicidecum trăit și simțit. Discutînd despre pasiuni, avea păreri juste, dar nu recunoștea puterea lor asupra lui. Își bătea joc de ele, considerîndu-le erori, abateri monstruoase de la realitate, un fel de boli pentru lecuirea cărora, cu timpul, se va ivi o medicină specială.

Lizaveta Alexandrovna simțea superioritatea lui spirituală asupra celor din jurul lor și era grozav de chinuită de acest lucru. „Aș fi fost salvată — gîndea ea — dacă n-ar fi fost atît de deștept..." E limpede că e un om care și-a pus viața în slujba unor scopuri pozitive și pretinde că nici soția lui să nu-și piardă timpul în visări deșarte.

„Dar, doamne! — gîndea Lizaveta Alexandrovna — s-a însurat oare numai pentru a avea o gospodină, pentru a da apartamentului său de burlac plinătatea și demnitatea unui cămin familial, pentru a avea mai multă greutate în societate? O gospodină-soție în sensul cel mai prozaic al cuvîntului! Dar cu inteligența lui, cum de nu pricepe că, pînă și în preocupările cele mai materiale ale unei femei, dragostea trebuie să fie negreșit prezentă? Preocupările ei se reduc la obligații fa-

miliale ; dar cum le-ar putea îndeplini fără dragoste ? O dădacă, o doică — chiar şi acelea îşi fac un idol din copilul pe care-l îngrijesc ; dar o soţie, o mamă ! Sînt gata să plătesc preţul dragostei prin orice chinuri, să îndur toate suferinţele, care sînt nedespărţite de pasiune, dar să trăiesc o viaţă plină, să simt că trăiesc, nu să vegetez numai !..."

Se uita la mobilierul ei luxos, la toate jucăriile şi bibelourile scumpe din buduarul său — şi întreg confortul acesta cu care, în alte căsnicii, mîna grijulie a bărbatului iubitor înconjoară pe femeia iubită, i se păru o rece ironie, îndreptată împotriva adevăratei fericiri. Avea în faţă două extreme : nepotul şi soţul său. Unul era exaltat pînă la nebunie, celălalt — cumplit de rece.

„Cît de puţin înţeleg amîndoi, ca şi cei mai mulţi bărbaţi, dragostea adevărată. Şi cum o înţeleg eu ! — se gîndea ea. — Dar ce folos ? La ce serveşte ? O, dacă..."

Închise ochii şi rămase astfel cîteva clipe. Apoi îi deschise din nou, aruncă o privire în jurul ei, oftă din greu şi-şi luă îndată expresia calmă de totdeauna. Biata femeie ! Nimeni nu ştia, nimeni nu vedea ce se petrece în inima ei. Căci, altfel i s-ar fi imputat ca o crimă aceste suferinţe nevăzute, impalpabile, fără nume, care nu lasă răni, nici nu te fac să sîngerezi — suferinţe acoperite cu catifea, nu cu zdrenţe. Dar ea îşi tăinuia amarul cu abnegaţie eroică. Ba, mai mult, găsea în sufletul ei destule puteri să aline durerile altora.

În curînd, Alexandr nu mai vorbi despre nobilele suferinţe şi nici despre o iubire neînţeleasă şi care nu e preţuită precum se cuvine. Trecu la subiecte mai generale. Se plîngea de urîtul vieţii, de golul din suflet, de acele chinuitoare tristeţi care puseseră stăpînire pe el.

„Am supravieţuit durerii
Dar visul pentru mine-i mort..." [13]

— repeta el neîncetat.

— Şi acum mă urmăreşte demonul cel negru. Mă însoţeşte pretutindeni, ma tante : e alături de mine zi şi noapte, în timpul unei convorbiri cu prietenii, la o cupă de vin, în clipele de profundă gîndire !

Trecură astfel cîteva săptămîni. S-ar fi părut că, după încă vreo două săptămîni, acest zănatic ar fi trebuit să se liniş-

tească de tot şi să devină şi el un om cumsecade, cu alte cuvinte, un om ca toţi oamenii! Ei bine, nu! Ciudăţeniile firii sale găseau pretutindeni prilej de a se manifesta.

Într-o zi, veni la mătuşă-sa cuprins de o pornire feroce împotriva întregului neam omenesc. Cum deschidea gura, zvîrlea cîte o înţepătură, o judecată aspră, o epigramă, adresată chiar şi acelor oameni pe care ar fi trebuit să-i respecte. Nu cruţa pe nimeni, nici măcar pe mătuşă-sa sau pe Piotr Ivanîci. Lizaveta Alexandrovna încercă să afle motivul acestei porniri.

— Ai vrea să ştii, — începu el încet şi solemn, — ce mă tulbură, ce mă înfurie[14] în clipa de faţă? Ei bine, ascultă: am avut un prieten pe care nu l-am mai văzut de cîţiva ani, dar căruia i-am păstrat totuşi un colţişor în inima mea. La începutul şederii mele aici, unchiul meu m-a silit să-i scriu o scrisoare ciudată, oglindind regulile lui favorite de viaţă şi felul lui de a gîndi. Dar eu am rupt acea scrisoare şi i-am trimis alta — aşa că prietenul meu n-a avut nici un motiv să-şi schimbe purtarea faţă de mine. După această scrisoare, corespondenţa noastră s-a întrerupt şi l-am pierdut din vedere. Ce crezi dumneata că s-a întîmplat? Acum vreo trei zile, trecînd pe Nevski Prospekt, îl văd deodată pe prietenul meu. Am înlemnit, străbătut de fiori. Cu lacrimi în ochi, i-am întins mîinile. De bucurie, nu puteam să scot măcar un cuvînt... mi se tăiase răsuflarea. El îmi luă numai o mînă şi o strînse. „Bună ziua, Aduev!" — îmi spuse cu un ton de parcă ne-am fi despărţit ieri, alaltăieri. — „Eşti demult aici?" S-a mirat că nu ne-am mai întîlnit pînă acum, m-a întrebat în treacăt ce mai fac, unde am serviciu, a socotit de datoria lui să-mi aducă la cunoştinţă că ocupă un post excelent, că e mulţumit de serviciu, de şefii şi colegii lui, de toţi oamenii şi de soarta lui... Apoi, mi-a spus că n-are timp, că se grăbeşte, că e poftit undeva la un banchet. Auzi, ma tante? Revăzîndu-şi prietenul după o despărţire atît de lungă, n-a fost în stare să renunţe la o masă...

— Dar poate că era aşteptat, — observă mătuşă-sa. — Buna cuviinţă nu i-a îngăduit...

— Întîi buna cuviinţă şi apoi prietenia? Şi dumneata vorbeşti aşa, ma tante! Dar asta nu-i nimic! Ascultă mai departe. Mi-a vîrît în mînă un bilet cu adresa lui, a spus că a doua zi, spre seară, mă aşteaptă la el — şi a dispărut. M-am uitat lung în urma lui. Nu puteam să-mi vin în fire. Acesta să fie prietenul meu din copilărie, din adolescenţă! N-am ce zice!

Pe urmă, m-am gîndit că, poate, a amînat efuziunile pînă a doua zi şi că atunci va dedica tot timpul său unei convorbiri intime şi sincere cu mine. „Fie — îmi spusei — mă voi duce la el.“ Şi m-am dus. La prietenul meu, erau vreo zece invitaţi. Mi-a întins mîna mai afabil ca în ajun, ce-i drept. În schimb, fără a vorbi despre nimic altceva, m-a poftit de îndată să mă aşez la masa de cărţi. I-am răspuns că nu joc şi m-am aşezat singur pe o canapea, gîndindu-mă că va părăsi jocul şi va veni la mine. „Nu joci? — mă întrebă cu mirare. — Dar ce faci atunci?“ Ce întrebare! Am aşteptat astfel un ceas-două, dar nu s-a apropiat de mine. Începusem să-mi pierd răbdarea. Îmi oferea cînd o ţigară, cînd o pipă, spunea că regretă că nu joc şi că mă plictisesc, îşi dădea osteneala să mă distreze, dar cum? Adresîndu-mi-se mereu şi explicîndu-mi cum a jucat — bine s-au prost. În cele din urmă, n-am mai putut răbda, m-am apropiat de el şi l-am întrebat dacă are de gînd să-mi acorde şi mie cîteva clipe în acea seară. Vorbindu-i aşa, fierbeam, îmi tremura vocea. Păru surprins. Îmi aruncă o privire ciudată. „Bine — zise — dă-mi voie numai să termin partida.“ Cum mi-a spus aceste vorbe, am şi pus mîna pe pălărie şi am vrut să plec; el m-a văzut însă şi m-a oprit. „Partida e pe sfîrşite — zise. — O să ne aşezăm îndată la masă.“ În sfîrşit, terminară jocul. Se aşeză lîngă mine şi căscă: astfel a început convorbirea noastră prietenească. „Ai vrut să-mi spui ceva?“ — mă întrebă el cu o voce atît de monotonă şi de indiferentă, încît eu, fără să mai scot o vorbă, m-am uitat la el, zîmbind trist. Păru că se trezeşte deodată şi începu să mă copleşească cu întrebările: „Ce-i cu tine? Poate că ai nevoie de ceva? N-aş putea să-ţi fiu de folos în treburile tale de serviciu?...“ şi aşa mai departe. Am clătinat din cap şi i-am spus că n-aş fi vrut să vorbesc cu el nici despre serviciu, nici despre chestiuni materiale, ci despre lucrurile cele mai scumpe inimii: despre zilele fericite ale copilăriei, despre jocurile şi strengăriile noastre... Închipuieşte-ţi că nici nu m-a lăsat să termin. „Tot visător ai rămas!“ — îmi spuse. Apoi, deodată, schimbă subiectul, ca şi cum ar fi socotit că vorbesc despre lucruri fără importanţă şi începu să mă întrebe foarte serios despre treburile mele, despre planurile de viitor şi despre cariera mea, exact ca unchiul. Eram uimit. Nu-mi venea să cred că o inimă de om poate să ajungă la atîta nesimţire. Am vrut să-l pun la încercare pentru cea din urmă oară. Profitînd de faptul că

m-a întrebat de treburile mele, am început să-i vorbesc despre felul în care am fost tratat. „Ascultă-mă — îi spusei — ce au făcut cu mine oamenii...“ „Ce ți-au făcut? — mă întrerupse el speriat — te-or fi prădat?“ Credea că vorbesc despre oamenii de serviciu. Ca și unchiul meu, nu-și putea închipui altfel de nenorocire... Ca să vezi cum poate să se împietrească inima unui om! „Da! — i-am răspuns eu — mi-au jefuit sufletul...“ Și am început să-i vorbesc despre dragostea mea, despre chinurile îndurate și despre marele gol ce port în suflet... Mă lăsam furat de mărturisire și credeam că povestea suferințelor mele va topi gheața, că în ochii lui n-au secat încă lacrimile... cînd, deodată... izbucni în hohote de rîs. Văzui în mîinile lui o batistă: în timpul povestirii mele, încercase să se stăpînească, dar, pînă în cele din urmă, n-a mai putut... Mă oprii înspăimîntat. „Ei, gata, gata — spuse el — hai, mai bine, să bem cîte un păhăruț de votcă și să ne așezăm la masă. Băiete! Adu-ne niște votcă. Hai, vino, vino. Ha-ha-ha!... Am un roast... un roastbeef grozav... Ha-ha-ha!...“ Mă luă de braț, dar eu m-am smucit și am fugit de acest monstru!... Iată oamenii, ma tante! — încheie Alexandr, făcu un gest de dispreț și plecă.

Lizavetei Alexandrovna i se făcu milă de Alexandr. Îi era milă de inima lui plină de înflăcărare, dar greșit îndrumată. Înțelese că dacă tînărul acesta ar fi avut altă educație, precum și o mai justă concepție asupra vieții, ar fi putut să fie fericit și să mai facă fericit și pe altcineva. Acum însă era victima propriei lui orbiri și a celor mai chinuitoare rătăciri ale inimii. Își transforma singur viața într-un supliciu. Ce putea face ea pentru a îndruma această inimă pe calea adevărată? Unde era busola care să-l salveze? Lizaveta Alexandrovna simțea că numai o mînă blîndă și prietenoasă putea îngriji această floare.

Mai reușise ea odată să domolească frămîntările din inima nepotului ei, dar, de rîndul acela, fusese vorba de dragoste. Atunci știuse cum să se apropie de inima lui jignită. Ca o diplomată iscusită, s-a grăbit s-o copleșească pe Nadenka cu imputări, i-a zugrăvit fapta în culorile cele mai negre, a coborît-o în ochii lui Alexandr și a reușit să-i demonstreze că fata aceea nu era demnă de dragostea lui. În acest chip, a smuls din inima lui durerea chinuitoare, înlocuind-o printr-un sentiment mai calm, deși nu tocmai echitabil: prin dispreț. Piotr Ivanîci,

dimpotrivă, încercase s-o justifice pe Nadenka şi astfel nu numai că nu reuşise să potolească durerea lui Alexandr, ci, dimpotrivă, o aţîţase mai rău, făcîndu-l să creadă că i-a fost preferat altul, mai demn decît el.

Dar în materie de prietenie, lucrurile stăteau altfel. Lizaveta Alexandrovna vedea că prietenul lui Alexandr era vinovat în ochii lui, dar avea dreptate în ochii lumii. Poftim de explică lucrul acesta lui Alexandr! Nu putu să se hotărască singură la această faptă eroică şi recurse la bărbatul ei, presupunînd — nu fără oarecare temei — că acesta trebuia să aibă destule argumente împotriva prieteniei.

— Piotr Ivanîci! — îi spuse ea, într-o zi, cu duioşie. — Am o rugăminte.

— Ce anume?

— Ghici.

— Spune-mi dragă. Ştii bine că nu-ţi refuz nici o dorinţă. Probabil că te gîndeşti să pleci în vilegiatură la Peterhoff, ar fi cam devreme...

— Nu! — zise Lizaveta Alexandrovna.

— Atunci ce? Spuneai că ţi-e frică de caii noştri şi că ai vrea alţii mai liniştiţi...

— Nu.

— Atunci e vorba de o mobilă nouă?

Ea clătină din cap.

— Atunci, chiar că nu mai ştiu, — încheie Piotr Ivanîci. — Uite, ia mai bine chitanţa asta de la Muntele de Pietate şi fă cu ea ce vrei: e cîştigul meu de ieri...

Şi scoase portofelul din buzunar.

— Pune-ţi banii la loc. Nu-ţi fie frică, chestia aceasta n-o să te coste nici un ban.

— Auzi, domnule, să nu iei bani cînd ţi se oferă! — zise Piotr Ivanîci, punîndu-şi portofelul la loc, în buzunar. — E de necrezut! Atunci, ce doreşti?

— Un pic de bunăvoinţă...

— Cîtă vrei.

— Să vezi despre ce-i vorba: acum două zile, a fost pe la mine Alexandr...

— Of, presimt ceva neplăcut! — o întrerupse Piotr Ivanîci. — Ei şi?

— E atît de abătut, — urmă Lizaveta Alexandrovna, încît mă tem să nu i se întîmple ceva...

— Ce o mai fi cu el? O nouă decepție în dragoste?

— Nu. În prietenie.

— În prietenie! Din lac în puț! Cum vine asta — în prietenie? Sînt curios: povestește-mi, te rog.

— Uite cum.

Și Lizaveta Alexandrovna îi povesti de-a fir-a-păr toate cele auzite de la nepotu-său. Piotr Ivanîci ridică înciudat din umeri:

— Ei și? Ce-ai vrea să fac? Nu-l vezi cum e?

— Arată-i puțină simpatie! Întreabă-l cum o mai duce cu dragostea...

— Asta să-l întrebi tu.

— Vorbește cu el... ceva mai... mai blînd, nu așa cum vorbești de obicei... Nu rîde de sentimentele lui...

— N-ai vrea cumva să plîng?

— N-ar strica.

— Și ce i-ar folosi?

— Mult... Și nu numai lui... — adăugă Lizaveta Alexandrovna cu glas scăzut.

— Ce-ai spus? — întrebă Piotr Ivanîci.

Lizaveta Alexandrovna tăcu.

— Ce ți-e și cu Alexandr ăsta! Mi-a ajuns pînă aici, — zise Piotr Ivanîci, arătînd cu mîna la gît.

— Cu ce te-a supărat pînă-ntr-atît?

— Mai întrebi cu ce? De șase ani mă chinuiesc cu el: ba plînge și trebuie să-l mîngîi, ba trebuie să întrețin corespondență cu maică-sa...

— Într-adevăr, săracul de tine! Cum de le prididești pe toate? Grozavă osteneală: să primești o dată pe lună o scrisoare de la bătrîna și s-o arunci la coș fără s-o citești! Sau să stai de vorbă cu nepotul tău! Firește, asta te împiedică să joci whist! Oi, bărbații ăștia! Dacă au o masă bună, un Laffitte cu pecete de aur și cărți de joc, nu le mai pasă de nimeni și de nimic! Iar dacă mai găsesc și prilejul de a face pe grozavii, pe deșteptii — atunci chiar că sînt pe deplin fericiți.

— Ca și voi, femeile, cînd aveți prilejul să cochetați, — observă Piotr Ivanîci. — Fiecare cu ale lui, draga mea! Ce ne mai trebuie?

— Mai întrebi? Dar inima? Despre ea, nici nu pomenim.

— Asta ar mai lipsi!

— Sîntem mult prea deștepți: cum să ne ocupăm de astfel de nimicuri? Hotărîm destinele oamenilor. Ne uităm doar în

buzunarul omului și la butoniera fracului, să vedem ce are acolo. De altceva, nu ne mai pasă. Și am vrea ca toată lumea să fie ca noi! Dar s-a găsit printre noi un om sensibil, în stare să iubească și să se facă iubit...

— Grozav a mai știut el să se facă iubit de fata aceea... cum îi zice? Verocika, parcă? — zise Piotr Ivanîci.

— Ai și găsit pe cine să pui pe aceeași treaptă cu el! Ce ironie a soartei! Parcă dinadins pune întotdeauna un om sensibil, delicat, alături de o ființă rece! Sărmanul Alexandr! Mintea lui rămîne în urma inimii — ăsta-i motivul pentru care îl învinovățesc cei a căror minte a ajuns cu prea mult înainte, care ar vrea să răzbată peste tot numai cu rațiunea...

— Admite totuși și tu că rațiunea e lucrul cel mai important; altminteri...

— N-am să admit niciodată, cu nici un preț: o fi ea lucrul cel mai important acolo, la fabrică, dar dumneata uiți că omul mai are și simțuri...

— Chiar cinci! — zise Aduev. — Am învățat asta încă din abecedar.

— Doamne, ce lucru trist și supărător! — șopti Lizaveta Alexandrovna.

— Haide, haide, nu te mai supăra: voi face tot ce-mi poruncești, numai să mă-nveți cum să procedez! — o îmbună Piotr Ivanîci.

— Să-i dai o mică lecție...

— Să-i trag o săpunează? Cu plăcere; mă pricep de minune la așa ceva.

— Te-ai și gîndit la săpunează! Să-i explici cît mai blînd ce poți să pretinzi și la ce poți să te aștepți de la prietenii de astăzi. Să-i spui că prietenul lui nu-i chiar atît de vinovat cum crede el... Dar am ajuns oare să te învăț eu pe tine? Ești atît de deștept... Știi atît de bine să recurgi la șiretlicuri.. — adăugă Lizaveta Alexandrovna.

Auzind acest cuvînt, Piotr Ivanîci se încruntă puțin.

— Nu v-ați mai săturat de atîtea „efuziuni spontane"? — zise el supărat. — Ați șușotit mereu între voi și tot n-ați ajuns să spuneți tot ce era de spus despre prietenie și dragoste. Acum mă mai băgați și pe mine...

— În schimb, are să fie pentru cea din urmă oară, — îi răspunse Lizaveta Alexandrovna. — Sper că, după asta, se va consola.

Piotr Ivanîci clătină neîncrezător din cap.

— Dar bani o fi avînd? — întrebă el. — Poate că nu prea are şi de aceea...

— Numai la bani te gîndeşti! Pentru o vorbă bună din gura prietenului său, Alexandr ar fi în stare să-şi dea toţi banii.

— Te pomeneşti! Ar fi în stare! Chiar a şi dat odată unui funcţionar de la el din birou de dragul „efuziunilor spontane"... I-auzi, sună cineva la scară: n-o fi chiar el? Ce trebuie să fac? Mai repetă o dată: să-i trag o săpunealâ... şi mai ce? Să-i dau bani?

— Ce săpunealâ! Mă tem că ai să strici mai rău lucrurile. Te-am rugat să-i vorbeşti despre prietenie, despre sentimente, dar într-un chip mai drăguţ, mai delicat...

Alexandr îi salută în tăcere. La masă, mîncă bine, fără să scoată însă nici o vorbă, iar între feluri făcea cocoloaşe de pîine şi se uita pe sub sprîncene la sticle şi la carafe. După masă, dădu să-şi ia pălăria şi să plece.

— Unde te duci? — întrebă Piotr Ivanîci. — Mai stai puţin cu noi.

Alexandr se supuse, dar nu descleştă gura. Piotr Ivanîci chibzui puţin cum să atace chestiunea într-un mod mai delicat şi mai abil, apoi îl întrebă brusc:

— Alexandr, am auzit că prietenul tău s-a purtat cu tine într-un fel cam perfid?

La auzul acestor vorbe neaşteptate, Alexandr îşi ridică deodată capul, ca şi cum cineva i-ar fi dat o lovitură dureroasă, şi-şi îndreptă privirea plină de imputare spre mătuşă-sa. Nu se aşteptase nici ea la o intrare în materie atît de directă şi, în primul moment, îşi coborî ochii pe lucrul ei de mînă, apoi aruncă şi ea o privire de dojană bărbatului său. Piotr Ivanîci era însă sub dubla influenţă a digestiei şi a somnolenţei, aşa că nici nu simţi acest joc de priviri.

Alexandr răspunse la întrebarea lui printr-un suspin abia auzit.

— Într-adevăr, — urmă Piotr Ivanîci, — cîtă perfidie! Ce mai prieten! Cinci ani nu v-aţi văzut şi a devenit atît de indiferent încît, revăzîndu-te, nu te-a înăbuşit strîngîndu-te în braţe, ci te-a poftit să vii la el seara; a vrut să te pună să joci cărţi... şi să-ţi dea de mîncare... Iar apoi — ce om perfid! Observînd că prietenul lui strîmbă din nas, s-a apucat să-l întrebe despre treburile şi nevoile lui, despre tot felul de lucruri. Vai, ce

curiozitate josnică! Şi pe deasupra, — culmea perfidiei — a îndrăznit să-şi ofere şi serviciile... ajutorul... poate chiar bani! Fără nici un fel de efuziuni spontane! Ce grozăvie! Doamne, ce grozăvie! Arată-mi-l te rog şi mie pe acest monstru; adu-mi-l la masă vineri... Pe ce mize joacă?

— Nu ştiu, — răspunse Alexandr supărat. — Poţi să rîzi de mine, unchiule! Ai dreptate: eu singur sînt de vină. În cine să cred? La cine să caut simpatie? În faţa cui să risipesc mărgăritare? În jurul meu nu-i decît josnicie, lipsă de caracter, micime de suflet, iar eu tot mai păstrez credinţa tinerească în bine, în bărbăţie, în statornicie...

Piotr Ivanîci începuse să dea cam des şi ritmic din cap.

— Piotr Ivanîci! — îi şopti Lizaveta Alexandrovna, trăgîndu-l de mînecă, — ai adormit?

— Ei, asta-i! — răspunse Piotr Ivanîci tresărind. — Am auzit tot: „bărbăţie, statornicie..." N-am adormit!

— Nu-l deranja, ma tante — zise Alexandr. — Dacă nu doarme, nu-şi face bine digestia şi dumnezeu ştie ce se mai întîmplă. Desigur, omul este stăpînul pămîntului, dar, în acelaşi timp, este şi sclavul stomacului său.

Voise să zîmbească amar, dar zîmbetul se vădi cam acru.

— Dar spune-mi o dată ce-ai vrut de la prietenul acesta al tău? Poate vreo jertfă? Poate ai fi vrut să se caţere pe pereţi, să se arunce pe fereastră? Cum înţelegi tu prietenia? Ce este ea pentru tine? — întrebă Piotr Ivanîci.

— N-am să mai cer nimănui sacrificii, nu-ţi fie frică. Din pricina oamenilor, am ajuns să am o părere foarte proastă şi despre prietenie, şi despre dragoste... Uite, vezi, am purtat întotdeauna cu mine aceste rînduri care — mi se părea — sînt cea mai bună definiţie a ambelor sentimente aşa cum le înţelegeam eu şi cum ar trebui să fie. Dar acuma văd că nu-i decît o minciună, o calomnie la adresa oamenilor sau o jalnică necunoaştere a inimilor... Oamenii nu sînt capabili de asemenea sentimente. Afară cu aceste cuvinte înşelătoare!...

Scoase din buzunar portofelul, iar din el — două foi de hîrtie înnegrite de scris.

— Ce-i asta? — întrebă unchiul. — Ia să văd.

— Nu face! — răspunse Alexandr, gata să rupă foile.

— Citeşte, citeşte-le! — începu să-l roage Lizaveta Alexandrovna.

— Iată cum definesc doi romancieri francezi moderni prietenia și dragostea adevărată. Am fost și eu de părerea lor, crezînd că voi întîlni în viață ființe ca acelea de care vorbesc ei și voi găsi la ele... Dar ce să mai discutăm?... — Făcu un gest de dispreț și începu să citească: „Să iubești, dar nu cu acea prietenie falsă, timidă, care trăiește în palatele noastre aurite, care nu rezistă în fața unui pumn de aur, care se teme de un cuvînt cu două înțelesuri, ci cu acea prietenie tare, care își dă sîngele pentru sînge, care se manifestă în luptă și în vărsări de sînge, în bubuitul tunurilor și în urletul furtunilor, cînd prietenii se sărută cu buze înnegrite de praf de pușcă, se îmbrățișează cu brațe pline de sînge... Și dacă Pilade este rănit de moarte, Oreste, luîndu-și bărbățește rămas bun de la el, îi curmă chinurile cu o lovitură de pumnal, face un jurămînt crîncen de a-l răzbuna — și-și va ține jurămîntul! apoi, își șterge o lacrimă și se liniștește...“

Piotr Ivanîci rîse cu rîsul lui domol și măsurat.

— De cine rîzi, unchiule? — întrebă Alexandr.

— De autor, dacă n-o spune în glumă, ci serios. Iar apoi și de tine, dacă într-adevăr înțelegi prietenia în felul acesta.

— Oare într-adevăr e numai și numai de rîs? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Numai și numai. Pardon: e de rîs, dar e și de plîns. Dealtfel, însuși Alexandr este de acord cu acest lucru și mi-a dat voie să rîd. Chiar el a recunoscut adineauri că asemenea prietenie înseamnă minciună și calomnie la adresa oamenilor. Și aceasta reprezintă un pas important înainte.

— E o minciună, pentru că oamenii nu sînt în stare să se ridice pînă la concepția prieteniei, așa cum ar trebui ea să fie...

— Dacă oamenii nu sînt în stare, înseamnă că nici n-ar trebui să fie așa... — spuse Piotr Ivanîci.

— Dar au fost exemple...

— Sînt excepții, iar excepțiile aproape niciodată nu sînt bune. „Îmbrățișări însîngerate, jurăminte crîncene, lovituri de pumnal!“

Rîse din nou.

— Ia citește-mi acum ce scrie acolo despre dragoste, — urmă el. — Mi-a trecut și somnul.

— Dacă îți pot oferi astfel un nou prilej de veselie, poftim! zise Alexandr și începu să citească următoarele: „Să iubești înseamnă să nu-ți mai aparții, să încetezi de a trăi pen-

tru tine însuți, să te transpui în existența celuilalt, să concentrezi asupra unui singur obiect toate sentimentele omenești — speranța, teama, durerea, desfătarea ; să iubești înseamnă să trăiești în infinit..."

— Pe dracu'! Ce beție de cuvinte! — îl întrerupse Piotr Ivanîci.

— Ba nu, e foarte frumos! Îmi place, — se amestecă Lizaveta Alexandrovna. — Continuă, te rog, Alexandr.

— „Să nu cunoști limite în domeniul sentimentului, să te consacri cu totul unei singure ființe, — citi Alexandr mai departe, — să trăiești și să gîndești numai pentru fericirea ei, să găsești măreție în umilință, desfătare în tristețe și tristețe în desfătare și, pe lîngă dragoste și ură, să te lași pradă tuturor extremelor. Să iubești, înseamnă să trăiești într-o lume imaginară..."

Piotr Ivanîci clătină din cap.

— „Într-o lume imaginară, — citi mai departe Alexandr, — care să întreacă în strălucire și splendoare orice altă strălucire și orice altă splendoare. În acea lume, cerul pare mai senin, natura — mai bogată. Să-mparți viața și timpul în două : în prezență și absență, în două anotimpuri : primăvară și iarnă ; celui dintîi îi corespunde primăvara, iar celui de-al doilea — iarna. Pentru că, oricît de frumoase ar fi florile și oricît de senin albastrul cerului, în absența ființei iubite — tot farmecul lor se întunecă. Să nu vezi în lumea-ntreagă decît o singură ființă, și în ființa aceasta să închizi tot universul... În sfîrșit, să iubești înseamnă să pîndești orice privire a ființei iubite, așa cum pîndește beduinul orice picătură de rouă spre a-și răcori buzele arse de sete ; să te frămînți în absența ei, iar de față cu ea să nu mai fii în stare să-ți exprimi nici unul din gîndurile care te-au frămîntat. Să cauți să-l întreci pe celălalt în sacrificii..."

— Ajunge, pentru dumnezeu, ajunge! — îi tăie vorba Piotr Ivanîci. — Nu pot să mai îndur așa ceva! Ai vrut să le rupi ; Rupe-le, rupe-le o dată mai repede! Așa!

Piotr Ivanîci sări din fotoliu și începu să se plimbe agitat prin odaie.

— Au fost oare într-adevăr vremuri cînd oamenii gîndeau astfel în mod serios, cînd făceau toate acestea? — vorbi el. — Oare s-ar putea ca toate cele scrise despre cavaleri și păstorițe să nu fie decît o jignitoare invenție la adresa lor? Și cum de poate un om să aibă chef să zgîndărească și să analizeze

atît de amănunțit asemenea coarde jalnice ale sufletului omenesc... Auzi vorbă: dragoste! Cum se poate să dai atîta importanță tuturor acestor lucruri...

Ridică din umeri.

— De ce să te duci atît de departe cu gîndul, unchiule? Uite, chiar eu simt în mine această putere a dragostei și mă mîndresc cu ea. Nenorocirea mea constă numai în faptul că n-am întîlnit în cale o ființă demnă de o asemenea dragoste și înzestrată cu aceeași putere...

— Puterea dragostei, — repetă Piotr Ivanîci. — E ca și cum ai spune „puterea slăbiciunii".

— Nu-i de tine, Piotr Ivanîci, — observă Lizaveta Alexandrovna. — Tu nu vrei să crezi în existența iubirii nici măcar la alții...

— Dar tu? Crezi serios că există? — întrebă Piotr Ivanîci, apropiindu-se de ea. — Vrei să glumești, desigur! Alexandr e copil încă și nu se cunoaște nici pe sine însuși, nici pe ceilalți. Dar pentru tine ar fi chiar rușinos! Spune și tu: ai putea să stimezi pe un bărbat, dacă te-ar iubi astfel?... Așa trebuie să iubești o femeie?

Lizaveta Alexandrovna își lăsă lucrul.

— Dar cum ar trebui? — întrebă ea încet, luîndu-i mîinile într-ale ei și trăgîndu-l ușor spre dînsa.

Piotr Ivanîci își liberă binișor mîinile și arătă pe furiș spre Alexandr, care stătea la fereastră cu spatele la ei. Apoi își reîncepu plimbarea prin odaie.

— Cum! — repetă el. — Parcă n-ai auzit cum se iubește!...

— Cum se iubește! — îngînă și ea pe gînduri și se apucă din nou de lucru.

Tăcerea ținu vreun sfert de oră. Piotr Ivanîci o curmă cel dintîi.

— Cu ce te îndeletnicești tu acum? — îl întrebă pe nepotul lui.

— Cu mai nimic.

— E cam puțin. Citești barem?

— Da...

— Ce anume?

— Fabulele lui Krîlov.

— E o carte bună. Și asta-i tot ce citești?

— Asta-i tot. Doamne! Ce portrete minunate ale oamenilor și cît de fidel zugrăvite!

— Ai tu ce ai cu oamenii! E cu putință oare ca dragostea ta pentru fata ceea... cum îi zice... să te fi schimbat într-atît?

— Așa! De prostia aceea am și uitat. Acum, de curînd, am trecut prin locurile unde am fost atît de fericit și am suferit așa de mult; credeam că amintirile îmi vor sfîșia inima în bucăți.

— Ei și, ți-au sfîșiat-o?

— Am revăzut și vila, și grădina, și grilajul, dar inima nu mi-a bătut mai tare.

— Ei, vezi: ți-am spus eu. Dar de ce atunci atîta aversiune față de oameni?

— De ce! Din cauza josniciilor, din cauza micimii lor de suflet... Doamne dumnezeule! Cînd te gîndești cîtă mișelie există acolo unde natura a aruncat o sămînță atît de minunată...

— Dar ție ce-ți pasă? Ai vrea poate să-i îndrepți pe oameni?

— Ce-mi pasă? Ca și cum nu m-ar împroșca și pe mine stropii acelui noroi în care se scaldă ei? Știi doar ce s-a întîmplat cu mine! Și, după toate acestea, să nu-i urăsc, să nu-i disprețuiesc?!

— Dar ce ți s-a întîmplat?

— Trădarea în dragoste, o uitare rece, brutală în prietenie... și, în general, ți-e și scîrbă să te uiți la oameni, să trăiești alături de ei! Toate gîndurile, toate cuvintele, toate faptele lor sînt clădite pe nisip. Astăzi aleargă spre un țel, se grăbesc, se răstoarnă unul pe altul, comit josnicii, lingușesc și se înjosesc, uneltesc unii împotriva altora, iar mîine uită ce-au urmărit ieri și aleargă după altceva. Astăzi admiră ceva, iar mîine batjocoresc. Astăzi sînt înflăcărați, plini de dragoste, iar mîine — reci... Nu! Cînd o privești mai de aproape, viața e groaznică, respingătoare! Iar oamenii!...

Piotr Ivanîci ațipise din nou în fotoliu.

— Piotr Ivanîci! — șopti iarăși Lizaveta Alexandrovna, înghiontindu-l încetișor.

— Ai căzut în melancolie! Trebuie să te apuci de lucru, — hotărî Piotr Ivanîci, frecîndu-se la ochi. — Și atunci n-ai să-i mai înjuri pe oameni, că nici n-ai pentru ce. Ce cusur au cunoscuții tăi? Toți sînt oameni de treabă.

— Desigur! La oricare te-ai uita, descoperi în el vreun animal din fabulele lui Krîlov.

— Hozarovii, de pildă?

— E o întreagă familie de animale! — îl întrerupse Alexandr. — Unul te copleşeşte pe faţă cu linguşirile, iar pe la spate... I-am auzit ce spune despre mine. Al doilea plînge azi împreună cu tine, luînd parte la jignirea ce ţi s-a adus, iar mîine e gata să plîngă cu cel ce te-a jignit. Azi rîde împreună cu tine de cineva, iar mîine va rîde cu acel cineva de tine... Ce scîrbă!

— Dar familia Lunin?

— Nici aceia nu-s mai breji. Bărbatul parcă e măgarul, de groaza căruia privighetoarea a zburat peste munţi şi peste văi, iar dînsa e taman cumătra vulpe...

— Despre familia Sonin ce ai de spus?

— Nimic de seamă. Domnul Sonin e gata oricînd să-ţi dea un sfat bun, dar numai după ce ţi-a trecut necazul. Încearcă însă să i te adresezi la nevoie, te lasă să pleci acasă nemîncat, cum l-a lăsat vulpea pe lup. Îţi mai aminteşti cum se gudura în faţa dumitale cînd îşi căuta un post şi spera că ai să-l ajuţi? Iar acum, ia să auzi ce spune despre dumneata...

— Nici Volocikov nu-ţi place?

— E o dihanie care nu-i bună de nimic, iar pe deasupra mai e şi rău... — De scîrbă, Alexandr scuipă.

— Ştiu că i-ai aranjat! — zise Piotr Ivanîci.

— La ce să mă aştept aşadar din partea oamenilor? — urmă Alexandr.

— La de toate: prietenie, dragoste, gradul de ofiţer superior, bani... Ei, acum completează această galerie de portrete cu ale noastre. Ia spune, soţia mea şi cu mine ce fel de animale sîntem?

Alexandr nu răspunse nimic, dar o expresie de ironie subtilă, abia perceptibilă, trecu pe faţa lui ca o umbră. Zîmbi. Lui Piotr Ivanîci nu-i scăpară nici expresia, nici zîmbetul. Schimbă o privire cu soţia lui, care-şi lăsă ochii în jos.

— Dar tu ce fel de animal eşti? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Eu n-am făcut nici un rău oamenilor! — rosti Alexandr cu demnitate. — M-am purtat faţă de ei aşa cum trebuia să mă port... Am o inimă iubitoare, le-am deschis larg braţele. Iar ei, ce au făcut?

— Ce l-o fi găsit, de vorbeşte atît de caraghios? — se adresă Piotr Ivanîci către soţia lui.

— Pentru tine toate-s caraghioase! — îi răspunse ea.

— Eu însumi nu le-am cerut oamenilor, — urmă Alexandr, — nici fapte mari care să dovedească bunătatea, nici generozitate, nici sacrificii... nu le-am cerut decît cele ce mi se cuveneau după toate drepturile...

— Cu alte cuvinte, ai dreptate în toate. Ai ieşit basma curată. Acum, stai să te judec şi eu...

Lizaveta Alexandrovna băgă de seamă că bărbatul ei a luat un ton aspru şi se nelinişti.

— Piotr Ivanîci! — şopti ea, — lasă...

— Nu, lasă-l să audă adevărul. Termin într-o clipă. Ia spune-mi, te rog, Alexandr, adineauri, cînd îi înfierai pe toţi cunoscuţii tăi, zicînd de unii că-s nemernici, de alţii că-s proşti, n-ai simţit oare în inima ta ceva care să semene a mustrare de conştiinţă?

— Pentru ce, unchiule?

— Pentru că, ani de-a rîndul, ai găsit la toate aceste animale o primire caldă. Să admitem că ei au recurs la vicleşuguri, la uneltiri, cum spui tu, faţă de cei de la care au vrut să obţină cîte ceva. Dar de la tine nu se aşteptau la nimic. Atunci ce i-a făcut să te invite la ei, să se poarte atît de prietenos cu tine?... Nu-i frumos, Alexandr! — adăugă serios Piotr Ivanîci. — Numai pentru asta, un altul ar fi tăcut, chiar de ar fi cunoscut vreun păcat de al acelor oameni.

Alexandr se aprinse la faţă.

— Atenţia lor faţă de mine am atribuit-o faptului că m-ai recomandat dumneata, — răspunse el, de astă dată fără aerul important de mai înainte, ci, dimpotrivă, destul de smerit. — Dealtfel, aşa sînt relaţiile mondene...

— Ei bine: să le luăm pe cele nemondene. Ţi-am mai demonstrat eu — dar nu ştiu dacă am reuşit să te conving — că ai fost nedrept faţă de această... cum îi zice? Saşenka, parcă? Ai fost primit la ei timp de un an şi jumătate ca un om al casei, îţi petreceai acolo toată ziulica, de dimineaţă pînă seară, şi, pe deasupra, mai erai şi iubit de fetişcana asta demnă de dispreţ, cum îi spui tu. După cît mi se pare, aşa ceva merită nu dispreţul, ci...

— Dar de ce m-a înşelat?

— Cu alte cuvinte, de ce s-a îndrăgostit de altul? Am rezolvat şi chestiunea aceasta într-un mod destul de satisfăcător. Dar crezi cu adevărat că, dacă ea ar fi continuat să te iubească, tu nu te-ai fi răcit faţă de ea?

— Eu? Niciodată.

— Înseamnă că nu înțelegi nimic. Să mergem mai departe. Spui că n-ai prieteni, iar eu eram încredințat că ai chiar trei la număr.

— Trei? — exclamă Alexandr. — Am avut cîndva unul, dar și acela...

— Trei, — repetă cu insistență Piotr Ivanîci. — În ordinea vechimii, cel dintîi e tocmai acest unul. După atîți ani de despărțire, altul ți-ar fi întors spatele în clipa revederii. El însă te-a poftit la el acasă și, cînd ai sosit acolo cu o mutră acră, te-a întrebat plin de solicitudine dacă nu cumva ai nevoie de ceva, ți-a oferit serviciile lui, ajutorul lui și sînt sigur că ți-ar fi dat și bani — da, bani! Iar în veacul nostru, multe sentimente s-ar poticni de această piatră de încercare... Trebuie negreșit să mi-l prezinți: după cîte văd, e un om de treabă... Iar tu spui că e perfid.

Alexandr stătea în picioare, cu ochii lăsați în jos.

— Și cine crezi că este cel de al doilea prieten al tău? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Cine să fie? — se întrebă Alexandr plin de nedumerire. — Cred că nimeni...

— Nerușinatule! — îi tăie vorba Piotr Ivanîci. — Ce zici de asta, Liza? Și nici măcar nu roșește! Dar dă-mi voie să te întreb: eu ce sînt pentru tine?

— Dumneata? O rudă.

— Impozant titlu, n-am ce zice! Și eu care am crezut că reprezint ceva mai mult. Nu e frumos, Alexandr: e o trăsătură de caracter care e calificată drept josnică chiar și în preceptele din caietele de caligrafie și care cred că nici măcar la Krîlov nu se găsește.

— Dar dumneată m-ai respins întotdeauna... — murmură timid Alexandr, fără a-și ridica privirile.

— Da, cînd aveai chef de îmbrățișări.

— Rîdeai de mine și de sentimentele mele...

— Dar de ce crezi că o făceam? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Mă urmăreai pas cu pas...

— Așa! Bine că ai ajuns și aici! Da, te urmăream! Poftim de-ți găsește un asemenea preceptor. Și de ce crezi că-mi dădeam atîta osteneală? Și aș mai putea adăuga cîte ceva, dar mi-e că ar semăna a reproșuri vulgare...

— Unchiule!... — murmură Alexandr, apropiindu-se de el și întinzîndu-i mîinile.

— Treci la loc; n-am terminat încă! — zise Piotr Ivanîci cu răceală. — Pe cel de al treilea și cel mai bun prieten, sper că-l vei numi singur...

Alexandr se uită iar la el, părînd să întrebe: „Unde e? Cine e?“ Piotr Ivanîci arătă spre soția lui.

— Iată-l.

— Piotr Ivanîci, — îl întrerupse Lizaveta Alexandrovna, — pentru dumnezeu, nu mai face pe deșteptul. Lasă...

— Nu. Te rog, lasă-mă să termin.

— Știu să prețuiesc prietenia mătușii... — îngăimă Alexandr abia auzit.

— Nu, nu știi: dacă ai fi știut, nu în tavan ți-ai fi căutat cu ochii prietenul, ci ai fi arătat spre dinsa. Dacă ai fi simțit prietenia ei, din considerație pentru meritele ei, n-ai mai fi disprețuit oamenii. Ea singură ar fi trebuit să răscumpere în ochii tăi toate scăderile celorlalți. Cine ți-a șters lacrimile, bocind împreună cu tine? Cine a luat parte la toate neroziile tale — și încă ce parte?! Numai o mamă ar fi putut să împărtășească cu atîta căldură tot ce te durea pe tine — și încă nu e sigur că s-ar fi priceput atît de bine. Dacă ai fi simțit acest lucru, n-ai fi zîmbit ironic adineauri, ai fi văzut că aici nu e vorba de vulpe sau de lup, ci de o femeie care te iubește ca o soră bună...

— Vai de mine, ma tante! — rosti Alexandr, nemaiștiind ce să spună, copleșit de această imputare. — Cum poți să crezi că nu prețuiesc toate acestea și nu te socotesc o strălucită excepție în mijlocul mulțimii? Doamne, doamne! Jur că...

— Te cred, te cred, Alexandr! — răspunse ea. — Nu-l mai asculta pe Piotr Ivanîci; e în stare să facă din țînțar armăsar. Nu pierde nici un prilej de a face pe deșteptul. Pentru dumnezeu, încetează o dată, Piotr Ivanîci.

— Termin îndată. O povestire, încă una, cea din urmă: pretinzi că-ți îndeplinești toate obligațiile față de alții.

Alexandr nu mai răspunse nici un cuvînt și nu-și mai ridică ochii.

— Spune-mi: pe maică-ta o iubești?

Alexandr se învioră dintr-o dată.

— Ce întrebare! — exclamă el. — Pe cine altul aș mai putea iubi? O ador, mi-aș da viața pentru ea...

— Perfect. Cu alte cuvinte, știi că ea nu trăiește decît pentru tine, că orice bucurie și orice durere a ta este bucuria și durerea ei. Ea nu-și mai măsoară acum timpul în luni sau în săptămîni, ci în veşti primite de la tine și despre tine... Ia spune-mi, de cînd nu i-ai mai scris?

Alexandr tresări.

— De vreo trei... săptămîni, — îngăimă el.

— Nu-i adevărat! De patru luni! Cum să calific o asemenea faptă? Ia spune-mi acum ce fel de animal ești tu? Poate că nici nu știi ce nume să-ți dai, deoarece nu există asemenea dihanie la Krîlov?

— Dar ce s-a întîmplat? — întrebă deodată Alexandr, cuprins de spaimă.

— S-a întîmplat că bătrîna a căzut la pat de durere.

— Să fie cu putință? Doamne dumnezeule!

— Nu-i adevărat! Nu-i adevărat! — strigă Lizaveta Alexandrovna, repezindu-se la birou și scoțînd de acolo o scrisoare pe care o întinse lui Alexandr. — Nu e bolnavă, dar îți duce grozav dorul.

— Îl cam răsfeți, Liza, — zise Piotr Ivanîci.

— Iar tu ești din cale afară de aspru. Alexandr a trecut prin încercări care l-au făcut să uite pentru o bucată de vreme...

— Să-și uite mama de dragul unei fetișcane! Grozave încercări, n-am ce zice!

— Ajunge, pentru dumnezeu! — reluă Lizaveta Alexandrovna cu tărie, arătînd spre nepotul ei.

Alexandr citi scrisoarea mamei lui, apoi își acoperi cu ea fața.

— Lasă-l pe unchiu' să spună tot ce vrea, ma tante, să tune și să fulgere. Mi s-ar fi cuvenit și mai rău decît imputările lui: sînt un monstru! — spuse el, făcînd schime disperate.

— Hai, liniștește-te, Alexandr, — dădu să-l potolească Piotr Ivanîci. — Monștri ca tine se găsesc mulți în lumea asta. Te-ai ținut și tu de prostii și ai uitat-o pentru un timp pe maică-ta. E firesc; dragostea filială e un sentiment potolit. Maică-ta însă nu te are decît pe tine pe lume; de aceea e și natural să fie atît de amărîtă. Nu este însă cazul să te condamnăm pentru asta; am să-ți repet doar cuvintele autorului tău preferat:

— „Ia uită-te mai bine... Tot nu te rușinezi
„Că tu ești chiar aceea pe care-o-njuri și-o vezi?" [16]

Deci nu ne rămîne decît să fim mai înțelegători față de slăbiciunile altora. E o regulă de viață, fără de care n-ai putea să trăiești nici tu însuți, nici alții. Asta-i tot. Acum, mă duc să mă culc.

— Unchiule! Ești supărat? — i se adresă Alexandr cu un glas plin de căință adîncă.

— De unde ai mai scos-o și p-asta? De ce să-mi fac singe rău? Nici nu m-am gîndit să mă supăr. Am vrut numai să joc rolul ursului din fabula „Maimuțoiul și oglinda". Ce zici, l-am jucat bine? Ce părere ai, Liza?

Dădu s-o sărute în treacăt, dar Liza se feri.

— Mi se pare că am îndeplinit întocmai cele ce mi-ai poruncit, — adăugă Piotr Ivanîci. — Atunci?... A, da: am uitat ceva... Cu inima cum stai, Alexandr?

Alexandr tăcu.

— Ceva bani nu-ți trebuie? — mai întrebă unchiul.

— Nu, unchiule...

— N-ar cere, doamne ferește! — încheie Piotr Ivanici, ieșind și închizînd ușa în urma lui.

— Ce va crede acuma despre mine? — întrebă Alexandr după o clipă de tăcere.

— Ce a crezut și mai înainte, — răspunse Lizaveta Alexandrovna. — Crezi că toate acestea ți le-a spus pentru că ar fi în adevăr supărat pe dumneata?

— Dar cum?

— Da de unde! A vrut să facă pe grozavul, crede-mă. Ai văzut cît de metodic a procedat? A expus pe rînd toate argumentele împotriva dumitale: la început pe cele mai slabe, apoi pe cele mai tari. Întîi a căutat să afle motivul aprecierilor dumitale negative asupra oamenilor, iar apoi... Nu poate fără metodă! Cred că a și uitat ce a spus.

— Cîtă inteligență! Ce adîncă cunoaștere a vieții, a oamenilor, cîtă stăpînire de sine!

— Da, e foarte inteligent și știe mult prea bine să se stăpînească, — murmură Lizaveta Alexandrovna dusă pe gînduri, — dar...

— Dar dumneata, ma tante, n-o să-mi mai acorzi nici o stimă? Crede-mă însă că numai emoțiile mari prin care am trecut m-au făcut să uit... Doamne! biata măicuța!

Lizaveta Alexandrovna îi întinse mîna.

— Am să prețuiesc și mai departe inima dumitale simți-

toare, — zise ea. — Sentimentul te face uneori să comiți greșeli, de aceea eu sînt gata totdeauna să le trec cu vederea.

— O, ma tante! Ești o femeie ideală!

— Sînt femeie și atîta tot.

Alexandr era adînc impresionat de săpuneala primită de la unchiul său. Stînd cu mătușă-sa, se cufundă iar în gînduri chinuitoare. Părea că liniștea, pe care Lizaveta o așternuse cu atîta măiestrie în inima lui, îl părăsise dintr-o dată. Lizaveta Alexandrovna aștepta în zadar să audă din partea lui vreo răutate, îl provocă chiar la remarci satirice și, cu multă stăruință, căută să-i ofere ca subiect de epigramă chiar pe Piotr Ivanîci: Alexandr rămase cu desăvîrșire surd și mut. Parcă ar fi vărsat cineva peste el un ciubăr de apă rece.

— Ce-i cu dumneata? De ce ești atît de abătut? — îl întrebă mătușă-sa.

— Așa, ma tante; mă simt cam trist. Unchiul m-a făcut să mă cunosc pe mine însumi; bine m-a mai zugrăvit!

— Nu-l asculta: mai spune și el cîteodată lucruri neadevărate.

— Nu căuta să mă consolezi. Mi-e scîrbă de mine. I-am disprețuit, i-am urît pe oameni, iar acum mă disprețuiesc și mă urăsc pe mine... De oameni te mai poți ascunde, dar de propria ta ființă unde să fugi? Totul nu e decît nimicnicie: toate bunurile acestea pămîntești, toată deșertăciunea vieții, oamenii, tu însuți...

— Of! Ce ți-e și cu Piotr Ivanîci ăsta! — zise Lizaveta Alexandrovna, oftînd adînc. — E în stare să indispună pe oricine!

— Nu mi-a mai rămas decît o singură mîngîiere, negativă, ce-i drept: gîndul că n-am trădat pe nimeni, nici în dragoste, nici în prietenie.

— N-au știut să te prețuiască, dar crede-mă că se va găsi o dată o inimă care va ști să facă acest lucru. Ți-o garantez eu. Ești încă atît de tînăr! Uită toate, găsește-ți o ocupație: ai talent, scrie... Scrii ceva în momentul de față?

— Nu.

— Apucă-te de scris.

— Mă tem, ma tante...

— Nu-l asculta pe Piotr Ivanîci. Cu el poți să discuți politică, agronomie și orice alt subiect, în afară de poezie. În domeniul acesta, n-o să-ți spună niciodată adevărul. Publicul

are să te prețuiască. Ai să vezi... Îmi făgăduiești că ai să scrii?

— Da, ma tante.

— Cînd ai să începi?

— De îndată ce voi putea. Atîta speranță mi-a mai rămas și mie!

După ce-și făcu siesta, Piotr Ivanîci veni iarăși la ei, îmbrăcat de ieșire și cu pălăria în mînă, și-l sfătui pe Alexandr să-și vadă de serviciu și de lucrările de la secția agricolă a revistei.

— Am să încerc, unchiule, — răspunse Alexandr, — dar i-am promis mătușii...

Lizaveta Alexandrovna îi făcu semn să tacă, dar Piotr Ivanîci observă.

— Ce i-ai promis? — întrebă el.

— Să-mi aducă niște note noi de muzică, — răspunse ea.

— Nu-i adevărat. Ce i-ai promis, Alexandr?

— Să scriu o nuvelă sau altceva...

— N-ai renunțat încă la literatură? — zise Piotr Ivanîci, scuturînd niște fire de praf de pe haină. — Și tu, Liza, degeaba zăpăcești băiatul.

— N-am dreptul să renunț la acest lucru, — zise Alexandr.

— Dar cine te silește să renunți?

— De ce aș fi ingrat și aș renunța din capul meu la sarcina de onoare către care sînt chemat? E singura speranță luminoasă ce mi-a mai rămas în viață. S-o distrug și pe aceasta? Dacă am să irosesc cele sădite în mine de forțele superioare, pe mine însumi mă voi distruge...

— Te rog să-mi explici și mie ce anume e sădit în tine?

— Dumitale nu-ți pot explica, unchiule. Trebuie să înțelegi singur. Spune-mi, ți s-a făcut vreodată părul măciucă din alte motive decît din pricina pieptănatului?

— Nu! — răspunse Piotr Ivanîci.

— Ei, vezi! Ai simțit vreodată cum clocotesc în inimă patimile? Ți-ai făurit vreodată în închipuirea dumitale înfierbîntată imagini frumoase care cereau să se întruchipeze? Ți-a bătut vreodată inima deosebit de tare?

— Iar bați cîmpii! Ei — și pe urmă? — întrebă Piotr Ivanîci. — Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că acela care n-a simțit așa ceva, nici nu poate pricepe ce te îndeamnă să scrii, cînd un fel de duh

neastîmpărat îți șoptește întruna, zi și noapte, în vis și aevea: scrie, scrie!...

— Dar tu nu știi să scrii!

— Ce tot spui, Piotr Ivanîci? Dacă tu nu te pricepi, de ce să împiedici pe alții? — interveni Lizaveta Alexandrovna.

— Iartă-mă, unchiule, dacă-ți voi spune că nu ești în măsură să fii judecător în domeniul acesta.

— Dar cine e atunci în măsură? Dînsa? — Piotr Ivanici arătă cu un semn pe soția lui. Apoi urmă: — Ea îți vorbește dinadins așa, iar tu o crezi.

— Chiar și dumneata m-ai sfătuit la începutul șederii mele aici să scriu, să fac o încercare...

— Ei și? Ai încercat, nu ți-a ieșit nimic, ar fi deci cazul să te lași.

— Oare n-ai găsit niciodată în scrierile mele un gînd ca lumea, un vers reușit?

— Cum să nu găsesc! Am găsit cîte ceva. Nu ești prost. Și nu se poate ca la un om care nu-i prost să nu găsești un gînd reușit în cîteva zeci de kilograme de opere. Dar asta nu înseamnă talent, ci inteligență.

— Of! — suspină cu năduf Lizaveta Alexandrovna, răsucindu-se pe scaun.

— Iar bătăi ale inimii, fiori, dulce desfătare și multe alte asemenea lucruri — cine nu le cunoaște?

— Cred că tu cel dintîi! — observă soția lui.

— Ei, asta-i! Nu-ți amintești cum mă extaziam...

— Față de ce? Nu-mi aduc aminte.

— Toată lumea cunoaște asemenea sentimente, — continuă Piotr Ivanîci, adresîndu-se nepotului său. — Care e omul care să nu fie mișcat de liniștea sau, hai să zicem, de întunericul nopții, de freamătul codrului, de o grădină, de niscaiva iazuri, de mare? Dacă aceste lucruri nu le-ar simți decît artiștii, n-ar avea cine să-i înțeleagă. Dar să oglidești toate aceste senzații în operele tale e cu totul altceva și pentru asta e nevoie de talent. Pe cît se pare însă, tu nu-l ai. Talentul nu se poate ascunde: strălucește în fiece rînd, în fiece trăsătură a penelului...

— Piotr Ivanîci! Ar fi timpul să pleci, — îl îndemnă Lizaveta Alexandrovna.

— Îndată.

— Ai vrea să te distingi? — urmă el. — Ai destule prilejuri. Redactorul te laudă, mi-a spus chiar că articolele tale despre agricultură sînt foarte bine făcute, că nu sînt lipsite de oarecare idei și că totul arată, după spusele lui, că ești un băiat cu carte, iar nu un meșteșugar de rînd. M-am bucurat „Ei vezi! — mi-am zis — Aduevii aceștia au cu toții cîte ceva în capul lor!" Vezi: am și eu amorul meu propriu! Ai putea să te distingi și la serviciu și, în același timp, să devii cunoscut ca scriitor...

— Halal celebritate: un scriitor care scrie despre îngrășăminte!

— Fiecare cu ale lui: unul e menit să plutească în tăriile cerului, iar altul să scormonească în gunoi și să scoată de acolo comori. Nu înțeleg de ce ar fi de disprețuit o chemare mai modestă? Își are și ea poezia ei. Dacă ți-ai vedea de treabă, ai înainta în serviciu, ai cîștiga ceva bani prin munca ta, ai face o partidă avantajoasă, cum fac cei mai mulți... Nu înțeleg ce ți-ar mai lipsi? Odată ce ți-ai împlinit datoria, odată ce ți-ai trăit viața cinstit, muncind cu sîrg, înseamnă că ai atins fericirea. Asta-i părerea mea. Iată, eu am gradul de consilier de stat și meseria de fabricant. Dacă îmi oferi cumva titlul de cel mai mare poet, zău că nu-l primesc.

— Ascultă-mă, Piotr Ivanîci. Ai să întîrzii la sigur, — îl întrerupse Lizaveta Alexandrovna: — e aproape zece.

— Ai dreptate, trebuie să plec. Ei, la revedere! Așa li se urcă fumuri la cap tinerilor acestora, de încep să se creadă, te miri din ce, oameni extraordinari, — bombăni Piotr Ivanîci, ieșind din odaie, — și pe urmă...

2

Intorcîndu-se acasă de la unchiul lui, Alexandr se instală într-un fotoliu și începu să se gîndească. Își aminti întreaga convorbire avută cu unchiul și cu mătușa lui și-și examină cît se poate de aspru propria lui purtare.

Cum putuse el oare, la vîrsta lui, să-și îngăduie să-i urască și să-i disprețuiască pe oameni, să-i judece și să-i condamne pentru nimicnicia, meschinăria și slăbiciunile lor, iar, după ce i-a luat la rînd pe toți cunoscuții lui, cum de a îndrăznit

să uite să se analizeze și pe sine însuși? Cît de orb a fost! Unchiu-său i-a dat o lecție straşnică, chiar ca unui şcolar. L-a analizat cu de-amănuntul și încă în fața unei femei. N-ar fi fost oare mai bine să-și analizeze singur defectele? Cît a cîştigat în seara aceasta unchiu-său în ochii soției lui! Și asta n-ar fi nimic. Chiar așa trebuie să fie. Nenorocirea era însă că o făcuse pe socoteala lui. Incontestabil, unchiul îi era cu mult superior totdeauna și în toate.

«Dar atunci, unde-i acel avantaj al tinereții, al prospețimii, al înflăcărării minții și simțurilor — gîndea el — dacă un om cu oarecare experiență, însă lipsit de inimă, e în stare, și încă fără cine ştie ce osteneală, ci aproape jucîndu-se, să-l înfrîngă la orice pas? Cînd oare vor fi forțele lor egale și cînd o să ajungă el să facă să se încline balanța de partea lui? Pe cît se pare, de partea lui era talentul, prisosul de forțe spirituale... Și totuși, unchiul părea un titan alături de el. Cu cîtă siguranță discuta, cît de ușor înlătura orice contradicție și-și atingea scopul glumind, căscînd, bătîndu-și joc de sentimente, de „efuziunile sincere" ale prieteniei și ale dragostei, într-un cuvînt, de toate lucrurile pentru care oamenii mai în vîrstă s-au deprins să-i invidieze pe cei tineri.»

Gîndindu-se la toate acestea, Alexandr se făcu roșu de rușine. Își dădu cuvîntul să se supravegheze de acum încolo cît mai sever și, la prima ocazie, să-l înfrîngă pe unchiu-său, demonstrîndu-i că nici o experiență nu poate înlocui harurile primite de sus; că, de acum înainte, oricîte predici i-ar ține Piotr Ivanici, nici una din profețiile sale reci și metodice nu se va mai îndeplini. Alexandr își va afla singur calea pe care va porni, nu șovăitor, ci cu pas liniștit și sigur. Căci nu mai e acela de acum trei ani. A învățat să pătrundă cu privirea în toate ascunzișurile inimii, să desluşească în ea jocul patimilor, să cucerească taina vieții. Firește, n-a ajuns acolo fără chinuri, dar, în schimb, s-a oțelit împotriva lor pe vecie. Acum vede clar în viitor, s-a trezit la viață, i-au crescut aripi. Nu mai e copil, e bărbat și păşeşte cu îndrăzneală înainte! Unchiu-său o să vadă acest lucru și, la rîndul lui, are să joace mai tîrziu rolul unui biet şcolar în fața lui Alexandr, care va deveni un maestru, un om plin de experiență. Va afla, spre marea lui mirare, că, în afară de cariera asta nenorocită pe care și-a ales-o și pe care dintr-un fel de invidie vrea să i-o impună și lui, mai există

şi o altă viaţă, alte posibilităţi de a se distinge, altă fericire. Încă o nobilă sforţare — şi lupta va fi terminată!

Alexandr se învioră, începu din nou să-şi făurească o lume aparte, lumea lui specială, ceva mai înţeleaptă decît cea dinainte. Mătuşă-sa încuraja această dispoziţie, dar numai pe ascuns, cînd Piotr Ivanîci dormea sau era dus la fabrică ori la club.

Lizaveta Alexandrovna îl întreba pe Alexandr despre preocupările lui. Cît de mult îi plăcea acest lucru! Îi expunea atunci planul operelor sale viitoare şi uneori, în chip de sfat, îi cerea aprobarea.

Lizaveta Alexandrovna intra uneori în discuţie contradictorie cu el, dar şi mai des era de aceeaşi părere. Alexandr se agăţa acum de munca lui ca de o ultimă speranţă. „Dincolo de acest lucru — îi spunea el Lizavetei — nu mai e nimic — doar o întindere stearpă, fără apă, fără verdeaţă, întuneric şi pustiu. Ce fel de viaţă poate fi fără muncă? Mai bine să mori!" Şi muncea neobosit.

Uneori îşi amintea de dragostea lui pierdută şi atunci, sub stăpînirea emoţiei, punea mîna pe condei şi scria cîte o elegie înduioşătoare. Alteori, un val de amărăciune răscolea din străfunduri ura şi disprețul lui faţă de oameni, sentimente care, cu puţin mai înainte, îi zbuciumaseră atît de puternic inima. Şi astfel se înfiripau cîteva versuri viguroase. În acelaşi timp, se gîndea serios la un roman pe care începuse chiar să-l scrie. Pusese în el mult suflet, multă gîndire, muncise la el aproape o jumătate de an. În cele din urmă, termină romanul, îl revăzu şi-l transcrise. Mătuşă-sa era încîntată.

De astă dată, acţiunea nu se mai petrecea în America, ci undeva, într-un sat din gubernia Tambov. Personajele erau oameni cît se poate de obişnuiţi: mincinoşi, bîrfitori, tot felul de monştri îmbrăcaţi în fracuri, femei necredincioase strînse în corsete, cu pălăriuţe cochete pe cap. În aparenţă, totul era cum se cuvine, fiecare era la locul lui.

— Ce zici, ma tante, să-l arăt unchiului?

— Da. Desigur, — răspunse ea. — Totuşi... n-ar fi mai bine să-l tipăreşti întîi, aşa, fără să i-l arăţi? El e totdeauna împotrivă. Te pomeneşti că găseşte ceva de spus... Ştii, lui toate acestea i se par copilării.

— Nu. Cred că-i mai bine să i-l arăt înainte, — răspunse Alexandr. — Mă bizui pe aprecierea dumitale şi pe conştiinţa mea proprie şi nu mă mai tem de nimeni. Să-l vadă şi el...

Şi astfel arătă romanul şi unchiului său. Văzînd caietul, Piotr Ivanîci se încruntă uşor şi clătină din cap.

— Ce-aţi compus voi acolo? — întrebă el. — E cam mult. Şi ce mărunt e scris! Multă răbdare aţi mai avut!

— Înainte de a clătina din cap, — îi răspunse nevastă-sa, — ar trebui să vezi ce scrie. Alexandr, citeşte-ne dumneata. Iar dumneata, Piotr Ivanîci, să asculţi cu atenţie, să nu aţipeşti — şi apoi să ne dai verdictul. Nod în papură poţi găsi oriunde, dacă te apuci să cauţi. Te rog însă să fii indulgent.

— De ce indulgent? Să fie drept, — ceru Alexandr.

— N-am ce-i face, trebuie să ascult, — oftă Piotr Ivanîci; — dar cu o singură condiţie: să nu-mi citeşti opera ta îndată după masă, pentru că atunci nu garantez că nu voi adormi. Te rog, Alexandr, nu mi-o lua în nume de rău: cînd mi se citeşte ceva după masă, numaidecît mă apucă somnul, indiferent de felul cărţii. În al doilea rînd, dacă e ceva de valoare, îmi voi spune părerea, iar de nu, voi tăcea. Iar voi veţi face pe urmă cum veţi crede de cuviinţă.

Începură lectura. Piotr Ivanîci n-a aţipit deloc, a ascultat fără să-şi ia ochii de la Alexandr, a clipit foarte rar, iar de două ori a dat aprobativ din cap.

— Ei vezi, — îi şopti nevastă-sa. — Ţi-am spus eu.

Soţul răspunse şi el printr-o înclinare a capului.

Citiră astfel două seri de-a rîndul. Chiar în prima seară, după ce se isprăvi lectura, Piotr Ivanîci povesti soţiei sale, spre marea ei mirare, tot ce avea să urmeze.

— De unde ştii? — îl întrebă ea.

— Mare lucru! Ideea nu-i nouă; a fost tratată de o mie de ori pînă acum. De fapt, ar fi de prisos să citim mai departe, dar să vedem totuşi cum a dezvoltat-o el.

A doua seară, în timp ce Alexandr sfîrşea de citit cea din urmă pagină, Piotr Ivanîci apăsă pe butonul soneriei. Intră feciorul.

— Pregăteşte-mi hainele! — îi porunci el. — Scuză-mă, Alexandr, că te-am întrerupt; mă grăbesc, pentru că n-aş vrea să întîrzii la partida de whist de la club.

Alexandr termină lectura. Piotr Ivanîci porni grăbit spre uşă.

— La revedere! — se adresă el atît soţiei sale cît şi lui Alexandr. — Nu mai trec pe acasă.

— Stai, stai! — îi strigă nevastă-sa. — De ce nu ne spui nimic despre roman?

— Conform înțelegerii, nu-i cazul să spun ceva, — răspunse Piotr Ivanîci și dădu să plece.

— Asta-i curată încăpățînare, — zise ea supărată. — E grozav de încăpățînat. Nu-ți face însă inimă rea, Alexandr.

„E o vădită lipsă de bunăvoință — gîndi Alexandr. — Vrea să mă calce în picioare, să mă coboare pînă la nivelul lui. Dar el nu-i decît un slujbaș inteligent, un industriaș oarecare și nimic mai mult pe cînd eu — eu sînt poet..."

— E prea de tot, Piotr Ivanîci! — protestă Lizaveta Alexandrovna, aproape plîngînd de necaz. — Spune măcar o vorbă. Am văzut că dădeai din cap în semn de aprobare. Va să zică, ți-a plăcut. Dar nu vrei să recunoști, numai și numai din încăpățînare. Dealtfel, cum ai putea tu admite că ți-a plăcut romanul? Ești doar prea inteligent pentru asta! Hai, recunoaște și tu o dată că e un lucru bun!

— Am dat din cap, pentru că și din romanul acesta se vede că Alexandr e băiat deștept. N-a procedat însă prea inteligent apucîndu-se să-l scrie.

— Unchiule, totuși, o asemenea judecată...

— Ascultă-mă! N-are nici un rost să discutăm, pentru că tot n-ai să mă crezi. Hai mai bine să alegem un arbitru. Am să fac chiar mai mult decît atît, ca să terminăm odată pentru totdeauna cu povestea aceasta... Mă voi da drept autorul romanului și-l voi expedia unui prieten al meu, care e colaborator la o revistă. Să vedem ce are să spună el. Îl cunoști și presupun că vei avea încredere în judecata lui. E un om cu experiență.

— Bine. Să vedem.

Piotr Ivanîci se așeză la masă și scrise în grabă cîteva rînduri, apoi îi trecu lui Alexandr scrisoarea.

„M-am apucat la bătrînețe de scris — spunea el în acea scrisoare. — Ce să-i faci! Aș vrea să devin celebru, să mă afirm și în acest domeniu. Iacă așa — am înnebunit și gata! Și astfel, am comis romanul aici alăturat. Uită-te prin el și, dacă socotești că merită, publică-l în revista dumitale, bineînțeles plătindu-mi ce mi se cuvine: știi bine că nu-mi place să lucrez pe degeaba. Poate ai să te cam miri și n-ai să mă crezi, dar te autorizez să pui semnătura mea, ca dovadă că nu mint."

Convins fiind de o apreciere favorabilă romanului său, Alexandr aştepta liniştit răspunsul. S-a bucurat chiar de faptul că unchiul său a pomenit de bani în biletul lui.

„A procedat inteligent, foarte inteligent — îşi zicea el. — Tot se plînge mama că preţul grînelor a scăzut. Te pomeneşti că n-are să-mi poată trimite bani aşa de curînd. De aceea nu mi-ar strica deloc să încasez vreo mie cinci sute de ruble."

Au trecut însă vreo trei săptămîni, iar răspunsul nu mai venea. În sfîrşit, într-o bună dimineaţă, i se aduse lui Piotr Ivanîci un pachet mare şi o scrisoare.

— Aha! L-au trimis îndărăt, — zise el, aruncînd soţiei sale o privire maliţioasă.

Dar oricît se rugă ea, nu deschise plicul şi nu-i arătă scrisoarea. În aceeaşi seară, înainte de a pleca la club, se duse la nepotul său.

Uşa nu era închisă. Intră în casă. Evsei sforăia, culcat pieziş pe duşumeaua antreului. Lumînarea se topise de tot şi fitilul atîrna în jos de pe sfeşnic. Piotr Ivanîci aruncă o privire în odaia de alături, cufundată în întuneric.

— Ce provincie! — mormăi Piotr Ivanîci.

Îl trezi pe Evsei. Îi arătă uşa şi lumînarea şi-l ameninţă cu bastonul. În cea de a treia odaie, la masă, stătea Alexandr. Dormea şi el, cu capul culcat pe braţe. În faţa lui, era o foaie de hîrtie. Piotr Ivanîci aruncă o privire asupra ei. Erau nişte versuri. Luă hîrtia şi citi următoarele:

Trecut-a-n zbor a vieţii primăvară,
Pierit-a farmecul iubirii sfînt.
A adormit! Şi-n pieptu-mi foc şi pară
Şi patimă nu va stîrni niciînd.
Pe-al ei pustiu altar, o altă zeitate
Demult am aşezat şi mă închin la ea.
Dar... [17]

— A adormit şi el! Închină-te, drăguţule, închină-te, nu te lăsa lenei! — rosti cu glas tare Piotr Ivanici. — Ia te uită cum te-au mai obosit propriile tale versuri! Ce alt verdict mai vrei? Ţi l-ai rostit singur.

— Oh! — exclamă Alexandr, întinzîndu-se. — Mereu împotriva operelor mele! Spune-mi sincer, unchiule! Ce te face

să persecuți cu atîta dîrzenie talentul, cînd nu poți să nu mi-l recunoști...

— Invidia, Alexandr. Judecă și tu singur: tu vei dobîndi glorie, stima generală, poate chiar nemurirea, iar eu voi rămîne un om obscur, trebuind să mă mulțumesc cu numele unui muncitor util. Dar vezi că sînt și eu un Aduev! Oricum, îmi pare rău. Ce sînt eu? Mi-am trăit viața liniștit, anonim, n-am făcut decît să-mi împlinesc datoria și, pe deasupra, am fost mîndru și fericit de lucrul acesta. Nu e destul de jalnic un asemenea destin? Cînd voi muri, adică atunci cînd nu voi mai simți, nici nu voi mai ști nimic, cînd coarda nici unui Baian [18] al cîntăreților nu va povesti despre mine, veacurile ce vor veni, posteritatea, lumea nu vor fi pline de numele meu. Nimeni nu va afla că a fost odată pe lume consilierul de stat Piotr Ivanîci Aduev și nu mă voi putea mîngîia cu gîndul acesta în sicriul meu — bineînțeles dacă atît eu cît și sicriul vom ajunge la posteritate. Pe cînd tu — cîtă deosebire! Cînd, întinzîndu-ți fosnitoarele aripi [19], vei pluti printre nori, nu-mi va rămînea decît să mă mîngîi la gîndul că, în marea mulțime a roadelor omenești, se găsește și o picătură din mierea mea, după cum spune autorul tău favorit.

— Pentru dumnezeu, lasă-l în pace! Nu-i deloc autorul meu favorit! Nu face decît să-și bată joc de aproapele său.

— Aha! Își bate joc! Nu cumva a încetat să-ți mai placă Krîlov de cînd ți-ai văzut portretul în operele lui? A propos: știi că viitoarea ta glorie, nemurirea ta o am aici, la mine în buzunar? Aș fi preferat însă să fie acolo banii tăi; ar fi fost mai sigur.

— Ce fel de glorie?

— Răspunsul la scrisoarea mea.

— Vai! Dă-mi-l, dă-mi-l mai repede, pentru dumnezeu! Ce scrie?

— N-am citit. Citește tu, însă cu glas tare.

— Și ai avut răbdare să n-o citești?

— Ce-mi pasă mie?

— Cum așa! Sînt doar nepotul dumitale; cum de n-ai avut puțină curiozitate? Cîtă nepăsare! Asta-i egoism, unchiule.

— Se prea poate. Nu neg acest lucru. Dealtfel, știu dinainte ce scrie. Poftim, citește!

Alexandr începu să citească cu glas tare, iar Piotr Ivanîci asculta, lovindu-și gheata cu bastonul. Scrisoarea suna astfel:

— „Ce mai e și cu mistificarea aceasta, scumpe Piotr Ivanîci? Dumneata să scrii romane! Cine vrei să te creadă? Și tocmai pe mine, vulpoi bătrîn, vrei să mă tragi pe sfoară? Dar dacă, doamne ferește, ar fi fost adevărat, dacă dumneata ți-ai fi abătut pentru un timp condeiul de la rîndurile atît de scumpe — în sensul propriu al cuvintelor — din care, desigur, că fiecare prețuiește mai mult ca o monedă de aur și, încetînd de a mai face bilanțuri respectabile, ai fi produs romanul pe care îl am în față, aș fi spus și atunci că fragilele produse ale fabricii dumitale sînt totuși cu mult mai trainice decît această creație..."

Glasul lui Alexandr coborî dintr-o dată.

— „Resping însă această bănuială atît de jignitoare pentru dumneata," — citi el mai departe încet și sfios.

— Te rog mai tare, Alexandr! Nu aud, — îl îmboldi Piotr Ivanîci.

Alexandr urmă încet:

— „Întrucît te interesezi de autorul romanului, ai vrea, probabil, să afli părerea mea. Ți-o comunic. Autorul trebuie să fie tînăr. Nu e prost, dar peste măsură de supărat pe întreaga lume. Ce ton de răutate, de încrîncenare! Se vede că a suferit o decepție. Doamne dumnezeule! Cînd o să terminăm odată cu astfel de oameni? Ce păcat că, din cauza unei concepții false asupra vieții, atîtea talente se irosesc la noi în visuri deșarte, sterpe, în năzuințî zadarnice spre lucruri pentru care nu au nici o chemare."

Alexandr se opri din citit și își trase răsuflarea. Piotr Ivanîci aprinse o țigară de foi și trimise spre tavan un rotocol de fum. Ca de obicei, fața lui exprima o liniște desăvîrșită. Alexandr continua să citească cu glas surd, abia auzit:

— „Amorul propriu, spiritul visător, o dezvoltare prea timpurie a înclinațiilor sentimentale și o imobilitate a minții, cu urmarea ei inevitabilă — lenea — iată pricinile acestui rău. Știința, munca, o îndeletnicire practică — iată ce ar putea să dezmeticească tineretul nostru trîndav și bolnav."

— Toată afacerea asta s-ar fi putut expune în trei rînduri, — declară Piotr Ivanîci, uitîndu-se la ceas, — iar dumnealui, într-o scrisoare amicală, îmi scrie o disertație întreagă. Ce pedant! Ce zici, Alexandr, să mai citim? Cred că nu face: e cam plictisitor. Aș mai avea să-ți spun ceva...

— Nu, unchiule, dă-mi voie să beau cupa amărăciunii pînă la fund, să citesc pînă la urmă.

— Bine, citește sănătos.

— «Această tristă orientare a însușirilor spirituale, — citi Alexandr, — se manifestă în fiecare rînd al romanului trimis de dumneata. Spune așadar protejatului dumitale, în primul rînd, că un scriitor nu va putea scrie ceva valabil decît atunci cînd nu se va afla sub imperiul unei pasiuni care-l stăpînește, cînd nu va privi lucrurile în mod părtinitor. Un scriitor trebuie să observe viața și oamenii îndeobște cu o privire calmă și senină — altminteri nu va reuși decît să-și manifeste „eul" lui, care nu interesează pe nimeni. Tocmai acesta ar fi unul din defectele principale ale romanului. A doua și cea mai de seamă condiție — asta, poate n-ar trebui să o spui autorului, din milă față de tinerețea lui și de amorul lui propriu de autor, cel mai susceptibil dintre toate soiurile de amor propriu — este să ai talent, iar aici n-am văzut nici urmă de așa ceva. Dealtfel, limba este corectă și curată. Autorul are chiar oarecare stil...» — sfîrși cu greu Alexandr.

— Asta ar fi trebuit să spună de la început, — hotărî Piotr Ivanîci. — Cînd colo, îndrugă verzi și uscate! Celelalte lucruri, știm noi să le discutăm și fără el.

Alexandr era cu totul copleșit. Tăcea, asemenea unui om năucit de o lovitură neașteptată, privind cu ochi tulburi drept înainte, spre perete. Piotr Ivanîci îi luă din mînă scrisoarea și citi următorul post-scriptum: „Dacă vrei cu tot dinadinsul să se publice romanul în revista noastră, poate că, de hatîrul dumitale, îl voi publica în timpul verii, cînd lumea citește mai puțin. Cît despre onorariu, nici să nu te gîndești."

— Ei, Alexandr, cum te mai simți? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Mai liniștit decît m-aș fi așteptat, — răspunse Alexandr, făcînd o sforțare. — Mă simt ca un om înșelat în toate.

— Spune mai bine ca un om care se înșela pe sine însuși și ar fi vrut să-i înșele și pe alții...

Alexandr nu auzi această observație.

— Să fi fost oare și asta un vis?... Să mă fi înșelat și aici? — repetă el în șoaptă. — Amară pierdere! Ei bine, m-am deprins cu dezamăgirile. Un singur lucru nu înțeleg: de ce mi-a fost dat acest irezistibil imbold de a crea?

— Aici e aici! Ți s-o fi dat imboldul, dar cît despre puterea de a crea, se vede că, dintr-o scăpare din vedere, nu ți s-a dat, — zise Piotr Ivanîci. — Ți-am mai spus eu asta.

Alexandr răspunse printr-un oftat adînc şi rămase pe gînduri. Apoi, deodată, începu să deschidă grăbit toate sertarele, scoase din ele cîteva caiete, diverse foi şi bucăţele de hîrtie şi începu să le arunce cu înverşunare în cămin.

— Vezi să n-o uiţi şi pe asta! — zise Piotr Ivanîci, împingînd spre el şi fila cu versurile începute care rămăsese pe masă.

— Şi asta tot acolo să meargă! — rosti Alexandr, cuprins de deznădejde, aruncîndu-şi versurile în foc.

— Altceva nu mai ai? Ia caută bine, — spuse Piotr Ivanîci, aruncînd o privire în jurul lui. — Dacă vrei să faci o treabă bună, du-o pînă la capăt. Ce e cu teancul acela de pe dulap?

— Să meargă tot acolo, — îi răspunse Alexandr, luînd teancul de pe dulap. — Sînt articolele mele despre agricultură.

— Pe acestea să nu le arzi, nu, nu! Dă-mi-le mie! — zise Piotr Ivanîci, întinzînd mîna. — Acestea nu-s fleacuri.

Dar Alexandr nu-l ascultă.

— Nu! — strigă el cu răutate. — Dacă pentru mine s-a dus tot ce a fost creaţie nobilă în domeniul artelor frumoase, nu vreau să mai rămînă nici buchiseala. Aici nu mă va înfrînge destinul!

Şi teancul zbură în cămin.

— Păcat! — observă Piotr Ivanîci, care, în vremea aceasta, cotrobăia cu bastonul în coşul de hîrtii de sub masă, să vadă dacă nu s-ar mai găsi ceva de aruncat în foc. — Dar cu romanul ce facem, Alexandr? E dincolo, la mine.

— N-ai nevoie de hîrtie pentru lipit vreun paravan?

— Nu. Acum n-am nevoie. Să trimit să-l aducă, ce zici? Evsei! Iar ai adormit? Ia vezi, să nu-ţi fure careva mantaua mea chiar de sub nas! Du-te mai repede la mine şi cere-i lui Vasili un caiet gros care e pe biroul meu. Adu-l încoa'.

Alexandr şedea cu bărbia proptită în mînă şi se uita în foc. Caietul fu adus. Uitîndu-se la rodul muncii sale de o jumătate de an, Alexandr căzu pe gînduri. Piotr Ivanîci băgă de seamă acest lucru.

— Hai, termină, Alexandr! — zise el. — Şi apoi să vorbim despre altceva.

— Meargă şi acesta tot acolo! — strigă Alexandr, aruncînd caietul în sobă.

Stătură apoi amîndoi să vadă cum se aprinde: Piotr Ivanîci — cu o vădită plăcere, iar Alexandr — cu tristeţe, aproape cu lacrimi în ochi. Fila de deasupra se mişcă şi se ridică, de parcă

ar fi fost întoarsă de o mînă nevăzută. Marginile i se îndoiră, se înnegri, apoi se scoroji și, deodată, se aprinse. După ea luară foc, una după alta, a doua, apoi a treia filă... După aceea se ridicară în sus mai multe și se aprinseră toate deodată. Fila de sub ele mai era încă albă, dar, după cîteva clipe, începu să se înnegrească și ea pe margini. Alexandr avu totuși timpul să citească: „Capitolul III". Își aduse aminte de conținutul acestui capitol și-l cuprinse mila. Sări de pe fotoliu și luă cleștele ca să scape de foc ceea ce mai rămăsese din opera lui. „Poate că totuși..." — îi șoptea speranța.

— Stai puțin. Cred că merge mai bine cu bastonul, — se amestecă Piotr Ivanîci. — Cu cleștele, poți să te frigi.

Împinse caietul în fundul căminului, drept în mijlocul jăraticului. Alexandr se opri nehotărît. Caietul era voluminos și nu se lăsa cuprins dintr-o dată de foc. De sub el năvăli mai întîi un fum gros; dedesubt, cînd și cînd, răzbea cîte o limbă de foc, care lingea caietul pe de margini, lăsa o pată neagră și se ascundea din nou. Ar mai fi putut să-l scape. Alexandr dădu să întindă mîna, dar, în aceeași clipă, o flacără vie lumină fotoliile, fața lui Piotr Ivanîci și masa. Caietul întreg fu cuprins de vîlvătaie; după o clipă se stinse, lăsînd doar o grămadă de scrum negru, prin care, încoace și încolo, alergau cu sprinteneală șerpi de foc. Alexandr aruncă cleștele.

— S-a sfîrșit tot! — spuse el.

— S-a sfîrșit! — repetă Piotr Ivanîci.

— Uf! — exclamă Alexandr. — Sînt liber!

— Pentru a doua oară, îți ajut să-ți faci ordine în casă. Sper că de astă dată...

— E definitiv și irevocabil, unchiule.

— Amin, — rosti unchiul, punîndu-i mîinile pe umeri. — Uite ce te sfătuiesc, Alexandr: fără a mai pierde vreme, scrie-i îndată lui Ivan Ivanîci să-ți trimită o lucrare pentru secția agricolă. Dacă bați fierul cît e cald, după toate prostiile tale, vei scrie acum o lucrare din cele mai inteligente. Dînsul mă tot întreabă: „Ce e cu nepotul dumitale?..."

Alexandr clătină trist din cap.

— Nu pot, — declară el, — nu mai pot. Totul s-a sfîrșit.

— Și ce ai să faci acum?

— Ce-am să fac? — întrebă Alexandr și rămase pe gînduri

— Deocamdată, nimic.

— Numai în provincie reușesc oamenii să nu facă nimic; dar aici... Atunci de ce ai mai venit în capitală? E de neînțeles. În fine, deocamdată ajunge. Dar am o rugăminte.

Alexandr ridică încet capul și se uită întrebător la unchiul său.

— Îl cunoști pe asociatul meu Surkov? — începu Piotr Ivanici, trăgîndu-și fotoliul mai aproape de Alexandr.

Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Da, sigur, îl cunoști, căci ai luat uneori masa la mine împreună cu el. Nu știu numai dacă ai avut timp să-ți dai bine seama ce fel de om este. E un băiat bun, dar tare flușturatic; principala lui slăbiciune sînt femeile. După cum ai văzut, din nenorocire, e destul de chipeș — adică rumen la față, înalt, curățel... totdeauna ondulat, parfumat și îmbrăcat după ultima modă. Ei, și băiatului i-a intrat în cap că toate femeile mor după el. E cam încrezut din fire. În fine — ducă-se dracului — n-aș fi ținut seamă de treaba asta. Nenorocirea cea mare e că, de îndată ce i se aprind călcîiele după vreo femeie, începe să arunce banii în dreapta și în stînga. Surprize, cadouri și fel de fel de atenții! Se pornește pe lux, începe să schimbe trăsurile, caii... Se ruinează, nu alta! I-a făcut curte și nevestei mele. Într-un timp, eu nici nu mai trimiteam servitorul să cumpere bilete de teatru: știam că le aduce Surkov. Dacă era nevoie să schimbi caii, să faci rost de vreun lucru rar, să-ți facă loc prin mulțime, să se ducă să caute o vilă — oriunde l-ai fi trimis, făcea minuni. Era foarte folositor — un astfel de om de încredere n-ai putea găsi nici pentru toți banii din lume. Păcat că l-am pierdut! Eu am căutat cu tot dinadinsul să nu-i pun piedici în cale, dar o plictisise prea peste măsură pe nevastă-mea și atunci l-am dat afară. Cînd se apucă să cheltuiască bani în felul acesta, nu-i mai ajung dobînzile și începe să-mi ceară alți bani. Dacă-i refuz, aduce vorba despre capital. „Ce folos am eu de la fabrica dumitale? — îmi spune. — Niciodată n-am bani la îndemînă.“ Dacă și-ar alege barem o femeie oarecare... Ei bine, nu: el caută mereu legături în lumea bună. „Îmi trebuie o intrigă nobilă — zice; — nu pot trăi fără dragoste!“ Ei, spune și tu: nu-i prost? Are aproape patruzeci de ani — și nu poate trăi fără dragoste!

Cu gîndul la ale lui, Alexandr zîmbi trist.

— Minte întruna, — continuă Piotr Ivanîci. — Mi-am dat seama abia mai tîrziu de ce se tot agită. Lui atîta-i e: să facă

pe grozavul, să vorbească lumea despre el cum că are legături cu cutare, că a fost văzut în loja cutăruia, că a rămas singur cu o femeie seara tîrziu pe vreun balcon, într-o vilă sau că s-a plimbat cu alta pe undeva, într-un loc retras, cu trăsura sau călare. Constat însă că aceste aşa zise intrigi nobile — dracul să le ia! — costă mult mai scump decît cele care nu sînt nobile. Iată pentru ce se frămîntă, prostănacul!

— Ei, şi ce vrei să spui cu asta, unchiule? — întrebă Alexandr. — Nu prea văd ce aş putea face eu în chestia aceasta.

— Ai să vezi tu îndată. De curînd, s-a întors din străinătate o tînără văduvă: Iulia Pavlovna Tafaeva. E o femeie tare frumuşică. Surkov şi cu mine am fost prieteni cu soţul ei. Tafaev a murit în străinătate. Ei, ai început să ghiceşti?

— Încep să ghicesc: Surkov s-a îndrăgostit de văduvă.

— Exact: a înnebunit deabinelea! Şi pe urmă?

— Pe urmă... nu mai ştiu.

— Ce om eşti şi tu! Ascultă aici. Lui Surkov i-a scăpat vorba de vreo două ori că, în curînd, va avea nevoie de bani. Am şi ghicit imediat ce înseamnă asta; numai n-am putut stabili din ce parte bate vîntul. M-am apucat să-l iscodesc pentru ce are nevoie de bani. S-a codit el ce s-a codit şi, în cele din urmă, mi-a spus că vrea să-şi amenajeze un apartament pe Liteinaia. Cînd am început să mă gîndesc cam ce-ar putea fi pe Liteinaia, mi-am adus aminte că acolo stă Tafaeva... şi tocmai în faţa casei pe care şi-a ales-o el. A şi apucat a da arvună. Catastrofa e iminentă, dacă... nu m-ajuţi tu. Ai ghicit acum despre ce e vorba?

Alexandr ridică ochii, îşi plimbă privirile pe pereţi, pe tavan, apoi clipi de vreo două ori şi începu să se uite la unchiul său, fără să scoată nici un cuvînt.

Piotr Ivanîci se uita zîmbind la el. Îi plăcea grozav de mult să prindă pe cineva cu o lipsă de memorie, de perspicacitate şi să sublinieze acest lucru.

— Ce-i cu tine, Alexandr? Şi te mai apuci şi de romane! — zise.

— Am ghicit, unchiule.

— Bine că a dat dumnezeu!

— Surkov îţi cere bani; dumneata nu-i ai şi ai vrea ca eu...

Piotr Ivanîci izbucni în rîs. Alexandr nu sfîrşi fraza şi se uită plin de nedumerire la unchiul său.

— N-ai ghicit. Crezi că s-ar putea întîmpla să n-am bani?

la încearcă să mi te adresezi şi ai să vezi că am cît vrei. E vorba de altceva: Tafaeva mi-a trimis vorbă, prin Surkov, să-mi aduc aminte că l-am cunoscut cîndva pe soţul ei. M-am dus pe la ea. M-a rugat să mai vin s-o văd. I-am făgăduit că voi veni şi am spus că te voi prezenta şi pe tine. Sper că acum ai înţeles.

— Pe mine? — repetă Alexandr, uitîndu-se cu ochi mari la unchiul lui. — Da, desigur... acum am înţeles... — adăugă el în grabă, dar se bîlbîi la ultimul cuvînt.

— Ce-ai înţeles? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Poţi să mă omori, unchiule, dar nu înţeleg nimic! Dă-mi voie... poate că dînsa are o casă plăcută... poate că vrei să mă distrezi... întrucît mă cam plictisesc...

— Aşi! Ţi-ai găsit! Altă treabă n-am decît să te plimb prin casele oamenilor, ca să te distrez! După asta, nu mi-ar mai rămînea decît să stau noaptea de strajă, să-ţi acopăr faţa cu o batistă ca să nu-ţi intre muştele în gură! Nu, tot n-ai nimerit-o. Uite despre ce e vorba: s-o faci pe Tafaeva să se îndrăgostească de tine.

Alexandr ridică din sprîncene şi se uită uimit la unchiul său.

— Vrei să glumeşti, unchiule? E absurd ce-mi ceri!

— Cînd e vorba într-adevăr de vreo absurditate, eşti gata s-o comiţi şi o faci ca şi cum ar fi ceva foarte important; iar acolo unde e vorba de ceva simplu şi firesc, găseşti că e o absurditate. Ce ţi se pare ţie absurd în treaba asta? Analizează puţin cît de absurdă e însăşi dragostea: o înfierbîntare a sîngelui, amor propriu... Dar ce să mai vorbesc cu tine? Tu, în materie de dragoste, crezi încă în predestinaţie şi afinităţi sufleteşti.

— Iartă-mă, dar acum nu mai cred în nimic. Dar oare e cu putinţă să te îndrăgosteşti sau să faci pe cineva să se îndrăgostească de tine la comandă?

— E cu putinţă, dar nu pentru tine. Nu te teme; nu-ţi dau o însărcinare atît de complicată. De la tine nu cer decît să-i faci curte doamnei Tafaeva, să fii plin de atenţii faţă de ea, să nu-l laşi pe Surkov să rămînă cu ea între patru ochi... în sfîrşit, să-l faci să turbeze. Să-i stai în cale: dacă el va spune un cuvînt, tu să spui două; dacă el emite o părere, tu s-o combaţi. Să-l încurci mereu, să-l zdrobeşti pas cu pas.

— Pentru ce?

— Tot nu m-ai înţeles? Pentru simplul motiv, dragul meu,

că, la început, el va turba de gelozie și de ciudă, iar apoi se va răci față de ea. Acestea-s fazele care se succed la el în chip regulat. E vanitos pînă la prostie. Și atunci, el n-o să mai aibă nevoie de apartament, capitalul nostru va scăpa neatins, treburile de la fabrică își vor urma cursul... Mă înțelegi? Asta e a cincea oară că-i fac figura; înainte vreme, cînd nu eram însurat și eram și ceva mai tînăr, mă ocupam chiar eu de așa ceva sau trimiteam pe careva din prietenii mei.

— Bine, dar n-o cunosc.

— Tocmai de aceea vreau să te duc la ea miercurea asta. În fiecare miercuri, se adună la dînsa acasă cîțiva din vechii lor cunoscuți.

— Dar dacă dînsa răspunde la dragostea lui Surkov, admite și dumneata că omagiile și atențiile mele vor mai înfuria și pe altcineva, nu numai pe el.

— Ei, lasă-mă! O femeie cumsecade, după ce și-a dat seama că omul e prost, nu se mai ocupă de el, mai ales față de martori: nu i-o îngăduie amorul propriu. Cînd se va afla în preajma ei un altul mai deștept și mai frumos, îi va fi rușine de prima ei simpatie și va părăsi mai curînd pe cel ce i-o inspirase. Tocmai de aceea te-am și ales pe tine.

Alexandr se înclină.

— Surkov nu e de temut, — urmă unchiul, — dar Tafaeva primește puțină lume, așa încît, în cercul ei restrîns, s-ar putea întîmpla ca el să fi făcut impresie de om deștept și cuceritor. Femeile se lasă impresionate de înfățișarea exterioară. Pe de altă parte, Surkov e mare meșter să facă servicii și astfel ajunge să fie tolerat. Poate că dînsa flirtează numai, iar el... Chiar și femeilor deștepte le place cînd de dragul lor un bărbat face prostii — mai cu seamă prostii costisitoare. Numai că, de cele mai multe ori, ele nu iubesc pe cel care comite prostiile, ci pe altul... Mulți nu vor să înțeleagă lucrul acesta — printre care și Surkov. Așa că trebuie să-l înveți tu minte.

— Dar probabil că Surkov se duce acolo și în alte zile, afară de miercuri. Să zicem că o să-i stric socotelile miercuri. Dar în celelalte zile, cum rămîne?

— Toate trebuie să ți le spun eu! Dă-te și tu cu binișorul pe lîngă ea, arată-te îndrăgostit un pic și atunci, chiar de a doua oară o să te poftească să vii nu numai miercuri, ci și joi sau vineri. Fii cît mai atent față de dînsa... o mai influențez și eu puțin... Am să-i dau a înțelege cum că tu într-adevăr

te-ai cam... Pe cît am putut să-mi dau seama, ea pare destul de... E tare sensibilă... Probabil că e şi cam nervoasă... Cred că i-ar plăcea şi ei „afinităţile"... „efuziunile"...

— Cum să fac una ca asta? — murmură Alexandr îngîndurat. — De-aş mai putea să mă îndrăgostesc, aş mai înţelege. Dar nu mai pot... Şi, altfel, nu voi izbuti.

— Dimpotrivă, vei izbuti la sigur. Dacă te-ai îndrăgosti de ea, n-ai mai putea să te prefaci, ea ar băga îndată de seamă şi ar începe să vă prostească pe amîndoi. Pe cînd aşa... Tu numai să mi-l scoţi din sărite pe Surkov. Îl cunosc eu, citesc în el ca într-o carte deschisă: cum o vedea că nu-i merge, n-are să mai cheltuie bani pe degeaba. Iar mie, atîta-mi trebuie... Să ştii, Alexandr, că pentru mine lucrul acesta e foarte important; dacă-mi faci serviciul ăsta — îţi mai aminteşti de cele două vase care ţi-au plăcut atît de mult la fabrică? — ale tale sînt; numai suportul să ţi-l cumperi singur.

— Vai de mine, unchiule, cum poţi să crezi dumneata că eu...

— Dar de ce să-ţi pierzi timpul, să te osteneşti de pomană? Asta ar mai lipsi! Vasele sînt foarte frumoase. În secolul nostru, nu face nimeni nimic pe degeaba. Cînd am să fac ceva pentru tine, să-mi oferi şi tu un cadou; să ştii că-l primesc.

— Ciudată însărcinare! — rosti Alexandr şovăind.

— Cred că n-ai să refuzi să-mi faci acest serviciu. Sînt şi eu gata să fac pentru tine tot ce-mi stă în putinţă: cînd vei avea nevoie de bani, adresează-mi-te mie... Aşadar, pe miercuri! Povestea asta are să ţină o lună, cel mult două. Am să-ţi spun eu cînd n-o să mai fie nevoie — ca să închei.

— Mă rog, unchiule, sînt gata, numai că e cam ciudat... Nu garantez că voi reuşi... dacă aş fi în stare să mă mai îndrăgostesc... atunci... dar altfel...

— Şi e foarte bine că nu mai eşti în stare, căci, altminteri, ai strica toată afacerea. Îţi garantez eu succesul. La revedere!

Unchiul plecă, iar Alexandr rămase mult timp lîngă căminul plin de scrumul cel atît de scump inimii lui.

Cînd Piotr Ivanîci se întoarse acasă, soţia lui îl întrebă:

— Ce-i cu Alexandr? Ce-i cu romanul lui? Are să mai scrie sau nu?

— Nu. L-am lecuit pentru totdeauna.

Îi spuse apoi ce conţinea scrisoarea pe care o primise împreună cu romanul şi-i povesti cum au aruncat amîndoi în foc toate manuscrisele.

— Nu ai nici un pic de milă, Piotr Ivanici. Sau nu ești în stare să faci nimic ca lumea.

— Parcă tu ai făcut cine știe ce ispravă cînd l-ai îndemnat să mîzgălească hîrtia? Crezi că băiatul are măcar o brumă de talent?

— Nu.

Piotr Ivanîci se uită la ea cu multă mirare:

— Atunci, de ce?

— Tot n-ai înțeles încă, n-ai ghicit?

Piotr Ivanîci tăcea, amintindu-și scena asemănătoare din odaia lui Alexandr.

— Parcă-i greu de înțeles? E foarte clar, — zise el, uitîndu-se țintă la nevastă-sa.

— Spune-mi atunci ce ai înțeles.

— Că... ai vrut să-i dai o lecție... însă altfel decît am făcut eu — într-un fel mai blînd, așa cum știi tu...

— Nu pricepi nimic. Și mai treci drept om deștept. De ce era vesel, sănătos, aproape fericit în tot acest timp? Pentru că avea o speranță. Și eu am întreținut în el această speranță. Ei, acum ai înțeles?

— Va să zică, l-ai amăgit tot timpul?

— Cred că e îngăduit așa ceva. Dar tu ce ai făcut? Nu ți-a fost deloc milă de el, i-ai luat și ultima speranță.

— Ei, lasă! N-o fi chiar ultima; are timp să mai facă destule prostii și de acum înainte.

— Și-acum ce are să facă? O să-nceapă iar să umble ca o curcă plouată.

— Nu. N-o să aibă timp; i-am dat eu de lucru.

— Ce i-ai dat? Iar vreo traducere despre cartofi? Crezi că poți să ocupi cu așa ceva mintea unui tînăr, mai ales a unuia ca el, plin de însuflețire și de înflăcărare? Pentru tine, principalul e să fie capul ocupat.

— Nu, draga mea, nu e vorba de cartofi, ci de ceva în legătură cu fabrica.

3

Sosi și ziua de miercuri. În salonul Iuliei Pavlovna se adunaseră vreo doisprezece-cincisprezece invitați. Patru doamne tinere, doi străini cu barbă — cunoștințe din străinătate ale gazdei — și un ofițer formau un cerc.

La oarecare depărtare de ei, pe o berjeră *) şedea un bătrîn, după înfăţişare militar în retragere. Avea sub nas două smocuri de păr cărunt şi la butonieră o mulţime de panglicuţe. Discuta cu un domn în vîrstă despre concesiunile care urmau să se atribuie.

In odaia de alături, o bătrînă şi doi bărbaţi jucau cărţi.

O fată foarte tînără şedea la pian; tot acolo, o altă fată stătea de vorbă cu un student.

Apărură cei doi Aduevi. Puţini bărbaţi ştiau să intre într-un salon cu atîta eleganţă şi distincţie ca Piotr Ivanîci. În urma lui, păşea cu oarecare nehotărîre Alexandr.

Ce diferenţă între aceşti doi bărbaţi! Primul îl întrecea pe cel de-al doilea cu un cap, era înalt şi voinic, arăta sănătos, puternic, plin de o siguranţă de sine care i se citea în ochi şi în maniere. Nici o privire, nici o mişcare, nici un cuvînt nu trădau însă gîndurile sau caracterul lui Piotr Ivanîci, atît de bine ştia să ascundă totul sub aspectul lui de om de lume şi datorită artei lui de a se stăpîni. Toate gesturile şi toate privirile lui păreau calculate. Chipul lui palid şi cu desăvîrşire calm părea să spună că în omul acesta patimile nu pot avea curs liber, fiind ţinute sub despotica stăpînire a minţii, că inima lui ascultă de poruncile capului.

In Alexandr, dimpotrivă, totul arăta o constituţie gingaşă şi slabă: şi mobilitatea feţei, şi un fel de indolenţă sau de încetineală şi de inegalitate în mişcări, şi privirea voalată care trăda îndată orice frămîntare a inimii, cum şi orice gînd care i-ar fi trecut prin minte. Era de statură mijlocie, slab şi palid, nu din fire ca Piotr Ivanîci, ci din cauza neîncetatelor lui frămîntări sufleteşti. Părul nu-i creştea perie pe cap şi pe obraz ca lui unchiu-său, ci cobora pe tîmple şi pe ceafă în şuviţe lungi şi rare, dar mătăsoase şi moi, de culoare deschisă, cu reflexe admirabile.

Unchiul îşi prezentă nepotul.

— Dar prietenul meu Surkov nu e aici? — întrebă apoi, aruncînd în jurul său o privire mirată. — Te-o fi uitat.

— O, nu! Îi sînt extrem de recunoscătoare, — răspunse gazda. — Vine mereu pe la mine. Ştii şi dumneata că, în afară de prietenii răposatului meu soţ, nu primesc aproape pe nimeni.

— Dar unde o fi?

---

*) Fotoliu larg, adînc, cu pernă şi spetează înaltă. (N. red. rom.)

— Vine îndată. Închipuieşte-ţi, ne-a dat cuvîntul, mie şi verişoarei mele, că ne va face negreşit rost de o lojă pentru spectacolul de mîine, lucru absolut cu neputinţă, după cît se spune... Şi s-a dus după bilete.

— Sînt sigur că face rost. Garantez eu. E genial în chestii de acestea. Îmi face totdeauna rost de bilete, chiar atunci cînd nici cunoştinţele, nici protecţia nu mai ajută la nimic. De unde le scoate şi cît îl costă, ăsta-i secretul lui.

Veni şi Surkov. Purta haine noi; în fiecare cută a lor, în fiecare amănunt cît de neînsemnat, simţeai pretenţia de a fi arbitrul eleganţei, de a-i întrece pe cei mai la modă şi chiar însăşi moda. Dacă, de pildă, moda cerea să porţi un frac larg deschis, fracul lui se deschidea atît de tare încît semăna cu nişte aripi de pasăre larg întinse; dacă se purtau gulere răsfrînte, îşi comanda un astfel de guler încît, îmbrăcat în frac, semăna cu un pungaş care se zmuceşte să scape din mîna celui care l-a prins pe la spate. El singur dădea indicaţii croitorului cum să-i lucreze hainele. Cînd apăru în acea miercuri la Tafaeva, purta la cravată un ac de o mărime aşa de disproporţionată, că parcă era o măciucă.

— Ei, ai făcut rost? — se auzi din toate părţile.

Surkov era gata să răspundă, dar, zărindu-l pe Aduev cu nepotul lui, se opri deodată şi le aruncă o privire plină de mirare.

— Presimte ceva, — şopti Piotr Ivanîci nepotului său. — Dar ce-i asta? Are baston?

— Ce-i cu asta? — îl întrebă el pe Surkov, arătînd spre baston.

— Deunăzi, cînd m-am dat jos din trăsură... am călcat greşit şi de atunci şchiopătez un pic, — răspunse acesta, tuşind forţat.

— Mofturi! — şopti Piotr Ivanîci către Alexandr. — Uită-te puţin la măciulia bastonului. Vezi capul acela de leu? E de aur. Alaltăieri, mi s-a lăudat că a dat pe el, la Barbier, şase sute de ruble, iar acum a venit să-l arate. Iată o mostră din mijloacele pe care le foloseşte. Hai, atacă-l şi scoate-l din poziţia lui!

Piotr Ivanici arătă casa de peste drum, care se vedea prin fereastră.

— Adu-ţi aminte că cele două vase îţi vor aparţine şi însufleţeşte-te, — adăugă el.

— Aveți un bilet pentru spectacolul de mîine? — întrebă Surkov pe doamna Tafaeva, apropiindu-se solemn de dînsa.

— Nu.

— Permiteți-mi să vi-l ofer... — urmă Surkov și recită pînă la capăt întreaga replică a lui Zagoreţki din „Prea multă minte strică".

Mustățile ofițerului se mișcară ușor. Zîmbea. Piotr Ivanîci se uită la nepotul lui cu coada ochiului, iar Iulia Pavlovna se îmbujoră. Îl invită pe Piotr Ivanîci în loja ei.

— Vă mulțumesc foarte mult, dar mîine sînt de serviciu la teatru lîngă nevastă-mea. În schimb, dați-mi voie să vă prezint pe acest tînăr...

Îl arătă pe Alexandr.

— Am vrut să-l poftesc și pe dînsul. Sîntem numai trei persoane: verișoara mea cu mine și...

— Mă va înlocui cu succes pe lîngă dumneavoastră pe mine și, eventual, și pe acest pierde-vară, — spuse Piotr Ivanîci, arătîndu-l pe Surkov.

Apoi începu să-i spună ceva tainic Iuliei Pavlovna. Ea se uită de vreo două ori pe furiș la Alexandr și zîmbi.

— Mulțumesc, — răspunse Surkov, — dar ar fi trebuit să propui acest schimb ceva mai devreme, cînd nu exista încă biletul: atunci aș fi vrut să văd cum m-ai fi înlocuit.

— Vai! Vă sînt extrem de recunoscătoare pentru amabilitatea dumneavoastră, — se adresă cu grăbire stăpîna casei către Surkov. — Nu v-am poftit însă în lojă pentru că aveți un loc la parter. Sînt sigură că preferați locul din fața scenei... mai cu seamă cînd e vorba de balet...

— Nu-i adevărat, glumiți! Sînt sigur că nu credeți ceea ce spuneți; n-aș consimți pentru nimic în lume să-mi schimb locul de lîngă dumneavoastră!

— Dar locul e și promis...

— Cum așa? Cui?

— Lui monsieur René.

Gazda arătă pe unul din cei doi străini cu barbă.

— Oui, madame m'a fait cet honneur... *) — mormăi acesta grăbit.

Surkov se uită cu gura căscată întîi la el și apoi la doamna Tafaeva.

---

*) Da, doamna mi-a făcut această cinste (în limba franceză.) (N. trad.)

— Să schimbăm locurile: îi cedez fotoliul meu, — propuse el.

— Încercați.

Dar bărbosul nici nu voia să audă de așa ceva.

— Îți mulțumesc! — spuse Surkov lui Piotr Ivanîci, aruncînd către Alexandr o privire piezișă. — Asta, dumitale ți-o datorez! Mulțumesc!

— Pentru puțin. Dar poate că vrei să vii în loja mea? Nu sîntem decît noi doi — eu și cu soția mea. N-ai mai văzut-o demult; poate-i faci un pic de curte.

Inciudat, Surkov îi întoarse spatele. Piotr Ivanîci plecă neobservat. Iulia îl pofti pe Alexandr lîngă ea și stătu de vorbă cu el o oră încheiată. Surkov s-a mai amestecat de cîteva ori în conversație, dar de fiecare dată cam nepotrivit. Aduse vorba despre balet. Dar i se răspundea da atunci cînd ar fi trebuit să i se spună nu și vice-versa. Se vedea limpede că nu-l ascultă nimeni. Pe urmă dintr-o dată, sări la stridii, afirmînd că a mîncat de dimineață o sută optzeci de bucăți — dar nu fu învrednicit nici măcar cu o privire. Mai îndrugă cîteva banalități. Apoi, văzînd că n-are nici un succes, își luă pălăria și începu să se învîrte pe lîngă Iulia, dîndu-i să înțeleagă că-i nemulțumit și ar vrea să plece... Dar ea nu-l băgă în seamă.

— Plec! — rosti el în cele din urmă cu înțeles. — La revedere!

În cuvintele lui, se simțea o ciudă abia stăpînită.

— Așa de curînd? — răspunse ea liniștit. — Dar cred că mîine ai să apari în loja mea măcar pentru o clipă?

— Vai, ce perfidie! Vorbești de o clipă, cînd știi că locul de lîngă dumneata nu l-aș ceda nici pentru un loc în rai!

— Dacă vorbești de un loc la galerie, te cred *).

Surkov nu mai avea poftă să plece. Cuvintele amabile spuse de Iulia în treacăt, la despărțire, îl împăcaseră. Dar cum toată lumea îl văzuse luîndu-și rămas bun, fu nevoit să plece vrînd-nevrînd, nu însă fără a arunca în urmă priviri de cățeluș, care grozav s-ar ține pe lîngă stăpînul lui, dacă acesta nu l-ar goni.

Iulia Pavlovna era o femeie de douăzeci și trei sau douăzeci și patru de ani. Piotr Ivanîci ghicise bine: era, într-adevăr, o fire impresionabilă și nervoasă, ceea ce n-o împiedica să fie

*) Joc de cuvinte intraductibil. În rusește, cuvîntul „raloc" (diminutiv de la „rai") înseamnă „galerie" (la teatru). (N. trad.)

o femeie frumoasă, inteligentă şi grațioasă. Dar era şi sfioasă, visătoare, sensibilă, aşa cum sînt cele mai multe femei nervoase. Avea trăsături delicate şi fine, privirea blîndă şi mereu ingîndurată, chiar tristă — fără pricină sau, poate, tocmai din pricina firii ei nervoase.

N-avea părere prea bună despre lume şi viață. O frămînta problema existenței sale şi se considera o ființă de prisos. Dar dacă, doamne ferește, din întîmplare, cineva pomenea despre mormînt sau despre moarte, o vedeai pălind pe dată. Nu ştia să vadă latura luminoasă a vieții. La plimbare — printr-o grădină sau prin pădure — alegea numai aleile umbroase, iar priveliştile însorite o lăsau cu totul indiferentă. La teatru, se ducea mai ales la drame, rareori la cîte o comedie, niciodată la un vodevil. Îşi astupa urechile, ca nu cumva, din greşeală, să audă vreun cîntec vesel şi niciodată nu zîmbea dacă auzea o glumă.

Uneori, chipul ei exprima melancolie, însă nu o melancolie dureroasă, bolnăvicioasă, ci un fel de desfătare melancolică. Se vedea că duce o luptă lăuntrică cu un vis fermecător şi că această sforțare o istovește. După asemenea luptă, rămînea multă vreme tăcută şi tristă. Apoi, deodată, trecea la o stare de neînțeleasă veselie, care totuşi nu-i schimba firea: lucrurile care o înveseleau pe ea n-ar fi amuzat pe nimeni altul. Nervii! De vină sînt numai nervii! Dar ia să le asculți puțin pe cucoanele acestea. Cîte şi mai cîte nu spun! Cuvinte ca: soartă, simpatie, atracție irezistibilă, tristețe neînțeleasă, doruri nelămurite — se îmbulzesc unul peste altul şi apoi totul se încheie cu un suspin, cu cuvîntul „nervi" şi cu o sticluță de spirt dusă la nas.

— Cît de bine m-ai înțeles! — îi spuse la despărțire doamna Tafaeva lui Alexandr. — Pînă acum nici un bărbat, nici chiar soțul meu n-a putut să-mi înțeleagă firea.

Explicația era simplă: Alexandr îi cam semăna; se simțea deci la largul lui.

— La revedere.

Iulia Pavlovna îi întinse mîna.

— Sper că de acum ai să nimereşti drumul pînă la mine şi fără unchiul dumitale? — adăugă ea.

Veni iarna. De obicei, în fiecare vineri, Alexandr lua prînzul la unchiul lui. De data aceasta, trecuseră patru vineri în şir, fără ca Alexandr să vină. Şi nici în alte zile nu se arătă pe

la ei. Lizaveta Alexandrovna se amăra aşteptîndu-l iar Piotr Ivanîci bombănea că nepotul său îi face să aştepte cu masa cîte o jumătate de ceas de pomană.

În acest timp, Alexandr îşi vedea de treabă: îndeplinea însărcinarea dată de unchiul său. Surkov încetase demult s-o mai viziteze pe Tafaeva, declarînd pretutindeni că totul s-a terminat între ei, că a rupt orice legătură cu ea. Într-o seară — era într-o joi — întorcîndu-se acasă, Alexandr găsi pe masa lui două vase şi un bilețel de la unchiu-său. Piotr Ivanici îi mulțumea pentru rîvna cu care a îndeplinit acel serviciu prietenesc pe care i-l ceruse şi-l poftea să vină a doua zi la masă, ca de obicei. Alexandr rămase pe gînduri, ca şi cum această invitație i-ar fi răsturnat planurile. Cu toate acestea, a doua zi se duse la Piotr Ivanîci cu un ceas înainte de masă.

— Ce-i cu tine? Nu te mai vedem deloc! Ne-ai uitat? — îl copleşiră cu mustrări unchiul şi mătuşa.

— Bravo, băiete! N-am ce zice: m-ai servit mai bine decît aş fi crezut, — zise Piotr Ivanîci. — Şi mai făceai pe modestul: „Nu pot, nu mă pricep!" Auzi, nu se pricepe! Demult voiam să te văd. Dar nu era chip să te prind. Îți mulțumesc. Ai primit vasele în bună stare?

— Le-am primit, dar ți le voi trimite înapoi.

— Pentru ce? Nici să nu-ți treacă prin gînd: sînt ale tale, ai tot dreptul la ele.

— Nu! — răspunse Alexandr cu hotărîre. — Nu voi primi acest dar.

— Bine, cum vrei! Îi plac şi nevestei mele; le ia dînsa.

— N-am ştiut că eşti atît de dibaci în materie, Alexandr, — i se adresă Lizaveta Alexandrovna cu un zîmbet şiret. — N-ai suflat nici o vorbă...

— A fost o idee a unchiului, — răspunse cam încurcat Alexandr. — Eu n-am făcut absolut nimic — el m-a învățat...

— Vezi să nu te credem: cică nu se pricepe. Şi ce bine a aranjat lucrurile... Îți mulțumesc foarte, foarte mult! Iar neghiobul cela de Surkov era cît pe ce să înnebunească. Ce m-a făcut să rîd! Acum vreo două săptămîni, a venit la mine cu o falcă-n cer şi cu alta-n pămînt. Îndată am înțeles despre ce era vorba, însă m-am făcut niznai. Stăteam la masă şi scriam înainte, ca şi cum n-aş avea habar de nimic. „Tu eşti? — zic. — Vrei să-mi spui ceva?" Surkov zîmbi. Voia să se prefacă liniştit, dar aproape avea lacrimi în ochi. „Nu pot să-ți spun

nimic bun; am venit cu veşti rele." M-am uitat la el cu prefăcută mirare. „Ce s-a întîmplat?" — îl întrebai. — „E vorba de nepotul dumitale" — îmi zice. — „Dar ce-i cu el? Mă sperii... Hai, spune mai repede!" Deodată, liniştea îl părăsi: se porni să strige, să-şi iasă din fire. Mi-am împins fotoliul mai departe. Nu puteai vorbi cu el, că te împroşca de la distanţă. „Te plîngeai că nu se ţine de treabă — începu el — şi, cînd colo, tot dumneata îl înveţi să-şi piardă timpul." „Eu?" „Da, dumneata, firește. Cine l-a prezentat Iuliei?" Trebuie să-ţi spun că aşa e obiceiul lui — chiar de a doua zi, de cum face cunoştinţă cu o femeie, începe să-i spună pe nume. „Şi unde-i nenorocirea?" — zic eu. „Nenorocirea e — zice — că-şi petrece acum toată ziua la ea, de dimineaţă pînă seara..."

Alexandr roşi deodată.

— Iar eu mi-am zis: Ia te uită cum mai minte — de necaz, desigur, — urmă Piotr Ivanîci, uitîndu-se la nepotul său. — Cum o să stea Alexandr acolo de dimineaţă pînă seara! Nu i-am cerut aşa ceva, nu-i aşa?

Piotr Ivanîci aţinti asupra nepotului său o privire rece şi calmă, care însă pe Alexandr îl arse ca focul.

— De... uneori... trec pe acolo... — îngăimă el.

— Să treci uneori, e cu totul altceva, — urmă unchiul. — Chiar aşa te-am şi rugat, dar nu să te duci în fiecare zi. Ştiam că minte. Ce ai putea să faci acolo zilnic? Te-ai plictisi.

— Nu! E o femeie extrem de inteligentă... foarte bine crescută... Îi place muzica... — vorbi Alexandr încet şi tărăgănat. Apoi îşi frecă ochiul, cu toate că nu-l mînca, îşi netezi părul la tîmpla stîngă, scoase din buzunar o batistă şi-şi şterse buzele.

Lizaveta Alexandrovna îi aruncă pe furiş o privire atentă, apoi se întoarse spre fereastră şi zîmbi.

— Aşa! Cu atît mai bine, — zise Piotr Ivanîci. — Îmi pare bine că nu te plictiseai; mă temeam să nu-ţi fi dat un bucluc pe cap. Aşa că i-am spus lui Surkov: „Îţi mulţumesc, dragul meu, că te interesezi atît de mult de nepotul meu. Îţi mulţumesc foarte, foarte mult... Dar nu cumva exagerezi? N-o fi chiar atît de mare nenorocirea..." „Cum să nu fie! — strigă el. — Nu-şi mai vede de treabă — zice. — Iar un tînăr trebuie să muncească..." „Nici asta nu-i o nenorocire — zic; şi, la urma urmei, ce-ţi pasă ţie?" „Cum — zice el — sigur că-mi pasă. Şi-a pus în cap să mă sape într-un chip viclean..." „Aha! Asta-i

nenorocirea!" — începui eu să-l necăjesc. „Naiba știe ce-i îndrugă Iuliei pe socoteala mea... A făcut-o să se schimbe cu totul față de mine. Am să-i arăt eu mucosului", iartă-mă, redau cuvintele lui. „Ce — zice — poate să se măsoare el cu mine? Numai prin calomnii a reușit; sper că dumneata ai să-l pui la punct..." „Am să-i fac o morală — zic eu — nici vorbă! Mă întreb numai: o fi adevărat? Cu ce te-o fi supărat?" Mi se pare că i-ai dus Iuliei și flori, Alexandr?... Piotr Ivanîci se opri din nou, ca și cum ar fi așteptat vreun răspuns. Alexandr tăcea mereu. Piotr Ivanîci continuă: „Cum să nu fie adevărat — zice. — De ce să-i ducă în fiecare zi cîte un buchet de flori? Acum e iarnă... costă bani mulți... Știu eu — zice — ce înseamnă toate buchetele acestea." Iată ce înseamnă, îmi spuneam eu în gînd, să ai de-a face cu cineva dintre ai tăi, cu o rudă. Se vede că legăturile de rudenie nu-s chiar de lepădat; ți-ai fi dat tu atîta osteneală pentru un străin? „Dar o fi oare adevărat că-i duce flori chiar în fiecare zi? — zic eu. — Stai să-l întreb pe el; poate că tu mă minți". Și chiar mințea, nu-i așa? Nu se poate ca tu...

Lui Alexandr îi venea să intre în pămînt — nu alta. Dar Piotr Ivanîci privea necruțător drept în ochii lui și aștepta răspuns.

— Uneori... e drept... i-am dus... — murmură Alexandr, plecîndu-și ochii în jos.

— Ei, se-nțelege, uneori, dar nu în fiecare zi; ar fi fost, într-adevăr, cam costisitor. Dealtfel, să-mi spui cît te-au costat toate acestea. Nu vreau să te pun la cheltuială pentru mine; e destul că ți-ai dat atîta osteneală. Să-mi prezinți nota. Surkov a mai îndrugat multe — verzi și uscate. „Se plimbă mereu împreună — zicea — pe jos sau în trăsură, prin locuri unde e lume mai puțină."

La auzul acestor vorbe, Alexandr se simți cam nu știu cum. Își întinse întîi picioarele, apoi din nou și le strînse sub scaun.

— Am dat din cap în semn de îndoială, — continuă unchiul. — „Cum or să se plimbe în fiecare zi!" — zic. — „Întreabă și pe alții" — zice... „Am să-l întreb mai bine pe el" — zic eu... — Nu-i așa că nu-i adevărat?

— E drept că... de cîteva ori... m-am plimbat cu dînsa...

— N-o fi fost chiar în fiecare zi! Nu ți-am cerut așa ceva și știam bine că minte. „Ei și — zic — ce importanță are? E văduvă, n-are rude bărbați care s-o însoțească. Alexandr e

un băiat cuminte, la locul lui, nu e puşlamia ca tine. De aceea îl şi ia cu dînsa, că nu poate femeia să se tot plimbe singură." Dar el nici nu voia să audă. „Nu — zice — pe mine nu mă duci! Ştiu tot. E mereu cu dînsa la teatru. Eu îi fac rost de lojă — zice — uneori numai dumnezeu ştie cu cîte greutăţi, iar el — gata, se şi înfiinţează în lojă." N-am mai putut răbda şi am izbucnit în rîs. „Aşa-ţi trebuie — îmi ziceam în gînd — prostule!" Bravo, Alexandr! Halal nepot! Numai că mă simt cam jenat că-ţi dai atîta osteneală pentru mine.

Alexandr îndura grea caznă. De pe frunte îi picurau broboane mari de sudoare. Aproape nu mai auzea ce spune unchiu-său şi nu îndrăznea să se uite nici la el, nici la mătuşă-sa.

Pe Lizaveta Alexandrovna o prinse mila. Se uită la bărbatul ei, clătinînd din cap a mustrare că-l chinuia pe Alexandr. Dar Piotr Ivanîci nu se astîmpără.

— De gelozie, — continuă el, — Surkov a încercat să mă asigure că eşti îndrăgostit nebun de Tafaeva. „Iartă-mă, te rog — îi spusei eu — dar asta nu-i adevărat. Băiatul nu se mai poate îndrăgosti după cele ce a suferit. Cunoaşte prea bine femeile şi le disprefuieşte..." Nu-i aşa?

Fără a-şi ridica ochii, Alexandr dădu afirmativ din cap.

Lizaveta Alexandrovna suferea pentru el.

— Piotr Ivanîci! — zise ea, vrînd să schimbe vorba.

— Ce doreşti?

— Adineauri a venit un om cu o scrisoare de la Lukianovi.

— Ştiu; bine. Unde am rămas?

— Iar ai început să scuturi scrumul de ţigară în florile mele, Piotr Ivanîci. Uită-te ce-ai făcut!

— Nu-i nimic, draga mea, se spune că scrumul ajută plantei să crească... Am vrut să spun...

— N-o fi timpul să mîncăm, Piotr Ivanîci?...

— Bine, spune să servească! Dealtfel, bine că mi-ai amintit de masă. Surkov spunea că iei masa acolo aproape în fiecare zi. „De aceea — zice — nici nu mai vine vinerea la dumneavoastră." Spunea că petreceţi zile întregi împreună... şi dracu' ştie cîte minciuni a mai scornit. M-a plictisit rău de tot. În cele din urmă, l-am dat afară. Se şi vede că a spus minciuni. Azi e vineri şi iată — ai venit!

Alexandr îşi aşează un picior peste altul şi-şi înclină uşor capul spre umărul stîng.

— Iți sînt cît se poate de recunoscător. Mi-ai făcut un serviciu de prieten și de rudă în același timp, — încheie Piotr Ivanîci. — Surkov s-a convins că nu mai are ce căuta acolo și s-a retras. „Ea își închipuie, poate, că o să mă prăpădesc de dorul ei — zice. — Ei bine, se-nșeală! Și eu care voiam să-mi amenajez apartamentul de peste drum și aveam intenții mari. Poate că nici n-a visat norocul ce-i pregăteam — zice. — Dacă ar fi fost în stare să mă atragă, n-aș fi avut nimic împotrivă să mă-nsor cu dînsa. Dar acum, totul s-a sfîrșit. M-ai sfătuit bine, Piotr Ivanîci. Astfel îmi pot păstra și banii, și timpul!" Acum face pe Byron: umblă posomorît și nu cere bani deloc. Spun și eu ca și el: totul s-a sfîrșit. Ți-ai îndeplinit misiunea, Alexandr, și încă într-un mod magistral! M-am liniștit acum pentru multă vreme. Nu te mai osteni. Poți nici să nu te mai duci pe la ea: îmi închipui ce plictiseală trebuie să fie acolo! Iartă-mă, te rog... am să-ți întorc cîndva acest serviciu. Cînd vei avea nevoie de bani, adresează-mi-te mie. Liza, poruncește să ne aducă un vin bun la masă: vom bea în cinstea izbînzii noastre.

Piotr Ivanîci ieși din odaie. Lizaveta Alexandrovna se uită de vreo două ori pe furiș la Alexandr, dar, văzînd că nu spune nimic, plecă și ea să dea porunci servitorilor.

Alexandr rămase pe loc, ca într-o uitare de sine, privindu-și genunchii. În cele din urmă, ridică ochii și se uită împrejur. În odaie nu era nimeni. Răsuflă ușurat, se uită la ceas: era ora patru. Își luă în grabă pălăria și făcu un semn cu mîna în direcția în care plecase unchiu-său. Apoi o porni încet, în vîrful picioarelor, aruncînd priviri în jurul lui, ajunse pînă în vestibul, își luă mantaua, se repezi glonț pe scară în jos și plecă la Tafaeva.

Surkov nu mințise. Alexandr o iubea pe Iulia. Simțise aproape cu groază primele simptome ale acestei iubiri, ca și cum ar fi fost vorba de o boală molipsitoare. Îl chinuia în același timp și teama, și rușinea: teama de a cădea din nou pradă capriciilor inimii sale, cum și celor ale unei inimi străine, rușinea față de alții, dar mai cu seamă față de unchiul său. Ce n-ar fi dat să-i poată ascunde dragostea aceasta. Nu era multă vreme — doar trei luni — de cînd renunțase atît de hotărît, cu atîta mîndrie, la dragoste, de cînd închinase acestui sentiment aducător de zbucium un epitaf în versuri, pe care l-a citit și unchiului său, și de cînd arătase un dispreț atît de vădit față de fe-

mei. Și iată-l din nou la picioarele uneia din ele! Dădea din nou dovadă de o lipsă de chibzuință cu adevărat copilărească. Doamne! Cînd va scăpa el de sub influența inexorabilă a unchiului său? Viața lui nu va lua oare niciodată o întorsătură deosebită, neașteptată, ci se va depăna veșnic după prezicerile lui Piotr Ivanîci?

Gîndul acesta îl umplea de disperare. Ar fi fost bucuros să se lepede de noua lui iubire. Dar cum să fugă? Cîtă diferență între dragostea lui pentru Nadenka și cea pentru Iulia! Cea dintîi fusese o nenorocită rătăcire a inimii, care-și cerea hrana ei; la vîrsta aceea, inima nu știe să aleagă: primește ce-i iese în cale. Pe cînd Iulia! Nu mai era vorba de o fetiță mofturoasă, care nu-l înțelegea nici pe el, nu se înțelegea nici pe sine, nici dragostea. Iulia era femeie în plină înflorire. Gingașă la trup — dar cu toată puterea sufletului pentru dragoste: era toată numai dragoste! Nu recunoștea alte condiții pentru fericire și viață. A iubi e un fleac? Nu, e un talent. Iar Iulia era genială în dragoste. O asemenea dragoste visase Alexandr. O dragoste conștientă, rațională, puternică în același timp și care nu cunoaște nimic în afară de sfera ei.

„Nu mă înăbuș de bucurie ca un animal — își zicea el — nu mi se taie răsuflarea; în mine se petrece un proces mai important, superior. Sînt conștient de fericirea mea, meditez asupra ei și astfel ea este mai deplină, deși, poate, mai potolită... Cu cîtă noblețe, cu ce lipsă de prefăcătorie și de mărunte vicleșuguri s-a dăruit Iulia sentimentului care o stăpînește! Pare că aștepta omul care să prieapă adînc dragostea — și omul acesta a venit. Ca un stăpîn legitim, el a intrat cu mîndrie în posesiunea comorii hărăzită lui și a fost recunoscut cu supunere drept stăpîn. Ce fericire, ce sublimă fericire — gîndea Alexandr în drum spre Iulia, venind de la unchiul lui — să știi că există pe lume o ființă care, oriunde ar fi și orice ar face, te are pururi în gînd, își concentrează toate gîndurile, toate preocupările, toate faptele ei în jurul unui singur punct și al unei singure noțiuni — ființa iubită! E ca un al doilea eu al nostru. Orice-ar vedea, orice-ar auzi, pe lîngă orice-ar trece sau orice i-ar trece prin preajmă e controlat de impresiile celuilalt, ale acestui al doilea eu. Impresiile acestea le cunosc amîndoi, au învățat să se cunoască bine unul pe altul. Și apoi, impresiile astfel verificate sînt primite și se întipăresc în suflet într-un chip de neuitat. Cel de-al doilea eu renunță

bucuros la propriile sale senzații, dacă ele nu pot fi împărtășite sau acceptate și de celălalt. Iubește tot ce iubește celălalt, urăște tot ce urăște acesta. Trăiesc amîndoi nedespărțiți, legați prin același gînd, prin același sentiment. Au același ochi spiritual, același auz, aceeași înțelegere, același suflet..."

— Conașule, în ce loc mergeți pe Liteinaia? — întrebă birjarul.

Iulia îl iubea pe Alexandr și mai mult decît o iubea el pe dînsa. Nu-și dădea seama de toată puterea dragostei sale, nici nu cugeta asupra ei. Iubea pentru întîia oară în viață. Dar asta n-ar fi fost nimic — căci nu poți să începi cu a doua iubire. Nenorocirea era însă sensibilitatea ei extrem de dezvoltată, pregătită prin citirea romanelor nu pentru dragostea cea dintîi, ci pentru acea romantică iubire care există în cărți, dar nu și aievea, și care este întotdeauna nefericită tocmai pentru că este cu neputință în viață. Mintea Iuliei nu găsea însă o hrană sănătoasă în lectura exclusivă a romanelor și rămînea mereu în urma inimii. Nu-și putea închipui o dragoste simplă, liniștită, fără manifestări furtunoase, fără duioșii exagerate. I s-ar fi potolit subit orice pasiune pentru un om care, la un prilej potrivit, n-ar fi căzut la picioarele ei, nu i-ar fi jurat că o va iubi cu toate puterile sufletului său, care ar fi îndrăznit să nu o mistuie în focul îmbrățișărilor sale sau, în loc să soarbă picătură cu picătură din cupa vieții, adică din lacrimile și sărutările ei, ar fi cutezat să se ocupe de altceva decît de dragoste.

Toate acestea au dat naștere la o înclinare spre visare, care au făcut-o să-și făurească o lume a ei proprie. De îndată ce în lumea cea de toate zilele se petrecea ceva neconform cu legile lumii acesteia speciale, inima ei se revolta, suferea. Organismul ei plăpînd de femeie era zdruncinat uneori chiar foarte puternic. Emoțiile prea dese îi atîțau nervii și o aduseseră în cele din urmă la un dezechilibru nervos. Iată cauza melancoliei și a tristeții fără pricină, cum și a concepției sumbre asupra vieții pe care o au multe femei. Iată de ce orînduirea armonioasă, înțeleaptă și stăpînită de legi de neclintit ale existenței omenești îi se pare un lanț prea greu. Iată, într-un cuvînt, de ce se tem ele de realitate, de ce se străduiesc să-și făurească o lume a lor — un miraj.

Dar cine au fost aceia care și-au dat osteneala să formeze prematur și atît de greșit inima Iuliei, lăsînd de o parte dezvoltarea minții? Cine? Acel triumvirat clasic al pedagogilor, care

vin, la chemarea părinților, să ia în primire o minte tînără, să-i dezvăluie cauzele și efectele tuturor lucrurilor, să sfîșie vălul trecutului, să ne arate ce este dedesubtul nostru, deasupra noastră și în noi înșine. Grea chemare! Tocmai de aceea, pentru a îndeplini această faptă măreață, au și fost chemate trei națiuni. Părinții au renunțat la rolul lor de educatori, închipuindu-și că sînt absolviți de obligațiile lor odată ce, bizuindu-se pe o recomandație a bunilor lor prieteni, l-au angajat pe francezul Poulet, pentru a le iniția odrasla în tainele literaturii franceze și ale altor științe, apoi pe neamțul Schmidt, pentru că așa se obișnuiește — să înveți, dar nicidecum să ajungi să știi nemțește; în sfîrșit, pe profesorul de limba rusă Ivan Ivanîci.

— Ăștia sînt toți niște nețesălați, — spunea mama ei, cu privire la cel din urmă — și îmbrăcați așa de prost, mai rău ca servitorii. Uneori duhnesc și a băutură...

— Dar cum se poate fără profesor de limba rusă? E imposibil! — hotărî tatăl. — N-ai nici o grijă: am să aleg unul mai curățel.

Francezul începu să-și îndeplinească obligațiile sale. Tatăl și mama fetei erau plini de atenții pentru el. Îl invitau în casă ca pe un musafir, se purtau cu el cu mult respect: era un francez plătit cu bani mulți.

Îi venea ușor să dea lecții Iuliei: fetița avusese guvernantă, așa că vorbea curent franțuzește, citea și scria aproape fără greșeli. Iar monsieur Poulet se mărginea să-i dea compuneri. Îi alegea fel de fel de subiecte: să descrie un răsărit de soare, să definească iubirea și prietenia, să scrie o scrisoare de felicitare părinților sau să-și exprime durerea ce o simte, despărțindu-se de o prietenă.

Dar, de la fereastra ei, Iulia vedea doar cum apune soarele pe după casele negustorului Ghirin; de prietenele ei, nu se despărțise niciodată; cît despre prietenie și dragoste... acum, pentru întîia oară, afla de existența acestor sentimente. Trebuia totuși să le cunoască și ea odată...

După ce își isprăvi întreaga rezervă de subiecte, francezul se hotărî, în sfîrșit, să treacă la caietul cel subțire și prețios în care, pe prima pagină, era scris cu litere mari: „Cours de littérature française" *). Care dintre noi nu-și aduce aminte de un asemenea caiet? Peste două luni, Iulia cunoștea pe de rost

*) Curs de literatură franceză (în limba franceză). (N. trad.)

întreaga literatură franceză, adică întregul caiețel subțire, pentru ca, peste alte trei, să uite cu desăvîrșire conținutul lui. Dar urmele lui nefaste mai dăinuiau încă. Știa că a existat un Voltaire și-i atribuia uneori „Les Martyrs“ [20], iar lui Chateaubriand îi punea în seamă „Le Dictionnaire philosophique“. [21] Pe Montaigne [22], îl numea Monsieur de Montaigne și-l pomenea uneori alături de Hugo. Despre Molière spunea că scrie pentru teatru, iar din Racine învățase pe de rost celebra tiradă: „A peine nous sortions des portes de Trézène“ *).

Din mitologie i-a plăcut foarte mult comica întîmplare cu Vulcan, Marte și Venus. La început, luase partea lui Vulcan, dar, aflînd că era șchiop și neîndemînatic și, pe deasupra, fierar, trecu pe dată de partea lui Marte. Îi plăcuse și legenda despre Semele și Jupiter, despre alungarea lui Apollo și poznele pe care le făcuse el pe pămînt, luînd aceste povești în înțelesul lor aparent, fără să bănuiască în ele și alt înțeles. Dumnezeu știe dacă însuși franțuzul îl bănuia! La întrebările ei asupra religiei celor din vechime, îi răspundea cu un aer important, încrețindu-și fruntea: „Des bêtises! Mais cette bête de Vulcain devait avoir une drôle de mine... Ecoutez — adăugă el apoi, închizînd puțin din ochi și bătînd-o ușor peste mînă — que feriez-vous à la place de Vénus?“**) Iulia nu-i răspunse nimic, dar, pentru prima oară în viața ei, roși, fără să știe nici ea de ce.

În cele din urmă, franțuzul desăvîrși educația Iuliei, făcînd-o să cunoască — de astădată nu teoretic, ci practic — școala cea nouă a literaturii franceze, dîndu-i să citească unele cărți care făcuseră mare vîlvă pe vremea lor: „Le manuscrit vert“, „Les sept péchés capitaux“, „L'âne mort“ [23] și o mulțime de alte romane care inundaseră pe atunci Franța și Europa.

Biata fată se azvîrli cu nesaț în oceanul acesta fără margini. Ce eroi i se păreau a fi acești Jenains, Balzac, Drouinot și întreaga falangă de alți bărbați celebri! Ce comparație putea face între minunatele lor scrieri și jalnica poveste a lui Vulcan? Alături de aceste eroine moderne, Venus părea inocența personificată! Și Iulia citi cu nesaț operele școlii celei noi și probabil că le mai citea și acum.

---

*) „Abia ieșisem pe porțile Trezenei“ (în limba franceză) — replică din „Fedra“ — tragedie de Racine. (N. red. rom.)

**) Prostii! Dar dobitocul acesta de Vulcan trebuie să fi avut o mutră tare caraghioasă... Ascultă, ce-ai fi făcut dumneata în locul Venerei (în limba franceză.) (N. trad.)

În timp ce francezul ajunsese atît de departe, neamțul cel tacticos nu avusese vreme să termine nici cu gramatica ; întocmea cu multă seriozitate tot felul de tabele de declinări și conjugări, născocind diverse metode savante pentru a reține terminațiile cazuale ; explica de asemenea cum că particula zu se pune uneori „la urme" etc.

Iar cînd i se ceru să predea literatură, sărmanul om se sperie rău de tot. Cînd i se arătă caietul francezului, clătină din cap și spuse că în nemțește nu poți învăța așa ceva, dar că există manualul lui Aller, în care îi găsești pe toți scriitorii cu operele lor respective. Nu scăpă însă numai cu atît : se ținea de capul lui s-o inițieze pe Iulia în operele diverșilor scriitori, așa cum făcuse monsieur Poulet.

În cele din urmă, neamțul se învoi și se întoarse acasă cufundat în gînduri. Deschise sau mai degrabă desfăcu dulapul, scoțînd din loc una din uși și proptind-o de perete, întrucît dulapul demult nu mai avea nici balamale, nici broască ; scoase de acolo niște cizme vechi, o jumătate de căpățînă de zahăr, o sticlă cu tabac de prizat, o carafă de rachiu și o coajă de pîine neagră, apoi o rîșniță de cafea stricată, o trusă de ras cu o bucată de săpun în ea și un pămătuf într-un borcănel de cremă, niște cozondraci vechi, o gresie de ascuțit bricege și încă multe alte troace de felul acesta. În sfîrșit, de după ele ieși la iveală o carte, apoi două, trei, patru — cinci de toate. Le bătu una de alta : colbul se ridică în sus ca un nor de fum, înconjurînd cu un nimb capul pedagogului.

Prima carte era „Idilele" lui Gessner,[24] „Gut !" *) zise neamțul și citi cu multă încîntare idila cănii sparte. Desfăcu a doua carte : Almanahul Gotha pe anul 1804. Îl răsfoi : erau acolo dinastii europene, vederi cu castele, cu cascade. „Sehr gut !" **) — zise neamțul. Cartea a treia era o biblie. O puse de o parte, murmurînd cu evlavie : „Nein ! ***) A patra carte era „Nopțile" lui Young ; clătină din cap și mormăi : „Nein". Cea din urmă era Weisse.[25] Neamțul zîmbi triumfător : „Da habe ich's: **** spuse el. Cînd i se spuse că mai există și Schiller, Goethe și alții, clătină din cap și repetă cu încăpățînare : „Nein !"

---

*) Bine (în limba germană). (N. trad.)
**) Foarte bine (în limba germană). (N. trad.)
***) Nu (în limba germană). (N. trad.)
****) Iat-o, asta-i (în limba germană). (N. trad.)

După prima pagină din Weisse pe care neamțul i-o traduse, Iulia începu să caște. Pe urmă, nu l-a mai ascultat deloc. Din învățătura ei cu neamțul, i-a rămas în minte numai faptul că particula zu se pune uneori „la urme".

Dar profesorul de rusă? Acesta își îndeplinea datoria și mai conștiincios decît neamțul. O asigura pe Iulia, aproape cu lacrimi în ochi, că substantivul sau verbul e cutare parte a vorbirii, iar prepoziția — cutare și, în cele din urmă, reușea să fie crezut pe cuvînt și s-o facă să învețe pe de rost definiția tuturor părților vorbirii. Putea chiar să-i spună la rînd toate prepozițiile, conjuncțiile și adverbele, iar cînd profesorul o întreba cu un aer de mare importanță: „Care sînt interjecțiile ce exprimă teama sau mirarea?" îi răspundea la rînd, fără să răsufle: „a, ah, ei, ehei, of, vai, aoleu, văleu" — și profesorul era încîntat.

A mai aflat ea și cîteva adevăruri din sintaxă, dar n-a știut niciodată să le aplice în practică și a rămas pentru toată viața cu anumite greșeli gramaticale.

La istorie, a învățat cine a fost Alexandru Macedon, a mai învățat că a purtat multe războaie și că a fost foarte viteaz... și, desigur, tare drăguț... Dar care a fost însemnătatea lui și a veacului său, aceasta nu i-a trecut prin cap să se întrebe, nici el, nici profesorului; dealtfel, nici Kaidanov*) nu dădea prea multe amănunte în această privință.

Cînd îl rugară pe profesor să facă ceva literatură, aduse un vraf de cărți vechi și jerpelite. Era acolo Cantemir** și Sumarokov***) apoi Lomonosov, Derjavin și Ozerov****). Toată lumea se minună; desfăcură cu prudență o carte, o mirosiră, apoi o aruncară și cerură ceva mai nou. Profesorul adusese și operele lui Karamzin. Dar să-l citești pe Karamzin după ce ai gustat școala franceză modernă! Iulia citi „Sărmana Liza" [26], cîteva pagini din „Călătorii" [27], apoi îi dădu cărțile înapoi.

În intervalul dintre lecții, biata elevă avea destul timp liber, dar n-avea hrana nobilă și sănătoasă necesară creierului ei.

---

*) Pedagog rus, din secolul al XIX-lea, vestit autor de manuale de istorie. (N. red. rom.)

**) E vorba de *Antioh Cantemir* (1708—1744) — fiul domnitorului Moldovei, Dimitrie Cantemir — poet rus, autor a numeroase satire, epistole, fabule și epigrame. (N. red. rom.)

***) Cunoscut dramaturg și poet rus, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai clasicismului rus (1718—1777). (N. red. rom.).

****) Dramaturg rus (1769—1816). (N. red. rom.)

Mintea începuse să-i amorțească, iar inima să bată mai repede. Tocmai atunci se găsi un văr îndatoritor care-i aduse cîteva capitole din „Evgheni Oneghin", „Prizonierul din Caucaz" și altele. Și astfel, tînăra fată cunoscu frumusețea versului rus. Pe Oneghin îl învăță pe dinafară și deveni cartea ei de căpătîi. Ca și ceilalți profesori, nici vărul ei n-a fost însă în stare să-i lămurească însemnătatea și meritele acestei opere. Iulia își făcuse din Tatiana un ideal și repeta în gînd rîndurile înflăcărate ale scrisorii pe care Tatiana i-a scris-o lui Oneghin. Iar inima i se strîngea dureros și bătea mai repede. Închipuirea ei căuta mereu vreun Oneghin sau vreun alt erou al maeștrilor școalei celei noi — palid, trist, dezamăgit...

Un italian și un alt francuz îi desăvîrșiră educația, dînd glasului și mișcărilor ei o dezvoltare armonioasă, adică învățînd-o să danseze, să cînte din gură și la pian sau, mai bine zis, să se joace de-a pianul pînă la căsătorie ; numai muzică nu puteai spune că au învățat-o. Și iat-o, fată de numai optsprezece ani, cu privirea veșnic visătoare, cu obrazul de o paloare interesantă, o făptură vaporoasă, cu piciorușul micuț — adusă în saloane ca s-o vadă lumea.

Fu remarcată de Tafaev, un om înzestrat cu toate calitățile necesare unui ginere, adică : titlu onorabil, avere frumoasă, decorație la gît, într-un cuvînt, cu cariera și averea făcută. Nu se putea spune despre el că nu era decît un om simplu și bun. Nicidecum ! Nu se lăsa călcat în picioare și judeca cu mult bun simț situația actuală a Rusiei, arătînd ce-i lipsește în domeniul economic și industrial, iar în cercul lui era socotit om serios și priceput în afaceri.

Printr-o ciudată contradicție cu ființa lui solidă, tînăra fată palidă și gînditoare produse asupra lui o impresie puternică. Uneori, la serate, părăsea masa de joc și se cufunda în meditații neobișnuite pentru el, contemplînd această arătare diafană care plutea prin fața lui. Cînd privirea ei languroasă cădea asupra lui — bineînțeles din întîmplare — acest gladiator, dezghețat în conversațiile de salon, își pierdea îndrăzneala în fața sfioasei fete. Ar fi vrut uneori să-i spună cîte ceva, dar nu izbutea. În cele din urmă, se sătură de această situație și se hotărî să procedeze într-un chip mai pozitiv, prin intermediul diferitelor mătuși.

Informațiile cu privire la zestre fură mulțumitoare. „Ce să spun, sîntem foarte potriviți — își zicea el. — N-am decît pa-

truzeci și cinci de ani, iar dînsa are optsprezece; cu averea noastră, ar putea trăi bine nu numai doi oameni, dar și mai mulți. Înfățișarea? Ea e foarte drăguță, iar eu sînt ceea ce se cheamă un bărbat... arătos. Se spune că are o educație aleasă. Ei și? Și eu am învățat cîndva carte; îmi amintesc că am studiat și latina, și istoria romanilor. Îmi mai aduc și acum aminte că era acolo consulul acela... cum îi zicea?... Infine, naiba să-l ia! Îmi amintesc că am citit și despre Reformă... Și versurile acelea: Beatus ille... cum vine mai departe? Puer, pueri, puero... Nu, parcă nu-i așa. A dracului memorie, am uitat tot! Dar, de fapt, oamenii chiar pentru aceea învață ca să uite apoi tot, zău așa. Poți să mă tai, dar eu zic că nici ăsta de colo, nici acela de dincolo, nici unul din oamenii aceștia deștepți și cu diferite situații nu sînt în stare să spună cum îl chema pe consul... sau în ce an au avut loc jocurile olimpice. Așa că... se vede că oamenii învață carte pentru că așa e obiceiul, ca să te cunoască lumea după ochi că ai învățat cîndva. Și apoi, ar fi greu să nu uiți: în lume, nimeni nu mai vorbește despre aceste chestii, iar dacă l-ar apuca asemenea poftă pe vreunul, cred că ceilalți l-ar da pur și simplu afară. Orice ai zice, sîntem potriviți."

Și astfel, abia ieșită din anii copilăriei, realitatea cea mai crudă o întîmpină pe Iulia de la primul pas: un soț obișnuit. Cît de departe era el de eroii pe care-i crease atît închipuirea ei cît și poeții!

Petrecu cinci ani „într-un somn plicticos", cum își numea ea căsnicia fără dragoste. Și deodată veni libertatea și iubirea. Zîmbi, le deschise larg brațele și se lăsă în voia patimii, așa cum se lasă uneori călărețul în voia galopului. Alergi înainte pe animalul puternic, uitînd de spațiu. Ți se taie răsuflarea, toate trec în goană prin fața ta; un vînt răcoros te bate-n obraz, ți se pare că pieptul are să se spargă de preaplinul senzațiilor... sau te simți ca un om care — în barcă — se lasă fără grijă purtat de valuri; soarele îl încălzește, prin fața ochilor trec malurile verzi, unda jucăușă mîngîie pupa bărcii și șopotește atît de dulce, întrecînd barca și chemîndu-l mai departe, tot mai departe, arătîndu-i calea cu șuvoiul ei fără de sfîrșit... Și omul se lasă dus. N-are timp să se uite și să se gîndească în ce chip se va sfîrși drumul: poate calul îl duce drept în prăpastie, poate valul îl va zdrobi de stînci. Vîntul îi fură gîndurile, ochii i se închid, nu poate lupta cu toată vraja aceasta... Tot astfel, nici Iulia nu putea să iasă de sub stăpînirea far-

meciului, ci se lăsa mereu răpită de el... Trăia și ea, în sfîrșit, clipele poetice ale vieții. Îndrăgise acest zbucium al sufletului, plin cînd de desfătare, cînd de suferință. Căuta emoții, se străduia să-și născocească singură chinul și fericirea. Se îmbăta de dragostea ei, așa cum se îmbată unii cu opiu și sorbea cu nesaț otrava cea dulce.

Așteptarea o făcuse să treacă prin emoții. Stătea la fereastră și nerăbdarea ei creștea cu fiece clipă. Rupea petalele unui trandafir și îndată le arunca mînioasă, iar inima i se strîngea dureros; era o clipă de chin amar. Se juca în gînd de-a întrebare și răspuns: Vine? Nu vine? Toată puterea minții ei se concentrase asupra rezolvării acestei grele probleme. Dacă ajungea la un răspuns afirmativ, zîmbea; de nu, îngălbenea pe dată.

În clipa cînd trăsura lui Alexandr trase la scară, se lăsă în fotoliu, palidă și sleită de puteri, atît de intensă fusese tensiunea ei nervoasă. Iar cînd el intră în odaie, îl primi cu o privire ce nu poate fi descrisă, cu o bucurie care, într-o clipă, se răspîndi pe toate trăsăturile chipului ei, ca și cum nu l-ar fi văzut de un an, deși se văzuseră în ajun. Îi arătă în tăcere ceasul din perete. Dar de cum deschise Alexandr gura ca să se justifice, ea îl și crezu, fără să-l mai asculte, îl iertă, uită tot chinul așteptării și-i întinse mîna. Apoi s-au așezat amîndoi pe canapea, au vorbit mult, au tăcut mult, s-au privit multă vreme în ochi. Dacă servitorul nu le-ar fi adus aminte, ar fi uitat desigur că trebuie să ia masa.

Ce desfătare! Alexandr nici n-ar fi putut visa vreodată asemenea belșug de sincere efuziuni sentimentale. Vara, se plimbau amîndoi afară din oraș; dacă mulțimea era atrasă de muzică, de focuri de artificii, ei se pierdeau printre copaci, braț la braț. Iarna, Alexandr venea la masă, apoi se așezau amîndoi alături la gura sobei și ședeau acolo pînă tîrziu noaptea. Uneori porunceau să se pună caii la sanie și, după o goană pe străzi întunecoase, se întorceau grăbiți să reia nesfîrșitele lor convorbiri ce se depănau în timp ce samovarul fierbea pe masă. Observau îndată orice întîmplare din lumea înconjurătoare, orice tresărire cît de neînsemnată a gîndului sau a simțămintelor și-și împărtășeau unul altuia impresiile.

Alexandr se temea ca de foc de o întîlnire cu unchiu-său. Se mai ducea cîteodată în vizită pe la Lizaveta Alexandrovna, dar ea nu izbutea să-l provoace la confidențe, căci îl frămînta veșnic

gîndul că unchiu-său are să dea peste el, are să-i facă iar vreo scenă și de aceea totdeauna își scurta vizitele.

Era fericit sau nu? Despre altcineva, se poate spune în asemenea cazuri și da și nu; despre el însă, nu se putea spune decît nu. La el, dragostea începea prin suferință. Cînd și cînd, reușind să uite pentru o clipă trecutul, credea în posibilitatea fericirii, în Iulia și în dragostea ei. Alteori însă, în toiul celor mai sincere efuziuni, își pierdea deodată cumpătul și asculta cu frică aiureala ei pasionată și plină de extaz. I se părea că Iulia poate să-l înșele oricînd sau că vreo altă neașteptată lovitură a soartei îi va distruge într-o clipă minunata lume a fericirii. Gustînd clipa de bucurie, știa că va trebui s-o răscumpere prin suferință și se simțea din nou copleșit de melancolie.

Totuși iarna trecuse, venise vara, iar dragostea lor dăinuia încă. Iulia se simțea tot mai trainic legată de el. Nu intervenise nici o trădare, nici o lovitură a soartei; se întîmplă cu totul altceva. Alexandr începuse să arate mai senin. Se obișnuise cu gîndul că o afecțiune constantă este într-adevăr cu putință. „Dar dragostea aceasta nu mai e atît de înflăcărată... — se gîndea el, privind-o într-un rînd pe Iulia. — În schimb e trainică, poate chiar veșnică. Da, fără îndoială, așa este. În sfîrșit, te-am înțeles, destin al meu: vrei să mă răsplătești pentru suferințele din trecut și să mă aduci, după o lungă rătăcire, la un liman liniștit. Iată deci unde se găsea adăpostul fericirii mele..."

— Iulia! — exclamă el.

— Ce-i?

— Nimic. Așa...

— Spune-mi: la ce te-ai gîndit?

Alexandr se încăpățînă. Iulia stărui în întrebările ei.

— Mă gîndeam că, pentru ca fericirea noastră să fie deplină, ne lipsește...

— Ce ne lipsește? — îl întrebă ea neliniștită.

— Nimic deosebit. Mi-a venit în gînd ceva ciudat.

Iulia se tulbură.

— Vai! Nu mă chinui, spune mai repede! — zise ea.

Alexandr rămase o clipă pe gînduri, apoi începu să vorbească încet, parcă ar fi vorbit singur:

— Să ai dreptul să n-o părăsești nici o clipă, să nu mai pleci acasă... să fii întotdeauna și pretutindeni cu ea... Să fii în ochii lumii stăpînul ei legitim... iar dînsa să poată spune că sînt

al ei, în auzul tuturor, fără să roşească... Şi asta să ţină o viaţă întreagă. Să te mîndreşti pururea cu acest lucru...

Vorbind în stilul acesta bombastic, încet, încet ajunse pînă la urmă şi la cuvîntul: căsnicie. Iulia tresări, apoi izbucni în plîns. Îi întinse mîna cu un sentiment de nespusă duioşie şi recunoştinţă. Amîndoi se înviorară şi începură să vorbească. Hotărîră ca Alexandr să spună totul mătuşii lui şi să-i ceară sprijinul în această complicată afacere. De bucurie, nu mai ştiau ce să facă. Era o seară minunată. Ieşiră afară din oraş, prin nişte locuri neumblate şi, găsind în sfîrşit un dîmb, se aşezară şi petrecură toată seara acolo privind cum apune soarele şi visînd la viitoarea lor viaţă. Aveau de gînd să se limiteze la un cerc restrîns de cunoştinţe, să nu primească, nici să facă vizite fără rost.

Apoi se întoarseră acasă şi începură să se sfătuiască asupra viitoarei orînduiri a casei, asupra împărţirii camerelor şi multe altele. Ajungînd la mobilatul camerelor, Alexandr propuse să transforme odaia de toaletă a Iuliei într-un birou pentru el, ca să fie alături de dormitor.

— Şi ce mobilă ai vrea să ai în biroul dumitale?

— Mi-ar plăcea să fie de nuc, cu catifea albastră.

— E foarte frumos şi practic. Pentru un birou de bărbat, trebuie negreşit să alegi culori mai închise, întrucît cele deschise se strică repede din cauza fumului. Iar aici, pe veranda ce duce din viitorul dumitale birou în dormitor, voi aranja o mică grădină de iarnă. Nu-i aşa că o să fie foarte frumos? Am să pun acolo şi un fotoliu, să stau la citit sau la lucru şi, în acelaşi timp, să te pot vedea cînd vei sta la birou.

— În curînd, n-o să-mi mai iau rămas bun de la dumneata, — îi spuse Alexandr la despărţire.

Iulia îi astupă gura cu mîna.

A doua zi, Alexandr se duse la Lizaveta Alexandrovna să-i povestească lucruri pe care ea le ştia dealtfel demult şi să-i ceară sfat şi ajutor. Piotr Ivanîci nu era acasă.

— Foarte bine! — aprobă ea, după ce-i auzi spovedania. — Nu mai eşti copil; poţi să-ţi cîntăreşti singur sentimentele şi să dispui de dumneata. Numai nu te grăbi. Caută mai întîi s-o cunoşti cît mai bine.

— Ah, ma tante, dacă ai şti cîte calităţi are!

— De pildă?

— Mă iubeşte atît de mult...

— Desigur, e o calitate foarte mare, dar nu e singura care se cere în căsnicie.

Cu acest prilej, îi spuse cîteva adevăruri banale asupra vieții conjugale și asupra calităților care se cer soției ca și bărbatului.

— Poate ar fi bine să mai aștepți puțin. În curînd vine toamna, — adăugă ea. — Toată lumea se va întoarce în oraș și atunci îi voi face și eu o vizită logodnicei dumitale, vom face cunoștință și-mi voi pune tot sufletul pentru ceea ce te interesează. Să n-o părăsești ; sînt convinsă că vei fi cel mai fericit dintre soți.

Era foarte bucuroasă.

Grozav le place femeilor să-i însoare pe bărbați ! Uneori se întîmplă că, deși își dau seama că o căsătorie nu prea e potrivită, ba chiar n-ar trebui nicidecum să se facă, totuși contribuie în fel și chip la încheierea ei. Pentru ele, principalul este să pună la cale o nuntă ; tinerii căsătoriți n-au decît să se descurce apoi cum vor putea... Dumnezeu știe pentru ce se frămîntă ele atît !

Alexandr o rugase pe mătușa sa să nu-i spună nimic lui Piotr Ivanîci pînă nu vor aranja tot așa cum trebuie.

Vara trecu repede ca un vis. Se tîrî încet și toamna cea plicticoasă. Veni din nou iarna. Întîlnirile lui Aduev cu Iulia erau tot atît de dese.

Iulia părea să țină o strictă socoteală a zilelor, a ceasurilor și a clipelor pe care puteau să le petreacă împreună. Căuta orice prilej să se vadă.

— La ce oră te duci mîine dimineață la serviciu ? — îl întreba ea uneori.

— Pe la vreo unsprezece.

— Atunci, la zece, să treci pe la mine ; vom lua cafeaua împreună. N-ai putea să nu te duci deloc ? Se descurcă ei și fără dumneata...

— Cum se poate ? Patria... datoria...

— Ei, asta-i ! Spune-le că iubești și ești iubit ! Oare șeful dumitale n-a iubit niciodată ? Dacă are o inimă-n piept, te va înțelege. Sau adu-ncoa lucrările dumitale. Aici, nu te va împiedica nimeni să lucrezi.

Altădată, nu-l lăsa să se ducă la teatru, iar pe la cunoscuți nici vorbă ! Cînd Lizaveta Alexandrovna a venit la ea în vizită, Iulia n-a putut să se liniștească multă vreme, văzînd ce tînără și frumoasă este mătușa lui Alexandr. Crezuse că e o femeie mai

în vîrstă, urîtă cum sînt mai totdeauna mătuşile. Cînd colo, poftim : n-avea decît vreo douăzeci şi şase-douăzeci şi şapte de ani şi, pe deasupra, mai era şi foarte frumoasă. Iulia îi făcu lui Alexandr o scenă în lege şi de atunci tot mai rar îi îngăduia să-l viziteze pe unchiu-său.

Dar gelozia şi despotismul ei nu erau nimic pe lîngă despotismul lui Alexandr. Se convinsese de afecţiunea Iuliei, văzuse că trădarea sau schimbarea de sentimente nu erau în firea ei — şi totuşi era gelos. Şi încă ce gelos ! Nu era o gelozie pricinuită de un prisos de dragoste — o gelozie care să geamă, să se tînguiască, să-şi strige durerea chinuitoare a inimii, să tremure de frica de a-şi pierde fericirea — ci o gelozie nepăsătoare, rece, răutăcioasă. O tiraniza pe biata femeie din dragoste, mai rău decît tiranizează alţii din ură. Aşa, de pildă, dacă într-o seară cînd aveau musafiri i se părea că iubita lui nu se uită destul de lung, destul de des şi de drăgăstos la el, începea să arunce în jurul lui priviri de fiară şi era vai de ea dacă, în timpul acesta, prin apropiere se afla vreun bărbat tînăr sau nu numaidecît tînăr, dar un bărbat — ba uneori chiar o femeie sau chiar un obiect. O copleşea cu insulte, cu ironii, cu negre bănuieli şi imputări. Ea trebuia să se dezvinovăţească pe loc, să se răscumpere prin diferite sacrificii, printr-o supunere necondiţionată : să nu vorbească cu cutare, să nu se aşeze sau să nu se ducă în cutare loc, să îndure zîmbetele viclene şi şoaptele observatorilor isteţi, să roşească sau să se îngălbenească, într-un cuvînt, să se compromită.

Dacă era poftită undeva, înainte de a răspunde, Iulia îşi îndrepta întîi privirea întrebătoare spre Alexandr şi, îndată ce acesta se încrunta cît de uşor, refuza invitaţia, pălind la faţă şi tremurînd ca o frunză pe apă. Uneori, el îi dădea totuşi voie să se ducă. Iulia se îmbrăca şi se pregătea de plecare ; cînd era însă gata să se urce în trăsură, îl apucau brusc toanele şi pronunţa un veto ameninţător. Iulia îşi dezbrăca atunci toaleta şi dădea drumul trăsurii. După aceea, uneori îi cerea iertare, îi propunea să se ducă unde era poftită. Dar mai făcea să începi din nou să te îmbraci şi să ceri din nou să-ţi aducă o trăsură ? Aşa că rămînea acasă. Era gelos nu numai pe oamenii frumoşi, deosebit de inteligenţi sau talentaţi, ci şi pe cei urîţi. În sfîrşit, chiar pe cei a căror figură îi displăcuse dintr-un motiv sau altul.

Într-o zi, i-a venit Iuliei un musafir de prin ţinutul de unde era ea şi unde-i rămăsese familia. Era un om mai în vîrstă, urît,

vorbeau mereu despre recoltă și despre un proces al lui care ajunsese la casație, astfel încît, plictisindu-se să-l mai asculte, Alexandr se retrăsese în odaia de alături. N-avea de ce să fie gelos. În cele din urmă, musafirul se ridică să-și ia rămas bun.

— Am auzit, — spuse el gazdei, — că sînteți acasă în toate miercurile. Îmi permiteți să fac și eu parte din cercul dumneavoastră ?

Iulia zîmbi și era gata să-i spună „vă rog" cînd, deodată, din odaia de alături, se auzi, mai tare ca orice strigăt, o șoaptă : „Nu vreau !"

— Nu vreau ! — repetă Iulia numaidecît, tresărind de surprindere.

Și totuși Iulia îndura toate acestea. Fugea de musafiri, nu se ducea nicăieri și-și petrecea tot timpul cu Alexandr, între patru ochi.

Se îmbătau amîndoi sistematic de fericirea lor. După ce termină întreaga rezervă de plăceri pe care le cunoștea și le avea la îndemînă, Iulia începu să născocească altele, căutînd să facă cît mai variată viața lor, care și așa era plină de lucruri plăcute. Dădu dovadă de o inventivitate rară. Dar și această inventivitate secă de la o vreme. Plăcerile au început să se repete. Nu mai aveau ce să-și dorească, din ce să guste.

Nici un locșor din jurul orașului nu rămăsese nevizitat, nici o piesă pe care să n-o fi văzut împreună, nici o carte pe care să n-o fi citit și discutat amîndoi. Își studiaseră reciproc sentimentele, felul de gîndire, calitățile și defectele și acum nimic nu-i mai împiedica să realizeze planul pe care-l puseseră la cale.

Efuziunile sincere deveniră rare de tot. Stăteau adesea alături ore întregi fără să scoată un cuvînt. Dar Iulia n-avea nevoie de vorbe pentru a fi fericită.

Uneori îi punea lui Alexandr cîte o întrebare și era mulțumită cînd acesta îi răspundea da sau nu. Dacă nu-i răspundea nici atît, se uita la el lung și, dacă-i zîmbea, era deasemenea fericită. Dacă nu-i zîmbea și nu-i răspundea, Iulia începea să-i pîndească orice mișcare, orice privire și să le răstălmăcească în felul ei. Și atunci, Alexandr nu mai putea scăpa de imputările ei.

Nu mai vorbeau despre viitor, pentru că Alexandr se simțea parcă nelaîndemînă, stingherit, cînd atingea acest subiect. Nu-și putea explica din ce anume pricină, dar căuta să schimbe conversația. Începuse să devină gînditor. Cercul magic în care dragostea închisese viața lui se rupsese pe alocuri. I se năzăreau în

depărtare figurile prietenilor, cu felurite plăceri și chefuri, ori baluri cu femei frumoase, ori chiar unchiul său cel veșnic ocupat și preocupat de afaceri, ori vechile lui ocupații părăsite...

Intr-o asemenea stare de spirit se afla într-o seară la Iulia. Afară viscolea. Zăpada bătea în ferestre și se lipea de geamuri în grămăjoare. Vîntul năvălea pe coșul căminului, urlînd un cînt de jale. În odaie se auzea numai tic-tac-ul monoton al ceasului și, cînd și cînd, suspinele Iuliei.

Neavînd ce face, Alexandr își plimbă privirea prin odaie, apoi se uită la ceas. Era zece și trebuia să mai stea acolo vreo două ceasuri. Căscă. Privirea lui se opri asupra Iuliei.

Stătea în picioare, rezemată cu spatele de cămin, cu chipul ei palid ușor plecat spre umăr și-l urmărea cu privirea. În ochii ei nu citeai însă nici neîncredere, nici întrebare, doar fericire, dragoste și voluptate. Se vedea că luptă împotriva unei senzații tainice, împotriva unui vis dulce. Părea obosită.

Nervii ei erau atît de încordați, încît pînă și fiorul voluptății o făcea să sufere : chinul și fericirea erau pentru ea nedespărțite.

Alexandr îi răspunse printr-o privire rece și neliniștită. Se apropie de fereastră și începu să ciocănească cu degetele în geam, uitîndu-se in stradă.

De afară răzbătea pînă la ei un vuiet de voci învălmășite și huruitul trăsurilor care treceau. Toate geamurile din apropiere erau luminate. Pretutindeni, prin fața lor, lunecau umbre. Lui Alexandr i se păru că acolo unde era mai multă lumină se adunase o mulțime veselă. Poate că acolo are loc un schimb însuflețit de idei, de senzații vii, înaripate ; acolo freamătă poate o viață plină de zgomot și de veselie. Iar dincolo, la fereastra aceea slab luminată, stă de bunăseamă vreun nobil cărturar, îndeplinindu-și munca lui folositoare. Alexandr se gîndi că de aproape doi ani duce o viață de trîndăvie, lipsită de rost. Doi ani pierduți pentru viață ! Și asta numai din pricina dragostei. Și se năpusti asupra ei !

„Ce fel de iubire o mai fi și asta ! — își zicea el. — O somnolență lipsită de energie. Femeia asta s-a lăsat pradă pasiunii ei fără luptă, fără sforțări, fără piedici, ca o victimă : este o femeie slabă, lipsită de caracter. Și-a dăruit dragostea primului om care i-a ieșit în cale. De n-aș fi fost eu, s-ar fi îndrăgostit exact în același fel de Surkov. Chiar începuse să-l iubească. Da ! Oricît ar protesta ea, am văzut asta cu ochii mei. Dacă s-ar fi ivit cineva mai întreprinzător și mai priceput ca mine, s-ar fi dăruit lui... E

de-a dreptul imoral! Oare asta să fie dragostea? Unde mai e atunci acea afinitate spirituală despre care vorbesc atîta sufletele sensibile? Dacă nici de data asta sufletele n-au fost atrase unul spre altul, atunci ce să mai spun! S-ar fi părut că era cît pe ce să se contopească pe vecie. Şi cînd colo!... Dracu' ştie ce mai e şi asta!"

— Nu înţeleg nimic! — şopti el cu năduf.

— Ce faci acolo? La ce te gîndeşti? — îl întrebă Iulia.

— La nimic deosebit, — îi răspunse el căscînd. Apoi se aşează cît mai departe de dînsa pe o canapea şi-şi petrecu braţul pe după o pernă brodată.

— Vino-n coace, mai aproape de mine.

Alexandr nu se mută mai în spre ea şi nici nu răspunse.

— Ce-i cu dumneata? — urmă ea, apropiindu-se de dînsul. — Azi eşti nesuferit.

— Nu ştiu... — răspunse el în silă; — mă simt cam... de parcă...

Nu ştia nici el ce să-i răspundă Iuliei, ce să-şi răspundă lui însuşi. Nu-şi dădea încă bine seama ce se petrece în el.

Iulia se aşeză lîngă dînsul, începu să vorbească despre viitorul lor şi, încet-încet, se înveseli. Zugrăvi tabloul fericirii lor conjugale, mai spuse cîte o glumă şi încheie foarte drăgăstos:

— Eşti soţul meu! Priveşte, — zise ea, arătîndu-i cu un gest lucrurile din jurul ei. — În curînd, toate acestea îţi vor aparţine. Vei fi stăpîn în casa aceasta aşa cum eşti stăpîn pe inima mea. Acum sînt liberă, pot face ce vreau, pot să mă duc unde doresc, dar atunci, nimic nu se va mai clinti din loc aici în casă fără porunca dumitale. Voi fi încătuşată de voinţa dumitale. Dar cît de minunate vor fi acele lanţuri! Înlănţuieşte-mă deci cît mai repede. Cînd o vei face?... Toată viaţa am visat să am un asemenea bărbat, o astfel de dragoste... şi, iată, visul e pe cale de înfăptuire... Fericirea-i aproape... Nu-mi vine să cred... Ştii, uneori mi se pare că trăiesc un vis. Aceasta să fie oare răsplata suferinţelor mele din trecut?

Alexandr se simţea foarte stînjenit ascultînd asemenea cuvinte.

— Dar dacă nu te-aş mai iubi? — o întrebă el deodată, căutînd să păstreze un ton glumeţ.

— Ţi-aş rupe urechile! — îi răspunse ea, apucîndu-l uşor de ureche. — Apoi oftă. Gluma lui o făcu să cadă iar pe gînduri. Alexandr tăcea.

— Dar ce-i cu dumneata? — îl întrebă deodată Iulia cu vioiciune. — Taci mereu, abia dacă mă asculți, îmi ocolești privirea...

Se apropie de el și, punîndu-i mîna pe umăr, prinse să vorbească încet, aproape în șoaptă, despre același lucru, dar mai puțin concret ca înainte. Îi aminti de prima lor cunoștință, de începuturile iubirii lor, de cele dintîi semne ale ei, de primele bucurii. Voluptatea răscolită în ea o făcea să respire mai repede, aproape că i se tăia răsuflarea. Pe obrajii ei palizi se iviră două pete mici, trandafirii. Se îmbujora treptat la față, ochii îi scînteiau. Apoi se făcură languroși și se închiseră pe jumătate. Pieptul i se ridica tumultuos. Vorbea încet, abia auzit și se juca cu o mînă în părul mătăsos al lui Alexandr. Privi apoi lung în ochii lui. Alexandr își lăsă încet capul din mîinile ei, scoase din buzunar un pieptene și-și pieptănă cu grijă părul răvășit. Iulia se ridică și-i aruncă o privire cercetătoare.

— Ce-i cu dumneata, Alexandr? — îl întrebă ea neliniștită.

„Ce mă tot întreabă! Nici eu nu știu ce-i cu mine" — gîndi el — dar nu răspunse nimic.

— Te plictisești? — îl întrebă ea deodată, și în glasul ei răsunară în același timp curiozitatea și bănuiala.

„Mă plictisesc, — gîndi el. — Asta este! Da! Chiar plictiseală — o plictiseală chinuitoare, de moarte! E o lună de cînd viermele acesta s-a strecurat în inima mea și o macină... Of, doamne, ce să mă fac? Și dînsa mai vorbește de dragoste, de căsnicie! Cum s-o fac să-și vină în fire?"

Iulia se așează la pian și cîntă cîteva din bucățile lui preferate. Dar Alexandr, dus pe gînduri, nu asculta.

Iulia fu cuprinsă de deznădejde. Suspină, se înfășură într-un șal și se lăsă la capătul celălalt al canapelei, de unde-l urmărea cu privirile ei pline de dor.

Alexandr își luă pălăria.

— Unde te duci? — îl întrebă ea mirată.

— Acasă.

— Dar nu-i nici unsprezece.

— Trebuie să-i scriu mamei: nu i-am mai scris demult.

— Cum demult? I-ai scris acum trei zile.

Alexandr tăcu: n-avea ce să răspundă. Într-adevăr, scrisese acum trei zile și i-a spus și ei în treacăt, dar pe urmă a uitat. Dragostea nu uită însă nici un amănunt, fie el cît de mic. În ochii celui îndrăgostit, orice lucru care privește ființa iubită are

însemnătate. În mintea unui om care iubește se țese o pînză din cale afară de complicată, făcută din observații, considerente subtile, amintiri, presupuneri privitoare la toate lucrurile ce înconjoară ființa iubită, la tot ce se petrece în lumea acelei ființe și are vreo influență asupra ei. În dragoste, e deajuns uneori un singur cuvînt, o aluzie... chiar mult mai puțin! O singură privire, o mișcare abia simțită a buzelor, ca să-ți faci mai întîi o părere, să treci de la ea la anumite idei, pe urmă să tragi concluzii, pentru ca apoi să te frămînți sau să te lași desfătat de propriul tău gînd. Logica îndrăgostiților, greșită uneori, iar uneori uimitor de justă, duce repede la ridicarea unui întreg edificiu de presupuneri, de bănuieli. Dar puterea dragostei dărîmă și mai repede acest edificiu pînă la temelie; adesea e deajuns un singur zîmbet, o lacrimă, cel mult două-trei cuvinte — și bănuielile se risipesc. Un asemenea control nu vei putea nici să-l adormi, nici să-l înșeli cu nimic. Unui îndrăgostit poate să-i intre în cap ceva la care un altul nici n-ar fi visat sau pot să-i scape lucruri care se petrec sub ochii lui. Uneori e pătrunzător pînă la clarviziune, iar alteori — miop pînă la orbire.

Iulia sări de pe canapea ca o pisică și-l apucă pe Alexandr de mînă.

— Ce s-a întîmplat? Unde te duci? — întrebă ea.

— Nu s-a întîmplat nimic. Mi-e somn. Am dormit cam puțin — asta-i tot.

— Ai dormit puțin? Dar chiar dumneata mi-ai spus azi dimineață că ai dormit nouă ceasuri și că din cauza asta te-a durut capul.

Iar a nimerit-o prost!

— Ei, mă doare capul... — mormăi el cam încurcat. — De aceea și plec.

— Dar mi-ai spus după masă că ți-a trecut durerea de cap.

— Of, doamne, ce memorie ai! E de nesuferit! Ei, vreau și eu să mă duc acasă — și gata.

— Nu te simți bine aici? Ce te atrage acolo, la dumneata acasă?

Îl privea țintă în ochi și clătina cu neîncredere din cap. Alexandr făcu ce făcu pentru ca s-o liniștească, apoi plecă.

„Ce-ar fi să nu mă duc azi la Iulia?" — se întrebă Alexandr, trezindu-se a doua zi dimineață.

Se plimbă cîtva timp prin odaie. „Chiar așa am să fac!" — adăugă cu hotărîre.

— Evsei, pregătește-mi hainele! — Și porni să hoinărească prin oraș.

„Cît de plăcut e să te plimbi singur! — își zicea el. — Să te duci unde vrei, să te oprești cînd vrei, să citești ce scrie pe firme, să te uiți la vitrine, să intri unde vrei... E plăcut, foarte plăcut! Libertatea-i o mare fericire! Da, chiar așa! Libertatea, luată în sensul cel mai larg, cel mai înalt al cuvîntului, înseamnă — să te plimbi singur."

Lovea voios cu bastonul în trotuar și-și saluta cunoscuții cu multă voie bună. Trecînd pe Morskaia, zări la fereastra unei case o figură cunoscută. Un prieten de al lui îi făcea semn să intre. Se uită la el mai atent. A, e Dumet! Intră, luă masa cu prietenul său, rămase cu el pînă seara, apoi se duse la teatru, iar de la teatru la masă. Căuta să nu se gîndească deloc la cele ce-l așteaptă acasă.

Într-adevăr, întorcîndu-se acasă, găsi cam o jumătate de duzină de bilețele pe masă și un fecior adormit în vestibul. Servitorul avea porunca să nu plece înainte de venirea lui Alexandr. Bilețelele erau pline de reproșuri, întrebări și urme de lacrimi. A doua zi, a trebuit să se justifice. A scăpat, punînd vina pe serviciul lui. Cu chiu cu vai, s-au împăcat.

Același lucru s-a repetat peste vreo trei zile și dintr-o parte și din alta, apoi din nou, iar și iar. Iulia slăbise, nu mai ieșea nicăieri și nu primea pe nimeni. Tăcea însă, pentru că reproșurile îl supărau pe Alexandr.

Peste vreo două săptămîni, Alexandr s-a înțeles cu prietenii lui să aleagă o zi și să facă o petrecere de pomină. În aceeași dimineață, primi însă de la Iulia un bilețel prin care-l ruga să vină mai devreme și să petreacă cu ea toată ziua. Îi scria că e bolnavă, tristă, că nervii ei sînt într-o stare îngrozitoare și așa mai departe. Alexandr se supără. Se duse totuși la ea ca s-o prevină că nu poate să rămînă, avînd mult de lucru.

— O, desigur: masa la Dumet, teatrul, toboganul sînt lucruri foarte importante... — zise ea melancolic.

— Ce-nseamnă asta? — întrebă el înciudat. — Am impresia că mă spionezi. Nu pot îngădui acest lucru.

Se sculă și dădu să plece.

— Stai puțin, ascultă-mă! — zise ea. — Să stăm de vorbă.

— N-am timp.

— Numai o clipă! Ia loc.

Alexandr se așeză în silă pe marginea scaunului.

Cu mîinile împreunate, Iulia se uita la el cu teamă, ca și cum ar fi căutat să citească pe fața lui un răspuns la cele ce voia să spună.

De nerăbdare, Alexandr abia mai putea sta locului.

— Mai repede! Sînt grăbit, — rosti el rece.

Iulia oftă.

— Nu mă mai iubești? — întrebă ea, clătinînd ușor din cap.

— Mereu același cîntec! — bombăni el, netezindu-și pălăria cu mîneca.

— Ce tare te-ai plictisit de acest cîntec! — răspunse ea.

Alexandr se sculă și începu să se plimbe repede prin odaie. Peste o clipă, se auziră plînsete.

— Asta mai lipsea! — strigă el aproape furios, oprindu-se în fața ei. — Nu m-ai chinuit destul?!...

— Eu te-am chinuit! — exclamă ea și porni să plîngă mai tare.

— E de neîndurat! — strigă și mai tare Alexandr și dădu să plece.

— Nu mai fac, nu mai fac! — îngînă ea grăbit, ștergîndu-și lacrimile. — Uite, vezi, nu plîng! Numai să nu pleci! Ia loc.

Se străduia să zîmbească, dar lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraz. Pe Alexandr îl prinse mila. Se așeză pe scaun și începu să-și legene un picior. Își puse în gînd o întrebare după alta și ajunse la concluzia că n-o mai iubește pe Iulia. Cum s-a întîmplat, numai dumnezeu știe. Ea îl iubea din ce în ce mai mult, pe zi ce trecea. Aceasta să fi fost pricina? Doamne, cîtă contradicție! Toate elementele fericirii erau întrunite. Nimic nu le stătea împotrivă — nici măcar un alt sentiment. Și totuși n-o mai iubea! Ce e și cu viața asta! Dar cum s-o liniștească pe Iulia? Să se sacrifice? Să trăiască alături de ea zile lîncede și nesfîrșite? De prefăcut, el nu poate să se prefacă, iar dacă nu se prefface, va avea parte în fiece clipă numai de lacrimi și de imputări. O va chinui pe ea și se va chinui și el... Să-i expună așa, dintr-o dată, teoria unchiului său asupra trădării în dragoste, precum și a nepăsării care ia locul iubirii? Mare scofală! Plînge acum fără nici un motiv, dar ce va mai fi atunci cînd va avea unul? Ce-i de făcut?

Văzîndu-l că tace, Iulia îi luă mîna și privi lung în ochii lui. Alexandr își întoarse încet capul și-și desprinse ușurel mîna dintr-a ei. Nu se mai simțea deloc atras spre dînsa. Dimpotrivă,

chiar simpla ei atingere îl făcea să simtă fiori reci și neplăcuți. Iulia era acum și mai drăgăstoasă. Dar el nu-i răspundea la mîngîieri și deveni și mai rece, și mai posomorît. Deodată, Iulia își retrase mîna și se aprinse la față. Mîndria ei de femeie, pudoarea, amorul propriu jignit se treziră instantaneu. Își ridică fruntea și roși de ciudă.

— Lasă-mă! — rosti ea scurt.

Alexandr porni grăbit spre ușă, fără nici o obiecție. Dar cînd zgomotul pașilor lui începu să se stingă, Iulia se repezi în urma lui.

— Alexandr Feodorovici! Alexandr Feodorovici! — strigă ea.

Alexandr se întoarse din drum.

— Unde te duci?

— Nu mi-ai spus să plec?

— Și te-ai și bucurat că poți fugi de lîngă mine? Rămîi!

— N-am timp.

Îl apucă de mînă și iar se revărsară asupra lui cuvintele duioase și înflăcărate, rugămințile și lacrimile. El nu-și manifestă simpatia prin nici o privire, prin nici un cuvînt, prin nici o mișcare. Stătea ca de lemn, sprijinindu-se cînd pe un picior, cînd pe altul. Nepăsarea lui o scoase din fire. Îl copleși cu amenințări și imputări. Cine ar mai fi putut recunoaște acum în ea pe femeia blîndă și delicată dinainte? I se despletise părul, ochii-i străluceau ca de friguri, obrajii îi ardeau, iar trăsăturile feții se descompuseseră într-un chip nefiresc. „Ce urîtă e!" — gîndea Alexandr, uitîndu-se la ea cu o strîmbătură de dezgust.

— Mă voi răzbuna, — striga ea. — Crezi că poți să te joci atît de ușor cu soarta unei femei? Te-ai strecurat în inima mea prin lingușeli, prin prefăcătorie, ai reușit să pui stăpînire pe mine, iar cînd ai simțit că nu mai sînt în stare să te smulg din inima mea, mă respingi... Nu! Nu vei scăpa de mine... te voi urmări pretutindeni. Dacă vei pleca la țară, te voi urma. De te vei duce în străinătate, voi veni și eu, mă voi ține ca o umbră după dumneata, pretutindeni și mereu. Nu mă voi despărți atît de ușor de fericirea mea. Nu-mi pasă ce fel de viață am să duc... n-am ce să mai pierd. Dar îți voi otrăvi și dumitale viața. Mă voi răzbuna, mă voi răzbuna! Sînt sigură că am o rivală! Nu se poate să vrei să mă părăsești astfel, fără ca alta să-mi fi luat locul... O voi găsi și vei vedea atunci ce voi face: îți vei blestema zilele! Oh, cît aș fi de fericită să aud că ai murit! Cu mîna mea te-aș ucide! — exclamă ea, cuprinsă de furie.

„Cît de stupide, cît de absurde sînt toate acestea!“ — gîndea Alexandr, ridicînd din umeri.

Văzînd că lui Alexandr nici nu-i pasă de amenințările ei, Iulia adoptă deodată un ton liniștit și trist, apoi îl privi iar în tăcere.

— Fie-ți milă de mine! — zise ea. — Nu mă părăsi! Ce mă fac fără dumneata? N-am să pot îndura despărțirea. Voi muri! Gîndește-te că femeile iubesc altfel decît bărbații: cu mai multă putere, cu mai multă duioșie. Pentru ele, și mai cu seamă pentru mine, dragostea e totul. Mai sînt și femei care cochetează, cărora le place lumea, gălăgia, forfota lumii. Eu nu sînt obișnuită cu aceste lucruri; am altfel de fire. Mie-mi place liniștea, singurătatea; îmi plac cărțile, muzica. Iar pe dumneata te iubesc mai mult decît orice pe lume...

Alexandr dădea semne de nerăbdare.

— Ei bine! Poți să nu mă mai iubești, — urmă ea cu vioiciune — dar să-ți ții făgăduiala: să te însori cu mine, să rămîi cu mine... Vei fi liber să faci ce dorești, chiar să iubești pe cine-ți place! Atît vreau: să te văd din cînd în cînd cît de puțin... Pentru dumnezeu, fie-ți milă de mine!...

Izbucni în plîns și nu mai putu să vorbească. Sleită de puteri, căzu pe canapea, închise ochii, dinții i se încleștară, iar gura i se strîmbă convulsiv. Avu o criză de isterie. După un ceas, își veni în fire și deschise ochii. Jupîneasa se învîrtea în jurul ei. Iulia aruncă o privire prin odaie.

— Dar unde-i?... — întrebă ea.

— Dumnealui a plecat.

— A plecat, — repetă Iulia cu glas stins. Apoi rămase multă vreme nemișcată și mută.

A doua zi, trimise bilet după bilet la Alexandr. Dar el nici nu veni, nici nu răspunse. A treia și a patra zi, se repetă același lucru. Iulia îi scrise lui Piotr Ivanîci, rugîndu-l să treacă pe la ea, întrucît are să-i spună ceva important. Pe nevasta lui nu putea s-o sufere, pentru că era tînără, frumoasă și, pe deasupra, mătușa lui Alexandr.

Piotr Ivanîci o găsi grav bolnavă, aproape pe moarte. Petrecu lîngă ea vreo două ceasuri, apoi se duse la Alexandr.

— Bine mai știi să te prefaci! — zise el.

— Despre ce e vorba? — întrebă Alexandr.

— Ia te uită la el: ai crede că habar n-are! Spuneai că nu

ești în stare să te faci iubit de o femeie și, cînd colo, le înnebunești.

— Nu te-nțeleg, unchiule...

— Cum nu mă înțelegi? Înțelegi foarte bine. Am fost la doamna Tafaeva; mi-a spus tot.

— Ce înseamnă asta, — îngăimă Alexandr grozav de rușinat, — ți-a spus tot?

— Absolut tot. Cît de tare te iubește. Fericitul de tine! Poftim, te jeleai mereu că n-ai parte de o pasiune; acum ai o pasiune, poți să te consolezi. E nebună după tine; nu mai poate de gelozie, plînge, și-a pierdut capul cu desăvîrșire... Un singur lucru nu înțeleg: de ce mă amestecați pe mine în treburile voastre? Acum ai început să-mi aduci și femei pe cap. Asta îmi mai lipsea... Mi-am pierdut toată dimineața cu ea. Am crezut că mă cheamă pentru vreo chestiune de afaceri: că vrea, poate, să-și amaneteze moșia la Consiliul de Tutelă... Îmi vorbise odată de așa ceva. Și, cînd colo, uite pentru ce m-a chemat. Halal afacere!

— Dar de ce te-ai dus la dînsa?

— M-a chemat și mi s-a plîns de tine. Într-adevăr, cum de nu ți-e rușine s-o neglijezi în halul acesta? De patru zile n-ai mai dat pe acolo. Asta nu-i glumă. Moare de dor, săraca! Hai, du-te mai repede la ea...

— Și dumneata ce i-ai spus?

— Lucruri care se spun de obicei: că ești și tu nebun după ea; că demult cauți o inimă iubitoare; că-ți plac grozav tot felul de efuziuni sincere și că nici tu nu poți trăi fără dragoste. I-am spus că se frămîntă degeaba, că tu te vei întoarce la ea. Am sfătuit-o să nu te țină însă prea din scurt, să-ți dea voie din cînd în cînd să-ți mai faci de cap, căci, altminteri, v-ați sătura curînd unul de altul. În sfîrșit, i-am spus tot ce se spune în asemenea cazuri. S-a înveselit deodată și a scăpat, între altele, o vorbă: cum că ați fi pus la cale o căsătorie și că în treaba asta s-ar fi amestecat și nevastă-mea. Și mie să nu-mi spuneți nici un cuvînt! Iată ce fel de oameni sînteți! Ei, ce să zic? Doamne ajută! Asta, cel puțin, are ceva avere; o să vă ajungă la amîndoi. I-am spus că ai să te ții negreșit de făgăduială... Astăzi, mi-am dat și eu osteneală pentru tine, Alexandr, drept răsplată pentru serviciul pe care mi l-ai făcut... Am asigurat-o că o iubești așa adînc, așa gingaș [28]...

— Ce ai făcut, unchiule! — exclamă Alexandr, schimbîn-

du-se la față. — Eu nu... n-o mai iubesc ca înainte!... Nu vreau să mă însor!... Mă simt ca de gheață față de ea!... Mai curînd m-aș arunca în apă... decît...

— Măi, măi, măi! — făcu Piotr Ivanîci cu o prefăcută mirare. — Tu ești acela? Nu mi-ai spus chiar tu — îți mai aduci aminte? — că disprețuiești firea omenească și, mai cu seamă, firea femeilor, că nu există pe lumea asta o inimă care să fie demnă de tine?... Și ce mi-ai mai spus? Dă doamne să-mi aduc aminte...

— Pentru dumnezeu, unchiule, nu mai spune nici un cuvînt: îmi ajunge și dojana asta. De ce să-mi mai faci morală? Crezi poate că nu înțeleg... O, oameni, oameni!

Deodată izbucni în hohote de rîs, iar după el se porni și unchiu-său.

— Ei, așa-mi placi! — zise Piotr Ivanîci. — Am spus eu că ai să rîzi tu singur de tine și iată că spusele mele se adeveresc...

Rîseră din nou amîndoi.

— Acum să-mi spui, — urmă Piotr Ivanîci, — ce părere ai despre fata aceea... cum îi zice?... Pașenka, parcă, aia cu negul?

— Unchiule, nu ești prea mărinimos!

— Te întreb numai așa, ca să aflu dacă o mai disprețuiești!

— Pentru dumnezeu, lasă astea și mai bine ajută-mi să ies din această situație teribilă... Ești atît de deștept, atît de înțelept!...

— Aha! Ai început să-mi faci complimente, să te lingușești pe lîngă mine! Nu, acum trebuie să te însori.

— Pentru nimic în lume, unchiule. Te implor, ajută-mă!

— Zi așa, Alexandr? Noroc că am aflat mai demult despre poznele tale...

— Cum așa, mai demult?

— Uite așa: am știut despre legătura ta chiar de la început.

— Ți-o fi spus ma tante.

— Ți-ai găsit! Eu i-am spus ei. Crezi că era greu de ghicit? Era scris tot pe fața ta. Dar să nu fii amărît, că ți-am și venit în ajutor.

— Cum așa? Cînd ai avut timp?

— Chiar azi dimineață. Fii pe pace: Tafaeva n-are să te mai plictisească...

— Cum ai făcut? Ce i-ai spus?

— E prea lung ca să-ți povestesc, Alexandr. Mă plictisește.

— Dar cine știe ce i-oi fi spus? Poate că acum mă urăște, mă disprețuiește...

— Și ce-ți pasă? Am liniștit-o — și asta-i tot ce trebuie. I-am spus că nu ești în stare să iubești, că nu merită să se mai frămînte pentru tine...

— Și ea, ce a răspuns?

— E chiar bucuroasă că ai părăsit-o.

— Bucuroasă, — murmură Alexandr îngîndurat.

— Chiar așa — bucuroasă.

— Și n-ai surprins o umbră de regret, de dor? Nu-i pasă de fel? Asta-i nemaipomenit!

Începu să se plimbe agitat prin odaie.

— E calmă, bucuroasă! — repeta el. — Poftim! Mă duc îndată la ea.

— Ce oameni! — remarcă Piotr Ivanîci. — Ce ți-e și cu inima asta! N-ai să ajungi la nimic dacă trăiești numai prin ea. Nu te-ai temut chiar tu că are să trimită să te cheme? Nu m-ai rugat să-ți ajut? Iar acum te-ai tulburat că, trebuind să se despartă de tine, nu moare de dorul tău.

— E mulțumită, bucuroasă! — repeta Alexandr, plimbîndu-se în lung și în lat prin odaie, fără să asculte vorbele unchiului său. — Așa! Va să zică, nu m-a iubit! Nu-mi duce dorul, nu plînge! Trebuie s-o revăd.

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— Poți să spui ce vrei, unchiule, dar nu pot să las lucrurile în starea asta! — adăugă Alexandr, luîndu-și pălăria.

— Atunci, du-te din nou la ea, dar să știi că n-ai să mai scapi. Iar pe mine să nu mă mai bați la cap, că nu mă mai amestec. Chiar și acum m-am amestecat numai din pricină că eu te-am băgat în încurcătura asta. Hai, potolește-te. De ce te-ai întristat iar?

— E o rușine să trăiești pe lumea asta!... — zise Alexandr, oftînd adînc.

— Mai ales dacă nu-ți vezi de treabă, — încheie unchiul în locul lui. — Dar nu-ți mai face sînge rău. Vino azi la noi! O să rîdem puțin la masă de pățania ta, iar apoi mergem cu trăsura la fabrică.

— Ce meschin și ce josnic sînt! — își spunea îngîndurat Alexandr. — Un om fără inimă! Slab de înger, sărac cu duhul.

— Şi toate acestea numai din cauza dragostei! — îi întrerupse Piotr Ivanici firul gîndurilor. — Ce îndeletnicire prostească! Las-o pe seama unuia ca Surkov. Tu eşti băiat serios; ai putea să te ocupi de lucruri mai importante. Ar fi timpul să nu mai alergi după femei.

— Dar dumneata nu-ţi iubeşti nevasta?

— Nici vorbă. Sînt foarte legat de ea. Ce vrei, obişnuinţa! Însă asta nu mă împiedică să-mi văd de treabă. Ei, la revedere şi să vii la masă!

Alexandr rămase locului ruşinat şi posomorît. Evsei, cu o mînă vîrîtă într-o cizmă, se apropie de el pe furiş.

— Binevoiţi să vă uitaţi, conaşule, — începu el plin de îndulşoşare, — ce mai cremă de ghete! Face cizmele — oglindă, nu alta. Iar de costat nu costă mai mult de douăzeci şi cinci de copeici.

Alexandr îşi veni în fire şi privi distrat, întîi la cizmă, apoi la Evsei.

— Hai, cară-te, tîmpitule! — se răsti el.

— Ar fi bine să trimitem cremă de-asta şi la noi, la ţară... — îşi urmă vorba Evsei.

— Pleacă de-aici, ţi-am mai spus! Pleacă odată! — strigă Alexandr, aproape plîngînd. — Mi-ai scos sufletul, ai să mă bagi în mormînt cu cizmele tale... Eşti un... un monstru!

Evsei o şterse degrabă în antreu.

4

— De ce n-o mai fi venind Alexandr pe la noi? — întrebă într-o zi Piotr Ivanîci pe soţia lui cînd se întoarse acasă. — Nu l-am mai văzut de vreo trei luni.

— Am pierdut orice speranţă de a-l mai vedea, — răspunse ea.

— Ce o fi cu el? Te pomeneşti că s-a îndrăgostit din nou.

— Nu ştiu.

— O fi sănătos?

— E sănătos.

— Trimite-i, te rog, un bilet şi spune-i că am de vorbit cu el. Din nou s-au produs schimbări la serviciul lui şi cred că el habar n-are. Nu înţeleg deloc cum poate fi cineva atît de nepăsător.

— I-am mai scris eu de vreo zece ori, chemîndu-l la noi. Zice că e ocupat şi, cînd colo, îşi pierde vremea jucînd dame sau pescuind în tovărăşia unor trăsniţi. Du-te mai bine tu singur; poate că afli ce-i cu el.

— Nu, nu mă duc. N-am poftă. Să trimitem servitorul.

— N-are să vină.

— Să încercăm.

Au trimis un servitor, care se întoarse îndată.

— Ei, l-ai găsit acasă? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Da. Vă trimite complimente.

— Ce face?

— Stă întins pe canapea.

— Cum aşa, la ora asta?

— Cică dumnealui mereu stă culcat.

— Şi ce face, doarme?

— Ba deloc. La început, m-am gîndit şi eu că se odihneşte, dar stătea cu ochii deschişi şi se uita în tavan.

Piotr Ivanîci ridică din umeri.

— A zis că vine? — întrebă el.

— Nu vine. A zis aşa: „Să-i spui unchiului că-i trimit complimente şi-l rog să mă ierte; nu mă simt aşa de bine." V-a trimis complimente şi dumneavoastră, coniţă.

— Ce-o mai fi cu el? Extraordinar, zău aşa. Cum de se nasc asemenea oameni! Spune să nu deshame. N-am ce face, trebuie să mă duc la el. Dar să ştii că-i pentru cea din urmă oară.

Piotr Ivanîci îl găsi pe Alexandr tot culcat. Cînd unchiul său intră în odaie, el se ridică şi se aşeză pe canapea.

— Nu te simţi bine? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Aşa şi aşa... — răspunse Alexandr căscînd.

— Cu ce te mai îndeletniceşti?

— Cu nimic.

— Şi poţi să stai aşa, fără nici o activitate?

— Pot.

— Alexandr, am auzit azi că Ivanov pleacă de la voi.

— Exact. Pleacă de la noi.

— Şi cine vine în locul lui?

— Se aude că ar veni Icenko.

— Dar tu, ce-ai de gînd?

— Eu? Nimic.

— Cum aşa, nimic? De ce nu te-or fi numind pe tine?

— Nu mă găsesc vrednic. Ce să-i faci! Se vede treaba că nu sînt bun pentru așa ceva.

— Te rog, Alexandr! Trebuie să te zbați puțin. Ar fi bine să te duci la director.

— Nu, — zise Alexandr, clătinînd din cap.

— După cîte văd, ți-e egal.

— Mi-e egal.

— Dar e pentru a treia oară că te lasă pe dinafară.

— Mi-e egal. N-au decît!

— Dar ia să vedem ce-ai să spui dacă fostul tău subaltern îți va da ordine sau dacă vei fi nevoit să te ridici în picioare și să-l saluți cînd intră în birou.

— Ei și? O să mă ridic și o să-l salut.

— Dar ambiția?

— N-am ambiție.

— Totuși ai și tu interese în viață?

— Nici un fel. Au fost, dar au dispărut.

— Nu se poate: unele interese iau locul altora. De ce la tine au dispărut, iar la alții nu dispar? E cam devreme: n-ai nici treizeci de ani...

Alexandr ridică din umeri.

Piotr Ivanîci nu mai avea nici un chef să continue discuția. După el, toate astea erau nazuri; știa însă că, întorcîndu-se acasă, nu va reuși să scape de întrebările soției sale și de aceea continuă în silă:

— Ar trebui să te mai distrezi, să ieși în lume, să citești, — îl povățui el.

— Nu mă trage inima, unchiule.

— A început lumea să vorbească, să spună că te-ai cam... țicnit din cauza dragostei, că te ocupi cu dracu' știe ce, că ai legat prietenie cu niște trăsniți... Eu, în locul tău, numai din pricina asta aș ieși în lume.

— Lasă lumea să vorbească.

— Ascultă-mă, Alexandr, să lăsăm glumele. Toate acestea sînt amănunte fără importanță. Poți să saluți sau să nu saluți, să ieși sau să nu ieși în lume. Nu de asta-i vorba. Dar gîndește-te că și tu, ca oricare altul, trebuie să-ți faci o carieră. Ai reflectat vreodată la asta?

— Cum să nu. Mi-am și făcut cariera.

— Cum așa?

— Mi-am stabilit sfera de acțiune și nu vreau să ies din limitele ei. Sînt stăpîn în această sferă — și asta-i cariera mea.

— Ba e curată lene.

— Se poate...

— N-ai dreptul să te culci pe o ureche cînd mai poți munci, cîtă vreme mai ai puteri. Îți vezi de serviciu?

— Da. Nimeni nu mă poate învinui de trîndăvie. Dimineața mi-o petrec la serviciu. Să muncești în plus e un lux, o obligație pe care, dacă vrei, ți-o iei, dacă nu, nu. Pentru ce să mă zbat atît?

— Toată lumea se zbate pentru ceva: unul pentru că socoate de a lui datorie să muncească atît cît poate, altul pentru bani, altul pentru onoruri... De ce să fii o excepție?

— Onoruri, bani! Mai ales bani! La ce folosesc banii? Sînt sătul și îmbrăcat; pentru asta, mi-ajunge cît am.

— De îmbrăcat, ești cam prost îmbrăcat, — observă unchiul. — Dar parcă numai de atît ai nevoie?

— Da.

— Dar luxul plăcerilor spirituale și intelectuale, dar arta... — începu Piotr Ivanîci, imitînd felul de a vorbi al lui Alexandr. — Poți năzui mereu înainte: ai o misiune mai înaltă, datoria te cheamă la o muncă nobilă... Ai uitat cu totul de aspirațiile tale spre înaltele idealuri?

— Lasă-le în plata domnului! — răspunse Alexandr neliniștit. — Ai început și dumneata să vorbești cam aiurea, unchiule. Înainte, nu vorbeai așa. Nu cumva faci asta de dragul meu? Te ostenești de pomană. Am avut cîndva idealuri înalte — îți mai amintești? Dar ce-a ieșit din aceste aspirații?

— Îmi aduc aminte că ai vrut să ajungi ministru dintr-o dată, apoi scriitor. Dar îndată ce ți-ai dat seama că drumul ce duce spre înaltele demnități e lung și greu, iar că unui scriitor i se cere talent, ai bătut în retragere. Mulți de-alde tine vin încoace cu aspirații înalte și nu văd ce au sub nasul lor. Cînd trebuie să scrie o hîrtie — gata! — nu-s în stare... Nu vorbesc de tine: ai dovedit că știi să lucrezi și că ai putea cu vremea să devii cineva. Dar poate e plicticos să aștepți prea mult. Noi toate le vrem dintr-o dată; dacă nu izbutim, gata, lăsăm nasul în jos.

— Nici nu tind să ajung mai sus. Vreau să rămîn ce sînt. N-am oare dreptul să-mi aleg ocupația care-mi place, fie că este mai prejos de capacitățile mele, fie că nu — ce importanță are

asta? Dacă-mi îndeplinesc conştiincios atribuţiile, înseamnă că-mi fac datoria. Lumea poate să-mi reproşeze că sînt incapabil de o situaţie mai înaltă. Să zicem că ar fi adevărat şi încă nu m-ar supăra deloc. Mi-ai spus chiar dumneata că şi un destin modest îşi are poezia lui, iar acum mă mustri că mi-am ales cel mai modest destin. Cine mă poate împiedica să cobor cu cîteva trepte mai jos şi să mă opresc pe cea care-mi place? Nu vreau un rang mai înalt — auzi, nu vreau!

— Aud. Nu-s surd. Numai că toate acestea nu sînt decît nişte sofisme ieftine.

— Ce-are a face? Mi-am găsit locul şi acolo voi rămîne în vecii vecilor. Am întîlnit oameni simpli, fără pretenţii — ce importanţă are că sînt cam reduşi la minte? — joc cu ei dame şi pescuiesc — şi-s foarte mulţumit. Nu-mi pasă dacă, după cîte spui dumneata, voi fi pedepsit pentru asta; n-am decît să pierd recompense, bani, onoruri, prestigiul în faţa lumii — lucruri care te încîntă atît de mult pe dumneata. Renunţ la ele pentru totdeauna...

— Alexandr, vrei să te prefaci calm şi indiferent faţă de toate. Dar în cuvintele tale clocoteşte ciuda; parcă n-ai rosti vorbe, parcă ai scoate nişte suspine. E multă fiere în tine. Şi nu ştii asupra cui s-o reverşi, pentru că tu singur eşti vinovat.

— Fie şi aşa, — zise Alexandr.

— Spune-mi, ce doreşti? Căci omul trebuie să dorească ceva.

— Doresc ca nimeni să nu mă tulbure în lumea mea obscură, să n-am nici o grijă şi să trăiesc liniştit.

— Dar asta-i viaţă?

— După mine, tocmai viaţa pe care o trăieşti dumneata nu e viaţă. Aşadar, am şi eu dreptate.

— Ai fi vrut să transformi viaţa după concepţia ta; îmi închipui cît de frumoasă ar fi fost. Cred că în lumea asta a ta s-ar plimba mereu, printre tufe de trandafiri, numai prieteni şi perechi de îndrăgostiţi.

Alexandr nu răspunse nimic.

Piotr Ivanici îl privi în tăcere. Tînărul slăbise. Iar ochii i se duseseră în fundul capului. Pe obraji şi pe frunte se iviseră zbîrcituri timpurii.

Unchiul se alarmă. Nu prea credea el în suferinţe sufleteşti, se temea însă că, sub starea aceasta de deprimare, să nu se ascundă germenul vreunei boli fizice. „Nu care cumva să se scrîntească băiatul — gîndi el — că, pe urmă, o să am cu

maică-sa de furcă. Să vezi atunci corespondență! Odată te pomenești cu ea aici!"

— După cîte văd, ești un dezamăgit, — se adresă Piotr Ivanîci lui Alexandr.

Iar în gînd își zicea: „Cum aș face să-l întorc spre ideile lui favorite? Ia să mă prefac..."

— Ascultă-mă, Alexandr, — începu el, prea te lași. Caută să ieși din starea asta de apatie. Nu e bine să fii așa. Și care-i pricina? Ai pus poate prea la inimă cuvintele mele nepăsătoare în privința dragostei și a prieteniei. Dar bine, eu vorbeam în glumă, mai mult ca să potolesc exaltarea ta, cam nelalocul ei în secolul nostru practic, mai cu seamă aici la Petersburg, unde totul este adus la un anumit nivel — atît moda cît și pasiunile, afacerile ca și plăcerile — totul este cîntărit, cunoscut, prețuit la justa lui valoare, toate își au limitele lor. Dece un singur om să se abată, în aparență, de la ordinea generală? Crezi oare într-adevăr că sînt nesimțitor, că nu admit iubirea? Dar e un sentiment minunat: nu poate fi nimic mai sfînt decît contopirea a două inimi. Sau să luăm, de pildă, prietenia... Sînt convins, în sinea mea, că un sentiment trebuie să fie statornic, veșnic...

Alexandr izbucni în rîs.

— De ce rîzi? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Vorbești atît de ciudat, unchiule. Nu dorești o țigară de foi? Hai să fumăm! Dumneata ai să vorbești mai departe, iar eu am să te-ascult.

— Ce-i cu tine, Alexandr?

— Nimic. Ai crezut că poți să mă duci. Parcă mi-ai spus odată că nu-s chiar așa de prost. Ai vrea să te joci cu mine cum te joci cu o minge. E jignitor! N-o să fiu veșnic un băiețandru. Școala prin care am trecut mi-a prins bine. Ce mai discursuri te-ai pornit să-mi ții! Crezi că n-am ochi? Ai încercat să faci o scamatorie, iar eu am stat și te-am privit.

„M-am apucat de o treabă la care nu mă pricep — gîndi Piotr Ivanîci; — ar trebui să-l trimit la nevastă-mea."

— Să vii pe la noi, — zise. — Nevastă-mea dorește foarte mult să te vadă.

— Nu pot, unchiule.

— Crezi că faci bine că o neglijezi în așa hal?

— Poate că e foarte rău ce fac, dar, pentru dumnezeu, scuzați-mă și nu mă așteptați. Mai aveți puțină răbdare; o să viu eu...

— Bine. Fă cum vrei, — zise Piotr Ivanîci. Şi, făcînd un gest de silă, plecă acasă.

Îi spuse soţiei sale că se leapădă de Alexandr, care n-are decît să facă ce-o vrea, că el, Piotr Ivanîci, a făcut tot ce a putut, iar de acum înainte se spală pe mîini.

Alexandr, după ce s-a îndepărtat de Iulia, s-a aruncat în iureşul plăcerilor zgomotoase. Îşi repeta în gînd versurile cunoscutului nostru poet:

Să mergem dar acolo unde răsună rîsul
Şi zgomotos vuieşte petrecerea în toi;
Se iroseşte viaţa, puterea, tinereţea
La vesele ospeţe. Acolo e de noi!
Un ceas de-nşelătoare, fugară fericire!
Un vis deşert, în fundul paharului de vin,
Cu soarta mă împacă şi grijile-mi adoarme.
Se domoleşte gîndul! Al cerului senin
Voi, ochilor bicisnici, nu-l mai priviţi zadarnic
ş.a.m.d.

Îşi formă un cerc de prieteni şi, odată cu ei, apăru inevitabila cupă. Prietenii îşi contemplau chipurile mai întîi în lichidul spumos, apoi în ghetele lor lăcuite. „Să alungăm tristeţea! — exclamau ei, plini de veselie. — Să alungăm grijile! Să irosim, să distrugem, să prefacem în scrum, să ne bem viaţa şi tinereţea! Ura!“ Şi paharele şi sticlele se sfărîmau cu zgomot pe jos, pe podele.

Pentru un timp, libertatea, petrecerile zgomotoase, viaţa lipsită de griji îl făcură pe Alexandr s-o uite pe Iulia, să-şi uite dorul. Dar continua repetiţie — aceleaşi mese la restaurant, aceleaşi chipuri cu ochi tulburi în fiecare zi, aceeaşi aiureală stupidă a comesenilor ameţiţi de băutură şi, pe deasupra, un stomac veşnic bolnav — toate acestea creau o viaţă cu totul nepotrivită pentru el. Organismul plăpînd şi sufletul elegiac şi trist al lui Alexandr nu puteau suporta aceste chefuri.

Fugi de veselele petreceri la masa plină de voioşie şi se trezi din nou singur cu el însuşi în odaia lui, alături de cărţile lăsate în părăsire. Dar cartea îi cădea din mîini, iar pana nu mai asculta de inspiraţia lui. Schiller, Goethe, Byron îi arătau latura întunecată a omenirii. Iar pe cea luminoasă n-o vedea, inima nu-i dădea răgaz s-o vadă.

Şi cît de fericit a fost într-o vreme în odaia aceasta! Pe atunci însă, nu era singur: alături de el, o vedenie minunată se apleca ziua deasupra muncii lui sîrguitoare, iar noaptea veghea la căpătîiul lui. Acolo se înfiripaseră, alături de el, visurile lui. Viitorul era învăluit în negură, dar nu în negura cea grea care prevesteşte furtuna, ci în ceaţa uşoară a dimineţii, după care se ascund zorile luminoase. Dincolo de această negură se ascundea ceva, poate fericirea... Dar acum? Nu numai camera lui, ci şi lumea întreagă era pustie pentru el, iar în suflet — frig şi tristeţe...

Aruncînd o privire asupra vieţii, cercetîndu-şi inima şi mintea, văzu cu spaimă că nu-i mai rămăsese nici un vis, nici o speranţă luminoasă, lăsase în urmă tot. Ceaţa se împrăştiase şi în faţa lui se întindea, ca un pustiu, realitatea goală. Doamne, ce întindere imensă! Ce privelişte lîncedă şi tristă! Trecutul pierise, viitorul era nimicit, fericirea nu avea fiinţă; totul era o himeră — şi totuşi trebuia să trăiască!

Nici el nu ştia ce vrea. Dar ştia că nu dorea multe lucruri.

Capul îi era ca într-o ceaţă. Nu dormea, dar părea că e într-o stare de uitare de sine. I se perindau prin minte nesfîrşite şiruri de gînduri negre. Se întreba:

«Ce poate să mă mai intereseze? Nu mai am nici speranţe ademenitoare, nici nepăsarea tinereţii. Ştiu tot ce mă aşteaptă în viitor. Nu mă interesează gloria, nu doresc înaintare pe calea onorurilor. Face oare să te zbaţi ca peştele pe uscat pentru cei douăzeci, treizeci de ani pe care-i mai ai de trăit? Oare lucrurile acestea mi-ar putea încălzi inima? Oare sufletul meu şi-ar găsi vreo mulţumire dacă unii oameni mi s-ar ploconi pînă la pămînt, iar în sinea lor ar zice: „Dracu' să-l ia?!"»

Dragostea? Dar ce e dragostea? O cunoştea pe de rost. Dealtfel, pierduse capacitatea de a iubi. Memoria lui credincioasă i-o amintea parcă în bătaie de joc pe Nadenka — nu însă pe Nadenka cea nevinovată, cu inima sinceră — pe aceasta nu i-o amintea niciodată — ci pe Nadenka aceea care l-a înşelat cu întregul decor înconjurător: copacii, cărarea, florile şi, în mijlocul lor, puiul acesta de şarpe, cu zîmbetul pe care i-l cunoştea atît de bine, cu faţa îmbujorată de ruşine şi de plăcere... Şi toate acestea nu pentru el, pentru altul!... Gemea şi-şi ducea mîna la inimă.

„Prietenia... Altă prostie! — își urma el gîndul. — Am cunoscut tot, nu mai e nimic nou, ce-a trecut nu se mai întoarce, dar de trăit, trebuie să trăiesc."

Nu mai credea în nimeni și-n nimic, nu se lăsa furat de nici o plăcere. Gusta cu nepăsare din plăceri, așa cum un om care n-are poftă de mîncare gustă din niște bucate alese. Știa că pe urmă vine urîtul și nu mai are cu ce să-și umple golul din suflet. Dacă te încrezi într-un sentiment, acel sentiment te înșeală, îți tulbură sufletul, adăugînd răni noi peste cele vechi. Uitîndu-se la oamenii legați între ei prin dragoste, pierduți în extaz, zîmbea ironic, spunîndu-și: «Așteptați puțin! O să vă dezmeticiți și voi. După primele bucurii, vine gelozia, vin scenele de împăcare, lacrimile. Trăind împreună, vi se va urî de moarte, iar dacă vă veți despărți — veți plînge amar. Dacă vă veți împăca din nou, are să fie și mai rău. Nebunii! Se ceartă necontenit, își fac mutre unul altuia, sînt geloși. Se împacă pentru o clipă ca, pe urmă, să se certe și mai rău — iată ce numesc ei dragoste, devotament! Iată fericirea! — strigă toți cu îndărătnicie, cu spume la gură, uneori cu lacrimi de deznădejde. Iar prietenia voastră... „Aruncă ciolanul — și-ndată cîinii-or fi ai tăi" [29].

Îi era frică să mai aibă dorințe, căci adesea — în clipa în care ajungi la realizare — soarta îți smulge fericirea din mînă și-ți dă ceva ce n-ai dorit deloc — un nimic. Iar dacă pînă la urmă îți dă ceea ce ai dorit, mai întîi te chinuiește cumplit, te obosește de moarte, te umilește în propriii tăi ochi, apoi ți-o aruncă, precum arunci unui cîine bucățica: îl silești să se tîrască pînă la ea, s-o privească fără s-o apuce, s-o țină pe nas, s-o tăvălească prin praf, să facă „sluj" — și abia atunci îi strigi: „Ia-o!"

Tot atît de mult îl speria fluxul periodic al fericirii și al nenorocirii în viață. Bucurii nu spera să mai aibă, iar durerile, pururea prezente, te pîndesc necontenit și nu poți să scapi de ele. Toată lumea e supusă unei legi generale: fiecare trebuie să aibă parte în proporții egale și de fericire și de durere. În ce-l privea pe el, fericirea se sfîrșise. Și ce fericire? O fantasmă, o minciună. Reală e numai durerea — și iat-o în fața lui. Ce-l aștepta în viitor? Boli, bătrînețe, pierderea celor de aproape, poate chiar sărăcia... Toate aceste lovituri ale destinului, cum le numea mătușă-sa de la țară, îl pîndeau în viitor; iar despre bucurii, ce mai putea să spere? Înalta chemare de poet îl în-

şelase; i se punea acum în spinare o sarcină grea, care se numea datorie! Rămîneau doar bunurile demne de dispreţ: bani, confort, onoruri... Se lăsa păgubaş. Ce trist e să înţelegi viaţa, s-o vezi aşa cum e, dar să nu pricepi pentru ce ţi-e dată!

Astfel îşi petrecea timpul în neagră melancolie, fără să vadă o ieşire din bulboana îndoielilor. Experienţele prin care trecuse n-au făcut decît să-l frîngă, dar n-au adus nimic sănătos în viaţa lui, n-au limpezit atmosfera şi nici n-au luminat-o. Nu ştia ce să mai facă; se răsucea pe canapea cînd pe o parte, cînd pe alta, îşi petrecea în gînd toţi cunoscuţii şi-l apuca o melancolie şi mai neagră. Unul îşi îndeplinea minunat serviciul, se bucura de respect şi era cunoscut ca un bun administrator; altul îşi întemeiase o familie, prefera un trai tihnit tuturor bunurilor deşarte ale vieţii, nu jinduia la soarta nimănui şi nu-şi mai dorea nimic. Un al treilea... dar ce să mai vorbim? Toată lumea îşi făcuse un rost, se statornicise şi urma o cale limpede, dinainte cunoscută. „Numai eu singur... dar, la urma urmei, ce sînt eu?“

Începu să se întrebe dacă ar fi putut să fie, de pildă, administrator sau comandant de escadron. Ar fi putut el oare să se mulţumească cu viaţa de familie? Şi-şi dădu seama că nimic din toate acestea nu l-ar fi satisfăcut. În sufletul lui se frămînta mereu un drăcuşor care-i şoptea la ureche că acestea sînt lucruri mult prea mărunte pentru el, că ar trebui să năzuiască mai sus... Dar la ce anume şi în ce chip?... Nu se putea lămuri. Se înşelase asupra talentului său de scriitor. Ce trebuia să întreprindă acum, de ce să se apuce? Se întreba şi nu ştia ce să răspundă. Iar necazul îi rodea sufletul; să fi fost barem administrator sau comandant de escadron... Era însă prea tîrziu! Trebuia să înceapă de la a b c.

Deznădejdea îi stoarse lacrimi — lacrimi de necaz, de invidie, de răutate faţă de toţi şi de toate — cele mai chinuitoare lacrimi! Se căia amarnic că n-a ascultat-o pe maică-sa şi a plecat din colţul lor pierdut de la ţară.

„Măicuţa, cu inima ei, presimţea durerea ce mă pîndea aici, departe — gîndea el. — Acolo, la ţară, avînturile şi frămîntările mele şi-ar fi dormit somnul lor de veci. Acolo n-ar fi existat fierberea năvalnică a acestei vieţi atît de complicate. Aş fi cunoscut desigur şi acolo toate sentimentele şi pasiunile omeneşti: amorul propriu, mîndria, ambiţia — toate în proporţii reduse însă; ele mi-ar fi atins desigur inima, dar mai slab,

potrivit cu limitele mai restrînse ale județului nostru. Acolo aș fi fost primul în județ! Așa e: totul e relativ. Scînteia divină a focului sacru care, mai viu sau mai slab, arde în orice om, ar fi fulgerat în mine și acolo, la țară, fără s-o bag însă în seamă, așa că s-ar fi stins în curînd într-o viață de trîndăvie sau, poate, s-ar fi aprins deabinelea în dragostea mea față de soție și copii. Existența nu mi-ar fi fost otrăvită. Mi-aș fi îndeplinit misiunea cu capul sus. Calea vieții mi-ar fi fost liniștită, mi s-ar fi părut simplă și ușor de înțeles, viața ar fi fost croită după puterile mele și aș fi suportat lupta cu ea... Iar dragostea? Ar fi înflorit ca o floare minunată și mi-ar fi umplut întreaga existență. Sofia m-ar fi iubit cu o dragoste liniștită. N-aș fi pierdut credința în nimic, aș fi cules numai trandafiri — fără să cunosc spinii, fără să trec prin chinurile geloziei, căci n-aș fi avut rivali. Atunci de ce am fost atras atît de puternic, atît de orbește în depărtări, în negură — acolo unde mă aștepta lupta inegală și necunoscută cu destinul? Cît de bine înțelegeam pe atunci viața și oamenii! Aș fi putut și acum să-i înțeleg tot astfel, fără să pricep totuși nimic. Așteptam atunci atît de mult de la viață și, dacă n-aș fi cunoscut-o de aproape, poate că și acum aș mai aștepta ceva de la ea. Cîte comori am descoperit în sufletul meu! Dar ce s-a ales din ele? Unde sînt? Le-am risipit prin lumea largă, am dăruit sinceritatea inimii mele, cea dintîi și cea mai prețioasă pasiune a mea și, în schimb, ce-am primit? O dezamăgire amară. Am învățat că tot ce ne înconjoară e înșelător și șubred, că nu te poți bizui nici pe tine însuți, nici pe altul și am început să mă tem și de ceilalți, și de mine... Făcînd această analiză, n-am putut să admit toate deșertăciunile vieții și să fiu mulțumit cu ele ca unchiul meu și ca atîți alții... Și acum..."

Acum nu mai dorea decît un singur lucru: să uite trecutul, să-și recapete liniștea, somnul sufletului... Se înstrăina din ce în ce mai mult de viață. Privea la toate cu ochi adormiți. În mulțime, în zgomotul adunărilor, îl apuca urîtul, fugea de oameni — dar urîtul venea după el.

Se mira că oamenii pot fi veseli, că pot să se ocupe necontenit de cîte ceva și să se pasioneze, în fiecare zi, de un lucru nou. I se părea ciudat că nu umblă toți adormiți ca dînsul, că nu plîng, ci flecăresc despre vreme, în loc să vorbească despre tristețele și suferințele reciproce; iar cînd pomenesc de suferințe, atunci e vorba de o durere la un picior sau în altă

parte a corpului, de reumatism sau de hemoroizi. Se îngrijesc numai de trupul lor, dar de suflet, nici pomeneală. „Ce oameni de nimic, ce oameni seci, ce animale!“ Totuşi, uneori, cădea pe gînduri. „Dar oamenii aceştia de nimic sînt atît de numeroşi — îşi zicea el cu oarecare neliniște — pe cînd eu sînt singur. Să fie într-adevăr aşa de mărginiți... Nu cumva dreptatea e de partea lor, iar eu...“

I se părea atunci că el e poate singurul care n-are dreptate şi acest lucru îl făcea să se simtă şi mai nenorocit.

Nu mai vedea pe nimeni din vechile lui cunoştințe. Cînd vedea o figură nouă, îl treceau fiori reci. După convorbirea cu unchiul său, fu cuprins de o apatie şi mai profundă: sufletul lui se cufundă într-o toropeală adîncă. Ajunsese insensibil ca un lemn; ducea o viață de trîndăvie, fugea cu încăpățînare de orice-i amintea lumea intelectuală.

„Felul în care trăieşti n-are nici o importanță; totul e să-ți trăieşti viața! — îşi spunea el. — Fiecare om e liber să ia viața în felul lui. Cînd ai să mori...“

Căuta prilej să stea de vorbă cu oameni acriți, cu sufletul plin de venin şi îndîrjire, şi-i făcea bine să audă ironii răutăcioase asupra soartei. Sau îşi trecea vremea cu niște oameni care nu erau de seama lui nici ca inteligență, nici ca educație; mai adesea cu bătrînul Kosteakov, pe care Zaezjalov dorise să-l cunoască şi Piotr Ivanîci.

Kosteakov locuia pe la Peski şi se plimba pe stradă purtînd în cap o şapcă de piele lăcuită, îmbrăcat cu halat şi încins cu o basma. Cu el stătea o bucătăreasă cu care juca cărți în fiecare seară. Dacă era undeva un incendiu, alerga acolo cel dintîi şi pleca cel din urmă. Dacă se întîmpla să treacă pe lîngă o biserică în care se prohodea un mort, îşi făcea drum prin mulțime ca să privească fața mortului şi-l conducea apoi pînă la cimitir. Îndeobşte, era mare amator de ceremonii de orice fel — fie vesele, fie triste. De asemenea, îi plăcea să asiste la tot felul de întîmplări extraordinare ca, de pildă, încăierări, accidente mortale, prăbuşiri de tavane şi altele ca acestea şi citea în ziare cu deosebită plăcere despre asemenea cazuri. Mai citea şi cărți de medicină, ca să afle, după cum spunea el, „ce are omul într-însul“. Alexandr şi el jucau iarna dame, iar vara mergeau la pescuit la marginea orașului. Bătrînul îi vorbea de tot felul de lucruri. Cînd umblau pe cîmp, vorbeau despre grîne şi semănături. Pe malul rîului — despre peşte şi navigație. Pe

stradă, făcea observații privitoare la case, la construcție, materiale și venituri... În conversațiile lui nu găseai nimic abstract. Privea viața ca un lucru bun atunci cînd ai bani — și invers. Un astfel de om nu constituia nici o primejdie pentru Alexandr, căci nu putea stîrni în sufletul lui frămîntări.

Cu aceeași îndîrjire cu care asceții se silesc să-și mortifice trupul, Alexandr se silea să înăbușe în el orice germen de viață spirituală. La serviciu era tăcut. Cînd întîlnea cunoscuți, căuta să scape cu două-trei vorbe și fugea de ei, pretextînd că-i ocupat. În schimb, se vedea în fiecare zi cu prietenul lui, Kosteakov. Sau bătrînul petrecea toată ziua la el sau îl poftea pe Aduev la dînsul să mănînce ciorbă. Îl învățase să facă rachiu de casă, să gătească varză cu carne și ciorbă de burtă. Apoi se duceau împreună în vreun sat din apropiere, pe cîmp. Kosteakov avea peste tot o mulțime de cunoștințe. Vorbea cu țăranii despre traiul lor, glumea cu femeile — era într-adevăr un om tare glumeț, după cum îl caracterizase și Zaezjalov. Alexandr îl lăsa să vorbească cît poftea, iar el mai mult tăcea.

Începuse să simtă că amintirea lumii pe care o părăsise îi venea în gînd tot mai rar, că ideile acelei lumi, mișcîndu-se tot mai încet, în capul lui și negăsind în jur răsfrîngere ori opoziție, nu coborau pe limbă și mureau fără să dea rod. În sufletul lui era pustiu și trist ca într-o grădină lăsată în paragină. Nu mai avea mult pînă să ajungă la o stare de completă îndobitocire. Încă vreo cîteva luni și — adio! Dar iată ce interveni în cele din urmă:

Într-o zi, Alexandr și Kosteakov erau la pescuit. Kosteakov, în arhaluc*) și cu șapcă de piele, așezase pe mal cîteva undițe de toate felurile și mărimile: și de adînc, și cu plută, și cu clopoței, și cu zurgălăi. Trăgea dintr-o lulea scurtă și supraveghea, fără să îndrăznească a clipi măcar, întreaga baterie de undițe, printre care și undița lui Aduev, care, rezemat de un copac, se uita în altă parte. Au stat astfel multă vreme în tăcere.

— Uite, uite, Alexandr Feodorîci, a apucat! — șopti deodată Kosteakov.

Aduev aruncă o privire spre apă și se întoarse apoi din nou cu spatele

— Nu, ți s-a părut: sînt încrețiturile apei, — zise el.

---

*) Haină scurtă, care în Asia, înlocuiește halatul. (N. red. rom.)

— Privește, privește! — strigă Kosteakov. — A apucat, zău, a apucat! Au! Au! Trage, trage! Ține-o bine!

Într-adevăr, pluta se cufundă în apă, urmată de coardă, iar după coardă porni dintre tufe și undița. Alexandr apucă undița, apoi coarda.

— Încet, încet, nu așa... Ce faci? — strigă Kosteakov, trăgînd repede coarda undiței. — Doamne dumnezeule, că tare e greu! Nu zmuci; plimbă-l, plimbă-l, că altfel îți rupe sfoara. Așa, spre dreapta, spre stînga, adu-l încoace spre mal! Depărtează-te puțin! Mai departe! Acum trage, trage, dar nu smuci — uite așa, uite așa...

La suprafața apei se ivi o știucă enormă. Se încolăci repede sclipind în soare cu solzii ei argintii, plesni din coadă la dreapta, apoi la stînga și-i stropi pe amîndoi. Kosteakov îngălbeni.

— Straşnică știucă! — strigă el aproape speriat și se aplecă deasupra apei. Căzu, se împiedică în undițe, căutînd să apuce cu amîndouă mîinile peștele care se zbătea la fața apei. — Trage-o spre mal, spre mal, colea, mai departe! Acolo o să fie a noastră, oricît s-ar zbate. Ia te uită cum alunecă! Parcă are pe dracu-n ea. Vai, ce mai știucă!

„Vai!" — exclamă cineva în spatele lor.

Alexandr se întoarse. La doi pași de ei era un bătrîn la braț cu o fată drăguță, înaltă, cu capul gol și cu o umbrelă în mînă. Avea sprîncenele ușor încruntate, se aplecase puțin înainte și urmărea cu multă atenție orice mișcare a lui Kosteakov. Nici nu-l observase pe Alexandr.

Tulburat de această neașteptată apariție, Aduev scăpă undița din mînă, peștele căzu în apă, dădu grațios din coadă și se cufundă în adîncuri, trăgînd și undița după el. Acestea toate se petrecură într-o clipă.

— Ce faci, Alexandr Feodorici? — strigă Kosteakov ca turbat și dădu să prindă undița. O smuci și scoase afară numai un capăt al ei, fără cîrlig și fără știucă.

Alb ca varul, se întoarse spre Alexandr, arătîndu-i capătul undiței și, plin de furie mută, îl fixă o clipă, apoi scuipă într-o parte.

— Afurisit să fiu dacă mai merg cu dumneata la pescuit! — strigă el și se întoarse la undițele lui.

În timpul acesta, tînăra fată băgă de seamă că Alexandr se uită la ea, roși și se retrase cu un pas. Bătrînul — tatăl ei, după toate aparențele — îl salută pe Aduev, înclinînd capul.

Alexandr îi răspunse morocănos, își aruncă undița în apă și se așeză la vreo zece pași mai încolo pe o bancă sub un pom.

„Nici aici n-am liniște! — gîndi el. — Acum a venit un Oedip cu Antigona lui. Iar o femeie! Nu-i chip să scap de ele. Of, doamne! Prea multe femei pe lumea asta!"

— Halal pescar! — bombănea în vremea asta Kosteakov, așezîndu-și din nou undițele și aruncînd în răstimpuri priviri mînioase spre Alexandr. — Te-a găsit patima pescuitului! Mai bine ai prinde șoareci, stînd colo, pe canapeaua dumitale. Te-ai apucat să prinzi pește! Cum să-l prinzi cînd îl scapi chiar din mînă? Aproape că-l aveai în gură, nu mai rămînea decît să-l frigi! M-aș mira să nu-ți fugă și din farfurie!

— V-a mai căzut ceva? — întrebă bătrînul.

— Apoi, să vedeți, — răspunse Kosteakov. — Iată, eu am șase undițe și nu mușcă nici măcar un ghigorț cît de mititel. Iar dincolo — nu pe o undiță de adînc, ci pe una cu plută — se prinsese o știucă de toată frumusețea — să fi avut vreo patru chile. Și dumnealui a scăpat-o! Cică vînatul trage la vînător! Vorbă să fie! Ia să-mi fi scăpat mie, o prindeam și în apă; iar aici îți vine știuca singură în gură — și noi dormim... Ce mai pescar! Ce, așa-s pescarii? Un pescar adevărat, ehe! Tragi cu tunul alături de el și nici nu clipește. Halal pescar! Ți-ai găsit cine să prindă pește!

În vremea aceasta, fata avusese răgaz să vadă că Alexandr era cu totul altfel de om decît Kosteakov. Nici hainele, nici ținuta, nici anii sau manierele lui nu semănau cu ale lui Kosteakov. Observă îndată la el semne de bună creștere, iar pe fruntea lui — pecetea gîndirii. Nu-i scăpă nici umbra de tristețe care i se vedea pe față.

„Dar de ce o fi fugit? — gîndi ea. — Mă mir. Nu mi se pare că arăt așa ca să fugă cineva de mine..."

Își ridică cu mîndrie capul, coborî genele, apoi le ridică din nou și-i aruncă lui Alexandr o privire nu prea amabilă.

Îi era necaz. Îl trase pe tată-său după dînsa și trecu semeață pe lîngă Aduev. Bătrînul îl salută din nou pe Alexandr, dar fata nu-l învrednici nici măcar cu o privire.

„Să știe dumnealui că nu mă interesează cîtuși de puțin!" — gîndi ea, furișînd o privire spre Aduev ca să vadă dacă o urmărește cu ochii.

Cu toate că nu se uita la ea, Alexandr luă, fără să vrea, o atitudine mai interesantă.

„Ei, îți place? Nici nu se uită la noi! — își zise fata. — Ce obrăznicie!"

Chiar a doua zi, Kosteakov îl luă din nou pe Alexandr la pescuit, așa că, după propriul lui blestem, afurisenia se îndeplini.

Două zile, nimic nu le-a mai tulburat singurătatea. La început, Alexandr arunca în jur priviri îngrijorate. Nevăzînd însă pe nimeni, se liniști. A doua zi, prinse un coșcogeamite biban. Kosteakov se împăcă pe jumătate cu Alexandr.

— Dar tot nu e ca știuca! — mormăia el oftînd. — Am avut norocul în mînă, dar n-am știut să-l folosim. Așa ceva nu se întîmplă de două ori. Și la mine nimic! Șase undițe și — nimic!

— Sună-le oleacă din clopoței! — glumi un țăran care, trecînd pe acolo, se oprise să vadă cum merge pescuitul. — Poate că la așa sunet blagoslovit are să-ți vină peștele.

Kosteakov îi aruncă o privire plină de venin.

— Taci din gură, neisprăvitule! — îi întoarse el vorba. — Țărănoiule!

Țăranul plecă.

— Buturugă necioplită! — strigă în urmă-i Kosteakov. — Dobitoc ce ești! Glumește cu unul de-al de tine, afurisitule! Țărănoi tîmpit, dobitocule!

Ferească sfîntul să-l întărîți pe un pescar cînd nu-i merge treaba!

A treia zi, pe cînd pescuiau în tăcere, cu privirile ațintite asupra apei, în spatele lor se auzi un foșnet. Alexandr se întoarse și tresări ca pișcat de un țînțar. Îndărătul lor era bătrînul și fata.

Strecurînd spre ei o privire piezișă, Aduev abia răspunse la salutul bătrînului. Se părea însă că ar fi așteptat această vizită De obicei, cînd se ducea la pescuit, se îmbrăca fără nici o grijă. De rîndul acesta însă, își pusese un pardesiu nou și-și legase la gît, cu oarecare cochetărie, un fular albastru deschis. Își aranjase părul și se părea chiar că-l ondulase puțin, așa că semăna cu un pescar de idilă. Rămase pe loc numai atît cît cerea buna cuviință, apoi se retrase și se așeză sub un pom.

„Cela passe toute permission!" *) — gîndi Antigona și fața i se aprinse de mînie.

— Scuzați-ne, — îi spuse Oedip lui Aduev, — poate că v-am deranjat?...

---

*) „Aceasta întrece orice îngăduință" (în limba franceză). (N. trad.)

— Nu, — răspunse Aduev. — Sînt obosit.

— Muşcă ? — îl întrebă bătrînul pe Kosteakov.

— Ce să muşte, cînd ţi-l deoache lumea ? — răspunse acesta bozumflat. — Iată, a trecut pe aici un diavol, mi-a spus o prostie şi de atunci nu s-a mai prins nimic. Dar dumneavoastră se vede că locuiţi undeva pe aproape ? — îl întrebă el pe Oedip.

— Uitaţi-vă, acolo e vila noastră — aceea cu balcon.

— Plătiţi chirie mare ?

— Cinci sute de ruble pe vară.

— Pare să fie o vilă bună, confortabilă. Şi în curte are destule acareturi. Cred că pe proprietar l-o fi costat la vreo treizeci de mii.

— Cam atît...

— Va să zică aşa. Şi dumneaei e fiica dumneavoastră ?

— Da.

— Va să zică aşa. Drăguţă domnişoară ! Aţi ieşit la plimbare ?

— Da, ne plimbăm. Cînd eşti în vilegiatură, trebuie să te plimbi.

— Sigur, sigur, cum să nu vă plimbaţi ! Timpul e minunat acum, nu ca săptămîna trecută. Vai, vai, vai, ce vreme a fost ! Ferească sfîntul ! Cred că semănăturile de toamnă au suferit.

— O da dumnezeu şi s-or îndrepta.

— Să dea dumnezeu !

— Şi ziceţi că azi n-aţi prins nimic ?

— Eu nimic, iar dumnealui... uitaţi-vă.

Le arătă bibanul.

— Ce să vă spun, — continuă el, are un noroc rar ! Păcat că nu-i cu capul la pescuit, că, altminteri, cu aşa noroc, n-am pleca niciodată de aici cu mîna goală. Să scape el aşa ştiucă !

Oftă adînc.

Antigona începuse să asculte cu mai mult interes. Dar Kosteakov tăcu.

Bătrînul şi fata începură să vină tot mai des. De la o vreme, le dete atenţie şi Aduev. Uneori schimba şi el cîte o vorbă-două cu bătrînul, dar cu fata tot nu vorbea. La început, fata a fost puţin contrariată, apoi i-a fost ciudă, iar în cele din urmă o apucă tristeţea. Dacă Aduev ar fi vorbit cu ea sau i-ar fi acordat puţină atenţie, ar fi uitat de el. Acum însă era cu totul altceva. Se pare că inima omului nu trăieşte decît prin

contradicții ; de n-ar exista contradicțiile, nici n-ai mai simți că ai inimă în piept.

La un moment dat, Antigona își făuri un plan cumplit de răzbunare. Dar apoi, încet-încet, renunță la el.

Într-o zi, cînd bătrînul cu fata se apropiară de prietenii noștri, Alexandr își puse după un timp undița pe o tufă, se așeză la locul său obișnuit și începu să privească distrat cînd la tată, cînd la fiică.

Stăteau întorși de profil. La bătrîn, nu descoperi nimic deosebit. Purta o bluză albă, pantaloni de nanchin și o pălărie turtită cu margini late, căptușite cu pluș verde. Fata însă... Cît de grațios se sprijinea de brațul bătrînului ! Vîntul îi mișca din cînd în cînd buclele, descoperindu-i fața, ca și cum ar fi vrut să-i arate lui Alexandr profilul minunat și gîtul alb, îi ridica mantila de mătase, dezvăluindu-i silueta mlădioasă ori, jucîndu-se cu rochia ei, descoperea un picior micuț. Fata privea gînditoare apa.

Alexandr nu-și putu lua mult timp ochii de la ea, simțindu-și trupul străbătut de fiori. Ca să se ferească de ispită, își întoarse capul și, cu o nuielușă, începu să reteze capetele florilor.

„Las' că știu eu ce înseamnă asta ! — gîndea el. — Doar un pic să mă las — și odată începe ! Un-doi-trei și dragostea-i gata. Mare prostie ! Are dreptate unchiul. Dar nu mă voi mai lăsa atras de un sentiment pur animalic, nu ! Pînă-ntr-atit, nu mă voi înjosi."

— Aș putea să pescuiesc și eu puțin ? — întrebă fata cu sfială pe Kosteakov.

— Se poate, duduiță, de ce să nu se poată ? — îi răspunse acesta, trecîndu-i undița lui Alexandr.

— Poftim, v-ați găsit tovarăș ! — se adresă bătrînul către Kosteakov și, lăsîndu-și fata acolo, se duse să se plimbe de-a lungul malului. — Ia vezi, Liza, să ne faci rost de pește pentru cină, — adăugă el.

Tăcerea dură cîteva minute.

— De ce o fi așa de ursuz prietenul dumitale ? — îl întrebă încet Liza pe Kosteakov.

— L-au omis a treia oară de la înaintare, duduiță.

— Ce-nseamnă asta ? — întrebă ea, încruntîndu-și ușor sprîncenele.

— A treia oară, zic, nu i-au dat postul care i se cuvenea.

„Nu, nu se poate să fie asta! Altceva trebuie să fie" — gîndi ea, clătinînd din cap cu neîncredere.

— Nu mă crezi, duduiță? Să fiu afurisit! Chiar din pricina asta a și scăpat știuca. Mai ții minte?

„Nu-i asta, nu — își zise ea, de data aceasta cu mai multă convingere; — știu eu de ce a scăpat știuca."

— Vai, vai! — strigă ea deodată. — Uitați-vă, mișcă, mișcă!

Smuci undița și nu prinse nimic.

— A scăpat, — constată Kosteakov, examinînd undița; — ia te uită cum a apucat rîma; trebuie să fi fost un biban mare. Dar dumneata nu te pricepi, duduiță: nu l-ai lăsat să apuce cum trebuie.

— Și la asta trebuie să te pricepi?

— Ca la orice, — interveni Alexandr distrat.

Fata se aprinse la față și, întorcîndu-se repede spre el, scăpă și ea undița în apă; dar Alexandr privea acum în altă parte.

— Și ce trebuie să faci ca să ajungi să te pricepi? — întrebă ea cu ușor tremur în glas.

— Să te îndeletnicești mai des cu pescuitul, — răspunse Alexandr.

„Va să zică așa! — gîndi ea, înfiorată de plăcere. — Cu alte cuvinte, să viu mai des pe aici. Am înțeles! Bine, am să viu, dar am să te chinuiesc puțin, domnule sălbatic, pentru toate obrăzniciile dumitale..."

Aceasta era interpretarea pe care cochetăria ei o dădea răspunsului lui Alexandr. El însă n-a mai spus nimic în ziua aceea.

„Are să-și închipuie cine știe ce — gîndi el. — O să înceapă să cocheteze cu mine, să facă grații... E stupid!"

De atunci, vizitele bătrînului și ale fiicei lui au urmat zilnic. Uneori, Liza venea fără bătrîn, însoțită de dădaca ei. Își aducea de lucru, ceva cărți și se așeza sub un copac, arătînd o desăvîrșită nepăsare față de Alexandr.

Credea că va putea astfel să-i atingă amorul propriu și să-l chinuiască puțin, cum spunea ea. Vorbea tare cu dădaca despre casă și gospodărie, ca să-i arate că nici nu-l bagă în seamă. Iar el uneori nici n-o vedea, iar cînd o zărea, o saluta rezervat și nu scotea un cuvînt.

Văzînd că această stratagemă obișnuită nu-i reușește, Liza schimbă planul de atac și — de vreo două ori — începu ea

vorba. Uneori îi lua undița. Încetul cu încetul, Alexandr deveni ceva mai vorbăreț. Era însă foarte prudent și nu-și îngăduia nici un fel de sinceritate. Fie că era un calcul din partea lui, fie că nimic nu-i vindecase încă rănile cele vechi [30], după cum spunea el, fapt e că era destul de rece cu ea.

Într-o zi, bătrînul a poruncit să li se aducă samovarul acolo, pe malul apei. Liza a turnat ceaiul în cești. Alexandr refuză cu îndărătnicie ceaiul, spunînd că nu e obișnuit să bea seara.

„Ceaiurile astea atrag după ele o apropiere... legături de cunoștință... Nu vreau!" — gîndi el.

— Ce tot spui? Aseară ai băut patru pahare, — zise Kosteakov.

— N-am obiceiul să iau ceaiul în aer liber, — adăugă pripit Alexandr.

— Și foarte rău faci! — îi răspunse Kosteakov. — Ceaiul e de cel mai bun — floare de ceai — o fi costînd vreo cincisprezece ruble. Mai dă-mi, te rog, o ceașcă, duduiță. Ar prinde bine și niște rom.

Se aduse și romul.

Bătrînul îl pofti pe Alexandr să vină pe la ei, dar el refuză categoric. Auzindu-l, Liza făcu botișor. Încercă să afle motivul acestei mizantropii. Dar cu ori cîtă dibăcie aducea ea vorba asupra acestui subiect, Alexandr cu și mai multă dibăcie ocolea mereu răspunsul.

Aerele lui misterioase nu făceau decît să aţîţe curiozitatea fetei sau poate chiar și un alt sentiment. Pe fața ei, pînă atunci senină ca cerul de vară, apăru o umbră de neliniște, de îngîndurare. Își oprea adesea privirea tristă asupra lui Alexandr, apoi își lua ochii de la el, oftînd și se uita în pămînt, gîndindu-se parcă: „Ești nefericit, poate ai fost înșelat... O, eu aș ști să te fac fericit! Cum ți-aș purta de grijă, cum te-aș iubi... te-aș apăra chiar de loviturile soartei, aș..." — și așa mai departe.

Astfel gîndesc mai toate femeile și, totuși, cele mai multe dintre ele înșeală pe bărbații care se încred în acest cîntec de sirenă. Alexandr părea să nu observe nimic. Vorbea cu Liza la fel ca și cu prietenul său ori cu unchiul său, fără umbra de duioșie care se strecoară fără voie în prietenia dintre un bărbat și o femeie și face ca relațiile dintre ei să se deosebească de prietenie. Tocmai de aceea se și spune că între bărbat și femeie nu există și nu poate exista prietenie, că sentimentul care

se cheamă astfel nu este altceva decît un început sau o rămăşiţă de dragoste sau chiar însăşi dragostea. Cine ar fi văzut însă relaţiile dintre Aduev şi Liza, ar fi putut crede că o asemenea prietenie există.

O singură dată i-a dezvăluit el în parte sau a vrut numai să-i dezvăluie felul lui de a gîndi. Luase de pe bancă o carte adusă de ea şi o deschisese. Era „Childe Harold" *), în traducere franceză. Alexandr clătină din cap, suspină şi puse in tăcere cartea la loc.

— Nu-ţi place Byron? Eşti împotriva lui? — îl întrebă ea.

— E un poet mare. Cum se poate să nu-ţi placă?

— N-am spus nimic, iar dumneata, gata, ai şi sărit! — răspunse el.

— Atunci de ce-ai clătinat din cap?

— Aşa. Imi pare rău că ţi-a căzut în mînă această carte.

— De cine îţi pare rău, — de carte sau de mine?

Alexandr tăcea.

— De ce să nu-l citesc pe Byron? — întrebă ea.

— Din două motive, — începu Alexandr, după o clipă de tăcere. Ii atinse mîna — pentru a fi mai convingător sau, poate, pentru că mîna aceea era albă şi catifelată — şi se porni să vorbească încet, domol, plimbîndu-şi privirea ba peste buclele Lizei, ba peste gîtul şi mijlocul ei. Şi glasul lui suna din ce în ce mai pătrunzător.

— Mai întîi, — zise el, — pentru că-l citeşti pe Byron în franţuzeşte şi deci frumuseţea şi puterea limbii poetului sînt pierdute pentru dumneata. Priveşte ce limbă palidă, incoloră, săracă! Nu-i decît cenuşa marelui poet: ideile par diluate. In al doilea rînd, nu te-aş sfătui să-l citeşti pe Byron întrucit... s-ar putea să atingă în inima dumitale coarde care, altfel, ar fi tăcut o viaţă întreagă...

Ii strînse mîna expresiv, cu putere, ca şi cum ar fi vrut să dea astfel mai multă greutate cuvintelor lui.

— De ce să-l citeşti pe Byron? — urmă el. — Poate că viaţa dumitale va curge liniştit ca acest pîrîiaş. Il vezi cît e de mic, cît de puţin adînc; nu poate oglindi nici cerul în întregimea lui, nici norii. Pe malurile lui nu sînt nici stînci, nici prăpastii. Curge jucîndu-se. Doar cînd şi cînd, valuri uşoare îi încreţesc faţa. Nu răsfrînge în el decît verdeaţa malurilor,

*) Poem de *Byron*, mare poet englez (1788—1824). (N. red. rom.)

un colț de cer și nori mici... Tot astfel ar curge poate și viața dumitale. Iar dumneata cauți cu tot dinadinsul emoții zadarnice, furtuni mari. Vrei să privești viața și oamenii printr-o sticlă fumurie... Lasă-l, nu-l mai citi! Privește la toate cu un zîmbet, nu căta în depărtări, trăiește-ți ziua de azi, nu cerceta aspectele întunecoase ale vieții și ale oamenilor, căci altfel...

— Ce se întîmplă?

— Nimic, — îi răspunse Alexandr, revenindu-și.

— Spune-mi: așa e că ai trecut prin unele încercări?

— Unde-o fi undița mea? Scuză-mă, trebuie să plec.

Părea că regretă că a vorbit atît de imprudent.

— Încă un cuvînt! — se rugă Liza. — Nu-i așa că pe poet trebuie să-l simți aproape? Byron e un mare poet. Atunci, de ce nu vrei să mă simt aproape de el? Sînt oare atît de proastă, atît de redusă la minte încît să nu-l înțeleg?...

Era jignită.

— Nu-i deloc așa. Poți să simpatizezi cu cele ce sînt aproape de inima dumitale de femeie; caută lucruri care să fie în armonie cu ea, căci, altminteri, se poate naște o groaznică discordanță... atît în mintea cît și în inima dumitale. — Și clătină din cap, lăsînd să se înțeleagă că el însuși este victima unei asemenea nepotriviri. — Un om îți va arăta o floare, — continuă el, — și te va face să te încînți de mireasma și frumusețea ei. Un altul îți va atrage atenția numai asupra sucului otrăvitor din corola ei... Atunci, pentru dumneata, va dispărea și frumusețea, și mireasma florii. Omul acesta te va face să regreți că în corola florii există sucul cel otrăvitor — și vei uita că mai există și mireasma ei... Între acești doi oameni, ca și între simpatia față de ei, este o deosebire. Nu căuta deci să găsești otrava, nu încerca să descoperi temeiul tuturor celor ce se petrec în noi și în jurul nostru, nu alerga după o experiență inutilă, care nu duce la fericire.

Tăcu. Liza îl asculta îngîndurată și încrezătoare.

— Vorbește, te rog, vorbește... — ceru ea, docilă ca un copil. — Aș fi în stare să te ascult zile întregi, să mă supun dumitale în toate...

— Mie? — zise Alexandr cu răceală. — Ferească dumnezeu! Ce drept aș avea eu să dispun de voința dumitale?... Scuză-mă că mi-am permis această remarcă. Citește ce poftești... „Childe Harold“ e o carte foarte bună, iar Byron, un mare poet.

— Nu, nu te mai preface! Nu vorbi așa. Spune-mi, ce să citesc?

Îi propuse atunci cu un aer important și pedant cîteva romane istorice, impresii de călătorie, dar Liza declară că s-a săturat de ele încă din pension. Atunci îi indică pe Walter Scott, pe Fenimore Cooper, cîțiva autori englezi și francezi — scriitori și scriitoare — doi sau trei autori ruși, căutînd cu acest prilej să-și scoată în evidență, ca din întîmplare, gustul ales și priceperea în materie de literatură.

Pe urmă, n-au mai avut niciodată o asemenea convorbire. Alexandr căuta mereu să fugă de Liza.

— Ce nevoie am de femei? Nu mai pot iubi! Sînt mort pentru ele, — își zicea el.

— Lasă, lasă, — îi răspundea Kosteakov. — Însoară-te și ai să vezi. Și mie, într-un timp, nu-mi ardea decît de joacă cu fetele tinere și cu muierile, iar cînd mi-a sunat ceasul să mă căsătoresc, parcă mi-ar fi intrat un cui în cap — așa mă trăgea la însurătoare!

Alexandr nu mai fugi. Se treziră în el toate visurile de altădată. Inima începu iarăși să-i bată mai tare. Revedea mereu în gînd cînd mijlocelul, cînd picioruşul, cînd un zuluf al Lizei și din nou în viața lui se făcu parcă puțină lumină. De vreo trei zile, Kosteakov nu-l mai chema, ci Alexandr stăruia să meargă la pescuit. „Iar o iau de la capăt. Iar se repetă toate cele din trecut — își spunea Alexandr. — Dar voi fi tare!" Și, totuși, se grăbea cît putea să ajungă pe malul riului.

De fiecare dată, Liza aștepta cu nerăbdare sosirea celor doi prieteni. Pentru Kosteakov pregăteau în fiecare seară o ceașcă de ceai parfumat, cu rom și — probabil că datorită acestui șiretlic al Lizei — prietenii nu lipseau în nici o seară. Dacă se întîmpla să zăbovească, Liza pornea în întîmpinarea lor împreună cu tatăl ei. Cînd vremea rea îi reținea pe cei doi prieteni în casă, a doua zi nu se mai termina cu mustrările, atît la adresa lor, cît și a vremii.

Alexandr s-a gîndit ce s-a gîndit și, în cele din urmă, s-a hotărît să întrerupă pentru un timp plimbările lui, dumnezeu știe cu ce scop. Nici el nu știa de ce, dar nu s-a mai dus la pescuit o săptămînă încheiată. Nu s-a dus nici Kosteakov. În cele din urmă, se duseră iar.

Mai era aproape o verstă pînă la locul unde pescuiau de obicei cînd o întîlniră pe Liza cu dădaca ei. Zărindu-i, fata scoase

un țipăt, apoi deodată se rușină și se aprinse la față. Aduev o salută cu răceală, iar Kosteakov se porni pe trăncăneală.

— Iată-ne și pe noi — nu ne-ați așteptat? He, he, he! Văd că nu ne-ați așteptat, că nici samovarul nu l-ați adus. Demult nu ne-am văzut, tare demult! Se mai prinde ceva pește? Eu am tot vrut să viu, dar n-am putut să-l conving pe Alexandr Feodorîci. A tot stat mereu în casă și, ca să spun drept... mai mult culcat.

Liza îi aruncă lui Aduev o privire plină de dojană.

— Ce va să zică asta? — întrebă ea.

— Ce anume?

— De o săptămînă n-ai mai venit.

— Da. Mi se pare și mie că a trecut o săptămînă.

— Dar de ce?

— Așa, n-am avut chef...

— N-ai avut chef! — repetă ea surprinsă.

— Da. Și ce importanță are?

Fata tăcea, părea însă că gîndește: „Cum se poate să nu vrei să vii aici?"

— Am vrut chiar să-l trimit pe tata la dumneata în oraș — dar n-am știut unde locuiești.

— În oraș, la mine? Pentru ce?

— Frumoasă întrebare! — remarcă ea pe un ton jignit. — Cum pentru ce? Ca să vedem dacă nu ți s-a întîmplat ceva, dacă nu ești bolnav...

— Dar dumitale ce-ți pasă?...

— Ce-mi pasă? Doamne!

— Pentru ce, doamne?

— Cum să nu-mi pese?... Am la mine și niște cărți de-ale dumitale... — Fata se cam încurcase. — Să nu dai pe-aici o săptămînă încheiată!...

— Unde scrie că trebuie negreșit să viu aici în fiecare zi?

— Trebuie negreșit!

— De ce?

— De ce, de ce? — Îl privea cu ochi triști și repeta întruna: — De ce?

Alexandr se uită la ea. Ce să fie asta? Lacrimi, tulburare, bucurie, imputări. Era palidă, slăbise puțin, ochii i se roșiseră.

„Va să zică, asta e. Atît de repede! — gîndi Alexandr. — Nu mă aşteptam să meargă aşa de repede." Apoi izbucni în rîs.

— Mă întrebi de ce? Ascultă-mă... — urmă Liza. În ochii ei ardea o hotărîre. Se vedea că se pregăteşte să-i spună ceva important, dar în clipa aceea se apropie tatăl fetei.

— Pe mîine, — zise ea. — Mîine, trebuie să stau de vorbă cu dumneata. Azi, nu mai sînt în stare: mi-e inima prea plină... Vii mîine? Ai auzit? N-ai să ne uiţi? Nu ne părăseşti?...

Şi fugi de acolo, fără să mai aştepte vreun răspuns.

Tatăl ei se uită lung la ea, apoi la Aduev şi clătină din cap. Alexandr rămase tăcut, privind în urma fetei. Părea să regrete şi, în acelaşi timp, să fie supărat pe el însuşi că, fără să bage de seamă, o adusese în această stare. Lui însă nu-i năvăli sîngele la inimă, ci la cap.

„Mă iubeşte — gîndea el pe cînd se întorcea acasă. — O doamne! Ce plictiseală! Ce stupid: n-am să pot să mă mai duc de acum pe acolo şi tocmai în acel loc se prinde tare bine peştele. Ce rău îmi pare!"

Totuşi, în sinea lui, nu părea să fie chiar atît de nemulţumit. Devenise mai vesel şi pălăvrăgea tot timpul cu Kosteakov.

Imaginaţia lui — gata oricînd să-l servească — îi zugrăvea parcă dinadins întreaga făptură a Lizei, cu umerii ei frumoşi şi mijlocul subţire. Nu lipsea nici picioruşul. Se trezise în el o senzaţie ciudată; prin tot trupul îi treceau fiori, care nu ajungeau însă pînă la inimă. Îşi analiză toate senzaţiile, pe rînd, de cînd se iviseră.

„Animal ce eşti! — se mustra el în gînd. — Aşadar, asemenea gînduri îţi trec prin cap... Umerii dezgoliţi, sînul, picioruşul... Vrei să profiţi de lipsa ei de experienţă, de încrederea ei... s-o înşeli... Bine, ai s-o înşeli; şi pe urmă? Va veni aceeaşi plictiseală şi pe deasupra remuşcarea... Pentru ce anume? Nu! Nu! Nu mă voi lăsa tîrît de patimă. N-o voi lăsa nici pe ea să ajungă acolo... Sînt tare! Simt în mine încă destulă curăţie sufletească, destulă noblеţe în inima mea... Nu voi cădea şi n-o voi trage nici pe ea, după mine, în cădere."

Liza l-a aşteptat toată ziua, înfiorată de plăcere. Pe urmă, inima i se strînse dureros. Fără să ştie de ce, se simţea plină de teamă şi de tristeţe. Aproape nici nu mai dorea venirea lui Alexandr. Cînd sosi însă ora obişnuită şi Alexandr nu veni,

nerăbdarea ei se transformă într-un dor chinuitor. Odată cu ultima rază a soarelui, îi pieri și cea din urmă nădejde. Și izbucni în lacrimi.

A doua zi, se învioră din nou. De dimineață se simți veselă, iar spre seară inima ei începu să se strîngă și s-o doară de teamă și deznădejde. Dar ei n-au venit.

Același lucru a treia și a patra zi. Speranța o trăgea însă mereu spre mal; decum se ivea în depărtare vreo barcă sau treceau pe mal două siluete, fremăta toată, copleșită de povara unei așteptări pline de bucurie. Cînd vedea însă că în barcă nu erau ei, că siluetele de pe mal nu erau ale lor, își lăsa capul în jos și deznădejdea punea și mai tare stăpînire pe sufletul ei... Peste o clipă, perfida speranță îi sugera iar vreo explicație mulțumitoare a întîrzierii și inima începea din nou să-i bată mai repede, în așteptare. Iar Alexandr, parcă dinadins, zăbovea mereu.

În sfîrșit, odată, în timp ce stătea la locul ei obișnuit, sub copac, aproape bolnavă și plină de deznădejde, auzi un fîșnet. Se întoarse și tresări de dulce spaimă: Alexandr, cu brațele încrucișate, se afla în fața ei.

Cu lacrimi de bucurie în ochi, Liza îi întinse mîinile și, multă vreme, nu-și putu regăsi cumpătul. El îi luă mîna și o privi cu nesaț, tot atît de tulburat ca și ea.

— Ai slăbit, — zise el încet. — Suferi?

Liza tresări.

— De cînd n-ai mai venit! — șopti ea.

— M-ai așteptat?

— Eu? — răspunse ea repede. — O, dacă ai ști!... — Sfîrși răspunsul printr-o strîngere de mînă.

— Am venit să-mi iau rămas bun de la dumneata, — șopti el și se opri, pîndind efectul.

Fata îi aruncă o privire de spaimă și de neîncredere.

— Nu-i adevărat, — zise ea.

— Ba da, e adevărat.

— Ascultă-mă! — începu ea deodată, aruncînd priviri sfioase în jurul ei. — Pentru dumnezeu, nu pleca, nu pleca! Am să-ți spun un secret... De aici, ne vede tata pe fereastră; vino la noi în grădină, în chioșc... dă înspre cîmp... Te conduc eu.

Se duseră. Alexandr nu-și lua ochii de la umerii ei, de la mijlocul ei subțire. Îl treceau fiori.

„Şi ce-i dacă am să mă duc acolo? — gîndea el, mergînd în urma ei. — Mă uit numai să văd cum e la ei în chioşc... M-a invitat şi tatăl ei. Pot să mă duc fără să mă ascund... căci sînt departe de orice ispită, zău. Sînt departe şi o voi dovedi. Am venit cu tot dinadinsul să-i spun că plec... cu toate că nu plec nicăieri. Nu, diavole! Pe mine, nu mă poţi duce în ispită." Dar iată că un drăcuşor ca acela care în fabula lui Krîlov [21], ieşind de după sobă, îi apare anahoretului, îi şopti la ureche: „De ce ai mai venit atunci să-i spui? Nu era nici o nevoie. Dacă n-ai fi venit, peste vreo două săptămîni te-ar fi uitat..."

Lui Alexandr i se părea însă că procedează foarte cavalereşte, că face o faptă eroică, încercînd să înfrunte ispita în luptă dreaptă. Cel dintîi trofeu al victoriei repurtate asupra lui însuşi fu o sărutare răpită Lizei. Apoi o cuprinse de mijloc, spunînd că nu pleacă nicăieri, că a născocit acest lucru pentru a o pune la încercare şi ca să afle dacă ţine la el. În cele din urmă, spre a desăvîrşi victoria, îi făgădui că va veni şi a doua zi în chioşc, la aceeaşi oră. În drum spre casă, îşi analiză fapta şi, rînd pe rînd, îl trecură fiori calzi şi reci. Îngheţă de spaimă şi nu putea să înţeleagă ce e cu el. Pînă la urmă, se hotărî să nu se ducă a doua zi, dar... fu acolo chiar înainte de ora hotărîtă.

Aceasta se petrecea în august. Începuse să se întunece. Alexandr făgăduise să vină la nouă, dar veni la opt, singur şi fără undiţă. Se strecură ca un hoţ spre chioşc, aruncînd priviri îngrijorate în jurul lui şi, din cînd în cînd, luînd-o chiar la fugă. Dar i-o luase înainte altcineva, care intrase în chioşc gîfîind, de asemenea foarte grăbit, şi se aşezase pe canapea, într-un colţ întunecos.

Alexandr avea senzaţia că e pîndit. Deschise încetişor uşa şi se apropie de canapea în vîrful degetelor, grozav de emoţionat, apoi apucă încet o mînă... Era a tatălui Lizei! Alexandr tresări, se dădu înapoi, voi să fugă, dar bătrînul îl prinse de pulpana hainei şi-l sili să se aşeze lîngă el pe canapea.

— Cum de ai ajuns aici, tăicuţă? — întrebă el.

— Am venit... după peşte... — îngăimă Alexandr abia mişcîndu-şi buzele. Îi clănţăneau dinţii. Bătrînul nu era un om fioros, dar pe Alexandr îl scuturau frigurile ca pe un hoţ prins asupra faptului.

— După pește! — repetă bătrînul batjocoritor. — Știi dumneata ce-nseamnă să pescuiești în apă tulbure? Demult te observ eu și, în sfîrșit, am văzut cine-mi ești. Pe Liza mea o cunosc din față: e bună și încrezătoare, iar dumneata — dumneata ești un escroc primejdios...

Alexandr dădu să se scoale, dar bătrînul îl reținu de mînă:

— Nu te supăra, drăguțule. Te-ai prefăcut că ești nenorocit, ai evitat-o înadins pe Liza, ai atras-o, te-ai convins că te iubește — și ai vrut să profiți... E frumos? Cum să te calific?

— Jur pe onoarea mea că nu prevedeam consecințele... — spuse Alexandr pe un ton de adîncă convingere. — N-am vrut..

Cîteva clipe, bătrînul tăcu.

— Poate fi și altfel, — zise el. — Poate că n-ai făcut-o din dragoste, ci așa, neavînd ce face. Ai scos-o din minți pe biata fetiță, fără să știi singur ce-o să iasă din asta. Dacă se prinde, bine; dacă nu, nu face nimic. La Petersburg sînt mulți crai de-aceștia... Dar știi dumneata cum se procedează cu ei?

Alexandr nu îndrăznea să-și ridice ochii din pămînt. N-avea curajul să se justifice.

— La început, am avut o părere mai bună despre dumneata. Dar m-am înșelat. Tare m-am înșelat! Ia te uită cît de bine făceai pe sfîntul! Mulțumesc lui dumnezeu că am prins de veste la timp... Ascultă-mă! N-avem vreme de pierdut. Te pomenești că prostuța de fie-mea vine acuși la întîlnire. Aseară, v-am pîndit pe amîndoi. Nu trebuie să ne vadă împreună; dumneata să pleci și, firește, să nu te mai întorci niciodată. Ea va crede că ai înșelat-o și aceasta-i va servi drept învățătură de minte. Dar, bagă de seamă, pe aici să nu mai calci niciodată! Să-ți găsești alt loc pentru pescuit, că de nu... am să te primesc cam urît... Norocul dumitale e că Liza mai poate să se uite deschis în ochii mei. Toată ziua am urmărit-o... căci, altminteri, nu mai ieșeai de aici așa cum ai intrat. Adio!

Alexandr voi să răspundă ceva, dar bătrînul deschise ușa și aproape îl îmbrînci afară.

Alexandr plecă. În ce stare de spirit se afla, să judece cititorul singur, dacă nu-i va fi rușine să se transpună, pentru o clipă, în locul eroului. Lacrimile țîșniră din ochii lui; erau lacrimi de rușine, de mînie îndreptată împotriva lui însuși, de deznădejde...

— Pentru ce să mai trăiesc? — rostea el cu glas tare. — Cît de dezgustătoare, cît de îngrozitoare e viața! Iar eu, eu... Nu! Dacă n-am găsit în mine destulă tărie ca să rezist tentației... voi găsi tăria necesară pentru a curma această existență rușinoasă, inutilă...

Se îndreptă cu pași repezi spre rîu. Rîul era negru. Peste valurile lui treceau umbre lungi, fantastice, hidoase. În locul unde se afla Alexandr, apa nu era adîncă.

— Aici nu poți nici măcar să mori! — își zise el cu dispreț și se duse pe podul care se afla la vreo sută de pași mai departe. Se propti cu coatele de balustradă la mijlocul podului și începu să privească țintă în apă. Își luă, în gînd, rămas bun de la viață, trimise un ultim adio mamei și binecuvîntări mătușii sale. O iertă pînă și pe Nadenka. Lacrimi de înduioșare îi curgeau șiroaie pe obraji... Își acoperi fața cu mîinile... Nu se știe ce ar fi făcut dacă, deodată, podul nu s-ar fi mișcat sub picioarele lui. Aruncă o privire în urmă. Doamne dumnezeule! Era pe marginea prăpastiei! În fața lui se căsca mormîntul: podul se desfăcuse de la jumătate și una din jumătăți se depărta... Treceau șlepurile; încă o clipă și-adio viață! Își adună cele din urmă puteri și făcu un salt... pe malul celălalt. Se opri în loc, își trase sufletul și duse mîna la inimă.

— Te-ai speriat, conașule? — îl întrebă paznicul.

— Cred și eu: era să cad în apă, — răspunse Alexandr cu glas tremurător.

— Doamne ferește! Se mai întîmplă și de-astea, — vorbi paznicul căscînd. — Așa a căzut, acu' doi ani, un om de la șlepuri.

Alexandr porni spre casă, ținîndu-și mîna pe inimă. Din timp în timp, arunca o privire îndărăt, spre rîu, spre podul desfăcut în două, tresărea, își întorcea repede capul și-și grăbea pasul.

Iar Liza se îmbrăca acum cît mai cochet, nu lua cu ea nici pe tatăl, nici pe dădaca ei și, în fiecare seară, stătea pînă tîrziu sub copacul obișnuit.

Începuse să se însereze devreme. Liza aștepta mereu, dar prietenii nu dădeau nici un semn de viață.

Veni toamna. Frunzele îngălbenite cădeau de pe copaci, acoperind malurile, verdeața pălise, iar rîul căpătă o nuanță plumburie. Cerul era veșnic cenușiu, bătea un vînt rece, burnița. Malurile și rîurile erau pustii. Pe maluri, nu se mai auzeau nici cîntece vesele, nici rîsete, nici glasuri sonore. Bărcile și

șlepurile nu mai treceau în sus și în jos pe rîu. În iarbă, nu mai zumzăia nici o gînganie, nici o pasăre nu mai ciripea în pomi ; doar ciorile și stăncuțele te întristau cu croncănitul lor. Nu se mai prindea nici pește.

Iar Liza aștepta mereu : avea absolută nevoie să vorbească cu Alexandr, să-i dezvăluie taina ei. Stătea mereu pe banca de sub pom, îmbrăcată cu o scurteică. Slăbise, ochii i se adînciseră ușor în orbite. Era îmbrobodită cu o basma. Așa o găsi odată tatăl ei.

— Ajunge, fetițo, nu mai sta aici ! — spuse el, încruntîndu-se și dîrdîind de frig. — Ai mîinile vinete, ai înghețat. Liza ! M-ai auzit ? Să mergem !

— Unde ?

— Acasă. Astăzi, ne mutăm la oraș.

— Pentru ce ? — întrebă ea mirată.

— Cum pentru ce ? A venit toamna. Numai noi am mai rămas aici.

— Doamne ! — șopti ea. — Aici are să fie frumos și iarna. Să rămînem.

— Ce idee ! Hai, fetițo, să mergem !

— Mai așteaptă puțin ! — îngînă ea cu voce rugătoare. — O să se întoarcă zilele frumoase.

— Ascultă-mă, — răspunse tatăl ei, bătînd-o ușor pe obraz și arătîndu-i spre locul unde pescuiau înainte cei doi prieteni. — Nu se vor mai întoarce...

— Nu se... nu se vor mai întoarce ? — repetă ea cu un glas în care era și întrebare și tristețe. Apoi întinse tatălui ei mîna și porni încet spre casă, cu capul plecat, întorcîndu-și din cînd în cînd privirile îndărăt.

Cît despre Aduev și Kosteakov — pescuiau de multă vreme pe undeva, departe de locul acela...

5

Încetul cu încetul, Alexandr reuși s-o uite atît pe Liza cît și scena neplăcută cu tatăl ei. Îi revenise liniștea, era chiar vesel. Rîdea adesea în hohote de glumele nesărate ale lui Kosteakov. Concepția de viață a acestui om îl făcea să rîdă. Făceau planuri să plece undeva, cît mai departe, să-și construiască

o cabană pe malul rîului, într-un loc cu peşte mult şi să trăiască acolo pînă la sfîrşitul zilelor lor. Sufletul lui Alexandr începuse să se afunde din nou în mîlul unor noţiuni strîmte şi al unei existenţe pur materiale. Dar soarta nu dormea şi Alexandr nu ajunse să fie înghiţit cu totul de acest mîl.

În toamnă, primi din partea mătuşii lui un bilet cu rugămintea stăruitoare de a o însoţi la un concert, întrucît unchiul lui nu se simţea prea bine. Venise în capitală un artist — o celebritate europeană.

— Să mă duc la concert? — se întrebă Alexandr cît se poate de neliniştit. — La concert, în mijlocul mulţimii? Acolo unde e atîta strălucire înşelătoare, atîta minciună şi prefăcătorie?... Nu, nu mă duc!

— Te pomeneşti că te mai şi costă vreo cinci ruble, — observă Kosteakov, care era de faţă.

— Biletul costă cincisprezece ruble, — îi răspunse Alexandr, — dar aş da cu plăcere şi cincizeci, numai să nu mă duc.

— Cincisprezece ruble! — exclamă Kosteakov gesticulînd. — Ia te uită, ce pungaşi! Afurisiţii... vin aici să ne înşele, să ne stoarcă de parale! Trîntori blestemaţi! Nu te duce, Alexandr Feodorici! Lasă-i în plata domnului! Înţeleg să fi fost vreun alt lucru: l-ai fi adus acasă, l-ai fi pus pe masă sau l-ai fi mîncat; pe cînd aşa, asculţi şi tu puţin acolo şi, gata socoteala, plăteşti cincisprezece ruble. Păi cu cincisprezece ruble poţi cumpăra un mînz!

— Uneori, ca să petreci o seară plăcută, plăteşti şi mai scump, — observă Alexandr.

— Să petreci o seară plăcută! Ştii ceva? Hai la baia de aburi! Să vezi ce bine petrecem acolo! Eu, ori de cîte ori mă plictisesc, acolo mă duc. Şi-i minunat: intri pe la ora şase, ieşi pe la douăsprezece. Te încălzeşti, îţi freci bine trupul, iar uneori faci chiar şi cîte o cunoştinţă plăcută. Vine cîte o faţă bisericească, cîte un negustor sau un ofiţer. Încep să vorbească despre negustorie sau, să zicem, despre sfîrşitul lumii... Nici nu-ţi mai vine să pleci acasă! Şi nici nu te costă mai mult ca şaizeci de copeici de om! Auzi colo! Să nu ştie el unde să-şi petreacă seara!

Alexandr se duse totuşi la concert. Oftînd, îşi scoase din dulap fracul făcut anul trecut, nepurtat demult, şi-şi puse mănuşi albe.

— Mănușile te-or fi costat vreo cinci ruble. Așa că face douăzeci de ruble în total, — socotea Kosteakov, care asista la toaleta lui Aduev. — Să arunci așa, pe gîrlă, douăzeci de ruble într-o singură seară! Mare minunăție!

Alexandr se dezobișnuise să se mai îmbrace ca lumea. Dimineața, se ducea la serviciu în uniforma lui comodă, iar seara purta cîte o haină veche sau paltonul. Nu se simțea bine în frac. Îl strîngea, simțea că-i lipsește ceva. Cravata de mătase îi ținea prea cald la gît.

Mătușă-sa îl primi amabil, plină de recunoștință pentru faptul că s-a hotărît, de dragul ei, să-și părăsească sihăstria. Nu-i pomeni însă nici un cuvînt despre felul lui de viață sau despre ocupațiile lui.

După ce găsi în sală un loc pentru Lizaveta Alexandrovna, Aduev se rezemă de o coloană, la adăpost în spatele unui meloman lat în umeri, și începu să se plictisească. Căscă pe furiș, acoperindu-și gura cu mîna, dar n-avu timp nici s-o închidă cînd se și auziră aplauze puternice salutînd intrarea artistului. Alexandr nu-l învrednici măcar cu o privire.

Orchestra atacă preludiul, apoi, după cîteva clipe, acordurile scăzură aproape pînă la tăcere. De ultimele sunete se aninară, abia auzit, altele, la început voioase, zglobii, amintind jocurile copilăriei: păreau glasuri vesele, zgomotoase, de copii. Apoi, sunetele se făcură mai pline și mai virile. Păreau să exprime nepăsarea tinerească, bărbăția, prisosul de viață și de puteri. Pe urmă, prinseră să curgă mai încet, mai domol, ca și cum ar fi redat o mărturisire duioasă de îndrăgostiți, o discuție intimă. Apoi, slăbind treptat, se contopiră într-o șoaptă pătimașă și tăcură deodată...

Nimeni nu îndrăznea să respire. Mulțimea de oameni din sală amuțise. În cele din urmă, din piepturile tuturor izbucni o exclamație de unanimă admirație, care se repetă, în șoaptă, în întreaga sală. Mulțimea începuse să se miște, dar deodată păru că sunetele se trezesc din nou. Pîrșvălite ca un șuvoi, se revărsară într-un crescendo, apoi se sparseră în mii de cascade și prinseră a sălta, îmbulzindu-se, copleșindu-se unele pe altele. Tunau în ele imputări de gelozie, clocoteau patimi; urechea nu mai prididea să le prindă — și, deodată, totul se curmă, ca și cum instrumentul s-ar fi dovedit neputincios, ca și cum i-ar fi pierit glasul. De sub arcuș ieșea acum cînd un geamăt scurt și înăbușit, cînd sunete tînguitoare de implorare — și

totul se sfîrşi printr-un suspin prelung şi dureros. Sunetele acestea îţi frîngeau inima ; părea că în ele cîntă dragostea dezamăgită şi dorul nesfîrşit ; răsunau toate suferinţele, toată durerea sufletului omenesc.

Alexandr era în prada unei mari emoţii. Ridicîndu-şi capul, aruncă o privire împăienjenită de lacrimi peste umărul vecinului lui. Un neamţ uscăţiv, plecat asupra instrumentului său, stătea în faţa mulţimii şi o stăpînea cu puterea lui. Sfîrşind cîntecul, îşi şterse nepăsător mîinile şi fruntea cu o batistă. În sală izbucniră adevărate urlete de entuziasm şi aplauze furtunoase. Deodată, artistul se înclină şi el, la rîndul lui, în faţa mulţimii şi începu să se ploconească umil şi să mulţumească.

„Şi el se pleacă în faţa mulţimii — gîndea Alexandr, uitîndu-se cu sfială la hidra aceasta cu mii de capete — el, omul care e infinit mai presus de ea !..."

Artistul ridică arcuşul şi, într-o clipă, totul amuţi din nou. Mulţimea răscolită se contopi iar într-un singur trup nemişcat. Sunete măreţe şi solemne, altfel decît cele dintîi, începură să curgă. La auzul lor, spatele ascultătorului se îndrepta, fruntea i se înălţa, nasul parcă se sumeţea : trezeau în inimă mîndrie, răscoleau visuri de glorie. Orchestra răspunse în surdină ; ai fi zis că e un murmur depărtat, ecoul acelei glorii în mulţime...

Alexandr păli şi-şi lăsă capul în jos. Sunetele acestea parcă-i vorbeau despre trecutul lui, despre viaţa lui plină de dureri şi dezamăgiri.

— Uită-te puţin la tînărul acela ce mutră face ! — vorbi cineva, arătînd spre Alexandr. — Nu înţeleg cum poţi să te dai astfel în spectacol. Eu l-am auzit şi pe Paganini, dar nici măcar n-am clipit.

Alexandr blestema atît invitaţia Lizavetei Alexandrovna cît şi pe artist, dar mai cu seamă soarta lui, care nu-i îngăduia o clipă de uitare.

„Ce vrea de la mine ? Pentru ce ? Care îi e scopul ? De ce să-mi amintească netrebnicia mea, zădărnicia celor ce au fost, a unui trecut ce nu se mai întoarce ?"

După ce o conduse acasă pe mătuşă-sa, vru să plece, dar ea îl apucă de mînă.

— Se poate să nu intri o clipă la noi ? — îl întrebă cu dojană în glas.

— Nu vreau.

— De ce?

— E tîrziu. Am să viu altă dată.

— Mă refuzi tocmai pe mine?

— Pe dumneata, mai mult ca pe oricine.

— Ce vrei să spui?

— Ar fi prea lung să-ți explic. La revedere.

— Numai o jumătate de oră, Alexandr, m-auzi? Nu-ți cer mai mult. Dacă mă refuzi, înseamnă că niciodată n-ai avut față de mine nici un pic de prietenie.

Il rugă cu atîta foc, atît de convingător, încît Alexandr n-a mai putut s-o refuze și, cu capul plecat, o urmă. Piotr Ivanîci era în biroul lui.

— Oare nu merit eu decît dispreț din partea dumitale, Alexandr? — întrebă Lizaveta Alexandrovna, după ce-l instală lîngă cămin.

— Te înșeli. Nu e dispreț, — răpunse el.

— Atunci ce-i? Cum să-i zic? Ți-am scris de cîteva ori, te-am chemat la noi. N-ai venit, iar în cele din urmă, nici n-ai mai răspuns la scrisori.

— Nu e dispreț...

— Atunci ce-i?

— S-o lăsăm... — zise Alexandr și suspină. — La revedere, ma tante.

— Mai stai puțin! Ce ți-am făcut? Ce-i cu dumneata, Alexandr? De ce ești așa de indiferent față de tot și de toate, de ce nu te mai duci nicăieri, de ce trăiești între oameni care nu sînt de seama dumitale?

— Așa, ma tante. Îmi place felul acesta de viață: e atît de liniștit. Îmi prieste...

— Îți prieste? Găsești hrana necesară minții și sufletului într-o asemenea viață, în tovărășia unor asemenea oameni?

Alexandr dădu afirmativ din cap.

— Te prefaci, Alexandr. Ești foarte mîhnit de ceva, dar n-o mărturisești. Înainte vreme, găseai cui să împărtășești durerea dumitale. Știai că vei găsi oricînd mîngîiere sau, cel puțin, simpatie. Oare acum nu mai ai pe nimeni?

— Pe nimeni.

— Nu mai ai încredere în nimeni?

— În nimeni.

— Nu te gîndești din cînd în cînd la mama dumitale... la dragostea ei pentru dumneata, la alintările ei?... Nu ți-a tre-

cut niciodată prin minte că poate şi aici te iubeşte cineva, dacă nu tot atît cît ea, dar cel puţin ca o soră — ba încă şi mai mult, ca un adevărat prieten?

— La revedere, ma tante! — repetă el.

— La revedere, Alexandr. Nu te mai reţin, — răspunse mătuşă-sa, cu lacrimi în ochi.

Alexandr îşi luă pălăria, dar o puse la loc şi o privi pe Lizaveta Alexandrovna.

— Nu, nu pot fugi de dumneata: n-am putere! — zise el. — Ce faci din mine?

— Fii din nou Alexandr cel de altădată, măcar pentru o clipă. Deschide-ţi sufletul, împărtăşeşte-mi tot...

— Da. Cînd mă aflu în faţa dumitale, nu pot să tac; îţi voi spune tot ce am pe suflet, — răspunse el. — Mă-ntrebi de ce mă ascund de oameni, de ce sînt indiferent faţă de toţi şi de toate, de ce nu vreau să te mai văd nici pe dumneata?... De ce? Află că mi s-a urît demult cu viaţa şi că mi-am ales înadins un fel de existenţă în care s-o simt mai puţin. Nu doresc şi nu caut nimic decît liniştea, amorţirea sufletului. Am cunoscut toată deşertăciunea, toată nimicnicia vieţii şi o disprefuiesc profund. Cel ce-a trăit gîndind, la urmă scîrbit de oameni e şi-nvins[32]. Mi s-a urît cu toate: cu munca şi cu zbuciumul, ca şi cu grijile şi petrecerile. Nu vreau să tind spre nimic, nu caut nimic. N-am nici un ţel în faţa mea, căci orice lucru te-ar atrage, îndată ce-l atingi, vezi că ai urmărit o himeră. Pentru mine nu mai există bucurii; mă lasă cu desăvîrşire rece. În lumea intelectuală, alături de oameni, simt cu mai multă putere neajunsurile vieţii iar în singurătate, departe de mulţime, am ajuns la un grad de nesimţire atît de mare, încît, orice s-ar întîmpla, în toropeala aceea nu mai dau atenţie nici oamenilor, nici mie însumi. Nu fac nimic, nu văd nici faptele altora, nici pe ale mele. Şi astfel, sînt liniştit... Nu-mi pasă de nimic: fericirea nu poate exista, iar nenorocirea nu mă mai poate atinge...

— E îngrozitor, Alexandr! La vîrsta dumitale, o asemenea indiferenţă faţă de toate...

— De ce te miri, ma tante? Ieşi pentru o clipă din lumea îngustă în care eşti închisă, priveşte oamenii şi viaţa — ce reprezintă oare? Ceea ce ieri a fost mare, azi nu mai e nimic. Ceea ce ai dorit ieri, nu mai doreşti astăzi. Prietenul de ieri ţi-e duşman astăzi. Merită oare să te zbaţi pentru ceva, să

iubești, să te legi sufletește de cineva, să te certi și să te împaci — într-un cuvînt, să trăiești? Nu e oare mai bine să dormi — cu mintea și cu inima? Tocmai de aceea dorm și eu, de aceea nici nu mă duc nicăieri, cu atît mai puțin la dumneata... Adormisem de-a binelea. Dar dumneata îmi trezești mintea și sufletul și le împingi din nou în vîltoare. Dacă vrei să mă vezi iarăși vesel, sănătos și în viață sau — și mai mult — fericit, după concepția unchiului meu, atunci lasă-mă acolo unde mă găsesc acum. Lasă toate frămîntările acestea să se mai liniștească, visurile să se domolească, mintea să amorțească de tot, inima să se împietrească, ochii să uite lacrimile, iar buzele — zîmbetul și atunci, peste un an sau doi, voi veni la dumneata, gata de orice încercare. Atunci nu mă vei mai putea trezi, oricîtă osteneală ți-ai da... Pe cînd acum...

Făcu un gest de deznădejde...

— Uită-te, Alexandr, — îi curmă vorba mătușă-sa, — fără să vrei, te-ai și schimbat într-o clipă, ai lacrimi în ochi. Ești tot cel de odinioară! Nu te mai preface deci, nu pune stavilă sentimentului; lasă-l să se exteriorizeze...

— Pentru ce? N-o să mă simt mai bine. Cel mult, mă voi chinui din nou. Seara de astăzi m-a nimicit în ochii mei. Am înțeles foarte bine că n-am dreptul să învinuiesc pe nimeni de tristețea mea. Singur mi-am distrus viața. Am visat glorie, dumnezeu știe de ce și mi-am neglijat munca. Mi-am stricat modesta mea chemare și acum nu mai pot schimba trecutul. E prea tîrziu! Am fugit de mulțime, am disprețuit-o. Dar neamțul acesta, cu sufletul lui adînc și puternic, cu firea lui poetică, nu se leapădă de lume și nu fuge de mulțime: se mîndrește cu aplauzele ei. A înțeles că este o verigă neînsemnată în lanțul nesfîrșit al omenirii; cunoaște tot ce cunosc și eu. Cunoaște suferința. L-ai auzit cum și-a povestit, prin sunete, întreaga viață: bucuriile și amarul, fericirea și durerea sufletului? Le înțelege. Cît de mic m-am simțit astăzi, un nimic în propriii mei ochi, cu toate durerile și suferințele mele!... El a trezit în mine amara conștiință că sînt și mîndru, și neputincios... O, de ce m-ai chemat? La revedere! Lasă-mă să plec.

— Dar cu ce ți-am greșit eu, Alexandr? Am putut eu oare să trezesc în dumneata un sentiment de amărăciune? Tocmai eu?

— Aici e toată nenorocirea! Fața dumitale blîndă, înge-

rească, ma tante, vorba bună, strîngerea prietenească de mînă, toate acestea mă tulbură şi mă înduioşează. Vreau din nou să plîng, să trăiesc, să su'ăr... pentru ce?

— Cum, pentru ce? Rămîi mereu cu noi. Şi dacă mă socoţi cîtuşi de puţin demnă de prietenia dumitale, atunci vei putea găsi mîngîiere şi la altă femeie. Nu numai eu sînt aşa cum sînt... Vei fi apreciat desigur.

— Şi dumneata crezi că asta mă va mîngîia? Mă voi putea oare încrede în această înduioşare de o clipă? Dumneata eşti cu adevărat femeie, în cel mai nobil înţeles al cuvîntului. Ai fost creată pentru bucuria, pentru fericirea unui bărbat. Dar poţi spera în fericirea asta? Poţi jura că este durabilă, că — azi sau mîine — destinul nu va întoarce pe dos această viaţă fericită? Tocmai aici e întrebarea! Poţi oare să te încrezi în ceva sau în cineva şi chiar în tine însuţi? N-ar fi mai bine să trăieşti fără nici un fel de emoţii sau speranţe, să nu te aştepţi la nimic, să nu cauţi bucurii şi, deci, să nu plîngi pentru nici o pierdere?...

— De soartă nu poţi fugi, Alexandr: te va urmări pretutindeni. Chiar şi acolo unde eşti acum...

— Da, ai dreptate. Numai că, acolo, soarta nu prea are pe socoteala cui să se distreze. Mai curînd mă distrez eu pe socoteala ei: o dată îţi scapă un peşte din undiţă tocmai cînd întinzi mîna ca să-l prinzi; altă dată, cînd ţi-ai pus în gînd să faci o plimbare pe cîmp, începe să plouă, iar cînd vremea e frumoasă, nu mai vrei tu să te duci... Ei bine, e caraghios...

Lizaveta Alexandrovna nu mai ştia ce să răspundă.

— Ai să te însori... Ai să iubeşti, — murmură ea şoväind.

— Să mă însor? Asta mi-ar mai lipsi! Crezi dumneata că am să-mi încredinţez fericirea unei femei, chiar dacă aş iubi-o, ceea ce e de asemenea cu neputinţă? Sau, poate, crezi că aş încerca să fac fericită vreo femeie? Nu. Sînt convins că ne vom înşela unul pe altul, că ne vom înşela singuri. Unchiul Piotr Ivanîci şi experienţa m-au învăţat...

— Piotr Ivanîci! Da, are o mare parte de vină, — rosti oftînd Lizaveta Alexandrovna. — Dar dumneata aveai dreptul să nu-l asculţi şi ai fi fost fericit în căsnicie...

— La ţară, da, desigur. Dar acum... Nu, ma tante, căsnicia nu-i pentru mine. Dacă aş înceta să iubesc, eu n-aş mai putea să mă prefac — şi deci nu m-aş mai simţi fericit. N-aş putea de asemenea să nu bag de seamă dacă nevastă-mea s-ar pre-

face. Aşadar, amîndoi ne-am preface, aşa cum vă prefaceţi... de pildă, dumneata şi unchiul...

— Noi? — întrebă Lizaveta Alexandrovna cu uimire şi spaimă.

— Da, dumneavoastră! Spune-mi, eşti fericită aşa cum ai visat?

— Nu, nu cum am visat... Sînt totuşi fericită. Altfel decît am visat, ce-i drept, dar sînt totuşi fericită şi, poate, în chip mai înţelept, chiar mai fericită... Nu e totuna? — răspunse Lizaveta Alexandrovna tulburată. — Dar şi dumneata...

— Mai înţelept! Vai, ma tante, vorbele acestea nu-s ale dumitale, miroase a filozofie de-a unchiului! Cunosc eu acest soi de fericire, după regulile lui; o fi ea poate mai înţeleaptă — dar mai mare?... Pentru el, orice înseamnă fericire. Nenorocire nu există. Dar lasă-l în plata domnului! Nu! Mi-am încheiat socotelile cu viaţa. Sînt obosit, nu mai vreau să trăiesc...

Tăcură amîndoi. Alexandr se tot uita la pălărie, iar mătuşă-sa se gîndea cum ar putea să-l mai oprească.

— Dar talentul? — întrebă ea brusc.

— O, ma tante, mai şi rîzi de mine! Ai uitat proverbul rusesc: pe cel căzut, nu-l mai lovi. N-am talent, nici un pic. Am oarecare sensibilitate, am avut înflăcărare tinerească; mi-am luat visurile drept putere de creaţie şi am creat. De curînd, am dat peste unele din vechile mele păcate. Am citit şi mi-a venit să rîd singur. Unchiul a avut dreptate cînd m-a silit să ard tot ce am scris. O, dacă aş putea să întorc trecutul! Altfel l-aş folosi!

— Nu te lăsa pradă dezamăgirii! Fiecăruia din noi îi e dat să poarte o cruce...

— Cui i s-a dat o cruce? — întrebă Piotr Ivanîci, intrînd în odaie. — Bună ziua, Alexandr! De tine era vorba? Ai fost decorat?

Piotr Ivanîci mergea adus din spate şi abia mişca picioarele.

— Nu e vorba de crucea la care te gîndeşti tu, — îl lămuri Lizaveta Alexandrovna; — vorbesc de crucea cea grea pe care o poartă Alexandr...

— O poartă? — întrebă Piotr Ivanîci, lăsîndu-se cu cea mai mare băgare de seamă în fotoliu. — Of, ce durere grozavă! Ce pedeapsă a lui dumnezeu!

Lizaveta Alexandrovna îl ajută să se instaleze, îi așeză o pernă la spate și-i împinse sub picioare un scăunel.

— Ce ai, unchiule? — întrebă Alexandr.

— După cîte vezi, îmi port și eu crucea. Aoleu, șalele! Asta zic și eu că-i cruce: am muncit pînă am căpătat-o. Of, doamne!

— Cine te pune să stai atît de mult pe loc? Știi doar ce climă avem aici, — zise Lizaveta Alexandrovna. — Doctorul ți-a prescris să umbli mai mult, iar tu nu asculți: dimineața scrii, iar seara joci cărți.

— Dar ce să fac? Să umblu gură-cască pe străzi și să-mi pierd timpul?

— Iată, ți-ai și primit pedeapsa.

— Aici nu poți scăpa de boala asta, dacă vrei să te ții de treburi. Arată-mi un om pe care să nu-l doară șalele! S-ar putea spune că e aproape un semn de distincție pentru orice om de afaceri... Aoleu! Nici nu pot să mă îndrept. Iar tu, Alexandr, ce mai faci?

— Ce făceam și înainte.

— Aha! Ei, atunci cu siguranță că nu riști să te apuce durerile de șale. E extraordinar băiatul ăsta!

— De ce te miri? Nu ești și tu oarecum vinovat că a ajuns cum îl vezi?... — zise Lizaveta Alexandrovna.

— Eu? Dar știi că-mi placi! Eu l-am învățat să nu facă nimic?

— Chiar așa, unchiule, n-ai de ce să te miri, — adăugă și Alexandr. — Dumneata ai ajutat mult împrejurărilor să facă din mine ceea ce vezi acum; dar nu te învinovățesc. Singur sînt de vină că n-am știut sau, mai degrabă, n-am putut să profit cum trebuie de lecțiile dumitale, din pricină că n-am fost pregătit pentru ele. Poate că dumneata ești în parte de vină, fiindcă mi-ai înțeles de la început firea și totuși ai încercat s-o transformi. In calitatea dumitale de om cu experiență, ar fi trebuit să vezi că nu era cu putință... Ai provocat în mine ciocnirea a două concepții de viață diferite, dar nu te-ai priceput să le împaci. Și care a fost rezultatul? Tot ce aveam în mine s-a prefăcut în îndoială, într-un fel de haos.

— Aoleu, șalele! — gemu Piotr Ivanîci. — Un haos? Exact. Am vrut să fac ceva din haosul acesta.

— Da! Și ce-ai făcut? Mi-ai înfățișat viața în toată goliciunea ei respingătoare — și asta la o vîrstă cînd ar fi trebuit să nu-i văd decît părțile luminoase.

— Cu alte cuvinte, am încercat să-ți arăt viața așa cum este, ca să nu-ți bagi în cap lucruri care nu există. Nu pot să uit cît de naiv erai cînd ai venit de la țară; trebuia să te previn că aici nu poți rămîne așa cum erai. Te-am ferit poate de multe prostii și greșeli; de n-aș fi fost eu, făceai mult mai multe.

— Se prea poate. Un singur lucru l-ai scăpat din vedere, unchiule: fericirea. Ai uitat că omul e fericit prin rătăcirile, prin visurile și prin nădejdile lui. Realitatea nu te face fericit...

— Ce aiureală! Părerea asta ai adus-o de-a dreptul de la fruntariile Asiei; în Europa, demult nu mai crede nimeni în de-alde acestea. Visurile, jucăriile, minciuna — sînt bune pentru femei și copii; un bărbat trebuie să vadă lucrurile așa cum sînt. După părerea ta, e mai rău să vezi limpede decît să te înșeli?

— Da, unchiule, orice-ai spune, fericirea e făcută din iluzii, speranțe, încredere în oameni și în tine însuți, apoi din dragoste și din prietenie... Iar dumneata mi-ai tot repetat că iubirea e un fleac, un sentiment de nimic, că e ușor și mult mai bine să trăiești fără iubire; că nu e mare merit să iubești cu patimă și că, prin aceasta, nu te ridici prea mult deasupra unui animal...

— Dar adu-ți puțin aminte în ce fel voiai să iubești. Făceai versuri proaste, vorbeai o limbă extravagantă, încît ai plictisit-o de moarte pe fata aceea... Grunia, nu? Crezi că așa se cucerește o femeie?

— Dar cum? — îl întrebă cu răceală Lizaveta Alexandrovna.

— Aoleu, ce tare mă înjunghie în șale! — gemu Piotr Ivanîci.

— Pe urmă, ai repetat mereu, — mai zise Alexandr, — că nu există afecțiune profundă, afinitate sufletească, ci numai obișnuință...

Lizaveta Alexandrovna își privi bărbatul în tăcere și cu înțeles.

— Adică, să vezi, ți-am spus-o așa... ca să... asta... ca să... Vai, vai, șalele!

— Și ai spus toate acestea, — urmă Alexandr, — unui băiat de douăzeci de ani, pentru care dragostea este totul, a cărui activitate, ale cărui scopuri se concentrează în jurul acestui sentiment, care crede că prin el poate să se mîntuiască sau să piară.

— Parcă te-ai fi născut acum două sute de ani! — bombăni Piotr Ivanîci. — Ar fi trebuit să trăieşti pe vremea lui Mazăre-Împărat.

— Mi-ai tălmăcit întreaga teorie a dragostei, cu toate trădările, înşelăciunile şi dezamăgirile ei... Pentru ce? Am aflat tot înainte de a fi început să iubesc. Iar în timp ce iubeam, analizam dragostea, aşa cum studentul disecă un cadavru sub îndrumarea profesorului şi, în loc de frumuseţea formelor, vede numai muşchi şi nervi...

— Totuşi, îmi amintesc că asta nu te-a împiedicat să-ţi pierzi capul după aceea... cum îi zicea? Daşenka, parcă?

— Da. Dar dumneata nu mi-ai îngăduit să mă amăgesc. Aş fi văzut în trădarea Nadenkăi numai o întîmplare nefericită. Şi aş fi aşteptat pînă cînd n-aş mai fi avut nevoie de iubire. Dar dumneata ai şi venit cu teoria şi mi-ai demonstrat că aceasta este o regulă generală, aşa încît, la douăzeci şi cinci de ani, am pierdut încrederea în fericire şi în viaţă, am îmbătrînit sufleteşte. Ai negat prietenia, numind-o şi pe ea obişnuinţă. Ai spus, probabil în glumă, că eşti prietenul meu cel mai bun — poate tocmai pentru că ai dovedit că nu există prietenie.

Piotr Ivanîci asculta, frecîndu-şi şalele cu o mînă. Răspundea cu nepăsare ca un om care, cu un singur cuvînt, ar putea să nimicească toate învinuirile ce i se aduc.

— Şi prietenia o înţelegeai tot atît de bine, — zise el. — Ai fi vrut ca prietenul tău să joace aceeaşi comedie pe care, după cît se spune, au jucat-o în vechime nătîngii aceia doi... cum le zice? Din care unul a rămas ostatec, în timp ce prietenul său s-a dus să şi-i vadă pe ai lui... Dacă toată lumea ar face la fel, pămîntul s-ar transforma într-un balamuc.

— Mi-au fost dragi oamenii, — urmă Alexandr; — credeam în virtuţile lor, vedeam în ei nişte fraţi, îmi întinsesem braţele spre ei cu toată căldura...

— Cu desăvîrşire de prisos. Îmi mai aduc aminte de îmbrăţişările tale, — îi tăie vorba Piotr Ivanîci; — pe atunci mă plictiseai destul cu ele şi pe mine.

— Iar dumneata mi-ai arătat valoarea oamenilor. În loc să-mi călăuzeşti inima spre afecţiuni, m-ai învăţat să nu mai simt nimic, ci să analizez, să studiez oamenii şi să mă feresc de ei. I-am studiat de aproape — şi nu i-am mai iubit.

— Cine putea să se aştepte la asta? Ce pornit eşti! Şi eu care credeam că, datorită acestui lucru, ai să devii mai îngăduitor faţă de ei. Uite, vezi, eu îi cunosc, dar nu-i urăsc...

— Putem spune atunci că-i iubeşti? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— M-am obişnuit... cu ei.

— Te-ai obişnuit, — repetă ea monoton.

— Şi el s-ar fi obişnuit, — răspunse Piotr Ivanîci. — Dar, din păcate, a fost dinainte — încă de la ţară — prea tare stricat de mătuşă-sa şi de florile cele galbene. De aceea se şi dezvoltă atît de greu acum.

— Am crezut în mine însumi, — reluă Alexandr, — iar dumneata mi-ai arătat că sînt mai prejos decît alţii şi atunci am început să mă urăsc.

— Dacă te-ai fi cercetat mai de aproape şi cu sînge rece, ai fi văzut că nu eşti nici mai bun, nici mai rău decît alţii. Tocmai asta am şi aşteptat de la tine. Atunci nu te-ai fi apucat să urăşti nici pe alţii, nici pe tine însuţi, ai fi suportat prostiile omeneşti cu mai multă indiferenţă şi ai fi fost mai atent faţă de ale tale. Uite, vezi, eu ştiu cîte parale fac. Ştiu că nu sînt prea grozav ca om — totuşi, mărturisesc că-mi sînt cît se poate de drag.

— A, acum vorbeşti de dragoste, nu de obişnuinţă, — observă cu răceală Lizaveta Alexandrovna.

— Aoleu, şalele! — se porni din nou Piotr Ivanîci.

— În sfîrşit, printr-o singură lovitură, fără milă, fără nici o pregătire, ai nimicit cel mai frumos vis al meu. Am crezut că port în mine o scînteie de talent poetic. Mi-ai dovedit cu multă cruzime că nu sînt făcut pentru a fi slujitorul frumosului. Mi-ai scos acest ghimpe din inimă şi m-a durut şi mi-ai oferit o muncă care mă dezgustă. Fără dumneata, aş fi scris...

— Şi ai fi fost cunoscut publicului ca un scriitor fără talent, — îl întrerupse Piotr Ivanîci.

— Ce-mi pasă de public? De mine îmi pasă. Aş fi atribuit nereuşita mea răutăţii, invidiei, lipsei de bunăvoinţă din partea oamenilor; încet-încet m-aş fi deprins cu gîndul că nu trebuie să scriu şi m-aş fi apucat eu singur de altceva. Ce te mai miri atunci că, după ce-am cunoscut tot, m-am lăsat pradă deprimării?

— Ei, ce mai ai de spus acum? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Nici nu-mi vine să mai vorbesc. Ce să răspund la asemenea prostii? Desigur, eu sînt de vină că, venind încoace, ți-ai închipuit că pe aici se găsesc numai flori galbene, dragoste și prietenie, că unii oameni nu fac altceva decît să scrie versuri, iar alții să le asculte și doar din cînd în cînd — pentru variație — să se mai apuce și de proză? Ți-am demonstrat că orișiunde, dar mai ales aici, un om trebuie să lucreze, să lucreze mult, chiar pînă-l apucă durerile de șale. Că nu există flori galbene, dar, în schimb, există posturi însemnate, parale — și e cu mult mai bine! Iată ce am vrut să-ți demonstrez! Am tot nădăjduit că, pînă la urmă, ai să pricepi ce este viața, mai cu seamă în concepția actuală. Și ai înțeles-o! Dar deîndată ce ai văzut că sînt prea puține flori și versuri în ea, ți-ai și închipuit că viața este o vastă eroare, că tu ai constatat acest lucru și, deci, ai dreptul să te plictisești, în timp ce alții habar n-au și de aceea trăiesc fără griji. Hai, spune-mi și mie, de ce ești nemulțumit? Ce-ți lipsește? Un altul, în locul tău, și-ar fi binecuvîntat soarta. Nu s-a atins de tine nici sărăcia, nici boala, nici vreo altă durere reală. Ce-ți lipsește? Poate dragostea? Nu ți-ajunge că ai iubit de două ori și ai fost iubit. Ai fost înșelat, dar ai înșelat și tu. Am mai stabilit o dată că ai niște prieteni cum rar are omul: prieteni adevărați. Ce-i drept, nu s-ar arunca în apă și în foc pentru tine, nici de prea multe îmbrățișări nu sînt amatori. Dar toate acestea sînt numai prostii — înțelege și tu o dată! În schimb, poți găsi totdeauna un sfat, un ajutor, chiar și bani... Dacă nici asta nu se cheamă prietenie, atunci ce să mai zic? Odată și odată, ai să te însori și tu. Ai în fața ta o carieră; nu-ți rămîne decît să i te consacri și, împreună cu ea, va veni și averea. Să te iei după ceilalți în tot ce faci și soarta nu te va ocoli cu binefacerile ei; îți vei primi partea. E ridicul să-ți închipui că ești un om mare, un om deosebit, cînd n-ai fost plămădit astfel. Ei, spune-mi, ce te mai întristează?

— Nu te învinuiesc pe dumneata, unchiule. Dimpotrivă, știu să-ți prețuiesc intențiile și-ți mulțumesc din suflet pentru ele. Ce să facem însă, dacă nu și-au atins scopul? Dar nici dumneata să nu mă învinuiești pe mine. Nu ne-am înțeles unul pe altul, iată nenorocirea! Lucrurile care-ți plac și-ți pot fi de folos dumitale sau altora, nu-mi plac mie...

— Care-mi plac mie sau altora!... Dar nu-i drept ce spui, dragul meu! Crezi oare că eu sînt singurul om care gîndește și se

comportă așa cum te-am învățat să gîndești și să te comporți tu? Privește în jurul tău, privește cu băgare de seamă masa — mulțimea, cum o numești tu — dar nu acea mulțime de la țară; o să mai treacă mult timp pînă să ajungă și acolo aceste lucruri. Tu să privești mulțimea contemporană, civilizată, care gîndește și acționează. Întreabă-te: ce dorește ea oare, către ce năzuiește, cum judecă? Și ai să vezi că judecă întocmai așa cum te-am învățat eu pe tine. Lucrurile pe care le ceream de la tine nu le-am născocit eu.

— Dar cine? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Veacul nostru.

— Așadar, trebuie negreșit să urmăm tot ce-a născocit acest veac al tău? — întrebă ea. — Tot ce cuprinde el este adevărat și sfînt?

— Sfînt, negreșit! — întări Piotr Ivanîci.

— Cum așa? Să fie adevărat că trebuie să judeci mai mult decît să simți? Că nu se cuvine să-ți lași inima să vorbească, să înfrînezi orice avînt sufletesc? Că nu trebuie să te dedai la efuziuni sincere și nici să crezi în ele?

— Chiar așa, — zise Piotr Ivanîci.

— Să fie oare adevărat că trebuie să procedezi întotdeauna după o regulă, să te încrezi cît mai puțin în oameni, să nu te bizui pe nimic și să trăiești izolat?

— Chiar așa.

— Să fie oare literă de evanghelie afirmația că iubirea nu este lucrul cel mai de seamă în viață, că trebuie să ții mai mult la treburile tale decît la o ființă scumpă, să nu crezi în devotamentul nimănui, să socotești că orice dragoste trebuie să se sfîrșească prin nepăsare, trădare sau obișnuință? Că prietenia nu-i decît o obișnuință? Toate acestea să fie adevărate?

— Totdeauna au fost adevărate, — răspunse Piotr Ivanîci. — Numai că, înainte vreme, lumea nu voia să le creadă, iar astăzi au devenit adevăruri îndeobște cunoscute.

— Și să cercetezi, să calculezi și să chibzuiești orice, să nu-ți îngădui o uitare, o reverie, să nu te lași răpit de o amăgire, chiar dacă ți-ar aduce fericirea — și astea, tot literă de evanghelie să fie?

— Tot, — răspunse Piotr Ivanîci, — pentru că așa e înțelept.

— Să fie adevărat că trebuie să recurgi la rațiune, chiar și

în relațiile cu oamenii de care ești legat sufletește... de pildă, cu soția ta?...

— Niciodată pînă acum nu m-au durut atît de tare șalele... Aoleu! — gemu Piotr Ivanîci, răsucindu-se pe scaun.

— Aha, șalele! Șalele sînt de vină. Frumos veac, n-am ce zice!

— E foarte frumos, draga mea; nimic nu se face după toane. Pretutindeni, rațiune, cauză, experiență, evoluție — iar drept consecință — succesul. Toată lumea tinde spre perfecționare și spre mai bine.

— Se poate ca în cuvintele dumitale, unchiule, să fie și o doză de adevăr, — interveni Alexandr, — dar acest lucru nu mă consolează. Tot ce cunosc e în conformitate cu teoria dumitale, privesc lucrurile cu ochii dumitale, sînt un elev al școlii dumitale — și cu toate acestea, mi-e urît, mi-e greu, nu mai pot să trăiesc... De ce oare?

— Din pricina lipsei de obișnuință cu felul cel nou de viață. Nu ești singurul: mai sînt și alții, tot atît de înapoiați ca tine, care formează tagma martirilor. Sînt într-adevăr de plîns, dar ce-i de făcut? Nu se poate ca, din pricina unui pumn de oameni, să rămînă în urmă marea majoritate. La toate învinuirile pe care mi le-ai adus adineauri, — adăugă Piotr Ivanîci, după o clipă de gîndire, — n-am decît o singură justificare: îți mai aduci aminte că, atunci cînd ai venit aici pentru prima oară, după ce am vorbit cinci minute cu tine, te-am sfătuit să te întorci acasă, la țară? Nu m-ai ascultat. Așadar, de ce mă critici acum? Te-am prevenit că nu te vei putea obișnui cu ordinea de azi a lucrurilor, iar tu ți-ai pus speranța în îndrumarea mea și mi-ai cerut sfatul... Ai vorbit într-un stil înalt despre cuceririle noi ale minții, despre năzuințele omenirii... despre orientarea practică a secolului, și iată! Nu puteam să te dădăcesc de dimineață pînă seară; crezi că-mi ardea mie de așa ceva? Nici nu puteam să-ți acopăr noaptea gura cu o batistă — ca să nu-ți intre mușchii — nici să stau să te închin. Ți-am vorbit atunci serios, pentru că m-ai rugat s-o fac. Ce-a ieșit — nu mă mai privește. Nu mai ești copil și nici prost nu ești; judecă singur... În loc să-ți fi văzut de treabă, tu ba te văicăreai că te-a înșelat o fetișcană, ba plîngeai la gîndul că te-ai despărțit de prietenul tău, ba sufereai că sufletul ți-era pustiu sau, dimpotrivă, prea plin de emoții. Viață-i asta? Un adevărat chin. Uită-te puțin la tineretul de astăzi: ce băieți

strașnici! Cît de aprig clocotește în ei energia! Cît de activ le lucrează mintea! Știu să înlăture ușor și cu multă dibăcie toate fleacurile acestea care, în limba voastră învechită, se numesc frămîntări, suferințe... și dracu' mai știe ce!

— Ce ușor filozofezi tu! — zise Lizaveta Alexandrovna. — Și nu ți-e milă de Alexandr?

— Nu. Mi-ar fi fost milă de el dacă l-ar fi durut șalele. Că asta n-ar fi nici invenție, nici vis, nici poezie, ci durere adevărată... Aoleu!

— Învață-mă cel puțin acum, unchiule, ce să fac? Cum ai rezolva dumneata, cu inteligența dumitale, problema aceasta?

— Ce să faci?... Să te duci... la țară.

— La țară? — repetă Lizaveta Alexandrovna. — Cum vorbești, Piotr Ivanîci? Ce să facă el acolo?

— La țară! — repetă și Alexandr. Și amîndoi își îndreptară privirile spre Piotr Ivanîci.

— Da, la țară. Acolo o vei vedea pe maică-ta, o vei mîngîia. Singur ai spus că ești în căutarea unei vieți tihnite. Aici, totul te tulbură. Dar unde poți găsi trai mai tihnit ca acolo, lîngă lac, alături de mătușă-ta... Ascultă-mă, du-te acolo! Cine știe? Poate că ai să... Aoleu!

Își duse iar mîna la șale.

Peste vreo două săptămîni, Alexandr își dădu demisia și se duse să-și ia rămas bun de la unchiul său și de la mătușă-sa. Atît mătușa cît și Alexandr erau triști și tăcuți. Lizaveta Alexandrovna avea lacrimi în ochi. Piotr Ivanîci vorbea numai el.

— Nici carieră n-ai făcut, nici avere, — zise dînsul, clătinînd din cap. — Făcea oare să vii pentru asta? Ai făcut de rîs neamul Aduevilor.

— Ajunge, Piotr Ivanîci, — rosti Lizaveta Alexandrovna; — m-ai plictisit cu atîta carieră.

— Dar cum se poate, dragă, să nu facă nimic în opt ani de zile!

— La revedere, unchiule! — zise Alexandr. — Îți mulțumesc pentru toate, pentru toate...

— N-ai pentru ce. Umblă sănătos, Alexandr! Nu cumva ai nevoie de bani pentru drum?

— Nu, mulțumesc; cît am, îmi ajunge.

— Ce ți-e și cu băiatul acesta — niciodată n-ar lua un ban! Mă și supără. Infine, umblă sănătos!

— Şi nu-ţi pare rău că vă despărţiţi? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Hmm! — mormăi Piotr Ivanîci. — M-am... obişnuit cu el. Ţine minte, Alexandr, că ai un unchi şi un prieten, ai auzit? Dacă vei avea vreodată nevoie de o slujbă, de vreo ocupaţie sau de bani, adresează-mi-te mie fără nici o sfială: vei găsi oricînd la mine tot ce-ţi va trebui.

— Iar dacă vei avea nevoie de simpatie — adăugă Lizaveta Alexandrovna, — de o mîngîiere în clipele de durere, de o prietenie caldă şi trainică...

— Şi de efuziuni sincere, — se amestecă Piotr Ivanîci.

— ...Să-ţi aminteşti, — urmă Lizaveta Alexandrovna, — că ai pe lumea asta o mătuşă şi o prietenă.

— De acestea, draga mea, găseşte el destule şi la ţară. Are de toate acolo: şi flori, şi iubire, şi efuziuni, şi chiar o mătuşă.

Alexandr era mişcat şi nu putea să rostească nici un cuvînt. Luîndu-şi rămas bun de la unchiul său, dădu să-l îmbrăţişeze, deşi cu mai puţin foc decît cu opt ani mai înainte. Piotr Ivanîci nu-l îmbrăţişă. Îi apucă amîndouă mîinile şi le strînse, de astădată cu mai multă căldură decît acum opt ani. Pe Lizaveta Alexandrovna o podidiră lacrimile.

— Bogdaproste! Mi s-a luat o piatră de pe inimă! — exclamă Piotr Ivanîci după plecarea lui Alexandr. — Parcă m-au mai lăsat şi şalele!

— Dar ce ţi-a făcut băiatul? — îl întrebă, printre lacrimi, soţia lui.

— Ce mi-a făcut? E un adevărat chin cu el! Mai rău decît cu oamenii de la fabrică. Acelora, dacă-şi fac de cap, le tragi o bătaie bună; dar cu el ce poţi face?

Lizaveta Alexandrovna a plîns o zi întreagă, iar cînd Piotr Ivanîci a cerut masa, feciorul i-a răspuns că astăzi nu s-a gătit nimic, deoarece coniţa s-a încuiat în biroul ei şi nu l-a primit pe bucătar.

— Numai Alexandr e de vină! — mormăi Piotr Ivanîci. — Multe necazuri mi-a mai făcut!

Mai bombăni el ce mai bombăni, apoi se duse să ia masa la club.

În zorii zilei, diligenţa porni încet din oraş, ducînd pe Alexandr Feodorîci şi pe Evsei.

Scoţînd capul pe fereastra diligenţei, Alexandr se silea în fel şi chip să-şi creeze o stare de spirit melancolică şi, în cele din urmă, se descărcă printr-un monolog, rostit doar în gînd.

Treceau prin faţa coaforilor, a dentiştilor şi croitoreselor, prin faţa somptuoaselor case boiereşti. „Adio — spunea el, clătinînd din cap şi trăgîndu-şi părul rărit. — Adio, oraş al părului şi al dinţilor falşi, al imitaţiilor făcute din vată, al pălăriilor rotunde, cetate a îngîmfării politicoase, a sentimentelor artificiale, a forfotei lipsite de viaţă adevărată! Adio, splendid mormînt al emoţiilor sufleteşti adînci, puternice, duioase şi calde! Aici am trăit faţă în faţă cu viaţa modernă, dar am întors spatele naturii. Şi natura, la rîndul ei, mi-a întors spatele. Mi-am irosit puterile de viaţă şi am îmbătrînit la douăzeci şi nouă de ani. A fost însă un timp...

— ...Adio, adio, oraş,
Pe unde-am suferit... visat,
Şi inima mi-am îngropat. [33]

Vă deschid larg braţele, nesfîrşite ogoare, şi voua, păduri şi pajişti binecuvîntate ale patriei mele. Primiţi-mă în sînul vostru ca să renasc la viaţă şi să reînviez cu sufletul!"

Mai declamă poezia lui Puşkin: Barbarul pictor cu penelu-i leneş ş.a.m.d. Apoi îşi şterse ochii umeziţi de lacrimi şi se ghemui în fundul diligenţei.

6

Era o dimineaţă minunată. Lacul din Graci — cunoscut cititorului — abia dacă se încreţea în valuri mărunte. Strălucirea orbitoare a razelor de soare, care se răsfrîngeau în apă cu scîntei de diamante şi smaragde, te făcea să închizi ochii, fără să vrei. Mestecenii plîngători îşi scăldau crengile în lac, iar malurile erau pe alocuri acoperite cu rogoz, în care se ascundeau flori mari şi galbene, plutind pe frunze late. Prin dreptul soarelui, alergau din vreme în vreme nouraşi uşori. Atunci părea că astrul îşi întoarce faţa şi, pentru o clipă, lacul, crîngul, satul — toate se întunecau. Doar depărtările mai rămîneau scăldate în lumină. După ce norul trecea, oglinda

lacului strălucea din nou, iar peste ogoare părea că se revarsă aur.

Anna Pavlovna ieșise în balcon de la ora cinci dimineața. Ce a făcut-o oare să iasă atît de devreme: răsăritul soarelui, aerul răcoros sau cîntecul ciocîrliei? Nu. Nu-și mai lua ochii de la drumul care trecea prin crîng. Veni Agrafena să-i ceară cheile. Anna Pavlovna nici nu s-a uitat la ea și, fără să slăbească din ochi drumul, i le-a dat și nici n-a întrebat-o măcar pentru ce-i trebuie. Apoi veni bucătarul; i-a dat fel de fel de porunci tot așa, fără să se uite la el. Era a doua zi de cînd la conac se tot pregătea masa pentru zece persoane.

Anna Pavlovna rămase din nou singură. Deodată, ochii ei prinseră a străluci. Își adună în priviri toate puterile trupului și ale sufletului: pe drum, se zărise ceva negru. Se apropia, dar mult prea încet. Of! Era o căruță care cobora din deal. Anna Pavlovna se încruntă.

— Pe cine o mai fi aducînd necuratul! — bombăni ea. — Nu s-ar gîndi s-o ia ocol; fiește care vrea să treacă numai-decît pe aici.

Se lăsă din nou în fotoliu, foarte nemulțumită. Apoi iarăși își îndreptă privirea asupra crîngului, înfiorată de așteptare, fără să-și dea seama ce se petrece în jurul ei. Și ar fi avut ce privi: decorul începuse să se schimbe văzînd cu ochii. Aerul amiezii, încins de razele dogoritoare ale soarelui, se făcuse greu și înăbușitor. Apoi, soarele se ascunse. Se întunecă. Pădurea, satele din depărtare, iarba — toate căpătară o culoare spălăcită, prevestitoare de rele.

Anna Pavlovna se dezmetici și aruncă o privire spre cer. Doamne-dumnezeule! Dinspre apus, ca o dihanie vie, se trăgea o pată neagră și informă, cu reflexe arămii pe margini și înainta cu repeziciune spre sat și spre crîng, întinzînd înlături niște aripi uriașe. În natură, totul începu să tînjească. Vacile își lăsară capetele în jos. Caii dădeau din coadă, își umflau nările și sforăiau, scuturîndu-și coamele. Praful de sub copitele lor nu se mai ridica în sus, ci se împrăștia sub roți, greu ca nisipul. Norul se apropia amenințător. Din depărtare, se auzi în curînd un tunet.

Toată împrejurimea amuțise, așteptînd parcă ceva nemaipomenit. Unde se ascunseseră deodată păsările care zburau atît de voios și ciripeau în soare? Unde erau gîzele care zumzui-

seră cu felurite glasuri în iarbă? Se mistuiseră și amuțiseră toate. Pînă și lucrurile neînsuflețite păreau că se află sub povara aceleeași amenințătoare presimțiri. Copacii nu se mai legănau, nici nu-și atingeau între ei ramurile. Stăteau drepți și neclintiți. Doar cînd și cînd își aplecau lin vîrfurile unul către altul, șoptindu-și parcă la ureche că-i amenință o primejdie. Norul învăluise toată zarea, formînd un fel de boltă plumburie, de nepătruns. În sat, toată lumea se grăbea să ajungă acasă. O clipă domni tăcerea totală și gravă. Dar iată că din pădure, ca un sol, porni o suflare de vînt care adie răcoare în obrazul drumețului, foșni printre frunze, trînti în treacăt ușile unei case, învolbură praful de pe uliță, apoi se domoli, pierzîndu-se în tufiș. În urma lui, se ridică un vînt mai puternic, împingînd încet pe drum un vîrtej de praf. Pătrunse în sat, rupse cîteva scînduri putrede dintr-un gard, smulse un acoperiș de paie de pe o casă, ridică în sus fustele unei țărănci care aducea apă și goni în lungul uliței găini și cocoși, cu cozile umflate.

Vîntul trecu. Tăcerea se lăsă din nou peste tot. Toată suflarea căuta în grabă adăpost. Doar berbecul cel prost nu presimțea nimic: stătea în mijlocul uliței rumegînd nepăsător și privea țintă în aceeași parte, fără să priceapă de ce s-o fi stîrnit zarva.

La fel de nepăsători ca și el, o pană și un fir de pai se rotiră pe drum, silindu-se să ajungă din urmă vîntul.

Căzură două-trei picături mari de ploaie; urmă un fulger. Ridicîndu-se de pe prispă, un moșneag își duse cu grăbire nepoții în casă. O bătrînă închise fereastra în pripă, făcîndu-și semnul crucii.

Acoperind zarva omenească, un tunet clocoti solemn și măreț, rostogolindu-se în văzduh. Un cal speriat își smulse pripoana și porni în goană peste cîmp, tîrînd după el frînghia; în zadar mai alerga țăranul după el! Iar ploaia porni să se cearnă din ce în ce mai des, răpăind tot mai tare pe acoperișurile și în geamurile caselor. O mînuță albă scoate sfios în balcon obiectul duioasei sale griji — florile.

Chiar de la cel dintîi tunet, Anna Pavlovna se închină și plecă din balcon. „Se vede treaba că astăzi nu mai am de ce să aștept — își zise ea oftînd. — S-o fi adăpostit și el undeva de ploaie. Doar spre noapte dacă o mai veni."

Deodată, se auzi un huruit de roți, nu din spre crîng, ci din cealaltă parte. Cineva trase în curte. Bătrînei Adueva i se strînse inima.

„De ce o fi sosit din partea asta? — gîndi ea. — Să fi vrut oare să vină pe furiș? Nu, nu se poate: nici nu-i drum pe acolo."

Nu știa ce să mai creadă. Dar, în curînd, totul se lămuri. Peste o clipă, intră în casă Anton Ivanîci. În părul lui luceau acum fire argintii. Se îngrășase și obrajii îi erau buhăiți de prea multă mîncare și de prea puțină muncă. Purta tot aceeași haină, aceiași pantaloni largi.

— Cît te-am așteptat, Anton Ivanîci! — începu Anna Pavlovna. — Credeam că nu mai vii. Îmi pierdusem orice nădejde.

— Mare păcat faci gîndind așa! Cu altcineva, s-ar mai fi putut întîmpla una ca asta, că nu mă duc eu la oricine... Dar pe dumneata nu te uit. Dacă am zăbovit, n-a fost din vina mea: știi că acum umblu cu un singur cal.

— De ce? — întrebă Anna Pavlovna, gîndind aiurea și se așează mai aproape de fereastră.

— Să vezi de ce, măicuță dragă! De cînd cu botezul de la Pavel Savici, a început să-mi șchiopăteze bălțatul: vizitiul lor n-a avut de lucru și a pus peste șanț o ușă veche de la hambar... De, ca la oameni săraci! N-a găsit și el o scîndură ca lumea! Iar în ușa aceea de care vorbesc era un cui, ori un cîrlig, dracu' știe! Calul, cum a călcat pe ea, a și sărit într-o parte: era să-mi frîng gîtul... Bată-i să-i bată de zăpăciți! Și, de atunci, a început să șchiopăteze... Te și miri ce oameni zgîrciți sînt pe lumea asta! N-ai să mă crezi, măiculiță dragă, ce e la oamenii aceștia în casă... mai bine stau cei de la azil! În schimb, cînd se duc la Moscova, pe strada Kuznețki Most, zvîntă acolo, în fiecare an, ca la vreo zece mii de ruble.

Anna Pavlovna îl asculta și nu prea, iar cînd Anton Ivanîci sfîrși vorba, clătină ușor din cap:

— Știi că am primit o scrisoare de la Sașenka, Anton Ivanîci? — îl întrerupse ea. — Îmi scrie că are să sosească pe la douăzeci ale lunii; cînd am aflat, nici n-am mai știut ce să fac de bucurie.

— Am auzit, măiculiță, mi-a spus Proșka, dar dintr-un început n-am înțeles ce spunea; am crezut că a și sosit. De bucurie, m-au trecut nădușelile.

— Dumnezeu să-ți dea sănătate, Anton Ivanîci, că tare mult ne iubești.

— Cum să nu vă iubesc, că doar pe Alexandr Feodorici l-am purtat în brațe. E ca și copilul meu.

— Îți mulțumesc, Anton Ivanîci, și dumnezeu să te răsplătească! De două nopți aproape că nu mai pot dormi și nici pe slugi nu le las să închidă ochii: să nu ne găsească, ferească dumnezeu, trăgînd cu toții la aghioase! Frumos ar fi, nu? Și ieri și alaltăieri m-am dus pe jos pînă la crîng. M-aș fi dus și astăzi, dar blestematele de bătrîneți nu mă lasă. Nesomnul de astă noapte m-a dat gata. Ia loc, Anton Ivanîci. Dar ești ud pînă la piele; n-ai vrea să bei ceva și să iei o gustare? Poate că o să stăm mai tîrziu la masă, ca să-l așteptăm pe musafirul nostru mult dorit.

— Poate să iau doar așa o gustare. Ca să spun drept, eu am stat la masă.

— Cînd ai apucat să și mănînci?

— M-am oprit la răscruce, la Maria Karpovna. Doar le trec prin fața casei. M-am oprit mai mult pentru cal decît pentru mine — să mai răsufle puțin. Nu e glumă să faci douăsprezece verste fără oprire, pe o căldură ca asta. Și atunci, am îmbucat ceva acolo. Noroc că nu i-am ascultat; n-am rămas la ei, cu toate că au stăruit mult. Căci, altminteri, ploaia m-ar fi ținut acolo o zi întreagă.

— Și ce mai face Maria Karpovna?

— Slavă domnului! Vă trimite complimente.

— Mulțumesc. Dar fata ei, Sofia Mihailovna, și soțul ei, ce mai fac?

— Ce să facă? Bine; e pe drum cel de al șaselea copilaș. Îl așteaptă cam peste vreo două săptămîni. M-au rugat să trec pe acolo cam pe la vremea aceea. Dar e o sărăcie în casa lor, că îți-e și milă să te uiți! Cînd te gîndești — copii le trebuiau? Ei bine, nu: au vrut copii — și pace!

— Ce spui!

— Zău așa! Toate pervazurile de la ferestre s-au strîmbat, podelele îți joacă sub picioare, iar prin acoperiș plouă. N-au nici cu ce să repare casa, iar la masă dau supă, brînzoaice și carne de oaie. Atîta tot! Dar să vezi cu cîtă stăruință te poftesc!

— Și asta umbla să-l ia pe Sașenka al meu. Auzi pretenție!

— Parcă făcea ea de așa mîndrețe de băiat? Ard de nerăb-

dare să-l văd: tare frumos s-o fi făcut! Eu tot stau și mă gîndesc, Anna Pavlovna: n-o fi pețit el pe acolo vreo prințesă sau vreo contesă și acum vine să-ți ceară binecuvîntarea și să te cheme la nuntă?

— Nu mai spune, Anton Ivanici! — exclamă Anna Pavlovna în culmea bucuriei.

— Zău așa!

— Să-ți dea dumnezeu sănătate, drăguțule!... Stai puțin, că am vrut să-ți spun ceva și am uitat de tot. Mă gîndesc mereu ce-o fi însemnînd asta. Îmi stă pe limbă — și tot era cît pe ce să uit să-ți spun. Dar n-ai vrea mai întîi să îmbuci ceva? Sau să-ncep chiar acum să-ți povestesc?

— Totuna e, măicuță, poți să-mi spui și la masă: n-am să scap nici o bucățică... vreau să zic — nici o vorbuliță...

— Și uite-așa, — începu Anna Pavlovna, după ce aduseră la masă și Anton Ivanici se puse pe mîncat, — am visat că...

— Dar dumneata nu vrei să îmbuci ceva? — întrebă Anton Ivanici.

— Vai de mine! De mîncare îmi arde mie acum? N-aș putea înghiți nici o bucățică; adineauri, nici ceașca de ceai n-am putut s-o beau toată. Și uite așa, se făcea că ședeam aici, iar dincoace, în fața mea, stătea în picioare Agrafena cu o tavă în mînă. Eu îi zic așa: „De ce ți-e tava goală, Agrafena?“ Iar ea tace mereu și se tot uită la ușă. „Vai de mine! — gîndesc eu în vis — de ce s-o fi holbînd așa la ușă?“ Și am început și eu să mă uit... și mă tot uit... și deodată intră Sașenka al meu trist-trist, se apropie de mine și-mi spune așa, ca și cum ar fi fost aevea: „Rămîi cu bine, mămico — îmi zice — mă duc departe, uite acolo — și-mi arată spre lac — și n-am să mai viu înapoi.“ „Și unde vrei să te duci, drăguțule?“ — întreb, iar inima mi se strînge de durere în piept. El parcă tace și se uită la mine ciudat și trist. „Dar de unde îmi vii, drăguțule?“ — parcă-l întreb eu din nou. Iar dînsul, dragul de el, oftează adînc și iar îmi arată în spre lac. „Din vîltoare, de la duhurile apei“ — îmi șoptește abia auzit. M-am înfiorat toată și m-am trezit. Perna-mi era udă leoarcă de lacrimi. Nici după ce m-am trezit n-am putut să-mi vin în fire. Ședeam așa pe pat și plîngeam, plîngeam întruna. Cum m-am sculat, îndată am și aprins candela în fața icoanei Maicii Preacurate de la Kazan; poate că se va îndura milostiva noastră stăpînă și-l va feri de toate relele și năpăstiile. Grozavă îndoială mi-a lă-

sat visul acesta în suflet! Şi nu pot să pricep ce o fi însemnînd? Să nu i se fi întîmplat ceva! Cu vremea asta rea...

— Să plîngi în somn e a bine, măicuţă scumpă: e semn bun, — o mîngîie Anton Ivanîci, spărgîndu-şi oul de marginea farfuriei. — Mîine are să sosească negreşit.

— Mă gîndisem într-un timp că, după gustare, să ne ducem pînă în crîng, să-l întîmpinăm. Aş fi făcut eu într-un chip să ajung pînă acolo. Dar ia te uită ce noroi s-a făcut dintr-o dată!

— Nu, astăzi mai mult ca sigur că nu vine: am eu semnele mele.

In aceeaşi clipă, vîntul aduse din depărtare pînă la dînşii un clinchet de clopoţei, care se stinse îndată. Anna Pavlovna îşi ţinu răsuflarea.

— Of! — exclamă ea oftînd. — Crezusem...

Clopoţeii se auziră din nou.

— Doamne dumnezeule! Parcă s-ar auzi clopoţeii? — zise ea şi se repezi în balcon.

— Nu, — răspunse Anton Ivanîci, — e un mînz cu talanga la gît, care paşte pe aici, prin apropiere; venind încoace, l-am văzut. L-am şi gonit din secară, unde se băgase. De ce nu porunceşti să-i pună o piedică?

Deodată, clopoţelul se auzi aproape de tot, de parcă ar fi fost chiar sub balcon; suna din ce în ce mai tare.

— Vai, doamne! Chiar aşa e: vine, vine-ncoace! El e, el! — strigă Anna Pavlovna. — Hai, hai, fugi repede, Anton Ivanîci! Unde-s slugile? Unde o fi Agrafena? Nu e nimeni!... Parcă ar veni la o casă străină! Of, doamne!

Işi pierduse capul de tot. Iar clopoţelul părea să sune acum chiar în odaie.

Anton Ivanici sări de la masă:

— El e! El — strigă. — Iată-l şi pe Evsei pe capră! Unde-i icoana, unde-i pîinea şi sarea? Dă-mi-le încoace! Cu ce să-i ies în prag! Cum se poate fără pîine şi sare? Acesta-i doar un semn după care... Ce-i cu dezordinea asta? Cum de nu s-a gîndit nimeni? Dar dumneata, Anna Pavlovna, ce stai loculuí, de ce nu-i ieşi băiatului întru întîmpinare? Dă fuga!

— Nu pot! — îngăimă ea cu greu. — Mi s-au tăiat picioarele.

Spunînd aceste cuvinte, se lăsă să cadă într-un fotoliu. Anton Ivanîci apucă repede de pe masă o felie de pîine, o puse

pe farfurie împreună cu o solniță și se repezi spre ușă, bombănind :

— Nimic nu-i pregătit !

Tot pe aceeași ușă, venind spre el, năvăliră deodată trei feciori și două fete-n casă.

— Vine ! Vine ! A venit ! — strigau ei, palizi și speriați, de parcă ar fi dat tîlharii.

In urma lor, se ivi și Alexandr.

— Saşenka ! Scumpul meu ! — strigă Anna Pavlovna, dar deodată se opri și-l privi plină de nedumerire.

— Dar unde e Saşenka al meu ? — întrebă ea.

— Eu sînt, măicuță ! — răspunse el, sărutîndu-i mîna.

— Tu ?

Și îl privi îndelung...

— Tu să fii, dragul meu, chiar tu ? — îngînă ea și-l îmbrățișă cu căldură. Apoi se uită din nou la el. — Dar ce-i cu tine ? Ești bolnav ? — întrebă ea plină de neliniște, fără să-și desfacă îmbrățișarea.

— Ba nu, sînt sănătos, măicuță.

— Sănătos ! Dar ce ți s-a întîmplat, drăguțul meu ? Așa ai plecat tu de la mine ?

Il strînse la piept și începu să plîngă amar. Ii săruta capul, obrajii, ochii.

— Ce s-a făcut perișorul tău ? Era moale ca mătasea ! — îl bocea ea printre lacrimi. — Ochii îți ardeau ca două steluțe, obrajii erau cum îi mărul domnesc ! Se vede treaba că pe acolo te-au secătuit oamenii răi ! Or fi jinduit la frumusețea ta, la fericirea mea ! Dar unchiul tău ce a păzit ? Și eu care te-am dat în grija lui, ca unui om de nădejde ! N-a știut să-mi păzească bine comoara ! Puișorul meu !...

Bătrînica plîngea și-l tot mîngîia.

„Se vede treaba că nu-i a bine să plîngi în vis !“ — gîndi Anton Ivanîci.

— Ce-l tot boceşti ca pe un mort, măicuță ? — îi șopti el la ureche. — E semn rău.

— Bună ziua, Alexandr Feodorîci, — zise el. — A dat dumnezeu să ne mai revedem și pe lumea asta.

Alexandr îi întinse mîna în tăcere. Anton Ivanîci se duse să vadă dacă au dat jos tot ce era în trăsură. Apoi începu să cheme toate slugile din curte, să vie să dea bună ziua cona-

şului. Dar aceştia se şi îngrămădiseră cu toţii pe sală şi în antreu. Anton Ivanîci îi aşeză la rînd şi-l învăţa acum pe fiecare în ce fel să-şi salute stăpînul : unii trebuiau să sărute conaşului mîna, alţii — umărul, alţii — numai poala hainei şi fiecare urma să spună altceva. Pe unul din băieţi îl goni de acolo, spunîndu-i : „Du-te mai întîi de-ţi spală mutra şi şterge-ţi nasul !“

Încins cu o curea şi plin de praf, Evsei dădea bună ziua tuturor celor din curte, adunaţi în jurul lui. Împărţea darurile aduse de la Petersburg : cîte un inel de argint sau o tabacheră din lemn de mesteacăn. Văzînd-o pe Agrafena, se opri în loc ca împietrit, privind-o în tăcere cu o expresie de bucurie prostească pe faţă. Ea se uita la el cu coada ochiului, încruntîndu-se, dar îndată îşi trădă, fără să vrea, adevăratele sentimente : începu să rîdă de bucurie, apoi dădu în plîns. Îşi întoarse însă numaidecît capul şi se încruntă.

— De ce taci ? — se răsti ea. — Ce nătărău ! Nici bună ziua nu ştie să dea !

Dar Evsei nu putea scoate o vorbă. Se apropie de ea cu acelaşi zîmbet prostesc pe buze ; Agrafena abia dacă i-a îngăduit s-o îmbrăţişeze.

— Te-a adus necuratul ! — zise ea supărată, aruncîndu-i cînd şi cînd cîte o privire. Dar în ochii şi în zîmbetul ei puteai citi cea mai mare bucurie. — V-au zăpăcit de tot pe acolo... pe tine şi pe conaşul... alea de la Petersburg ? Ia te uită, ce mai mustaţă ai lăsat să-ţi crească !

Evsei scoase din buzunar o cutiuţă de carton şi i-o întinse. Erau într-însa nişte cercei de bronz. Scoase apoi din sac un pachet, în care era împăturită o basma mare.

Agrafena le înşfăcă la iuţeală şi le vîrî în dulap, fără să se uite la ele.

— Arătaţi-ne şi nouă darurile, Agrafena Ivanovna ! — o rugară unii din servitori.

— Ce să vedeţi ? N-aţi mai văzut aşa ceva ? Ia căraţi-vă ! Ce v-aţi îngrămădit aici ? — se răsti ea.

— Mai e şi asta, — rosti Evsei, întinzîndu-i încă un pachet.

— Arată-ne, arată-ne şi nouă ! — se auziră alte glasuri.

Agrafena smuci hîrtia din care căzură cîteva pachete de cărţi de joc întrebuinţate, dar aproape noi.

— Ți-ai și găsit ce să aduci! — mormăi Agrafena. — Crezi că altă treabă n-am decît să joc cărți? Asta-i! Ce ți-a venit? Îți închipui că o să joc cu tine?

Totuși, puse bine și cărțile. Peste un ceas, Evsei ședea iar la locul lui cel vechi, între masă și cuptor.

— Doamne, ce liniște! — zicea el, întinzîndu-și picioarele și apoi sringîndu-le din nou sub scaun. — Aicea-i de noi! Iar dincolo, la Petersburg, viață de cîine. N-ai vrea să-mi dai ceva să îmbuc, Agrafena Ivanovna? N-am băgat nimic în gură de la ultima stație de poștă.

— Tot nu te-ai lăsat de năravi? Na! Ia te uită cum s-a pus pe mîncare! Se vede treaba că vă hrănea prost pe acolo.

Alexandr trecu întîi prin toate odăile, apoi prin grădină, oprindu-se lîngă fiecare tufă, lîngă fiecare bancă. Mamă-sa îl însoțea. Uitîndu-se la fața lui palidă, suspina necontenit, dar nu îndrăznea să plîngă. O cam speriase Anton Ivanîci. Îl tot întreba pe fiu-său ce fel de trai a dus el la oraș, dar nu putea cu nici un chip să se lămurească pentru ce anume a slăbit într-atît, de ce-i așa palid la față, nici ce s-a întîmplat cu părul lui. Îl îmbia să mănînce sau să bea. Dar el refuza tot, spunînd că l-a obosit drumul și-ar vrea să se culce.

Ana Pavlovna se duse să vadă dacă patul e bine făcut și, găsindu-l cam tare, o dojeni pe fata din casă, o sili să-l facă din nou în fața ei și nu plecă pînă cînd nu-l văzu pe Alexandr culcat. Ieși apoi din odaie în vîrful picioarelor și porunci slugilor cu toată strășnicia să nu care cumva să vorbească, ori să răsufle careva tare, iar prin casă să umble toți desculți. Apoi porunci să-l cheme la ea pe Evsei. Împreună cu acesta veni și Agrafena. Evsei făcu în fața cucoanei o plecăciune pînă la pămînt și-i sărută mîna.

— Ce s-a întîmplat cu Sașenka? — îl întrebă ea mînioasă. — Cum de a ajuns în halul ăsta? Ai?

Evsei tăcea.

— De ce taci? — îl îmboldi Agrafena. — N-ai auzit ce te-ntreabă conița?

— De ce o fi slăbit așa? — urmă Anna Pavlovna. — Și ce s-a întîmplat cu perișorul lui?

— Nu pot pentru ca să știu, coniță, — răspunse Evsei. — Asta-i treaba conașului!

— Nu poți să știi! Dar tu ce-ai păzit?

Neștiind ce să mai răspundă, Evsei tăcu.

— V-ați și găsit pe mîna cui să-l dați, coniță! — vorbi Agrafena, uitîndu-se cu drag la Evsei. — Să fi fost alt om... Ce-ai făcut acolo? Ia spune-i coniței! Să vezi ce-ți face!

— Mi-am dat toată osteneala, coniță, — începu cu teamă Evsei, uitîndu-se cînd la cucoană, cînd la Agrafena. — Mi-am îndeplinit slujba cinstit și cu credință: puteți să-l întrebați și pe Arhipîci...

— Cine mai e și Arhipîci?

— Portarul de acolo.

— Ce tot îndrugi verzi și uscate! — zise Agrafena. — Degeaba îl mai ascultați, coniță! Ar fi bine să-l închideți în cocina de porci. S-ar învăța el minte atunci.

— Sînt gata nu numai să fac voia stăpînilor mei, — se porni iar Evsei, — dar să și mor pe loc! Pot jura pe icoana din perete...

— De gură, sînteți buni cu toții! — zise Anna Pavlovna. — Iar cînd e vorba să faceți o treabă, nu sînteți buni de nimic. Se și vede cît de bine l-ai păzit pe conașul: l-ai lăsat să-și piardă sănătatea, drăguțul de el! Așa i-ai purtat de grijă! Am să-ți arăt eu ție...

Și-l amenință cu degetul.

— Eu să nu-l fi îngrijit, coniță?! În opt ani de zile, nu s-a pierdut din rufele conașului decît o singură cămașă; și pe cele rupte le-am păstrat, ca să-mi iasă la socoteală.

— Și cum de a dispărut? — întrebă mînioasă Anna Pavlovna.

— S-a pierdut la spălătoreasă. I-am spus atunci lui Alexandr Feodorîci să-i oprească din socoteală. Dar dumnealui n-a mai zis nimic.

— Ia te uită, păcătoasa, — observă Anna Pavlovna, — s-a întins la rufe bune!

— Cum să n-am grijă! — urmă Evsei. — Să dea dumnezeu și altora să-și îndeplinească slujba cu atîta credință ca mine. Uneori, conașul mai dormea încă, iar eu și dam fuga la brutărie...

— Ce fel de franzele mînca?

— Albe, coniță, bune.

— Știu că albe, dar erau cu lapte?

— Ce nătărău! — se amestecă Agrafena. — Nici o vorbă nu știe să spună ca lumea și mai are pretenția că-i umblat pe la Petersburg!

— Nu erau cu lapte, — răspunse Evsei. — Erau de cele obişnuite.

— Fără lapte! Auzi, nemernicul! Ucigaşul! Tîlharul! — strigă Anna Pavlovna, roşindu-se de mînie. — Nu te-a tăiat capul să cumperi franzelă cu lapte? Şi mai zici că ai avut grijă de el?

— Păi, dacă nu mi-a poruncit dumnealui, coniţă...

— Nu ţi-a poruncit, auzi vorbă! Lui îi e totuna, mititelul mamii: mănîncă orice îi dai. Dar, pe tine, nici atît nu te-a tăiat capul? Ai uitat că aici nu mînca decît franzelă cu lapte? Se poate una ca asta? Să-i cumperi franzelă de cea obişnuită! Te pomeneşti că duceai banii în altă parte? Ţi arăt eu ţie! Şi pe urmă ce a mai fost? la spune-mi...

— După ce-şi lua dumnealui ceaiul, — urmă Evsei, pe care îl cam prinsese frica, — se ducea la serviciu, iar eu mă apucam de curăţat cizmele: frecam la ele toată dimineaţa, le frecam cîteodată şi de cîte trei ori. Le mai curăţam şi seara, cînd le scotea. Cum să nu fi avut grijă, coniţă? Cred că nici un alt boier n-a avut asemenea cizme! Piotr Ivanîci, deşi cu trei feciori, şi încă nu le avea aşa de bine curăţate.

— Atunci de ce o fi ajuns băiatul în aşa hal? — zise Anna Pavlovna, muindu-se un pic.

— O fi din cauza scrisului, coniţă.

— Scria mult?

— Mult de tot: în fiecare zi.

— Şi ce scria? Hîrtii?

— Pesemne că erau hîrtii.

— Şi tu de ce nu-l opreai?

— Am încercat să-l opresc, coniţă: „Nu mai staţi atita locului, Alexandr Feodorîci, aşa-i ziceam, binevoiţi să vă plimbaţi: timpul e frumos, mai toţi boierii se plimbă. Ce să tot scrieţi atîta? O să vă doară pieptul; are să se mînie măicuţa dumneavoastră" — aşa-i ziceam...

— Şi dînsul ce spunea?

— „Ieşi afară — zicea — eşti un tîmpit!"

— Şi chiar că eşti tîmpit! — întări Agrafena.

Evsei îi aruncă o privire, apoi se uită din nou la cucoană.

— Dar unchiu' nu-l oprea? — întrebă Anna Pavlovna.

— Ce să-l oprească, coniţă! Cînd venea pe la noi, dacă-l găsea pe conaşul fără treabă, o dată se răstea la el: „De ce nu faci nimic? — îi zicea. — Aici nu-i ca la ţară — zice — aici

trebuie să muncești, nu să te culci pe ceea parte! Stai să visezi — zicea — și atîta!" Îl mai și ocăra...

— Cum îl ocăra?

— „Provincia..." — așa-i zicea... Și dă-i și dă-i... așa-l certa, că, uneori, nici nu-mi mai venea să ascult.

— Bată-l pustiul! — zise Anna Pavlovna, scuipînd într-o parte. — Să-și fi făcut copii, dacă are gust să certe! În loc să-l oprească de la lucru... Doamne și prea milostive împărate! — strigă ea. — În cine să-ți mai pui nădejdea în zilele de azi, dacă pînă și neamurile au ajuns mai rău ca fiarele codrului? Pînă și cîinele își apără puii; dar cine a mai văzut ca un unchi să-și aducă nepotul în halul acesta! Iar tu, nătărău ce ești, n-ai putut să-i spui unchiului să nu mai răcnească așa la conașu', ci mai bine să se care de acolo? Să fi strigat la nevastă-sa, la prăpădita ceea! S-a și găsit pe cin' să certe: „Muncește, muncește!" I-auzi vorbă! N-are decît să crape el muncind! S-a purtat ca un cîine. Zău așa! Ca un cîine! Și-a și găsit slugă să-i robotească!

Urmă o nouă tăcere.

— Și demult a slăbit Sașenka așa? — întrebă apoi Anna Pavlovna.

— Să tot fie de vreo trei ani, — răspunse Evsei. — Alexandr Feodorîci a început să tot tînjească și nici de hrănit nu prea voia să se mai hrănească. A început să slăbească așa, deodată, să se topească ca o lumînare.

— Dar de ce tînjea așa?

— Dumnezeu știe, coniță. Piotr Ivanîci îi spunea dumnealui ceva cu privire la treaba asta; am ascultat și eu, dar era tare încurcat, n-am înțeles.

— Și cam ce-i spunea?

Evsei se gîndi o clipă, făcînd vădite sforțări ca să-și amintească ceva și mișcîndu-și buzele.

— I-a spus dumnealui cumva, dar am uitat...

Anna Pavlovna și Agrafena se uitau la el și așteptau cu nerăbdare răspunsul.

— Ei? — întrebă Anna Pavlovna.

Evsei tăcea.

— Ei, haide o dată, gură-cască, spune ceva! — adăugă Agrafena. — Nu vezi că așteaptă coniță?

— Mi se pare că dez... dez... zăr... mă... git îi spunea, — reuși să îngîne, în cele din urmă, Evsei.

Anna Pavlovna se uită plină de nedumerire la Agrafena, Agrafena la Evsei, Evsei la ele amîndouă — și toți trei tăcură.

— Cum ai zis? — întrebă Anna Pavlovna.

— De-ză... măgit, taman așa, acu' mi-am adus aminte! — rosti cu hotărîre Evsei.

— Ce o mai fi și asta, doamne? Să fie vreo boală? — întrebă Anna Pavlovna cu jale.

— N-o fi vrînd să zică „deochiat", coniță? — șopti pripit Agrafena.

Anna Pavlovna îngălbeni și scuipă într-o parte.

— Pușchea pe limbă-ți! — zise ea. — Dar la biserică se ducea?

Evsei se cam încurcă.

— N-aș putea spune, coniță, că se ducea prea mult... — răspunse el șovăind; — aproape aș zice că nu se ducea... Boierii de acolo de bunăseamă nu prea umblă la biserică...

— Ei, asta este! — zise Ana Pavlovna oftînd și-și făcu semnul crucii. — Se vede că acele rugăciuni numai de mine făcute n-au fost plăcute domnului. Iaca, nu m-a înșelat visul: chiar că a scăpat din vîltoare, drăguțul de el!

Tocmai atunci intră și Anton Ivanîci.

— Se răcește mîncarea, Anna Pavlovna, — zise el. — N-ar fi timpul să-l trezim pe Alexandr Feodorîci?

— Nu, nu, doamne ferește! A cerut să nu-l trezim. „Mîncați fără mine — a spus. — Eu unul n-am poftă de mîncare; mai bine dorm. Somnul mă va întări; poate mai pe seară să mănînc ceva." Așa că uite ce te rog, Anton Ivanîci — nu te supăra; pînă mai doarme Sașenka, eu mă duc să aprind candela la icoane și să mă rog puțin. Că mie nu-mi arde de mîncare. Iar dumneata, ia masa singur.

— Bine, măicuță scumpă, voi face precum dorești domnia ta; las' pe mine.

— Și te rog să-mi faci un bine, — urmă ea, — că ești prieten cu noi și ne iubești: cheamă-l pe Evsei și descoase-l mai temeinic, ca să aflăm de ce-o fi slăbit Sașenka așa tare, de ce o fi atît de dus pe gînduri și ce s-a făcut cu perișorul lui? Dumneata ești bărbat — îți vine mai ușor... Nu l-o fi supărat careva pe acolo? Sînt doar destui oameni răi pe lumea asta... Află tot.

— Bine, măicuță, bine ; mi ți-l descos eu și aflu tot. Trimite-l pe Evsei cît stau eu la masă și am să fac întocmai precum dorești.

— Bună-ziua, Evsei, — începu el, așezîndu-se la masă și băgîndu-și șervetul pe după guler. — Ce mai faci ?

— Bună-ziua, conașule. Ce să fac ? Cam prost. Domnia voastră, în schimb, v-ați cam împlinit la trup.

Anton Ivanîci își scuipă în sîn.

— Vezi să nu mă deochi, ferească dumnezeu ! — adăugă el și începu să mănînce ciorba.

— Ei, cum ați dus-o pe acolo ? — întrebă apoi.

— Așa și așa — nu tocmai bine.

— Era bună mîncarea ? Tu ce mîncai, spre o pildă ?

— Ce să mănînc ? Luam de la birt niște piftie și o bucată de plăcintă rece — și gata masa.

— Cum vine asta, la birt ? Dar bucătăria de acasă ?

— Acasă nu găteam defel. Acolo, la oraș, boierii care-s burlaci nu obișnuiesc să gătească în casă.

— Ce spui, frate ! — zise Anton Ivanîci, punîndu-și lingura la loc în farfurie.

— Zău așa ; și conașului îi aduceam tot de la birt.

— Ce țigănie ! Cum să nu slăbească omul ? Ține ici un păhăruț : dă-l pe gît !

— Vă foarte mulțumesc, conașule ! In sănătatea domniei voastre !

Urmă o tăcere. Anton Ivanîci mînca înainte.

— Cum se vînd castraveții pe acolo ? — întrebă el, punîndu-și în farfurie un castravete.

— Patruzeci de copeici zece bucăți.

— Ce spui !

— Zău așa ! Și, ce să vă spun, conașule, mai mare rușinea : cîteodată se aduc castraveții murați tocmai de la Moscova.

— Doamne ferește ! Ei, cum să nu slăbească omul ?!

— Credeți că se găseau acolo castraveți ca ăștia ? — urmă Evsei, arătînd unul din castraveți. — Nici în vis nu visai așa ceva ! Pe acolo se găsesc numai de cei mărunței și urîți. Pe aici nici nu s-ar uita lumea la ei, iar acolo-i mănîncă boierii. Mai rar casă în care să se facă pîine, conașule. Iar ca să pună varză la butoi, carne la saramură sau ciuperci la murat — nici pomeneală.

Anton Ivanîci clătină din cap, dar nu spuse nimic, pentru că avea gura plină de mîncare.

După ce mestecă, întrebă :

— Şi atunci, cum face lumea pe acolo ?

— Sînt de toate la birt. Ce nu găseşti la birt, afli negreşit la o mezelărie, iar de nu-i nici acolo, găseşti la cofetărie — şi ce nu găseşti la cofetărie, rămîne să cauţi la băcănie ; franţujii au de toate.

Urmă o tăcere.

— Dar purceii de lapte, cu cît se vînd ? — întrebă Anton Ivanîci, punîndu-şi în farfurie aproape o jumătate de purcel.

— Nu ştiu ; n-am prea cumpărat. Mi se pare că-s cam scumpi. Să fie vreo două ruble...

— Vai, vai, vai ! Cum să nu slăbeşti ? Aşa scumpete grozavă !

— Domnii cei mari nici nu prea mănîncă aşa ceva ; mai mult funcţionarii cumpără.

Se făcu iar tăcere.

— Ei şi atunci, voi cum aţi dus-o pe acolo ? Prost de tot ? — întrebă Anton Ivanîci.

— Să nu dea dumnezeu nimănui aşa trai ! Iată, aici şi cvasul e mai bun, iar acolo chiar şi berea e mai subţire. Cît despre cvasul de la oraş, dacă îl bei, apoi îţi fierbe toată ziua în pîntec. Un lucru au şi ei bun : crema de ghete. Grozavă ! Nu te mai saturi, uitîndu-te la ea. D-apoi mirozna ei ! Tii, s-o mănînci, nu alta !

— Ce spui !

— Zău aşa.

Tăcere.

— Ei şi atunci, cum a fost ? — întrebă Anton Ivanîci, după ce-şi mestecă îmbucătura.

— Aşa şi aşa.

— Aţi mîncat prost ?

— Tare prost. Alexandr Feodorîci mînca o nimica toată. Se şi dezvăţase să mănînce ; la prînz, abia dacă mînca o jumătate de pîine.

— Cum să nu slăbească ? — zise Anton Ivanîci. — Şi din ce cauză mîncaţi aşa ? Era prea scump ?

— Şi pentru că era scump, dar şi pentru că acolo nu există să mănînci în fiecare zi pe săturate. Boierii parcă mănîncă pe

furiş, o dată pe zi, şi încă numai dacă apucă, pe la orele patru sau chiar şi pe la cinci trecute. Sau îmbucă cîte ceva — şi gata socoteala. Mîncarea e cel de pe urmă lucru pentru dumnealor: întîi îşi fac toate treburile, iar de mîncat, abia pe urmă mănîncă.

— Ce mai viaţă! Cum să nu slăbească omul! Mare minune că n-aţi murit pe acolo! Şi aşa merge mereu?

— Nu. De sărbători, cînd se adună cîteodată boierii, mănîncă de sting. Se duc la cîte o cîrciumă nemţească şi spînzură acolo cîte o sută de ruble. Iar cît priveşte băutura, doamne fereşte cît beau! Mai rău ca de-alde noi! Cîteodată se adunau musafiri la Piotr Ivanîci — apăi, ţin-te! Se puneau la masă pe la ceasurile cinci trecute şi se sculau tocmai dimineaţa, pe la ceasurile trei şi mai bine.

Anton Ivanîci holbă nişte ochi mari.

— Ce spui, frate! — zise el. — Şi în tot timpul acesta mîncau?

— Mîncau întruna.

— Tare aş vrea să văd şi eu barem una ca asta! Nu-i ca la noi, nu-i aşa? Şi ce mîncau?

— Nici n-aţi avea la ce să vă uitaţi, conaşule. Acolo, nu ştii ce mănînci: dumnezeu ştie ce bagă nemţii în mîncare — nici nu-ţi vine să pui în gură. La ei, nici piperul nu-i ca la noi: în sosuri, toarnă cîte ceva din nişte borcănaşe aduse de prin străinătăţi... Într-o zi, bucătarul lui Piotr Ivanîci mi-a dat să gust din mîncarea boierească. Apăi, să mă iertaţi, după aceea trei zile mi-a fost greaţă. Am văzut în mîncare o măslină şi mi-am zis că o fi ca cele de la noi. Cînd am muşcat-o, ce să vezi? Avea un peştişor mititel înăuntru. Mi-a fost scîrbă şi am scuipat-o din gură. Am mai luat una, dar era tot la fel: în fiecare era cîte un peştişor... Bată-i norocul de afurisiţi!

— Cum asta? Le-o fi băgînd înăuntru anume?

— Dumnezeu îi mai ştie! Am întrebat eu, dar băieţii rîdeau şi spuneau că aşa or fi crescînd măslinele... cu peşti în ele... D-apoi mîncările! La început, se serveşte o supă — aşa cum se cuvine — cu plăcinte calde. Numai că plăcintele sînt cît un degetar. Iei în gură deodată vreo şase, dai să le mesteci: cînd colo — s-au dus, s-au şi topit în gură... După supă, odată-ţi serveşte ceva dulce, pe urmă o mîncare de carne, nişte îngheţată, apoi un fel de iarbă, pe urmă friptură... Nici nu-ţi vine să mănînci!

— Așa că nici nu făceați foc la bucătărie? Ei, cum să nu slăbească omul! — zise iar Anton Ivanîci, ridicîndu-se de la masă. — Mulțumescu-ți ție, doamne, — începu el tare și oftînd adînc, — că ne-ai săturat pre noi de bunătățile tale cerești... ce tot zic... m-am încurcat: de bunătățile tale cele pămînteșți — nu ne lipsi pre noi nici de împărăția cerurilor. — Strîngeți masa! Boierii n-au să mănînce. Pentru seară, gătiți alt purcel... Sau poate aveți un curcan? Lui Alexandr Feodorîci îi place friptura de curcan. Cred că pînă atunci o să i se stîrnească și pofta de mîncare. Deocamdată, să-mi aduceți niște fin din cel mai proaspăt în camera de musafiri: o să mă odihnesc un ceas-două. Să mă treziți la ora ceaiului. Cum s-o mișca puțin Alexandr Feodorîci, să mă treziți și pe mine.

După ce trase un pui de somn, se duse la Anna Pavlovna.

— Ei, ce-ai făcut, Anton Ivanîci? — întrebă ea.

— Nimic, măicuță. Mulțumesc frumos pentru pîine și sare... Am și dormit tare bine: fînul e proaspăt, miroase așa de frumos...

— Să-ți fie de bine, Anton Ivanîci. Ce ți-a mai spus Evsei? L-ai întrebat?

— Mai e vorbă! L-am descusut cu de-amănuntul. Nu-ți mai face sînge rău, că se vor drege lucrurile. Se pare că totul se trage de acolo că hrana era cam proastă.

— Hrana?

— D-apoi judecă și dumneata: castraveții se vindeau zece la patruzeci de copeici, un purcel cu două ruble, iar mîncarea toată era de pe la cofetării. Nici nu putea să se satură bine omul. Cum să nu slăbească! Dar nu-ți mai face inimă rea, măicuță, că l-om pune noi pe picioare, îl facem bine. Poruncește să se pregătească licoare de mesteacăn. Cît mai multă să fie. Am să-ți dau eu rețeta: o am de la Prokofi Astafiici. Să-i dai dimineața și seara să bea cîte un păhăruț sau două. Nici înainte de masă nu strică; poți să i-o dai și cu aghiasmă... Aveți în casă?

— Cum să n-avem! Chiar dumneata mi-ai adus.

— Adevărat, chiar eu am adus. Să-i potrivești mîncări cît mai grase. Pentru seară, am și poruncit să frigă un purcel sau un curcan.

— Mulțumesc, Anton Ivanîci.

— N-ai pentru ce, măicuță! Ce-ar fi să poruncim să mai facă și niște pui cu sos alb?

— Am să poruncesc eu...

— Da' de ce dumneata? Eu de ce sînt aici? Dă-mi voie să mă ocup de toate.

— Ocupă-te, ajută-ne, tătucă.

Anton Ivanîci plecă, iar Anna Pavlovna căzu pe gînduri.

Instinctul ei de femeie şi inima de mamă îi spuneau că nu lipsa de hrană fusese motivul principal al melancoliei lui Alexandr. Începu să-l descoasă cu multă dibăcie prin aluzii şi vorbe aduse pe ocolite, dar Alexandr nu pricepea aluziile şi tăcea mereu. Astfel trecură două sau trei săptămîni şi mulţi purcei şi curcani fură măcelăriţi pentru Anton Ivanîci, dar Alexandr rămînea mereu gînditor şi slab, iar părul nu-i creştea deloc.

Atunci, Anna Pavlovna se hotărî să-i vorbească deschis.

— Ascultă-mă, Saşenka, scumpul meu, — spuse ea într-o zi, — iată că a trecut aproape o lună de cînd stai aici, dar eu nu te-am văzut să zîmbeşti măcar o dată. Umbli mohorît cum îi norul cel negru, te uiţi numai în pămînt. Oare nu ţi-o fi nimic drag aici, prin meleagurile acestea în care te-ai născut? Ori e mai bine printre străini? Poate ţi-o fi dor de oraş. Cînd mă uit la tine, mi se rupe inima. Ce s-a întîmplat cu tine? Spune-mi, ce-ţi lipseşte? Sînt gata să-ţi dau orice. Dacă te-a supărat cineva, mă răfuiesc eu şi cu acela.

— Nu te mai frămînta, mămico; n-am nimic. Sînt gînditor, fiindcă am ajuns mai vîrstnic şi n-am făcut mai înţelept.

— Dar de slăbit, de ce ai slăbit aşa? Şi ce s-a întîmplat cu părul tău?

— Nu ştiu ce să-ţi spun, fiindcă... nu-i chip să povesteşti tot ce s-a petrecut în opt ani... Poate că mi s-a mai zdruncinat puţin şi sănătatea...

— Unde te doare?

— Aici şi aici. — Îşi arătă capul şi inima.

Anna Pavlovna îi puse mîna pe frunte.

— N-ai căldură, — zise ea. — Ce o mai fi şi asta? Te înjunghie cumva în cap?

— Nu... aşa...

— Saşenka! Hai să trimitem după Ivan Andreici.

— Cine-i Ivan Andreici?

— Un doctor nou; să tot fie vreo doi ani de cînd a venit aici, la noi. E tare priceput. Aproape că nu-ţi prescrie doctorii. Face el singur nişte grăuncioare mititele şi-ţi ajută foarte bine. Iaca, Foma al nostru a zăcut de dureri de pîntece: a urlat ca din

gură de șarpe trei zile și trei nopți de-a rîndul. Dar cum i-a dat trei grăuncioare, parcă i-a luat durerile cu mîna. Caută-te, drăguțule!

— Nu, mămico, pe mine nu mă poate ajuta. Are să-mi treacă de la sine.

— Dar de ce ești mereu mohorît? Ce-o mai fi și năpasta asta?

— Așa...

— Ce ți-ar dori inimioara?

— Nu știu nici eu. Mă plictisesc și gata.

— Mare minune, doamne iartă-mă! — se miră Anna Pavlovna. — Zici că mîncarea îți place, ai tot ce-ți trebuie, ai o situație bună. Ce-ți mai lipsește? Și tot ți-e urît, Sașenka, — adăugă ea încetișor, după o clipă de tăcere — n-ar fi timpul... să te însori?

— Ce tot vorbești, măicuță! Nu, nu mă-nsor.

— Să știi că am pus ochii pe o fată — parcă-i o păpușică: rumeioară, gingașă; cînd te uiți la ea, parcă vezi cum îi curge sîngele pe sub piele. E mlădie și are un mijlocel subțire... A învățat la oraș, la pension. Are șaptezeci și cinci de suflete, douăzeci și cinci de mii de ruble bani și o zestre minunată, făcută la Moscova... și-i de familie bună... Ce zici, Sașenka? Eu am și vorbit cu maică-sa, odată, la o ceașcă de cafea. Am aruncat și eu așa o vorbuliță, ca-n glumă, iar dînsa nu mai putea de bucurie, era numai urechi...

— Nu mă-nsor, — repetă Alexandr.

— Cum așa, niciodată?

— Niciodată.

— Doamne ferește! Păi, cum se poate una ca asta?! Toți oamenii sînt ca lumea, numai tu nu știu cui îi fi semănînd! Și cîtă bucurie mi-ai face! Mi-ar ajuta dumnezeu să-mi dădăcesc nepoțeii. Insoară-te cu fata asta, zău așa; are să-ți fie dragă...

— N-am să mai iubesc. M-am lecuit de dragoste.

— Cum să te fi lecuit, fără să fi fost însurat? Păi, pe cine ai iubit tu acolo?

— Pe o fată.

— Și de ce nu te-ai însurat cu ea?

— M-a înșelat.

— Cum a putut să te înșele? Doar nu erai cununat cu ea?

Alexandr tăcu.

— Halal fete mai aveți voi pe acolo, n-am ce zice: auzi, să iubească înainte de nuntă! Te-a înșelat! Ce păcătoasă! A trecut norocul pe lîngă ea și n-a știut să-l prețuiască, nemernica! Ia să fi fost eu acolo: o scuipam în obraz! Dar unchiul tău, ce a păzit? Tare aș fi vrut să văd pe cine a găsit ea mai bun ca tine!... Și ce, parcă nu-i decît o singură fată pe lumea asta? Ai să mai iubești tu și a doua oară.

— Am mai iubit și a doua oară.

— Pe cine?

— Pe o văduvă.

— Și de ce nu te-ai însurat cu ea?

— Pe asta, am înșelat-o eu.

Anna Pavlovna se uita cu ochi mari la Alexandr și nu știa ce să mai zică.

— Ai înșelat-o tu!... — repetă ea. — Se vede că o fi fost vreo stricată, — adăugă ea apoi. — Chiar că e vîltoare acolo, doamne iartă-mă: se iubesc oamenii înainte de nuntă, fără să fi stat în fața altarului, se înșeală unii pe alții... Cîte se mai petrec și în lumea asta, cînd stai să te uiți! Se vede că se apropie sfîrșitul lumii!... Hai, spune, nu poftești ceva? Poate că mîncarea nu-i pe placul tău? Am să aduc un bucătar de la oraș...

— Nu, mulțumesc; toate sînt foarte bune.

— Poate că ți-i urît singur: să trimit după vecini.

— Nu, nu! Nu-ți mai face griji, măicuță. Mă simt bine aici, liniștit. Au să treacă toate... N-am avut încă timp să mă obișnuiesc.

Atît putu să scoată de la el Anna Pavlovna.

„Se vede că fără ajutorul domnului nu poți face nici un pas", — gîndi ea. Îi propuse lui Alexandr să meargă cu ea la utrenie în satul vecin, dar în două rînduri s-a sculat el prea tîrziu, iar dînsa nu s-a încumetat să-l trezească. În cele din urmă, l-a poftit la o vecernie. „Fie" — zise Alexandr. Și au plecat. Mama a intrat în biserică și s-a așezat chiar lîngă strana dascălului, iar Alexandr a rămas lîngă ușă.

Soarele dădea în asfințit și razele lui piezișe jucau cînd pe aurăria icoanelor, cînd luminau chipurile întunecate și aspre ale sfinților și, prin strălucirea lor, făceau să pălească sclipirea sfioasă și slabă a lumînărilor. Biserica era aproape goală, țăranii fiind la munca cîmpului. Numai în colțul de lîngă ușă se înghesuiseră cîteva babe, îmbrobodite cu basmale albe. Unele

şedeau pe iespedea de piatră a pridvorului, sprijinindu-şi necăjite capul în mîini şi oftînd din cînd în cînd adînc şi zgomotos cu gîndul la păcatele lor ori, poate, la necazurile de acasă. Altele făceau mătănii şi rămîneau mult timp îndoite pînă la pămînt, făcîndu-şi rugăciunea.

Un vînt răcoros pătrundea printre gratiile de fier ale ferestrei, ridica perdeaua altarului, se juca cu pletele cărunte ale preotului, întorcea foile cărţii sau stingea cîte o luminare. Paşii preotului şi ai dascălului răsunau sonor pe pardoseala de piatră a bisericii pustii; glasurile lor vibrau trist pe sub boltă. Sus, în cupolă, ţipau strident stăncuţe şi ciripeau vrăbii, zburînd de la o fereastră la alta. Fîlfîitul aripilor şi dangătul clopotelor acopereau uneori cuvintele slujbei...

„Cîtă vreme puterile vieţii mai clocotesc în om — gîndea Alexandr — cîtă vreme e încă prada dorinţelor şi patimilor, el e preocupat de viaţa sensuală şi fuge de acea contemplaţie odihnitoare, gravă şi solemnă spre care te duce religia... Omul nu vine să caute mîngîiere în ea decît atunci cînd şi-a irosit, şi-a secat puterile, cînd şi-a pierdut speranţele, cînd se simte apăsat de greutatea anilor..."

Incet-încet, la vederea obiectelor familiare, în sufletul lui Alexandr se trezeau amintirile. Îşi revăzu, în gînd, copilăria şi tinereţea pînă la plecarea lui la Petersburg; îşi aduse aminte cum, copil fiind, repeta după maică-sa rugăciunile, cum îi vorbea ea de îngerul păzitor care veghează asupra sufletului omenesc şi se războieşte veşnic cu necuratul, cum îi spunea, arătîndu-i stelele, că sînt ochii îngerilor din cer care se uită jos pe pămînt şi numără faptele bune şi rele ale oamenilor. Îi mai spunea că atunci cînd îşi dau seama că sînt mai multe fapte rele decît bune, îngerii plîng şi, dimpotrivă, atunci cînd faptele cele bune le întrec pe cele rele, se bucură. Arătîndu-i zările albastre, îi spunea că acolo e Sionul... Smulgîndu-se din lumea amintirilor, Alexandr oftă adînc.

„Ce bine ar fi să mai pot crede în toate acestea! — gîndi el. — Mi-am pierdut credinţele copilăriei, dar ce am aflat nou şi sigur în locul lor?... Nimic. Am găsit îndoieli, presupuneri, teorii... Dar acum sînt şi mai departe de adevăr decît eram înainte... La ce serveşte toată dezbinarea aceasta, toate teoriile savante? Doamne!... Poţi oare să-ţi găseşti fericirea cînd inima nu ţi-e încălzită de căldura credinţei? Sînt oare mai fericit ca înainte?"

Vecernia se terminase. Alexandr se întoarse acasă mai trist decît cînd pornise la biserică. Anna Pavlovna nu știa ce să mai facă. Trezindu-se odată mai devreme ca de obicei, Alexandr auzi un foșnet la căpătîiul patului. Se întoarse și văzu o bătrînă, care stătea lîngă pat și murmura ceva pe șoptite. Cum prinse de veste că a zărit-o, dispăru îndată. Alexandr găsi sub pernă o buruiană, iar la gît un săculeț cu tămîie.

— Ce înseamnă asta? — întrebă pe mamă-sa. — Cine-i bătrîna care a venit la mine în odaie?

Anna Pavlovna se bîlbîi:

— E... Nikitișna.

— Care Nikitișna?

— Să vezi, dragul meu... N-ai să te superi?

— Hai, spune odată!

— Se zice că... le ajută multora... Șoptește ceva în apă, suflă peste cel adormit și trece tot răul.

— Acum trei ani, la văduva Sidoriha, — adăugă Agrafena, — venea, noaptea, pe hogeacul sobei, un balaur de foc...

Anna Pavlovna scuipă într-o parte.

— Nikitișna l-a vrăjit, — urmă Agrafena, — și, după aceea, n-a mai venit balaurul...

— Dar Sidoriha ce a pățit? — întrebă Alexandr.

— A născut; a făcut un prunc slab de tot și negru, care a murit a treia zi.

Alexandr izbucni în rîs — poate pentru întîia oară de cînd se întorsese la țară.

— De unde ați mai scos-o și pe asta? — întrebă el.

— Anton Ivanîci a adus-o, — răspunse Anna Pavlovna.

— Ce-l mai ascultați pe tîmpitul cela!

— Tîmpit! Ah, Sașenka, ce-ți vine? Nu-i păcat?! Cum de ți-a venit așa ceva pe limbă? Anton Ivanîci tîmpit? E binefăcătorul, prietenul nostru!

— Uite, mămico, ia săcușorul acesta și dă-l prietenului și binefăcătorului nostru să și-l spînzure de gît.

Din ziua aceea, începu să-și încuie ușile peste noapte.

Trecură astfel două-trei luni. Încetul cu încetul, singurătatea, liniștea de la țară, traiul patriarhal și toate bunurile materiale legate de el l-au ajutat pe Alexandr să se mai refacă trupește. Iar inactivitatea, lipsa de griji și de orice frămîntări aduseră în sufletul lui liniștea pe care în zadar o căutase la Petersburg. Acolo, fugind de lumea ideilor și a artelor, închis

între ziduri de piatră, ar fi vrut să doarmă somn de cîrtiță, dar îl țineau mereu treaz emoțiile stîrnite de invidie și de dorinți neputincioase. Orice întîmplare de seamă în lumea științei și a artelor, orice celebritate nouă ce se ivea, îl făceau să-și pună întrebarea: „De ce nu sînt eu acela?“ Aproape la fiecare pas avea prilejul să dea de oameni care însemnau pentru el o comparație puțin măgulitoare... Acolo a fost înfrînt de atîtea ori, acolo și-a văzut ca-n oglindă slăbiciunile... Acolo era unchiul lui cel fără milă, care condamna felul lui de gîndire, lenea lui, precum și vanitatea aceea care nu se întemeia pe nimic. Acolo era lumea frumosului și mulți oameni de talent, printre care lui nu i-a fost dat să joace nici un rol. Și, în sfîrșit, acolo lumea căuta să impună vieții anumite condiții, să lămurească părțile ei întunecate și enigmatice — fără a da frîu liber sentimentelor, patimilor și visurilor — și despuind-o astfel de orice atracție poetică. Acolo, oamenii voiau să dea vieții o formă searbădă și seacă, monotonă și greoaie...

Dar aici era acum la largul lui. Era omul cel mai răsărit, cel mai deștept dintre toți. Era idolul tuturor, pe o întindere de cîteva verste. Aici, în fața naturii, la fiecare pas, sufletul lui se deschidea larg ca să primească impresii blînde, aducătoare de liniște. Susurul izvoarelor, foșnetul frunzelor, răcoarea, tăcerea naturii, toate dădeau viață gîndului, trezeau simțirea. În grădină, pe cîmp ori în casă, îl năpădeau amintiri din copilărie și din tinerețe. Anna Pavlovna, cînd era uneori împreună cu el, parcă-i ghicea gîndul. Îl ajuta să reîmprospăteze în amintire întîmplări mărunte, scumpe inimii lui sau îi povestea și unele de care nu-și amintea deloc.

— Uite, vezi, — îi spunea ea, arătînd spre grădină, — teii aceștia i-a sădit taică-tu. Eram însărcinată — te așteptam pe tine. Îmi aduc aminte cum ședeam aici, în balcon, și mă uitam la soțul meu. Lucra ce lucra și se uita și el la mine. Curgea nădușeala pe el șiroaie. „Aici ești? — îmi zicea. — De aceea lucrez cu atîta inimă.“ Și iar se apuca de muncă. Aici, pe pajiștea asta, te jucai cu copilași de seama ta. Erai tare supărăcios: cum nu-ți plăcea ceva, începeai să țipi ca din gură de șarpe. Într-o zi, te-a împins Agașka, aceea care l-a luat pe Kuzma — stau în cea de a treia casă de la marginea satului. Ai căzut și ți-a dat sîngele pe nas. Ce-a măi bătut-o taică-tău! Abia l-am putut domoli.

În gînd, Alexandr completa aceste amintiri cu altele: „Aici, pe banca asta de sub pom — își amintea el — ședeam cu Sofia. Eram fericit pe atunci. Iar dincolo, între tufele de liliac, am sărutat-o pentru întîia oară...“ Și toate acestea se arătau parcă vii înaintea ochilor. Zîmbea amintirilor și-și petrecea ceasuri întregi pe balcon, privind răsăritul sau apusul soarelui, ascultînd cîntecul păsărilor, clipocitul lacului și zumzetul gîngăniilor nevăzute.

„Doamne, cît de frumos e aici! — își zicea el sub stăpînirea acestor impresii pașnice. — Ce bine e să fii departe de acea viață meschină, de furnicarul acela, în care oamenii

...grămadă
Nu simt mireasma din livadă
Nici boarea codrului trufaș. [34]

Cît de mult te obosește viața de acolo și cît de bine îți odihnești sufletul aici, în viața aceasta simplă, necomplicată, lipsită de artificii! Inima se înnoiește, pieptul respiră mai liber, iar mintea nu mai e frămîntată de gînduri chinuitoare și de nesfîrșite conflicte cu inima; trăiesc amîndouă în cea mai perfectă înțelegere. Nu găsești lucruri care să-ți dea de gîndit. Fără griji, fără gînduri negre, domolit și-n inimă și-n cuget, îți plimbi cu o ușoară înfiorare privirea de la crîng spre ogoare și de la ogoare spre deal, ca să o cufunzi apoi în albastrul fără de sfîrșit al cerului.“

Uneori, se muta la fereastra care dădea spre curte și spre drumul ce ducea în sat. Acolo ți se înfățișa alt tablou, un tablou în genul lui Teniers [35], reprezentînd viața de familie, cu grijile ei. Ciinele Barbos, toropit de căldură, ședea tolănit lîngă căsuța lui, cu botul pe labe. Mulțime de găini salutau dimineața, cotcodăcind care mai de care. Cocoșii se băteau. Pe uliță, turma era mînată la pășune. Uneori, cîte o vacă rămasă în urmă mugește trist, stînd în mijlocul drumului și privind în toate părțile. Cu greble și coase la spinare, țăranii și țărăncile se duc la muncă. Cînd și cînd, vîntul prinde din vorba lor cîte două-trei cuvinte și le aduce pînă la fereastră. Cîte o căruță țărănească trece pe podișcă bubuind ca un tunet, iar în urma ei vine domol un car cu fîn. Prunci cu cămășuțele sumese, cu păr bălai și aspru, se bălăcesc prin băltoace. Privind tabloul acesta, Alexandr începu să priceapă poezia cerului cenușiu, a gardului rupt, a

portiței, a iazului murdar și a „trepak"-ului *) [36]. Își înlocui fracul elegant și strîmt cu un halat larg, cusut în casă. Și în orice amănunt al acestei vieți pașnice, în orice impresie culeasă dimineața sau seara, la ceasul prînzului sau al odihnei, ochiul veșnic treaz al dragostei materne era pururea prezent.

Anna Pavlovna nu mai putea de bucurie văzînd că Alexandr se îngrașă, că obrajii lui își recapătă culorile, iar ochii i se înviorează de o lucire pașnică. „Numai perișorul nu-i mai crește, — își spunea ea — și era cum îi mătasea."

Alexandr se plimba adesea prin împrejurimi. O dată, întîlnind pe drum un grup de fete și femei care se duceau la pădure după ciuperci, a pornit și el cu dînsele și a umblat toată ziua. Întorcîndu-se acasă, vorbi cu oarecare căldură despre o fată, Mașa, pentru îndemînarea și sprinteneala ei, și Mașa fu adusă la curte ca să vadă de cuconaș. Se ducea uneori să privească muncile cîmpului și astfel începu să cunoască din experiență lucrurile despre care atît de des scrisese și tradusese pentru revistă. „Cîte minciuni am scris noi acolo..." — gîndea el clătinînd din cap și începu să privească lucrurile mai adînc și mai pătrunzător.

Într-o zi ploioasă, încercînd să-și găsească o ocupație, se apucă să scrie și rămase mulțumit de începutul lucrării sale. Avînd nevoie pentru documentare de o carte, scrise la Petersburg și i-au trimis-o. Atunci s-a pus serios pe lucru. A mai comandat cîteva cărți. În zadar umbla Anna Pavlovna să-l convingă să nu mai scrie ca să nu-și facă rău la pieptișor; nici nu voia să audă. Atunci l-a trimis pe Anton Ivanîci. Dar Alexandr nu l-a ascultat nici pe dînsul și a tot scris înainte. După ce au trecut trei-patru luni, văzînd că Alexandr n-a slăbit deloc din cauza scrisului, ba, dimpotrivă, s-a mai îngrășat, Anna Pavlovna s-a liniștit.

Astfel se scurse un an și jumătate. Toate ar fi fost bune, dar către sfîrșitul acestui răstimp, Alexandr începu să cadă iar pe gînduri. Nu dorea nimic, iar dacă se întîmpla să dorească ceva, nu era greu să i se împlinească: dorințele lui nu ieșeau din cadrele vieții familiale. Nu-l tulbura nimic — nici grijile, nici îndoiala. Îl prindea însă urîtul. Încetul cu încetul, cercul strîmt al familiei îl obosise. Atențiile mamă-si începuseră să-i

*) Dans popular rus. (N. red. rom.)

plictisească, iar de Anton Ivanîci se săturase pînă-n git. Îi era lehamite şi de muncă, iar natura nu-l mai încînta.

Şedea la fereastră, tăcea şi privea cu indiferenţă la teii săditi de tatăl lui, ascultînd cu ciudă clipotitul lacului. Analizînd motivele melancoliei ce-l prinsese iar, descoperi că-i era dor de Petersburg! Trecutul fiind departe, începu să-i ducă dorul. Sîngele curgea tot năvalnic în vinele lui, inima bătea şi acum cu putere în piept, trupul şi sufletul cereau activitate... Iată o nouă problemă! Doamne! Cînd îşi dădu seama, îi veni să plîngă. Credea că dorul îi va trece, că se va deprinde cu viaţa de la ţară, se va aclimatiza. Dar cu cît trăia mai mult acolo, cu atît mai dureros i se strîngea inima, care-l trăgea înapoi, în vîltoarea aceea atît de cunoscută.

Se împăcase cu trecutul şi-l iubea. Singurătatea şi meditaţia îndulciseră ura, melancolia neagră, dispoziţia lui întunecată şi ursuză. Trecutul îi apărea acum în altă lumină, purificată. Pînă şi trădătoarea Nadenka părea să fie înconjurată de un nimb. „Ce caut eu aici? — îşi spunea el înciudat. — Pentru ce-mi pierd tinereţile şi-mi irosesc talentele aici? De ce să nu culeg acolo roadele strălucite ale muncii mele?... Acum sînt mult mai înţelept. Prin ce îmi este superior unchiul? Nu pot oare să-mi găsesc şi eu un drum? Ce are a face dacă, pînă acum, apucîndu-mă de lucruri ce nu erau de mine, n-am reuşit? Mi-a venit mintea la cap. E timpul să mă hotărăsc! Da, e timpul! Dar cît de mult o va întrista pe mama plecarea mea! Totuşi trebuie să plec, negreşit! Nu pot să mă înmormîntez aici! Uite, acolo toţi şi-au făcut un rost... Dar cariera mea, averea mea?... Eu singur am rămas în urmă... Pentru ce? De ce?" Nu-şi mai găsea loc şi nu ştia cum să-i spună mamei că vrea să plece.

Dar, în curînd, maică-sa îl scuti de osteneala aceasta. Îşi dădu sufletul.

În sfîrşit, Alexandr scrise unchiului şi mătuşii lui, la Petersburg. Mătuşii îi scria astfel:

„Ma tante, înainte de plecarea mea din Petersburg, cu lacrimi în ochi ţi-ai luat rămas bun de la mine prin cuvinte calde care mi s-au întipărit adînc în minte. Spuneai că, dacă, într-o zi, voi avea nevoie de o prietenie adevărată, de o simpatie sinceră, în inima dumitale va rămîne întotdeauna un colţişor pentru mine. A venit momentul să simt tot preţul acestor cuvinte. Pentru mine, în drepturile pe care cu atîta generozitate mi le-ai dat

asupra inimii dumitale, zace chezășia păcii sufletești, a liniștii, a mîngîierii, a împăcării, poate chiar a fericirii întregii mele vieți. Maică-mea a răposat acum trei luni; nu voi mai adăuga nici un cuvînt cu privire la aceasta. Din cele ce-ți scria, știi ce a însemnat ea pentru mine și ai să înțelegi ce am pierdut pierzînd-o... Acum vreau să fug de aici pentru totdeauna. Dar, drumeț singuratic, unde să-mi îndrept pașii, dacă nu spre meleagurile acelea unde te afli dumneata? ...Spune-mi un singur cuvînt: am să mai găsesc oare în dumneata ceea ce ce am lăsat acum un an și jumătate? Nu m-ai alungat din amintirea dumitale? Ai să consimți să iei asupră-ți plicticoasa îndatorire de a tămădui rana cea nouă și adîncă prin acea prietenie care m-a mai salvat de atîtea ori de dureri și necazuri? Îmi pun toată nădejdea în dumneata și într-o altă aliată puternică — activitatea.

„Nu-i așa că te miri? Nu-i așa că ți se pare ciudat să primești asemenea vorbe din partea mea? Să citești aceste rînduri, scrise pe un ton liniștit, care nu pare să fie al meu? Nu te minuna, nici nu te teme de întoarcerea mea. N-are să vină un nebun, un visător, un dezamăgit sau un provincial, ci un om cum sînt mulți la Petersburg și cum ar fi trebuit să fiu și eu de multă vreme. Te rog să-l previi mai cu seamă pe unchiul meu despre acest lucru. Cînd arunc o privire îndărăt, la viața pe care am dus-o în trecut, mi-e rușine de mine și de ceilalți. Dar altfel nici nu putea să fie. Iată cînd m-am dezmeticit — abia la treizeci de ani! Școala cea aspră prin care am trecut la Petersburg și meditațiile de la țară mi-au lămurit pe deplin destinul. În liniștea de aici, considerînd de la distanță lecțiile unchiului și propria mea experiență, le-am pătruns mai bine înțelesul și văd unde trebuia să mă conducă ele demult și mai văd în ce chip jalnic și neînțelept m-am abătut de la țința cea dreaptă. Acum sînt liniștit: nu mă mai frămînt, nici nu mă mai chinuiesc, dar nici nu mă laud. Se poate ca liniștea aceasta să fie un efect al egoismului. Simt totuși că, în curînd, concepția mea asupra vieții se va preciza într-atît, încît voi putea descoperi un alt izvor — mai curat — al liniștii. În clipa de față însă, nu pot să n-am păreri de rău că am atins limita la care, vai, tinerețea se sfîrșește și începe vîrsta meditațiilor, a verificării și a analizării oricărei emoții — vîrsta conștientă.

„Cu toate că părerea mea despre oameni și despre viață nu s-a schimbat poate pînă într-atît, totuși multe nădejdi s-au spulberat, multe dorinți s-au dus, am pierdut multe iluzii ; prin urmare, nu voi mai putea să mă înșel atît de des nici asupra lucrurilor, nici asupra oamenilor. Dintr-un punct de vedere, e o mare consolare! Privesc înainte cu ochii deschiși ; încercările cele mai grele au rămas în urmă. Emoțiile nu mă înspăimîntă, pentru că au rămas puține. Le-am trăit pe cele mai puternice și le binecuvîntez. Mi-e și rușine să-mi aduc aminte cum, închipuindu-mi că sînt un martir, mi-am blestemat soarta, am blestemat viața. Ce copilărie, ce ingratitudine! Cît de tîrziu am înțeles că suferința purifică sufletul, că numai ea îl înalță pe om și-l face suportabil pentru el însuși și pentru ceilalți... Recunosc acum că, dacă n-ai avut parte de suferință, înseamnă că n-ai avut parte de plinătatea vieții. Suferința cuprinde multe probleme importante, a căror rezolvare poate că nici nu o vom afla pe lumea aceasta. Văd în aceste emoții mîna providenței, care pare să pună în fața omului o sarcină uriașă : să tindă mereu înainte, să atingă țeluri ce i-au fost hotărîte de sus, să lupte în fiece clipă împotriva unor nădejdi înșelătoare, a unor piedici grele. Da! Văd acum cît de necesare sînt în viață lupta și emoțiile. Am înțeles că, fără ele, viața nici n-ar fi viață, ci un fel de somnolență, un fel de stagnare... Cînd se sfîrșește lupta, se sfîrșește și viața. Omul a muncit, a iubit, s-a desfătat, a suferit, s-a frămîntat, și-a îndeplinit sarcina, a trăit!

„Iată cum raționez acum : am ieșit din beznă și văd că tot ce am trăit pînă-n această clipă constituie un fel de pregătire grea pentru calea cea adevărată, o școală foarte complicată, de care am nevoie în viață. Ceva îmi spune că drumul care mi-a rămas de străbătut va fi mai ușor, mai liniștit, mai lesne de înțeles... Părțile întunecoase au fost luminate, nodurile savante s-au dezlegat de la sine. Viața începe să nu-mi pară un rău, ci un bine. În curînd voi spune din nou : ce frumoasă e viața! Dar n-o voi spune ca un tînăr îmbătat de o desfătare trecătoare, ci în deplină conștiință a adevăratelor ei plăceri și amărăciuni. Tocmai de aceea nici moartea nu mă mai înspăimîntă ; nu-mi mai apare ca o sperietoare, ci ca o experiență frumoasă. Pe suflet, mi se lasă de pe acum o liniște necunoscută încă : au pierit fără urmă supărările naive, crizele de amor propriu jignit, accesele de enervare copilărească și de mînie ridiculă împotriva lumii și

a vieții, asemănătoare toate cu furia unei javre care se dă la un elefant *).

„Am început să mă împrietenesc iarăși cu oamenii, cu care nu mai știam să leg prietenie — oameni care, în treacăt fie zis, sînt și aici aceiași ca și la Petersburg, doar puțin mai aspri, mai necioplîți, mai ridiculi. Dar nu mă mai supăr nici pe ceî de-aici — cu atît mai puțin mă voi supăra pe cei de acolo. Ca să-ți dau o pildă a blîndeței mele: vine pe la noi în vizită, ca să-mi împărtășească durerea — zice el — un tip cu numele de Anton Ivanîci. A doua zi, se duce la un vecin, la nuntă — ca să împărtășească bucuria nuntașilor, iar apoi la altcineva, unde îndeplinește îndatoririle unei moașe. Dar nici durerea, nici bucuria nu-l împiedică să mănînce de cîte patru ori pe zi la fiecare. Îmi dau seama că lui îi este totuna dacă a murit, s-a născut sau s-a însurat careva și, totuși, nu mi-e scîrbă să mă uit la el, nu mi-e necaz pe el... Îl rabd și nu-l dau afară... E un semn bun, nu-i așa, ma tante? Ce ai să spui după ce vei citi aceste elogii pe care mi le adresez mie însumi?"

Unchiului său i-a scris astfel:

«Prea scumpul și prea bunul meu unchi și, în același timp, excelență!

«Cu cîtă bucurie am aflat că și cariera dumitale a fost desăvîrșită într-un chip demn de laudă! Chestiunea averii ai aranjat-o demult! Acum ești consilier de stat activ și director. Voi îndrăzni oare să amintesc excelenței voastre făgăduiala pe care mi-ați dat-o la plecarea mea: „Dacă vei avea vreodată nevoie de o slujbă, de vreo ocupație sau de bani, adresează-mi-te mie fără nici o sfială!" Așa mi-ai spus. Și iată că am nevoie și de slujbă, și de ocupație, și desigur voi avea nevoie și de bani. Sărmanul provincial îndrăznește să solicite un post, să ceară de lucru. Ce soartă va avea oare cererea mea? Nu cumva aceeași pe care a avut-o cîndva scrisoarea lui Zaezjalov, care cerea să te interesezi de procesul lui?... În ceea ce privește creația, despre care ai avut cruzimea să amînteștî într-una din scrisorile

*) Aluzie la o cunoscută fabulă a lui Krîlov, în care o cățeluș latră la un elefant de la menajerie care e plimbat pe străzi. La întrebarea pentru ce face acest lucru, cățeluș răspunde: „Pentru ca vecinii să spună: „Bravo, Moska! Se vede că-i tare vitează, dacă se încumetă să latre la un elefant." (N. red. rom.)

dumitale... de ce mai răscoleşti prostiile demult uitate, de care singur roşesc?... O, unchiule, o, excelenţa voastră! Cine n-a fost tînăr şi, deci, mai mult ori mai puţin prost? Cine n-a nutrit vreun vis scump şi straniu, care n-a fost să se împlinească? Iată, vecinul meu de moşie — cel din dreapta — îşi închipuia că e un erou, un uriaş... a vrut să uimească lumea cu faptele lui eroice... Dar totul s-a terminat prin ieşirea lui la pensie cu gradul de sublocotenent, fără să fi fost la război. Acum îşi cultivă în linişte cartofii şi seamănă napi. Altul, vecinul meu din stînga, a visat să reformeze lumea şi Rusia după concepţia lui. Dar după ce a scris o vreme hîrtii oficiale la judecătorie, s-a retras aici şi nici pînă în ziua de azi n-a fost în stare să-şi repare gardul. Eu am crezut că mi s-a dat de sus darul de a crea şi am vrut să dezvălui lumii mistere noi, necunoscute încă, fără să bănuiesc măcar că aceste mistere nu-s mistere şi că eu nu sînt profet. Sîntem ridiculi cu toţii. Dar spune-mi şi dumneata, cine va îndrăzni, fără să roşească, să înfiereze cu vorbe de ocară aceste nobile şi înflăcărate visuri tinereşti, chiar dacă sînt puţin cam prea avîntate? Cine n-a simţit cîte o dorinţă care n-a adus nici un rod, cine nu şi-a închipuit că va fi erou, va săvîrşi fapte măreţe, va fi slăvit în cînturi solemne sau în lucrări de mare răsunet? Pe care din noi nu l-a purtat imaginaţia spre timpuri legendare, eroice? Cine n-a plîns, mişcat de sentimente frumoase şi înălţătoare? Dacă se va găsi un asemenea om, să-mi arunce piatra — dar nu-l invidiez. Roşesc pentru visurile mele tinereşti, dar le respect; ştiu că ele sînt chezăşia unei curăţii sufleteşti, sînt semnul unui suflet nobil, înclinat spre fapte bune.

«Ştiu că aceste argumente nu te vor convinge, ştiu că ai nevoie de un argument temeinic, practic. Poftim, ţi-l dau: spune-mi în ce fel ar putea fi recunoscute şi cum s-ar dezvolta talentele, dacă tinerii ar înăbuşi în ei aceste înclinaţii timpurii, dacă n-ar da frîu liber visurilor lor, ci ar urma servil o direcţie indicată, fără a-şi încerca propriile lor puteri? Şi, în sfîrşit, nu este oare o lege generală a naturii că tinereţea trebuie să fie frămîntată, clocotitoare, uneori plină de nebunii şi de prostii, că visurile fiecăruia se domolesc cu timpul, aşa cum s-au domolit ale mele? Dar parcă propria dumitale tinereţe n-a cunoscut asemenea păcate? Adu-ţi aminte, răscoleşte-ţi bine memoria. Te văd de aici, cu privirea dumitale liniştită, pe care n-o tulbură niciodată nimic, clătinînd din cap şi spunînd: „Nu

găsesc nimic!" Dă-mi voie să te dau totuşi de gol, de pildă, în dragoste... Te lepezi? Nu te lepăda: am în mîinile mele o dovadă... Adu-ţi aminte că am putut face cercetări la faţa locului. Am înaintea ochilor teatrul intrigilor dumitale amoroase — lacul. Mai cresc încă şi acum pe el flori galbene. Am onoarea să trimit anexat excelenţei voastre una din ele, uscată după toate regulile artei, spre a-i servi drept dulce amintire. Dar mai am încă o armă şi mai teribilă împotriva persecuţiilor dumitale contra dragostei în general şi a iubirii mele, în special. E un document... Te încrunţi? Şi încă ce document!!! Ai pălit? Am răpit această preţioasă antichitate de la mătuşa mea, de pe un piept nu mai puţin antic şi o aduc cu mine în chip de veşnică dovadă împotriva dumitale şi în apărarea mea. Cutremură-te, unchiule! Mai mult decît atît, cunosc în toate amănuntele întreaga poveste a dragostei dumitale: mătuşica mi-o povesteşte în fiecare zi, dimineaţa la ceai, seara la masă, apoi înainte de culcare, spicuind din ea cîte un fapt interesant, iar eu adun toate aceste preţioase materiale într-un memoriu special. Ţi-l voi înmîna negreşit, personal, împreună cu lucrările mele în domeniul agriculturii, de care mă ocup aici cam de vreun an. Eu, din partea mea, consider drept o datorie s-o asigur pe mătuşa că simţămînturile — cum zice ea — dumitale faţă de ea au rămas neschimbate. Cînd mă voi fi învrednicit să primesc, în urma rugăminţilor mele, un răspuns favorabil din partea excelenţei voastre, voi avea onoarea să mă înfăţişez domniei tale cu nişte plocoane de smeură uscată şi miere şi cu ceva scrisori cu care vecinii mei îmi făgăduiesc să mă însărcineze, fiecare după necesităţile lui, afară de Zaezjalov, care a murit înainte de sfîrşitul procesului său.»

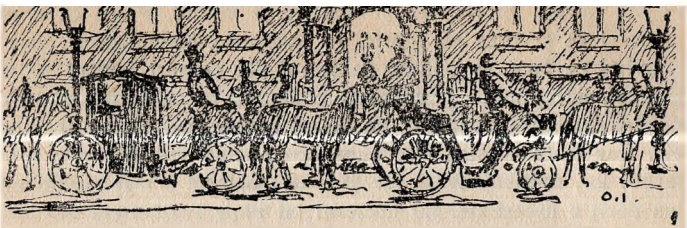

EPILOG

Iată ce se petrecea cu principalii eroi ai acestui roman peste patru ani, după a doua sosire a lui Alexandr la Petersburg:

Într-o bună dimineață, Piotr Ivanîci se plimba în lung și în lat prin biroul lui. Nu mai era Piotr Ivanîci cel de mai înainte, viguros, corpolent și chipeș, cu privirea pururea liniștită, cu capul sus și cu statura dreaptă. Fie din cauza vîrstei, fie din cauza împrejurărilor, ținuta lui era mai puțin impozantă, mișcările nu mai erau atît de energice, nici privirea atît de plină de încredere. Pe tîmple și în favoriți se zăreau multe fire cărunte. Se cunoștea că-și sărbătorise cei cincizeci de ani ai vieții. Umbla puțin adus de spate. Dar lucrul cel mai curios era să vezi pe fața omului acestuia liniștit și nepăsător — așa cum îl cunoscusem pînă atunci — o expresie mai mult decît îngrijorată, aproape tristă, cu toate că și această expresie avea un caracter specific, propriu lui Piotr Ivanîci.

Părea să fie nedumerit. Făcea doi pași, apoi se oprea în mijlocul odăii sau mergea repede, de două-trei ori, dintr-un capăt al ei într-altul. Părea frămîntat de un gînd neobișnuit.

Pe un fotoliu, lîngă masă, ședea, picior peste picior, un om de statură potrivită, gras, cu o cruce la gît și cu un frac încheiat la toți nasturii. Îi lipsea numai bastonul cu măciulie mare de aur, acel baston clasic, după care, pe timpuri, cititorul recu-

noștea îndată, în romane și nuvele, pe doctor. Poate că unui doctor i se și cade să poarte un asemenea buzdugan cu care, neavînd ce face, se plimbă pe jos și stă ceasuri întregi pe la bolnavi, mîngîindu-i și adeseori îmbinînd, în persoana lui, cîte două-trei roluri : de medic, de filozof practic, de prieten al casei etc. Dar toate acestea sînt bune acolo unde oamenii trăiesc la largul lor, se-mbolnăvesc rar și unde doctorul e mai curînd un lux decît o necesitate. Iar doctorul lui Piotr Ivanîci era un doctor din Petersburg. Cu toate că le prescrîa bolnavilor săi mult exercițiu, nu știa ce-nseamnă să umbli pe jos. Era membru într-un consiliu, secretar al unei societăți, profesor, medic al cîtorva instituții de stat, doctor pentru săraci, factor nelipsit de la orice consult. Avea, de asemeni, o clientelă foarte numeroasă. Nu-și scotea niciodată mănușa stîngă și, dacă n-ar fi fost nevoit să ia pulsul, n-ar fi scos-o nici pe cea dreaptă. Nu-și descheia niciodată fracul și aproape că nu lua loc pe scaun. De nerăbdare, doctorul își schimbase pînă acum de cîteva ori poziția, punînd cînd piciorul stîng peste cel drept, cînd pe cel drept peste cel stîng. Ar fi trebuit să plece demult, dar Piotr Ivanîci tot nu se decidea să vorbească. În cele din urmă, se hotărî.

— Ce-i de făcut, domnule doctor ? — întrebă, oprindu-se deodată în fața lui.

— Nu văd decît un singur mijloc : să te duci la Kissingen, — răspunse doctorul. — Au început să se repete cam des crizele dumitale...

— Ce-mi tot vorbești de mine ! — îl întrerupse Piotr Ivanîci. — Vorbesc despre soția mea. Eu am trecut de cincizeci de ani, iar ea e în floarea vîrstei, are încă de trăit. Și dacă de pe acum începe să-și piardă sănătatea...

— Ei, să piardă ! — zise doctorul. — Ți-am împărtășit temerile mele pentru viitor. Pentru moment, nu e încă nimic grav. Am ținut numai să-ți spun că sănătatea doamnei sau, mai bine zis, nu chiar sănătatea, dar ea însăși... parcă n-ar fi într-o stare normală...

— Parcă nu e totuna ? Dumneata ai făcut observația asta în treacăt și ai și uitat de ea. Dar eu de atunci o supraveghez cu multă atenție și în fiecare zi descopăr la ea noi schimbări care mă neliniștesc. Și uite așa, de trei luni mă frămînt mereu. Nu-nțeleg cum de n-am observat asta mai dinainte ! Serviciul și afacerile îmi răpesc timpul și sănătatea... Și, acum, te pomenești că au să-mi răpească și soția.

Reîncepu să se plimbe prin odaie.

— Ai vorbit astăzi cu ea? — întrebă el, după o clipă de tăcere.

— Da. Dar dînsa nu observă nimic anormal. Am presupus întîi că ar fi un motiv de ordin fiziologic: n-a avut copii... Pe cît se pare însă, nu-i asta. Poate că motivul e pur psihologic.

— Din ce în ce mai bine, — observă Piotr Ivanîci.

— Dar poate că nu-i nimic. Nu există nici un fel de simptome suspecte. E drept că... aţi stat cam prea mult aici, în clima aceasta umedă. Duceţi-vă la sud! Vă mai aerisiţi puţin, adunaţi impresii noi şi apoi veţi vedea ce se mai întîmplă. Vara s-o petreceţi la Kissingen, urmînd o cură de ape minerale, toamna în Italia, iar iarna la Paris; vă asigur că tot răul o să dispară şi excesul de mucozităţi şi starea de prea mare sensibilitate.

Piotr Ivanîci aproape că nu-l mai asculta.

— Motiv de ordin psihologic, — repetă el încet şi clătină din cap.

— Să vezi de ce-l numesc psihologic, — zise doctorul. — Cine nu v-ar cunoaşte, ar putea să presupună că sînt la mijloc oarecare griji... sau poate nu griji, ci dorinţe înăbuşite... Se întîmplă uneori, cînd omul se luptă cu nevoile, cînd îi lipseşte ceva... Am vrut să-ţi sugerez ideea...

— Nevoi, dorinţe! — îi tăie vorba Piotr Ivanîci. — Toate dorinţele ei sînt dinainte împlinite. Îi cunosc gusturile şi obiceiurile. Cît despre nevoi... hm! Vezi casa noastră, ştii cum trăim.

— Frumoasă casă, chiar minunată! Aveţi un bucătar... şi ce ţigări! Dar prietenul acela al dumneavoastră, care trăieşte la Londra, nu vă mai trimite vin de Xeres? Parcă anul acesta n-am văzut...

— Cît de perfidă e soarta, domnule doctor! Dacă nici eu n-am mai fost prevăzător! — începu Piotr Ivanîci cu o neobişnuită căldură. — Credeam că orice pas al meu a fost bine socotit... Şi tocmai cînd nu te aştepţi, îţi face una bună. Cu toate succesele mele, cu o carieră ca a mea... Ce să mai zic!

Făcu un gest de deznădejde şi-şi reluă plimbarea.

— De ce te frămînţi atît? — îl întrebă doctorul. — Nu-i absolut nimic periculos. Îţi repet ceea ce ţi-am spus şi prima dată: organismul ei nu e atins, nu există simptome patologice. Puţină anemie, oarecare depresiune... Asta-i tot.

— Un fleac! — zise Piotr Ivanîci.

— Indispoziţia ei e ceva negativ, iar nu pozitiv, — continuă

doctorul. — Dar parcă dînsa e un caz unic? — Uită-te puțin la toți cei care nu sînt născuți aici la Petersburg: în ce hal au ajuns! Plecați de aici, plecați cît mai degrabă! Iar dacă nu puteți pleca, fă-o să se distreze, n-o lăsa să stea în casă, îndeplinește-i capriciile, scoate-o în lume. Oferă cît mai multă mișcare trupului și sufletului ei: și unul și altul se află la ea într-o stare anormală, de somnolență... Firește, cu timpul, s-ar putea să fie atacați plămînii sau...

— La revedere, domnule doctor! Mă duc la dînsa, — zise Piotr Ivanîci și se îndreptă cu pași repezi spre buduarul nevestei sale. Se opri lîngă ușă, dădu încetișor perdeaua la o parte și-și îndreptă asupra ei privirea îngrijorată.

Ce semne neliniștitoare văzuse la ea doctorul? Văzînd-o pentru prima oară, oricine ar fi găsit că arată la fel cu multe femei din Petersburg. Ce-i drept, era cam palidă, privirea își pierduse strălucirea, bluza cădea drept pe umerii ei slabi și pe pieptul plat. Mișcările-i erau încete, fără vlagă... Dar semnele distinctive ale frumoaselor noastre sînt oare culorile vii, strălucirea ochilor și vioiciunea mișcărilor? Sau farmecul formelor?... Nici Phidias, nici Praxiteles n-ar fi găsit aici trupuri de Venere, demne de dalta lor.

Să nu căutați frumusețe sculpturală la frumusețile noastre din nord. Nu sînt statui, nu le prind atitudinile antice, care au imortalizat frumusețea femeilor din Grecia. Nici n-ai avea din ce să creezi asemenea atitudini: nu găsești la ele acele forme armonioase, fără cusur, ale trupului... Sensualitatea nu țîșnește din ochii lor în mănunchi de raze dogoritoare. Pe buzele lor întredeschise nu plutește zîmbetul acela naiv și voluptuos, care arde pe buzele femeii din sud. O altă frumusețe, de o esență superioară, le-a fost dată femeilor noastre. În trăsăturile lor, dalta nu poate prinde acea strălucire a gîndului, acea luptă ce se dă între voință și patimă, acel joc al mișcărilor sufletești, care nu pot fi exprimate prin cuvinte, cu întreaga lor gamă de nuanțe, atît de tainice și de fine, de la simplitate aparentă, mînie și blîndețe, pînă la bucurii și dureri tăinuite, fulgere de-o clipă care străbat în afară din adîncul unui suflet interiorizat...

Oricum ar fi, de la prima vedere, nimeni n-ar fi observat în Lizaveta Alexandrovna nici o urmă de indispoziție. Doar cine a cunoscut-o mai înainte, cine mai păstra în amintire umerii ei plini, pieptul învolt, prospețimea chipului, precum și privirea cu strălucire atît de vie, încît culoarea ochilor aproape se pierdea

în splendide şi fremătătoare valuri de lumină, numai acela, dacă această femeie nu-i era cu desăvîrşire străină, ar fi simţit cum i se strînge inima de milă, aşa cum i se strîngea, poate, în clipa asta, lui Piotr Ivanîci, care nu îndrăznea totuşi să-şi mărturisească nici lui însuşi acest sentiment.

Intră încet în buduar şi se aşează alături de ea.

— Ce faci? — o întrebă.

— Mă uit prin carnetul de cheltuieli, — răspunse ea; — închipuieşte-ţi, Piotr Ivanîci: luna trecută, am cheltuit aproape o mie cinci sute de ruble numai pentru mîncare. E îngrozitor!

Fără o vorbă, el îi luă carnetul din mînă şi-l puse pe masă.

— Ascultă, — i se adresă el, — doctorul e de părere că, dacă rămînem aici, boala mea ar putea să progreseze; ne sfătuieşte să plecăm la băi, în străinătate. Ce zici?

— Ce să zic? Cred că în această chestiune părerea doctorului e mai importantă decît a mea. Dacă aşa te sfătuieşte el, trebuie să mergem.

— Dar tu? Doreşti să faci această călătorie?

— Poate.

— Dar poate că ai vrea să rămîi aici?

— Bine. Rămîn.

— Ce-ai prefera totuşi? — întrebă Piotr Ivanîci cu oarecare nerăbdare.

— Hotărăşte tu cum vrei şi pentru tine şi pentru mine, — răspunse ea, cu tristă indiferenţă. — Dacă-mi vei spune să plec, voi pleca, iar de nu, rămîn aici...

— Nu se poate să rămîi aici, — observă Piotr Ivanîci. — Doctorul spune că şi sănătatea ta a avut de suferit... din cauza climei.

— De unde a scornit-o? — zise Lizaveta Alexandrovna. — N-am nimic, mă simt bine.

— O călătorie prea lungă, — spuse Piotr Ivanîci, — ar putea de asemeni să fie cam obositoare pentru tine. N-ai vrea să stai puţin la Moscova, la mătuşa ta, cît timp eu o să fiu în străinătate?

— Bine. Pot să mă duc şi la Moscova.

— Sau să plecăm amîndoi, vara asta, în Crimeia?

— Şi în Crimeia ar fi bine să ne ducem.

Piotr Ivanîci nu mai putu răbda. Se ridică de pe canapea şi începu să se plimbe prin odaie, aşa cum făcuse şi în biroul lui. Apoi se opri în faţa ei.

— Ți-e totuna unde te duci? — întrebă el.

— Mi-e totuna, — îi răspunse ea.

— De ce?

Fără să-i răspundă la întrebare, ea luă din nou de pe masă carnetul de cheltuieli.

— Orice ai zice, Piotr Ivanîci, — zise ea, — trebuie să reducem din cheltuieli. Cum se poate să cheltuim o mie cinci sute de ruble numai pentru masă?...

El îi luă carnetul din mînă și-l aruncă sub masă.

— De ce te preocupă atît chestiunea asta? — întrebă el. — Sau, poate, îți pare rău de bani?

— Cum să nu mă preocupe? Sînt doar nevasta ta. Nu m-ai învățat chiar tu?... Iar acum îmi reproșezi că mă ocup de asemenea lucruri. Îmi văd de treburi.

— Ascultă-mă, Liza! — vorbi Piotr Ivanîci după o scurtă tăcere. — Vrei să-ți schimbi firea, să-ți frîngi voința... asta nu e bine. Nu te-am constrîns niciodată. Și n-ai să mă convingi că fleacurile acestea (îi arătă carnetul de socoteli) ar putea să te preocupe. De ce vrei să-ți impui anumite constrîngeri? Îți dau libertate deplină...

— Doamne! Ce nevoie am de libertate? Ce să fac cu ea? Pînă acum ai dispus de mine și de tine atît de înțelept, într-un mod atît de inteligent, încît m-am dezobișnuit să mai am voința mea proprie. Fă-o și de acum înainte; n-am nevoie de libertate.

Tăcură amîndoi un timp.

— N-ai mai rostit demult nici o rugăminte, nici o dorință sau vreun capriciu de-al tău, Liza, — reîncepu Piotr Ivanîci.

— N-am nevoie de nimic, — răspunse ea.

— N-ai nici un fel de dorinți mai deosebite... ascunse? — întrebă el cu solicitudine, uitîndu-se țintă la ea.

Lizaveta Alexandrovna avu aerul să stea la îndoială dacă să vorbească sau nu.

Băgînd de seamă acest lucru, Piotr Ivanîci urmă:

— Spune, pentru dumnezeu, spune! Dorințele tale vor fi și ale mele, le voi respecta ca pe o lege.

— Ei bine, — îi răspunse ea, — dacă poți s-o faci pentru mine... suprimă... recepțiile noastre de vineri... Mesele acestea mă obosesc...

Piotr Ivanîci rămase pe gînduri.

— Şi aşa nu mai vezi aproape pe nimeni, — zise el după o clipă de tăcere. — Ai să rămîi singură de tot, ca într-un pustiu, cînd n-o să se mai adune prietenii la noi vineri. Dar de vreme ce asta doreşti, mă rog: dorinţa-ţi va fi împlinită. Şi ce ai să faci de acum încolo?

— Dă-mi socotelile tale, dosarele, registrele... Mă voi ocupa eu de ele... — răspunse ea şi întinse iar mîna ca să ia de sub masă carnetul de cheltuieli.

Această purtare i se păru lui Piotr Ivanîci o prefăcătorie cam nedibace.

— Liza!... — murmură el dojenitor.

Carnetul rămase sub masă.

— Şi eu care mă gîndeam că ai să reiei legăturile cu cîteva cunoştinţe pe care le-am părăsit de tot. Aş da un bal ca să te mai distrezi, să mai ieşi şi tu în lume...

— Vai de mine, nu, nu vreau! — strigă cu spaimă Lizaveta Alexandrovna. — Pentru dumnezeu, să nu faci aşa ceva! Cum se poate... Un bal!

— Şi de ce te sperii aşa? La vîrsta ta, n-ar trebui ca un bal să-şi fi pierdut atracţia. Poţi încă să dansezi.

— Nu, Piotr Ivanîci, te rog foarte mult să nu pui nimic la cale! — insistă ea cu vioiciune. — Să ai grijă de toalete, să te găteşti, să primeşti o mulţime de lume, să ieşi — doamne fereşte!

— Mi se pare că ai vrea să umbli toată viaţa în bluză?

— Da, aş purta mereu bluze, dacă tu n-ai avea nimic împotrivă. De ce să te găteşti? Cheltuială inutilă şi oboseală fără nici un rost.

— Ştii ceva? — zise deodată Piotr Ivanîci. — Se spune că pentru sezonul acesta s-a încheiat un angajament cu Rubini. Vom avea în permanenţă operă italiană; am cerut să mi se reţină o lojă. Ce părere ai?

Lizaveta Alexandrovna tăcea.

— Liza!

— Cred că e în zadar... — rosti ea sfios — şi asta mă va obosi... Obosesc aşa de uşor...

Piotr Ivanîci se îndreptă spre cămin cu capul plecat şi, rezemîndu-se de el, începu să se uite la ea, nu chiar cu tristeţe, dar plin de nelinişte, de îngrijorare şi de teamă.

— De unde atîta... — începu el, dar nu sfîrşi vorba; nu îndrăzni să rostească cuvîntul „indiferenţă".

O privi mult timp în tăcere. În ochii ei stinși și fără vioiciune, pe chipul lipsit de jocul viu al gîndurilor și al sentimentelor, în atitudinea ei indolentă și în mișcările încete, el citi, fără să îndrăznească a-l formula, motivul acestei indiferențe. Ghicise răspunsul încă din clipa în care doctorul abia pomenise despre temerile sale. Încă de atunci se dezmeticise și ghicise că, interzicîndu-i sistematic soției sale orice libertate care ar fi dăunat intereselor lor conjugale, persoana lui nu i-a oferit în schimb o compensație pentru unele bucurii — poate nu tocmai autorizate de lege — pe care ea le-ar fi găsit în afara căsniciei... Prin metoda lui, lumea ei familială devenise o cetate inexpugnabilă în calea ispitei, în care bariere și patrule îngrădeau orice manifestare — chiar legitimă — a sentimentului...

Felul lui metodic și sec de a se purta cu dînsa se transformase pentru inima ei de femeie, fără voia și știrea lui, într-o tiranie rece și rafinată. Pentru această tiranie, o răsplătea prin bogăție, prin lux, prin crearea tuturor condițiilor exterioare ale unei fericiri conforme cu felul lui de a gîndi. Era o greșeală foarte mare, cu atît mai gravă, cu cît fusese făcută nu din neștiință, nu datorită unei concepții brutale asupra inimii omenești — pe care o cunoștea prea bine — ci din neglijență, din egoism. Uitase că soția lui nu se ducea la serviciu, nu juca cărți, n-avea fabrică, și că masa cea mai fină și vinul cel mai bun aproape că nu au valoare în ochii unei femei și, cu toate acestea, o silea să trăiască acest fel de viață.

Piotr Ivanîci era un om bun. Chiar dacă n-ar fi fost din dragoste pentru nevastă-sa, ci numai dintr-un sentiment de dreptate, tot ar fi dat orice numai ca să îndrepte răul făcut. Dar cum putea să-l îndrepte? De cînd doctorul îi comunicase temerile sale pentru sănătatea soției lui, Piotr Ivanîci petrecuse multe nopți de nesomn, căutînd să găsească vreun mijloc de a-i împăca inima cu situația ei actuală și a-i restabili puterile care slăbeau. Acum, stînd lîngă cămin, se gîndea la același lucru. Îi trecu prin cap gîndul că ea poartă germenul unei boli grave, că este condamnată la moarte din pricina unei vieți searbede și incolore...

O sudoare rece îi umezi fruntea. Se pierdea în încercări de a găsi vreun remediu, simțind că, pentru a-l descoperi, e nevoie mai curînd de inimă decît de inteligență. Dar de unde atîta inimă? Ceva îi spunea că, dacă ar fi putut să cadă la

picioarele ei, s-o cuprindă drăgăstos în braţe şi cu glas înflăcărat de pasiune să-i spună că n-a trăit decît pentru ea, că ea a fost ţelul tuturor ostenelilor, frămîntărilor şi dorinţei lui de a se îmbogăţi, că felul lui metodic de a se purta cu ea a fost inspirat numai de rîvna înflăcărată, stăruitoare, geloasă de a-i stăpîni inima... Îşi dădea seama că asemenea cuvinte ar fi avut efectul unei galvanizări asupra unei moarte, că ea ar înflori deodată, şi-ar recăpăta sănătatea şi fericirea şi n-ar mai fi nevoie să se ducă la băi.

Dar a spune şi a dovedi nu e acelaşi lucru. Ca să dovedeşti, trebuie să ai în tine pasiune. Iar Piotr Ivanîci, după ce scotoci cu grijă prin toate ungherele inimii sale, nu găsi nici urmă de pasiune. Simţea numai atît: că are nevoie de soţia lui, dar în aceeaşi măsură ca alte lucruri necesare vieţii, că-i este necesară din cauza obişnuinţei. Poate că nu s-ar fi dat înlături să se prefacă, să joace rolul unui îndrăgostit, oricît de ridicul ar fi să începi să vorbeşti limbajul pasiunii la cincizeci de ani. Dar cum poţi face pe o femeie să creadă într-o pasiune care nu există? Şi ar fi avut el oare destul eroism şi destulă pricepere spre a duce în spinare rolul acesta pînă acolo unde amuţesc cerinţele inimii? Şi n-ar dobori-o definitiv mîndria rănită, dacă ea ar băga de seamă că ceea ce, cu cîţiva ani în urmă, ar fi fost o băutură fermecată, i se serveşte acum ca un leac? Nu, această măsură tîrzie o cîntărise şi o analizase bine în felul lui chibzuit Piotr Ivanîci şi nu se hotăra s-o ia. Se gîndea să facă, poate, cam acelaşi lucru, dar într-alt chip, aşa cum se cerea şi cum era cu putinţă acum. În mintea lui încolţise, de trei luni, un plan care, mai înainte vreme, i s-ar fi părut absurd. Dar acum lucrurile stăteau altfel. Îl păstrase pentru o împrejurare extremă. Şi iată că această împrejurare sosise şi el se hotărî să-şi pună planul în aplicare.

„Dacă nici asta nu ajută — gîndea el — atunci chiar că nu-i nici o scăpare. Fie ce-o fi!"

Se apropie cu paşi hotărîţi de soţia lui şi o luă de mînă.

— Ştii bine, Liza, — începu el, — ce rol important joc la serviciu: sînt considerat drept funcţionarul cel mai de nădejde din tot ministerul. Anul acesta urmează să fiu propus pentru titlul de consilier secret şi, fără nici o îndoială, voi căpăta acest titlu. Să nu crezi însă că prin aceasta se va încheia cariera mea; mai pot încă să înaintez... Şi aş mai înainta...

Lizaveta Alexandrovna se uita la el mirată, așteptînd să vadă unde vrea să ajungă.

— Nu m-am îndoit niciodată de capacitatea ta, — zise ea. — Sînt absolut convinsă că nu te vei opri la jumătatea drumului, ci-l vei face pînă la capăt...

— Nu, nu-l voi face : zilele acestea, îmi dau demisia.

— Îți dai demisia ? — întrebă ea foarte uimită, ridicîndu-și capul.

— Da.

— Pentru ce ?

— Ascultă. După cîte știi, am lichidat socotelile cu asociații mei și, astfel, fabrica îmi aparține numai mie. Îmi aduce, fără nici o bătaie de cap, un venit net de vreo patruzeci de mii de ruble pe an. Merge perfect, ca un mecanism de ceasornic.

— Știu. Și apoi ? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Am s-o vînd !

— Ce spui, Piotr Ivanîci ! Ce-i cu tine ? — zise Lizaveta Alexandrovna cu o uimire crescîndă, privindu-l cu spaimă. — Pentru ce faci toate acestea ? Nu pot să-mi viu în fire, nu pot să pricep...

— Oare, într-adevăr, nu poți pricepe ?

— Nu !... — zise Lizaveta Alexandrovna, plină de nedumerire.

— Nu poți pricepe că, văzîndu-te cum tînjești, cum suferă sănătatea ta... din cauza climei... crezi că, de dragul carierei sau al fabricii n-am să te scot de-aici ? Că n-am să-mi închin ție restul zilelor ?... Liza ! — adăugă el cu dojană în glas. — Oare, într-adevăr, m-ai socotit incapabil de jertfă ?

— Vrei să spui că o faci pentru mine ? — întrebă Lizaveta Alexandrovna, venindu-și cu greu în fire. — Nu, Piotr Ivanîci ! — adăugă ea repede și foarte emoționată. — Pentru dumnezeu, să nu faci nici un sacrificiu de dragul meu ! Nu-l voi primi — mă auzi ? Hotărît, nu-l voi primi ! Să încetezi de a mai lucra, de a te distinge, de a te îmbogăți — și asta numai din cauza mea ! Doamne ferește ! Nu merit asemenea jertfe ! Iartă-mă : am fost prea meschină față de tine, prea mică și slabă ca să pot pătrunde și prețui cum se cuvine țelurile tale înalte, munca ta nobilă... Ai fi avut nevoie de o altă femeie, superioară mie...

— Iar mărinimie ! — exclamă Piotr Ivanîci, ridicînd din umeri. — Hotărîrea mea e luată, Liza.

— Doamne dumnezeule, ce am făcut! Am fost aruncată în calea ta ca o piatră — îți stau în drum... Cît de ciudată e soarta mea! — adăugă ea aproape cu deznădejde. — De ce să mai trăiești pe lumea asta, dacă n-o dorești?... Oare nu se va îndura dumnezeu să mă ia la el? Tocmai eu să-ți stau în cale...

— Să nu-ți închipui că pentru mine va fi cine știe ce sacrificiu. Nu mai vreau să trăiesc această viață rigidă. Vreau să mă odihnesc, să mă liniștesc. Și unde aș putea găsi liniștea, dacă nu alături de tine? Ne vom duce în Italia.

— Piotr Ivanîci, — vorbi ea aproape plîngînd, — ești bun și nobil... Știu că ești în stare să mă minți din generozitate... dar poate că sacrificiul tău va fi de prisos, poate că... e prea tîrziu, iar tu îți vei părăsi toate afacerile...

— Cruță-mă, Liza, și nu căuta să ajungi la acest gînd, — răspunse Piotr Ivanîci, — căci, altfel, vei vedea că nici eu nu sînt de fier... Repet că vreau să trăiesc nu numai cu capul; în mine, n-a amorțit încă totul.

Ea se uită la el țintă, cu neîncredere.

— Vorbești oare... sincer? — îl întrebă ea după o clipă de tăcere. — Vrei într-adevăr să-ți afli liniștea? Nu pleci numai de dragul meu?

— Nu. O fac și de dragul meu.

— Dar dacă ar fi numai pentru mine, n-aș vrea pentru nimic în lume. Pentru nimic în lume...

— Nu, nu! Nu mă simt bine, sînt obosit, vreau să mă odihnesc... Lizaveta Alexandrovna îi întinse mîna. El i-o sărută cu căldură.

— Atunci, plecăm în Italia? — întrebă el.

— Bine, plecăm, — îi răspunse ea monoton.

Lui Piotr Ivanîci i se luase o piatră de pe inimă. „Să vedem ce o să iasă și din asta!" — gîndi el.

Stătură astfel mult timp fără să vorbească, neștiind ce să-și mai spună. Nu se știe cine ar fi curmat cel dintîi tăcerea, dacă ar fi rămas numai ei doi. Dar iată că din odaia de alături se auziră pași grăbiți. Venise Alexandr.

Cît de tare se schimbase! Se îngrășase, chelise, era roșu la față. Cu cîtă demnitate își purta pîntecele proeminent și decorația de la gît! Ochii îi străluceau de bucurie. Sărută cu drag mîna mătușii sale și o strînse pe a unchiului.

— De unde vii? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Ghici! — răspunse cu înțeles Alexandr.

— Văd că ești foarte vesel azi, — zise Piotr Ivanîci, uitîndu-se întrebător la el.

— Fac prinsoare că n-ai să ghicești, — continuă Alexandr.

— Îmi aduc aminte că mi-ai mai venit într-o zi, cu vreo zece sau doisprezece ani în urmă, cam în aceeași dispoziție, — observă Piotr Ivanîci. — Mi-ai și spart ceva de pe birou... Atunci, am ghicit de îndată că ești îndrăgostit; dar acum... Se mai poate una ca asta? Nu, nu se poate: ești prea înțelept ca...

Aruncă o privire spre nevastă-sa și tăcu deodată.

— Nu ghicești? — întrebă Alexandr.

Unchiul se uită la el, socotindu-se în sine.

— Nu cumva... te însori? — zise el șovăitor.

— Ai ghicit! — exclamă solemn Alexandr. — Felicită-mă.

— Adevărat? Cu cine? — întrebară într-un glas unchiul și mătușa.

— Cu fata lui Alexandr Stepanîci.

— Ce spui? — exclamă Piotr Ivanîci. — E o mireasă bogată. Dar tatăl ei... ce zice?

— Viu chiar acum de la el. De ce n-ar fi de acord? Dimpotrivă, a ascultat cu lacrimi în ochi cererea mea în căsătorie, m-a îmbrățișat și a spus că acum poate muri liniștit, știind cui încredințează fericirea fiicei sale... „Numai să calci mereu pe urmele unchiului dumitale!" — a adăugat el.

— Așa a spus? Ei vezi, nici aici nu s-a putut fără unchiu!

— Dar fata? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Ea... s-a purtat ca toate fetele, — răspunse Alexandr. — N-a spus nimic, numai s-a îmbujorat toată. Iar cînd am luat-o de mînă, degetele ei cîntau parcă la pian în mîna mea... așa tremurau.

— N-a spus nimic! — observă Lizaveta Alexandrovna. — Și nu ți-ai dat osteneala să afli părerea ei înainte de a-ți face cererea? Îți este chiar atît de indiferent? Atunci de ce te mai însori?

— Cum de ce? Nu pot să umblu mereu așa hai-hui! M-am săturat de singurătate. A venit timpul să-mi fac și eu un rost, ma tanțe, să-mi aranjez un cămin, să-mi fac datoria... Mireasa e drăguță, are avere... Dar să-ți spună unchiul pentru ce trebuie să se însoare omul: știe s-o demonstreze atît de convingător...

Pe tăcute și pe furiș de nevastă-sa, Piotr Ivanîci îi făcea semne să nu se mai refere la el. Dar Alexandr nu vedea nimic.

— Dar poate nu-i placi fetei? — zise Lizaveta Alexandrovna.

— Poate nu te va iubi niciodată. Ce ai de spus atunci?

— Unchiule, ce să răspund? Spune dumneata, că vorbești mai frumos... Uite, am să citez chiar cuvintele dumitale, — urmă Alexandr, fără să bage de seamă că unchiu-său nu-și mai găsește loc și tușește semnificativ ca să-l facă să schimbe vorba. — „Dacă te însori din dragoste, dragostea va trece și vei rămîne cu obișnuința; dacă nu te însori din dragoste, ajungi la același rezultat: te obișnuiești cu nevasta. Dragostea e una, iar căsătoria e alta. Aceste două lucruri nu coincid totdeauna și e chiar mai bine cînd nu coincid..." Nu-i așa, unchiule? Așa m-ai învățat.

Își ridică ochii la Piotr Ivanîci și deodată se opri, văzînd că acesta îi aruncă priviri furioase. Plin de nedumerire, se uită cu gura căscată la mătușă-sa, apoi din nou la unchiu-său — și tăcu. Lizaveta Alexandrovna clătină din cap dusă pe gînduri.

— Așadar, te însori? — reluă Piotr Ivanîci. — E și timpul. Să fie într-un ceas bun! Mai ții minte? Era s-o faci la douăzeci și trei de ani.

— Tinerețele, unchiule, tinerețele!

— Chiar așa.

Alexandr rămase pe gînduri, apoi zîmbi.

— Ce-i cu tine? — întrebă Piotr Ivanîci.

— Nimic. Mi-a venit un gînd absurd...

— Ce fel?

— Cînd am iubit... — răspunse gînditor Alexandr, — n-am fost în stare să mă-nsor.

— Iar acum te căsătorești și nu ești în stare să iubești, — adăugă unchiul și amîndoi izbucniră în rîs.

— De aici rezultă că ai dreptate cînd spui că obișnuința este elementul cel mai de seamă...

Piotr Ivanîci se uită iar la el cu o expresie feroce. Alexandr tăcu, neștiind ce să mai creadă.

— Te însori la vîrsta de treizeci și patru de ani, — zise Piotr Ivanîci; — totul este deci în regulă. Dar ții minte cum făceai pe nebunul aici, strigînd că te revoltă căsătoriile nepotrivite, cînd mireasa este dusă la altar ca o jertfă împodobită cu flori și diamante și împinsă în brațele unui bărbat mai în

vîrstă, de cele mai multe ori urît şi cu chelie. Ia arată-ţi capul, să văd...

— Tinereţea era atunci de vină, unchiule. Nu puteam să pricep esenţa lucrurilor, — răspunse Alexandr, potrivindu-şi părul cu mîna.

— Esenţa lucrurilor, — repetă Piotr Ivanîci. — Dar mai ţii tu minte cît de îndrăgostit erai de fata aceea... cum îi zicea? Parcă Natasa? „Gelozia turbată, avînturile, fericirea cerească..." Ce s-au făcut toate astea?

— Ei haide, haide, unchiule, mai lasă-le! — spuse Alexandr roşind.

— Ce s-au făcut „pasiunea uriaşă, lacrimile"?

— Unchiule!

— Te-ai săturat de „efuziuni sincere", nu mai vrei să culegi flori galbene? „Te-ai săturat de singurătate"...

— Dacă aşa ţi-i vorba, unchiule, voi dovedi că nu numai eu am iubit, am turbat de gelozie, am plîns... Daţi-mi voie, daţi-mi voie, am un document scris...

Scoase din buzunar portofelul şi, după ce scotoci destul de mult printre hîrtii, flutură o foaie de hîrtie veche, îngălbenită, aproape să se desfacă în bucăţi.

— Iată, ma tante, — continuă el, — dovada că unchiul n-a fost întotdeauna omul de azi, chibzuit, pozitiv şi ironic. A cunoscut şi el efuziunile sincere şi le-a expus pe hîrtie cu timbru sec şi cu cerneală specială. Timp de patru ani, am plimbat fiţuica asta cu mine, aşteptînd mereu ocazia de a-l da de gol pe unchiul meu. Uitasem chiar cu totul de ea, dar dumneata singur mi-ai adus aminte.

— Ce-s prostiile acestea? Nu înţeleg nimic, — mormăi Piotr Ivanîci, uitîndu-se la foaia de hîrtie.

— Priveşte mai atent.

Alexandr apropie hîrtia de ochii unchiului. Deodată, Piotr Ivanîci se întunecă la faţă.

— Dă-mi-o! Dă-mi-o încoace, Alexandr! — strigă el repede şi voi să apuce hîrtia. Dar Alexandr îşi trase mîna înapoi. Lizaveta Alexandrovna se uita la ei cu multă curiozitate.

— Nu, unchiule, nu ţi-o dau pînă cînd n-ai să recunoşti aici, în faţa mătuşii, că ai iubit şi dumneata odată ca şi mine şi ca toată lumea... În caz contrar, acest document va fi remis în mîinile mătuşii, ca să-ţi servească drept mustrare în vecii vecilor.

— Barbarule! — strigă Piotr Ivanîci. — Ce faci cu mine?

— Nu vrei să recunoşti?

— Ei bine, da, am iubit. Dă-o încoace!

— Nu, dă-mi voie: recunoaşte că ai turbat de mînie. Ai fost gelos.

— Ei bine, da: am fost gelos, am turbat de mînie... — zise Piotr Ivanîci strîmbîndu-se.

— Ai plîns.

— Nu, n-am plîns.

— Nu-i adevărat! Am auzit-o din gura mătuşii. Recunoaşte!

— Nu pot să recunosc aşa ceva, Alexandr. Poate acum, cel mult, să încep a plînge.

— Ma tante, poftim documentul!

— Arată-mi-l, — zise ea, întinzînd mîna.

— Ei bine, am plîns, da, am plîns. Dă-mi-l! — strigă disperat Piotr Ivanîci.

— Pe malul lacului?

— Da, pe malul lacului.

— Şi ai cules flori galbene?

— Am cules. Du-te naibii! Dă-o încoace!

— Nu, n-am terminat încă. Să-mi dai cuvîntul dumitale de onoare că ai să dai uitării veşnice prostiile mele şi că vei înceta să-mi scoţi ochii cu ele.

— Îmi dau cuvîntul de onoare.

Alexandr întinse fiţuica. Piotr Ivanîci o luă repede, aprinse un chibrit şi arse pe loc hîrtiuţa.

— Spuneţi-mi cel puţin şi mie: ce-i asta? — întrebă Lizaveta Alexandrovna.

— Nu, draga mea. Asta n-o voi mărturisi nici la judecata de apoi, — răspunse Piotr Ivanîci. — E oare cu putinţă s-o fi scris eu?... Nu se poate...

— Dumneata ai scris-o, unchiule! — îl întrerupse Alexandr. — Cred că aş putea să reproduc, vorbă cu vorbă, ce scria acolo. Ştiu pe de rost: „Îngerul meu, adorata mea...“

— Alexandr! O să ne certăm pe vecie! — strigă supărat Piotr Ivanîci.

— Să roşeşti ca de o crimă de duioasa ta dragoste dintîi! — rosti Lizaveta Alexandrovna.

Ridică din umeri şi le întoarse spatele.

— E atîta... prostie în dragostea asta, — zise Piotr Ivanîci blînd şi insinuant. — Iată, între noi doi, nici vorbă n-a fost de

efuziuni sincere, de flori, de plimbări pe lună... și totuși mă iubești...

— Da... m-am obișnuit foarte mult cu tine, — răspunse distrat Lizaveta Alexandrovna.

Piotr Ivanîci începu să-și mîngîie îngîndurat favoriții.

— Ce zici, unchiule, — îl întrebă Alexandr în șoaptă, — așa trebuie să fie?

Piotr Ivanîci îi făcu cu ochiul, ca și cum ar fi vrut să spună: „Taci".

— Lui Piotr Ivanîci îi este îngăduit să gîndească și să procedeze astfel, — zise Lizaveta Alexandrovna. — A fost totdeauna așa și nu cred că l-a cunoscut cineva în altă lumină. Pe cînd de la dumneata, Alexandr, nu m-aș fi așteptat la o asemenea schimbare...

Oftă.

— De ce oftezi, ma tante? — întrebă el.

— Îl regret pe Alexandr cel de pe timpuri, — răspunse ea.

— Ai fi vrut cumva, ma tante, să fi rămas ca acum zece ani? Unchiul are dreptate cînd spune că era o înclinație prostească spre vis...

Fața lui Piotr Ivanîci își recăpătă din nou expresia feroce. Alexandr tăcu.

— Nu, nu așa cum ai fost acum zece ani, ci cum erai cu patru ani în urmă, — îi răspunse Lizaveta Alexandrovna. — Îți mai aduci aminte ce scrisoare mi-ai scris de la țară? Cît de mult îmi plăceai cum erai pe atunci!

— Mi se pare că și în acea scrisoare mă lăsam furat de visuri, — zise Alexandr.

— Nu erau visuri. Înțeleseseși, îți lămuriseși rostul vieții. Erai frumos, nobil, deștept... De ce n-ai rămas așa? De ce toate acestea n-au fost decît vorbe pe hîrtie, iar nu fapte? Frumosul acesta a strălucit doar o clipă, ca soarele cînd iese dintre nori...

— Vrei să spui, ma tante, că acum... nu mai sînt nici deștept și... nici nobil?

— Doamne ferește! Nu vreau să spun așa ceva. Dar acum ești deștept și nobil în alt fel... nu în felul meu...

— Ce să-i faci, ma tante! — Și Alexandr oftă adînc. — Așa e secolul nostru. Mă țiu în pas cu el; nu pot să rămîn în urmă. Iată, mă refer iar la unchiu, voi cita cuvintele lui...

— Alexandr! — strigă Piotr Ivanîci cu un aer fioros. — Vino pentru o clipă la mine în birou: trebuie să-ți vorbesc.

Trecură în birou.

— Ce te-a găsit astăzi de tot cîtezi fraze de-ale mele? — începu Piotr Ivanîci. — Nu vezi în ce stare e nevastă-mea?

— Ce s-a întîmplat? — întrebă Alexandr speriat.

— N-ai observat nimic? S-a întîmplat că-mi las serviciul, afacerile, absolut tot și plec cu ea în Italia.

— Ce spui, unchiule! — exclamă uimit Alexandr. — Anul acesta, urmează doar să te facă consilier secret...

— Desigur. Dar vezi că doamna consilier nu se simte prea bine...

Se plimbă de vreo trei ori, măsurînd odaia în lung și în lat.

— Nu, — rosti el, — cariera mea e terminată. S-a făcut: soarta nu mă lasă să merg mai departe... Fie și așa! — făcu el un gest cu mîna. — Să vorbim mai bine despre tine, — adăugă apoi. — Mi se pare că pășești pe urmele mele...

— Mi-ar face plăcere, unchiule, — adăugă Alexandr.

— Da... — urmă Piotr Ivanîci, — la treizeci și ceva de ani, ai ajuns consilier de colegiu, ai un salariu bun, mai cîștigi și pe delături destule parale, apoi te mai și însori la timp cu o fată bogată... Orice s-ar spune, Aduevii știu să-și vadă de treburi. Semeni leit cu mine. Nu-ți lipsesc decît junghiurile din șale.

— A și început să mă înjunghie din cînd în cînd... — zise Alexandr, ducîndu-și mîna la spate.

— Toate acestea, desigur, sînt foarte bune — în afară de durerile de șale, — urmă Piotr Ivanîci. — Mărturisesc că, atunci cînd ai venit aici, n-am crezut că are să iasă vreodată ceva din tine. N-aveai în cap decît preocupări de dincolo de mormînt, te înălțai în slăvi cu gîndul... dar, slavă domnului, toate acestea au trecut! Aș spune: continuă să mergi și mai departe pe urmele mele în toate. Numai că...

— Numai că?

— Aș vrea... să-ți dau cîteva sfaturi... în legătură cu viitoarea ta nevastă...

— Care anume? Sînt curios să aflu.

— Adică nu! — urmă Piotr Ivanîci după o clipă de tăcere. — Mă tem să nu stricăm mai rău. Mai bine, fă cum te taie capul: poate o nimerești... Hai, mai degrabă, să vorbim despre căsătoria ta. Se spune că logodnica ta are o zestre de două sute de mii de ruble. E adevărat?

— Da. Tată-su îi dă două sute de mii și de la mama ei i-a mai rămas o sută de mii.

— Aşadar, trei sute de mii ! — exclamă Piotr Ivanici aproape speriat.

— Afară de asta, tatăl ei mi-a mai spus astăzi că ne dă de pe acum, în deplină stăpînire, toate cele cinci sute de suflete ale lui, cu condiţia să-i plătim anual opt mii de ruble. Vom locui împreună.

Piotr Ivanîci sări de pe fotoliu cu o vioiciune neobişnuită pentru el.

— Stai, stai, stai ! — exclamă el. — M-ai năucit. Cred că n-am auzit bine. Ia mai repetă o dată : cît îţi dă ?

— Cinci sute de suflete şi trei sute de mii de ruble... — repetă Alexandr.

— Nu... glumeşti ?

— Cum să glumesc, unchiule ?

— Şi moşia... nu e ipotecată ? — întrebă Piotr Ivanîci încet, fără a se clinti din loc.

— Nu.

Cu mîinile încrucişate pe piept, unchiul privi cu respect, timp de cîteva secunde, pe nepotul său.

— Ai făcut şi carieră, şi avere ! — zise el, vorbind aproape pentru sine şi admirîndu-l pe Alexandr. — Şi ce avere ! Şi toate deodată ! Toate ! Alexandr ! — adăugă el cu mîndrie şi solemnitate. — Eşti cu adevărat sînge din sîngele meu, eşti un Aduev. Hai, treacă de la mine — îmbrăţişează-mă !

Se îmbrăţişară.

— E pentru întîia oară, unchiule ! — zise Alexandr.

— Şi pentru cea din urmă ! — răspunse Piotr Ivanîci. — E un caz cu totul excepţional. Dar ia spune : nici acum n-ai nevoie de parale ? Adresează-mi-te măcar o dată.

— Cum să nu, unchiule, am mare nevoie : prevăd o mulţime de cheltuieli. Dacă ai putea să-mi dai vreo zece, cincisprezece mii...

— În sfîrşit, pentru prima oară ! — exclamă Piotr Ivanîci.

— Şi pentru cea din urmă, unchiule, — răspunse Alexandr : — e un caz cu totul excepţional.

NOTE

Romanul lui I. A. Goncearov, „O poveste obișnuită", a apărut pentru prima oară în „Sovremennik" nr. 3 și 4, martie-aprilie 1847. Faptul că romanul a fost publicat de revista democrată progresistă a timpului a constituit pentru el cel mai bun certificat de recomandație socială și literară.

„O poveste obișnuită" a fost prima operă literară a lui Goncearov dată publicității. Traducerea mai multor capitole din romanul lui E. Sue, „Atar Gull", colaborarea la „Podsnejnik".*) și „Lunnîe noci"**) — almanahurile manuscrise ale cercului Maikovilor (poeziile din anul 1835, nuvela umoristică „Boală năprasnică", 1838, nuvela „O greșeală fericită", 1839), schița umoristică de moravuri din sfera funcționărească „Ivan Savvici Podjabrin", 1842 (publicată mai tîrziu în „Sovremennik", în anul 1848) și altele care constituie munca sa de creație anterioară romanului „O poveste obișnuită" — el le considera doar ca o „încercare a forțelor" sale în ceea ce privește maturitatea gîndirii și măiestria realistă. Ulterior, scriitorul a folosit parte din poeziile sale în opera „O poveste obișnuită", atribuindu-le lui Alexandr Aduev. În acest scop, a schimbat unele din aceste versuri, făcîndu-le dinadins mai proaste.

Goncearov a lucrat timp de trei ani la romanul său „O poveste obișnuită". Iată ce scria el în studiul său autobiografic „O poveste neobișnuită" (1875—1878): „Am conceput romanul în anul 1844, l-am scris în 1845, iar în 1846 nu mi-a mai rămas decît să termin cîteva capitole." După mărturia demnă de încredere a lui A. V. Starcevski — unul din intimii familiei pictorului N. A. Maikov — scriitorul nu numai că a conceput ro-

*) „Ghiocelul". (N. trad.)

**) „Nopți cu lună". (N. trad.)

manul în anul 1844, dar a și scris o parte din el. (*A. V. Starcevski.* Un publicist dat uitării, „Istoriceskii vestnik" *) nr. 2, 1886, pag. 374).

Înainte de a trimite opera „spre apreciere" lui Bielinski, Goncearov a citit de cîteva ori prima parte a lucrării în salonul literar al Maikovilor. Romanul a suferit numeroase îndreptări și modificări înainte de apariție.

Din cele ce scrie I. Panaev în „Amintiri despre Bielinski" reiese că, la începutul anului 1846, «Goncearov i-a citit cîteva seri în șir lui Bielinski romanul său „O poveste obișnuită". Criticul era entuziasmat de acest nou talent care debuta într-un mod atît de strălucit și, în legătură cu aceasta, lua mereu în zeflemea pe bunul nostru prieten M. A. Iazîkov. Trebuie să menționez că Goncearov, fiind la curent cu raporturile de prietenie ce existau între Iazîkov și Bielinski, predase celui dintîi manuscrisul romanului său „O poveste obișnuită" ca să-l transmită lui Bielinski, cu rugămintea însă ca Iazîkov să citească manuscrisul în prealabil și să hotărască dacă merită să fie trecut mai departe. Iazîkov a ținut la el manuscrisul vreme de un an, l-a răsfoit o dată (după propria sa mărturisire), a citit cîteva pagini care, cine știe de ce, nu i-au plăcut, și apoi l-a dat uitării. Vorbindu-i mai tîrziu lui Nekrasov despre această lucrare, i-a spus: „Am impresia că e cam slăbuță; nu merită să fie tipărită." Dar Nekrasov a luat manuscrisul de la Iazîkov a citit cîteva pagini și, dîndu-și de îndată seama că opera ieșea cu totul din comun, a predat-o lui Bielinski care, la rîndul său, l-a invitat pe autor să-i facă personal lectura ei. Bielinski asculta lectura lui Goncearov cu un interes și o simpatie mereu crescîndă, iar la scenele care-i plăceau în deosebi sărea din cînd în cînd de pe scaun cu ochi sclipitori». *I. I. Panaev.* „Amintiri literare", Moscova-Leningrad, 1950, pag. 308).

Bielinski și Nekrasov intenționau să includă „O poveste obișnuită" în almanahul literar „Leviatan", pe care plănuiau să-l scoată în acea vreme. Dar neizbutind să ducă la îndeplinire proiectul în legătură cu almanahul în toamna anului 1846, Nekrasov și Panaev au obținut aprobarea pentru editarea revistei „Sovremennik", care, după planul lui Nekrasov și Bielinski, urma să publice romanul lui Goncearov în primul ei număr din anul 1847.

„O poveste obișnuită" l-a situat pe Goncearov în rîndul celor mai de seamă scriitori realiști cu orientare progresistă care, după spusele lui Bielinski, tindeau să redea în spirit critic „diferitele aspecte ale vieții sociale."

Într-una din scrisorile către Botkin, Bielinski scria: „Povestirea lui Goncearov a făcut vîlvă la Petersburg, înregistrînd un succes nemaiauzit! Părerile tuturor concordă în favoarea ei... Într-adevăr, este un talent remarcabil. Cred că specificul său, mai bine zis personalitatea sa, se caracterizează prin lipsa oricărei urme de didacticism, de literaturism și artificii lite-

*) „Buletinul istoric". (N. trad.)

rare. de care n-au izbutit şi nu izbutesc să se dezbare pînă şi scriitorii ruşi geniali... Sînt convins că povestirea îţi va plăcea foarte mult. Ca să nu mai vorbim de foloasele pe care le va aduce societăţii! Ce lovitură năprasnică dă ea romantismului, înclinaţiei spre visare, sentimentalismului, mentalităţii provinciale!" (*Bielinski*. Scrisori, vol. III, pag. 198—199).

Goncearov şi-a definit el însuşi misiunea ca autor al romanului „O poveste obişnuită" în cunoscutul său articol „Mai bine mai tîrziu decît niciodată" (1879) : «Pe cînd scriam „O poveste obişnuită", mă gîndeam firește şi la mine şi la mulţi semeni de ai mei care au învăţat şi ei acasă ori la universitate, au trăit prin colţuri liniştite, sub aripa ocrotitoare a unei mame grijulii şi apoi, petrecuţi cu lacrimi în ochi (ca în primele capitole din „O poveste obişnuită"), s-au rupt de la o fericire tihnită, de la căminul părintesc şi şi-au făcut apariţia pe principala arenă de activitate, la Petersburg.

«Şi aici — în întîlnirea dintre nepot, acel visător molatic, rîzgîiat de o existenţă trîndavă de boier, şi unchiul cel practic — am făcut doar o aluzie la un fenomen care abia începea să se înfiripe la Petersburg, centrul cel mai însufleţit. Fenomenul acesta este licărirea conştiinţei despre necesitatea unei *munci* efective şi nu rutiniere, a unei *acţiuni vii* în lupta împotriva stagnării întregii Rusii.

«Această licărire a conştiinţei s-a reflectat în mica mea oglindă — mediul funcţionarilor mijlocii. Nu încape îndoială că şi în celelalte sfere superioare şi inferioare ale vieţii ruse se petrecea acelaşi fenomen, în acelaşi spirit, ton şi caracter — diferit doar ca proporţii.

«Exponentul acestei teme în societate era unchiul : el a ajuns la o situaţie importantă în serviciu, este director, consilier secret şi, afară de asta, şi fabricant. Pe atunci, adică între anii 1820—1850, faptul acesta era un act nou şi îndrăzneţ, considerat aproape ca o înjosire (nu mă refer la boierii fabricanţi, la care uzinele şi fabricile intrau în avuţiile neamului, fiind pentru ei nişte surse de venituri de care nu se ocupau personal). Consilierii secreţi nu prea se decideau la un asemenea pas. Mai întîi că nu le-o îngăduia rangul şi apoi — titlul de negustor nu era prea măgulitor.

«In lupta dintre unchi şi nepot se reflectă de asemenea şi schimbarea care se producea atunci în vechile concepţii şi moravuri, sentimentalismul, exagerarea pînă la caricatură a sentimentelor de prietenie şi dragoste, poezia trîndăvelii, minciuna sentimentelor fățarnice, de fapt inexistente, din cadrul familiei şi al vieţii casnice (bunăoară, dragostea mătuşii — o fată bătrînă — pentru *florile galbene* etc), irosirea timpului cu vizite cu acea ospitalitate fără rost etc.

«Pe scurt, întreaga latură parazitară, visătoare şi afectată a moravurilor vechi, îmbinată cu obişnuitele elanuri ale tinereţii care tindea spre atitudini înălţătoare, măreţe, sublime, pline de efect, şi rîvnea să exprime aceasta într-o proză emfatică şi îndeosebi în versuri — toate acestea se ştergeau, treceau în do-

meniul trecutului iar în locul lor pîlpîiau slab, abia perceptibil, licăririle unor orizonturi noi, cu preocupări serioase, folositoare, legate de realitate.

«Prima situaţie, adică vechiul este redată în toată plenitudinea ei în figura nepotului şi de aceea acesta apare mai bine reliefat, mai limpede.

«Cea de a doua situaţie — adică conştiinţa clară a necesităţii de a activa, de a munci, de a cunoaşte — este exprimată în figura unchiului, dar conştiinţa aceasta abia încolţea, manifestîndu-şi doar primele simptome; ea era departe de a fi atins deplina dezvoltare şi se înţelege că elementul acesta incipient nu putea să se manifeste decît slab, incomplet şi sporadic, în figuri izolate şi în grupuri restrînse; iată de ce chipul unchiului este mai şters decît acela al nepotului...

«Sîrşitul lui Aduev nu diferă de cel al majorităţii contemporanilor săi; el a capitulat în faţa înţelepciunii practice a unchiului, a început să muncească la slujbă, colaborînd în acelaşi timp la reviste (de astă dată însă fără a mai scrie versuri) şi, după ce a încheiat cu vîrsta frămîntărilor tinereşti, a înclinat spre bunuri pozitive, ca cei mai mulţi oameni din timpul său, şi-a asigurat o situaţie solidă în cadrul serviciului şi a făcut o căsătorie avantajoasă — într-un cuvînt, şi-a aranjat afacerile. Dealtfel, acesta e şi sensul „Poveştii obişnuite"».

Trebuie să ţinem seamă totuşi că scriitorul a enunţat această caracterizare a ideii romanului în anul 1879. Goncearov s-a abţinut aici de a face o apreciere critică a lui Piotr Ivanovici Aduev. El îl prezintă numai sub aspectul lui pozitiv, fără a-i dezvălui şi trăsăturile negative, netemeinicia principiilor sale de viaţă, aşa cum reiese din romanul „O poveste obişnuită".

Apărut în atmosfera acelei ascuţite lupte ideologice ce caracteriza viaţa socială rusă din deceniul al cincilea al secolului trecut, romanul „O poveste obişnuită" a stîrnit o polemică aprinsă în presă. Primul ecou trezit de roman şi datorit lui Apollon Grigoriev a apărut în „Moskovskii gorodski listok" *), în luna martie, 1847 (nr. 66, 67). Pe lîngă o apreciere în aparenţă elogioasă **), articolul lui Grigoriev conţinea şi consideraţiuni absurde despre caracterul realismului gogolian — realismul adepţilor „şcolii naturale".

Gazeta reacţionară şi conservatoare „Severnaia pcela" ***) s-a grăbit să folosească acest prilej, spre a publica în paginile ei un articol semnat de Faddei Bulgarin, duşman înverşunat al lui Bielinski şi, în genere, al tuturor manifestărilor progresiste şi de talent din literatura rusă. Considerînd părerea lui A. Grigoriev drept punctul de vedere al „şcolii naturale", Bulgarin scria: „Vedeţi la ce reduce şcoala naturală geniul! La o vi-

*) „Foaia orăşenească a Moscovei". (N. trad.)

**) Mai tîrziu, în anul 1859, A. Grigoriev a publicat o altă recenzie a romanului „O poveste obişnuită", făcîndu-i de astă dată o apreciere negativă („Russkoe slovo", 1859, nr. 8). (N. red. ruse).

***) „Albina Nordului". (N. trad.)

ziune precisă a obiectelor mărunte! Asta este! Iată despre ce se vorbeşte de zece ani încoace!" („Severnaia pcela", 1847, nr. 81 din 12 aprilie, „Spicuiri publicistice", foileton, F.B.).

Văzînd în Goncearov un discipol al realismului critic, F. B. Bulgarin se străduia în fel şi chip să minimalizeze valoarea socială şi artistică a romanului „O poveste obişnuită". «Nu încape îndoială, — scria el, — că lucrarea domnului Goncearov „O poveste obişnuită" este în felul ei o povestire foarte bună, cu toate că nu seamănă cîtuşi de puţin cu povestirile domnului Gogol. Deşi domnul Goncearov are o limbă populară, cel puţin nu recurge la expresii vulgare...»

Caracterul echivoc al elogiilor aduse de „Severnaia pcela" lui Goncearov a devenit evident după publicarea articolelor lui I. Brandt, unul din colaboratorii acestei reviste. În articolele sale, semnate cu iniţialele I. I. I., Brandt aducea romancierului acuzaţia că s-ar strădui „să trivializeze orice emoţie sufletească, orice elanuri sentimentale... atît de firești şi îngăduite în tinereţe." Era o apărare făţişă a romantismului reacţionar al nobililor.

„Sovremennik" a răspuns îndată articolului lui A. Grigoriev cu o critică aspră (notă anonimă scrisă de Bielinski). «...din toate acestea, nu rezultă cîtuşi de puţin, — arată revista „Sovremennik", — că şcoala naturală ar trebui să răspundă pentru orice flecăreală apărută în presă, pentru orice inepţie tipărită.» (*V. G. Bielinski.* Opere complete, vol. XIII, Leningrad, 1948, pag. 223).

Criticul S. Dudîşkin, adept al estetismului nobiliar, a publicat în „Otecestvennîe zapiski" un studiu în care făcea apologia romantismului lui Aduev, întemeiat pe o falsă idealizare a vieţii şi pe o atitudine dispreţuitoare faţă de realitate. Făcînd o apreciere net negativă figurii lui Aduev-senior, criticul declara următoarele: „E de preferat ca oamenii să-şi păstreze romantismul, în eventualitatea că acesta trebuie neapărat să ia o orientare practică, cum este pozitivismul lui Piotr Ivanovici" („Otecestvennîe zapiski", 1848, nr. 1).

De asemenea şi revista slavofilă „Moskviteanin" (1852, nr. 5) l-a atacat pe Goncearov, luînd sub scutul ei „romantismul din viaţă" şi pe romanticii de tipul lui Aduev.

Dar V. G. Bielinski, prin studiul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1847", a dat o lovitură de moarte întregii tabere a criticii ostile. El a dat o ripostă zdrobitoare şi conservatorilor de la „Severnaia pcela", şi partizanilor „artei pentru artă", şi slavofililor care proslăveau romantismul reacţionar şi idealizau timpurile de odinioară.

Luptînd pentru arta cu un înalt conţinut de idei, pentru arta cu orientare socială şi legată de interesele şi aspiraţiile progresiste ale societăţii ruse, Bielinski a descoperit în Goncearov un scriitor credincios realismului critic al „şcolii naturale". Subliniind că „apropierea din ce în ce mai mare de viaţă, de realitate, este una din trăsăturile distinctive ale literaturii ruse contemporane", Bielinski scria: «Anul care s-a scurs, 1847,

a fost deosebit de fecund în romane, povestiri şi nuvele de o valoare remarcabilă. Ţinînd seamă de uriaşul succes înregistrat în rîndurile publicului, locul primordial revine, fără îndoială, celor două romane: „Cine e de vină?" şi „O poveste obişnuită"». Bielinski îşi dădea seama că, în pofida deosebirii esenţiale dintre concepţiile ideologice ale lui Gherţen şi cele ale lui Goncearov, amîndoi scriitorii căutau să oglindească viaţa şi realitatea „aşa cum sînt ele", că erau străini de „o falsă idealizare a vieţii".

Critica ostilă orientării gogoliene afirma că, după părerea ei, romanticii de tipul lui Alexandr Aduev sînt perimaţi şi nu mai există în Rusia. Bielinski combătea această părere în articolul său, arătînd că este cu desăvîrşire greşită şi dăunătoare.

Marele critic demonstra în mod convingător şi limpede că aşa-zisa „mentalitate provincială" şi romantismul lui Alexandr Aduev nu sînt decît produsul vieţii patriarhale a nobilimii de provincie, precum şi al înapoierii şi rutinei regimului iobăgist. Concluzia se impunea de la sine: ca să se pună capăt acestui fenomen, trebuiau distruse condiţiile care-l generau.

„Romanticii îndeobşte pun foarte mult preţ pe sentimente, — scria Bielinski, — ei cred că sînt singurii înzestraţi cu o mare putere de simţire, care altora le lipseşte, deoarece nu-şi strigă sentimentele în gura mare... Se mai întîmplă însă că unii, cu cît simt mai intens, cu atît mai nesimţit se poartă în viaţa de toate zilele; ei varsă şiroaie de lacrimi cînd ascultă muzică ori versuri, cînd citesc într-un roman ori într-o nuvelă descrierea vie a chinurilor omenirii, dar trec nepăsători pe lîngă suferinţa reală care se desfăşoară sub ochii lor..." (Toate citatele din studiul lui Bielinski sînt luate din Ed.: *V. G. Bielinski* — Culegere de opere în trei volume, vol. III, Golitizdat, 1948.)

Răspunzînd la atacurile îndreptate de aceeaşi critică împotriva celuilalt personaj principal al romanului — Piotr Ivanovici Aduev, reprezentantul burgheziei în formare — dar mai ales polemizînd cu slavofilii, Bielinski a demonstrat cu argumente strălucite că acest tip de oameni a şi apărut şi că de aci înainte el va continua să apară în societatea rusă. Totodată, Bielinski a arătat extrem de limpede orizontul îngust al acestui erou. „El şi-a stabilit reguli de viaţă absolută, — scrie Bielinski despre Piotr Ivanovici, — care răspundeau firii sale şi bunului simţ... le considera de o justeţe indiscutabilă... era convins că şi-a consolidat fericirea casnică pe temelii solide şi, dintr-o dată, a băgat de seamă că sărmana lui soţie era victima înţelepciunii sale, că i-a făcut viaţa amară şi că a sufocat-o în această atmosferă rece şi îmbîcsită.

„Ce lecţie pentru oamenii pozitivi, reprezentanţi ai bunului simţ! Care va să zică, omul are nevoie nu numai de bun simţ, dar şi de altceva, fie el cît de puţin!"

Ca un fervent apărător al egalităţii în drepturi a femeii în viaţa socială şi personală, Bielinski saluta cu căldură pe scriitorii care oglindeau în operele lor creşterea conştiinţei propriei valori la femeia rusă. „O poveste obişnuită" îi oferea prilejul

să-şi spună părerea cu privire la această problemă în articolul său „Privire asupra literaturii ruse din anul 1847".

După părerea lui Bielinski «chiar şi talentele ruse de prim ordin au creat deocamdată puţine „figuri feminine" izbutite»... La Goncearov însă, ele sînt „făpturi vii, rupte din realitate. El a realizat un lucru nou în literatura noastră."

Din punctul de vedere al lui Bielinski, lipsa esenţială şi principală a romanului „O poveste obişnuită" constă în aceea că, la sfîrşitul operei, scriitorul se îndepărtează de veridic în portretul tînărului Aduev: „In epilog, eroul romanului nu mai e de recunoscut, — scrie Bielinski; — el a devenit un personaj cu totul fictiv, artificial... Romantismul ce-l caracterizase pînă atunci face parte integrantă din firea sa; romanticii de genul lui nu devin niciodată oameni pozitivi. Autorul ar fi avut mai curînd dreptul de a-l sili pe eroul său să încezească într-un colţ pierdut de ţară, copleşit de apatie şi de lene, decît să-l pună să ocupe un post avantajos la Petersburg şi să ia o zestre mare. Ar fi fost şi mai indicat şi mai firesc să facă din el un mistic, un fanatic, un sectant; dar cel mai bine şi cel mai firesc ar fi fost să-l facă un slavofil, de pildă... In felul acesta, eroul nostru ar fi fost un veritabil romantic din zilele noastre şi nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că astăzi nu mai există oameni de felul lui..." In aceste rînduri, Bielinski demasca pe slavofili, care idealizau vremurile de demult şi starea de înapoiere a Rusiei.

Bielinski a sugerat o altă versiune a epilogului care, prin ascuţimea ideilor şi orientarea ei socială, este incontestabil superioară versiunii, date în roman. Totuşi, evoluţia caracterului lui Alexandr Aduev, aşa cum ne este prezentată în „O poveste obişnuită", este şi ea tipică, „obişnuită" pentru mulţi dintre tinerii nobili din acea epocă.

Succesul romanului „O poveste obişnuită" l-a încurajat pe Goncearov să-l publice într-o ediţie separată în anul 1848. Cea dintîi ediţie separată a acestei lucrări e identică cu textul apărut în revistă (dacă facem abstracţie de cîteva retuşări de minimă importanţă). Nici ediţia a doua (1858) şi nici a treia (1862) nu conţin modificări de mare însemnătate. Abia cu prilejul pregătirii ediţiei a patra (1868), autorul a introdus numeroase îndreptări în textul romanului, dovadă a spiritului său exigent. Goncearov a revizuit textul rînd cu rînd şi l-a corectat cu toată atenţia, fără să intervină în compoziţia romanului şi în esenţa ideilor întruchipate în personaje şi tablouri. Toate modificările şi îndreptările făcute în roman urmăresc acelaşi obiectiv: să dea figurilor, limbii şi stilului, expresivitate şi o mare preciziune realistă, ceea ce Goncearov a izbutit să realizeze cu prisosinţă. El a refăcut ori a eliminat cu totul din textul său nu numai unele cuvinte, dar şi fraze şi chiar fragmente întregi, imediat ce a surprins în ele cea mai mică „notă literară forţată", orice urmă de retorică sau lipsă de coeziune. Goncearov a fost deosebit de intransigent faţă de rămăşiţele frazeologiei romantice, atunci cînd folosirea acesteia nu era

impusă ca o necesitate de problema artistică. El s-a străduit să dea caracterizări de personaje şi descrieri cît se poate de concise şi de o precizie realistă. În unele cazuri, Goncearov a introdus în figurile eroilor şi în tablouri o serie de amănunte şi trăsături noi, care le-au aprofundat şi le-au îmbogăţit tipicitatea. Aşa, de pildă, în figura mamei lui Alexandr Aduev, scriitorul a scos şi mai mult în relief naivitatea şi mărginirea concepţiilor ei patriarhale despre viaţa de zi cu zi şi, în acelaşi timp, a conturat şi mai puternic abnegaţia cu care-şi iubeşte fiul. Respectînd parcă principiul lui Bielinski cum că „inclinaţia pentru împestriţarea graiului rus cu cuvinte de proveniență străină, fără ca lucrul acesta să decurgă dintr-o necesitate, din motive bine întemeiate, contravine bunului simţ", Goncearov a scos din text neologismele ca, de pildă, „anacronism", „analiză", „patetic" sau le-a înlocuit cu noţiuni româneşti. Astfel, cuvîntul „reflectare" l-a înlocuit cu cuvintele „înrîurire", iar „metoda" cu „regula" etc. etc.

În noua redactare, şi chipul lui Aduev-senior a avut mult de cîştigat ca putere de convingere artistică; în această versiune au apărut mai reliefate, mai clare, trăsăturile individuale ale caracterului său, iar din vorbirea lui a dispărut uşoara tendinţă de a face paradă de fraze livreşti şi de erudiţie. Aspectul şi conduita lui au dobîndit mai multă naturaleţe.

Cît despre eroul principal al romanului, Aduev-junior, trebuie să spunem că, datorită modificărilor făcute în descrierea lui, cititorul percepe şi mai concret evoluţia figurii lui. Aşa, de pildă, Goncearov a socotit că la cuvintele eroului: „Vrea să mă-mpotmolească în noroi, să mă atragă în sfera lui" — trebuie să adauge: „Cu toate acestea, nu este decît un funcţionar, un fabricant deştept şi atît — iar eu sînt poet." Doar cu o singură trăsătură minusculă de penel, scriitorul a arătat cum Alexandr Aduev, după expresia lui Bielinski, acest tînăr „de trei ori romantic", apărîndu-se de critica nimicitoare a unchiului, încearcă să găsească în eul său sentimentul propriei sale demnităţi.

În anul 1883, Goncearov a pregătit o nouă ediţie separată a romanului, pe care editorul Glazunov a menţionat-o de asemenea ca fiind a patra. Scriitorul a introdus în această ediţie noi îndreptări, conducîndu-se după aceleaşi criterii ca şi cele anterioare.

Pe lîngă modificarea anumitor cuvinte, rînduri şi fraze, Goncearov elimină de astă dată vreo zece pasaje mari din cuprinsul textului. În capitolul I (partea 1-a), el renunţă la nişte speculaţiuni lungi cu caracter filozofic ale autorului, cu privire la dragostea dintre femei şi bărbaţi. Nu încape îndoială că Goncearov a renunţat la aceste speculaţiuni, deoarece le găsea pretenţioase, scrise în genul vechii literaturi romantice şi, în consecinţă, nelalocul lor într-un roman realist.

Toate ediţiile anterioare celei din 1883 conţineau următoarele rînduri în portretul lui Piotr Ivanovici Aduev: «Trăsăturile feţei lui erau mari şi regulate, dar nu exprimau nici bunătate

şi nici răutate, nici inteligenţă superioară, dar şi mai puţin prostie, ci un fel de calm rece, care dealtfel nu speria si nu respingea pe nimeni ; orice i-ai povesti, orice ai face sub ochii lui — fie că ai juca o dramă, un vodevil, pe Don Juan al lui Mozart, fie că ai cînta „în grădină, în livadă", fie că i-ai spune vorbe deosebit de înţelepte ori o mare nerozie — el te priveşte şi te ascultă mereu cu aceeaşi figură : nici nu plînge, nici nu rîde. Zadarnic se străduia cîte un mucalit să-l facă să rîdă cu vorbele lui de duh — de-abia dacă izbutea printr-un spirit bun să-i aducă un zîmbet pe buze. Zadarnic venea cîte un prieten în goana mare pentru ca înaintea altora să-l uimească cu o veste neaşteptată şi tristă — nici acesta nu avea mai mult succes : Piotr Ivanovici asculta vestea, ca şi cum ar fi auzit-o mai înainte. El îşi păstra totdeauna cumpătul, indiferent dacă impresiile din afară erau bune sau rele. Aşa se purta el în lume.» Scriitorul a eliminat aceste rînduri în anul 1883, de bunăseamă fiindcă aici eroul arăta nu ca un personaj viu, prezentat în chip realist, ci ca o schemă trasată în spiritul vechiului romantism, faţă de care Goncearov s-a dovedit un adversar neîmpăcat în tot cursul vieţii sale.

Ridiculizînd romantismul fictiv al tînărului Aduev, Goncearov, în prima versiune a romanului, i-a exagerat într-o anumită măsură pe eroii săi. Nu încape îndoială că tocmai de aceea a socotit necesar să scoată din text următoarele cuvinte, adresate de Piotr Ivanovici Aduev nepotului său : „Ţie-ţi lipsesc pumnale, încăierări, sînge ; ai vrea ca frumoasa ta să fugă de acasă de dragul tău, şi încă noaptea, dacă e posibil, aşa, sub clar de lună, ba chiar să fugă pe nişte insule pustii, iar tu s-o aperi de fiare şi bandiţi, să-i cînţi noapte de noapte serenade sub balcon, ori să compui versuri pe care ea să le înveţe pe dinafară... sau şi mai bine : ai vrea ca fata asta a ta, cum îi zice ? Grunia, nu-i aşa ? să te iubească pînă dincolo de mormînt, iar tu pe dînsa mai încetişor, cam aşa şi aşa... Apoi, spune-mi, te rog, dacă toate astea au vreun rost ?"

În anul 1883, I. A. Goncearov a purces la pregătirea pentru tipar a primei sale culegeri de opere complete. Cu acest prilej, el a revizuit din nou textul romanului „O poveste obişnuită", completîndu-l şi îndreptîndu-l, dar într-o măsură mai mică decît pentru ediţia a patra.

Manuscrisele romanului nu s-au păstrat.

În ediţia de faţă, „O poveste obişnuită" este tipărită după textul primului volum din cea de a doua ediţie a Operelor complete ale lui I. A. Goncearov, revizuită şi corijată în comparaţie cu ediţiile anterioare, începînd cu cea din „Sovremennik"; această culegere a apărut la Sankt-Petersburg în anii 1886—1889, pe cînd autorul mai trăia. Nu menţionăm, în fiece caz în parte, îndreptările aduse de redacţie lipsurilor evidente ale autorului.

1) Pag. 83 *Zagoskin M. N.* (1789—1852) — autorul unor romane istorice. Cartea sa „Iuri Miloslavski", în care idealizarea trecutului se îmbină cu patriotismul monarhist, s-a bucurat de o mare popularitate în deceniul al patrulea din secolul trecut.

2) Pag. 83 *Marlinski* — pseudonimul literar al decembristului A. A. Bestujev (1797—1837). În roman, se vorbeşte despre el ca despre autorul unor povestiri romantice (din deceniul al patrulea), ale căror trăsături caracteristice sînt: intriga de efect, descrierea emfatică a sentimentelor, o limbă extrem de alambicată şi un stil retoric. Romantismul fals, convenţional, al lui Marlinski a fost aspru criticat de V. G. Bielinski în anul 1840, ceea ce a determinat ca operele lui Marlinski şi ale imitatorilor lui să-şi piardă definitiv popularitatea.

3) Pag. 92 *Evgheni* — eroul poemului lui A. S. Puşkin „Călăreţul de aramă" (1833).

4) Pag. 99 *Uneori mi se pare că văd în el pe demonul lui Puşkin...* — Alexandr Aduev se referă aici la poezia lui A. S. Puşkin „Demonul" (1823).

5) Pag. 101 *lipsit de crezuri, de-ncîntare, de viaţă, lacrimi şi amor...* — din poezia lui A. S. Puşkin „Către***" („Mi-aduc aminte sfînta clipă", 1825).

6) Pag. 112 Găsim reproduse aici versurile întrucîtva modificate din poezia romantică din tinereţe a lui I. A. Goncearov, „Tristeţe şi bucurie", inserată în almanahul manuscris al Maikovilor „Podsnejnik" pe anul 1835 (vezi „Versurile nepublicate" ale lui I. A. Goncearov, „Zvezda" nr. 5, 1938, pag. 243—246).

7) Pag. 148 *„Amintirile unui diavol"* (1837—1838) — roman de aventuri al scriitorului francez Frédéric Soulié (1800—1847).

8) Pag. 159 *De ce să socotim drept sfinte numai părerile străine?* — cuvintele lui Ciaţki din piesa lui A. S. Griboedov „Prea multă minte strică" (actul 3, scena 3-a).

9) Pag. 170 *„Piele de safian"* (1831) — roman de Honoré de Balzac (1799—1850).

10) Pag. 173 *Nu las eu ca seducătorul...* — (din Puşkin: „Nu-ngădui ca seducătorul...") („Evgheni Oneghin" cap. 6, strofa XV-a, a XVI-a, a XVII-a).

11) Pag. 190 *...neam de plîns, vrednic de lacrimi şi de ris* — din poezia lui A. S. Puşkin „Comandantul de oşti".

12) Pag. 209 *Al lui Petrarca grai sonor* — din Puşkin: „Al lui Petrarca grai sonor."

Din gura-i o să-l sorb uşor..." („Evgheni Oneghin, cap. I strofa XLIX-a).

13) Pag. 212 *Am supravieţuit durerii...* — La Puşkin: „Mi-am trăit dorinţele..." (1821).

14) Pag. 213 *ce mă tulbură, mă-nfurie?* — la Griboedov: „Simt cum îmi fierbe inima, o simt cum bate şi mă-nebuneşte („Prea multă minte strică", actul 3, scena I).

15) Pag. 228 *„O povestire, încă una, cea din urmă!"* — din „Boris Godunov" de A. S. Puşkin.

16) Pag. 229 *Maimuţoiul şi oglinda* — aluzie la fabula lui I. A. Krîlov „Oglinda şi maimuţa".

17) Pag. 239 *Trecut-a-n zbor a vieţii primăvară* etc., vers din poezia romantică a lui I. A. Goncearov „Romanţa", inserată în almanahul manuscris al Maikovilor „Podsnejnik", 1835.

18) Pag. 240 *...cînd coarda nici unui Baian* — din cîntul al treilea al poemului „Ruslan şi Ludmila" de A. S. Puşkin: „Şi coarda nici unui Baian..."

19) Pag. 240 *...întinzîndu-ţi foşnitoarele aripi... vei pluti printre nori... şi-o picătură din mierea mea...* — din fabula lui I. A. Krîlov „Vulturul şi Albina":

Cînd întinzînd aripile cu-n zumzet,
Eu zbor sub nori.

. . . . . .

Că-n ei este şi-o picătură din nectarul meu."

20) Pag. 264 *Martirii (1809)* — romanul scriitorului romantic francez cu orientare reacţionară, Chateaubriand François-René (1768—1848). K. Marx a arătat că creaţia lui Chateaubriand vădeşte o falsă profunzime, un caracter teatral şi tendinţa „de a cocheta cu sentimentele" (*K. Marx şi Fr. Engels* — Opere, Ghiz, vol. XXIV, pag. 425).

21) Pag. 264 *„Dicţionarul filozofic"* — Autorul se referă la ediţia de buzunar a „Dicţionarului filozofic" (1764) al lui Voltaire François-Marie (1694—1778), cel mai de seamă iluminist francez din secolul al XVIII-lea.

22) Pag. 264 *Montaigne Michel* (1533—1592) — filozof şi scriitor francez din epoca Renaşterii. „Esseurile" sale sînt o lucrare model a literaturii umaniste cu caracter etico-moralizator din sec. al XVI-lea.

23) Pag. 264 *„Manuscrisul verde"* (1831) — romanul lui Gustave Drouineau ; *„Cele şapte păcate de moarte"* — romanul lui Eugène Sue ; *„Măgarul mort"* (1829) de Jules Janin.

24) Pag. 265 *„Idilele" lui Gessner.* — Gessner Salomon (1730—1788) — poet şi pictor elveţian. Şi-a cîştigat celebritatea datorită „Idilelor" sale, o operă sentimentală. „Idilele" lui Gessner au fost traduse pentru prima oară în limba rusă de Vasili Levşin, în anul 1787, la Moscova şi apoi de I. Timkovski, în anii 1802—1803, de asemenea la Moscova.

25) Pag. 265 *Weisse* Christian-Felix (1726—1804) — scriitor german, autorul unor piese de teatru.

26) Pag. 266 *„Sărmana Liza"* (1792) — nuvela sentimentală a lui N. M. Karamzin (1766—1826), care s-a bucurat de succes în rîndul contemporanilor.

27) Pag. 266 *„Călătoriile"* — „Scrisorile unui călător rus" (1791—1792) de Karamzin.

28) Pag. 283 *o iubeşti aşa adînc, aşa gingaş* — la Puşkin : „...Aşa adînc, aşa gingaş cum te-am iubit" (din poezia „Eu te-am iubit...")

29) Pag. 294 *...aruncă ciolanul şi-ndată cîinii-or fi ai tăi* — din fabula lui I. A. Krîlov „Prietenie cîinească" : „Şi doar un os dacă le azvîrli, că îndată cîinii sînt ai tăi !"

30) Pag. 305 *...nimic nu-i vindecase încă rănile cele vechi* — din poezia lui A. S. Puşkin „S-a stins al zilei astru" : „Dar ale inimei răni de-altădată, rănile adînci ale iubirii nimic n-a vindecat..."

31) Pag. 312 *Drăcuşorul lui Krîlov, care a apărut de după sobă în faţa schimnicului* — aluzie la fabula lui I. A. Krîlov, „Clevetiri".

32) Pag. 320 *Cel ce-a trăit gîndind la urmă scîrbit de oameni e şi-nvins* — din „Evgheni Oneghin" de A. S. Puşkin (cap. I, strofa XLVI-a).

33) Pag. 333 *Pe unde-am suferit... visat* — din „Evgheni Oneghin" de A. S. Puşkin (cap I, strofa L).

34) Pag. 357 *...oamenii grămadă...* — din poemul lui A. S. Puşkin „Ţiganii".

35) Pag. 357 *tabloul lui Teniers.* — Teniers David (1610—1690) — pictor flamand, maestru în pictura de gen.

36) Pag. 358 *cerul cenuşiu, gardul rupt* — vezi la Puşkin :

Mi-e dor de altfel de imagini :
Imi place clinul nisipos,
Căsuţa cu doi sorbi, paragini,
Portiţa strîmbă, gardul jos ;
Pe cer, nori suri şi sub văpaie,
Pe arie, grămezi de paie,
Un iaz de sălcii vechi umbrit,
Pe el răţuşte-n joc tihnit.
De draci, cînd balalaica-i plină
Şi tropot vesel de trepak...

(„Evgheni Oneghin" din „Călătoriile lui Oneghin")

CUPRINS

Pag.

S. PETROV. I. A. Goncearov *(studiu critico-biografic)* . 5

O poveste obișnuită

PARTEA ÎNTÎIA 53
PARTEA A DOUA 207
EPILOG 365
Note 383

T. 1546

Redactor de carte : Dichter C.
Tehnoredactor : Horga I.
Corector : Călinescu V.

Dat la cules 21.V.956. Bun de tipar 7.VII.956. Tiraj 15.000+100 ex. Hîrtie semi velină ed. mată de 65 gr. m.p. Ft. 84×108/32. Coli ed. 25,37. Coli de tipar 25. Comanda 46. A. nr. 05192. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 S „18" = R. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 8 S „18"—O=R.

Tiparul executat sub com. nr. 592 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București
R.P.R.

I.A.
GONCEAROV
OPERE
1